

**A SZLOVÁKIAI MAGYAROK
KÉNYSZERTELEPÍTÉSEINEK EMLÉKEZETE
1945–1948**

FORRÁSOK A KELET-KÖZÉPEURÓPAI KISEBBSÉGEK
20. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

MTA ETNIKAI-NEMZETI KISEBBSÉGGUTATÓ INTÉZET
ARCHÍVUMA ÉS ADATTÁRA

Sorozatszerkesztő: Szarka László és Tóth Ágnes

**A SZLOVÁKIAI MAGYAROK
KÉNYSZERTELEPÍTÉSEINEK EMLÉKEZETE
1945–1948**

**VISSZAEMLÉKEZÉSEK,
TANULMÁNYOK,
DOKUMENTUMOK**

CD MELLÉKLET

**SZERKESZTETTE
SZARKA LÁSZLÓ**

**MTA ETNIKAI-NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET
KECSKÉS LÁSZLÓ TÁRSASÁG**

KOMÁROM, 2003

A GYŰJTŐMUNKÁT KOORDINÁLTA
NEMES ANDRÁSNÉ ÉS MONOSTORI ÉVA

A kötetben szereplő visszaemlékezéseket, interjúkat készítették
Árendás Zsuzsa, Földes Mihály, Iglódi Attiláné, László Péter, Márkos Attila,
Márkos Attiláné, Moncziné Győri Ildikó, Monostori Éva, Nemes Andrásné,
Szarka László, Varga Katalin, Vízkeleti László

Nyelvi lektorálás: Boros Erika

Borítót tervezte: Ölveczky Gábor

A könyv megjelenését támogatta
Párbeszéd Alapítvány, Komárom Város Önkormányzata, Hrotkó Géza

ISBN 963 508 392 0

ISSN 1785-0983

Készült 500 példányban

Nyomdai munkálatok:
PRINT-KOM 2000 KFT.
Komárom, Bajcsy-Zs. u. 2.
Tel./Fax: 34/346-385

TARTALOM

Nemes Andrásné: Bevezető gondolatok	7
Szarka László: Az 1945–1948. évi kényszertelepítések története és emlékezete	9

VISSZAEMLEKEZÉSEK, INTERJÚK

Alsószei Keszeli Árpád • Alsószei – Závod, Zomba	27
Andód Kiss Vendel • Andód – Nyíregyháza	32
Benkepatony Dr. Szíjj Ferencné Nagy Katalin • Benkepatony, Negyed – Mőzs, Ete	34
Bori Özv. Balázskovics Lászlóné Dalmady Rózsa • Bori – Magyarszék	36
Búcs Mezei István • Búcs – Mosonszolnok	37
Csallóköz „Névtelen” • Csallóköz – Velichovky – Csallóköz	41
Cserhátpusztá Kreft Ferencné Szovics Gabriella • Cserhátpusztá – Roho•nice – Komárom	45
Doborgaz Szelle Vince • Doborgaz – Březník	48
Dunamocs Egyeg Jánosné Bábi Irma • Dunamocs – Rajka, Fertőrákos, Komárom	50
Feketenyék <i>Két feketenyéki történet</i>	
Juhász Dániel • Feketenyék – Mosonszolnok	51
Borka Gyuláné Levánszky Rozália • Feketenyék – Mosonszolnok	52
Felsőzei Z. házaspár • Felsőzei, Nagymácséd – Püspöklak, Hird-Újtelep	54
Galánta „Névtelen” • Galánta – Hird-Újtelep	59
Gúta Csepreginé Nagy Gizella • Gúta,– Dvůr Nesily, Dvůr Písečný – Gúta – (Sopron) – Kéménd	62
Hetény Fekete Andrásné Gál Eszter • Hetény – Mór, Tata	65
Mészáros Lajosné Fóris Irén • Hetény – Mór	67
Schábel Józsefné • Hetény – Mór	69
Névtelen házaspár • Hetény – Tábor – Mór, Komárom	70
Névtelen • Hetény – ehun – Hetény – Szulok, Komárom	73
Névtelen házaspár • Hetény – Mór, Komárom	76
Hidaskürt Két kürti asszony • Hidaskürt – Hird	80
Ipolynyék Nagy Sándor • Ipolynyék	83
Ipolyszakállás Szeder Hermina • Ipolyszakállás – Poštovice	84
Izsa Horváth András • Izsa –Kocsola	86
<i>Három izsai történet</i>	
Izsákné Hajtman Ilona • Izsa – Koudelov – Izsa	88
Hajtman Jánosné Szabó Margit • Izsa – Koudelov – Izsa	90
Kajtár József • Izsa – Poděbrady – Izsa – Pest – Izsa	91
Pintér Ferenc • Izsa	92
Keszegfalva Lőrincz Gézané, Győri Jánosné és Győri Árpád • Keszegfalva – Gyönk, Komárom	95
Iglódi Attiláné Vörös Jolán • Keszegfalva (Kavapuszta) – Komárom	96
Komárom Bognár Imréné Bartal Ibolya • Révkomárom – Ászár	99
Boncsek László • Révkomárom	102
Özv. Czirók Dénesné Bödger Ilona • Révkomárom – Komárom	103
Dr. Marton Kálmánné Rác Erzsébet • Révkomárom – Békés megye – Komárom	104
Komáromszentpéter	
Möllenkampf Lászlóné Bordács Ilona • Komáromszentpéter – Pári, Komárom	106
„Ismeretlen” • Komáromszentpéter – Mór	108
Losonc Hauser Jenő • Losonc	109
Özv. Török Jánosné Baksa Erzsébet • Losonc (Egyhápuszta)	110
Martos Jóna János • Martos – Gyönk, Komárom	111
Nagykálna Jakab Endréné Búra Viola • Nagykálna – Dubenice – Nagykálna	114
Nagysalló Kiss Sándorné Borza Gizella • Nagysalló – Bonyhád, Aparhant, Németskér, Monostor	117

Naszvad <i>Naszvadi történetek</i>	
Mátyus Lajos • Naszvad – Császártöltés	119
Névtelen • Naszvad – Dolné Buchyce – Somogy, Komárom	120
Dibusz Imre • Naszvad – Somogy megye	121
Sajógömör Szó Julianna • Sajógömör –Dvůr •abovrezky	122
Szalka Czóderné Sziró Ilona • Szalka – Podbořany	124
Szentmihályfa Mandákné Kiss Katalin • Szentmihályfa – Tuhnice – Szentmihályfa	125
Taksony Moravkó Júlia • Taksony – Podbořany – Galánta	127
Kubovics-család, • Taksony – Malá Černošt – Taksony	128
Várszegi László • Taksony – Hird	129
Tardoskedd Riznerné Kele Mónika • Tardoskedd – Tengelic	134
Udvard Gergely Lajos • Udvard – Bonyhád	137
Várgede Fekete József • Várgede, Vágtornóc	138

CSALÁD- ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNETEK

Benkő Timea: Tardoskeddi magyar sorsok	141
Danajka Lajos: A jogfosztottság és a megaláztatás évei Felsőszeliben 1945–1950 (Részletek)	151
Dusa Gáspár: Felvidékiek kitelepítése Gyönkre 1947-1948	160
Órszigethy Erzsébet: Felvidéki magyarok Környén	164
Bugár Aladár: Felvidékiek és németek Dorogon	175
Borziné Bódi Irén: Deportálásunk története	178
Bagin Árpád A perbeteiek csehországi deportálása	191
Csizmadia Dezső: Deportálások Hetényről	198
Kecskés Lászlóné Bazsánt Margit: Nehéz évek. Visszaemlékezés férjemre, Kecskés Lászlóra	203
Szerencsés Magdolna: Egy nyékvárkonyi család csehországi deportálása	208
Monostori Éva: Utószó	211

MELLÉKLETEK

FORRÁSOK

A köztársasági elnök 1945/33. számú alkotmánydekrétuma a német és magyar nemzetiségű személyek Csehszlovák állampolgárságának rendezéséről	215
Az 1946: XV. törvénycikk a Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában Budapesten 1946. évi február hó 27. napján kelt magyar–csehszlovák egyezmény becikkelyezéséről	217
A Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság Csorbatói Jegyzőkönyve egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában	222
A reszlovakizáció <i>Észak Szava</i> – a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség időszaki közlönye. (1946) 20. szám (a 17. szám újabb levonata)	229

STATISZTIKAI ÁTTEKINTÉS

László Péter: A lakosságcsere felvidéki és magyarországi települései	231
--	-----

KORABELI DOKUMENTUMOK

Dokumentumok jegyzéke	249
-----------------------------	-----

KORABELI KÉPEK

Korabeli fényképek gyűjteménye	289
--------------------------------------	-----

Bibliográfia	299
--------------------	-----

BEVEZETŐ GONDOLATOK

*„Emlékekből él az ember, s múltból él az emlékezet.
Kinek nincs múltja, nem lehet jelene, s jövője sem.”*

Báró Eötvös József gondolata áthatja e könyv megszületésének minden pillanatát. A Kecskés László Társaság – névadónk, Laci bácsi nyomdokait követve –, céljával tűzte ki Felvidék múltjának és jelenének bemutatását.*

A magyarság 20. századi történelme tragédiák sorozata, melyek hiábavalóan érték nemzetünket, ha nem ismerjük meg azokat a maguk valójában, ha nem vonunk le belőlük értelmes következtetéseket, ha nem tudatosítjuk gyermekeinkben, unokáinkban a „*miérteket*”.

Társaságunk mint civil szervezet csak a „*mi volt akkor*” és a „*hogyan éltem át*” kérdésekre válaszoló visszaemlékezések megjelenítésében tud a maga szerény eszközeivel segíteni. A történészeknek, kutatóknak kell ezekből az anyagokból meríteniük, az elmondottakat feldolgozniuk. A politikusok felé pedig legkisebb elvárásunk, hogy megismerjék a történéseket.

Nagyon keveset tudtam jómagam is a felvidékiek hármastagjáról, csak annyit, amennyit egy átlagolvasó ismer. Olyan emberek között éltem eddig, olyan emberekkel beszélgettem, tréfálkoztam, akiről nem tudtam, hogy gyermekkoruk vagy kora ifjúságuk egy pillanata, egy napja vagy egy éve leírhatatlan szenvedést, megérthetetlen bánást, feldolgozhatatlan traumát jelentett. S amikor kezemben tartottam, leírtam a beérkező anyagokat, nagyon nehéz volt, többször állt meg a kezem a billentyű felett: megállt körülöttem az idő, s én is futottam a befagyott Dunán menekülővel, feküdtem betegen a vagonajtó mögött, álltam az embervásáron és szöktek az embertelenségből. Ami eddig számokból és betűkből állt, az keserű emberi sorsokká elevenedett.

Még ma is, több mint ötven évvel az események után, többen kérdezik, minek feleleveníteni a múltat, minek felhánytorgatni hiábavalóan, ugyan kit érdekel, mi történt velünk. Sokan, nagyon sokan, félnek visszatekinteni, félnek a felidézés fájdalomtól, félnek az eltemetett múlttól. Sokan küszködnek lelki problémákkal, sokuk szülője, nagyszülője belerokkant, nem élte túl a kisemmizést, megalázást, megszégyenítést. Igen, elfogadom, hogy a hiábavaló feltárulkozás terméketlen. S igen, elfogadom, hogy a fiataloknak, utódoknak nehéz elmondani, az unokák a nagyszülők történetét sokszor hitetlenkedve fogadják. Mégis könyvet adunk a kezükbe, lásd gyermekem, mit éltek át a szomszédaink, mit éltek át a taksonyiak, a szentpéteriek, a hetényiek, olvasd el, érezd a szavak erejét, ez volt a valóság.

Egyik kedves levélírónk így írt, keserűen fogalmazva: *a fiatalabbaknak 'orruk tőle fokhagymás', nem érdeklí őket, mi történt a Felvidéken!* Erre csak azt tudtam válaszolni, hogy két felnőtt gyermekemnek 2000 karácsonyára megírtam családunk történetét, benne nagyszüleik második világháborús és 1956-os szenvedéseit, annak reményében, hogy amikor minősíteniük kell azokat az időket, a személyes sorsokat is figyelembe véve ítélhessenek. Nekünk a lehetőséget kell biztosítanunk a gyermekeknek, hogy ha készletet éreznek, ha kicsit értebb fővel mégis kíváncsiak lesznek, akkor megtalálhassák a tudás forrását. Ezért hirdettük meg pályázatunkat, s ezért kívánjuk folytatni a gyűjtést, mindaddig, amíg Isten segítségével megtehetjük. Azért, hogy semmilyen részlet ne vesszen el, az igazság legkisebb eleme sem, s nem lehetünk keserű vállrandítók, ha életünk egy-egy szakaszában érdektelenséget tapasztalunk az ifjabb korosztály részéről.

Mindnyájunk együttes erőfeszítésével tudjuk csak rábírnunk a mindenkori hatalmasságokat az igazság elfogadtatására, s az igazság alapsejtje az egyes ember sorsának megismerése. Sok egyéni sorsból állhat össze az igaz történet, s hiszem, megérjük még, hogy az igaz történetet fogják tanítani az ifjúságnak a történelemórákon. S ekkor minden visszaemlékező elmondhatja, az ő sorsa is formálta a tananyagot, formálta az emlékezetet.

---

* Köszönet az MTA Kisebbségkutató Intézetének, amely a felvidéki magyar kitelepítettek visszaemlékezéseinek feldolgozásával, megszerkesztésével és rendszerezésével segítségünkre volt a kötet megjelenítésében.

Hármas tragédiát írtam, teljesen laikusként, csak az emlékezések alapján: a szülőföldről Magyarországra kitelepítettek, a kényszermunkára deportáltak, és a magukat, családjukat kényszerből szlováknak vallók tragédiáját. Hármas erőszakot követtek el ellenük, csak azért, mert magyarok voltak.

Az akkori hatalmak nem mérlegeltek, nem vizsgáloztak, nem kérdeztek, csak büntettek. A módosabbakat megfosztották vagyonuktól, a kevésbé tehetősebbeket kényszermunkára kötelezték, s még sok esetben a magyarságukat megtagadók sem maradhattak otthonaikban, nem tarthatták meg javaikat.

A felvidékiek sokáig hallgattak, hordozták a rájuk sütött „bűnös, mert magyar” bélyeget, s a méltatlan bánásmódot, amely itthon is érte őket. A demokratikus fordulat sem hozott számukra sem megértést, sem kárpótlást. Néhányuk kereste a kárpótlás fórumait, de sikertelenül. Sokan, nagyon sokan várják Európától és a mindenkori magyar kormánytól, hogy a beneši bélyeg következményeit elszenvedő, ma már idős, többségében beteg, fáradt generáció és gyermekeik megkaphassák az őket jogosan megillető erkölcsi és anyagi elégtételt. Társaságunk arra vállalkozott, hogy lehetőséget, megszólalási fórumot teremtsen az üldözöttség áldozatainak. Évről-évre egyre többen és egységesen valljuk meg, nem maradhat büntetlen ami történt a 20. században, nem hagyhatja figyelmen kívül, s nem hallgathat róla a 21. század egységesülő Európája. A kollektív bűnösség elvén alapuló meghurcoltatás terhét nem viselheti és a végrehajtott kisemmizést sem hordozhatja jogrendjében a magát kisebbségvédőnek tekintő és a mindennemű megkülönböztetést elítélő Európa. Ha nem szólunk, ha nem mondjuk, ha nem írjuk le, ma, holnap, holnapután, akkor Európa azt hiheti, beletörődünk. Azt hiheti, Benešnek igaza volt, nem érdekel sem minket, sem gyermekeinket, mi is történt a Felvidékkel.

Milyen lesz a közös jövőnk, ha közömbösek vagyunk a múltunk iránt? Milyen lesz közös a jövőnk, ha nem ismerjük meg közös múltunkat? Milyen lesz a közös jövőnk, ha szótlánul élünk a múlt görceivel terhes jelenünkben?

„*A szó veszélyes fegyver, s van, aki fegyvertelen...*” Nem mindegy, ki, mikor és kihez és hogyan szól. A történelemírók szavai a legfontosabb szavak, mert az ifjúsághoz szólnak. Akadnak olyankok, akik azt gondolják, hogy a múlt megváltoztatható. Ne adjunk lehetőséget a hazugságírásra hajlamosoknak azzal, hogy letesszük a szó fegyverét! A visszaemlékezések, dokumentumok közreadásával szeretnénk megteremteni a lehetőséget a felvidéki magyarok nehéz múltjának teljesebb megismerésére. Nekünk, civileknek ez a legerősebb fegyverünk, az igaz szó, az igaz szó erős hangja, s ezzel a könyvvel is ezt a fegyvert tartjuk a kezünkben, megteremtve a múlt megismerésének lehetőségét gyermekeink számára.

Amíg az élet fénye ég, a gyökerek el ne szakadjanak...

AZ 1945–1948. ÉVI KÉNYSZERTELEPÍTÉSEK TÖRTÉNETE ÉS EMLÉKEZETE

A történelemben – mint a kollektív emlékezet történetírás által feldolgozott rendszerezett, írásos lenyomatában – hagyományosan megkülönböztetett helye van a konfliktusok, háborúk, üldöztetések, megpróbáltatások időszakainak. Igaz, a győzelmek, a forradalmi napok, a nagy fordulópontok emlékezete – mint a történeti tradíciók elsődleges bázisa – majd minden nemzet esetében meghatározó eleme a történeti gondolkodásnak. A kudarcok, a vereségek és veszteségek összefüggéseinek – előzményeinek és következményeinek – elemzése mindazonáltal legalább ugyanolyan fontos feladat. Hiszen a kiegyensúlyozott történeti tudat, reális egyéni és a közösségi önszemlélet nem létezhet a bukások és megpróbáltatások tapasztalatainak, tanulságainak tudatosítása nélkül.

Mint ahogy nem létezhet a valóságos historikumhoz mérhető történelempép a kritikai történetírás eredményei nélkül, nehéz egészséges történeti közgondolkodásról beszélni ott, ahol a megélt történelem emlékeinek, az elbeszélte személyes tapasztalatoknak, az egyéni életutaknak, a közbeszéd részévé váló történeti narratíváknak nincs helye, súlya a történeti diskurzusokban. Reális műtszemlélet, kiegyensúlyozott, előítélet-mentes történeti tudat nélkül torz önképek és zsákutcás jövőképek szülehetnek.

Minden ellenkező előjel ellenére bizonyosra vehetjük, hogy a történeti tudat, különösen Kelet-Közép-Európa 20. században született nemzedékei számára még jó ideig nélkülözhetetlen építőköve maradt az individuális és a csoportidentitások kialakításának. A nemzeti vagy éppen regionális, lokális közösségeket sújtó háborús megpróbáltatások, kollektív büntetések, száműzések emlékezetének, történetének feldolgozása tehát a hagyományteremtéssel azonos rendű intellektuális kihívást jelent, amelyben ráadásul alig nyújt segítséget a történetírás és a történelemoktatás.

A kortárs emlékezők által megélt történelem a maga húsvér valóságával nem képes ugyan figyelembe venni a nagypolitikai döntések bonyolult és jórészt csak utólag tisztázható összefüggéseit, a visszaemlékezések mégis elsőrendű forrást jelentenek a megtörtént események sokszínűségének, belső ellentmondásainak, különböző értelmezési lehetőségeinek, azaz végső soron a történelem immanens alternatívitásának tanulmányozásához.

A második világháború utáni csehszlovákiai magyar kérdés, a kisebbségi magyar közösség emlékeztében és történelmében – amelyben egyébként is kivételesen fordulnak csak elő győzelmek – a legnehezebb periódust jelentette. A tiszta szláv csehszlovák nemzetállam kívánalma és annak legeklatánsabb politikai megfogalmazódása, a kassai kormányprogram nem ismerte el többé a kisebbségek létjogosultságát.

A könyv, amelyet kezében tart az olvasó, a csehszlovák kormány által 1945-ben felszámolásra ítélt szlovákiai magyar közösség jogfosztottságának, üldöztetésének, kényszerterelepítései és kényszerasszimilációjának történetét mutatja be. A visszaemlékezéseket vagy maguk az eseményeket átélt kortársak, vagy emlékeik alapján gyermekeik, unokáik, illetve a kötet összeállításában részt vállaló adatgyűjtők rögzítették. A pályázati felhívás eszközét is segítségül hívó adatgyűjtés során a szlovákiai, felvidéki kisebbségi magyarok 1930 és 1950 között megélt történelmének írásos és szóbeli emlékeit kutattuk. A írásos és szóbeli visszaemlékezések a kutatás célkitűzéseinek megfelelően alapvetően család- és település-történeti megközelítésben rendszerezték emlékeiket: súlyt helyezve a cseh és magyar idők, illetve a háború utáni jogfosztottság éveinek egymással ellentétes világaira, a lokális és nemzeti közösségeket végveszélybe sodró nemzetállami politika fékevesztett tombolására.

Bevezetőnkben a vizsgált kérdés historiográfiai áttekintése után előbb a kérdés történeti hátterét, a két érintett kormány, illetve a felvidéki magyar közösség magatartását mutatjuk be. Ezt követően a deportálások, a reszlovakizáció és a magyarországi kitelepítések korabeli felvidéki magyar reflexióit, a jogfosztással szembeni felvidéki ellenállás történetét villantjuk fel a Magyar Népi Demokratikus Szövetség tevékenységének, a magyarországi felelős tényezőkkel kialakított kapcsolatainak a rövid ismertetésével.

A szlovákiai magyar kisebbség 1945-1948. közötti helyzete a történetírásában

A 2003. augusztus 20-án elhunyt Janics Kálmánnak 1979-ben az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem genfi kiadásában megjelent és rendőri zaklatásokat, kihallgatásokat kiváltó könyve volt az első magyar nyelvű összefoglaló elemzés erről a rövid, de a (cseh)szlovákiai magyar kisebbség életében rendkívüli fontosságú történelmi periódusról. A könyv bevezetőjében Illyés Gyula – a szlovákiai magyar közösség megsemmisítésével fenyegető korszak történetét agyonhallgatással elintézni próbáló kommunista gyakorlattal szemben – Janics Kálmán munkáját az igazmondás könyveként ajánlotta az olvasóknak, s jelezte, hogy népek között az egyetértés nem jöhet létre feldolgozatlan konfliktusok, s a történelem hamis értelmezése alapján.¹

Ugyancsak szlovákiai magyar szerzőknek, szerkesztőknek – Kövesdi Jánosnak és Mayer Juditnak köszönhető az Edvard Beneš köztársasági elnöki dekrétumait, s azok történelmi kontextusát átfogó igénnyel magyar nyelven először bemutató tanulmány- és dokumentumkötet. A cseh történetírás részéről az elnöki dekrétumokat közreadó munka 1995-ben jelent meg. Az elmúlt években pedig egymást követik a beneši dekrétumokkal foglalkozó tanulmányok, monográfiák.²

Az évtizedeken keresztül elhallgatott, illetve csak érintőlegesen tárgyalt kérdésekről az 1990-es években szerencsére egész sor munka készült, illetve jelent meg cseh és szlovák szerzőktől is. Karel Kaplan a prágai akadémiai jelenkor-történelmi intézet vezető munkatársa jelentette meg a témakör első 1989 utáni feldolgozását, mégpedig az 1945–1948 közötti csehszlovákiai nemzeti kérdéskör egészét áttekintve.³ Az 1990-es évek elején készült el a Július Balák-nak, a prágai Hadtörténelmi Múzeum igazgatójának eddig nem publikált disszertációja a csehszlovákiai magyar kérdés kormányzati és pártpolitikai kezeléséről.⁴

Štefan Šutaj, kassai történész több nagyon fontos szlovák nyelvű munka szerzője. Közülük az első a reszlovakizációról adott alapos és kritikus elemzést. A szerző 1993-ban jelentette meg összefoglaló áttekintését a magyar kisebbség 1945–1948 közötti helyzetéről, s ugyanabban az évben jelent meg kismonográfiája az 1949. évi *déli akció* történetéről.⁵ Ezen kívül Šutaj több tanulmányt is közölt a szlovákiai magyarok jogfosztottságának különböző részkérdéseiről. Ezeket a könyv végén található bibliográfiában tüntettük fel.

Erősen csehellenes és antikommunista alapállásból írta meg jól dokumentált, több kérdésben pontosan fogalmazó, sok helyen azonban nemzetileg elfogult könyvét Ján Bobák.⁶ Korábbi tanulmányai, könyvei folytatásaként jelentette meg Dagmar Čierna–Lantayová összefoglaló munkáját a cseh–szlovák–magyar kapcsolatok 1938 és 1948. közötti történetéről, amelyben a kisebbségek kérdését mint az államközi viszony egyik fontos, de szerinte nem feltétlenül meghatározó komponensét mutatja be.⁷

Ezekhez a szlovák szerzők által az elmúlt tíz évben készített munkákhoz sorolhatjuk még Alena Bačová könyvét az etnikai identitás és a történelmi változások összefüggéseiről, amelyben egyebek közt éppen az 1945–1948 közötti változásoknak a többségi és kisebbségi népesség körében máig tovább élő hatását is vizsgálta.⁸ Magdaléna Paríková szlovák etnológus a magyarországi szlovákok „reemigrációjáról” a dél-szlovákiai községekbe telepített egykori magyarországi szlovákok közt végzett kulturális antropológiai kutatásokat.⁹

A legátfogóbb monográfiákat Vadkerty Katalin készítette a szlovákiai magyar közösség 1945–1948 közötti történetéről: a reszlovakizációról, a csehországi deportálásokról, valamint a belső telepítésekről és a lakosságcseréről. A három kötetet a pozsonyi Kalligram kiadta adta ki külön-külön, majd pedig egy

¹ „Ez a könyv kéznýtjtás tehát; kemény fogású, de ezáltal férfias; nyíltságával kínál barátságot. Óriási munka tetözése Janics Kálmán műve. S ugyanakkor saját szellemi életünkben útírányító vállalkozás. Hogy a magyar anyanyelvűség minden területéről hasonló helyzetfelméréseket kapjon a világ – lelkiismerete.” Janics:1979, 20.

² Kövesdi – Mayer:1996; Jech – Kaplan:1995. Az elnöki dekrétumokkal foglalkozó újabb munkák közül ld. pl. Kuklík:2002, illetve a régi kritikátlan alapállást visszhangzó munkák közül Beňa:2002.

³ Kaplan:1990, Kaplan 1995.

⁴ Balák:1991

⁵ Šutaj:1991, Šutaj:1993, Šutaj:1993a. Štefan Šutaj könyveiben és tanulmányaiban minden esetben ragaszkodik a történelmi források alapján rekonstruált események tárgyilagossá bemutatásához, kritikusán értékeli a kisebbségek nélküli nemzetállam kiépítésére törekvő cseh és szlovák elit célirányos nacionalista politikáját.

⁶ Bobák: 1996

⁷ Čierna –Lantayová:1992

⁸ Bačová:1996

⁹ Paríková:2001

közös kötetben is megjelent, előbb magyar, majd pedig szlovák nyelven is.¹⁰ Vadkerty Katalin eredeti csehországi, szlovákiai, magyarországi központi és regionális levéltári források ezreit tanulmányozta át, s ily módon elsőként tárta fel komplex módon az egész folyamatot. Külön érdeme a szerző munkáinak, hogy a nagypolitikai döntéseket és az azok regionális, illetve helyi szinten történő végrehajtását párhuzamosan dolgozza fel és mutatja be. Könyveiben, tanulmányaiban nagy súlyt helyez az egyes események, jelenségek összefoglaló bemutatására, a veszteségek számszerűsítésére, s a nemzetállami politika által igénybe vett kényszerintézkedések teljes skálájának rendszerezésére. Vadkerty Katalin a levéltári forrásokkal bőségesen adatolt kisebbségellenes akciók, események, jelenségek, állásfoglalások már-már szenvtelen felsorolásával minden korábbinál egyértelműbb képet ad a jogfosztások, kényszertelepítések és kényszerasszimiláció természetrajzáról, hatásáról. Három monográfiájának szlovák nyelven való közreadása remélhetően véget vet annak a süket csendnek, amely a korszak magyarellenos politikáját a szlovák történetírás nagyobbik részében évtizedek óta övezte.

Magyarországi szerzőktől a téma vonatkozóan 1989 óta szintén meglehetősen sok történeti munka jelent meg. Ezek közé tartozik a korszak csehszlovákiai magyar kérdéséről eddig megjelent öt dokumentumkötet. Polányi Imre főként diplomáciatörténeti forrásokat publikált Pécssett megjelent munkájában.¹¹ Molnár Imre és Varga Kálmán a csehországi deportálásokra vonatkozó visszaemlékezéseket, dokumentumokat adta elsőként közre.¹² Tóth László alapos levéltári stúdiumok alapján a korszak szlovákiai magyar politikai emlékiratait rendezte sajtó alá, s adott ki egy a további kutatásokra is ösztönzőleg ható alapos válogatást.¹³ A miskolci Megyei Levéltár két munkatársa a lakosságcsere előzményeire és 1945–1947. évi történetére vonatkozó regionális és országos vonatkozású dokumentumokból állított össze bőséges forráspublikációt.¹⁴ Az 1990-es évtized végén jelent meg Balogh Sándor és Földesi Margit szerkesztésében Magyarország háborús jóvátételének válogatott forrásanyaga, benne az 1949. évi csorbatói jegyzőkönyvvel.¹⁵

A monografikus feldolgozások sorába tartozik Tóth Ágnes könyve a magyarországi németek kitelepítésének, illetve a magyar–szlovák lakosságcsereének a korabeli összefüggéseiről.¹⁶ A lakosságcsere történetének és következményeinek másik szakszerű összefoglalása Kugler József munkája, amely elsősorban a szlovákiai magyarok dél-alföldi áttelepítésének kérdéseit járja körül.¹⁷ Itt kell megemlítenünk, hogy mindmáig kéziratban maradt Szabó Károly és É. Szóke István korabeli forrásokon alapuló munkája a lakosságcsere történetéről, amely pedig igen gazdag gyűjteménye a korabeli adatoknak, forrásoknak.¹⁸

A kérdéskör történeti szociológiai, néprajzi vonatkozásait, a jogfosztottság éveinek emlékeztét Magyarországon Újváry Zoltán, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem néprajzkutató professzora egy gömöri parasztember visszaemlékezésén keresztül mutatta be.¹⁹ A csehországi deportálások és a magyarországi kitelepítések, s a többi kényszertelepítés felvidéki magyar érintetteinek visszaemlékezéseiből Molnár Imre és Varga Kálmán, illetve Újváry Zoltán után Zalabai Zsigmond adott közre bőséges válogatást *Magyar Jeremiád* címmel.²⁰ Zalabai Zsigmond könyve összeállításakor – a könyvünket megelőző anyaggyűjtéshez hasonlóan – pályázati felhívást adott közre és a beérkezett pályamunkákból gyűjtötte össze a jogfosztottság és hontalanság éveinek népi írásbeliségének fennmaradt dokumentumait. Újváry Zoltán, Varga Kálmán, Molnár Imre és Zalabai Zsigmond munkái egyértelműen felhívták a figyelmet arra a tényre, hogy az egész kisebbségi magyar közösség történelemszemléletét, közösségi identitását, a csehekhez, szlovákokhoz, magyarországi magyarokhoz, szlovákokhoz, németekhez, nem kevésbé a csehszlovák, a szlovák és a magyar államhoz fűződő viszonyát a „hontalanság éveinek” megélt történelme napjainkig szólan alapvetően meghatározta.

Az 1945–1948/49 közötti válságos történeti periódus visszaemlékezéseinek összegyűjtése, rendezése nem véletlenül került tehát az MTA Kisebbségkutató Intézetében folyó oral history gyűjtőmunka

¹⁰ Vadkerty: 1993, Vadkerty: 1996, Vadkerty: 1999, Vadkerty: 2001, Vadkerty: 2002.

¹¹ Polányi: 1992

¹² Molnár–Varga:1992

¹³ Tóth:1995

¹⁴ G. Jakó – Högye:1995

¹⁵ Balogh –Földesi:1998

¹⁶ Tóth Ágnes:1995

¹⁷ Kugler:2000

¹⁸ Szabó – É. Szóke:1981

¹⁹ Újváry:1991

²⁰ Zalabai:1995

programjába. Az egymást váltogató államhatalmak hatását vizsgáló „Magyar idők emlékezete” című kutatási program első ötven interjújának rendszerezése arra hívta fel a figyelmet, hogy az 1938–1945 közötti „magyar idők” ambivalens emlékezetét az 1938 előtti „cseh idők” reális előnyei és az 1945–1948 között, majd a pártállami évtizedekben megszüpült emlékei, illetve a világháborús árnyékok egyformán relativizálták.

A visszaemlékezések begyűjtése, feldolgozása és közreadása után előbb-utóbb hozzá kell majd látni azok történeti narratológiai mélyelemzéséhez, hogy Paríková fentebb említett munkájához hasonló módszerességgel megvizsgálhassuk a korabeli traumák és tapasztalatok lecsapódását az érintettekben és az utánuk következő nemzedékekben. A szlovákiai magyarok visszaemlékezéseinek eddigi elemzési kísérletei is azt jelzik, rendkívül sok elfelejtett emlék, információ, összefüggés kerülhet felszínre, másrészt az ellentmondásos értelmezések szembesítése a kényszerterelítések és a kényszerasszimiláció történeti képét is jelentős mértékben árnyalhatja. Az eddigi rövidebb feldolgozások közül példaként itt csak Árendás Zsuzsa és Oláh Kálmán két munkáját szeretném megemlíteni.²¹

Igen gazdag a kérdéskör diplomáciatörténeti irodalma. Mindenekelőtt Fülöp Mihálynak a párizsi békeszerződés történetét feltáró monográfiáját, Balogh Sándornak, Tóth Ágnesnek, Vida Istvánnak a munkáit, illetve Karel Kaplannak, Milan Churáňnak a potsdami konferencia csehszlovák követelésekkel kapcsolatos állásfoglalását vizsgáló kötetét kell megemlítenünk. Forrásértékűek Kertész István visszaemlékezései. Az 1990-es évek elején magyarul is megjelent Daniel M. Krno csehszlovák béke delegátus 1947. évi könyve a párizsi békekonferencián lezajlott magyar–csehszlovák tárgyalásokról, vitákról. A német szakirodalomban szintén a diplomáciatörténeti összefüggések kerültek előtérbe.²²

A legnagyobb érdeklődés és számbeli fejlődés azonban kétségtelül a helytörténeti irodalomban figyelhető meg. A kitelepítések 50. évfordulója alkalmából nagyon szlovákiai és magyarországi érintett település jelentetett meg alkalmi kiadványokat, amelyekben fontos dokumentumok, adatok láttak napvilágot. A legalaposabb helytörténeti feldolgozás az egyik legerősebben érintett szlovákiai magyar településről, Gútáról született, Angyal Bélának köszönhetően. A magyarországi feldolgozások közül a legsikeresebbek a regionális, megyei alapozásúak, mint például Fazekas Árpád, Horváth Zoltán vagy legújabban a Tolna megyei telepítések történetét feltáró László Péter.²³ Emellett nagyon sok tanulmány és még több publicisztikai írás foglalkozott a témakörrel. A történetírás mindkét országban sokat tett tehát azért, hogy a korábbi évtizedek mulasztásait bepótolja.

A szakmai ismeretek természetesen ez esetben is csak igen lassan kerülnek be a történelemtankönyvekbe, a történelmi közgondolkodás pedig az ilyen érzékeny kérdéskörökben mindig is nagy fogékonyságot mutat a korábbi évtizedekben rögzült előítéletes konstrukciók, illetve a privát történeti tapasztalatok szintjén kialakult, felemás, történeti kontextusból kiragadott, sematikus elképzelések iránt.

A szlovákiai magyar kérdés történeti háttere

A csehszlovák kormány 1945 őszén, a potsdami konferencia után kénytelen volt tudomásul venni, hogy a hárommillió csehszlovákiai német kisebbségtől eltérően a magyar kisebbség egyoldalú kitelepítésére nem kapta meg a győztes nagyhatalmak hozzájárulását. A kassai kormányprogramban célul kitűzött szláv nemzetállamot tehát a magyar kisebbség esetében a csehszlovák hatóságok kénytelenek voltak visszatérni a Magyarországgal megkötendő lakosságcsere-egyezmény elképzelésének megvalósításához. Ezzel együtt a kisebbségi magyar közösséggel szemben életbe léptek a beneši dekrétumok német- és magyarelles jogfosztó intézkedései, a Szlovák Nemzeti Tanács magyarelles rendeletei. A dekrétumok és nemzeti tanácsi rendeletek a kisebbségi magyarokat megfosztották állampolgári, vagyoni, szociális és nemzeti jogaitól. Az 1938 után visszacsatolt területekre betelepülőket 1945 májusában az ország elhagyására kényszerítették, s ezt a módszert az autochton népességű településeken is megpróbálták alkalmazni, a magyar kormány és a határőrizeti hatóságok ellenállása miatt sikertelenül.²⁴

²¹ Árendás: 2001, Oláh:1992, Oláh:1994.

²² Fülöp:1994, Kertész:1995, Krno:1992, Plaschka –Haselsteiner–Suppan–Drabek:1997, Tóth:1995, Vida:1985 etc.

²³ Angyal Béla könyve mellett – Angyal:1997 – a szlovákiai magyar települések évfordulós irodalmából példaként említsük meg Pukkai László mátyusföldi, Pelle Emil gömörpéterfalai és Tánzos Tibor nagymenyéri munkáját: Pukkai:2002, Pelle:2002 és Tánzos:1995. A magyarországi helytörténeti és emlékirodalomból pedig ld. Horváth:1998, Fazekas:2001, László:2003.

²⁴ Kövesdi–Mayer:1996. 131–136. Kaplan:1995, 110–117, 132–138.

Az 1945. évi 88. számú elnöki dekrétum alapján elkezdődött a magyar kisebbség csehországi közmunkára való erőszakos elhurcolásának előkészítése. Ezt az eszközt a csehszlovák telepítési hatóságok először 1945 novemberében kezdték alkalmazni a magyarokkal szembe: ekkor még főként csak a munkaképes férfiakat szállították el a munkaerőhiánnyal küszködő Szudéta-vidékre. Az akciókat kezdeményező és végrehajtó hatóságok célja ezzel az akcióval kettős volt: rákényszeríteni a magyar állam képviselőit a lakosságcsere-egyezmény mielőbbi megkötésére, másrészt a telepítésekkel helyet akartak teremteni a szlovák telepések magyarlakta területekre való letelepítéséhez azonban belső telepítések eszközéhez folyamodtak. Az 1946. február 27-én megkötött lakosságcsere-egyezmény mellett a csehszlovák hatóságok a csehországi kényszermunkára való tömeges és karhatalmi erővel lebonyolított elhurcolásokat, a Szlovák Belügyi Megbízotti Hivatal által 1946. június 17-én meghirdetett úgynevezett reszlovakizációt, valamint az otthonaikból elűzött és földjeiktől megfosztott magyarok helyére való szlovák betelepítést tekintették a magyarkérdés végleges felszámolásához vezető politika eszközeinek.

Történelem és emlékezet

Melyek voltak a meghatározó politikai folyamatokat, jelenségeket, amelyek a magyar kisebbségi kérdés világháború utáni kezelését meghatározták? A győztes nagyhatalmak világháború utáni kisebbséggel szembeni magatartását a németkérdés kezelése határozta meg. Emellett azonban feltétlenül figyelembe kell venni a kelet-közép-európai régió szovjet érdekszférába kerülését, a kisebbségi jogoknak a hitleri és sztálini nemzetiségi politika hatására végbement nemzetközi leértékelődését. Hasonlóképpen a homogén nemzetállamok létrehozásához átmenetileg kedvező nemzetközi légkört és a nemzetállami célokban egymást túllícitáló csehszlovákiai polgári pártok és a kommunisták közötti rivalizálást. Ezzel egyidőben hamarosan nyilvánvalóvá vált Magyarország kisebbségvédő pozícióinak, békepolitikai törekvéseinek erőtlensége. Mindezek a nemzetközi és belpolitikai tényezők azt eredményezték, hogy a csehszlovákiai magyar közösség Prága és Pozsony által szorgalmazott felszámolása igencsak reális közelségbe került 1945 és 1946 fordulóján.

A szlovákiai magyarok legnagyobb tömegeit érintő, a jelentkezések alapján összesen több mint négy-százezer emberre kiterjedő 1946-1947. évi reszlovakizáció történetére vonatkozó szakirodalom és a könyvünkben található visszaemlékezések egybehangzóan azt mutatják, hogy a szlovákiai magyarok egyéni és kollektív emlékezetében – igen összetett, tömeglélektani szempontból is izgalmas folyamatok következtében – a reszlovakizáció ma is egyfajta közösségi tabunak számít. A teljes jogfosztottságtól, a ki- és széttelepítéstől, a szülőház és a termőföld, s minden más vagyontárgy elvesztésétől, a szétszórattatástól stb. való félelem a korabeli magyar közösség egészét jellemezte.

Az 1946 júniusában beindított reszlovakizációs akció a magyar nemzetiség megtagadásáért, a szlovák nemzetiség választásáért egy formális kérelem formájában mindenre felmentést ígért: a reszlovakizáltak visszakapták a csehszlovák állampolgárságot és az azzal járó jogokat, maradhattak házaikban, művelhették földjeiket és az első ígéretek szerint a csehországi deportálások, illetve a magyarországi áttelepítés sem fenyegette őket többé. Az eredetileg a korábban magukat szlováknak vallók részére meghirdetett reszlovakizáció 1946 és 1948 között Magyarországgal, a szlovákiai magyarsággal szemben a nyomásgyakorlás egyik legkíméletlenebb eszköze lett. A jogaikat, házukat, vagyonukat, szülőföldjüket féltő szlovákiai magyarokat nemzetiségi identitásukban, legalapvetőbb emberi jogaik egyikében, nemzeti identitásuk vállalásában is megszarolta a dél-szlovákiai régió etnikai átalakítását célul kitűző hatalom. A kötetünkben közölt visszaemlékezések szinte kivétel nélkül az asszimiláció egyértelmű elutasítását jelölik meg helyes magatartásnak, de mint látni fogjuk, a korabeli felvidéki magyar elemzések némileg bonyolultabb helyzetképről számolnak be.

Azt követően, hogy az 1946. augusztus–szeptemberi párizsi béketárgyalásokon a csehszlovák delegációnak nem sikerült keresztülerőszakolnia a nem reszlovakizált és a lakosságcserebe nem bevonható szlovákiai magyarokat, a csehszlovák politika igen határozott előkészületeket tett a magyar kérdésnek az úgynevezett globális megoldására: Ennek részeként a reszlovakizáltakat és a többi Szlovákiában maradt magyarokat a párkányi járásból kiindulva egytől-egyig Csehországba tervezték kitelepíteni és ott minden eszközzel asszimilálni.

Az erre vonatkozó dokumentumok ugyanakkor azt is jól jelzik, miként tudta a korabeli magyar diplomácia a lakosságcsere-egyezmény megkötésekor, az egyezmény gyakorlati megvalósítása során, az 1946. július-szeptemberi párizsi békekonferencián, a kétoldalú és a nemzetközi tárgyalásokon megakadályozni a magyarkérdés németekéhez hasonló egyoldalú és radikális megoldását.

Az otthonhoz és a szülőföldhöz való jog

Az egész periódus kisebbségellenes intézkedéssorozata kétségkívül egységes politikai szándékot, a szlovákiai magyar kisebbségi közösség teljes felszámolását volt hivatott elérni, s ezért kutatni is csak egységes folyamatként lehet. A Dél-Szlovákia nemzetiségi megtisztogatásához igénybe vett eljárások, tervek, akciók egymással szorosan összefüggtek, a szlovákiai Telepítési Hivatal, a Megbízotti Testület, illetve a prágai kormány és a bel- és külügyminisztérium a helyzetet és Magyarország magatartását figyelembe véve döntött a rendelkezésre álló eszközök felhasználásáról.

A kötetünkben közreadott visszaemlékezések azt jelzik, hogy a szlovákiai magyar közösség történelmi emlékezetében a csehországi deportálások jelentik a legnehezebben feldolgozható sérelmet. Ennek oka elsősorban abban jelölhető meg, hogy az egész korszak egyik legsúlyosabb kisebbségi aggodalmát a szülőföldről, a családi otthonokból való elűzés, kényszertelepítés és az azzal együtt teljes vagyონvesztés jelentette. A visszaemlékezések három főmotívuma – a kollektív bűnösség elve alapján működött többségi erőszak elutasítása, a szülőföldhöz való ragaszkodás, illetve az új környezetben való alkalmazkodás és beilleszkedés – közül minden kétséget kizáróan a szülőföld iránti tisztelet és ragaszkodás biztosította a legerősebb érzelmi, erkölcsi hátteret és tartalékot.

Közvetlenül a front elvonulása után a csehszlovák katonai és polgári hatóságok igyekeztek olyan légkört teremteni, hogy a magyarok tömegesen hagyják el szülőföldjüket és meneküljenek át Magyarországra, de a felvidéki magyarok nem éreztek magukban semmiféle bűntudatot a visszatérő csehszlovák hatóságokkal szemben. Vavro Šrobár pénzügyminiszter 1945. tavaszi tervezete nem maradt írott malaszt: a szlovákiai magyarok 70 százalékának a németekhez hasonló elűzését ugyan nem sikerült elérnie, de az Érsekújvár környéki magyar falvakban például Andódon, Udvardon és Tardoskedden rögtön a háború utáni hónapokban megpróbálták elűzni és a határokon túlra kényszeríteni a felvidéki magyarokat. A szélsőséges elképzelések azonban nemcsak falvakra, hanem Pozsonyra és Kassára is kiterjedtek. Az 1936. évi 131. számú államvédelmi törvényre hivatkozva 1945. május 5-én Pozsonyban a helyi német és magyar közösség teljes kitelepítését célul kitűzve nagyszabású magyarellen es akció vette kezdetét.²⁵ A két közösség tagjainak nagyobbik részét az ideiglenes pontonhídon át Ligetfaluban, az ott elkülönítve kialakított táborokba zsúfolták, illetve rövid úton kiutasították az országból. A ligetfalui internálótábor, amelyhez hasonló például Szereden a korábbi zsidótábor helyén is működött, 1946 augusztusában számolták fel, addig a pozsonyi magyarok többsége állandó ellenőrzés alatt, kötelező közmunkákra kirendelve vagy a táborba zárva élt. Hasonló folyamatok zajlottak le a kassai magyarok elűldözése, internálása során is.

A szlovákiai magyarellen es intézkedéseket kezdettől fogva komoly gazdasági érdekek is motiválták. Így például a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. februári rendelete, amely a szlovákiai németek és magyarok földingatlanainak elkobzásáról rendelkezett, a „szlovák föld” visszaszerzésére hivatkozva valójában a földtulajdon radikális nacionalizálását szolgálta. A két nem szláv csehszlovákiai kisebbség ellen irányuló első valóban átfogó köztársasági elnöki rendeletet Edvard Beneš 1945. május 19-én adta ki (1945/5. szám alatt), amelynek értelmében – a Szlovák Nemzeti Tanács 1945/50. számú rendeletével Szlovákia területére is szabályozottan – a magyar nemzetiségű lakosok birtokaira, üzemeire, értékes vagyontárgyaira, épületeire szlovák, illetve cseh nemzeti gondnokokat kellett kijelölni. Egy héttel később az SZNT 51. számú rendelete feloszlatta az összes dél-szlovákiai magyar egyesületet, s elkobzásra ítélte azok vagyónát. Ekkor szűnt meg például végérvényesen az 1925-ben alapított, galántai központú Hanza Szövetkezet, a pozsonyi Bartók Béla Dalegyesület, de még a csehszlovák államot alapító Masaryk elnök adományából alapított Masaryk Akadémia is, de a magyar települések, városok és falvak sok száz magyar intézménye is.

Aligha lehet alábecsülni Edvard Beneš köztársasági elnöki dekrétumainak, illetve az azokat szlovákiai viszonyokra adaptáló Szlovák Nemzeti Tanács-i rendeleteknek a következményeit a magyar kisebbség helyzetére. A kétségkívül legkíméletlenebb köztársasági elnöki rendelet 1945. augusztus 2-án, a potsdami

²⁵ Salner:1998

határozat aláírásának napján jelent meg: az 1945. évi 33. számú elnöki rendelet az aktív antifasiszták kivételével automatikusan megfosztotta a németeket és magyarokat a csehszlovák állampolgárságtól.* Ez az elnöki dekrétum vált a szlovákiai magyarság minden további jogfosztásának és jogsérelmének alapvető forrásává, hiszen az állampolgárság elvesztése eleve kizárta a két kisebbséghez tartozókat az állami intézményekben, munkahelyen való alkalmazásából, az államosítások során elrendelt kártalanításokból, a hadikárok megtérítéséből, a nyugdíj és más állami járadékok folyósításából.

Az állampolgári, kisebbségi, vagyoni és szociális jogok megvonásával a szlovákiai magyarok gyakorlatilag a teljes jog- létbizonytalanság állapotába kerültek. A szülőföldjükről elűzött és az úgynevezett globális kitelepítés keretében teljes felszámolásra ítélt magyar közösség helyére a belső telepítések keretei közt a külföldi szlovák „reemigránsok” és az észak-szlovákiai területek szlovák kolonistáinak százezreit szerették volna betelepíteni. Mindez szorosan kapcsolódott ahhoz a hatalmi harchoz, amely a kommunista párt hatalomátvételét volt hivatott előkészíteni, s amiben a magyar kérdés radikális megoldására törekvő politikai elképzelések a kommunisták szlovákiai bázisát erősítették volna.

A telepítések következményei

A kényszertelepítések következményei rendkívül súlyosak voltak. A kitelepítésekkel és a reszlovakizációval járó migrációs és asszimilációs veszteségeket elsősorban az 1950. évi népszámlálás adatai is tükrözték. A szlovákiai magyarok lélekszámának – mint utóbb kiderült – átmeneti csökkenése mellett a közösség súlyos anyagi veszteségeket is elszenvedett. A csehországi kényszermunkáról visszatértek igen sok esetben már soha többé nem kerülhettek vissza lakóházaikba. A földtulajdonok elkobzása, idegen telepéseknek való kiutalása, a lakosságcsere nyomán kialakult felemás helyzetek ezre sok milliárd dollárnyi vagyoni veszteséget okoztak a felvidéki magyarságnak. A csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezményben kikötött vagyoni paritás alapelveinek folyamatos megsértése, az úgynevezett csehszlovákiai magyar háborús bűnösök körének minden szempontból indokolatlan tömegessé tétele és az egyezményben meghatározott kvótán felüli besorolása a kitelepítendőkhöz az azt eredményezte, hogy Magyarországnak nem maradt más eszköze a jogvédelemre, mint az, hogy 1947 áprilisáig nem járult hozzá a lakosságcsere beindításához.

Erre végül a csehszlovák hivatalok által 1946. november 19-étől 1947 februárjáig katonai-karhatalmi erő igénybevételével lebonyolított tömeges méretű csehországi deportálások kényszerítették a magyar kormányt. A köztársasági elnök 1945. évi 88. számú rendelete alapján összesen 44 129 személyt – mégpedig egész családokat, öregekkel, gyermekekkel együtt – szállítottak embertelen körülmények között Csehországba.

A deportálások elsősorban a komáromi, dunaszerdahelyi, ógyallai, somorjai és galántai járások magyar falvait érintették (összesen 220 faluból vittek el magyarokat), s az elhurcoltak Csehországban főleg a kolíni, •ateci, Mladá Boleslav-i, pilseni és kladnoói járásokba kerültek. A deportáltak összesen 6 602 házat és 3 884 hektár termőföldet hagytak maguk után. Az üresen hagyott házakba 2 667, a termőföldekre pedig 1 703 szlovák, illetve cseh nemzeti gondnokot jelöltek ki. A deportáltak vagyonát végérvényesen azonban csak 1948. március 19-én kelt kormányrendelet alapján 1948. május-június hónapokban foglalták le. A csehszlovák kormány a magyar kormány tiltakozó jegyzékeire válaszulva egyértelművé tette, csak abban az esetben állítja le a csehországi kényszermunka-akciókat, ha Magyarország hozzájárul a lakosságcsere-egyezmény haladéktalan megvalósításához.²⁶

A csehországi deportálások kíméletlensége és embertelensége mély nyomokat hagyott a szlovákiai magyarság tudatában. Különösen a rendőrség és katonaság által körbekerített magyar falvak, a jéghideg vagonok, a csehországi vasútállomások rabszolga-vásárra, török hódoltságra emlékeztető jelenetei-képei maradtak meg a kortársak emlékezetében, amint azt kötetünk visszaemlékezései is mutatják.

A kényszermunka-akciók kegyetlenségét Mindszenty József esztergomi bíboros és a szlovákiai katolikus egyház vezetői, a püspökök és a püspöki kar is élesen bírálta. A közreadott dokumentumok közt olvasható, hogy Jantausch püspök 1947 februárjában valamennyi szlovák püspök megbízásából az SZNT elnökségéhez, Beneš köztársasági elnökhöz és Jan Masaryk külügyminiszterhez intézett memo-

* A dekrétum szövegét lásd a mellékletekben.

26 Vadkerty:1999, Bobák:1996, 131–134;Šutaj:1993, 63–66, 96–105

randumában egyebek közt leszögezte: „Amikor házaikból a zsidókat vitték el, akkor is elhatároltunk magunkat ezektől a cselekedetektől mint az emberiséggel és a keresztényi szeretettel ellenkező dolgoktól. Ma ugyanezt tesszük, mert a mostani eljárás módozatai igen hasonlítanak azokra, amelyeket a múltban is kifogásoltunk.”²⁷

A belső telepítések során a dél-szlovákiai telepítési körzetekbe betelepített 5900 szlovákiai családnak, a lakosságcsere során ugyanoda betelepült 9200 magyarországi szlovák gazdasági egységnek, összességében mintegy 65 ezer szlovák nemzetiségű személynek a Csehszlovákiaba deportált, Magyarországra kitelepített vagy elmenekült mintegy 110-130 ezer szlovákiai magyar házaiba, földjére való betelepítése alapvetően megváltoztatta a dél-szlovákiai városok, falvak etnikai arculatát. S ehhez járult hozzá a dél-szlovákiai régióknak – a mintegy háromszázezer reszlovakizált nyelvi, nemzetiségi átnevelését, egynyelvűsítését célzó politika. Ebbe a folyamatba tartozott a települések nevének megváltoztatása, a családnevek elszlovákosítása, a korábbi kétnyelvű gyakorlat szigorú tiltása, a magyar nyelvnek az iskolai nevelésből és az egyházi életből való kitiltása, a magyar kisebbségi közösség tilalmakkal való megbénítása, a magyar nyelvűség és a magyar nyelvű kultúra minden nyilvános formájának büntetése.

A kötetünkben közreadott visszaemlékezésekből, interjúkból, családi és települési történetekből, tanulmányokból egyértelműen kiderül, hogy a létezésének első húszéves periódusában igen öntudatos, jól szervezett kisebbségi magyar közösségnek a jogfosztásokkal szembeni magatartásának jórészt csak elszigetelődött helyi akciókban volt nyoma a legnagyobb üldöztetések idején: példaként a feketenyéki, himnuszt éneklő körmenetet vagy a csehszlovákiai deportáltak egyre nyíltabb szervezkedéseit említhetjük. A szlovákiai magyarok, még az ellenállást hirdetőik is a kisebbségi közösség jogainak védelmét alapvetően Magyarországtól várták.

A vesztes Magyarország kormánya az első csehszlovákiai jogsértésektől kezdődően igyekezett minden lehetséges eszközt felhasználni a tiltakozásra és a csehszlovákiai magyarság védelmére. Memorandumok, jegyzékek sorozatával hívta fel a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselőinek, a nyugati szövetségeseknek, a Szovjetunió kormányának figyelmét mindarra, ami Csehszlovákiában a magyarokkal szemben történt.

1945 szeptemberében-októberében a csehszlovák és szlovák hivatalok nyíltan azzal a céllal kezdték el a dél-szlovákiai magyar munkaképes lakosság Cseh- és Morvaországba deportálását, hogy „az illetékes magyar szerveknél szorgalmazzák a magyaroknak saját hazájukba való elszállításáról kötendő államközi egyezményt”. Gyöngyösi János magyar külügyminiszter 1945 decemberében jelezte, hogy a magyar kormány csak a területtel együtt képes és hajlandó befogadni a Csehszlovákia számára nem kívánatos szlovákiai magyarokat.

Tiltakozások a jogfosztások és a kényszertelepítések ellen

A csehszlovák kormány által kikényszerített lakosságcsere-egyezmény, amelyet 1946. február 27-én Budapesten Gyöngyösi János külügyminiszter és Vladimír Clementis csehszlovák külügyi államtitkár írt alá, a két fél kezdettől fogva eltérően értelmezte.* Míg Prága és Pozsony számára az egyezmény „a magyar kérdés megoldásának legésszerűbb formáját”, a magyar kisebbségnek „nemzetközi határozat alapján megvalósuló megbüntetését”, a kérdés „átgondolt rendezését” jelentette, a magyar fél számára a csehszlovákiai deportálásokkal kikényszerített, egyenlőtlen megállapodás maradt. Ezzel együtt az egyezmény aláírásával Magyarországnak sikerült lefékeznie a magyar kisebbség vagyonának konfiskációját, a folytatólagos jogvesztést, a belső széttelepítés alternatívájának megvalósulását. A lakosságcsere kijelölt szlovákiai magyarok számára biztosította ingóvagyonuk megőrzését, rendezett körülmények között a magyarországi áttelepülést.

A csehszlovákiai kényszermunkára rendőri-katonai erőszakkal elhurcolt magyarok ügye a magyar kormány, a Magyarországra áttelepült felvidékiek csoportjai és a pozsonyi magyar baloldali értelmiségiek részéről erős ellenállást, szervezett ellenlépéseket, nemzetközi tiltakozási akciók beindítását váltotta ki. Ezek mellett néhány fiatal szlovákiai magyar lelkeszt, egyetemistát is arra indítottak a felgyorsuló események, hogy Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség néven szervezett mozgalmat alapítson

²⁷ Šutaj:1993, 105–106.

* Az egyezmény szövegét lásd a mellékletben.

a kisebbség sérelmeinek dokumentálására, a jogfosztottak és a magyarországi hivatalok tájékoztatására. Paksi László pozsonypüspöki katolikus káplán kezdeményezésére Hentz Zoltán és Lipcsey Gyula pozsonyi magyar egyetemisták 1945-1946 folyamán egész hálózatot építettek ki a dél-szlovákiai magyar lakta településeken. A hálózat, amelynek alapját a Pozsonyban, illetve a Budapesten tanuló szlovákiai magyar egyetemisták, valamint a fiatal katolikus káplánok és papok, református lelkészek alkották, rövid időn belül a Varró István, Krausz Zoltán és Hajdú László vezette gömöri – vagy ahogy ők nevezték magukat: keleti – csoporttal egészült ki.²⁸

A Népi Szövetségnek kezdetben az volt a legfontosabb célja, hogy a jogfosztott szlovákiai magyar kisebbséget helyzetéről pontos információkkal lássa el. Ennek érdekében Lédecen és Pozsonyban *Gyepű Hangja*, Rozsnyón pedig *Észak Szava* címmel illegális újságot adtak ki. A mozgalomhoz 1946 folyamán csatlakozott Arany Albert László, pozsonyi főiskolai tanár, aki – különösen a mozgalomba bekapcsolódott pozsonyi egyetemisták és a Pozsony-környéki katolikus lelkészek közt – kezdetől fogva elismert tekintélynek, természetes irányító személyiségnek számított. 1947 májusában a Szlovák Egyetem magyar szemináriumának helyiségében ő szervezte meg az a találkozót, amely arról döntött, hogy Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség jogvédő tevékenységét kérdőíves adatgyűjtéssel alapozzák meg. Elhatározták azt is, hogy Magyarországon elsősorban Mindszenty József, esztergomi hercegprímás folyamatos tájékoztatására helyezik a hangsúlyt, s rajta keresztül próbálják informálni a szlovákiai magyarok helyzetéről a nyugati nyilvánosságot is.

1945 nyarán Lipcsey Gyula és Hentz Zoltán 1946 folyamán húsznál több alkalommal illegális lapot jelentettek meg *Gyepű Hangja* címmel. A másik lap, az *Észak Szava* – mint Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség „időszaki közlönye” – 1946 húsvétján már szintén létezett, amint azt a „Húsvét tanulsága” című írást tartalmazó egyoldalas, dátum nélküli lapszám is bizonyítja.²⁹

A számozás nélkül megjelent első lapszámok valójában inkább egy-egy aktuális kérdéskörre vonatkozó írásokat tartalmaztak. Így pl. a pozsonyi magyarság 1945 májusában elkezdődött tömeges kiutasításáról, az erdélyi magyarság helyzetének változásairól és a szlovákiai helyzettől eltérő fejleményeiről, a csehszlovák népbíróságok magyarokat sújtó működéséről készültek egyoldalas elemzések, beszámolók. Az *Észak Szava* 1946 májusának elején megjelentetett kétoldalas húsvéti száma a pozsonyi magyarok ligetfalusai táborba való kiüldözéséről szóló híradás mellett igyekezett reményt önteni olvasóiba és azt tanácsolta, hogy kerüljék a nyilvános konfrontációt: „Légy óvatos! Nyilvános helyen ne politizálj! Át kell vészelned még ezt a kis időt! A fiatal magyar demokráciának nem holt mártírok, hanem dolgos magyarok, a munka hősei kelleneek.”

1946 – a remények és a megpróbáltatások éve

Az 1946. év egyszerre volt a remények és a rendkívüli megpróbáltatások esztendeje a csehszlovákiai magyarság számára. A békekonferenciára való magyar felkészüléstől, az első világháborút lezáró békerendszer-nél méltányosabb és tartósabb megoldások ígérétéől a szlovákiai magyarok azt remélték, hogy a magyar békeszerződésben a nagyhatalmak a határok 1919-1920. évi kijelölésénél elkövetett hibáikat korrigálják és a csehszlovák–magyar államhatár megállapításánál figyelembe veszik a magyar-szlovák etnikai határvonalat. Ugyanakkor az év a február 27-én Prágában megkötött csehszlovák–magyar lakosságcserevel kezdődött, ami a szlovákiai magyarok körében igen nagy csalódást és még nagyobb félelmet váltott ki.

A szülőföldjük ragaszkodó felvidékiek belátták ugyan, hogy Nagy Ferenc kormányja a csehszlovák hatóságok durva nyomásának engedve valójában kényszerű megállapodást kötött az önként jelentkező magyarországi szlovákok és a csehszlovák hatóságok által áttelepítésre kijelölt szlovákiai magyarok cse-

²⁸ Tóth:1995, 255–278. – Íratok a csehszlovákiai magyarok 1945-1948 közötti történetéhez. MTA Kisebbségkutató Intézet Archívuma (tovább: KIA) 2001/4.

²⁹ A számozás nélkül megjelent első lapszámok valójában inkább egy-egy aktuális kérdéskörre vonatkozó írásokat tartalmaztak. Így pl. a pozsonyi magyarság 1945 májusában elkezdődött tömeges kiutasításáról, az erdélyi magyarság helyzetének változásairól és a szlovákiai helyzettől eltérő fejleményeiről, a csehszlovák népbíróságok magyarokat sújtó működéséről készültek egyoldalas elemzések, beszámolók. Az *Észak Szava* 1946 májusának elején megjelentetett kétoldalas húsvéti száma a pozsonyi magyarok ligetfalusai táborba való kiüldözéséről szóló híradás mellett igyekezett reményt önteni olvasóiba és azt tanácsolta, hogy kerüljék a nyilvános konfrontációt: „Légy óvatos! Nyilvános helyen ne politizálj! Át kell vészelned még ezt a kis időt! A fiatal magyar demokráciának nem holt mártírok, hanem dolgos magyarok, a munka hősei kelleneek.”

réről. A nagyhatalmak magyar szempontból kedvező beavatkozásának lehetőségét mérlegelve azonban a Népi Szövetség aktivistái is jó ideig a magyar diplomácia súlyos hibájaként értékelték a lakosságcsere-egyezményt. A felvidéki magyar értelmiség 1946 elején mozgalommá szerveződő része 1946. január 24-én Tildy Zoltán miniszterelnökhöz, egy hónappal később Gyöngyösi János külügyminiszterhez címzett levelében jelezte fenntartásait a lakosságcsere-egyezménnyel kapcsolatban.

A Népi Szövetség képviselői mindvégig az etnikai határokkal minél inkább megegyező államhatárok kialakításában látták a magyar–szlovák viszony megoldását, s ezért elutasítottak minden olyan megoldást, amely a szlovákiai magyarságot az általa lakott terület nélkül kívánta Magyarországra kényszeríteni vagy a terület etnikai arculatát a magyarság belső széttelepítésével kívánta megváltoztatni: „Még a „jósomszé- di viszony” kedvéért sem szabad lemondaniuk (ti. a magyar kormány lakosságcsere-tárgyalásokon részt- vevő képviselőinek – Sz. L.) az egy tömbben élő magyarokról, s területileg kell a visszacsatolást szorgal- mazni a nagyhatalmaknál, mert ez a demokratikus, ez az igazságos, és csak így lesz tartós béke.”³⁰

A lakosságcsere-egyezménnyel kapcsolatos kifogásokat legtöbbször az 1946. március elején Gyö- ngyösi János külügyminiszterhez intézett, ismeretlen eredetű szlovákiai magyar memorandum fejezte ki. Ez a kisebbség felszámolását célzó csehszlovák intézkedések eszköztárától, további megpróbáltatások- tól, üldöztetésektől tartott.³¹ Ugyanez a memorandum pontos elemzést adott azokról a csehszlovák szándékokról, amelyek a radikális magyarországi áttelepítéssel, valamint kényszerasszimilációs akciókkal végérvényesen fel kívánták számolni a kisebbségi magyar közösséget.³²

A Népi Szövetség két illegális lapja legerőteljesebben a Szlovák Megbízott Testület 1946. február 15-i ülésén elhatározott és három hónappal később, május 14-én meghirdetett úgynevezett reszlovakizációs akcióval szemben lépett fel.³³ A lakosságcsere után Csehszlovákiában maradó magyarokkal szemben a csehszlovák politika kezdettől fogva mérlegelte a „belső megoldás” lehetséges eszközeit: így például a Vorosilov marsall által is támogatott csehországi deportálásokat, illetve a további belső telepítési akciókkal kombinált kényszerasszimilációt. Ez utóbbi a kétségkívül igen jól időzített, a deportálástól, ki- és szétte- lepítéstől rettegő magyarságnak az otthon maradás lehetőségét felkínáló kényszerasszimilációs akció formájában valósult meg.

Az akció meghirdetésekor már egy teljes éven át a teljes jogfosztottság, kiszolgáltatottság és megfélemlítettség légkörében élő szlovákiai magyaroknak négyötöde, összesen 452 089 személy nyújtotta be a reszlovakizációs kérelmet, s közülük 362 679 személy kérelmét a szlovák hatóságok elfogadták, azaz őket szlovák nemzetiségüként regisztrálták, amivel visszanyerték állampolgári jogukat.³⁴

A Népi Szövetség nyugati és keleti csoportja számára a reszlovakizációs akció hatalmas kihívást jelentett. A mozgalom vezetői tisztában voltak csekély lehetőségeikkel, de eldöntötték, hogy megpróbál- nak tanácsokat adni a reszlovakizációs dilemmával küszködőknek. Az Észak Szava 17. és 20. számában változtatás nélkül közölt reszlovakizációs elemzés a tömeges kényszerasszimilációt célul kitűző akció okait és feltételezhető következményeit igyekezett megnevezni. *

A kérelmezők és a jóváhagyott kérelmek rendkívül magas száma, aránya hatalmas csapást jelentett a jogfosztással szemben ellenállást hirdető értelmiségi mozgalomnak. A tömeges jelentkezés okainak elem- zése alapján azonban az Észak Szava szerzője arra a következtetésre jutott, hogy a jogfosztottság körül-

³⁰ Tóth:1995: 112–115. A lakosságcsere-egyezményt több más szlovákiai magyar csoport, szervezet, pl. a „Szlovákiában lévő magyar antifasiszták bizottsága” nevében Fábry József, Ján Kugler, Major Sándor és Szalay István, Péry Rezsőék áttelepült pozsonyi magyar értelmiségiekből álló köre is bírálta. Uo. 119–121, 125–130. Akadt kritikus a megállapodásnak a magyar külügyminisztériumban is. Lásd. Vájlak Sándornak, a minisztérium szlovákiai magyar származású referensének memorandumát, uo. 116–118.

³¹ Tóth:1995, 119.

³² „Rettenetes, nemzeti létünket kockáztató egzisztenciális válságunkban nyíltan és becsületesen meg kell mondanunk, hogy a csehszlovák–magyar egyezményt, de a tárgyalásokat is sérelmesnek kell minősítenünk, mégpedig azért, mert rólunk – nélkülünk döntöttek, kellő tájékozódás nélkül. Így a magyar kormány képviselői nem voltak kellőképpen informálva szomorú helyzetünkről.” Tóth:1995, 120.

³³ A reszlovakizációt két szakaszban, 1946 májusában és júniusában, illetve az 1947 októbertől december 31-éig terjedő időszakban bonyolították le.

³⁴ A kérelmezők és a ténylegesen reszlovakizáltak Šutaj által megadott maximális számot azért tartjuk elfogadhatónak, mert Kaplan 410 800 kérelmezőre, illetve 284 814 hivatalosan reszlovakizáltra vonatkozó adatai nem foglalják magukba azon kérelmezők nagyobbik részének a számát, akik időközben meghaltak, Magyarországra távoztak, csehországi munkára vitték őket vagy kérvényük formailag hiányos volt. Kaplan:1995, 134, ill. 164. A Reszlovakizációs Bizottság 1947. január 1-jei statisztikai összegzését Šutajja I megegyezően közli Vadkerty: 1993, 107–108.

* Teljes szövegét lásd a dokumentummellékletben

ményei közt a szlovákiai magyarok igyekeztek a kisebbik rosszat választani. Ezzel együtt az írás az egzisztenciális fenyegetettség mellett a városi magyar népesség gyenge nemzeti identitásában, illetve a felelős kisebbségi magyar polgárság hiányában jelöli meg a tömeges reszlovakizáció belső okait, azaz a nemzeti közösség értékörző és mintateremtő magatartása szempontjából hagyományosan meghatározó két réteg felelősségét veti fel a magyarság ilyen tömeges feladása miatt.

A következtetések másik fontos eleme a csehszlovákiai és magyarországi gazdasági és politikai viszonyok összehasonlításából a szlovákiai magyar középosztálybeliek, vállalkozók körében felbukkanó tartózkodás és félelem a magyarországi szovjet jelenlét, illetve a hiperinfláció és az elszegényesedés következményeitől.

A következtetések harmadik, a közösség maradékát ellenállásra buzdító része két érvet igyekezett mozgósítani: a reszlovakizáltakkal szemben tervezett széttelepítések riasztó perspektívájával azt kívánta érzékeltetni, hogy a nemzeti hovatartozás megtagadása árán sem válhatta meg senki a maga nyugalját, illetve arról próbálta meggyőzni az olvasót, hogy a békekonferencia utáni időktől remélt hatékony kisebbségvédelem a kisebbségi közösséghez hűségesek számára a reszlovakizációs alternatívánál jóval nagyobb biztonságot nyújthat.

A két lap 1946 nyarán híven tükrözte a békekonferenciával kapcsolatos kisebbségi magyar reményeket. Az *Észak Szava* például a francia rádióra hivatkozva csupán két megoldást látott elképzelhetőnek a szlovákiai magyarok kérdésében: „1) Vagy biztosítani Csehszlovákia magyar kisebbségének az 1938 előtti összes jogát. 2) Vagy a Felvidéki Magyarországot (sic) területtel együtt lecsatolni. A kisebbségi jogok megadása a csehszlovák kormány politikájának teljes bukását jelentené. Félhivatalos szlovák küldöttség tapogatózott a magyar kormánytól és hajlandó volna a Léva–Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó vonalról lemondani, ha Magyarország lemond a Csallóközről és Kassáról. A magyar demokrácia azonban igazának tudatában megy a békekonferenciára, mert látja, hogy a csehszlovák politika saját zsírjában már ropogásra sült és nincs kizárva, hogy szénné is éghet.”³⁵

A két lap szerkesztőinek visszaemlékezései szerint a párizsi békekonferencia magyar szempontból minimális eredményekkel járó lefolyása után a Népi Szövetség minden erejét a szlovákiai magyarokat ért sérelmek dokumentálására, a magyar kormányzati és egyházi fórumok tájékoztatására koncentrált.

Felvidékiek kapcsolatai a magyar kormánnyal és egyházi vezetőkkel

A Népi Szövetség pozsonyi, illetve nyugati csoportjában kezdettől fogva túlsúlyban voltak a fiatal magyar katolikus lelkészek: a kezdeményező Paksi László mellett pl. Restály Mihály, Mészáros Gyula, Koller Gyula, Náday Kálmán, Horony András, Cigány Imre, Hamvas Iván, Harsányi Gyula és Győry Miksa. A nyugati csoportban az Arany A. Lászlóval közvetlen kapcsolatban álló két egyetemista, Hentz Zoltán és Lipcsey Gyula 1945-46-ban a szervezet kiépítésével, illetve a Gyepű Hangja megjelentetésével törődött. A csoport katolikus lelkészei az 1945 őszen lebonyolított első csehországi deportálások, illetve a jogfosztások nyomán kialakult helyzetről a pozsonyi magyar konzulátuson, illetve a csehszlovák–magyar lakosságcserét előkészítő és felügyelő Magyar Áttelepítési Kormánybizottság pozsonyi irodáján keresztül 1946 tavaszán vették fel először a kapcsolatot Mindszenty József esztergomi hercegprímással, s adtak számára részletes tájékoztatást a csehszlovákiai magyarok helyzetéről, a szlovákiai hatóságok ténykedéséről.³⁶

A magyar katolikus egyház feje már 1945 nyarán tájékozódott a beneši dekrétumok és más jogfosztó rendelkezések hatásáról. 1945 őszen levélben kérte a csehszlovák püspöki kart, lépjenek fel az embertelenségek ellen. Ugyanazon év októbert 15-én pedig körlevélben tárta fel a magyar közvélemény előtt a

³⁵ „Masaryk szellemében vonják meg a nemzetiségi elv alapján a magyar–csehszlovák határokat!” Gyepű Hangja, sz. n. – A Gyepű Hangja 14. számában még egyértelműbben fogalmazott: „Az egymillió magyar kisebbség ma saját maga akar már határozni sorsa felől. Egy évig túrtünk, de becsületünkbe gázolni nem engedünk. Nem Beneš úr fogja meghatározni sorsunkat, kegyesen mint hős győztes megtűrt-e republikájában vagy elűz majd magától. (...) Nem akarjuk, hogy valaki is azzal vádolhasson, hogy az új Cseh-Szlovák Köztársaság ellen vagyunk. A cseh-szlovák népnek szép jövőt kívánunk. Ha úgy érzik, hogy kisebbséggel, velünk magyarokkal nem tudnak egy országban lakni, gyáván nem mernek jogokat adni, mi területestül oda megyünk, ahol jogainkat megkapjuk. Tudjuk, hogy (ez) egyes cseh és szlovák hazafinak nem fog tetszeni. Legyenek meg az etnikai határok.” MTA KIA 2001/4/3

³⁶ A Népi Szövetség elleni 1949. december 20-i vádirat. MTA KIA 2001/4/4 – Az 1949. december 30-i ítélet szövegének magyar fordítása. Tóth:1995, 258–260.

szlovákiai magyarság súlyos helyzetét.³⁷ Nem véletlenül fordultak tehát hozzá a Népi Szövetség tagjai. Bizonyosra vehető, hogy a csehországi deportálások második, 1946 őszi periódusában elkövetett kegyetlenségekről éppen a Népi szövetség Esztergomba eljuttatott adatai alapján rendelkezett a hercegprímás pontos információkkal.

Ezt követően 1946 novemberében hivatalosan kérelemmel fordult a csehszlovák hatóságokhoz, hogy engedélyezzék látogatását a Csehországba deportált magyarok körében. Az engedélyt a prágai kormány megtagadta, amiről Mindszentyt Beran, prágai érsek 1946. december 21-én értesítette. Időközben, november 23-án az esztergomi hercegprímás levélben fordult Spellman és Griffin bíboros érsekekhez, hogy a deportálás embertelenségeit elszenvadó csehszlovákiai magyarok érdekében emeljék fel szavukat a brit és francia külügyminisztériumban, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezeténél.³⁸ A folytatódó üldöztetések ellen a hercegprímás 1947. február 5-én VI. György angol uralkodóhoz és Truman amerikai elnökhöz intézett táviratában is segítséget kért. Ezt követően a magyarországi németek kitelepítése idején kiáltványban ítélte el a kisebbségek elszakítását szülőföldjüktől.

A magyar kormány és országgyűlés vezető tisztségviselőihez a Népi Szövetség részben Jócsik Lajos kormánybiztoson, a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság vezetőjének közvetítésével jutott el, részben pedig a keleti csoport Budapesten tanuló egyetemista tagjainak kitaró munkája révén. A magyar kormánytagokhoz címzett tájékoztatások, kérelmek között a legfontosabbnak az 1946. augusztus 3-án készült és Gyöngyösi János külügyminiszternek címezett memorandumot tekinthetjük. A Népi Szövetség memorandumát a párizsi béketárgyalásokon a magyar küldöttséget vezető külügyminiszternek augusztus 14-én Nagy Ferenc miniszterelnök a következő kísérő szöveggel küldte tovább: „A Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség Nevedre szóló memorandumot kézbesített nekem. Illegális szervezetről van szó, amelynek tagjai maguk is illegálisan hozták át ezt a memorandumot. Ennek én itt nem sok hasznát veszem, azért küldöm Hozzád, hátha fel tudod használni abban a napi csatározásban, ami hallom, különösen a csehszlovákok részéről igen intenzív Párizsban.”³⁹

A Népi Szövetség béketárgyalásokkal kapcsolatos memoranduma a csehszlovák delegáció által a csehszlovákiai magyar kisebbség teljes felszámolását célzó tervezetere, a reszlovakizáció után még fennmaradó 200 ezer magyar egyoldalú magyarországi áttelepítésének békekonferencia elé tárt javaslatára reagál. A memorandum szövegezői nem alaptalanul tartottak a legrosszabbtól, a békekonferencia jóváhagyó döntésétől, szem előtt tartva azt az eshetőséget, hogy a nagyhatalmak bonyolult érdekegyeztető és kompenzációs politikájában könnyen áldozatul eshet az egész felvidéki magyarság.

A felvidéki magyar kérdés történeti áttekintésével kezdődő memorandum konkrét esetekkel illusztrálta a jogfosztásokat és vagyoni károkat, Magyarország és a kisebbségi magyarság közötti együttműködés hiányosságait. Elítélte a memorandum a kollektív bűnösség elvét, illetve a csehszlovákiai magyarokra is kiterjesztett háborús bűnösség koncepcióját, miközben a Szövetség a Horthy-Magyarországgal szembeni távolságtartás hangoztatását is fontosnak tartja: „Két bűnös állam között vergődik egy ártatlan népcsoport, melynek csupáncsak az a vétke, hogy 1938-tól új szellemet és szellemiséget nevel ki magából tisztán a demokrácia alapján.”⁴⁰

A lakosságcsere-egyezményben megállapodott létszámon felüli áttelepítést a memorandum a leghatározottabban elutasította, s azt követelte, hogy a magyar kéredelegáció ragaszkodjék a „népet földdel” elvhez, amennyiben a csehszlovák küldöttség mindáron szabadulni kíván a magyar kisebbségtől. A háború befejezése után kialakult helyzetben a Memorandum szerzői arra sem láttak semmilyen garanciát, hogy a kisebbségi jogokhoz való visszatérés elegendő politikai alapot jelenthetne a kisebbség egyenjogúsításához.

A memorandum „Rólunk, de velünk!” című zárófejezete a Népi Szövetség plebiszcitum-tervezetét hat pontban foglalta össze: „1. a nagyhatalmak szabad népszavazást rendeljenek el a vitás területeken; 2.

³⁷ Mindszenty:1989, 145-146. – A Népi Szövetség tagjai közül a nyugati csoportból Restály Mihály és Mészáros Gyula, a keleti csoportból pedig Krausz Zoltán, Varró István és hajdú László kereste fel személyesen is a magyar egyházfőt. Krauszt és Varrót Mindszenty a párizsi béketárgyalások idején, 1946 szeptemberében útnak indította Franciaországba, hogy az ottani sajtó számára adott közvetlen információikkal próbálják meg befolyásolni a béketárgyalások menetét. Minthogy Párizsban időközben a csehszlovák–magyar vita befejeződött, a Szövetség két úton lévő tagját Salzburgból visszarendelték. A Népi Szövetség az esztergomi hercegprímás mellett memorandumokat juttatott el Ravasz László református püspökhöz és a magyarországi evangélikus egyház vezetőihez is.

³⁸ A levelet magyar fordításban a Magyar Nemzet 1946. november 30-i száma alapján közli Vadkerty:1996, 192–193.

³⁹ Tóth:1995, 313.

⁴⁰ Tóth:1995, 138.

szavazati joga mindenkinek ott legyen, ahol 1938. január 1-jén illetőséggel bírt; 3) a szavazásra jogosultak névjegyzékét amerikai, illetve angol és orosz vegyes bizottság vizsgálja felül; 4. A kiüldözöttek, kitelepítettek és ártatlanul börtönre és munkatáborra ítélték szintén szavazati joggal bírjanak, sőt az 1938. január 1-jei lakóhelyükön kötelesek legyenek szavazati jogukkal élni; 5. népszavazás előtt amerikai, ill. angol és orosz csapatok biztosítsák a rendfenntartást és a polgári személyi biztonságot; 6. sem magyar, sem csehszlovák agitáció ne előzze meg a népszavazást, ill. annak lehetetlensége folytán magyar nyelvű agitációt biztosítsanak jelzett területen.”⁴¹

Ismeretes, hogy a csehszlovákiai magyarság teljes felszámolásának elképzeléseit végül az amerikai békeüldöttség vétője megakadályozta. A csehszlovák–magyar határok azonban nem változtak. Sem a magyar küldöttség által szorgalmazott kompenzációs területcseré-tervezetnek, sem pedig a Népi Szövetség népszavazásos határ-megállapítási tervezetének semmilyen esélye sem volt arra, hogy a békekonferencia munkáját meghatározó nagyhatalmak közül valamelyik az ilyen vagy ehhez hasonló elképzeléseket felkarolta volna. Az egyoldalú transzferre vonatkozó csehszlovák követelés elvi elutasítása, a „népet földdel” elv makacs hangoztatása azonban kétségkívül hozzájárult ahhoz, hogy a békekonferencia a kérdés rendezését a két állam közötti megállapodásra bízta, ami az adott kiélezett helyzetben kétségkívül a magyar diplomácia sikereként könyvelhető el.

A Népi Szövetség tagjait a magyarországi Mindszenty-per közvetlen folyamánként 1949 tavaszán kezdték el tartóztatni. A Magyarországon tartózkodó Krausz Zoltánt és Varró Istvánt a Mindszenty-per anyagai alapján a magyar hatóságok tartóztatták le és adták át a csehszlovák hatóságoknak. Összesen 32 fő, köztük 20 katolikus pap és négy református lelkész ellen emeltek vádat, főként a köztársaság érdekeit sértő szervezkedés és idegen hatalmakkal való együttműködés vádjával. 1949. december 30-án tíz főt ítélték el fegyházbüntetésre: Arany A. Lászlót mint a mozgalom vezetőjét nyolc, Hentz Zoltánt, Hajdú Lászlót, Restály Mihály, Varró Istvánt és Krausz Zoltánt hat-hat évi, Mészáros Gyula öt évi, Restály Mihály és Vízváry László pedig két évi fegyházbüntetést kapott. A Népi Szövetség tagjaival együtt ítélték el a mozgalomhoz nem tartozó, de ugyancsak magyarországi egyházi kapcsolatokat fenntartó Bokor Ferencet öt év fegyházra.⁴²

A lakosságcsere a szükséges szervezeti előkészületek gyors megtörténte ellenére csak 1947 áprilisában a dél-alföldi szlovákok és a mátyusföldi magyarok cseréjével kezdődött. A magyar fél kezdettől fogva nagy súlyt helyezett a magyar szempontból előnytelen szerződés végrehajtása során a személyi és vagyoni paritás betartására, így kívánván megelőzni azt a csehszlovák szándékot, hogy különböző eszközökkel a lakosságcsereát a szlovákiai magyarság teljes felszámolására használja fel. A paritás megsértése elleni állandó magyar tiltakozások ellenére a vagyoni kölcsönösséget nem sikerült betartani: a lakosságcsere keretében szülőföldjét elhagyni kényszerülő 76 616 szlovákiai magyar kitelepített után összesen 16 ezer hold és 15 700 lakóház maradt, a 60 257 szlovák áttelepülő után Magyarországon viszont mindössze 15 ezer hold és 4 400 lakóház.

A lakosságcsere 1947 áprilisától 1949 nyaráig tartott. Igaz, 1948. december 22-e után már csak az egzisztenciálisan fenyegetett magyar családok, a családgyejesítést kérvényező, illetve a lakosságcsere lebonyolításában önként segédkezők áttelepülésére került sor. A lakosságcsere során kialakult vagyoni különbözet rendezésére az 1949. július 25-én csorbatói jegyzőkönyvben került sor.* A jegyzőkönyvben a lakosságcsereből származó magyar követelést a csehszlovák kormány követeléseit (a Tanácsköztársaság okozta károkért, valamint a bécsi döntés, a második világháborús károkért a párizsi békekonferencián Magyarországra Csehszlovákiával szemben kirótt 30 millió dolláros jóvátételt, a Magyarországon államosított csehszlovák vagyon együttes értékét) a felek azonos nagyságúnak tekintették, s kölcsönösen lemondtak azok kiegyenlítéséről.

Paradox módon a szlovákiai magyar közösség túlélését 1945-1949 között elsősorban két, magyar szempontból eredetileg negatív tényező – a lakosságcsere-egyezmény megkötése, illetve a tömeges

⁴¹ Tóth:1995, 140

⁴² Ítélethozatal a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség tagjai ellen indított perben. Pozsony, 1949. december 30. Tóth:1995, 255–277. – A Népi Szövetség az 1945–1948 között Csehszlovákia területén maradt magyar értelmiségi konspiratív csoportosulások közül kétségkívül a legrendszeresebb és leghatékonyabb tevékenységet kifejtő mozgalomnak számított. A szervezet egész Dél-Szlovákiát behálózó, papokból és diákokból álló hálózata alkalmasnak bizonyult arra, hogy igen rövid idő alatt hiteles információkhoz juttassa a Szövetség vezetőit, akik rövid úton adhattak átfogó képet a szlovákiai magyarok helyzetéről a felelős magyarországi tényezőknek.

* Szövegét lásd a dokumentummellékletben.

reszlovakizáció –, valamint a magyar kisebbség teljes felszámolását célzó csehszlovák követeléseknek a párizsi békekonferencián a nyugati szövetségesek részéről történt elutasítása eredményezte. A magyar kormány a lakosságcsere-egyezmény megkötésével látszólag szabad utat engedett a kitelepítéseknek. Az egyezmény kínálta diplomáciai lehetőségeket azonban mind a prágai kormánnyal szemben, mind pedig – a szlovákiai magyarság teljes felszámolását a párizsi békekonferencián támogató – szovjet kormánnyal szemben sikerült maximális mértékben arra felhasználnia, hogy a cserekvóta minimális keretei között és rendezett anyagi feltételek mellett menjen végbe a lakosságcsere. Ráadásul a bilaterális megállapodáson nyugvó lakosságcsere-egyezmény keretében Magyarországra telepített szlovákiai magyarok jelentették a diplomáciai zálogát annak, hogy a budapesti kormány képes volt megakadályozni az egyoldalú kitelepítés gondolatának megvalósítását és a párizsi békeszerződés a két országot a még szülőföldjén maradt magyarok további sorsát illetően is kétoldalú megállapodásra kötelezte.

A másik negatív döntés, amely végső soron hozzájárult a szlovákiai magyarság fennmaradásához, kétségkívül a részlovakizáció volt. A felvidéki magyarok fehér lappal nem rendelkező, tehát Magyarország befogadására nem számítható többsége részére – az adott rettenetesen nehéz helyzetben – ez volt az egyetlen maradási lehetőség. A kérelmet benyújtók többsége ezt az opciót kezdettől fogva a szülőföldön maradás egyetlen lehetséges megoldásának tekintette, s mint a kisebbik rosszat tudatosan választotta. Más kérdés, hogy a közösség természetes önkorrektív készsége a részlovakizációt mint a jogfosztottság kísérelő jelenségét, a szlovák társadalom által többször felrótt nemzeti megbízhatatlanság vádját többféle-képpen próbálta feldolgozni. A legtöbben már az 1950-es években úgy kezelték a részlovakizációt mint erőszakkal, zsarolással kikényszerített döntést, s ezért azt eleve jogtalannak és érvénytelennek tekintették. Mások részben tabuizálták, részben pedig mint rövid és kellemetlen epizódot igyekeztek kihullajtani a kollektív emlékezet rostáján. Ezzel együtt a szlovákiai magyar közbeszédben a közösség közel kétharmadának korabeli kikényszerített döntése ma is bűnnek vagy legalábbis erkölcsileg kétséges lépésnek számít. Ezt igazolják kötetünk visszaemlékezései is.

A lakosságcsereének és a csehországi kényszermunka-akcióknak, akárcsak a részlovakizációnak van azonban egy másik, tartósabb tanulsága is. A legszívósbab és legleleményesebb magyar diplomáciai erőfeszítések sem érhetek volna célt azzal a Csehszlovákiával szemben, amely a területén élő magyar kisebbséget ebben a kiélezett helyzetben túszként használta fel a Magyarországgal szembeni célok (a lakosságcsere-egyezmény, az egyoldalú transzfer) kieroszakolására. A szlovákiai magyarok végső soron saját erejükben, saját igazukban, s kívülről legfeljebb – az anyaország diplomáciája által mozgósított – nyaghatalmi közbenjárásban, nyomásban reménykedhettek.

Köszönet mindazoknak, akik visszaemlékezéseiket leírták vagy elmondták, családjuk, falujuk történetét megőrizték, feltárták. A visszaemlékezésekből egyértelműen kiderül, hogy a kollektív bűn és büntetés egész nemzeti közösségre kiterjesztett logikáját a szlovákiai magyarság egy percig sem volt hajlandó elfogadni.

A második világháború utáni szlovák–magyar kisebbségi konfliktusok és azok máig erő tudati hatásának elemzése alapján többségi és kisebbségi részről egyaránt arra a következtetésre juthatunk, hogy a történelem feldolgozása ott kezdődik, amikor a tényeket megismerjük. És akkor válik igazán pozitív erővé, amikor az itt élő nemzetek, kisebbségek politikai elitjei rájönnek, sem a demokrácia, sem az állam építésében nem érdemes egymás érdekeit figyelmen kívül hagyva, keresztezve, a nemzeti önzés és kizárólagosság eszközeihez folyamodniuk.

Magyarok és szlovákok megbékélésének, kiegyezésének egyetlen valódi eszköze van: a permanens és őszinte érdekegyeztetés. Emellett nagy szükség van a kölcsönös jóhiszeműségre, toleranciára és tiszteletre. Ahhoz, hogy mindez ne maradjon jámbor óhaj, legfőbb ideje lenne megtanulunk tanulni a történelemből. Ha mást nem, legalább annyit, hogy a most élő nemzedékek megérezzék felelősségüket az előtéltek, szembenállások, konfliktusok továbbélésében, illetve lehetséges visszaszorításában és felszámolásában.

Irodalom

Angyal:1997 – Angyal Béla: Gúta 1945–1949, Liliium Aurum, Dunaszerdahely. 1997.

Bačová:1996 – Alena Bačová Etnická identita a historické zmeny. Štúdiá obyvateľstva vybraných obcí Slovenska, Veda, Bratislava 1996.

Balá•: 1991 – Balá• Július: Maďarská otázka v prvom povojnovom desa•ročí povojnového Československa (1945–1948) Kandidátska práca. FF Karlovy Unierzity. Katedra československých dejín, Praha 1991. Kéz-irat, MTA KI Archívum 1/161

Beňa:2002 – Beňa, Jozef: Slovensko a Benešove dekréty, Belimex, Bratislava 2002.

Balogh–Földesi:1998 – Balogh Sándor–Földesi Margit (szerk.): A magyar jóvátétel és ami mögötte van ... Válogatott dokumentumok 1945–1948. (Napvilág Kiadó, Budapest 1998.)

Bobák, Ján:1996 – Ján Bobák: Maďarská otázka v Česko–Slovensku 1944–1948. (Matica slovenská, Martin 1996.

Čierna Lantayová:1992 – Čierna–Lantayová, Dagmar: Podoby česko-slovensko-maďarského vz•ahu 1938–1949, Veda, Bratislava 1992.

Fazekas:2001 – Dr. Fazekas Árpád: Szlovákok közül – tírpákok közé. Adatok a felvidéki magyarok vészorkorszakához (1945–1948). Felvidék 1947 Egyesület, Nyíregyháza 2001.

Fülöp:1994. – Fülöp Mihály: A befejezetlen béke. A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés 1947. Héttorony, Budapest 1994.

G. Jakó – Hőgye:1995 – G. Jakó Mariann – Hőgye István: A magyar–szlovák lakosságcsere és előzményei 1945 –1947, (=Acta Archivistica 2.) Miskolc 1995,

Horváth:1998 – Horváth Zoltán: És mi hazatérünk az andódi harangszóra. Felvidéki Magyarok Bácsalmási Közössége, Bácsalmás – Nyíregyháza 1998.

Janics:1979 – Janics Kálmán: A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948. Illyés Gyula előszavával. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Genf 1979. (Az első magyarországi kiadás 1989-ben jelent meg a Hunnia Kiadónál.)

Jech–Kaplan:1995 – Jech, Karel – Kaplan, Karel: Dekréty prezidenta republiky 1940–1945. Dokumenty 2 svazky + Doplnek. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha–Brno 1995.

Kaplan:1990 – Kaplan, Karel: Pravda o Československu 1945–1948. Panorama, Praha 1990.

Kaplan:1995 –Kaplan, Karel: Csehszlovákia igazi arca, Kalligram Kiadó Budapest Pozsony 1995.

Kertész István:1995 – Kertész István: Magyar békeillúziók 1945–1947. Oroszország és a Nyugat között. Európa – História, 1995.

Kövesdi–Mayer:1995 –Kövesdi János – Mayer Judit (szerk.): Edvard Beneš elnöki dekrétumai avagy a magyarok és németek jogfosztása, Pannónia Kiadó, Pozsony 1996.

Krno:1992. – Krno, Daniel: A békéről tárgyaltunk Magyarországgal, Budapest 1992.

Krno:1947. – Krno, M. Dalibor: Jednali jsme o mír s Maďarskem, Orbis, Praha 1947.

Kugler József:2000 – Kugler József: Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön (1944–1948), Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely 2000. 259.

Kuklík:2002 – Kuklík, Jan: Mýty a realita takzvaných „Benešových dekretů”. Dekréty prezidenta republiky 1940-1945. Linde, Praha 2002.

László Péter:2003 – Fehérlaposok. Adalékok a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményhez, Bonyhád 2003.

Molnár–Varga:1992 – Molnár Imre – Varga Kálmán (szerk.): Hazahúzott a szülőföld... (Visszaemlékezések, dokumentumok a szlovákiai magyarság Csehországba deportálásáról 1945–1953), Püski, Budapest 1992.

Oláh:1992 – Oláh Kálmán: A Kis-Dunától a Viharsarokig: a csehszlovák–magyar lakosságcsere történetéhez. Juhász Gyula Alapítvány, Szeged 1992

Oláh:1994 – Oláh Kálmán: „Miért kellett ezt, fiam? (A csehszlovák–magyar lakosságcserehez vezető politikai okokról), Battonya 1994.

Paríková:2001 – Paríková, Magdaléna: Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946–48.Etnokultúrne a sociálne procesy, Stimul, Bratislava 2001.

- Pelle:2002 – Pelle Emil: Bölcös a máglyán. Felvidéki kálvária, Present Könyv- és Lapkiadó, Budapest 2002.
- Polányi:1992 – Polányi Imre: A szlovákiai magyarok helyzete 1944–1948. Dokumentumok (Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs 1992.
- Pukkai:2002 – Pukkai László: Mátyusföld I. A galántai járás társadalmi és gazdasági változásai 1945–2000. (=Lokális és regionális monográfiák 3.) Fórum Társadalomtudományi Intézet – Lilium Aurum Kiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2002.
- Salner:1998 – Salner, Peter: Premeny Bratislavy 1939–1993, Veda Bratislava 1998.
- Šutaj:1991 – Štefan Šutaj: Reslovakizácia. (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne Spoločenskovedný ústav SAV, Košice 1991.)
- Šutaj:1993 – Štefan Šutaj: Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945–1948 (Východiská a prax politiky k maďarskej menšine na Slovensku), Veda, Bratislava 1993.
- Šutaj:1993a – Štefan Šutaj: „Akcia Juh”. Odsun Maďarov zo Slovenska do Čiech v roku 1949, Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1993.
- Szabó–É. Szőke: 1981. Szabó Károly és É. Szőke István: A magyar–csehszlovák lakosságcsere története. Kézirat, I-III. kötet Budapest 1981. OSZK Kézirattár, 293/1-9.
- Tánczos:1995 – Tánczos Tibor: Ötven éve történt. A deportálás és a kitelepítés története Nagymegyeren (=Gyurcsó István Alapítvány Füzetek 5.) Dunaszerdahely–Nagymegyér 1996.
- Tóth Ágnes:1995 – Tóth Ágnes Telepítések Magyarországon 1945–1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák–magyar lakosságcsere összefüggései, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét 1995.
- Tóth:1995 – Tóth László (szerk.): „Hívebb emlékezésül...” Csehszlovákiai magyar emlékiratok és egyéb dokumentumok a jogfosztottság éveiből 1945–1948, Kalligram Kiadó, Pozsony 1995
- Újváry:1991 – Újváry Zoltán: Szülőföldön hontalanul. Magyarok deportálása Csehországban, Vox Nova Rt. Pozsony 1991.
- Vadkerty: 1993 –Vadkerty Katalin: A reszlovakizáció. Kalligram Kiadó, Pozsony 1993.
- Vadkerty: 1996 –Vadkerty Katalin: A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszermunkája 1945–1948. között. Kalligram Kiadó, Pozsony 1996.
- Vadkerty: 1999 –Vadkerty Katalin: A belső telepítések és a lakosságcsere, Kalligram Kiadó, Pozsony 1999.
- Vadkerty:2001 –Vadkerty Katalin: Kitelepítéstől a reszlovakizációig, Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948. közötti történetéből. Kalligram, Pozsony 2001. 703.
- Vadkerty:2002 – Vadkerty Katalin: Maďarská otázka v Československu. Trilógia o dejinách maďarskej menšiny, Kalligram, Bratislava 2002.
- Vida: 1985 – Vida István: Az amerikai diplomácia és a csehszlovákiai magyar kisebbség (1945–1947) Jelenkor (27) 1985. 12. 114–1125
- Zalabai: 1995 – Zalabai Zsigmond: Magyar Jeremiád. Visszaemlékezések, versek, dokumentumok a deportálásokról és a kitelepítésről 1946–1948, Vox Nova, Pozsony 1995

VISSZAEMLEKEZÉSEK, INTERJÚK

ALSÓSZELI

KESZELI ÁRPÁD (1927)

ALSÓSZELI – ZÁVOD, ZOMBA

„...sokan nem is hitték, hogy ez most már mindig így marad.”

Az én falum, Alsószelei tiszta magyar volt. Talán egy-két szlovák származású ember élt köztünk a két világháború közötti időkből. A szomszéd telepen, Körtvélyesen szlovákok éltek, de szelei szlovákokra én bizony egyre sem emlékszem. Emlékszem viszont az utcákra, meg a falun keresztül folyó semmicske vízre, a Dudvágra. Ott folyt a mi utcánk, az Alszer alatt. Mikor gyerekek voltunk, s lementünk fürödni, gyakran beleragadtunk az iszapba – vagy ahogy Szeleiben mondtuk – a lötyébe. Közel laktunk a Dudvághoz, így aztán a libákat, kacsákat is mindig lehajtottuk a vízre. Úgy megtanulták a dolgukat, hogy esténként maguk hazataláltak. Aztán meg az volt a divat, persze a szegénység is rákényszerített bennünket, hogy a libákat nem otthon etettük, hanem kihajtottuk a tarlóra, s közben kalászt szedtünk. Mikor nem volt tarló a falu közeliben, elhajtottuk őket három kilométerre is, egészen a Szigetig. Persze együtt a lányokkal, ahol aztán jókat játszottunk. De még a Buda-Itatóhoz is eljártunk, mert nekünk ott is volt földünk. Ott már a Feketevíz folyik, nem a Dudvág. Két méter mély is lehetett, a partja pedig homokos volt. Gyönyörű tiszta vízű, sebes sodrású folyócskára emlékszem. Elég veszélyes volt: egyszer két tanult ember belefutott. Az egyik tanító volt.

Mínthogy huszonhetes vagyok, én még a csehek alatt kezdtem iskolába járni. Nekem a Boross volt az igazgatóm, aztán a Balogh tanító, a Pólai, Bondor László meg az öreglány, a Patócs Olga tanítónő tanítottak. Mert mink akkor külön iskolába jártunk, az evangélikusba. A katolikusoknál Burger Gizella, meg a Szűcs tanítók tanítottak.

Emlékszem, hogy az evangélikus templom mindig tele volt. A katolikus is persze, de az kisebb. Mi, evangélikusok Szeleiben mindig többen voltunk. Mikor leventék voltunk, akkor nekünk a karzaton volt a helyünk, mert ugye mindenkinek megvolt a maga helye: hova ülnek a lányok, az asszonyok, meg az öregebek. Aztán mindenki tudta az énekeket, én még ma is könyv nélkül énekelek. Volt persze hittan-tanítás is. Mink apámékkal nagyon vallásosak voltunk, mert ugye az úgy volt, hogy az ember vagy dolgozott, vagy templomban volt. Szeleiben a katolikusok és az evangélikusok jól meg voltak ugyan egymás közt, de egymásközt nem igen házasodtak. Talán a nullánál valamivel több volt az ilyen házasságok száma. Talán kettőt-hármat tudok mondani.

Mink, evangélikusok ugyan elmehettünk a katolikus családok házaiba a lányokhoz, de már a mulatságok külön voltak, mert külön volt a katolikus, meg az evangélikus kocsmá. A Bihercz-kocsmá volt a katolikus kocsmá, a malommal szemben, a Kajos Kálmáné és a Panczáéké meg az evangélikus. Persze a legények aztán összekeveredtek, de általában ez be volt tartva. De mert a szomszédságban a Gyurcsiék, meg a Dobriék, Gyalogék voltak, ahol lányok laktak, velük mink együtt mentünk kártyázni. S ők például mind katolikusok voltak. Közvetlen szomszédaink, a Vörösék evangélikusok voltak. Így aztán a gyerekek külön iskolába jártak.

Meg persze a templom is szigorúan el volt választva. Gyermekkoromban én a katolikus templomba be nem mentem volna. Ez azután, az áttelepítés után nekünk sok bajt okozott, mert az én feleségem, akivel itt ismerkedtem meg Zombán, helybéli katolikus családból való, s azt az én apám nekem soha meg nem bocsátotta. Hozzánk ő soha be nem jött többet, mert katolikus templomban volt az esküvőnk.

Nekünk otthon mindig volt két-három tehenünk, meg volt bikaborjú, meg persze ló is. Legalább kettő mindig volt. Amikor csikók is voltak, volt, hogy volt három, négy is. Általában azonban két lovunk volt. Kora gyerekkorunktól befogtak minket a munkába, lovat hajtottunk. Amikor kimaradtam az iskolából, tizenégy éves voltam.

Tudja, hogy volt az akkor! Ahhoz, hogy a tizenégy gyerek megszülessen, húsz-huszonöt éven át születtek a gyerekek. Nővérem 1906-ban született, bátyáim 1910-ben, meg 1918-ban, én meg 1927-ben. Utánam még született a húgom. A tizenégy gyerekből ötten maradtunk meg. Így hát az első testvérem meg köztöm húsz év különbség volt.

Földjeink több felé voltak. Voltak a faluhoz közel is. Aztán volt az alsóhatári rész, amit én már nem is tudok, miért tartozott Szelelhez. A falutól tizenégy kilométerre kezdődtek ezek az alsóhatári földek, és mentek egész a Kis-Dunáig. Nagyobb részt rétek: kisholdban ezer hold rét. Az aztán nagyon szép volt, amikor a lovakat, meg a csikókat szabadjárá engedték, terelgettük, ahogy mentek vágdába, vagy ahogy szóltak a kolompok, mikor este a tehenek mentek be a karámba. A borjú meg ott született meg kint a réten. Rengeteg marha legelt az alsóhatári réten, a Feketevíz meg a Kis-Duna összefolyásánál. Igen szép emlékeim vannak azokról az ott töltött estékről... A legtöbbet Fölsőszelibe jártunk át, mert ott voltak evangélikusok. Rokonaink éltek Taksonyon, oda is eljártunk, de Peredre, Deákiba nagyon ritkán. Deákiba, Sállére (Vágsellyére) néha a vásárra elmentünk. Galántára, Szeredre igen ritkán jártak Szeliből, Királyrévbe a másik szomszéd faluba viszont sűrűn mentünk, de például fáért még Megyerre is eljutottunk. Zsigárdon, ahol téglagyár volt, oda lovaskocsival jártunk.

Ezek bizony már háborús idők voltak. Galánta akkor már a határszél volt, nagy vasúti állomással. Aztán elkezdődtek a bevonulások: jövök haza, nem jövök haza... Minden bevonulót megünnepeltünk, elbúcsúztattunk szépen, aztán meg elkísértük őket gyalog az állomásra. Galánta csak tizenegy kilométerre van Szelitől. Minthogy főútvonalon feküdt Galánta, láttuk a katonaszerelvényeket. Nekem a családban csak az egyik unokabátyám halt meg, ő is már a háború legvégén. 1945. február 13-án volt az utolsó bevonulás, akkor már mindenkit, a leventéket is vitték. Ők nem értek el még Pozsonyig sem, ott kaptak egy légitámadást, s ott halt meg. Holttestét hazahoztuk, otthon temettük el őt.

A zsidókra is jól emlékszem, nagyon jól emlékszem. Az Alszeren egy család sem élt. Suttonyban laktak a Müllerek, az egyik Lajos, a másik nem tudom, mi volt a neve. Aztán a Malommal szemben, a Szel utcán lakott a másik Müller, meg a Deuschok a Kétsor utcán. A Müllerek először marhakereskedők voltak, s amikor elvették az ipart tőlük, a Kürti Dezső lett a kereskedő, s az ő nevén folyt tovább a kereskedés. Azt hiszem végig, mert hogy őket aztán elvitték. Nem voltak gazdag zsidók. Aztán volt, aki mentette őket, aki szolgált náluk, persze nem úgy, hogy elrejtették volna őket, hanem az értékeiket, ha átvitték a szomszédokhoz, megőrizték. Mink nem nagyon voltunk velük közelebbi kapcsolatba, mert ők ugye a katolikus iskolába jártak. De a háború után Dunaszerdahelyen találkoztam az egyik Müller-lánnyal. Ő túlélte. Meg az egyik Deutsch is hazajött. Aztán volt a Steckler Náci, annak a fia nagyon jó futballista volt. Nem tudom, hogy ő hazajött-e. A szeli zsidók mind kiskereskedők voltak. A Deuschok földdel is dolgoztak, a Müllerek meg marhakereskedéssel foglalkoztak. Vették a tehenet, borjút, aztán tovább adták. De emlékszem a zsidó munkaszolgálatosokra is, mert Szeliben az új hidat például ők építették.

Aztán igazi háborús élményem is volt. Édesapámnak volt egy cséplőgépe, közös volt, de nem lehetett már petrót kapni. Ezért aztán el kellett menni Szőnybe. Este elindultunk, reggelre ott voltunk. Olyan óriási bombázás volt, hogy azon a harminc–negyven hektáros területen, mindenhol csak bombatölcsérek voltak. Mikor odaértünk, éppen fújták a légiriadót. Ott aztán láttuk, mennyi rengeteg zsidó munkaszolgálatos volt. A háború legvégén aztán minket is elvittek. 1945 legelején egészen Dévényújfalui jutottunk, mink, szeli leventék. A parancsnokunk a katolikus Szűcs tanító volt. Aztán – mert kegyetlen hideg volt – néhányan úgy döntöttek, hogy mink inkább hazamegyünk. Haza is értünk, otthon voltunk három hétig. Aztán megint elvittek bennünket. Nagylégre. Ott volt két szép kastély, de ott már a nyilasok parancsoltak.

Aztán jött egy-két katonatiszt, az erősebbeket kiválasztották katonának. Az első páncélgránátos hadosztályhoz tartoztunk Somorján, Szemeten volt a kiképzésünk. Március 15-én esküdtünk föl Szálásira. Olyan kiképzés volt, hogy csak úgy röpökdték az éles gránátok. Én meg rádiós voltam. Aztán nagycsütörtökön elindultunk Németországba. A tisztek azt mondták, hagyjunk ott mindent, dobáljuk ki a hátizsákjából, mert Németországban minden lesz... Három nap múlva már éhezünk. Linzig jutottunk, ott már teljes volt a felfordulás. (...)

Rengeteg kaland, veszély után valamikor 1945. június legelején, a Dunán keresztül, Dunaszerdahelyen, Tallóson keresztül hazaértünk. Tallóson az utolsó éjjel már olyan fáradtak voltunk, hogy Varga Ferinek volt ott egy rokona, s ő vitt bennünket haza egy rossz lóval. Az aztán nagy öröm volt! Mindenki jött, kérdezték, mi van, mit láttunk, mit tudunk erről meg arról, de hát mi csak azt tudtuk, amit mi magunk átélünk. A faluban kevés baj történt, talán a Szel utcában lőttek be egy házba, de azt láttuk, hogy majd minden szomszéd faluban a templom tornyát szétlőtték a ruszkek.

Szeliben nem sok változás volt, a körtvélyesi földeket már szétosztották. A kommunisták közül a Vighék, Pukkaiék, Takács Zsigáké lettek a hangadók, de mindenki örült a földnek. Arra emlékszem, hogy a nyár végén már volt közös cséplés, én is ki lettem rendelve a közös cséplésre. Az embereket békében

hagyták. Aztán persze a csehek elvitték a háborús bűnösöket. Persze Szeliben kevés nyilas volt. Vitték őket dolgozni a partizánok.

Érdekes volt, ahogy Csehországba vitték az embereket. Az volt az érdekes, ahogyan kiválasztották őket, mert nem a gazdagokat vitték, mert ők lettek a háborús bűnösök. Inkább a szegényeket vitték. Amikor Nádszegről vitték őket Csehországba, olyan hóvihar volt 1946 telén, hogy valaki állítólag meg is halt. A szelieket meg kirendelték az utakat tisztítani, mert nem tudták a nádszegieket autóval szállítani.*

Nekem a rokonomat Taksonyról elvitték, s én a nagybátyámmal, aki tudott egy kicsit szlovákul, elmentünk hozzájuk. Ők csak egy tyúkot, malacot vihettek magukkal, de a házban mindent ott kellett hagyni. Amikor Szeli sorra került, akkor valami történt. A falu már be volt kerítve. Mink ezt pontosan láttuk, mert mitőlünk az ötödik ház már határ volt: a Pótlék. A falu be volt kerítve. Kődös reggel volt. Hozták ki a papirokat, hogy kit visznek el. Egyszer csak úgy tíz óra fele azt mondják, hogy mennek el a csendőrök. Így a Szeli megúsza, nem vitték el a szegényeket. De azután jött a kitelepítés.

Nekem sohasem sikerült megtudnom, kik állították össze a névsorokat. Mert Szeliből sem a szegények nem mentek, sem a gazdagok nem mentek, hanem inkább azok, akik a középréteghez tartoztak, 15-20 holdig. Mert a tótkomlósiakat úgy szervezték, hogy ígértek mindent nekik. De ott meg úgy volt, hogy először nem akartak eljönni. Aztán a legtöbb olyan volt, hogy az apa otthon marad, s elküldte a fiát.

És amikor 1946 őszén ki volt adva, hogy lesz a kitelepítés, akkor sokan még mindig nem hitték el. A Stark tanító fia például, aki hogy meg volt-e fizetve vagy sem, nem tudom, csinált egy gyűlést a faluban, ahol azt mondta: vessenek nyugodtan, nem lesz kitelepítés. Mink meg aztán legjobban szépen elvetettük az árpát. Szóval ez már hazugság volt.

Aztán kiosztották a fehérlepokat. És ment a pakolás. Az öregek nem hitték, meg mások sem, még márciusban, áprilisban is vetettünk. Május 11-én meg már eljöttünk. Nekünk volt lucernánk. Minden este mulattunk, örömeinkben, bánatunkban. A kitelepítés előtt pár nappal a lucernából kaszáltam, amikor jött a cseh csendőr, akivel előző este együtt ittunk. Be kellett mennem a községházra, a lucernát meg lerakatták velem a Pancza Dezső házánál. Elmondtam nekik, hogy nincs a teheneeknek mit enni. Olyan rendes volt, hogy másnap nekem visszaadták, amit este elvettek tőlem. Biztos neki is kellett etetni este, s nem volt otthon lucernája.

Az első szeli transzport Tótkomlóra ment, de olyan kicsi házakat kaptak, hogy az utcán rakták le a holmijukat, mert nem fért be. S akkor jött a sváb telepítés: nagyobb részt Tolna, Baranya. Mink nem az első transzport voltunk, hanem a május 17-i második. Az egyik haver írta, egy Karika nevű herceghalmi ember, hogy képzeljük el, az istállóban tehének voltak, meg minden van. Mi még otthon voltunk, amikor ezt a levél Székelyszabarból megérkezett. Írja, hogy teli vannak az istállók, meg minden van. Ki az az őrült, aki ezt elhiszi, hogy egy sváb mindent ott hagy. Ezt persze Szeliben sem hittük, de közben jöttek a hírek.

A tótkomlósi szeliek panaszkodtak. Volt, aki visszaszökött. Kicsi házak voltak ott, meg minden. A mi transzportunkban sok, harmincegy vagy hány vagon volt, mert több gazda jött: a Borossék jöttek, a Patócsék jöttek benne, a Dezső bátyáék. De lehetett mindent hozni, az állatokat, tenyészbikát, tehenet, a bútorokat, gépeket.

S akkor itt állami kirendeltség volt Szakályban, s a mieinket elhozták Závodra meg Zombára. Zombát szebbnek látták, inkább idejöttek. Mink Závodra mentünk, nagyon szép házat kaptunk, majdne a legszebb ház volt, benne tényleg mindennel. Mikor megérkeztünk, akkor ellett az egyik sváb tehén. Apám, szegény öreg, azt mondta, hogy nekünk nem köll, vigyék el. Azt hitte szegény, hogy meg kell fizetni. Aztán jöttek a székelyek, örültek, s azok persze elvitték. Závodon is kaptunk földet, meg szőlőt is. De aztán láttam, hogy a földek jóval szegényebbek, mint itt, Zombán, s mert lehetett, inkább átköltöztünk ide 1947 őszén.

A németek közül a volksbundistákat igen hamar elvitték, mikor mink idejöttünk, ők már nem voltak itt. Őket mind kivitték nyugatra. Aztán volt itt egy nagy gyűjtőtábor Lengyelben, ahova először összeszedték a svábokat, majd onnan vitték őket tovább. Amikor mink idejöttünk, a székelyek már itt voltak, ők valószínűleg rögtön a háború után idekerültek, a németek egy része pedig még szintén itt volt, amikor mink ideérkeztünk.

Velünk, fölvidékiekkel próbáltak nagyon rendesen bánni. Mert mikorra mink elfoglaltuk a nekünk kijelölt házakat, amelyek igen szépek voltak, mert itt gazdag, jó módú svábok éltek, akkorra már a búzát is

---

* Vö. Danajka Lajos tanulmányával.

learatták. Nem volt tehát gabonánk, ezért azt Mucsfáról hoztak nekünk. Nemcsak vetőgabonát, hanem lisztnék és takarmánynak valót is. Földet is, házat is hasonlókat adtak ahhoz, amelyet otthon hagyunk, illetve kinek melyet sikerült. Gyűlölködés nem igen volt, mert mindenki örül annak, hogy házat kapott, meg aztán sokan nem is hitték, hogy ez most már mindig így marad. Volt egy szomszédunk, ő ki sem akart pakolni, mert azt hitte, hogy hamarosan indulhat vissza. Nálunk persze apámat az egész nagyon megviselte.

Adtak egy házat. Kint állt a nagybátyám az utcán, a felügyelővel beszélgettünk. Ők mondták, hogy itt is, ez a ház is üres. Jó lesz ez neked? Jó lesz, mondtam, s megkaptam a házat, vele együtt 22 hold földet. Két hét múlva jön a hegyről a kert felől egy öreg bácsi, azzal, hogy ő korábban itt lakott. Szép ház volt ez akkor is, az egyik legszebb a Fő utcán. A ház végében meg volt egy régebbi épület. Az öreg, a régi tulajdonos azt kérdezte, nem maradhatna-e itt: „Dehogynem papa, maradjon itt!”

Az olyan ember volt, mintha az apám lett volna. Hantifinger Gáspárnak hívták.. Itt élt velünk, talán még egy-két évig, vagy volt az még négy is. Ott is halt meg. Mikor jött a rendszerváltás, akkor azt kérdeztem, hogy ki él most a másik házában: én a sváb házban vagy ők az enyémben. Aztán hazajött a fia is, a Mátyás, egy-két hónappal később ő már előkerült, csak elbújtak a kitelepítések elől. Akkor már, akik okosabb volt a svábok közt, azok már mentettek, amit lehet, eladták az állatokat, búzát, mindent: vagy elvitték a magyarokhoz megőrzésre.

A következő évben aztán kevesebb földet kaptunk: 15 hold járt volna, de én annyit sem kaptam, mert a szőlőt felszorozták ötszörösre. De én akkor is inkább meghagytam a szőlőt, mert az öreg nagyon sajnálta volna, ha elveszik a szőlőt. Hisz ő telepítette, ő dolgozott benne egész életében, meg aztán a fia. Gyönyörű nagy pincéjük is volt.

Mink meg persze nem nagyon értettünk a szőlőhöz, hiszen a Fölvidéken nem igen volt szőlő. A székelyek sem értettek a szőlőhöz. Úgy, hogy aztán kialakult az a rend, hogy a svábok művelték tovább a szőlőjüket, mi meg tettük, amihez értettünk. Én lovas kocsival dolgoztam. Az öreg minden este megvárt, bármilyen későn is jöttem haza, kifogta a lovakat, megetette őket, úgy bánt velük, mintha sajátjai lettek volna. Fiával hármásban mindent megbeszéltünk, hisz én még kölyöknek számítottam, így hát ők irányítottak engem. Apám, aki 1877-ben született, akkor már nem nagyon dolgozott, elmúlt hetven éves, amikor mi itt elkezdtünk gazdálkodni.

Bátyám közben bevonult katonának, így hát a mi részünkről én voltam az első. Meg ezekkel a svábokkal mink úgy voltunk, mint a testvérek. Adtam nekik egy darab földet, hogy azon maguk is gazdálkodhassanak. Aztán 1948 tavaszán elvitték a magyarsvábokat. Az öreget én vittem ki lovas kocsival Szakályba, de ő minden áron itthon akart maradni, mert nagy magyar volt. Mentette magát, hogy ő magyar, magyar. De a németnek sem kellett, mert már hetven éves volt. Így aztán még ugyanaznap éjjel visszahozták őt, egy másik ember visszahozta.

Ez az utolsó elvitel már nem volt olyan szigorú: jött a csendőr, hogy hol az öreg. Hát, mondom, én nem tudom, biztos itthon van. De ahogy mondtam, végül is nem vitték el őt, itthon maradt, itthon is halt meg a házban. A fia pedig szintén sokat dolgozott nekünk, napszámba. Igen erős ember volt. Emlékszem egyszer, fél napot kaszáltunk együtt, egy perc megállás nélkül, ötszáz méter hosszú földön, a kétezer ölet délre lekaszáltuk. De dolgozott ő mindenfélét nálunk.

Az öregeket nagyon megviselte az egész kitelepítés. Engem nem annyira, hiszen még húszéves sem voltam: Závodon is sok jóképű sváb lány volt, hamar megismerkedtünk velük. Aztán meg itt Zombán gyorsan egymásra találtunk a mamával, aki idevalósi magyar lány volt. Csakhogy aztán ebből lett a mi nagy bajunk. Apám ugyanis megmondta: „Ha katolikus templomban lesz az esküvőd, takarodnod kell a házamból.” 1950. április 15-én esküdtünk, s az asszony ugyan ide jött végül menyecskének, de az apám soha többet át nem jött hozzánk.

Ide Zombára az alsószelieken kívül kerültek szenciek, deákiak, újbarsiak, komáromszentpéteriek. Az öregek már nem tudták megszokni ezt a sokféleséget. Mink fiatalok gyorsan megbékéltünk. Nekem szerencsém volt, jó káder voltam, mert a földek az apám nevének voltak. 1951-ben elmentem katonának, Sümegyen, majd Pápán szolgáltam.

1950. április 15-én esküdtünk a tanácsházán, de a gyerek a katonaság hónapjaiban úgy született, hogy még nem volt templomi esküvőnk. Feleségem családja, meg a helybeli pap is mindent elkövettek, hogy a gyerek születése után meglegyen végre a templomi esküvő is. Hisz Zomba igen katolikus falu volt, ahol ilyesmi nem fordulhat elő. Mink aztán nagy titokban egyik este tényleg megesküdtünk. Valaki persze kifigyelt, úgy, hogy mikor mentünk haza, apám ott állt a vasvillával, s kérdezte tőlem, hogy megesküdtem-e?

Mondtam, hogy igen, mire ő azt mondta, hogy takarodjak a házából. Én meg, mert hisz igaza volt az öregnek, mert megszegtem a szavamat, eljöttem. Volt nagy sírás-rívás, de mink aztán többet nem beszélünk egymással. Csak mikor a halálos ágyán feküdt, üzent, hogy látni akarja az unokáját, mert addig vele sem beszélt. Az egészből nekem is sok bajom származott: a családban, meg a Boross tanító is számon kérték rajtam, hogy evangélikus szeli létemre, hogyan vehettem katolikus lányt feleségül. Pedig az ő családjából is többen katolikusokkal házasodtak...

Én az egész kitelepítésről azt tudom mondani, hogy a fölvidékiek nagyobbik része, itt Tolnában jól járt. Az öregek többsége viszont nem tudott belenyugodni abba, hogy nekik el kellett otthonról jönniük. A csehek azt hitték, hogy a háború után mindent megtehetnek velünk, de nem volt igazuk. A lakosságcsere szerintem gazemberség volt. Mert azok a szlovákok, akik odakerültek Szelibe, azok nem a maguk feje szerint döntöttek: rábeszélték őket. Tiszta politika volt, hogy ők odamentek, sokan nem is voltak parasztok, így aztán a legtöbb ott is hagyta Szelit, s bementek a városokba, a gyárakba. Ez az egész tehát nagyon nagy igazságtalanság volt, mert hisz mink ezer évig magyarok voltunk. Minket az ország hagyott el, ott maradtunk a cseheknek, s mikor jönnünk kellett, akkor nem önszántunkból hagytuk el a szülőföldet.

Persze az idő sok mindent betemet: a második és a harmadik generációnak már nem fájnak az emlékek. Az öregek meghalnak, az újabb generációk pedig lassan mindent elfelejtenek. Mink meg itten végül is otthonra találtunk: a svábok bennünket elfogadtak, a székelyekkel jóval több bajuk volt, mint mivelünk. A székelyek általában nagycsaladosok voltak, a telepítések őket nagyon megviselték, ők még inkább bizonytalanok voltak abban, maradhatnak-e itt végleg.

Az ötvenes évek elején, az állami gazdaságok alakulása idején aztán a kifosztott svábok, a nincstelen székelyek, meg a kuláknak mondott és egyre keményebben szorongatott felvidéki parasztok lassan egymáshoz szoktak. Úgy, hogy mára itt Zombán kevés nyoma van a régi ellentéteknek. A kárpótlások is rendben megtörténnek, alig van egy-két nyitott eset: az itthon maradt svábok közül tudomásom szerint csak egyetlen egynek nem sikerült visszakapni a régi házat.

A korábbi vallási ellentéteknek sincs már nyoma. Az evangélikusok házaknál tartottuk az istentiszteleteket. Olyan kevesen vagyunk, nagyon fogyunk, tizenötön-tizennyolcan. A múltkor valamilyen ünnepség volt, a mama is eljár velem a templomba, s baráti alapon több katolikus is eljött akkor. Nincs ennek már olyan jelentősége, mint régen.

Lejegyezte: Szarka László

ANDÓD

KISS VENDEL ANDÓD – NYÍREGYHÁZA

„Kitelepítésünk harmadszorra már „sikerrel” járt...”

1945-ben Andód községből – szinte minden felvidéki magyar községet és várost megelőzve – igen hamar megindultak a deportálások. De a köztudattal ellentétben nem Csehországba, hanem igen meglepő módon Magyarországra. Ha jól és pontosan emlékszem, Andód község 262 házból mindössze 5 családot akartak deportálni Magyarországra. A deportáló hatóságok érsekújvári parasztgazdákat köteleztek arra, hogy nagy szekerekkel az andódi hatóságok rendelkezésére álljanak, mivel a deportálás Magyarországra szekéren történik.

A deportálást megelőzően ki volt hirdetve, hogy mindenki fejenként csak maximum 30 kg-os csomagot vihet magával. A mi családunk héttagú volt. Összes csomagjainkkal együtt el kellett férnünk egy közepes méretű parasztkocsin. Így kellett megindulnunk Magyarországra. Minden ingóságunk lakásunkban maradt. Az ajtókat leplombálták. Az istállóban minden állományunk ott maradt. Lovaink, teheneink a borjakkal, a malacok, az udvaron a hizott libák és csirkék. Az állatokra vonatkozóan az intézkedő csehszlovák hatóság elrendelte, hogy ezeket a hátrahagyott állatokat a rokonság, illetve a szomszédok lássák el. De nekik tilos volt a lakásba bemenniük. A házat felügyelő cseh katona a távozásunkkor kérte, hogy a nálunk lévő értéktárgyainkat (ezek voltak pár arany ékszer, gyűrű, nyaklánc, s némi készpénz) adjuk át neki, mivel azokat a határon úgyszólván elveszik tőlünk. Holott tudták, hogy a pénzt majd a határon át tudjuk váltani, s arra nagy szükségünk lesz további életünk folytatására. Édesanyám a felszólítás ellenére sem adta át. Azokat nénem ablakába tette növérem. Csak búcsúzáskor tudták odasúgni, hogy mit is tettek az ablakukba.

Ezt követően kocsikaravánunk megindult Komárom felé. Éjjel-nappal mentünk. Szüleim, szegények, folyton sírtak. A komáromi hídnál a magyar katonák visszafordítottak bennünket, mivel ők semmi utasítást nem kaptak a deportálással kapcsolatban. Így visszafordultunk Andódra, s mily meglepő, hazamehettünk saját házukba. Tovább folyt – látszólag békésen – hétköznapi életünk. De félelemmel vártuk, hogy mit hoz a '46-os esztendő.

Aztán eljött 1946 nyara. Jól emlékszem, édesanyám éppen bedagasztotta a kalácsot, ami egész délelőtt egy langyos tűzhely tetején kelt, amikor riadtan szaladt hozzánk a szomszédasszony, hogy ismét deportálás lesz, de most már nem öt, hanem tíz családot fog érinteni. Nem harminc kilogrammos, hanem ötven kilós csomagokkal lehet majd felpakolni. Estére készülünk el, mert itt lesznek a szekerek, s nekünk újból útra kell indulnunk.

Szegény Édesanyámnak – az Isten áldja meg jószágát! – e nagy ijedségben eszébe sem jutott, hogy az általam annyira szeretett kalács tészta be van dagasztva, hisz akkor ő már a csomagolással volt elfoglalva. Csak arra lettünk figyelmesek, hogy a megkelt tészta annak rendje-módja szerint szépen kifolyt a tűzhelyre. Talán a nagy kapkodásban ott is maradt. Mert ekkor már minden gondolatunk arra összpontosult, hogy minden mozdíthatót elvigyünk a házból. Ne hagyjuk „ebek prédájára”, mint az bekövetkezett volna az 1945. évi deportálásunk során.

Jól emlékszem, két hizót Bartal Lajos bácsiékhoz hajtottunk át. De ide cipeltük a hizott libákat, a kacsákat és a tyúkokat is. Mindent széthordtunk rokonoknak, ismerősöknek. Cseri Kati nénihez vittük át a befőtteket, a sonkát és a zsírt. A mi kitelepítésünkre ugyanaz az érsekújvári fiú jött, aki 1945-ben is, mert mi népes család voltunk, s úgy kellett felrakodnunk, hogy a szülők és a nagyobb gyerekek a kocsi mellett gyalogolnak, mert ezúttal már csak két családnak jutott egy-egy szekér. A közös kocsikon így tíz gyermek helyezkedett el, a két családra való csomagokkal és élelemmel együtt.

Akkor este sötétben indultunk el, hogy ne találkozzunk – amíg a határig érünk – falubeli emberekkel, és a szomszéd községek megriadt magyarjaival. De nem így lett. Mindenütt együtt érző, síró emberekkel találkoztunk, hisz az andódi – idő előtti – deportálás híre körbejárt a vidéken. Jól tudta környezetünk is, hogy melyik úton kell majd elhaladnunk. Lovaink sem bírták, így megpakolva a hosszú utat, többször meg-meg kellett állnunk. Így a hír futótűzként terjedt.

Kocsijainkat a cseh katonák – nem úgy, mint 1945-ben – végigkísérték Párkányig, mivel itt kellett volna bennünket átadniuk. Azonban ezúttal sem fogadtak bennünket a magyarok, mert ekkor a két ország között még nem létezett államközi egyezmény a kitelepítéseket illetően. Így azután a szekerekről le kellett szállni, Esztergomban a Duna-parton leültünk, a szülők közül a katonaviseltek és a hatóságok nyelvén jól értők felkeresték a csehszlovák hatóságokat, de azok sem tudtak semmi jót kitalálni, érvényes államközi szerződések híján.

Ezért újra megindultunk haza, ugyanúgy, mint 1945-ben, immáron másodszor. Meglepetésünkre azonban a kocsikaraván nem Andód, hanem Érsekújvár felé vette útját. Kiderült, hogy itt kell majd várnunk harmadik útrakelésünk hírét.

Érsekújváron egy lebombázott iskolában szállásoltak el bennünket. Az épületben egyetlen ép ablak vagy ajtó sem volt. Az első éjszakát a földön töltöttük. Másnap – a kisgyermekekre való tekintettel – a cseh katonák szalmát hordattak a bennünket szállító gazdákkal, hogy majd arra fekhessünk. Az épületet köröskörül csehszlovák katonák vigyázták. Se ki, se be nem léphetett senki engedélyük nélkül. Másnap délben az udvar közepén konyhát állítottak fel a katonák. Ott étkeztünk az udvaron. Csodánkra jártak az újvári emberek. Kérdezték is folyton: kik vagyunk mi, és hová valók vagyunk. Nagyon segítőkészek voltak. Rajtuk keresztül jutott el a hír Andódra, hogy a falubeliek Érsekújvárbán vannak, és milyen körülmények között!

Még aznap erre a hírre az egész falu megmozdult, és jött is szinte mindenki. Jó szívvel hoztak nekünk kenyeret, szalonnát, kolbászt, pokrócot stb. Ki mit tudott. Beszélgetni velünk nem lehetett, csak távolról. Ez a zaj egyre kellemetlenebb lett a bennünket őrző katonáknak, és közülük a jobb érzésűek megengedték, hogy a falubelijeink az ablakokhoz menjenek. Így kaptunk tiszta ruhaneműt és andódi vizet, ami akkor nagy kincs volt. A katonák később ennek beszerzésében is segédkeztek, a maguk módján: katonásan. Parancsszóra, hogy „sorakozó vízért!” Felsorakoztunk az udvaron, s jobb- és baloldalt vigyázva ránk katonai kísérettel indultunk Újvárbán a Széchenyi utcába, ahol egy pumpás artézi kút állott (és még ma, 1998-ban is ott áll). Itt tudtuk azután feltölteni jó friss vízzel kannáinkat és az edényeket.

Arra már nem emlékszem, hogy az újvári iskolában mennyi ideig tartózkodtunk. De a szüleim visszaemlékezései szerint tudom, hogy egyre fogytak körülöttünk a katonák. Később már arra sem figyeltek, hogy hol vagyunk, mit csinálunk. Ennek láttán szüleink egymás után adtak ki bennünket az ablakon az „éppen arra járó” andódiaknak, aztán már azt sem vették észre a szülők, hogy elfogytak szépen sorjában az örök, csak a tábori konyha maradt az udvaron, az ott felejtett katonaszakáccsal. Végül szép csendesen mindenki hazapakolhatott.

Senkit nem kerestek, egészen 1947. május 27-éig, amikor – immár harmadszor – újra nekiindultunk Magyarországra, ezúttal végleg. Ekkor már nyolcvan andódi családot jelöltek ki. Mindannyiunkat Nyíregyházára irányítottak, a Beneš-féle kassai kormányprogram szellemében. A 80 családból időközben többen a szülőföldhöz közelebb költöztek, hogy „álmaik földjét”, ha egyszer megadatik – hátha egyszer még hazamehetünk! – ismét birtokba vehessék. Ez a nap azonban már soha nem jön el, s mi, életben maradtak itt élünk Nyíregyházán és környékén négyszáz kilométerre szülőföldünkötől.

Szétszóródtunk, mint az oldott kéve, szerte a világban. Hisz andódiak élnek Nyíregyházán és környékén, de elkerültek Tatabányára, meg sok más településre. Andódiakat fogadott be Kecskéd, Környe, Komárom, Nagykovácsi, Perbál, Hódmezővásárhely, Budapest, Vecsés, Budaörs, Érd, Budakeszi, Sződliget, Zamárdi, Győr, Solymár, Tótkomlós, Szentés, Bácsalmás, Tata, Oroszlány, Gödöllő, Zsámbék, Sopron, Jászberény, Nagypall, Nádudvar. De „jutott belőlük” Kanadába, Svájcba és Angliába is. Ők hirdetik túlélőként, leszármazottként, gyermekként és unokaként Andód hírnevét a világban. Hirdetik, és úgy is élnek. Hiszen ők is mindannyiunk közös őseinek, az andódi Czuczor Gergelynek *Riadó* című verséből, minden andódi himnuszából meríthették érzelmüket:

*Hogy hazámat ne szeressem
S a bitorlót meg ne vessem,
Hatalom nem teheti*

*Főbe lőhet, nyakasztathat,
Most erősebb – tegye meg,
Bitőfára fölraggathat:*

*Hogy szerelmem megtagadjam
S megvetés jelét ne adjam,
Azt sem követelheti*

*De az érzelem honában,
Lelkem titkos templomában
Én urat nem ismerek.*

BENKEPATONY

DR. SZÍJJ FERENCNÉ NAGY KATALIN
BENKEPATONY, NEGYED – MÖZS, ETE

„A szüleimen esett igazságtalanság végigkísérte egész életemet.”

Késői gyermekként születtem, harmadiknak a családban. Édesapám negyven, édesanyám pedig harmincöt éves volt, a két nővérem is tíz, illetve tizenegy évvel idősebbek nálam. Édesanyám súlyos érrendszeri megbetegedése ellenére, több hónapos kórházi ápolást is vállalva hozott a világra a pozsonyi kórházban.

Azt mondják a lelkek kutatói, hogy az életére kiható alapvető környezeti hatásokat az ember a tudatra ébredése és az írni-olvasni tanulása, azaz tízéves kora alatt kapja meg. Ez az időszakom nagyon ellentmondásos volt, a háború előtti időre esett. Részesen lehettem a késői születés minden áldásának. Nagy szeretet vett körül mind a családban, mind a környezetében. Magam körül tudhattam az évszázadok alatt kemény munkával megszerzett apai gazdaság biztonságát Benkepatonyban és az ilyen gazdaság megszerzésének, megtartásának előrelátó, rendszeres, szorgalmas mindennapi megjelenését az anyai gazdaságban, Negyeden.

Kisgyermekként semmit sem tudtam a nemzetudatról, de azt éreztem, hogy a mi családunk nem volt kirekesztő. Sohasem hallottam arról, hogy ki honnan jött, honnan származik, csak arról, hogy hogyan dolgozik. A világháború nagy harcokat nem hozott nálunk (édesapám a szlovák nyelvtudásával megértette magát az oroszokkal), de annál nagyobb törést jelentett az életünkben. A Csalóköz ismételt elcsatolásával megkezdődött az erőszakos szlovákosítás. Tudvalevő, hogy az erőszak erőszakot szül, a békés lelket felháborítja. Édesapám mindent elviselt, de a magyarsága feladását nem tudta elképzelni, és ezt, ha kellett, ki is mondta. Sajnos többször mondhatta a kelleténél, mert mi nem is a kitelepítendők, hanem a deportálандók listájára kerültünk, mégpedig a Szudéta-vidékre, a rézbányászatra. Ekkor már éreztem valamit a nemzetudatból, mert iskolakötelességem ellenére édesapám nem engedett szlovák iskolába, inkább magánúton taníttatott. Keresztanyám tanítónő volt, s odahaza tanultam.

Úgy éreztük, itt a vég. Édesapám talán úgy gondolhatta: inkább a halál, mint a Szudéták. A nővéreim, akik akkor már középiskolás nagylányok voltak, az Ipolyon keresztül átszöktek Magyarországra, ahol rokonai segítséggel munkát találtak, tisztességgel helytálltak, és becsületes férjeket is találtak. Nekünk azonban ezek után nem volt maradásunk, menekülnünk kellett. Beteg édesanyámmal, felbuzgva, éjszaka menekültünk el a faluból. Először Negyedre menekültünk anyai nagyszüleimhez. Itt már javában folytak a kitelepítés előkészületei. Mindenkiel közölték, ki, mikor, milyen vagonba, milyen sorrendben köteles rakodni. Csak mi voltunk üldözöttek az üldözöttek között, mert mi semmiféle listán nem szerepeltünk. A nagyszüleim úgy oldották meg a helyzetet, hogy egyszerűen bevontak bennünket maguk közé, a részükre kijelölt marhavagonokba és az ő útlevelükkel igazoltak bennünket a határon.

Hogy mindezt hogyan, mi módon tették, máig sem tudom, de arra emlékszem, hogy 1947-ben egy szép napon megérkeztünk Tolna-Mözs vasútállomásra. A vasútállomáson nagy felirat díszelgett, amelyet én akkor még csak betűzni tudtam, de a felnőttek hangosan olvasták: MEGSEGÍTÜNK BENNETEKET DRÁGA MAGYAR TESTVÉREK!

Mözs községbe szállítottak bennünket, amely többségében sváb település volt, de nagyon sok sváb családot kitelepítettek Németországba. Az ő házaikba telepítettek bennünket. Mi egy jó állagú, szép, polgáris küllemű házba kerültünk, amelynek nagy udvara, kertje, célszerűen kiépített gazdasági épületei voltak. Majdnem úgy nézett ki minden, mintha előző nap hagyták volna el. Csak jóval később, felnőttként éreztem meg, mit élhettek át a szüleim mindezt látva és közben a sajátjukra gondolva. Felkiáltójelként még egy „lakónk” is akadt. A kiűzött sváb családból a nagymama nem volt hajlandó elmenni, és minden veszélyt, megaláztatást vállalva ott maradt a házban. Mivel a részünkről inkább megértést kapott, csak azt kérte, hogy a ház hátsó részében egy szobában lakhasson. Így is történt, és attól kezdve ebben a vegyes négyesben éltük további életünket, amelynek során sok megpróbáltatásban volt részünk, de a sváb mamával sohasem volt bajunk.

Lett azonban bajunk a megélhetésünkkel. A szüleim kaptak ugyan földet, de természetesen a határ legértéktelebb részén, mivel csak ott volt szabad terület. Így aztán viszonylag könnyen ment az erőszakos tagosítás. Édesapám nem tudta elviselni, hogy immár másodszor Magyarországon is megfosztják a tulajdonától, ezért inkább megtartotta földjeit, megpróbált maga gazdálkodni. Ezzel csak azt érte el, hogy kuláklírára került, és az akkori politika mindennapi célpontjává vált.

Én különbözőzeti vizsgával mindjárt a negyedikbe léptem. Kitűnő tanuló voltam, szerettem a faluközösséget, részt vettem az énekkarban és a különböző hagyományörző eseményeken. Barátságokat kötöttem sváb, szlovák, zsidó, magyar nemzetiségű fiúkkal, lányokkal, és nyomát sem tapasztaltam semmiféle megkülönböztetésnek. Velem szemben mégis mások voltak a követelmények. Ha én véletlenül valami kis csínytevés folytán elmosolyodtam a kórusban a csasztuska közben, másnap édesapám mehetett raportra a tanácsházára, hogy milyen nevelésben részesülök odahaza. Máskor megszegyenülve kullogtam haza, mert a köztéri falliúság plakátján édesapámat figurázták ki, amint alszik a lyukas zsákokon, miközben mások dolgoznak, és körülötte meg futkároznak az egerek. Ezt a gyermeki „élményt” én sohasem tudom elfelejteni, de sajnos megbocsátani sem, mert nincs kinek.

A szüleim ekkorra már nem bírták a megpróbáltatást, és feladták a gazdálkodást, a földjeiket. Édesapám malomban dolgozott alkalmazottként, de jóformán a beszolgáltatásra keresett. Betevő falatunk is alig volt. Ha egy-egy malacot próbáltunk hizlalni, valaki mindig besúgta, és az orrunk elől vitték el a rekvirátorok. A küzdelembe nekem is be kellett szállnom. A tanulás mellett elszegődtem facsemetéket kapálni, ami igen nehéz munka volt. A túlélést csak édesanyám takarékos gazdálkodásának köszönhattük.

Tanítónő szerettem volna lenni, a tanulmányi eredményem erre alapot is adott volna. Jelentkeztem is Hőgyészre, de osztályidegen származásom miatt azt a választ kaptam, hogy menjek esztergályosnak, mert most arra van szükség. Inkább a mezőgazdasági szakiskolát választottam, mert ha nem is szerettem, közelebb állt hozzám. Nyaranta a sajtgyár embertpróbáló körülményei között munkát vállalva igyekeztem szüleimet segíteni. A hullámok mégis összecsaptak a fejünk felett. A házunkat államosították, és amikor visszakaptuk, teljesen lelakva a szüleim csak fillérekért tudták értékesíteni, amelyért a mostani lakóhelyünkön csak egy kis szegényes otthont tudtak vásárolni.

Számukra azonban ez is megnyugvás volt, pedig az édesapám napszámosként naponta hat kilométert tett meg, oda-vissza a munkahelyéig, hogy kevéske keresetet biztosítson a családnak. Ezt is csak néhány évig „élvezhette”, mert hamarosan végleg itthagyt bennünket. Mégis felszabadultabb lélekkel emlékszem ezekre az időkre, mert az én körülményeim is itt lettek kedvezőbbek. Különbözeti vizsgával felvettek a gimnáziumba, ahol leérettségiztem. Itt adott az Isten becsületes férjet, majd később két gyermeket és immár három unokát.

A szüleimen esett igazságtalanság végigkísérte egész életemet. Állandó hiányérzetem volt. Úgy éreztem – és még ma is úgy érzem –, nem tettem meg mindent emberi méltóságuk helyreállításáért. Kapóra jött a kárpótlás. Na majd most! Csak hát mikorra hozzájutottunk ahhoz a fejenkénti százezer forinthez, akkorra már minden földterület foglalt volt. Felvásárolták a tűzhöz közel lévők és az ügyeskedők. Ezáltal olyan emberek jutottak nagy vagyonokhoz, akiknek semmi közük sem volt hozzá. Nem maradt más hátra, mint az üzletelés. A jegyeket hivatalosan hatvan-hatvanöt százalékért vették. Nekem egy magyar „farmer” 95 százalékot kínált érte, egyéves futamidőre. Odaadtam, szerződéssel. Gondoltam, inkább nem veszek mosógépet, de legalább hozzásegíték egy magyar embert, hogy felvirágoztassa a magyar földet. A mai napig egy fillért sem láttam belőle, sőt még perköltségeket is fizetnem kellett. Milyen messzire vezetnek egy embertelen politikai döntés következményei!

„Nem hasznos dolog siránkozni a kiloccsant tej miatt!” – tartja egy angol közmondás. Idősödve már magam is kezdtem reményvesztetté válni a múlt miatt, amikor a 38 éves fiam „felvilágosított”, nem az anyagi kárpótlás az igazi, hanem az erkölcsi. Ezt pénzben nem is lehet kifejezni, de hatása meghatározó lehet az utódok nevelésében. Ekkor egy kissé megszegyenülve magam is ráébredtem arra, hogy nem szabad hallgatni. Évtizedeken keresztül úgyis hallgatásra kényszerültünk, legalább most, a résztvevő hitelességével és igényességével meg kell mutatni az igazi, pénzben ki nem fejezhető kárt, a lelkek károsodását és annak következményeit.

Adná az Ég, hogy lennének olyan utódok, akik, kölcsönösen önvizsgálatot tartva, képesek lennének megkövetni az elődöket az elkövetett embertelenségekért, de ezt követően képesek lennének nyílt tekintettel kezeti is szorítani egymással a megbékélésért. Amíg élünk, remélünk!

BORI

ÖZV BALÁZSKOVICS LÁSZLÓNÉ DALMADY RÓZSA (1941)

BORI – MAGYARSZÉK

„A szélrózsa minden irányába széthordtak bennünket.”

Szeretném ezt a tragikusnak mondható múltat fölidézni. Azt a keveset, amire emlékszem. 1941. január 4-én Fakóvezekényben születtem. Apám már 12 éve eltávozott közülünk. Anyám, Dalmady Jánosné Nagy Amália Karolin 1910. január 18-án, Bori községben született. Korai gyerekkoromtól én is Boriban laktam, míg a kitelepítés el nem szakított falumtól és a falu összes lakójától. Szinte mindenki rokon volt, mivel elég népes volt a család.

Szeretném röviden elmesélni göröngyös utunkat, amit szüleim elbeszéléséből és a magam emlékezetéből tudok. Azon a május 13-i napon nagy nyüzsgés volt a faluban és csak síró embereket láttam. Még most is magam előtt látom az anyámat, nagybetegen, hathetes húgommal az ágyon. Majd dübörgő teherautók lepték meg a falut. 102 református családból 51 család a kitelepítettek listájára került. Köztük voltunk mi is. Ez a látvány még most is elevenen él bennem, bár már kezd egy kicsit megfakulni.

Később Lévára vittek. Ott már várt reánk a marha-, illetve tehervagonokból összekapcsolt szerelvény. Síró öregek, sikoltozó asszonyok rohagáltak a kocsik között. Még egyszer, utoljára látni kívánták szeretteiket. Úgy tudom, három vagonba pakoltunk be. Egybe a takarmányt, a másikba az állatokat, a harmadikban pedig a család: apám, anyám, nagyanyám, nagybátyám és hat gyerek. Végső búcsú, majd elindultunk az ismeretlen idegenbe. Nekünk, gyerekeknek ez akkor még tetszett is, mert ennyit nem vonatoztunk soha. Nappal állt a szerelvény. Ebédre sóskát szedtünk. Desszertnek anyánk kukoricát pattogatott rostába. Menet közben mi, gyerekek a vagonablakban lógtunk. Így teltek kalandos napjaink.

Végül megérkeztünk nem ismert utunk végállomására, Pécsre. Itt volt az igazi elválás. A szélrózsa minden irányába széthordtak bennünket. Mi végül is Magyarországra, egy kis baranyai faluba kerültünk. Ezt a községet fele-fele arányban magyarok és németek lakták. Borzasztó volt nézni, amikor mi betelepültünk és házigazdáinkat kilakoltatták a pajtába, az istállóba. Egy év eltelte után vitték el őket Németországba. Ők nagyon szerettek minket. Sokáig tartottuk velük a kapcsolatot.

Visszatérek a falura. Általában egykés családok lakták. El lehet képzelni, hogy mit gondoltak rólunk, amikor hat gyerek bámult befelé a kapun. Sokszor lecígányoztak, megaláztak bennünket, főleg a tájszólásunk miatt. De voltak segítőkész, jólelkű emberek is. Voltak, akik nehezen tudtak befogadni bennünket. Minket okoltak a történekeért. Még él a faluban egy-két idős ember, talán ők többet tudnának mesélni. Anyám 93 évesen, bizony nem szívesen emlékszik vissza az akkori eseményekre. De ha eszébe jut, felidézi a múltat.

Apám fiatalon is makacs magyar volt, és az maradt haláláig. Hadd idézzek a kitelepítéskor elhangzott szavaiból: „Inkább lesznek a gyerekeim buta magyarok, de ne legyenek okos tótok!”. Ezzel senkit nem szándékozom megsérteni, de érthető volt a fölháborodása. Anyám, 93 éves, kilenc saját és két idegen gyereket nevelt fel. Jómagam öt éve özvegy vagyok. Egy fiam, menyem, egy harmadéves főiskolás leány és egy 13 éves fiúunokám van. Ők a büszkeségeim. Szabadidőmben verseket írok férjem halála óta, mert egyedül élek.

BÚCS

MEZEI ISTVÁN (1934) BÚCS – MOSONSZOLNOK

„Minden más búcsi háza üres volt, csak a miénkben maradtak itt a németek.”

(Mezei Istvánt a magyar–osztrák határhoz közel eső Mosonszentjánoson kerestem meg. Annak ellenére, hogy a kitelepítések idején mindössze tizennégy éves volt, azok közé tartozik, akik rengeteg részletet, érdekességet, történetet őriztek meg emlékezetükben. Emlékirataiban számos fontos adalékot írt le a hontalanság éveiről.)

Édesanyám imakönyvében – amint azt kéziratos visszaemlékezéseimben megírom – szerepel egy feljegyzés: 1938. november 7-én jöttek be a magyarok Búcsra. Nekem is vannak emlékeim erről az örömteli napról. Egyedüli gyermek voltam, merthogy a harmincas években Búcson is dívott az egykézés. Édesapám 26 hold földdel, valamint a helyi református rektor úr 7 holdas bérleményén gazdálkodott az úgynevezett Hármashatárnál. 1943-ban édesapám a Kisalföldi Növénytermesztő Szövetség első díját nyerte el, mégpedig a bánkúti búza termesztésével. Két lovunk mellett, három tehenünk és két növendék állatunk volt. Az áttelepüléskor tizenegy vagonnal jöttünk, amint arról a máig megmaradt úgynevezett fuvarleveleink is tanúskodnak.

A cseh időkben is viszonylag jól tudták édesapámék értékesíteni a megtermelt gabonát, meg a kukoricaföldekbe elvetett babot. Májig őrzöm édesanyám „csípőfáját”, amivel minden évben öt-hat mázsa babot kicsépel. Minden terményünket könnyen el tudtuk adni, a Futura Szövetkezet felvásárlói hálózatának köszönhetően. A szövetkezet mellett a zsidó kereskedők is sokat segítettek a felvásárlásban: emlékszem egy Kucsera nevű „tyúkászra”, akinek a batyui rendre megteltek Búcson tyúkkal, kacsóval, libával.

Búcs református falu: igen komoly református gyülekezet volt az én időmben, de mi tizennyolc katolikus családdal együtt a dunamocsi katolikus plébániához tartoztunk. Jeles ünnepeken, húsvétkor, úrnapián, karácsonykor Bátorkeszire szoktunk járni templomba. Szlovákok csak a Vöröshomok nevű pusztán éltek, mégpedig a Klucska-család. Rokonságba is keveredtünk velük: Rácz keresztanyám lánya az egyik Klucska-fíúhoz ment férjhez. Klucskaék nagy dohánytermesztők voltak, édesanyám is járt hozzájuk dohányt törni és feldolgozni, aminek később a szövetkezetben is hasznát vette.

1940-ben kezdtem iskolába járni a posta melletti úgynevezett kisiskolába, körülbelül húsz-huszonötöd magammal az összevont első és második osztályban, Tóth tanító úrnál. Minthogy én csak magyar iskolába jártam, nem tudom összehasonlítani a mi iskolánkat a korábbi évek csehszlovák kisebbségi tanításával. El lehet azonban képzelni, milyen szigorúság volt, mert Tóth tanító úr volt egyszersmind a leventeparancsnok is. Sohasem volt azonban bántóan szigorú, vitathatatlan tekintélye volt előttünk: a szünet végén elég volt egyetlen kézmozdulat és a tanulók szófogadóan indultak vissza az osztályterembe. A nagyiskolában Kerekes tanító és kedves felesége tanították a harmadik-negyedik osztályosokat.

Édesapámnak egészségügyi panaszai voltak, így azután egy rövid nyíregyházi, illetve aszódi átképzés után a háború legelején végleg leszerelték, így édesapám nem került a frontra. De Gáspár keresztapám, nyugodjon békében, ott is maradt a fronton. A legszomorúbb azonban a búcsi leventék sorsa volt: szegények beszorultak a dunántúli frontvonalak közé és a Fehérvár környéki harcok alatt Zámolynál haltak meg. Nemrég tudtam meg az Aranyfűst című televíziós műsorból, hogy a civil ruhában lévő búcsi leventéket a ruszok fogták el egy istállóban és tarkólövessel végezték ki őket. Több mint húsz fiatal búcsi életért Zámolynál ilyen szörnyű véget. A község temetőjében szép emlékmű őrzi emlékét ennek a tragédiának. Amikor exhumálták őket 1946-ban, szüleik a ruhájuk színe alapján azonosították őket.

Az oroszok a budapesti gyűrű bezárulta után ki tudták építeni a garami hídfőt és Búcsra már 1945. január 6-án bejöttek: hatalmas tüzéségi előkészítés után, miközben szétlőtték a templom tornyát, falunkkal együtt elfoglalták Dunamocsot, Dunaradványt, s elszaladtak egészen Izsáig, abban a reményben, hogy a Zsitva túlpártjáról a Vágig tudnak tovább haladni. Paton voltak rokonaink, ők mesélték, hogy a német

Messerschmidtek Iza határában az orosz páncélosokat meglepték és igazi páncélostemetőt csináltak az orosz ékből.

Így azután a faluk határában megrekedt a front, rengeteg volt a menekült nép akkor nálunk, a Garam menti falvakból. A második ukrán front hetedik hadseregére maradt a feladat, hogy a németek ellenlökését felszámolja: Dunamocs és Búcs között az úgynevezett Mocsolyáknál lett a front. Ahol azután hat héten keresztül megmerevedett. Rengeteg halott volt, de Jókai Irmán és még három vagy négy személyen kívül több civil áldozatot nem követeltek a harcok. Amikor aztán a front tovább ment, 1945 húsvétja előtt Dunamocs, Bátorkeszi és Búcs népét kiterelték a legelőre, hogy a szovjet bombázók részére ideiglenes repülőteret építsen. A háború hamarosan véget ért, s a repülőtér nem épült meg.

(1945. április 4-én nagy csapás érte a Mezei-családot. Az édesapa, középső Mezei István (a nagyapa ugyanis szintén az István nevet viselte), a faluhoz közeli „tagban” „a földet a krumpli alá hengerelte”, amikor egy kóbor orosz járőr „Sztój! Davaj konya!” felkiáltással a család egyik lovát erővel elvette. A családban így vált április 4-ike évtizedeken keresztül az egyik ló elvesztésének emlékünnepevé. Az oroszok egyébként is rengeteg kárt tettek a faluban a front hat hete alatt. Amikor aztán vége lett a hadi eseményeknek, Mezei István emlékezete szerint egy jószándékú helyi kocsmáros lett a falu első embere, aki persze lojális volt az új hatalommal, „lekorraborált”, de szándékosan nem tett semmi rosszat a helybelieknek, s fontos szerepet játszott abban, hogy az élet újra indult a faluban. Talán ahhoz is lehetett valami köze, hogy a búcsiakat legutoljára, 1948 októberében kezdték áttelepíteni Magyarországra, s mindössze 13 családnak kellett eljönnie. A kocsmárosból lett faluvezető persze reszlovakizált, s otthon maradt.

A búcsi magyar iskola nem indult meg, a szlovák tannyelvű is csak ősszel, két magyarul semmit sem tudó tanítónő vezetésével. Mezei úrnak máig megvan az ötödikes bizonyítványa: számolni, összeadni jól megtanult, ma is emlékszik minden számra, de beszélni persze nem tud. A falu 1946 tavaszától teljes bizonytalanságba élt: a reszlovakizációs kényszer, a csehországi deportálások fenyegetése, illetve az 1946 őszen megérkező fehér lapok mindenkit szorongással töltöttek el. Csehországba, a „Szudétákra” 1946 telén sok búcsit elvittek. Mások, a fehér lapok tulajdonosai elkezdtek készülni a kitelepítésre. De a búcsiak 1947-ben, sőt 1948-ban is még otthon vetettek és arattak...)

1947-ben aztán arra lettünk figyelmesek, hogy egyre gyakrabban jöttek idegenek a faluba. Odajártak például a kesztőlci szlovákok is, akik korábban meszet hordtak ezekbe a falukba. Őrölük kezdték mondani a búcsiak, hogy „kinézik maguknak a házakat”. Jó ideig nem akartuk elhinni, hogy bennünket tényleg kitelepíthetnek. Akkor vettük végleg tudomásul, amikor megkaptuk a bálázó gépeket: ezzel a két géppel kellett bálákba kötni a learatott lucernát, szalmát. De megvolt már a kukoricaszedés, a len, zab és a búkköny keverékét is learatták. Még jó idők voltak, közvetlenül cséplés után lehattunk, amikor az egyik rokon, aki műbútor-asztalos volt, elkezdte építeni az apróállatoknak az ólakat, meg ládákat.

Mikor megjött az értesítés, hogy a ruhaneműket is be kell csomagolni, akkor már tudtuk, hogy eljött az idő. Négy család Kőbölkülön rakodott, minket a Mateosz kocsiikkal a nánai állomásra vittek ki. 1948. október 23-án Párkányánára állomásról indultunk. Mi voltunk a legutolsó teljes transzport. Előtte nagyapámmal a kőbölküti állomásra elvezettük a tehenünket, meg az üszőt, mert azt mondták, a szarvasmarhákat ott fogják vagonokra rakni. Kiderült, nem volt, aki átvegye, így hát visszavezettük két tehénkénket a faluba. Az utolsó napokban még azt reméltük, hogy azt legalább mi dönthetjük el, hogy ki kivel utazik és hova kit telepítenek majd le. Én például abban reménykedtem, hogy Kiss Géza barátommal egy helyre kerülünk, de ez sem jött össze. Őket Jánossomorjára telepítették.

Az nekünk eszünkbe sem jutott, hogy ha reszlovakizálnánk, otthon maradhatnánk. Édesapám nagymagyar volt, ő neki, meg a jó gazdáknak ez nem volt választási lehetőség. Inkább vállalták a kitelepítést. Mink dolgoztunk, megszületett a döntés, el kell jönnünk, amit tudunk, hozunk át. Szó sem lehetett a reszlovakizálásról. A napszámosok közt talán több volt a reszlovakizáló, remélem, ezzel nem sértek meg senkit, hiszen ők is a saját érdekeiknek megfelelően döntöttek. A fehér lap kézhezvétele után mindenki tisztában volt azzal, hogy tőlük, a módosabb magyar parasztoktól a csehek meg akarnak szabadulni. Szállóige volt akkoriban: „Hozzák a nincset, viszik a kincset.”

Az utolsó hetekben sokat voltunk a templomban, eljártunk a református templomba is, ahova a barátaink jártak. Nagy volt a szomorúság, amikor kiderült, hogy nekünk fehér laposoknak minden változás ellenére, el kell jönnünk. Mink még azzal is el voltunk foglalva, hogy anyai nagyanyámat áthozzuk

magunkhoz Perbetéről. Mert a perbeteieket egy évvel korábban Belecskára vitték. Mi még segítettünk nekik rakodni. Édesanyám elintézte Pozsonyban Wagner magyar telepítési főbiztosnál, hogy a nagymama velünk jöhetett egy szerelvényen, dolgait Perbetéről a nánai állomásra szintén gépkocsival hordták ki. Mikor megérkeztünk, ő is kapott itt Kilényben egy házat. Szerencsére végül a búcsiaknak csak egy kis része jött át. Mosonszolonokra jöttek a Vargáék, Szabóék, Vinczéék, összesen hat család, Jánossomorjára pedig öt vagy hat.

Mikor aztán Beneš-t kidobták az ablakon, s a hatalmat átvette a Gottwald,* akkor még otthon voltam, jól emlékszem rá, Moszkvában azt mondták, hogy most már elég, s rendet kell tenni a blokkban.

Azt kell még elmondanom, abban, hogy mi ide kerültünk, lehetett némi szerepe a kisújfalusi születésű Gulyás Lajosnak, a volt búcsi református lelkésznek, aki már korábban ájtótt és Levélen kapott gyülekezetet. Állítólag ő szerette volna megerősíteni saját gyülekezetét azzal, hogy a kitelepített búcsiak ide kerüljenek, mert ezen a környéken nem sok volt a református. Levélen már ott voltak, azt hiszem, az izaiaiak, s gondolom már ott nem volt üres ház. Állítólag mink Villányba vontunk irányítva, arra jó boros vidékre, minthogy Búcsón ma is jó bor terem. Valószínűleg Budapesten változott meg ez a terv. A református lelkésznek nagyon jó kapcsolatai voltak a kisgazda pártban, ezért sikerülhetett neki elérnie, hogy a református Búcs az ő gyülekezetéhez csatlakozzék. Itt a mosonszolonoki – vagy ahogy németül hívják a falut, a zaneggi – németek katolikusok voltak, hatalmas templom van a faluban, s mindig két pap is is működött a településen.

1948. október 23-án Párkányánáról indultunk. Sokan kijöttek a búcsiak közül elbúcsúzni tőlünk. Összekapcsoltak bennünket a Kőbölkútról érkezett vagonokkal. Emlékszem, édesapámmal voltunk egy vagonban, meg a Lukács bácsival. Mert kértük, hogy együtt legyünk, mert a mi egyik lovunk, meg a Lukács bácsi két lova egyformán hasas volt. A lovakat szállító kocsi mellett két vagonban lucerna volt, meg víz egy hordóban. Mögöttünk a többi vagonban voltak a többi állatok, a disznók például. Máig megvan a két ól, amelyekben szállítottuk őket. Legelőször Biatorbágyon etettünk.

En csak arra emlékszem, hogy amikor megérkeztünk Mosonszolonokra, korán reggel a vagonok közt két nagyon helyes barna leánya Mezeieket kereste. A Búcsról Feketenyékre férjhez ment Hafrovics mama lányai voltak. A nyékieket már 1947-ben áttelepítették Mosonszolonokra, s ők már tudtak arról, hogy mi érkezünk. Feleségeméket Szímőről 1948. áprilisában hozták ide. De vannak itt Börsről, például László Károlyék ma is itt vannak. Ezen kívül még nagyfödémiesiek is élnek itt Mosonszolonokon.

Nekünk már Pesten megmondták a házszámot: a 29–30-as házszám volt a miénk, fel volt írva egy papírra, mert nagyapámék és apámék két családnak számítottak. A mosonszolonoki állomás harmadik vágányára állítottak félre bennünket. Mindegyikünknek volt tehát címe, házszáma. Mikor jöttünk befelé, a Papp néniék már megtalálták a házukat. Mink 93 százalékos leltárral jöttünk át, nekünk ugyan nem volt új házunk otthon, inkább építkezés előtt álltunk, de a földjeink jó minőségűek és közel voltak. Befelé jövet találkoztunk a szimői Balogh Vince bácsival, aki vitte a tejet. Édesanyám megkérdezte tőle, hogy aztán meg lehet-e élni itt, mire az öreg azt válaszolta, hogy itt is dolgozni kell, s akkor valahogyan majd lesz. Jöttünk a Fő utcán, s kerestük a mi házszámunkat, s mikor megtaláltuk, hát azt látjuk, hogy ott vannak a németek. Mindenki meg volt rémülve. A németek részéről összesen négyen voltak. A Zechmeister-család maradéka egy öreg vak néni, a nagypapa, isten nyugosztalja őket, meg az Ancsi nevű nagyon helyes fiatalasszony, ma már nyugdíjas, meg egy hibás fiatalember. Mi tehát az ő házszámukat kaptuk meg. Minden más búcsi háza üres volt, csak a miénkben maradtak itt a németek.

Szegény németek nagyon féltek, mert tartottak tőle, hogy mi majd mindent kiigénylünk tőlük. Megnyugtattuk őket, hogy mi nem vagyunk olyan telepesek, akik minden nélkül jöttünk, nekünk csak hely kell, mert lovaink, teheneink vannak, meg bútoraink. Akkor aztán szüleim elkezdtek egyezkedni: három szoba, konyha volt, meg az istállók, pajták. Szegények meg voltak ijedve, de szerencsére volt elég hely, még istálló is, ami nem volt használva. Szépen elosztották, hogy hol lesznek a lovak, a tehének. Megnyugtattuk az öreget, hogy mink nem igénylünk ki semmit, attól voltak a legjobban megijedve. Aztán mikor bejöttünk a két lóval, behordtuk a kukoricát a nagymagtárba. A két család felosztotta a házat, a konyha közös volt, mi laktunk két szobát, ők meg a túlfelőli egy szobát. A kevésbé használt bútoraitat összeraktuk, mert el kellett férniük egy fedél alatt. Volt még egy kis félszoba, azt is ők használták. Mink voltunk

* Ján Masaryk csehszlovák külügyminiszter 1948. márciusi rejtélyes öngyilkosságát sokan tévesztik Edvard Beneš köztársasági elnök 1948. szeptemberi halálával. A kommunista Klement Gottwald már Beneš köztársasági elnöksége idején is miniszterelnök volt, de az 1948. februári kommunista hatalomátvétel után vált az ország tényleges vezetőjévé.

összesen öten, a két nagyszülő, a szüleim, meg én. Zechmeisterék meg négyen, összesen tehát kilencen laktunk abban a házban.

Tizenegy éven keresztül nagyon jól megvoltunk egymással. Apám szokta mondani az öreg németnek: Ne féljen papa, szoroskodva, de valahogy megleszünk egymással. Jövőre úgyis haza megyünk! Elmúlt az ijedtségük, mikor látták, hogy a Mateosz-kocsikkal mennyi terményt hoztunk be, meg a boros hordókat. Szerencsétlen rakodók az egyik 160 literes hordó dugóját a vályúval kivették és mire a kápolnához értek, a jófajta búcsi vörösbör kifolyt az útra.

Itt, Szolnokon a németek közül főleg a mesteremberek maradtak, bognárok, asztalosok, kovácsok, cipészek. Kezdetben sok feszültség volt, de verekedésekre nem igen emlékszem. Mi felvidéki fiatalok hamar összebarátkoztunk, a feketenyékiekkel, szimőiekkal. A németek is belátták, hogy mi nem tehetünk arról, hogy idekerültünk. A szímelyiek, nyékiek közt pedig sok jól megtermett legény volt, így azután nem igen kötözködtek velünk.

Zechmeister papának harminckét hold földje volt, azt harmadoltuk, tizenegynéhány hold földet megszántottuk még az ősszel. Szegénynek aztán egy év múlva az egyik lovát, meg az egyik tehenét mégis kiigényelték, s elvitték. Tizenegy év múlva aztán mi átköltöztünk a mostani házunkba. Mégpedig azt követően, hogy Ancsi 1952-ben vagy 53-ban férjhez ment Illés István szímelyi férjhez, s önekik kellett az egész ház. Talán ők voltak az első vegyes sváb–felvidéki magyar házasság. Az ötvenes években beindult a faluban a mosonmagyaróvári mezőgazdasági főiskola kihelyezett tagozata, Mike Imre és Jakab Rezső vezetésével. Nekünk felvidéki fiataloknak nagyon nagy lehetőség volt, engem is rögtön beiratott az édesapám. Máig emlékszem az első karácsonyi ünnepségre, amikor mi szakiskolások zöld egyensapkánkkal bevonultunk a templomba. Ilyen szép éjféli misére, bár otthon is jártunk a szomszéd falvakba, nem emlékszem. Itt éltem át először ezt a gyönyörűséget. A mezőgazdasági iskola által szervezett ismerkedési esten az egyik kislánnyal ketten elszavaltuk Petőfi Sándortól a *Kis lak áll a nagy Duna mentében* című verset.

Lassan elkezdődött az élet, vagyis hogy elkezdődött volna, de jöttek a kommunisták, elkezdődtek a rendcsinálások, perek: el kellett dönteniük például, hogy mit csináljanak Mindszentyvel.

1956-ban szereltem le a katonaságról, akkor kértem, hogy hazalátogathassak, de a kérvényt egyszer visszadobták. Két évvel később, 1958-ban, tíz évvel a kitelepítésünk után jutottam haza Búcsra először. A rokonság jó része ott maradt: édesapán nővérei Paton élnek, anyám rokonai Perbetén, a másik nagymám kürti volt, ahol a viadukt van. Én magam is Kürtön bérmálkoztam. De nekem Búcson, ahol a reformátusok közt ez volt a szokás, tizenkét keresztapám, keresztanyám volt. Akkora volt a keresztelő, mint az esküvő. Amíg ki nem haltak a keresztszüleim, én jobbára őhözajuk jártam. Mosonszolnok persze folyamatosan tartja a kapcsolatot Búccsal, Szímővel, Feketenyékkal: a nyugdíjas klubok, a sportegyesületek rendszeresen találkoznak. Így tehát valamit visszacapunk az életünk vége felé abból, amit tőlünk az ifjúságunk idején elvettek....

Lejegyezte: Szarka László

CSALLÓKÖZ

„NÉVTELEN” *

CSALLÓKÖZ – VELICHOVKY – CSALLÓKÖZ

„... úgy vizsgálgatták az embereket, mint a kupecok a lovakat a vásárokon.”

Farkasordító hideg szállt a csallóközi tájra. Az emberek lépése alatt csikorgott a hó. Emberemlékezet óta tán nem volt ilyen hideg. A befagyott Dunán nem csak emberek közlekedtek, hanem nehéz gépeket is szállítottak. A naptár 1947. januárt mutatott.

Már korábban hallani lehetett arról, hogy Csehszlovákia az állampolgári jogok megvonásával, vagyonfosztással, tömeges kitoloncolásokkal és kitelepítésekkel akar megszabadulni a hatszázszáz lélekszámú szlovákiai magyar kisebbségtől. A magyarság teljes felszámolását az 1945. április 5-én elfogadott kassai kormányprogram tette volna lehetővé. Azonban a potsdami konferencián nem kapta meg a nagyhatalmak engedélyét arra, hogy a magyar kisebbséget az eredeti elgondolás alapján kitelepítse. Ekkor Beneš köztársasági elnök és a Gustáv Husák vezette Szlovák Megbízotti Testület új módszerekkel igyekezett likvidálni a dél-szlovákiai magyar kisebbséget. Belső (csehországi), illetve külső (Magyarországra) kényszertelepítéseket hajtottak végre. A csehországi akciót hivatalosan „munkaerő-toborzásnak” nevezték. Ezekkel az 1945 végi és 1946-47. évi csehországi deportálásokkal kényszerítették ki Magyarországtól a lakosságcsere-egyezmény aláírását, illetve a lakosságcsere beindítását. A Csehországba való kényszertelepítésüktől úgy menekülhettek volna meg, ha „reszlovakizálnak”.

Mi volt a reszlovakizáció? A csehszlovák kormány adta olyan lehetőség, amelynek alapján a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségű polgárok megváltoztathatták a nemzetiségüket, s úgymond önként szlovákoknak vallhatták magukat (elfajzott magyarok, akik csak tévedésből hiszik magukat magyarnak, s szeretnének – újjólag – szlovákokká válni.) Így újból csehszlovák állampolgárok lettek, nem deportálhatták őket Csehországba, elkerülték a kitelepítést Magyarországra, s rájuk nem vonatkozott a kollektív bűnösség alapján elrendelt vagyonelkobzás. (Véleményem szerint ebből az következik, hogy aki ezek után is magyarnak vallotta magát, mind ő, mind az azóta született leszármazottai a törvény el nem törlése okán mind a mai napig bűnösöknek számítanak.) Bizony, több mint 300 ezer főre terjedtek ki a reszlovakizálási kérelmek. A családfelek számára a reszlovakizációs bizottság lehetővé tette, hogy a bizottság előtt tagadják meg nemzetiségüket családtagjaikkal együtt...

János, aki egy csallóközi kis településen élt feleségével, három fiával és anyósával, megtagadta volna önmagát – magyarságát, ha kérelmet nyújtott volna be a reszlovakizációra. Mivel három kiskorú gyermeke volt, titokban számított arra, hogy a hatóság elnéző lesz, és nem hurcolják el őket. Azért is gondolta így, mert a faluban már elterjedt a kitelepítés híre, valamint a névsor is. Úgy tudta, családja nem szerepel a névsorban. Amikor a katonaság körülfogta a falut, Jánosnál is megjelentek a falu „előljárói”, hogy bejelentésük, neki készülnie kell családjával együtt a másnapi kitelepítésre. Anyósának azonban nem kellett mennie. Természetesen a kitelepítő bizottság is tudta, hogy idősebb személyekre Csehországban nincs szükség, mivel erős kezek kellettek azokra a területekre, ahol korábban a szudéta-németek éltek. Őket a hatóság már kitelepítette, viszont az állataikat nem vihették magukkal. Erre kellett a kitelepítés, hogy a magyarok gondoskodjanak az állatokról, valamint a földek megművelését is végezzék el.

Nem sok idő maradt a készülődésre. János hamar böllért hívott, hogy az ólban rőfögő csonyát levágják. Márta, János felesége kísírt szemekkel csomagolta a legfontosabb ruhaneműket, gondosan kike-ményített ágyneműt, és mindezt egy 140-120-180 cm-es ládába helyezte el, ami később a három gyermek fekhelyéül is szolgált. Hajnalra a disznóvágással és annak elcsomagolásával is végeztek.

* Ez az írás édesapám visszaemlékezései alapján készült és apai nagyapám, s mindazok emlékére ajánlom, akiket a második világháború utáni vérzivataros, kusza időkben ártatlanul meghurcoltak, megaláztak, kisémmiztek, földönfutókká tettek az alig-győztes kishatalmak. Csak a személyneveket változtattam meg, minden egyéb szóról-szóra a leírtak szerint történt, s a szereplőkből hárman még a mai napig is élnek. Legyenek ők a tanúim erre az embertelen korszakra. (A szerző kérésének megfelelően név nélkül közöljük a visszaemlékezést.)

A faluban megkezdődött a kitelepítés. A teherautókra a katonaság rakta fel a megengedett csomagokat. Jánoséknál is megállt a teherautó. Hogy könnyebben fel tudjanak rakodni, és hogy az úton ne legyen akadály, az autóval az udvarba tolattak. Előbb azonban rőzsével kellett az árkot kitölteni, mert a kapu előtti híd keskenynek bizonyult. Megtörtént a felrakodás. A teherautó rakterén már ekkor két család szorongott. Helyet kellett készíteni egy kályhának és annak a ládának, amelybe Márta csomagolta a ruhaneműt. Búcsúzkodás után ebbe a ládába helyezték el a két fiút, Olivéért, aki tízéves, és Ádámot, aki nyolcéves volt. A legkisebb fiút, Lacit, aki még nem volt ötéves, egy katonazubbonyba becsavarva az autó kabinjában a motorházra ültették. A felnőttek a nyitott teherautón, dermesztő hidegben, pokrócokba burkolóztak. A kocsi elindult, és könnyes szemmel, integetve búcsúztak az autón ülők az otthon maradtaktól.

Nagymegeren nagy sürgés-forgás vette körül azt a tehervonatot, amely a magyarok kitelepítésére volt kiállítva a legszélső sínpáron. Jánosék is megérkeztek. A katonaság hamarosan négy családot és a megengedett csomagokat átrakta egy vagonba. Senki közülük nem tudta pontosan, hová fogják őket szállítani. Hogy a vagonban kissé meleg legyen, János a magukkal vitt kályhát beállította, dróttal kikötötte, hogy menetközben ne boruljon fel. A kályha csövét a vagon oldalsó szellőzőnyílásán kivezette, majd a vasútállomáson körülnézve fát és szenet csent, és befűtött. Mivel a mozdonyokat szénrel fűtötték, könnyű volt hozzájutni. A vagonban a tizenkét személyen kívül volt egy kecske és egy malac is. A kályha közvetlen közelében „kellemes” meleg volt, ám a vagon többi oldalán a kilélegzett párából, valamint az állatoktól jégcsapok képződtek. A kecskének nagy hasznát vették a vagonlakók, mert a gyerekeknek végig az úton tejet biztosított.

Az ajtókat bezárták, és a szerelvény katonai felügyelet alatt elindult Csehország felé. Ahol csak lehetett, ezt a szerelvényt félreállították, hogy a gyorsabb járatoknak szabad sínpárt biztosítsanak. Így aztán előfordult, hogy több órán keresztül vesztegelt a szerelvény a vasútállomásokon. Ilyenkor alkalom adódott arra is, hogy ne csak a mozdony legyen feltöltve szénrel-vízzel, de a kályha környéke is megteljen. Az asszonyok siránkoztak, imádkoztak, és a gyerekekkel foglalkoztak. A férfiak pedig, ha csak tehették, amíg a szerelvény vesztegelt, igyekeztek az állomásokon előteremteni azt, amire a családnak szüksége volt. Továbbá érdeklődtek afelől, hová viszik őket, vagy „belső melegítésre” italt kerestek.

Malacky vasútállomásán történt, hogy János és néhány férfi a vagonból távozott egy kis „belső melegítésre”. Értesülésük szerint arra számítottak, hogy a szerelvény tovább vesztegel. Azonban nem így történt. A vonat elindult, és a férfítársaság lemaradt. A vagonban maradtak sírtak, zokogtak, verték a vagon oldalát, és imádkoztak azért, hogy egymásra találjanak. A vonat meg csak ment és ment. Jajgatásuk erősebb volt a vonat zakatolásánál. Ez a körülmény vezetett oda, hogy a társaság megfélemedkezett a fűtésről. Már csak kevés parázs izzott a kályhában. A tüzet sikerült feléleszteni, olyannyira, hogy a kályha tüzetől menet közben a vagon oldala is kigyulladt és a levegőáramlattól lángolni kezdett. A vagonban lévők próbálták a tüzet oltani pokrócokkal, meg a kályha közelében elhelyezett vízzel, de megfékezni teljesen így sem tudták. Szerencséjükre a szerelvény egy pályaudvarra futott be, ahol a vasutasok kívülről eloltották. A vagon oldalán elég nagy nyílás keletkezett, amit a vasutasok bedeszkáztak.

Néhány óra várakozás után a vonat ismét elindult. Annak ellenére, hogy a bedeszkázott résre pokrócot is erősítettek, a hideget nem lehetett kizárni. Már a kályhában sem ropogott a tűz, csak a fogaik vacogtak. Továbbra is egy-egy állomáson félreállították a szerelvényt, hogy a személyvonatok és a gyorsabb járatok tudjanak haladni.

Hradec Králové-állomáson állt a vonat, amikor a vagonon a vaspántot felnyitották, az ajtót félretolták, ott álltak a férfiak, akik Malackynál lemaradtak. Azt az örömet elmondani szinte lehetetlen. Amikor már túl voltak a nagy örömen, könnyeiket is felitatták, egymásnak mesélték el a történeteket. A férfiak arról beszéltek, milyen vonaton utazva érték utol a szerelvényt, a vagonban lévők pedig azt, ami velük történt. Már együtt voltak a családok, amikor a vonat befutott a végállomásra, Jaromeřbe.

Ott a vonatot a szélső vágányra állították és megkezdődött a kirakodás. Ez azonban nem ment egyszerűen. Az ott lévő gazdák úgy vizsgálgatták az embereket, mint a kupecok a lovakat a vásárokon. Megnézték, milyen a fogazatuk, elég erősek-e a paraszti munkára, s azt tudakolták, foglalkoztak-e már állatokkal, tudnak-e fejni? Netán népesebb-e a család? Sok száznak több betevőre van szüksége.

Már sötétedett, mikorra mindenki „elkelt”. Csak János és a családja maradt a vagonban. Nem csoda, hogy egyik gazda sem tartott rájuk igényt, hisz János cipész volt, Márta pedig varrónő, aki tehenet ugyan látott, de fejni sosem fejt. Meg aztán ott volt a három gyerek is, akiket természetesen a gazdáknak kellett

volna eltartani. Jánosék nem kellett senkinek sem. Az előjárásnak azonban kötelessége volt őket a vagonból kitenni, és éjszakára szállást biztosítani. Mivel a vonatnak tovább kellett mennie, Jánosékat kipakolták az addigra jéggá fagyott, letaposott hóra, majd az előjárók intézkedtek az elszállásolásukról.

Egy szálloda előcsarnokában rakták le a csomagokat, amiket a kitelepítés során engedélyeztek, majd egy szobába terelték őket. Nemcsak kint volt hideg, de a szoba sem volt fűtve. Ezért Márta kézzel-lábbal mutogatva megkérte az ott jelenlévő hölgyet, hogy gyújtson be a kályhába, különben megfagynak. Talán a hölgy megsajnálta a gyerekeket, és hamarosan fát hozott és begyújtott. Márta csak másnap tudta meg, hogy a tüzet gyújtó hölgy nem volt más, mint a szálloda tulajdonosnője. Igyekezett is elnézést kérni tőle. Márta kizárólag csak magyarul tudott, így leginkább csak mutogatott. Jánosék a szállodai szobát csak éjjelre kapták meg.

Másnap átszállították őket Velichovkyba, öt kilométerre Jaromeřtól, egy félig rombadőlt iskolába. Egyetlen helyiség volt az iskolában, ahol még épségben megvoltak a falak, valamint a mennyezet. Viszont ez volt a legnagyobb, ami ilyen nagy hidegben inkább hátrány volt, mint előny, mert a kémény használhatatlan volt. János az egyik ablak közelében elhelyezte a magukkal hozott kályhát, majd az ablakon át kivágott kis résen kivezette a kályha csövét. Fűtésre alkalmas fát keresett, nagy szerencséje azonban nem volt. Talált ugyan egy kevés padlódeszkát a szomszéd helyiségekben, meg szalmát. Már sötétedett, mire a kályhában végre fellobbant a szalma lángja, majd sietőleg rajta a fagyos padlódeszka is. Márta eközben a két nagyobb gyerekkel szalmát hordott a helyiségbe, erre pokrócok kerültek, lepedő, majd a fehér dunyhák alá bebújtak a fiúk. János, aki most főleg a fűtő szerepét töltötte be, igyekezett némi meleget csinálni, de a szél többször is belefújt a kályhacsőbe. Villany nem volt, fény csak akkor, ha a kályha ajtaja nyitódott.

Megvirradt. Csak most lehetett látni azt, amire Márta már éjjel gyanakodott. A padlózatot hamu és pernye lepte el. A futkározó egerek lábai nyomát őrizték a dunyhák, amiktől Márta sírógörcsöt kapott. Szerencsére „csak” pár napot kellett az iskolában lakniuk. Végre kaptak lakást egy hosszabb cselédházban. Ez a lakás a szomszédokkal közös konyhából és egy szobából állt. A konyhán egy idős néniel osztoztak, akit mindenki *babičkanak* (nagymamának) szólított.

János a szobát igyekezett rendbe hozni. Vaságyakat hoztak a lebombázott házakból, szekrényt, asztalt, székeket fabrikált öreg bútorokból. Márta a konyhában próbálta használhatóvá tenni az ott lévő sparheltet. Így lassan berendezkedtek. Az említett cselédház közelében több lakóház, üzlet, istállók és a posta úgy volt építve, hogy egy kör alakú, nagy udvart alkotott. Az udvarban a betonmedencében hatalmas trágyadomb, odébb kovásműhely állt. Ez inkább faluhoz hasonló része volt a településnek, Velichovkynak. Valójában az említett udvartól, háztól kissé távolabb terült el az a városrész, ahol a gyógyfürdők és a hozzájuk tartozó épületek, villák, uszoda, medencék, szállodák és éttermek voltak. A fürdő egy elég nagy kiterjedésű, rendezett parkban volt, melyet akár arborétumnak is nevezhetnénk, mivel nagyon sokféle fa és bokor volt benne. A sétányokat tuják szegélyezték, a padok körül a futórózsák lugast alkottak.

A sokféle fenyőfa egy csallóközi emberre nagy hatást tudott gyakorolni. A park egyik részében egy tetővel ellátott, kör alakú nyitott emelvény, az úgynevezett „zenepavilon” állt, ahonnan a rezesbanda gyakran térzenét szolgáltatott. Nevezetesebb ünnepeken az összes sétányt több száz színes égő tette látványossá. A parkon kívül volt még a hegyi park is, amit a fürdőben tartózkodók nagy számmal látogattak.

Korábban már szó volt arról, hogy az embereket a vagonokból elszállították a gazdák. Voltak, akik Dolanyba, Liticébe kerültek, ahol földeken dolgoztak, vagy állatokkal foglalkoztak. Jánosék viszont a fürdőhelyre kerültek, s mivel állatgondozóként nem keltek el, más munka után kellett nézniük. Először a gyógyfürdő konyháján kaptak munkát, ahol zöldséget, krumplit tisztítottak, mosogattak és takarítottak. Ehhez ugyanis nem kellett nyelvismeret. Sőt még bizonyos értelemben előnyük származott belőle, hisz a konyhában bőségesen ellátták őket étellel, és a gyerekeknek is vihettek haza főtt ételt.

Később János több munkakört betöltött. Volt iszapkitermelő a gyógyfürdő részére, csillás, munkás a parkban, majd az iszapfürdőben iszapkezelő. Ez utóbbi munka abból állt, hogy a megtisztított iszapot a megfelelő hőmérsékletre gőzzel felmelegítette, majd fakádakban elhelyezte a betegek részére. Márta a konyhai munkák után később irodákat takarított, majd a színház ruhatárában alkalmazták, ahol barátságot is tudott kötni az ott dolgozó hölgyekkel.

A gyerekek? Nos, Olivért és Ádámot iskolába írárták, ahol megtanulhattak csehül. Egyedül Laci járt óvodába. Talán ő felejtett el leghamarabb magyarul beszélni. Az egész napos óvodában csak csehül hallott beszédet, este meg hamar az ágyba került. A település egyik dombján a templom körül temető terült

el. Olivér és Laci szívesen jártak ministrálni. Temetéseken a gyászszertartást és a menetet rezesbanda kísérte. A halottat lovakkal vontatott halottaskocsin gyászhuszárok szállították fel a dombra, a temetőbe.

János és családja a körülményekhez képest jó helyre került. A cseh emberek megszerették az egész családot, amit ők is viszonztak. A gyerekek barátokat szereztek és jól érezték magukat. Jánosék igyekeztek beilleszkedni munkahelyükön, és jó kapcsolatot tartani munkatársaikkal, barátaikkal. Ennek ellenére a szülők honvágát semmi sem tudta csillapítani. Sokszor gondoltak az otthon maradt rokonokra, szomszédokra és ismerősökre. Reménykedtek abban, hogy egyszer eljön az idő, amikor viszontláthatják szeretteiket a szülőföldön. Azaz mégis csak lett nagy öröm, amikor a három fiú mellé kislány született. Nem is számítottak lányra a három fiú után, így nem gondolkoztak lánynévről. A kórházban viszont nevet kellett adni a kislánynak. Márta úgy gondolta, legyen az a neve, ami a nővérkének, így lett Dorottya.

Ekkor a naptár már 1948-at mutatott, szép tavaszi napok voltak. A kitelepítettek többször találkoztak, mert híre ment annak, hogy megállították a telepítéseket. Arról is suttogtak, hogy vannak olyan emberek, sőt családok is, akik hazaszöktek szülőföldjükre. János fejében többször megfordult a hazaszökés gondolata, mígnem 1948 augusztusában hazaszöktette családját. A családfő visszatért Csehországba a munkahelyére. Pár hónapot még ott dolgozott, majd a fizetését felvéve ő is követte családját.

Újra otthon! Nagy volt az örömük, amikor újra együtt volt a család. Végre szülőföldjükön lehettek, azon a földön, ahol apáik és nagyapáik éltek. Jánosék abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy a kitelepítés után a házukba nem telepítettek be sem hegyi jövevényeket, sem pedig Magyarországról áttelepült szlovákokat. Nem volt ez így minden családnál. A deportáltak bizonyos részének nagyon is megváltoztak a családi körülményei. Akadtak olyanok, akik kénytelenek voltak Csehországban maradni, mivel házukat konfiskálták, és Észak-Szlovákiából odatelepített szlovákok foglalták el. Mindez igen sok család szétesését okozta. Ma is sok szeretettel viszem nagyapám sírjára, a Csallóköz egyik kis falujának temetőjébe a megemlékezés és hála virágait, hogy vállalta a sors megpróbáltatásait, s nem tagadta meg magyarságát.

C SERHÁT PUSZTA

KREFT FERENCNÉ SZOVICS GABRIELLA (1933)

C SERHÁT PUSZTA – ROHO • NICE – KOMÁROM

„Embernek tekintettek bennünket, emberségesen bántak velünk.”

Sok magyar családnak tragikus éve volt az 1946-os esztendő. A mi kis falunkban is elkezdődött a kegyetlen szlovák parancs végrehajtása: a kitelepítés. Emlékszem, szüleink a közeli Észak-Komárom piacán árulták a mezőgazdasági terményeiket. István bátyámmal ketten voltunk otthon, vigyáztunk a házra és az állatainkra. A kis falu lakói egész nap hol itt, hol ott beszélgettek. Az arcukon rémület ült. Az esti teendő elvégzése után játszottunk a többi fiatallal, de visszagondolva, ezek akkor nem az önfeledt időöltés percei voltak. A felnőttek beszélgetését hallgatva megtudtuk, hogy minden magyart elvisznek erről a vidékről, és hogy helyükbe idetelepítenek Magyarországról önként jelentkező szlovákokat. Sokan kaptak úgynevezett fehérceédulát, nekik minden vagyonukkal át kellett jönniük Magyarországra, ahova az akkori hatóságok kijelölték a letelepedési helyüket. Hiába volt sírás – aki magyar volt, annak mennie kellett. Örvendező szlovákok kiabáltak: „*Mađari za Dunaj!*” Azaz: „magyarok a Dunán túlra!”

A magyarok másik részére még szörnyűbb sors várt. Ezek közé tartoztunk mi is. Picike falunkból 8–10 családot hurcoltak el. November 30-a volt, igen hideg, tél eleji zimankós idő. Megérkeztek szüleink a városból, sajnos, rossz hírt hoztak. Szájról szájra járt, hogy több falut is kiürítenek. Édesanyám aggódott, mi lesz, ha nekünk is mennünk kell. Apánk nyugalmat színlelve bátorított minket. Velünk ez nem történhet meg, mert édesapánk, Szovics Ignác a Magyar Államvasutak alkalmazottja volt Dél-Komáromban. Mivel tudott a magyarok közeli kitelepítéséről, a szlovákok aljas tervét nem akarta bevágni, beköltözési engedélyt kért Magyarországtól, amit deportálásunk előtt pár nappal hozott meg a postás.*

Beesteledett. Ki-ki tette a dolgát. Egyszer csak hatalmas autók dübörgése hallatszott a falucskánk bevezető útján. Mindenki felfigyelt rá. Az emberek rájöttek, minket akarnak elvinni. Negyvennyolc éves édesapám és tizennyolc éves bátyám gyorsan elbújtak a közeli kukoricásban. Arra gondoltak, ha ők nem lesznek otthon, engem édesanyámmal nem visznek el. Fegyveres katonák körbezárták a falut. A kijelölt családok házainak bejárati ajtajánál felfegyverzett szlovák katonák álltak. Nem engedtek se ki, se be. Rettenetes félelem tört ránk.

Később minden családhoz a helyi elöljáróval jöttek a deportálást lebonyolító tisztviselők. Anyám bemutatta nekik az érvényes költözési engedélyt, de ők nem vették figyelembe, még elolvasni sem voltak hajlandók. Az, hogy az édesapám és a testvérem nem volt otthon, nem számított. Durván bántak velünk. Kiadták utasításként, hogy reggel hatig pakoljunk össze személyes holmiként, amit tudunk. Majd megengedték, hogy a szomszédok segíthessenek deszkákból ládát készíteni, amennyit a félelmetes éjszaka alatt lehetett.

Egyik falubeli megkereste édesapámékat a kukoricásban, reggel öt órakor hazajöttek. Még most is könny szökik a szemembe, amikor eszembe jut, milyen gorombán, kegyetlenül viselkedtek velünk a katonák. Lökdöstek minket, ránk fogva a fegyverüket. „Szemét magyarok”-nak neveztek bennünket. Az iskolában elsajátított szlovák tudásommal megértettem bizonyos mondatokat. Amint ígérték, reggel megjött a többi lánctalpas jármű, köztük olyan is, amelyen látszólagos orvosi vizsgálatokat imitáltak. Majd elindult velünk a vasútállomásra, ahol beraktak bennünket marhavagonokba. Elindult velünk a vonat...

Otthagytuk szüleink élete munkáját. A sok állatot: lovakat, teheneket, sertéseket, bátyám kedvenc nyulait, a tengernyi baromfit. Szüleink köztisztületben álló, dolgos, szorgalmas emberek voltak, édesapám előímádkozó volt a templomban. Magára maradt a házunk a bútorokkal, összes emlékünkel. Ott kellett hagynom kedvenc babámat, ami engem akkor, tizenhárom évesen fájdalmasan érintett. Mégis a legfájóbb az volt, amikor elbúcsúztunk a falu pici temetőjében nyugvó halottainktól, megrendülve emlékeztünk rájuk imáinkban. Még a fának is fáj elszakadni gyökereitől...

* A küldemény hivatkozási száma: 241/102. eln. 1946. IV. 15. B.

Elindult velünk a szerelvény... Arra gondoltunk, hogy úgy visznek bennünket, mint korábban a zsidókat. Felidéztek az ő, emberhez méltatlan elhurcolásukat, párhuzamba állítva a mienkkel. A polgári iskolában mellőlem is elvitték két osztálytársamat, akiket soha többé nem láttunk. A sok állatunkból egyet mégis sikerült magunkkal vinnünk. Hűséges kutyánk, Fidor követett bennünket, így őt is bevagoniroztuk.

Igen hideg vagonokban, bezárva, egy vödör volt a végünk, siralmas körülmények között haladtunk az általunk nem ismert úti cél felé. Ha megállt a tehervonat, két katona őrizte az ajtót, nehogy leszálljunk, még vizet inni sem engedtek. Durván megtiltották azt is, hogy szót váltsunk a mellettünk lévő emberekkel. Félelmünket tetézte, hogy édesapánk végtelen elkeseredésében késes borotvával fel akarta vágni az ereit. Egyikünknek állandóan figyelni kellett rá.

Pár napos utazás után megérkeztünk Pardubicére, ahol a szerelvényt kitolták a rakodóhoz. Azután következett a „rabszolgavásár”. Mindenkinek ki kellett állni a vagon elé. Jöttek az akkori cseh „földesurak”, végigjárták a vagonokat és válogattak bennünket. Mi hamar „elkeltünk”, mivel nem volt közöttünk kisgyerek, illetve sok gyerek. Az olyan családok, ahol csak az apa tudott dolgozni és az anyuka háromnégy gyereket nevelt, azok több napig a vagon lakói maradtak. Mi a sors „kegyeltjei” voltunk, mert rendes családhoz kerültünk. Apám elbeszélése után megértették sorsunkat. Mi ugyanis nem saját kérésünkre mentünk vendégmunkásnak Csehországba.

Késő este értünk a Roho•nice nevű kis faluba, amely 32 kilométerre fekszik Pardubicétől. Jól befűtött cselédlakás (egy nagyszobából és egy folyosóból állt) és egy tál meleg leves várt ránk. A padló be volt terítve szalmával, rajta takaró, ezen töltöttük el első, álmatlan éjszakánkat. Később némileg berendezkedtünk.

Másnap édesapám kérte gazdánkat, hogy ne kelljen munkába állnia. Elutazott Prágába, a magyar nagykövetségre, ott előadta panaszát. Mélyen felháborodtak elbeszélésén, majd másfél órán át tartott a vita a követség és a csehszlovák hatóság emberei között. Megnyugtatták apámat, hogy nemsokára hazamehetünk, illetve Magyarországra költözhetünk. Elérkezett a boldog nap, amikor a prágai nagykövetségtől megkaptuk a hazatérési engedélyt, illetve a kényszermunka alóli felmentést 1948. június 30-án. Odaérkezésünk másnapján elveszett hűséges Fidor kutyánk. Nagyon sajnáltuk. A gazdánk felesége néhány nap múlva Pardubicében járt, és elmondta, hogy látta a kutyusunkat a vasútállomáson. Bátyám elment kerékpárral és kereste, de nem lelt rá. Nagyon bánatosok voltunk miatta. Majd tizenöt nap múlva, egy reggel az ajtóban találtuk, teljes végkimerülésben, csontsoványra fogyva szegény Fidort. Napokig etetgettük, szájába apró falatokat tömve, cumisüvegből itattuk vele a tejet. Tej volt bőven, mivel István bátyám több mint negyven tehenet gondozott. Cselédek lettünk.

Még egy kis epizód roho•nicei életünkől: Egyszer nagyon megfáztam, magas lázzal fekdtem vizes lepedőbe csavarva. Anyukámnak pontosan kellett főznie az ebédet, de nem volt otthon krumpli. Anyukám nem járt üzletbe, mert nem tudott cseh nyelven beszélni. Elhatároztam, hogy megtanítom pár szóra, kölcsönkérni a szomszédasszonytól. Betanítottam anyukámnak a következőt: „*Dobrý den! Pani Hirauskova, pijčte mně maličko brambory.*” (Jó napot! Hirauskova asszony, adjon nekem egy kis krumplit!) Édesanyám a kis kosárával a hóna alatt átment a szomszédba. Kisvártatva beszaladt hozzám az említett panička, a nevetéstől alig tudta elmondani, hogy anyukám bement hozzájuk és így szólt: Dobrý den, brambory! – ami magyarul annyit jelent: Jó napot, krumpli! Természetesen kapott krumplit, mert látták a kosarát, és így az ebéd is elkészült. Ezután még több apró, humoros dolog történt velünk, mire megtanultunk csehül.

Egy-két esetet leírok ízelítőül: egyszer a hentesnél marhahús helyett tehénhúst kértem. Vagy a másik kedves történet: anyukám Fidornak adta a szomszédasszonytól kapott kóstolót. Ugyanis azon a vidéken az a szokás, hogy a kóstolónak szánt hurkát, kolbászt nem töltik bélbe, kupacokban halmozzák fel a tálon. A szomszéd panička hozott nekünk efféle finomságot. Csehül mondta anyukámnak, hogy fogja meg a Fidort, mert harapós volt. Ő meg csak annyit értett az egészből, hogy Fidor. Kivette a szomszédasszony kezéből a tálat és letette a kutya elé, gondolván, neki hozta. Az ott töltött időt könnyebbé tették a kicsi falu lakói. Rendkívül segítőkész szándékkal vettek körül bennünket – nem nézve a Beneš-dekrétumot. Embernek tekintettek bennünket, emberségesen bántak velünk.

Gazdánkkal, Václav Je•abekkel igen jó volt a kapcsolatunk, ez segített átvészelni az ott töltött hosszú időt. Azóta, immár 57 éve levelezünk egymással, a karácsonyi és húsvéti ünnepek alkalmából üdvözljük egymást. Idén nyáron a még jó egészségnek örvendő, 81 éves Je•abekné és családja készülnek hozzánk látogatóba. Nagy örömmel várjuk a viszontlátást.

A környékbeli magyarok, akik szintén deportálva voltak, összejöttek nálunk. Minden vasárnap délelőtt a hazaszökési tervet szövegették, de nem volt tanácsos, mert a legtöbb esetben visszahozták őket. Amikor megkaptuk az engedélyt a hazajövetelre, híre ment a faluban. Mindenki elkészönt tőlünk, aki aznap dolgozott, előtte este vagy kora reggel jött le búcsút venni tőlünk.

Hazaindulásunk napján, mire felpakoltunk a traktor pótkocsijára, a falu apraja-nagyja odajött a házhoz, mindenki sírt. Talán azt hitték, még rosszabb helyre megyünk?! Nem! Mi boldogan jöttünk haza, illetve Magyarhonba, mert a szülőfalunkba már nem mehettünk. Szlovák telepes uralta a mi otthonunkat. A hatóság megengedte, hogy pár napig ott tartózkodjunk, és ha még valamit találunk, azt elvihessük magunkkal. Sajnos, nem tudtunk hozzájutni a volt tulajdonunkhoz. Édesapám megismerte egyik tehenünket egy telepesnél, aki viszont nem volt hajlandó visszaadni. Így aztán végleg búcsút véve, eljöttünk Magyarországra, Komáromba.

Édesapám, a Beneš-dekrétum szenvedője, belerokkant élete munkájának elvesztésébe, lebénult és 15 évig járóképtelen volt. Itthon ápoltuk, szeretettel, odaadással. 1971. január 17-én szólította magához az Úr. E rövid visszaemlékezésemet Jézus szavaival szeretném lezárni: „Jövevény voltam, és ti befogadtatok.”

DOBORGAZ

SZELLE VINCE
DOBORGAZ – BŘEZNIK

„... akkor már meg voltunk félemlítve a betolakodóktól.”

A kitelepítésről, üldözésről kívánok írni, mert már a legfőbb ideje, hogy végre beszélhetünk is róla. Nem is nyereségvágyból írok, és nem hallomásból, csak a valóságot írom. De még mindig félok, hogy meg ne üsse az ember a bokáját.

Emlékszem például, hogy 1945 novemberében, hideg, ködös időben, az egyik este két határőr kopogott be hozzám: egy nőt át kell vinni a magyar oldalra. Egy átfagyott, síró fiatalasszonyt vittünk át gyerekével. A Szent Antal-zárda szakácsnője volt, Erzsébet nevezetű. Sokan voltak akkor úton, menekülőkben...

1946 júniusában történt, hogy a falunkba, Doborgazra jött egy betolakodó, Ciger nevezetű ember, akit én már a háború előtt is ismertem, faluzó, mindenárus volt. Hogy milyen nemzetiségű, nem tudom; magyarul beszélt valamit... Megtetszett neki az általam bérelt nagy, szép ház, kert, akinek a gazdája már előbb áttelepült az anyaországba. Engem úgymond kirúgott onnan. Szóváltásra ugyan sor került köztünk, de hát akkor már meg voltunk félemlítve a betolakodóktól. Érthető: meghátráltam, holott szerettem volna nyakon ragadni. Jellemtelen volt, ordítózott, hogy még a faluba se lásson többé! Ott maradt a dús kert, szerszám, minden.

Eljött a lakásomba, ami távolabb volt. Onnan én rúgtam ki. Rám küldte a csendőröket, akik szó nélkül ütlegetni kezdtek. Így kénytelen voltam az erdőben bujkálni, éjjel mertem csak hazajárni. Padláson aludtam, és a szomszédoknál tizennyolc napig. Majd hallottam, hogy Csehországba toboroznak mezőgazdasági munkára embereket. Még örültem is neki, hogy nem kell tovább bujdokolni. Ő meg beköltözött az említett házba. A bútorokat tetszés szerint szedte össze az emberektől. Tőlem két széket, szerszámokat, téglát, tüzelőt is elvitt, és a bérelt kert és ház ingósága is nála maradt. Az elfoglalt házba vágóhidat létesített. Tetszése szerint szedte össze a környező falukban a vágóállatokat, és alig fizetett érte valamit. Rettegésben tartotta a falu népét.

Březník nevű faluba vittek bennünket, Třebíč járásba. Huszonketten voltunk a környékről. A falu közepén árultak bennünket. Én egy tyúkfarmos gazdához kerültem. 800 koronát fizetett havonta. Kaptam ennivalót, ami itthon szűkös volt. Főztem a tojást a *kotlába*, a tyúkok részére főzött krumplival. No, meg nagyon kedves volt a háziasszonyom, etetett, jól főzött, külön szobám volt, és együtt étkeztem velük.

Egyszer kissé előbb mentem ebédre, rádión fogtam Budapestet, nótákat, amit nem feledek. A gazda, ahogy belépett, kikapcsolta a rádiót, amiért örökre meggyűlöltem őt. Eljártam esténként a barátomhoz, aki távolabb szolgált. A faluban az ő asszonya is nagyon kedves volt hozzám: 1200 koronát ígért, ha hozzá megyek dolgozni. Azt gondoltam, megfogtam az Isten lábát, este meg is szöktem hozzá. Külön berendezett szobát adott, kitűnő ételeket. Mit sem gondoltam tizenkilenc évesen, humorizáltam vele, már ahogy tudtam csehül, mert arra gondoltam, hogy kedvel. (...)

Haza nem mertem menni, így barátommal tovább mentünk nyugat felé, munkát is remélve. Blansko városában ajánlottak is, egy kőbányában, ahol lógtak a fejem felett a mázsás termőkövek. Továbbálltunk Oslanyba, ahol a szénbányát ajánlották. Le is vittek bennünket a bányába, ahol hason kúszva bányászták a szenet. A barátom azt mondta: „ablakok nincsenek rajta”, így el sem köszöntünk. Mentünk tovább nyugat felé.

Aztán falvakban próbálkoztunk, napokig mentünk gyalogosan, szénaboglyákban aludtunk. Nagyon szánalmasak lehettünk, mert az üzletekben adtak nekünk egy kis kenyeret. Mivel július volt, sok gyümölcsöt ettünk az útmenti fákról. Már egy falut elhagyva egy tábla jelezte, hogy Černé Lesy, magyarul Feketeerdő. Mentünk tovább, azzal a tudattal, hogy az iskolában tanultuk, a Duna a Feketeerdőben ered. Gondoltuk, elkötünk egy csónakot, azzal jövünk a Dunán haza. Órákig mentünk szomjasan, mire egy kunyhóra akadtunk. Tele volt új, különös biciklikkel, kerékpárokkal. Egy másik kunyhóban fahordókban

folyadék. Belenyúltam az újammal, étolaj volt. No, meg sok ejtőernyő. A következő kunyhó tele ládákkal, dobozokkal, amikben élelmiszer volt. De éltető víz sehol. A szomjúságtól vánszorogva mentünk, mire kinyíltak az ablakok. Hogy hány puskacső szegeződött ránk, nem is tudom, de sok. Álltunk, mint a cövek, erre az ajtón kijött egy szürke egyenruhás, jóképű ember. Hogy mit beszélt, nem tudom, mi magyarul bajlódtunk. Ő átkarolva jött hozzánk, örült nekünk, mivel ő budapesti magyar volt.

Később jöttem rá, hogy ők a benderovcik, a fehér partizánok voltak. Hiába marasztaltak, mi az útbaigazítás után továbbálltunk. Příborban csatornázási munkára vetek fel bennünket, majd Hradec Královéra mentünk, aztán pedig Neděličtē téglagyárába. Itt állandó munkát kaptunk, önellátóak lettünk. Keményen, sokat dolgoztunk. De a honvagy nagy úr, öt év után hazajöttünk.

Hallottam, hogy Cigert két fiatalember megütlegelte. Ők azt hitték, hogy meghalt. Átszöktek az anyaországba. Ciger meg elköltözött Nagymagyarra. De az élet különös fintora, hogy amikor egyszer, évekkkel később engem Somorjáról vitt a mentő Pozsonyba mandulagyulladásal, Nagymagyaron felvetünk egy beteget. Nagyot néztem, amikor Ciger szállt fel a saját lábán. Eszembe jutott minden aljassága. Nem vagyok bosszúálló. A büntetést hagyom arra, aki nem bottal ver. Az egy igaz bíróra!

DUNAMOC S

EGYEG JÁNOSNÉ BÁBI IRMA (1932)

DUNAMOC S – RAJKA, FERTŐRÁKOS, KOMÁROM

„Ha az a bűnöm, hogy magyarnak születtem, hát vigyenek!”

Dunamocson születtem, 1948. november 12-én telepítettek át. Apám szüleivel egy házban laktunk, nagyszüleim nevén volt a ház és a földek. Édesapám hentes és mészáros volt, üzletünk is ezen a telken helyezkedett el. Az áttelepítésről szóló iratban azt is közölték velünk, hogy nagyszüleim korukra való tekintettel maradhatnak. Mivel rajtunk kívül senkijük sem volt, ezért azt kértük, hogy gondviselőként mi is a faluban maradhassunk. De néhány nap múlva mégis elvittek. Ez idő alatt eljött hozzánk a helybeli csendőrpárancsnok egy nyomtatvánnyal, amit édesapámnak nyújtott át azzal, hogy írja alá, és maradhat. Ez lett volna az úgynevezett reszlovakizálás. Ha visszagondolok, ma is hallom édesapám választát: „A dédapám is megfordulna a sírjában! Ha az a bűnöm, hogy magyarnak születtem, hát vigyenek!”

Vittek is. Én akkor tizenhat éves voltam. Könnyek nélkül ma sem tudok erre visszagondolni, olyan volt a búcsúzás, mint egy temetés. Anyagilag, erkölcsileg tönkretettek minket, ott kellett hagyni mindenkit, akit szerettünk.

Nem tudtuk, hová visznek, csak annyit, hogy Magyarországra. A határállomáson, Szobnál írták ki a vagon oldalára, hogy Rajkára megyünk. Több nap múlva értünk oda, ahol a teherautó várt ránk, és vitt a falu szélén lévő szoba-konyhás lakásba, ahol még ott lakott az eredeti tulajdonos, egy sváb család, a szülők, két kisgyermekkel. Mi is négyen voltunk, én, a nyolcéves öcsém és a szüleink. Az ott lakóknak menni kellett volna, amit akkor tudtak meg, mikor minket odavittek. Kétségbe esve, velünk együtt sírtak. Vigasztaltuk őket, miattunk nem kell menniük, csak adjanak helyet a melléképületben, hogy a bútorainkat berakhassuk. Ők a szobában, mi a konyhában laktunk. Így éltünk 1949 februárjáig, amikor kaptunk egy kétszobás lakást. Üzlethelyiségről szó sem lehetett, pedig a berendezést magunkkal hoztuk. Édesapám a vasútnál, segédmunkásként helyezkedett el.

Szomorú és nehéz évek voltak, melyeket elfelejteni soha nem lehet. Nagyszüleim meghaltak, még a temetésükre sem mehettünk el. Édesapám soha nem volt semmiféle párt tagja. Végigharcolta a háborút, hadifogságban volt, mégis háborús bűnösnek bélyegezték. 1952-ben férjhez mentem, szintén dunamocsi, áttelepült családba kerültem, Fertőrákosra. Más táj, más nép. Itt sem tudtuk igazán otthon érezni magunkat. Így 1960-ban Komáromban vettünk egy kis családi házat és odaköltöztünk. A Duna-part és a szülőfalu közelsége vigaszt jelentett számunkra.

Öcsém megnősült, visszament Szlovákiába, ottani magyar lányt vett feleségül. Szüleink a rajkai temetőben nyugszanak, ahová a mai napig eljárók. Sorsunkba beletörődve élünk, de felejtetni soha nem tudunk!

FEKETENYÉK

KÉT FEKETENYÉKI TÖRTÉNET*

JUHÁSZ DÁNIEL (1926) FEKETENYÉK – MOSONSZOLNOK

„Amikor a ládákat zártuk le, az olyan volt, mint amikor a koporsókat leszegelik.”

Szülőfalum, Feketenyék színtiszta magyar község volt. 1947. április 21-én kezdődött a szlovákiai magyarok kitelepítése, s mi az elsők között voltunk. Az egész szomorú történet a kassai kormányprogrammal, majd a Beneš elnök által kiadott dekrétumokkal kezdődött, amelyeknek az értelmében a felvidéki magyarok minden jogukat elveszítették: háborús bűnösökké nyilvánítottak bennünket, bezárták az iskoláinkat, a nagyobb parasztok birtokaira, üzemekbe *szprávcákat*, szlovák gondnokokat, felügyelőket állítottak.

A csehek azt szerették volna elérni, hogy a magyarokat mint közösséget teljesen felszámolják: egy részüket Csehországba vitték, más részüket ötven kilós csomaggal Magyarországra, az otthon maradók pedig kötelezően szlováknak kellett vallják magukat. Megszületett a hírhedt jelszó: *Mađari za Dunaj!* Vagyishogy a magyarokat át kell dobni a Duna másik partjára. A községekben bizottságokat állítottak össze, főként az akkori kommunistákból, akik közül a legtöbben haragudtak a parasztságra, mert jobban éltek náluk. Most pedig a mi sorsunk az ő kezükbe került.

Persze a dolgok nem úgy történetek, ahogyan azt a csehszlovák tervek kiötlői elképzelték. A csehszlovák kormány kénytelen volt a lakosságcsere-egyezményt megkötni: ez még mindig szörnyű igazságtalan egyezmény volt, mert mondjuk, amennyi tótkomlói szlovák jelentkezett a cserébe, annyi felvidéki magyar családot fognak kitelepíteni Magyarországra. Körülbelül hetvenezer embert telepítettek ki az én tudomásom szerint.

Mink nyékiek mindent elhozhattunk magunkkal, összes ingóságunkat, állatainkat, vagyontárgyainkat. A tótkomlóiak jóval szegényebbek voltak, afféle agrárproletárok, nyulakat, tyúkokat hoztak magukkal főleg. Találkoztunk velük Szobnál a határállomáson. Közülük többen pontosan tudták, hogy hova, melyik házba költöznek be majd a mi utcánkba. Mi meg azt hittük, hogy az ő házaikba kerülünk Tótkomlóra, de menetközben kiderült, hogy a nyéki módosabb parasztoznak nincs elég föld a tótkomlói határban.

Ezt itt Mosonszolonokon is megneszelhették, mert akkor már 1947 tavaszán harminc üres ház volt itt, mert a belső telepések nem találták meg itt a számításukat, s miután lelakták, tönkretették az itteni házakat, továbbálltak innen. S ilyen házakba telepítettek bennünket. Hatalmas volt a felháborodás. Maga Veres Péter is itt volt. Én nem voltam itt a fogadtatáson, mert az volt az érdekes, hogy mi, akik hamarabb rakodtunk, később értünk ide, mint azok, akik, később indultak. Mindegy, a lényeg az volt, hogy nem Tótkomlóra telepítettek bennünket, hanem ide a Dunántúl nyugati csücskébe. Így kerültünk Mosonszolonokra. A házaknak nem voltak ablakai, ajtói. Azt mondták, hogy Réman Ferenc és Torma Gyula, a két telepfelügyelő intézkedik majd. Ahhoz, hogy ki tudjunk rakodni, a Fő utcai nagyobb házak istállóiba kötöttük be az állatokat.

Összesen harmincegy nyéki család érkezett, ez vagy 170 embert jelentett, négy cséplőgép is jött velünk, s vagy nyolcvan-kilencven szarvasmarha volt ezeknek a családoknak a tulajdonában. Aztán ősszel történt még egy dolog. Az okosabb telepések, akik látták, hogy itt a kifosztott házakban úgy sem remélhetnek sok jót, megegyeztek, hogy ők bizony odébbállnak: elmentek a tolnai svábok után üresen maradt Szakadára, s akkor nekünk lehetőségünk nyílt arra, hogy az így megürült Fő utcai házakban véglegesen elhelyezkedhettünk. Mosonszolonokon mi, nyéki családok átlagosan 14 hold földet kaptunk, s ezen gazdálkodtunk 1952-ig. Jómagam több helyen dolgoztam, míg 1962-ben be kellett állnom a termelőszövetkezet-

---

* Az írásos változat Földes Mihálynak, a mosonszolonoki Művelődési Központ igazgatójának magnetofon felvétele alapján készült, amiért ezúton is köszönetet mondunk. A felvételek lejegyzésekor használtuk a település történetéről készült könyvet: Rákóczi Erzsébet, Földes Mihály Nagy Miklós, Neuburger János és Tubán József: *Mosonszolonok monográfiája. Helytörténeti olvasókönyv* (Hazánk Kiadó, 2001.)

be. Ez már egy másik korszak volt, ahol az itt maradt svábok, a máshonnan jött telepések és mi felvidékiek együtt egymásra találtunk. S ebben a szövetkezeti munkának, a kezdeti kínlódásoknak, a későbbi eredményeknek igen nagy szerepe volt.

A fiatalság tehát hamarosan magára talált, megbékélt a sorsával. Az öregek azonban soha sem tudtak megbocsátani. Amit mi otthon Nyéken tapasztaltunk, az is inkább azt igazolta, hogy végső soron jól jártunk, mert otthon folytatódtak a magyarokat bántó dolgok. Szerencsére mi tanultunk is a történelemből: nem lettünk pártemberek, mert mi már megkaptuk a leckét a magyar időkből. Attól féltünk, hogy ha bármiben túlságosan hangosak leszünk, annak előbb-utóbb kárát látjuk. Akik itt a faluban vezetők lettek, mind pártemberek voltak, azokat ide-oda rakosgatták, mink meg itt maradtunk parasztembereknek. A leghíresebb emberek, akik a falut vezették, ma jeltelen sírokban fekszenek a szolnoki temetőben. Akik idejöttek, például Ásványról, azok lassan mind elmentek. Mink meg itt maradtunk.

BORKA GYULÁNÉ LEVÁNSZKY ROZÁLIA (1929) FEKETENYÉK – MOSONSZOLNOK

Egész családjunk mindig Feketenyéken élt. A háború végétől egyre rosszabbra fordult a sorsunk. Mink a végén már egy kicsit haragudtunk a csehekre, szlovákokra. Arra emlékszem, hogy többször próbáltunk tiltakozni, tüntetni, éjjelenként a magyar himnuszot énekeltük. Emlékszem 1946-ban, amikor a fehér lappal egyfajta magyar öntudatot is kaptunk, végigvonultunk a falun az Isten áldd meg a magyart énekelve. Majd meg elkezdődött az az ének is, hogy „*Ezer esztendeje annak, / hogy a magyarok itt laknak. / Most akarnak kikergetni, / de az Isten, a jó Isten nem engedi.*” Utána az egész sereglet bevonult a templomba, de a templomban is ott volt a magyar zászló.

Utána még egyszer kijöttek valamilyen kiküldöttek és pontos listát készítettek. Mert előtte csak úgy kaptunk értesítést, hogy Levánszky Mihály, most viszont mindenkit összeírtak a családokban, egyenként. Még a hadifogságban maradtakat is összeírták. Nem is tudtuk, hogy mire kellett őket összeírni. Aztán megtudtuk: mert például a Kádár Jóska vagy a Polacsek Jani, nem is tudták volna, hogy hova kell jönni, mikor véget ért a fogság. Mert hiszen csehszlovák állampolgároknak is számíthatták volna őket, hogyan találtak volna meg bennünket. Ők nem tudhatták, hogy családjaik már itt vannak, de őket mégis egyenesen ide irányították, Mosonszolnokra. A Polacsek Jani a mosonszolnoki vasútállomáson tudta meg, hogy a családja ide került, azért kellett neki is Oroszországból idejönnie. Valaki az állomáson mondta, hogy a Levánszkiék is itt vannak Nyékről, s ezért először hozzánk kopogtatott be. Így küldték hát a felvidéki magyar hadifoglyokat oda, ahova a családjaikat áttelepítették az egész országban.

Amikor 1946 végén megkaptuk a fehérleveleket, a szüleim állandóan szomorúak voltak. Éreztem, hogy valami nagyon nagy baj készül. Mi persze nem is hittük, hogy egy ilyen telepítést meg lehet csinálni. Megmondom őszintén, egy kicsit pökhendien vettük az egészet. Mert a falunak az elejét kezdettől fogva ide Magyarországra akarták telepíteni, a napszamosokat pedig vitték Csehországba a Szudétákra. De mert, hogy a szudéta telepítés abba maradt, mink abban voltunk, hogy ebből nem lesz semmi. Úgy sem megyünk el. Igen ám, de két-három héttel később, 1947 elején kaptunk egy levelet, hogy a Magyarországra kijelöltekért két-háromhéten belül jönnek a kocsik. Aztán kitárták a kapukat, rájuk rajzoltak egy nagy kört, hogy melyik portára kell beállni a kocsiknak.

Hát az aztán nagyon siralmas volt. Azt mondták, hogy olyan volt az egész, mint a temetés, amikor a ládákat zártuk le, az tényleg olyan volt, mint amikor a koporsókat leszegelik. Tele volt ládákkal az udvar: az anyadisznónak láda kellett, a ludak ültek tavasszal. Szóval egy felfordult világ volt: a disznók, a süldők, a világon minden! Mint az oláh cigányok, mink úgy jöttünk. A lovak befogva a kocsikba, a tehénfélék a kocsi után kötvé, a kisborjúfélék fönt a kocsin. Így lettünk elvive a galántai és a diószegi két állomásra. Ráadásul én egy éjjelre egyedül maradtam a diószegi állomáson, míg a többiek a galántain virrasztottak.

Aztán még egyszer haza kellett mennem Nyékre, mert nem volt elég kötőfék, meg kötél, s vissza kellett mennem, hogy szerezzek elég kötelet a vagonokba, ahol nem volt szabad láncot használnunk. Másnak is vittem biciklivel. Mire visszaértem Galántára, akkora már a bútorainkat is berakták. Akkoriban

még nem sezlönokon aludtunk, hanem szalmazsákokon, s kettő egymásra fordítottak, s mink azokon ültünk. Mink fiatalok voltunk, én is akkor tizennyolc évesen, nem sírtam. A szüleinknek azonban nagyon fájt, önekik nagyon fájdalmas volt a búcsúzás. Mink ha megálltunk valahol, rögtön feltaláltuk magunkat. A mozdony utáni legelső kocsiban laktunk, ott volt a bútor, meg a két szalmazsák egymásra téve, azon üldögéltünk. Az anyám elment fejni a hetvennegyedik kocsiba: és amikor visszahozta a tejet, a szerelvény elindult, a tej meg kidőlt. Nagyon csúnya világ volt. Szüleink persze sírtak, de mink fiatalok tudtunk nevetni is rajta.

Minket végig vittek Magyarországon. Nem tudom, hol történt a hiba, mert úgy volt az egyezség, hogy Szlovákiát el akarják szlávósítani, s ezért bennünket ki fognak cserélni a magyarországi szlovákokkal. Nyékre Tótkomlósról jelentkeztek. Ők aztán meg is jöttek Nyékre, vannak ma is a faluban, még a rokonságomban is van. Minket Tótkomlóra szerettek volna vinni, de ott nem tudtunk volna lerakodni, mert az ottani teljesen nincstelen családok helyén nem férünk volna el. Nem volt istálló, nem volt hova tenni az állatokat. Így kerültünk aztán vissza, Mosonszalnokra, a kitelepített svábok helyére.

A legelső transzporttal érkeztünk ide Mosonszalnokra 1947. április 27-én, mégpedig Juhászékkal együtt. Az állatokat meg Hegyeshalomba kellett járnunk etetni, mert azokat a vagonokat nem húzták át ide. Visszagondolva így utólag, minket itt nagyon szépen fogadtak. A községházáról a jegyző is kint volt az állomáson, és a diákok virággal köszöntöttek. Éliás néni közbe is szólt nekik: „Ne virággal, hanem lakásokkal fogadjanak bennünket!”

A mi házunkat először nem is találták. Mink még akkor Hegyeshalomban voltunk. A tanácsházán segítettek nekem megtalálni az egyes házszámot. Úgyis hívtak engem, hogy az Egyes Rózsai. A házba, amelyet végül megkaptunk, előzőleg oroszok laktak, akik néhány nappal korábban mehettek csak el. Minden ablak ki volt törve, vászonnal és papírral pótoltuk az üveget. Az udvar pedig olyan keskeny volt, meg annyira tele volt trágyával, hogy hátulról nem lehetett beállni. Volt hát lakásunk, de nem sok örömmünk volt benne. Rögtön az első napon, hozott mésszel rögtön kimeszeltünk egy szobát, s a leterített szalmazsákokon feküdtünk le. Mi, fiatalok, jobbára csak nevetgélünk a sorsunkon, aztán hamar feltaláltuk magunkat. Egy-két héten belül Rémanék csináltak nekünk külső ablakokat, úgy hogy nemsokára már tűrhetőek lettek a viszonyok.

Gyorsan elfogyott viszont az otthonról hozott takarmányunk, s hiába legeltettük a jóságot, az állatok nem nagyon bírták: sok tehén csontlágyulást kapott, s gyakran a szomszédok segítségével kellett őket lábra állítani. Igen sok állat elpusztult akkor. Annusék 13 holdat, apámék meg 14 holdat kaptak, el lehetett kezdeni gazdálkodni, de nem volt az sem könnyű. Volt nekünk egy társulási cséplőgépjünk, amit magunkkal hoztunk. A nagyapám után maradt apámra a részesedés, s még én is, a mai napig is kapom a szentjánosi gépállomástól azt a havi 774 forint életjáradékot, ami a leadott cséplőgép után nekem jár.

Lejegyezte: Szarka László

FELSŐSZELI

Z. HÁZASPÁR

FELSŐSZELI, NAGYMÁCSÉD – PÜSPÖKLAK, HIRD-ÚJTELEP

„Jobbára azt mondták, hogy cseszkók. Ezt a németek mondták.”

Férfj (F): Mi először Püspöklakra kerültünk. Fazekas, Boda, Püspöklak, három szomszédos község. Mikor minket szelieket telepítettek, a mácsédiak már ott voltak, mert őket hamarabb hozták. Volt bökődés, pláne eleinte. A mi házigazdánk utána mesélte el nekünk, hogy amit tudott, mindent elosztott, hogy ne maradjon ott semmi. A bort is mind kimérte. Akkor betették egy kis lakásba, de nagyon közel voltunk egymáshoz, és utólag rokonok lettünk. Még a lakodalomba még önáruk is voltunk, ők is nálunk. És ami abba a kis lakásba nem fért el, azt visszahozták. Megengedték nekik, hogy hozzák oda vissza és őriztük nekik. Szekrény meg ilyenek. Sőt még a szembelevők, még ők is hozták oda. Azelőtt nem volt olyan túlszűfoltóság. Amíg fért, hoztak.

Kérdező (K): Hogy kerültek Hirdre?

F: Mikor összeházasodtunk, abba a házba mentünk lakni, ahová édesapámék voltak telepítve Püspöklakon. Ott is volt három szoba. Csak hát az olyan szoba volt, hogy három évig előtte gabonarakárnak használták, mert a tulaj az valami SS-tiszt volt és kimenekült Argentínába. Vert falú ház volt, a gabona szétnyomta az első részt. És hát mi oda költöztünk, rendbe kellett tenni, az utcafrontra tettünk új ablakot, a folyosót megcsináltuk. Úgyhogy már egyszer abba beleöltünk egy bizonyos pénzmennyiséget. És hogy kilyukadjak, hogy miért kerülünk ide: apám hetvenöt százalékos hadirokkant volt az első világháborúból. Szeme, ujja hiányzott, a jobb oldala végig tele volt szilánkkal, és akkor már le is volt eléggé robbanva. Itt nem kapott hadirokkant-segélyt, mint valamikor otthon, mert mikor Csehszlovákiához tartoztunk, ott adtak. És hát itt csak voltunk-voltunk. A tsz-tól kapott aztán öregségi nyugdíjat. Segített a gazdálkodásban, de több kárt csinált, mint hasznot. Benne volt az akarás, mert parasztember volt, de hát ... Két tehén megdöglött miatta. És akkor azt mondtam, most már nem veszünk semmit, elég volt belőle. Ennyi leégés elég, mert ebből volt nekünk csak a pénz. Volt egy kis összespórolt pénzünk, meg a nővéremnek is, s hogy veszünk házhelyet valahol. Mert volt egy nővérem, aki nem ment férjhez, angolkórja volt. Varrt, menyasszonyi ruhákat, nagyon szépen. Abból volt pénze.

Öneki (*a feleségére mutat*) a nővére már itt lakott akkor, két éve. Eladták azt a házat, amivel eljöttek az ő szülei (amibe kitelepítették őket). Megtudtuk, hogy ez eladó ez a házhely, egy Zala megyei tulajtól. 1965-ben kezdtünk építkezni, 1966-ban költözünk ide. Ekkor már a lányunk hetedikes, a fiunk ötödikes lett itt.

Nekem volt még egy öcsém, aki tíz évvel volt fiatalabb, mint én. Kiváló diplomával végzett Budapesten, az egyetemen. Két hónapra rá fölrobbant. Az ecetsavgyárba volt kinevezve, mint gyakorló mérnök. Vegyészmérnök volt. Akkor kapta édesapám azt az erős szívbajt, de hét évig élt még azzal. Édesanyám meghalt, mikor az adásvételi szerződést aláírtuk, mikor megvettük ezt a házhelyet. Az építkezést ilyen ingajáratban csináltuk, mert közben azért én még ott is dolgoztam. Az unokatestvéremék, ők már korábban érkeztek, segítettek minket költöztetni. A bátyám nem nyugodott bele, hogy milyen helyre vittek – mehetünk volna Garára is –, de a rokonság is mind ezen a részen volt, a szomszédok, meg mindenki. Úgy kerülünk oda Püspöklakra. De az meg olyan ház volt, hogy kút is volt, csak víz nem volt. Hogy milyen messze kellett érte menni.

K: A németek, mikor behozták a faluba, a házaikba a felvidékieket, nem haragudtak?

F: Nem mondhatnám. Meg mielőtt mi odakerültünk, mindent elosztottak, amit csak tudtak. Aztán mondták, hogy ha tudták volna, hogy mi megyünk, hagytak volna bort is, meg mindent. Ágyneműjüket odahozták, mert olyan kicsi lakásokat kaptak. És ha elme gyünk, találkozunk, a felesége is, meg a fiúk is jön oda, mint a rokonok. Ja és, nálunk arattak. Az ő saját földjükbe. Ők voltak az aratók nálunk.

Aztán eljöttem a vasasi bányába, ez 1966 januárjában volt. De aztán leépítettek egészségileg. Beke-rültem fürdőkezelőnek. Hat és fél évig a fürdőben voltam, ahol a bányászok tisztálkodtak, és onnét kerültem nyugdíjba, 1985-ben.

K: Hogy gazdálkodtak itt, Hirden?

F: Hát itt nem volt föld, mert az ott volt, ugye Püspöklakán. Akkor még éltek a szüleim, az ő nevükön volt az. És amikor arról volt szó, hogy megvan itt a házhely, áruba bocsátottuk mi is a házat (a püspöklakit). Potya pénzért persze el lett adva, és azt is befektettük itt. Meg kaptunk egy kis kölcsönt is a mezőgazdasági minisztériumtól, 30 000 forintot, nagy pénz volt az akkor. De az is olyan kitérével (kitéréssel) volt, hogy nem hátráltatja-e a tsz működését. De mivel a főkönyvelő is felvidéki volt, az otthoni szomszéd községből nősült, azt mondja, „ne törődj te ezzel, én ezt neked aláírom”, és aláírta. Ahova fölvesznek munkára, ott fogod törleszteni a kölcsön-törlesztést. És úgy is volt természetesen.

K: Itt Hirden könnyen szoktak meg?

F: Hát, itt is, hogy mondjuk, mikor megkaptam a bányánál az első fizetésem, félreállt a szám. Ott (Püspöklakán) olyan munkakörben voltam, hogy látástól vakulásig dolgoztam. De volt is keresetem. Meg hát a tejpénz, meg az anyadisznóktól, volt egy kis pénz összerakni. Amikor ott összevont lett a tsz, följajlották, hogy legyen külön takarmánykocsis, minden faluban külön. Nekem voltak a legjobb lovaim, kaptak az alkalmon. De ha balták estek, nekem akkor is mennem kellett. A takarmány kellett. Így volt ez a kis összespórolt pénzem, ezzel indultunk el a házépítésbe. Azok jöttek segédmunkára ide a házhoz, akiknek a nővérem a ruhákat varrta, a család mellé.

És itt is, mivel állatokat akartunk azért tartani, a tsz-ből részes kukoricát vállaltunk. Meg közben a feleségem is elhelyezkedett a kendergyárba dolgozni. És még szőlőt is ment dolgozni napszámba, munkaidő előtt, munkaidő után. Ezt is vállaltuk. Meg szüretelni mentünk. Mindent meg kellett ragadni, mert a gyerekek nőttek. Azok is először Pécssett letették a középiskolát, addig még csak innét jártak. És mikor eljött az egyetem, oda már pénz kellett. De szerencsénkre, ők jól tanultak. Hogy őszinte legyek, én nem tudom, hogy nőttek föl. Püspöklakon csak akkor láttam őket, amikor aludtak.

(A feleség közbeszól, visszatér az eredetileg feltett kérdésre.)

Asszony (A.): Hogy hogyan illeszkedtünk be? Itt annyi felől jöttek ide lakni, és ez még most is megvan, hogy ha egyiknek egy kicsit több van, az már nem jó, fűrják egymást, mert nincs összetartozás, nem rokonok, nem is falubeliek, mindegyik máshonnan jött. Na, de a rokon is úgy van, nemcsak a másik. Itt a németekkel, vannak családok, elég jó viszony volt, most is van egy, együtt dolgoztak a bányában, most haltak meg, de olyan jó viszonyban voltunk, mint a rokonok. Lakodalomba hívtak, mi is hívtuk, nagyon jó volt a kapcsolat, mind a mai napig.

K: Hogy alakult ki ez a barátság?

F: Először úgy volt, hogy mikor a tsz-ben ez a részes kukorica volt, ott ismerkedtünk meg a feleséggel, a férj pedig a bányában velem együtt dolgozott. A gyerekeik meg csak pár évvel voltak fiatalabbak, mint a mieink, és hát akkor jártunk össze.

K: Milyen a kapcsolat az emberek között?

F: Itt már az ország minden sarkából vannak. Jóformán nem is tudjuk, hogy a házasságok hogyan vannak. A mi gyerekeink is szinte így vannak. A lányunk a veszprémi egyetemre járt, ő ott ismerkedett meg a férjével, a fiunk meg a kecskeméti főiskolán egy pesti lánnyal ismerkedett össze. Gondoltam, hogy itt marad, de aztán elment. Pesten van munkahelye. Úgy föltornázta magát, hogy főigazgató. A szeszipari gyárban két üzemrészleget vezet. A lányunk meg árusítja a terméket, Győrtől egészen Mohácsig, Amway-ügynök (termékforgalmazó).

K: Itt a faluban nem volt egyfajta összetartás a felvidékiek között, nem segítették egymást?

F: Nem nagyon. Itt az egyik innét jött, a másik onnét jött. Az F-ékkal, az a galántai, most alakult ki barátság, most hogy idősek vagyunk. Sok év után. Mert nem egy helyen dolgoztunk, üzletes volt. Mióta nyugdíjasok lettünk, övele jó barátságban vagyunk. Tegnap is egy óra hosszat beszélgettünk az utcán.

De az az érdekes, hogy ha mi oda (Püspöklakra) kimegyünk, ha a temetőben vagyunk, aki csak ott van, mind odagyűl körénk. Mert ott vannak eltemetve a férjem szülei. De az úton is nincs aki nem szól, vagy nem köszön. Azokkal a svábokkal nagyon jóba voltunk. Az olyan zárt község volt azért. Nem úgy, mint itt. Ez olyan nyitott. Itt meg már olyan összetett nép van (a felvidékiek között is). Vannak, akik mindjárt ide lettek telepítve, de már mi.. (másra terelődik a beszélgetés). Ez a község egy összetett község. Itt voltak őslakos magyarok és őslakos svábok is. Ezek között volt valami sűrűlódás, de úgy vettem csak azért észre, mert itt nem úgy volt a tsz-alakulás, mint *kint minálunk*. Itt jobban volt az irigység, mivel a városnak a vonzáskörzetében van. És innét inkább el is menekültek az iparba. Itt a tsz se ment úgy

tökéletesen, mint kellett volna. Hat vagy hét községet összevettek (a tsz-be), s így ment aztán a boldogulásuk jobban.

A: Én is ott dolgoztam Hirden a kendergyárban. Takarítottam az irodákat, ruhatárban. Nyugdíj után még dolgoztam tizenhárom évet. (Meséli, hogy másnap Eszékre mennek egynapos zárandoklatra, egy pécsi pap szervezésében.)

K: Hirden a felvidékiek katolikusok?

A: Vannak reformátusok is, és evangélikusok is. Összetett ez a falu. A katolikus templomba is sokan járnak, akikről tudom, hogy hirdi, de nem tudom a nevüket. Pár éve, hogy már nem ismerünk mindenkit. Sokan eladták a házat, *idegenek* jöttek be.

K: Nincs szétszakadva ez a falu azzal, hogy van ez az Újtelep és van a régi rész?

F: De igen, igen. Az eredeti falu a 6-os út túloldalán volt. Az volt az eredeti falu. Itt ebben a felső utcában volt csak pár ház. A templom Vasas és Hird határán állt. Valamikor a két községnek volt ez közös temploma. 1926-ban építette az akkori bányatulajdonos a vasasi templomot, s akkor szakadt el Vasas. Most meg már Pécshez tartozunk, nem is tudom hány éve.

K: És ez most így jobb?

A: Több szempontból jó. Az utazási szempont az egy nagy előny. A részönkormányzattal a fiatalok nincsenek megelégedve. Nincs szórakozóhely. De hát ott van közel Pécs, oda mehetnek. Most, hogy nekünk már ingyenes az utazás, itt nem is vásárolunk. Mindent bentről (Pécsről) hordunk. Hol én megyek be, hol ő. Kinézzük, mi van leárazva.

K: Hogy kezdték el itt a gazdálkodást?

F: Mikor idekerültünk, ugyanúgy kezdtük a mezőgazdasági munkálatokkal foglalkozni, mint odahaza Szeliben. Mert édesapámék olyanformán kaptak földet, mint ami otthon volt. Édesapám és édesanyám vagyona, le van írva, nyolc-kilenc kataszteri hold között mozgott. Ugyanúgy kaptunk itt is. Nagy lendülettel elkezdtük. Én kezdtem már akkor jobban, nem a szülők. Otthon is már az utolsó években én vezettem a gazdaságot. Hoztuk a jószágállományt, a disznóállományt, a gazdasági fölszerelést.

K: Közös munkák voltak a faluban, kalákában?

F: A betakarítás, a gabona-behordás és a cséplés teljesen ilyen kaláka-szerűben volt. Ez minden évben így volt. Amikor pedig a tsz megalakult, akkor a kukoricatörés is. A háztájit azt szinte kalákában csináltuk. Az asszonyok törték, mi pedig fogattal hazavittük.

A.: Mikor gyerekek voltunk, még Szlovákiában, a kukoricafosztás este volt. De most már ott is biztos kitörik mindjárt. A kombájn aratja. Akkor az még külön ünnepség volt, összejöttek, viccelődtek. Édesanyám foglalkozott libaneveléssel, töméssel is. Téli estéken volt a tollfosztás Püspöklakon. Összejöttek a régi ismerősök, szomszédok. Akkor volt a tollfosztás. Az itteniek nem fosztották a tollat. Levágták a végét, s úgy töltötték meg az ágyneműt. Az övéké olyan kemény volt, a miénk finom puha.

K: Itt Hirden nem voltak ilyen közös fosztások?

F: Itt csak kukoricatörés volt, azt a németekkel is. Hát nagyon jóba voltunk velük, hát tényleg. Voltunk tízen, tizenöt is.

K: Volt-e a felvidékieknek csúfneve itt a faluban?

F: Ezek a Heves megyeieket úgy nevezték, hogy *telepes*. A fölvidékiekre csak azt mondták, hogy *ceszskók*.

A: Olyat is lehetett hallani, hogy *magyarcigányok*. De ezt még ott kint. Jobbára azt mondták, hogy *ceszskók*. Ezt a németek mondták. De mikor minket megismertek, minket direkt úgy ismertek meg, hogy nem azok vagyunk, mint a heves megyeiek. Látták azt, hogy törekvő nép. Például az egyik jómódú sváb család, a csarnokosék – mikor a Heves megyeiek megalakították a tsz-t, mi még egyéniek voltunk –, na akkor összetalálkozik ezzel az öreg svábbal, és azt mondja, hogy „a maguknak ott a Freital-dűlőben több van”, ez volt a legszebb parcella, „maguknak ott több van, mint a telepeseknek az egész tsz-tábláján”. Mert hát ott termés volt.

A kukorica vetése előtt lehántottuk a tarlót, s úgy raktuk bele a kukoricát. Mikor a tarlólhántás megvolt, még az őszi mélyszántást is elvégeztük. Tavasszal pedig csak lazítottuk a talajt, s úgy vetettük be. Az volt a kukoricának a jó melegágya. És ugye erre ők fölfigyeltek, hogy mi máshogy csináljuk. Az őslakos németek. Látták rajtunk, hogy mi jobban csináljuk.

K: Miért a hevesiek alakították a tsz-t?

F: Mert ők nem tudtak boldogulni egyénileg. De még úgy se, és aztán el is szállingóztak. Eladták a házat. De minket meg már erővel agitáltak. De mivel mi külön agitáltunk felvidéki társaságot, azért „önként”, mert nem akartunk odamenni azokhoz. Inkább együtt. Például Vaskúton is külön taksonyi szövetkezet alakult.

K: A németeket bevonták ebbe a szövetkezetbe?

F: Voltak közöttük jobb családok, azok inkább mihozzánk jöttek. Például ez a P.-család, a csarnokosok. Sok ilyen magyarosított sváb család volt. Amikor megvették négy pengőért a magyarosítást, a háború alatt. A mi ismerőseink, akik itt vannak, az öregek voltak R.-ék, a fiatalok magyar nevet használtak.

K: Most hányan vannak a németek itt Hirden?

F: Kevés a németiség. Habár a betelepültek között is sok van, hogy német származású. Ők is úgy idejöttek, mint mi, hasonlóan. Van, hogy a gyerekek egyáltalán nem is tudnak németül. Ez a T., is aki most a részönkormányzati választásokon indult, úgy nyilatkozott, hogy sváb származású, de én tudom, hogy nem tud németül. A kisebbségi önkormányzatba is pályázott. Tőlünk is kérdezte, hogy adjon-e ilyen lapot a kisebbségi önkormányzati választásokra, de mondtam, köszönöm, én nem kisebbségi vagyok. *(Nevet)*

K: Mikor idekerültek Hirdre, kitől kaptak segítséget?

F: Először csak a rokonságot ismertük. Meg azzal az R.-családdal, azzal volt a legjobb kapcsolat. Együtt dolgoztunk a bányánál, meg a részes kukoricánál együtt volt a földünk, a gyerekek is majdnem egyidősek voltak, ott laktak az öregfaluban. Az öregek már meghaltak, de a gyerekekkel, ahányszor találkozunk, odajönnek, megpusztilják az embert, ha kell valami, segítünk. (...)

K: A kitelepítés után mikor jártak először otthon látogatóban?

F: 1959-ben. Húsvétra voltunk. Édesanyámék voltak otthon hamarabb, az öcsém is velük volt. Meg a nővérem. Mert amikor mi elmentünk a szülői házhoz és bemutatkoztam, mondták, hogy itt volt egy fiatalember, szőke, nem barna: az öcsém volt.

K: Hogy volt ez a hazalátogatás? Kihez mentek, mi történt?

F: Akkor még kellett egy hívólap, én is kaptam a szeli rokonságtól, ő a mácsédiaktól. Otthon voltunk mi akkor két hétig. Egy hétig voltunk Szeliben, közben-közben Taksonyon.

A: Mikor mi jöttünk a vagonnal, még nem tudtuk, hova jövünk, csak azt, hogy Mohács lesz a célpont, a kirakodóhely. Párkányban álltunk, és meglátták, hogy mácsédiak vagyunk. Mondta az egyik, aki a mi házukba ment, hogy kinek a házába megy. Ugye akkor nagyon összeszólalkoztunk vele. Kecskék voltak neki, egy vagonnal ment. Na és mikor elmentünk haza, csak kíváncsi voltam, hogy fogunk hazamenni, mikor összevesztünk az úton. Nagyon el voltunk keseredve, s azért is, hogy milyen házat hagyunk ott. De amikor elmentünk látogatóba azért fogadtak minket, és mondta ez a háziúr, hogy ő nem csodálkozik rajta, hogy el voltunk keseredve. De most már széjjelszedték a házukat, emeletet építettek, akik megvették. Pedig tizennyolc éves volt csak, majdnem új.

F: Azóta lakodalomba is voltunk, és tavaly meg ezen az ötvenéves kitelepítési találkozón. Felsőszeliben és Nagymácsédon is. Mácsédon volt június 22-én, Szeliben augusztus 9-én. A búcsú meg 10-én. Búcsú napján is otthon voltunk. A gyerekeinkkel együtt. Mácsédon aludtunk, mert nekem Szeliben nincs olyan közvetlen rokonságom. Vannak, csak idősek, nem tudnak már fogadni. A többi meg szétszéledt.

A: Az én rokonaim meg haragusznak egymásra, egyik azt akarja, hogy odamenjünk hozzájuk, a másik is. *(Nevet)*. Pedig csak unokatestvérek. Most Taksonyra is beugrottam egy kicsit, május elsejére voltunk ott csoporttal. Több helyen voltunk, ott is koszorúztunk a Taksony-szobornál.

K: Mikor jártak többet haza, leggyakrabban?

A: Eleinte keveset jártunk. 1994-ben háromszor-négyszer voltunk: júniusban, aztán szeptemberben, mert nekem van egy paptestvérem, és annak volt az ötvenéves jubileuma, rákövetően három hétre meghalt az unokatestvéremnek a fia, akinél voltunk is még. Rákötetőleg két hónapra meghalt az édesanyja, a nagy bánatba. Így vagyunk.

K: A szeliek, a mácsédiak otthonról szoktak ide járni látogatóba?

F: Szoktak. A mácsédiak voltak utoljára, az unokatestvéremeknek a fia. Tavaly ősszel. Most is vártuk, hogy majd jönnek, jönnek, aztán fölhív az unokatestvérem a Piroska, s kérdem, mi van, azt mondja, „azt akarom mondani, hogy nagymama vagyok, van unokám!” Meg építettek is, el voltak foglalva egész nyáron, nem tudtak jönni. Azok tartják is a kapcsolatot a lányomékkal is. Meg édesanyámnak a féléstestvérével, az ő családjukkal tartjuk még a kapcsolatot, ezek a legnagyobb rokonok. Írnak is, meg azok is itt

voltak két éve ősszel, a Pitynék. A fiamék meg azokkal vannak nagyon jóban. Úgy mennek Mácsédra, mintha haza mennének. Azok meg, akiről mondtam, hogy meghalt, minden évben jöttek. Beültek a kocsiba és jöttek. Meg jöttek ide Harkányba üdülni és közbe lejártak ide.

K: Most, ennyi év után hogy érzik, melyik az otthonuk?

A: Most már ez.

F: Én most január-februárban írtam egy ... a gyerekeim rákényszerítettek, hogy írjam meg a család történetét. És többek között, a levente-elhurcolás végére azt írtam, hogy Szelire is szívesen emlékszem, de az az *otthon*, és ez az *ittthon*.

A: Már nem kötődünk, olyan helyzet van ott is ... másodszor pedig családi ház már nincs meg, csak a temető, a nagyszülők ott vannak eltemetve. Meg hát ott vannak az unokatestvérek, meg azoknak a gyerekei, azokhoz kötődünk, de máskülönb... Itt éltük le az életünket, itt vannak a gyerekeink, itt többet éltünk, mint ott. Ott csak 22 évet, sajnos. Habár mindenre vissza tudunk emlékezni, előttem van minden, a dülök...

F: De otthon is, ha hazamegyünk, mindenki jön és hív, ha kijövök a templomból, én ugye szeretek beszélni, én akkor ott leblokkolok, mert innen is jönnek, onnan is.

K: A gyerekeiket mennyire érdekli az idekerülésük története?

A: Érdekli, és nagyon szeretik a rokonságot. Ha bármikor el akarunk menni megnézni a rokonságot, idén is elvitt volna a fiam. Az összes rokonságot ismerik, meg szeretik is, meg ... Szeretnék is tartani a kapcsolatokat. Taksonyon az Sz. bácsiéknál aludtunk a fiamékkal is. Szeliről akkor írtak egy könyvet, azért mentünk mi át. A sógoromnak az aranymiséje előtti hónapokban volt ez, júniusban. Szeliből elmentünk megbeszélni a rokonsággal, hogy hát kik lennének meghíva.

K: És a püspöklakiakkal tartják a kapcsolatot?

F: Ott egy unokanövérérem lakott még, az idén januárban halt meg.

K: Hallottam róla, hogy szoktak lenni felvidéki találkozók is.

F: Dunapetrén volt augusztus 20-án, négy vagy öt éve. H.P.-ékkal voltunk ott, onnan van az ismeretség a G-vel. Azelőtt így ismertük egymást, hogy én szeli vagyok, tudtunk egymásról. De akkor ő följárlotta a templomból kifele jövet, hogy elvisz autóval. Én a rádióból hallottam, hogy jön a szeli énekkar. Mondom, ha szeliek jönnek, csak el kell menni, akármilyen úton-módon.

K: Milyen volt ez a találkozó, mi történt ott?

A: A templomban lépett föl ez a dalárda, és az újpötrei sváb énekkar is énekelt. Este meg vacsora volt, ahol többnyire szeliek voltak.

Lejegyezte: Árendás Zsuzsa

GALÁNTA

„NÉVTELEN”* GALÁNTA– HIRD-ÚJTELEP

„Arról a régi világról álmodom, ami ötven éve volt, nem a mostaniról.”

„Névtelen” (N): Galántán mi gazdálkodók voltunk. Ott volt a házunk, ahol most építették nagypostát. 1967-ben még megvolt, aztán legközelebb, mikor voltam látogatóban, mondják, hogy nézzem meg a postát, amit a helyébe építettek. Aztán már többet nem voltam ott.

K: *Egyáltalán Galántán se járt többet?*

N: De. 1967-ben voltam először, azóta legalább hússzor voltam otthon. Tavaly novemberben is voltunk otthon. Volt egy „volt galántaiak” találkozója, de hát ... kettő-három jött csak el. Nem olyan kötődő hely volt a Galánta, mint mondjuk Taksony. Galánta olyan, mint itt ez a falu: ez is más faluból, az is, betelepültek ide. Az öreg falu volt még olyan igazi, de mára már ott is kicserélődött a nép. Huszonöt évig voltam ott boltos, de már nem ismerek onnan csak húsz-harminc embert. Ez a Galánta is olyan volt, nem kötődtek hozzá. Akik velem voltak inasok, elmentek Győrbe dolgozni, meg mindenhova, ott megnősültek. Éppúgy, mint az itteni svábság, elvettek mindent tőlük, a gyerekeket hova lehetett vinni, be a városba tanulni. Aki arra táncolt, aki tudott alkalmazkodni, abból lehetett valami.

K: *A svábok ilyen ügyes, könnyen alkalmazkodó emberek voltak?*

N: Persze. A fölvidékiek se voltak utolsók, de ezek, hogy mindent elvettek tőlük, hamar rájöttek ...

K: *Hogy fogadták itt a fölvidékieket?*

N: Hát, ugyanúgy fogadták, mint a szlovákiai magyarokat azokat, akik odamentek. De ez már elmosódott. Az öregek beletörődtek, a fiatalokat meg nem érdekli, nem is beszélnek már svábul.

K: *Miért van ez, hogy ilyen gyorsan váltottak?*

N: Hogy asszimilálódtak, fölsvívódtak? Egyszer a város közelsége, meg a munkahely. Munkahelyre elmenni, alkalmazkodást jelent.

K: *Ugyanez a helyzet a fölvidékiekkel is? Nem mondják, hogy jobb lett volna maradni?*

N: De, hát az öregek. Az én fiam hallani se akar róla, pedig legalább ötvenszer volt ott. Szórakozni, vannak Galántán unokatestvérei.

K: *Hogy alakult a család sorsa azzal, hogy szétszakadtak, az egyik fele maradt, a másiknak jönnie kellett?*

N: A P-éket, unokatestvéreimet elvitték még 1945-ben Csehországba. Minket pedig, elvették mindenünket, három cséplőgépet, földjeink voltak, ők mikor visszajöttek, visszakapták a házukat, nekünk pedig kiírtak, el kellett menni, 1947 novemberében. Az Alföldre vittek, Pitvarosra. De oda már annyi embert telepítettek, későn, novemberben volt a mi áthozatalunk, hogy se ház, se föld nem volt elég. Négy házba voltak a dolgaink berakva, egy hidaskürti vendéglősnél. 1948-ban kerültünk át Hirdre. Egy nagy vándorlás volt akkor onnét. 200 családot helyeztek át, kit hova tudtak tenni, nem volt válogatás, el kellett fogadni. De javarészt az ment el, aki utánajárt. Aki nem, az ott maradt abban a nádas kis ... szóval, ezt nagyon nehéz dolog elmondani...

K: *Miért pont Hirdre kerültek?*

N: Akkor rakták ki innen a svábokat.

K: *Egyidőben kerültek a faluba a többi felvidékiekkel, akiket rögtön ide telepítettek?*

N: Ők 1948-ban kerültek ide.

K: *Mikor idekerültek, milyen kapcsolat volt a felvidékiek között?*

N: Hát akkor még jobban volt összejárás, meg a rokonok, mert a feleségemnek sok volt itt, jöttek minden hónapban. Most már a gyerekeik, hát ... talán ha háromszor voltak itt az ötven év alatt. Ment mindenki a dolga után, tetszik érteni. Különösen ezek a fölvidékiek ilyen harácsolók voltak. A kilencven

* Az interjú készítésekor jelen volt a beteg feleség is, de ő nem kapcsolódott be a beszélgetésbe. A férj a beszélgetés közben többször „kiszólt” neki. Az interjúalany 1999-ben készségesen állt rendelkezésünkre, amiért ezúton is köszönetet mondunk. A mostani kötet szerkesztésekor nem sikerült engedélyt kérnünk tőle nevének feltüntetéséhez. Ezért választottuk a „névtelen” megjelölést.

százaléka az olyan volt, hogy reggel négykor kelt, aztán este tízig dolgozott. (...) A gyerekek már nem olyanok.

K: És ez miért volt?

N: Hát otthon is mindenki ilyen volt. Dolgoztak mindig.

K: Ezért megszólták őket az itteniek?

N: Nem, hát a sváb ugyanígy dolgozott, nem volt, hogy mit szól ...

K: Miből lehetett itt a kezdetekben pénz szerezni, mikor idekerültek, 1947–1948-ban?

N: Mindenki elkezdett dolgozni, ki több, ki kevesebb sikerrel. Inkább csak stagnált mindenki. Aztán jött az 1956-os változás, hogy csak egy példát mondjak: mikor ezt a házat építettem, nekem másfélre megvolt a pénzem. Mikor bevittem (a pénzt), azt mondja (a hivatalnok), menjek haza és vegyem kétfelé, mert nem kapok kölcsönt, mert a kölcsön érdekes volt, egy százalékot fizettem érte, s ha postán hagytam (a saját pénzem), ötöt kaptam érte. Erre még a legbutább ember is rájött. Volt, akinek volt pénze, mikor kezdett építkezni, volt akinek csak valamennyit föl kellett mutatni, volt olyan is, hogy én adtam neki pénzt, csak föl kellett mutatni.

K: Mikor épült ez a ház?

N: 1963-ban.

K: A régi házzal mi lett?

N: 1983-banadtuk el mikor a mama meghalt.

K: Vannak még itt rokonok Magyarországon?

N: Vannak, anyám részéről. Apám részéről nincsenek, a galántaiak otthon maradtak. (*Hosszan magyarul a rokonokat.*) Tavaly voltam náluk, csak egy órát. Rezsikiéknél (unokatestvér) voltunk egy-két órát, meg a feleségemnek vannak Kürtön rokonai, Farkasdon van még egy unokatestvér. Most már, hogy az öregek elmennek, a fiam még a fiatalokkal tartja a kapcsolatot. Ő nagyon sokat járt. Mikor még legény volt, még éltek az öreg nénik, nem jártak dolgozni – ha éjfélkor zörgettek, ha éjjel kettőkor ment haza bandával, még mindig jó volt, nem volt semmi baj. Galántán az Sz-éknél szokott aludni.

K: Az otthoniak szoktak ide jönni látogatóba?

N: Hogyne.

K: Milyen érzés egy ilyen hazalátogatás?

N: Először mikor hazamentünk, egy nagy szívfájdalom volt csak az egész. Most már, ha ott van az ember egy hétig, ide kívánczik haza. Annyira mocorog az emberben, hogy hazamenni, hazamenni, mikor ott van, minden elidegenedett már ott.

K: Akkor most melyik a hazája, otthona?

N: A gyerekeknek már ez, én meg nem mondhatom. Nekem inkább ott, én még úgy érzem. Úgy érzem. De ennek most már vége, ez most már csak egy lidérces álom. Érdekes világ volt ez, nagyon nehéz elmesélni, és nagyon nehéz feldolgozni. Nem olyan könnyű ez, valaki tudta ezt vállalni, én soha nem tudtam úgy venni. Először mikor hazamentem, olyan beteg lettem, még kórházba is voltam. Odalett a szívem. Mondjak valamit őszintén? Nem hiszem, hogy itt vagyunk ötven éve, ebből egy év eltelt volna úgy, hogy ne lettem volna álmomban otthon. (*elérzékenyül*) Arról a régi világról álmodom, ami ötven éve volt, nem a mostaniról. Mindenki másképp tudott beletörődni, van, akinek még mindig fáj.

K: Úgy érzi, hogy ha otthon maradtak volna, jobb életük lett volna?

N: Hát a fene tudja. Ha otthon maradtunk volna, bekerülünk a kuláklistába. Tavaly novemberben voltunk otthon. Előtte meg nyolc évvel, apám sírját befizetni. Most is befizettük, újabb tíz évre. Galántán van eltemetve.

K: Mikor idekerültek, rögtön boltosként kezdett el dolgozni?

N: Nem, nekünk elég sok földünk volt. Apám még otthon meghalt, én dolgoztam a mezőgazdaságban. Itt 1956 után az 1960-as években egy óriási nagy iparosítás ment keresztül. Csalták el a népet mindenünnét. Én is bekeveredtem ebbe a boltba, hívtak sokfelé, de nem mentem el, mindig ott maradtam. Ez volt 1958-tól. Addig gazdálkodtam, több-kevesebb sikerrel. Az nem volt egy olyan jó dolog, olyan nagy leadások voltak, hogy csak az tudott talpon maradni, aki tudott gazdálkodni.

K: Itt ugyanígy ment a gazdálkodás mint otthon? Voltak valami különbségek?

N: Itt az eladással nem volt gond, közel volt Pécs. 1960-ban jött a tsz, de én akkor már... 1956-ban, amikor megszűnt a tsz, ki tudta venni az anyám a földeket. Ez a része Hirdnek (Újtelep) ez abszolút nem

volt. 1956 után kezdtek el építeni, és itt minden ember más faluból jött. A zöme sváb. *(Albumokat, régi könyveket nézegetve mondja)* Feleségemnek, mikor 65 éves évfordulója volt, azt a korosztályt meghívták (Kürtre). Volt egy ilyen muri. *(Fénykép. Mutatja az emléklapot. Szlovák nyelvű szöveg áll rajta, mellékelve egy füzetlapra irt fordítás magyarul.)* Öröm ezeket, aztán megöröklí a fiam, az unokám, aztán vagy eldobják ...

K: Érdeklí őket ez a történet?

N: Nem nagyon. Nem. Ő itt született, 1950-ben, itt járt iskolába ... a fene tudja.

K: A feleségével mikor ismerkedtek meg, már itt?

N: Ismertem őt már otthon is, de itt még jobban összeismerkedtünk.

K: Itt külön, egymás között házasodtak svábok, felvidékiek, németek?

N: Nem volt ilyesmi. Eleinte, még az ötvenes években volt, de aztán már nem.

K: Miért változott ez meg?

N: Szerintem az iparosítás miatt volt. A kendergyárban dolgoztak először százan, aztán ez fölfejlődött ezerre. Aki oda járt, ott minden héten kétszer rendeztek mulatságot vagy bált, ott már mindenki összeszűrte a levelet valakivel. Különbén elég sok felvidékieknek van más felesége, sváb. Ahhoz elég szorgalmasak voltak a felvidékiek, hogy be tudjanak a szorgalmas svábsághoz kerülni. Mert azok szorgalmas népek voltak, de én ugyanolyannak tartom a felvidékit is. Úgyhogy nem volt ebben probléma.

K: Adtak csúfnevet a felvidékieknek itt Hirden?

N: Nem. Inkább manapság, szeretnék találkozni azokkal az újságszerkesztőkkel, múltkor is volt egy cikk, hogy „jöttek a fölvidéki telepések”. Hát mi nem vagyunk telepések. Telepes az, aki önként elment oda és adtak neki földet. Akart a bűdös franc idejönni! Nekünk volt ott 50 hold földünk, adtak helyette 15-öt. 15 holdnál többet senki nem kapott, hiába volt száz holdja. Volt három házunk, s kaptunk egy öreg, rossz házat. A svábságot már kártalanították, kaptak milliókat érő kárpótlási jegyeket, mi mai napig egy szót nem kaptunk. Akkor elvették a svábét és odaadták nekünk, azzal le lett tudva minden, és el lett felejtve. Egy öreg házat kaptunk, most ha megnézné, siralomvölgy. A tulajdonos még ott lakott velünk egy hónapig. Ez minden háznál így volt. Harag nem volt. Talán ők is megértették, hogy ez hogy volt. A fejükre lett ütve, rá lett fogva, ha bűnös volt, ha nem, olyan kollektívan vették őket, mint a felvidéki magyarokat.

K: Figyeli az otthoni történéseket, a híreket?

N: Szoktam. Sose lesz jó, egy kisebbségnek. Elnyomva élni. Régen még összetartott a magyarság. Aztán ugye mi is elmentünk Pozsonyba dolgozni, mint a németek itt, nem lehetett munkahelyen németül beszélni. Különbén a fejére ütöttek. Aztán meg már a kutya se törődött velem, nem kellett ilyesmivel foglalkozni. Se az, hogy fölvidéki, se az hogy sváb.

K: Kivel tartják itt a kapcsolatot, kikkel járnak össze?

N: Azelőtt voltunk vagy kétszáz lakodalomban, de most mióta elmentünk nyugdíjba, már nem megyünk sehova se. Így senki nem éreztette a másikkal, hogy ez fölvidéki, az meg sváb. Habár mindenkinek volt egy olyan főntartása. De ez is elmúlt, ez az öregeknél volt.

K: Ezt a főntartást hogy lehetett észrevenni?

N: Így közvetlen nem éreztették velünk, de azért észre lehetett venni.

K: A régi barátokkal szokott-e találkozni?

N: A temetőben jártunk ezzel az F-fel (az egyik rokon), és akkor találkoztam sokkal. Sokat megismertem harminc év után. Aztán egyszer voltam vendéglőben vagy tizzel, akkor egyet szórakoztunk. Akkor is rokonoknál jártunk. De a rokonoknál is már, egyiknél vagyunk egy órát, a másiknál is. Az semmi se. Meg öregek már. Hiába mennénk el a fiatalokhoz, egészen más a téma.

Lejegyezte: Árendás Zsuzsa

GÚTA

CSEPREGINÉ NAGY GIZELLA (1929)*

GÚTA – DVŰR NESILY, DVŰR PÍSEČNÝ – GÚTA – (SOPRON) – KÉMÉND

„...Háromszor cseréltünk gazdát, pedig mi el sem mozdultunk innen.”

74 éves vagyok. Gútán születtem, ma Kéménden lakom. Édesapám kisparaszt volt, többnyire bérelt földeken dolgoztunk. Nyolcan voltunk testvérek: hét leány és egy fiú; heten még ma is életben vagyunk. Gyermekkoromat Gútán töltöttem. Egy nádfedeles, öreg házacskában laktunk, közös udvarban. Elöl a nagypám testvére szoba-konyhában, hátul pedig mi egyetlen szobában és egy hideg konyhában, amit csak nyáron lehetett használni. Télen, ha fölneztünk, a kéményen keresztül láttuk az eget.

1935-ben építési telkeket osztottak a nagycsaládosoknak. Mi is kaptunk, mert már akkor hat gyerek volt a családban. Ott élt még velünk a nagymama és a nagypapa is. Egész nyáron vetettük a vályogot. Emlékszem, hatéves kislánként már én is tudtam segíteni. 1936 nyarán aztán be is költözhattünk a házba. Igaz, hogy csak szoba és konyha volt, de ez nekünk maga volt a mennyország. Hóféhér, meszelt falaira még most is emlékszem. 1935 szeptemberében kezdtem iskolába járni. Ekkor a családban már három iskolás volt, anyánk mindhármunknak házivászonból varrt szatyrot, és abban hordtuk a könyveinket, mindig csak régi könyvet vásároltunk.

Ma már szülőfalum várossá lett nyilvánítva. Az 1965-ös árvíz után sok ház összedőlt, és ezután megkezdődött az újjáépítés és a városi rangra emelés.

Harmadik osztályba jártam, amikor 1938. november 7-én bejöttek a magyarok. Mint gyerek nem sokat értettünk a politikából. Apám tűzoltó volt, és az önkéntes tűzoltók besegítettek a rendfenntartásba. Én mindig körülötte sündörögtem. Emlékszem, a katonáktól összeszedtem 1 pengő negyven fillért. Egyik is adott, a másik is. Otthon aztán a testvéreimmel megcsodáltuk a magyar pénzt.

1945-ben fejeztem be a polgárit, tizenhat évesen. Évet vesztettem, mert az akkori iskolarendszer szerint volt nyolc elemi vagy ötödik után négy polgári, de ott fizetni kellett. Én elvégeztem hét elemi, aztán az első polgárit különbözeti vizsgával letettem, és beiratkoztam a másodikba. Kisiskolás koromból olyan emlékeim vannak, amit mindig elmesélek az unokáknak, csak éppen nem akarják elhinni, hogy ez így volt. 1940-ben már nyolc gyerek volt a családban, és sokszor négyen jártunk egyszerre iskolába. Ha közösen mentünk moziba vagy színházba, én mindig a „ráadás” voltam. Ez azt jelentette, hogy minden tíz gyerek után lehetett egy ráadást adni. Hát ez a ráadás én voltam, mivel sokan voltak testvérek és szorgalmas tanuló voltam, a tanító néni mindig besorolt engem is.

A másik érdekesség, hogy kesztyűnk nem volt, de mire felébredtünk, anyánk megsütötte a krumplit. Ebből mindegyikünk kapott a kabátzsebbe. Egész úton melegített és tízórára is ezt ettük. A háború alatt már a polgáriba jártam. Nálunk nem nagyon voltak pincék, mert a talajvíz miatt nem lehetett pincét ásni. Az utolsó időkben, ha légiriadó volt, akkor hazaengedtek bennünket az iskolából. Ilyenkor szaladtunk hazafele, ez másfél km-es lóduást jelentett. Az utolsó évet már jóformán távúton végeztem, mert 1945 januárjában kórház lett az iskolából. Így aztán bementünk, megkaptuk a tananyagot és otthon tanultunk. Akkor volt olyan nagyon esős esztendő. Az utak alig voltak járhatóak, a hidakat fölrobbantották, úgyhogy csak kevés foglaló katona jött a faluba. Aztán azt vettük észre, hogy újra Csehszlovákiához tartozunk. Rövid 16 évem alatt immár harmadszor cseréltünk gazdát, pedig mi el sem mozdultunk innen.

Ennyi előzmény után most írhatok a Beneš-dekrétumok hatásáról. Másodrendű, bűnös, üldözött emberek lettünk. A bűnünk az volt, hogy rossz helyre születünk, és hogy magyarok voltunk. Két nővérem még a háború alatt Sopronba ment zárdába, és ők ott is maradtak. (Arról is lehetne írni, mert az 1949–50-es években már én is ott voltam, és szemtanúja lehettem az ő kálváriájuknak.)

---

* Én már 75. évemben vagyok, s nagyon nehezemre esik az írás. Ezt a történetet is csak azért írom le, mert a magyarországi rokonaim is biztattak. Van még egy család a rokonságban, ahol élt két kis árva. A fiú egy egyik nagymamánál, a leány a másiknál. A kitelepítéskor a leány nagymamáját áttelepítették, a fiúé itt maradt. Így a két testvért elválasztották egymástól. A fiú most itt él Muzslán, és ő a menyem édesapja. A leánytestvér, ha jól tudom, Siófokon él. Majd lehet, hogy egyszer az ő történetüket is megírom.

Nálunk 1945 után nem működött magyar iskola, még alapfokon sem. Tehát itt továbbtanulási lehetőség nem volt. Egy nyolctagú családnak bizony nehéz volt a megélhetés: bérelt, pár hold földön dolgoztunk. Amikor pedig jött a cséplés, odaállítottak egy ellenőrt (rendszerint szlovák volt), aki ellenőrizte a termést. Ha jó ebédet készítettünk neki, akkor azalatt, míg megebédelt, a gazda 1-2 zsák gabonát „ellopott” a sajátjából. A beszolgáltatás után maradt is, meg nem is a gazdának (nem voltunk kulákok).

E kis kitérő után most már elmondom, hogyan érintett engem a Beneš-dekrétum, és hogyan változtat-
ta meg az életemet.

1946 tavaszán, körülbelül április végén munkásokat toboroztak Csehországba, mezőgazdasági munkára. Olyan hírek terjedtek el, hogyha nem tudják az önkénteseket összetoborozni, akkor elvisznek bennünket. Tanakodott a család, hogy mi legyen. Én voltam otthon a legidősebb, de még nem töltöttem be a tizenhét évet sem. A szüleim féltettek a bizonytalanságtól. Nem tudtuk, hova, merre vinnének el bennünket. A szomszéd lány, aki jóval idősebb volt, mint én, biztatott, és megígérte szüleimnek, hogy vigyáz rám. Ő tudott szlovákul, mert az első köztársaság idején szlovák iskolába járt. Végül úgy döntött a család, hogy jelentkezem. Biztató volt az is, hogy egy olyan osztálytársam is velünk jött, akinek az apja intézte a toborzást. Ő lett azután a gazda a munkahelyen, a felesége pedig a szakácsnő. Így aztán két teherautónyi munkást összetoboroztak, és vittek bennünket Csehországba. Jobban jártunk, mintha keletre vittek volna.

Egy majorszerű állami birtokon kötöttünk ki. Úgy hívták, hogy „Dvůr Nesily”. Voltak ott állandó lakosok (cselédek) is. Ez a helység Morvában van, Hodonínától (itt született Masaryk) körülbelül egy kilométerre, a Morva folyó partján. Minket szezonmunkára vittek, ez azt jelentette, hogy a kapálástól kezdve mindent csináltunk. Két nagy teremben szállásoltak el bennünket. Fürdési lehetőségnek ott volt a Morva folyó. Nem voltunk mi finnyások. Enni kaptunk, fizetést is. Ez abban az időben igen nagy szó volt. Legtöbbünknek a munka sem volt nehéz, mert otthon is ezt csináltuk. Májustól november végéig dolgoztunk ott. Ez alatt az idő alatt egyszer hazamehettünk három napra. Persze, nem egyszerre, és a gazdának be kellett jelenteni. Önkényesen otthagyni a munkát nem lehetett.

Esténként énekelgettünk, táncoltunk, ha nem voltunk nagyon fáradtak. Volt közöttünk, aki harmonikán játszott. A vasárnap szabad volt. Ilyenkor mostunk, tisztálkodtunk. Előfordult, hogy bementünk Hodonínba, de legkésőbb éjfélre otthon kellett lenni. Én fiatal voltam és örültem, ha otthon pihenhetek. Mindenütt másodrendű állampolgárnak, bűnös nemzetnek néztek bennünket. Később aztán a helyi fiatalok kezdtek velünk megbarátkozni. Nem volt sem rádiónk, sem újságunk. A helyiek mindig külön csoportban dolgoztak. Esténként aztán, amikor daloltunk, ők is odajöttek hozzánk.

Emlékszem, egyik alkalommal krumplit szedtünk. Megszedtük a zsákokat, és a traktorra vártunk. Énekelni kezdtünk: „Kis lak áll a nagy Duna mentében...” Úgy elfogott bennünket a honvágy, hogy olyan szívből énekeltek, még a könnyeink megeredtek. A szomszéd földön dolgozó helyiek is odasereglettek és hallgattak bennünket. Ez a kép ennyi év után is elevenen él bennem. Az idős morva munkavezető nem szólt ránk. Nagyon kedves bácsi volt.

Mikor ebben a majorban végeztünk a munkával, átvezényeltek bennünket egy másik majorba. Ezt „Dvůr Písečný”-nek hívták, és távolabb, úgy kb. három km-re volt a Morva-folyótól és Hodonínától is. Az utat le lehetett rövidíteni, ha az erdőn keresztül lévő gyalogúton mentünk. Ez azonban félelmetes volt. Inkább nem is mentünk be a városba. Itt cukorrépat termesztettek. Ekkor már október körül volt. A reggelek eléggé hidegek voltak. A helyiek itt is idegenkedve fogadtak bennünket. Akkor ez nekünk fel sem tűnt, hisz a politikáról nem tudtunk semmit. Dolgoztunk, mégpedig keményen. Ugyanis már jól benne voltunk az őszen. Cukorrépat szedtünk, kézi erővel. Géppel kiszántották, aztán mi rakásra dobáltuk. A végeket nagy éles késsel levágtuk, traktorra dobáltuk és úgy szállították el. Ez nehéz munka volt, különösen reggel, majd megfagytunk. Sokszor zúzmarás volt reggel a répa. A réparól levágott részt pedig takarmányozásra használták. Ez a munka november végéig tartott, nagyon nehéz két hónap volt. Ekkor kaptunk egy igazolást, hogy ott dolgoztunk és jöhettünk haza. Teherautóval hoztak haza bennünket. Úgy gondoltuk, hogy a következő évben ismét eljövünk ide dolgozni, de nem így történt.

Itt kezdődik az a rész, amikor a Beneš-dekrétumok megváltoztatták az életemet. Igaz, én a szerencsésebbek közé tartoztam. Hazaérkezésem után azon gondolkodtam, mit kezdjek magammal, 18. évemben jártam. Jött a tél, munkalehetőség sehol sem volt. Továbbtanulásról szó sem lehetett. Unokanővérem varrónő volt, így odakerültem hozzá, hogy legalább az alapokat elsajátítsam. Varrógépe volt anyámnak is, és jól

jött, hogy tudtam varrni az öt kisebb testvéremnek. Gondjainkat tetézte, hogy anyánk megbetegedett és kórházba került. A karácsonyi ünnepekre engedtek haza, itthon további orvosi kezelésben részesült.

S ekkor jött 1947 januárja. Csikorgó hideg tél, térdig érő hó. Egy reggel (a dátumára már nem emlékszem) a varrónő unokatestvéremékhez mentem: nagy fölfordulás volt a háznál, megkapták a papírt, hogy telepítik őket Csehországba. Hat munkaképes ember volt a családban, hát ez ideális volt a munkaerő szempontjából. Kétségbeesve rohantam én is haza. Az egész falu megbolydult méhkashoz hasonlított. A katonaság körbefogta a falut. Otthon is szomorú kép fogadott. Anyám a betegágyban, kisírt szemmel. A gyerekek megszeppenve húzódtak egy sarokba. Mi is megkaptuk a Csehországban szülő kitelepítési papírt. Még most is sírva fakadok, ha ezekre a napokra gondolok.

Az utcában alig volt ház, ahol ne csomagoltak volna. Kit Magyarországra, kit Csehországba telepítettek. A szegényebbeket Csehországba, a gazdagabbakat Magyarországra. Apám az orvostól kért igazolást, hogy anyánk nincs szállítható állapotban. Ezzel az igazolással és az enyémmel, amely igazolta, hogy dolgoztam fél évig, elment a kitelepítési bizottsághoz, mert engem egyedül akartak elvinni. Apám azt mondta, hogy tavasszal megint készülök oda visszamenni. Így aztán én megmenekültem a kitelepítéstől. Sok olyan család volt, ahol a szülők betegek voltak, innét elvitték a munkaképes fiatalokat. A lakást azonban az öregeknek el kellett hagyni, s azután rokonoknál húzódtak meg.

Nekünk szerencsénk volt, mert szoba-konyhás lakásban, egy beteg asszonnyal és öt apró gyerekkel maradhattunk. Az egyik szomszédunkat, akinek csak egyetlen helyiségből állt a lakása, de négy munkaerő volt a családban, elvitték. Abba a lakásba nem is költözött be senki. A fiúk, aki orosz hadifogságból tért haza, úgy találta a lakást, üresen. Ezután ő is utánuk ment Csehországba. Később hazatértek. Már mindannyian halottak. Az egyikük, aki később a sógorom lett, azt írta, hogy a vagonban a kannában megfagyott a víz, dunnába takarózva vészelték át az utat. Azokat a napokat sohasem felejttem el. Szomszédok, rokonok, jó barátok estek a kitelepítés áldozataivá. Még ma is nehezen írom le ezeket a sorokat, olyan felindultság vesz erőt rajtam. Aggódva vártuk a híreket. Lassan, lassan jöttek a visszajelzések. Ezt már olyan sokan elmondták, leírták. Az egészet újkori rabszolgasághoz lehetett hasonlítani. Egy ismerőssel, akivel együtt dolgoztam Csehországban, ötven év múltán találkoztam, Mezőberénybe telepítették őket. Azóta levelezünk.

Aztán jött a hír, hogy leállították a telepítést. Hittük is, meg nem is, állandó rettegésben éltünk. Aztán érkezni kezdtek a Magyarországról áttelepültek, mustrálgatták a házakat (Magyarországra innen a módosabb gazdákat telepítették át). Ők, akik átjöttek, a szegényebb réteghez tartoztak.

Hogyan változott meg az életem a Beneš-dekrétumok miatt? Úgy, hogy elhatároztam, átszököm Magyarországra, hogy tovább tanulhassak. 1947 szeptemberében aztán átszöktem, és a soproni tanítóképzőben folytattam tanulmányaimat. A szökés életveszélyes volt, így aztán csak az 1948-as februári események után jöttem haza látogatóba. Ekkor megegyezés született a két ország között, hogy évente háromszor, speciális diákútlevelel hazajöhetünk. Ezek az évek is keservesek voltak, távol a családtól, minden támogatás nélkül. De ez már egy másik történet. Az unokák mindezt el sem hiszik. Pedig ezek megtörtént dolgok.

HETÉNY

FEKETE ANDRÁSNE GÁL ESZTER

HETÉNY – MÓR, TATA

„... ennek az egésznek a Beneš volt a kitalálója.”

Idevalósiak vagyunk mi, Komáromtól az első faluba, Heténybe. Huszonegy éves voltam, amikor a kitelepítés történt, úgyhogy én mindenre nagyon jól emlékszem. Tizennyolc éves voltam, amikor osztották az úgynevezett fehér lapokat. Akkor arra voltak kíváncsiak, milyen állampolgároknak valljuk magunkat. Nem is mondhattuk volna magunkat szlováknak, hiszen nem beszéltük azt a nyelvet, és ami a legfontosabb, felmenőink mind magyarok voltak, amíg csak vissza tudok emlékezni. Mi így magyaroknak vallottuk magunkat. Ez 1946 tavaszán volt. Rá egy évre jött egy rendelet, hogy nem vagyunk kötelesek a csehszlovák kormánynak adót fizetni. Aztán 1947-ben pedig megkezdték a telepítést.

A mi falunkból 1948 áprilisában negyvennyolc családot telepítettek ki. Ezt követően nemsokára be is szüntették, mert a lakosságcserebe bevonni szánt magyarokat már kitelepítették. Tehát mi az utolsó kitelepítettek között voltunk. Minket már elég későn hoztak át, utána néhány hónapra már be is fejezték azt a hercehuncát.

Engem a szüleimmel együtt telepítettek ki. Én korábban férjhez mentem, de két hónap után különváltunk. A kitelepítéskor így csak én jöttem el, a férjem ottmaradt. A férjem családját a korábbi években Csehországba deportálták. Csúnya világot éltünk mi akkor.

Szüleimmel Móra kerültünk. Ógyallán vagonírozunk és Szobnak vittek bennünket. Ott volt az elosztó, ott tudtuk meg, hogy Mór az úticél. Budapesten vártunk még egy hosszabb ideig. A rákoskeresztúri állomáson álltunk egy napig, csak azután indultunk el Móra.

A csomagoláshoz nem kaptunk sok időt, talán két-három napot. Mi mindenünket hozhattuk magunkkal. Szüleim kisparasztok voltak. Még most is megvan a leltár, mind a két nyelven, hogy mit hagyunk otthon. Nekünk szerencsénk volt, mert még a jószágokat is magunkkal hozhattuk. Egy pár ökröt, egy tehenet, meg egy anyadisznót. Három vagonban elfértünk. Egyikben voltunk mi, a bútorokkal, a másikkban az állatok, a harmadikban meg a takarmány, és némi tüzelő volt. Mindenki elképzelheti, micsoda szívfájdalom volt ez a pakolás. Otthagyni az ősi földet, az ősi vagyont, otthont, melyben még az ükszüleink is születtek. S ennek az egésznek a Beneš volt a kitalálója.

Mostanában már mondogatják a rádióban, hogy nem volt jogos a trianoni békeszerződés. 1920-ban nem lett volna szabad így felosztani az országot. Akkor adták át a magyarok részeket három különböző országnak. Így mi Csehszlovákiához tartoztunk 1938-ig: akkor felszabadult ez a rész, mi újból az anyaországhoz kerültünk. Ám jött 1945, ismét visszacsatoltak bennünket Csehszlovákiához.

Miután Móra megérkeztünk, régi, öreg svábházakat kaptunk. Mór akkor még nagyon szegény község volt. Ezen a vidéken a fő termény a szőlő volt, meg talán még most is az. Híres a borvidékéről ez a terület. Igen ám, de a szőlő nagyon kényes, és nem volt minden évben termés, vagy jó termés. Egyik év viszi a másikat. Ha nincs termés, akkor nincs pénz.

Egy házat kaptunk a szüleimmel, s némi kis földet és szőlőt is. Összehasonlítva az otthagytott házunkkal, ez nagyon szegényes, régi épület volt. Szüleim Hetényben 1941-ben építették fel a házat, melyet ott kellett hagyni 1948-ban. Itt meg régi, öreg házba kerültünk. Földet se kaptunk annyit, amennyit odahaza műveltünk. Odahaza tizenkét holdunk volt, Móra csak hetet adtak. Móra öt községből jöttek a családok, mi az utolsó telepítettek között voltunk, így nekünk nem nagyon jutott, csak a maradék.

Be kellett illeszkednünk, pedig kezdetben a móri svábok bizony leköpdőstek bennünket a határban, ha találkoztunk. Azt mondták: „Pfüj, büdös telepes!” Annak hívtak bennünket. De szép lassan rájöttek, hogy mi végül is hoztuk magunkkal mindenünket. Ingóságunkat, vagyonunkat. Egyedül a földet és a házat birtokoltuk, nem úgy, mint számos más család, akik tényleg telepesek voltak, s csak egy kis batyuval jöttek át az ország másik feléből letelepedni, új életet kezdeni. Én még mindig a hetényi konyhabútort használom, ami a szüleimé volt. Nekem ez a kedves, nem is válnék meg tőle semmiért.

Dolgoztunk, kaptunk egy hold szőlőt is, azt is műveltük. Édesapám leszerződött a borra, így el tudtuk magunkat tartani. Volt bikánk is, majd később teheneket tartottunk, abból is jött némi pénz. A tejet elhordták a bányászok, abból a pénzből félretehettek. Jó dolgozók és jó spórolók voltak a szüleim mindig, így a félretett pénzünkből meg tudtuk vásárolni ezt a házat itt, Tatán. 1963-ban jöttünk ide lakni.

Korábban említettem, hogy a kitelepítéskor már válófélben voltam. Időközben sikerült is elválni, majd Móron 1960-ban ismét férjhez mentem egy szintén hetényihez. Ide, Tatára már négyen költöztünk. A szüleim és mi ketten.

Hetényben és Móron is a családi gazdaságban dolgoztam. Édesapámmal ketten takarítottuk be az otthoni termést. Móron már egy kicsit más volt, mert télen be kellett menni a Mezőkertbe dolgozni, hogy ki tudja fizetni édesapám az adót a földek után. Ez a Rákosi-rendszerben volt. Érdekes dolgok voltak abban az időben. Karácsony második ünnepén pucoltuk, raktároztuk a sárgarépat, meg a krumplit a pincébe. Visszagondoltunk az otthoni karácsonyokra, amikor szenteste libamáját, tőpörtyűt ettünk, másnap pedig a libaaprólékból levest készítettünk, majd megsütöttük a hízott liba többi részét is. Volt, aki disznóhúst készített, illetve töltött káposztát. Nálunk, reformátusoknál nincs böjt. Nekünk azt tanították, hogy amit a szánkban beveszünk, az nem bűn, csak az, amit kiejtünk. Ebben a korszakban tiltották a vallást, azt mondták, nincs Isten, így bevágtak bennünket karácsony második ünnepén is dolgozni.

A térszek megalakulásakor be kellett lépni, és bevinni a földjeinket, állatainkat, mindent. Ez több lépcsőben történt, hiszen volt a forradalom, akkor visszakaptuk, majd 1960-ban megint téveszesítettek bennünket. Az állatokat, mindent elvittek. Ha meg otthon vágunk disznót, akkor meg ott voltak a beszolgáltatások. Kezdetben csak a disznó bőrét kellett beadni, majd később a zsírt, meg mindent.

Az otthon maradtakkal csak nagy nehezen tudtuk tartani a kapcsolatot. Egészen 1956-ig csak levelezni volt szabad, de hazamenni nem. Akkor mehettek először a szüleim látogatóba. A következő évben már én is voltam. Budapestre kellett utazni a vízumért, azzal lehetett csak átmenni. Az első hazalátogatás jórészt sírásból állt és persze örömből is. Állt az otthoni házunk, sőt még ma is áll, bár az elejét mára már újjáépítették. Kívülről mindig megnézem, de belül nem jártam, már akkor is benne lakott a Békéscsaba környékéről áttelepült szlovák család. Nem mentünk soha oda. Minek? Csak fájtna a szívem.

Iskolás voltam akkor Hetényben, talán második osztályos, amikor jött a rendelet, és szlovákul is tanítottak. De csak szavakat, egyszerű mondatokat. Így nem nagyon tanulhattuk meg a nyelvet. Mindvégig magyar iskolába jártam. Úgy emlékszem, Komáromban is megmaradt a gimnázium és a polgári iskola is. Én nem jártam oda, mert akkor a faluhelyen az volt a szokás, hogy az alsóbb iskolából kimaradtak a gyerekek, és otthon segítettek a szüleiknek.

A határon nem volt különösebb nehézség átjutni, ha megvoltak a megfelelő irataink. Nem éreztünk mi azt soha, hogy rossz szemmel néznének ránk. Mi eléggé későn mehettünk először haza, még temetésekre, betegség esetén sem engedélyezték. Csak 1956 után. Sok családtagunk maradt odaát, hiszen minket már az utolsó transzportokkal hoztak el, így a szüleim testvérei már ottmaradtak. Sok év telt el, mikor legelőször találkoztunk.

A Móra kitelepítettek tartották egymással a kapcsolatot. Hetény község teljesen református község, így minden áttelepítettel találkoztunk vasárnaponként a templomban. Móra általában a református településekről telepítették a családokat. Kismányáról (körülbelül harminc családot), Garamsallórról (harmincnyolc családot), Komáromszentpéterről (tizenkét családot), Hetényről (negyvennyolc családot). Mi még úgy nevelkedtünk, hogy vasárnap templomba mentünk. A szüleimtől is, meg az iskolában is azt tanultam, hogy hat napon át munkálkodjál, de a hetediket szenteld az Istennek. Én ebben nevelkedtem, így is volt ez jó. Milyen szép is volt az még Hetényben, amikor tizenegy óra után a templomból özönlött a nép haza. Az egész falu járt akkor még templomba. Tíz órára mentünk a templomba, addigra édesanyám már megfőzte az ebédet, mert jó korán keltünk. Később meg már én is főztem. A templom után meg sétáltunk az utcákon, és labdázunk. Hazamentünk ebédelni, délután meg eltársalogtunk. Kiültünk az utcára, ott is beszélgettünk, vagy a családi összejöveteleken.

Nem tudom, hogy lenne kifejezetten hetényi ebéd. Ősszel a hízott kacsát, libát készítettük. Később volt már disznóhús és egyéb húskételek. Hétköznap is jól táplálkoztak a hetényiek, csak nem volt annyi húsétel, azt inkább vasárnaponként készítettük el. Sütöttünk rétest is. Az jellegzetes sütemény volt mifelénk. Most is elkészítem, a szezontól függően – meggyes, meg cseresznyés rétest sütök. Ez volt a nagy süteményünk, még szilveszterkor is ezt készítettünk. Szilveszteri vacsora szilvalevessel kezdődött

és rétesssel végződött. Vacsora után meg mentünk a bálba. Oda mi nem vittünk magunkkal semmit, csak táncolni mentünk. Fiúk, meg leányok. Abban az időben már tizennégy éves kor után volt udvarlónk. Úgy intézték mindig a fiatalok, hogy falubeli legyen az udvarló.

A tizennégy éves kor már vízválasztó volt a leányok életében. Nem csak az udvarló végett, hanem ebben a korban kezdtük el készíteni az úgynevezett „Hetényi Toledót”. Ez egy olyan terítő, amit talán a világon csak itt, Hetényben készítenek. Mikor bejöttek a téli napok, akkor reggel nyolc órától akár egészen tíz óráig varrtuk ezeket. A kész terítőket asszonyok vitték el a vásárokbba, nagy keletjük volt. Az árából pedig felruházkodhattunk. Nem volt ez abban az időben olcsó multság, mert sok, bő szoknyában jártunk ám.

Az 1960-as évek elején azért változott a helyzet, s a fölvidéki nép elkezdett vándorolni, közelebb az otthonhoz. Mégiscsak arra gondoltunk, hogy egyszer csak hazamehetünk. Ketten jöttünk Tatára, a többiek meg Szőnybe, Komáromba költöztek.

Így, ennyi év elmúltával is azt gondolom, hogy csúnya dolog volt ezt tenni velünk. De ha nézem a televíziót, hallgatom a rádiót, csak azt látom, hogy ma is csak mindenütt üldözik a magyart. Üldözik Erdélyben, üldözik a Felvidéken, üldözik a Délvidéken. A szerencsétlen ember meg mit tehet arról, hogy magyarnak született? S ha jól meggondolom, 1920-ig magyar terület volt ez mindig. Ott születtek őseink, oda kötődünk, az a szülőföldünk. Természetes, hogy így ragaszkodunk hozzá.

Egyébként ha visszagondolok arra a tizennyolc évre, ami 1920-tól 1938-ig tartott, azt kell mondanom, hogy nem volt a magyarságnak rossz sorsa ott a Felvidéken. Szerintem ma rosszabb a helyzetük. 1938-ban pedig Horthy Miklós kormányzó bevonult Komáromba is a fehér lovon, felszabadított bennünket. Az újbóli elcsatolásig megint csak jó sorunk volt. Más volt már a helyzet az 1947-es években, mert akkor meg úgy üzték a magyarokat, hogy deportálták őket.

Apósoméék is erre a sorsra jutottak. Ő volt a gazdaközösség pénztárosa. Abban az időben minden falunak volt saját magtára, amiből kiporciózták a jószágok eledelét. Az én apósom is ilyen ember volt, nála volt a magtár kulcsa, ő felelt érte. S ezért kikiáltották háborús bűnösnek, elkobozták az összes vagyonukat és felvitték őket Csehországba cselédeknek. Utána meg jött a kulákosítás, s akkor a cseh nagybirtokos menesztette a népet, mert tőle is megvonták a birtokot, földeket. Így kerültek vissza apósoméék is. De volt olyan család, aki hazatérve nem mehetett be a volt házába, mert már elfoglalták azt a Romániából, Magyarországról betelepedett szlovákok. Később azért rendeződött a sorsuk, mert visszakapták a házaikat. Nekik talán jobban sikerült az életük, mert ők, ha hányattatott sorsuk ellenére is, de visszatérhettek az otthonukba, nem úgy, mint mi. Nem sok ember volt olyan, aki szlováknak vallotta magát. Legalábbis én nem emlékszem rá. Volt az embereknek tartásuk, önértetük.

Lejegyezte: Monostori Éva

MÉSZÁROS LAJOSNÉ FÓRIS IRÉN (1948) HETÉNY – MÓR

„... ők abban bíztak, hogy ... ügyis visszamehetnek.”

Március 15-én születtem és április 21-én négyhetes voltam, amikor átjöttünk, tehát csak hallomásból tudom felidézni az eseményeket. Édesanyámék az anyósáéknál laktak, akkor még élt a nagymama, velünk élt a nagynéném is, tehát nagy család voltunk, több generáció élt együtt. Nagypámat Fóris Lajosnak hívták, felesége Hencz Julianna volt.

Édesapám Fóris Lajos, édesanyám Majer Irén éppen akkor építették fel az új otthonunkat: elkészült a gyönyörű, szép nagy ház, melléképületekkel, istállókkal, nagy gazdasági udvarral együtt. Az nagyon fájó pont volt, hogy az új ház éppen csak elkészült, amikor ott kellett hagyniuk. Szüleim földműveléssel foglalkoztak, ebből éltek.

Édesanyámék 1946-ban kötöttek házasságot. Ahogy nekem elmesélték, három hétig voltunk vagonban. Tolna megyébe mentünk először, álltak napokig, nem tudták, hová kerülnek. Már az 1947-es kitelepítéskor kerültek Móra falunkbeliek. Szóba került Bodajk is. A telepítőbiztosoknak ugyanis fel kellett térképezniük, hol vannak szabad házak, a Németországba telepített svábok üresen maradt házai. Először kijelölték egy házat számunkra, de nem akarom megnevezni, kinek „köszönhetően” egy másik házak kaptunk, amely jóval rosszabb állapotban volt. Akinek szerencséje volt, az otthoninál jobb házat kapott, azonban amibe mi kerültünk, ez jóval szerényebb volt.

Az első éjszakát a még itt lakó házigazdával együtt kellett eltöltenünk. A házigazdának nem kellett elhagynia Mórt. Az egyik szomszédban a házigazda, a másikban a lánya lakott. Hát képzelhetik, milyen feszült hangulatban költöztünk be. Mikor megismertek minket, és megtudták, hogy nem jószántunkból jöttünk el, megenyhültek.

Mivel újszülött voltam, apukám kérte, hadd maradhassunk otthon. Azt mondták, hogy az anyukám és én maradhatunk a komáromi kórházban, a többieknek pedig menniük kell. El lehet képzelni, hogy milyen volt elindulni egy kicsi babával a nagy idegenbe. Rólunk Mórton mindenfélét meséltek az emberek, tartottak tőle, hogy ilyen-olyan emberek érkeznek, még a kapukat is becsukták előttünk. Telepéseknak hívták az Alföldről érkező nincstelen embereket, akik a svábok hátrahagyott, teljesen felszerelt lakásaiba költöztek be. Eleinte ezért is voltak bizalmatlanok hozzánk.

Az első év elég rosszul telt, fuvarozással foglalkozott apám, mivel nem volt még elvetve tavasszal a földünk. Nagyon messze voltak a háztól a földek. Lovaskocsival, meg ökrösfogattal nem volt könnyű a földet művelni. Nem is voltak jó minőségűek a földek. Később szőlőt is kaptunk, ez már közelebb volt.

Olyan hibát követtek el apukámék, hogy nem kértek két házat, pedig mi két család voltunk. De ők abban bíztak, hogy nem lesz rá szükség, mivel úgyis visszamehetnek. Ezért is történt, hogy nagyon sokan Komáromba költöztek később, hogy közelebb legyenek a szülőfalujukhoz. 1952-ben, amikor a húgom megszületett, akkor mehetek először haza apámék. A házunkat békéscsabaiaknak adták. Képzelhetik, mit érzett, amikor meglátta, hogy az egyik szobában a padlót felszedték, oda vermelték a zöldségeket.

Szüleimnek nem volt semmi bűne, semmilyen tartozásuk vagy ilyesmi, egyszerűen kijelölték őket. Voltak olyan rokonaink, akiknél egyéves volt a kislány, felkészültek a kitelepítésre, de aztán mégis maradtak. Nem tudom, minek az alapján dőlt el, hogy ki megy, és ki marad. Borzalmas volt a készülődés, ládákat szögeltek össze, az állatoknak is deszkaólakat készítettek, mert az állatokat is vitték. A szüleim szerencsések voltak, mindent elhozhattak. Nem is tudom, hány vagonba rakták be a holmit. Külön-külön vagonban a bútorok, az állatok, aztán az etetnivaló és a szalma.

Kétszoba-konyhás lakásba költöztünk, nyitott kéményű konyhával, ahol füstölték a húsokat. Az udvar elég nagy volt, az istálló viszont kicsi. El is kellett adniuk az állatok egy részét, mert nem fértek el. Édesapám bátyja, aki azt hitte, hogy Móra került az egész család, először, mikor kiszabadult az orosz hadifogságból, eljött hozzánk. De mivel a szülei és a felesége Hetényben maradtak, hazaszökött.

Annak idején, 1952-ben ügyvédet kellett fogadni, hogy az útlevelhez szükséges vízumot megszerezzék. A hetényi tanácstól igazolást kellett kérni, hogy befogadnak a faluba. A tortúra folytatódott, a határnál részletes vámvizsgálaton kellett átesnünk többórás várakozás után. Még a csecsemő húgom pályáját is átvizsgálták. Visszafelé is mindenünket teljesen átvizsgálták, még a kalácsot is megnyomkodták, hogy nincs-e valami belesütve. Édesanyám a húga temetésére sem mehetett haza. A nagypapa megbetegedett, a kórház sok pénzt elvitt, a tsz-ben meg keveset kerestek, így a további költözés szóba sem jött.

Móra Hetényen kívül Komáromszentpéterről, Garamsallórol telepítettek magyarokat. Mivel Hetény tiszta református falu volt, húsvétkor találkoztak először valamennyien a templomban. Mindenkiel tartották a kapcsolatot. Nekem is és Kódsi Editnek is szentpéteri lett a férje. Férjemeket Páriba, Tolna megyébe, Tamási mellé telepítették. Az egész sváb falut kitelepítették és ők a helyükre érkeztek, így tudták egymásnak segíteni, ezért nem volt annyira vad-idegen a hely, pedig messzire elkerültek. Apósom meghalt 1942-ben, anyósomékat a nagyszüleikkel telepítették Páriba. Amikor ők meghaltak, akkor költöztek át Móra.

Nehezen dolgozták fel az emberek az eseményeket, volt, aki nagygazda volt odahaza, nem bírta elviselni a megpróbáltatást, a kismimizést és öngyilkos lett. Ő volt az első halott. Az utcánkban is csak sváb családok laktak. Amikor látták, hogy dolgos a családunk, befogadtak minket. Eleinte még féltek a szüleim este az utcára menni. Egy kalap alá vettek mindenkit, a telepésekre sokszor rákiabáltak.

Az ötvenéves találkozót Hetényen rendezték, Sára asszony szervezésében. Voltak, akik azt mondták, hogy csak feltépték a sebeket. Ezt elfelejteni nem lehet, de már mindenki beletörődött az eseményekbe. Sokan meghaltak már, volt, aki nem is tudott elmenni. Anyukámat is nagyon megviselte. A régi házuk már nem áll, lebontották, újat építettek a helyére. Évente egyszer-kétszer elmegyünk családi eseményekre, esküvőre, temetésre. Mikor a nagymama még élt, egy-két hetet gyerekként nála töltöttünk, meg persze a rokonoknál. Nekem még megvan a megsárgult, kis újságcikk, amit anyukám őrizgetett, rajta az összes, Móra kitelepítettek nevével.

Lejegyezte: Monostori Éva

SCHÁBEL JÓZSEFNÉ HETÉNY – MÓR

„Évek teltek el, amíg megismertek bennünket, és bizonyítani kellett.”

Édesapám meghalt a háborúban, édesanyám az édesapjánál lakott, mivel ő özvegyember volt. Nagypapámat és a 82 éves édesanyját telepítették volna ki, de mivel apám meghalt, ezért anyám azt mondta, hogy neki teljesen mindegy. Tulajdonképpen négyen jöttünk át, hogy a nagyszülők ne jöjjenek egyedül. Az egyik nagynénemet Németországba, a másikat pedig Csehországba telepítették ki, ezért nem akarta őket magukra hagyni.

1948-ban telepítettek át, majd az anyukám 1950-ben férjhez ment itt. 1962-ben költöztek külön tőlünk. Majd haláláig velünk élt a papa. Földművesek voltak az őseim, volt egy kis földcsékjük, tehénük, borjú. A kitelepítés idején kisgyerek voltam, nemigen emlékszem, csak a nagy vagonokra. A vonat Pesten állt sokáig. Mikor megállt, én átmentem a szomszéd vagonba. Anyám igen megrémült, azt hitte, hogy elvesztem, amikor elindult nélkülem a vonat. Mikor legközelebb megállt a vonat, megtaláltak a másik vagonban. Az állatok etetése, itatása miatt többször meg kellett állnia a vonatnak. Az ingóságokat hozhatuk magunkkal.

Egyszerű parasztházat kaptunk. Telepesként tartottak számon bennünket a helyiek, de azért nem volt gond a befogadásunkkal. Összetévesztették az anyaországi telepeseket a felvidéki kitelepítettekkel. Az Alföldről eljöttek olyanok, akiknek nem volt semmijük, aztán úgy helyezkedtek, hogy kapjanak házat. Évek teltek el, amíg megismertek bennünket, és bizonyítani kellett. Dolgozni tudtak a felvidékiek, el sem szórták, amijük volt. Az otthoni birtoklap alapján lehetett igényelni. Kaptunk szántót és szőlőt, míg a téész meg nem alakult.

Tartottuk a kapcsolatot az otthon maradtakkal. Hol mi mentünk, hol ők jöttek. Miután már kaphattunk útlevelet, gyerekként én is elmehettem Heténybe és Komáromba.

Megtaláltam a helyem Móron, felnőtként nem tudnának olyan települést ajánlani, ahová elmennék. Most már érzem, hogy milyen nehéz lehetett anyáméknak otthagyniuk Hetényt. Most, hogy visszapergetem az egészet, a kitelepítésre a nemzetiségi nyilatkozat miatt került sor. A családom magyarnak vallotta magát, ezért kellett eljönnie Magyarországra.

A felvidékiek tartották a kapcsolatot. Vásárokon, templomban találkoztak egymással a rokonok: nagypapa édesanyja, Pusztai Zsófia, Hencz Lajos, Czékus Andrásné, Czékus Eszter. Hetényben egy gyereknek négy keresztyánya van. Így az egész faluban valahogy rokonok vagyunk, ha másként nem, hát komaként. Nekem is négy volt, de a kitelepítést követően nem volt időnk végigjárni minden rokont. Ez a szokás Hetényben a mai napig. Móron csak egy keresztszülő a divat, mi is átvettük ezt a szokást.

Hetényen melegebb szívűek az emberek, mint itt. Móron nem rosszak az emberek, de nem olyan vendégszeretőek, nem olyan nyitottak. Hetényen még a távolabbi rokonokat is számon tartották. A férjem móri sváb. Az egyikünk sváb, a másik meg „telepes”...

Lejegyezte: Monostori Éva

NÉVTELEN HÁZASPÁR* (1925, 1934) HETÉNY – TÁBOR – MÓR, KOMÁROM

„Ha el kell innét mennünk, akkor nem lesz, aki kimenjen a temetőbe édesanyámhoz.”

Asszony (A): Hetényben, ahol laktunk, egy úgynevezett L alakú ház volt. 1933-ban építették az édesanyámnak. Anyai nagyszüleim nem akarták, hogy egyetlen lányuk szegényen éljen, így felépítették ezt a házat. Az L alak két felében volt a két ház, egyikben a nagymamáék, a másikban mi laktunk. Középen volt bolt, mi üzemeltettük a boltot Hetényben.

Az udvarunkban volt még egy ház, a nagypapa később megvásárolta ezt a portát is a szüleim részére, így egy zárt udvart kaptunk, három házzal és a melléképületekkel. A kitelepítéskor én 14–15 éves voltam, a férjem pedig 24. A férjem deportált volt. Ő mint menekült jött Magyarországra.

Férj (F): Az egyik Beneš-dekrétum azt írta elő, hogy 1945. október elsejére 10 000 magyart deportálni kell munkára. Akkor gyűjtötték össze minden faluból azt a létszámot, amit korábban meghatároztak. Szeptemberben, egyik éjjel bekopogtak, hogy menjek ki. Kint már várt egy katona, meg egy helybeli, egy hetényi ember. Mondták, hogy menjek be az irodába, mert hívatnak. Azt nem mondták, hogy mit akanak. Mi egészen messze laktunk ettől az irodától, s mire odaértem, a többiek már ott voltak. Ők már akkor mindjárt azzal fogadtak, hogy visznek bennünket Ógyallára. Rendeltek kocsikat is. Lovaskocsikkal mentünk el. Én még legényember voltam, a szüleim Hetényben maradtak. Ekkor még minden családból csak egy személyt deportáltak munkára. Ógyallán maradtunk egy napot, meg talán két éjszakát, s csak azután vittek ki bennünket a vasútra. Ógyallán volt a bevagonyozás. Talán ez volt a legszörnyűbb. Már a menetben is csak azt hallottuk, hogy „aki kilép a sorból, azt agyonlövöm”. Még arra is figyelni kellett, hogy nehogy kilépjünk, nemhogy szökni próbáljon valaki.

Mikor kiértünk a vasútra, addigra befutott már a vonat, tele marhavagonokkal. A vagonokban már voltak emberek. Ajtaját nem lehetett kinyitni, de azon a kis nyíláson már odamenet kiabálták, vágjuk ki a vagon alját, hogy az utazás alatt tudjuk hol végezni a dolgunkat, mert nincs illemhely. Embertelen volt az egész. Kétnapi étellel, semmit nem tudva, indultunk útnak. Ötvenketten voltunk egy vagonban. A beszálláskor, amíg ketten vagy hárman nekiláttak a lyuk kivágásának, mi készítetünk egy kis helyet a kántor-tanítónak, ő már elég idős volt akkor. Nemcsik Bélának hívták, őt is velünk együtt deportálták. Ő tanított valamennyiünket. Mi, többiek már le sem tudtunk ülni, olyan sokan voltunk egy vagonban.

Arra már pontosan nem emlékszem, hogy hol állhattunk meg egyszer, de akkor kimehettünk vizet inni. Akkor a mozdonyt is feltöltötték, mi meg ihattunk. A katonák meg ezalatt teljesen körbeálltak, nem lehetett gondolni a szökésre.

Tábor nevű városba vittek, a kiszállásnál hármas sorban indultunk el. Átadtak minket egy magyarul szépen beszélő katonatisztnak. Azt mondta, ő maga nem tehet arról, hogy bennünket ideszállítottak, s ha közülünk valakinek van pénze, az mehet haza, de semmiféle papírt nem ad. Nyilvántartásba sem vesz, de papírt sem ad. Ha gondoljuk, menjünk nyugodtan a városba, s mehetünk haza. Igen ám, de akkor pont pénzváltás volt. A pengőt már júniusban, vagy júliusban átváltották szlovák koronára, majd október elsején a cseh koronára. A pénzváltás sem úgy ment, ahogy ezt ma elgondoljuk. Minden faluban a községházára kellett menni, ahol a szlovák koronát csehszlovák koronára átváltották.

A cseheknél nem volt pénzváltás, így nem mentünk a mi pénzünkkel itt semmire. Elvittek bennünket egy táborba, mely nagyon nagy volt. Olyan hosszú volt a barakk, mint egy utca. Egy barakkban voltunk a németekkel. Mikor mi odaértünk, a németek már kijártak a városba dolgozni. Mi nem kaptunk munkát. Később azt mondták, hogy aki nem tud hazamenni, azokat a környező községekbe viszik ingyenmunkára. Ennek még örültünk is, hiszen aludni volt hol, de ellátást csak szegényesen kaptunk. Azt mondták, hogy senki nem finanszírozza az ellátásunkat, így örülhettünk a reggeli híg kávénak és az ebédre kapott búzalevesnek is. Nem is emlékszem, hogy este kaptunk volna vacsorát.

Egyszer eljöttek a falusiak, akiknek kellett a munkaerő. Bennünket sorba állítottak, s mint a piacra, úgy ádtak-vettek. Engem is kiválasztott egy nő, már nem tudnám megmondani a nevét. Odamentünk egy

* A házaspár kívánsága szerint nevüket nem tüntetjük fel, és a szövegben szereplő többi személy nevét is megváltoztattuk.

asztalhoz, ott felírták a nevemet, meg azt, hogy kihez megyek munkára. Aztán felültünk a csézára, azzal vitt haza az asszony. Ő hajtotta a lovat, én meg hátul ültem. Azt sem tudom már, hogy a falunak mi volt a neve, ahová vitt. Nem volt messze Tábortól, azt tudom. Mikor hazaértünk, bemutatott az embernek. Kaptam egy pici szobát, amiben volt egy ágy, meg kaptam hozzá egy pokrócot.

Nekem először csépelni kellett. Érdekes szokás volt, hogy ők nem egyszerre csépeltek ki a gabonát, hanem mindig csak annyit, amennyi kellett. Náluk csak én voltam egyedül. Mindig egyedül ettem. Eltelt talán egy hónap is, amikor megtudtam, hogy a szomszédban is van két magyar legény. Átengedtek hozzájuk. Tényleg két csallóközi fiú volt, Aranyosba valók. Ők ketten voltak annál a háznál. Így megbarátkoztunk, minden este én mentem át, mert őket nem engedték sehova.

Az étkezés is érdekes volt. Minden este sült krumpli volt a vacsora, meg valami az aludtjehhez hasonló. A szomszédéknál is ugyanez. Nem is emlékszem arra, hogy húst ettünk-e valaha. A gazdáék minden szombaton este mentek a helyi kocsmába szórakozni. Nem maradtak sokáig, este 10-11 óra felé haza is jöttek, másnap meg mentek a templomba. Egyébként nem voltak rossz emberek, ők nem tehetek róla, hogy engem oda deportáltak.

Írtam haza, aztán apám december végén váratlanul meglátogatott. Éppen disznóvágás után jött, így hozott magával egy kis kóstolót is. Beengedték hozzám. Mondták a gazdáék, hogy ne maradjunk fent sokáig, mert reggel megyünk a városba, szalmát viszünk a katonaságnak. Vittem nekik is kóstolót a hurkából, kolbászból. Örültek neki, s el is fogadták. Nekem az volt a szerencsém, hogy a kicsi szobámon volt egy pici ablak, ami kifelé nyílt. Az épületek, meg a pajták egy belső udvaros zárt egészet alkottak egyébként. Megbeszéltük a papával, hogy este itt, az ablakon fogunk kimászni. Ki is másztunk. Átmentem még a csallóköziekhez is, s mondom nekik, hogy jöjjenek ki, mert van a papánál pénz, akkor ők is hazamehetnek azzal. De ők nem tudtak kijönni, mert nekik körbe volt építve a ház.

Engem a papa kiszabadított. Én azt nem tudtam, merre kell menni, mert nem ismertem az utat. A papa viszont ismerte. Mentünk a vasútállomásra, ha valaki vagy valami jött az úton, egyből befeküdtünk az árokba. Pozsonyig váltottunk jegyet, Pozsonyban meg Hetényig, s reggel öt órakor már otthon is voltunk. Ez volt 1945-ben.

Azután jött 1946-ban a családi deportálás. Akkor megint belekerültünk ebbe a szórásba. Azonban a papa ekkor már beteg volt. Az orvos őt felmentette, így szüleim otthon maradhattak. Ekkor megint csak engem vittek el. Bevagoníroztak, majd elvittek. Ki voltunk osztva egy kocsmároshoz, mármint a családom. Azonban, hogy csak egyedül mentem, megkértem az egyik barátomat, hogy hadd menjek velük. Azt, hogy ott milyen körülmények voltak, azt ma el sem hiszik. Ketten mentünk ehhez a családhoz és volt ott már egy német katona is. Téli víz idején jártunk már, s annak a németnek teljesen elrongyosodott a lábbelije. Ezt használta még a háborúban is. Teljesen kivolt a sarka, de a csehet nem érdekelte, nem adott neki semmit helyette.

Egyszer délután, miután megebédeltünk azt mondta a cseh, hogy menjünk ki szántani. Mondtam neki, hogy én ugyan nem megyek ki, hiszen volt vagy hatvan centiméter hó. Hogy gondolta, hogy így lehet szántani, nem tudom. Azt mondta erre, ha nem megyek dolgozni, akkor menjek haza. Jól van, mondom, én el is megyek. Szegény német kiment így is. Mondta a barátom, hogy ne induljak el, de nem tudott visszatartani. Tudtam, hogy a szomszéd majorban van egy ismerős család, azokhoz talán bemehetek. Oda is értem.

Mondtam, hogy ott maradnék éjszakára, de a gazda nem mert beengedni, nehogy azt gondolják róla, magyarokat bújtat. Nem is akartam másra baji hozni, így elmentem. Kimentem az állomásra, éppen jött is egy vonat. Arról leszállt egy ember, én meg csak úgy gyorsan beültem a helyére, minden jegy nélkül. Szerencsémre Brünn felé ment, a kalauz pedig egészen a városig nem kérte a jegyet, így eljutottam szépen. Brünnben váltottam Pozsonyig jegyet, Pozsonyban meg Hetényig. Megint reggel érkeztem haza Heténybe, körülbelül háromnegyed ötkor már otthon is voltam. Hazagyalogoltam, mert a vasútállomás három kilométerre van a falutól. Szüleim örültek is nekem.

Egy nap bementem Komáromba, és találkoztam a községi jegyzővel. Ő mondta, hogy vigyázzak, mert a gazdám kerestet, bejelentette, hogy megszöktem. Még jó, hogy szólt, így már nem ért váratlanul, hogy egy pár nap múlva kerestettek a faluban. Figyelmeztettek, hogy itt vannak a csendőrök a faluban, s engem keresnek. Ők a csendőröket az unokatestvéremékhez irányították, hogy addig legyen nekem időm elbújni. Így is lett. Így jutottam el apám testvérehez. Ott voltam talán egy hétig, aztán átszöktem Magyarországra.

Azon a télen úgy be volt fagyva a Duna, hogy simán átmentünk rajta egyik barátommal. Felmentünk Budapestre. Budapesten kaptam egy menekült igazolványt és száz forintot, melyet minden hónapban megkaptam. A barátom ottmaradt a testvérénél, én meg hol Bicskén, hol pedig Szönyben húzódtam meg. Azon a télen többször visszajárogattam a jégen a családhoz, de nem bírtam távol, így otthon maradtam Hetényben.

A: Egy kicsit vissza kell még mennünk az időben. Az én édesanyám árván maradt. A nagynénémék vették magukhoz, nekik nem volt gyerekük, így édesanyámat sajátjukként felnevelték. Amikor az én édesanyám is meghalt 1943-ban, megint csak árván maradtunk mi, az öcsémmel. Apukám új családot alapított, mi maradtunk a mamuskával. S a mamuska nevelt fel bennünket is, gyermekeiként.

Mamuskának, mikor áttelepítettek bennünket, nem is adtak külön semmi ingatlant, annak ellenére, hogy a hetényi vagyon az övé volt. A szüleim házrésze után kaptunk Mórón egy házat, abban éltünk mindannyian árván.

Mostanában ismét elővettük ezeket az iratokat, mert a tévében is hallottunk hasonló esetekről. Küldtünk levelet az igazságügyi minisztériumba, és azt a választ kaptuk, hogy ebben a kormányzási ciklusban rendezni fogják az ügyünket. Talán most, 55 év elmúltával rendeződik valamelyest a sorsunk.

Hetény falu népének jegyre való élelmiszere, csipkék, rőfök, és még sok mindenféle árunk volt, melyet elkoboztak.

Volt egy unkatestvérem, ő kereskedelmi iskolát végzett, nálunk dolgozott. Ő vezette a pénztárkönyvet, mindent. Az utolsó nap is szépen elrendezett mindent, bezártunk. Este nagy csörömpöléssel zörgettek az ajtón. Kinyitottuk, egy csendőr volt ott, meg egy helybeli ember. Ha rendes ember lett volna, biztosan figyelmeztetett volna bennünket, vagy odaüzent volna. Még ezen az éjszakán megcsinálták a leltárt, lezárták az ajtókat, s mi oda többet be sem léphettünk. Nyolc hónapig éltünk így. Volt egy megbízott ember, akinek a boltot kellett volna vezetnie. Ez egy lezüllött, de iskolázott ember volt. Szerette az életet, eljátszott, elherdált mindent.

Egyik reggel szóltak a mamának, hogy miért nem nyitja ki a boltot. Elmondta akkor, hogy szóljanak az embernek, hiszen nekünk nincs már kulcsunk hozzá. Erre válaszolták, hogy már napok óta nincs nyitva a bolt, s keressük csak meg, hátha meglesz nálunk a kulcs. Neki is láttunk, s meg is találtuk. Bedobta a verandára, úgy ment el.

Szerettek bennünket a hetényiek. Nagypapa becsületes kereskedő volt, megtanított bennünket a pénz megbecsülésére. Szépen vezette a boltot. Mielőtt meghalt volna, kioktatott mindenre, hogy jól végezhessük a munkát. Kérdeztem is tőle, mi legyen azokkal, akiknek hitelezett. Azt mondta: „Kisleányom, azt soha ne kérd meg tőlük. Ha módjuk lesz rá, megadják, ha nincs rá módjuk, akkor meg minek azt hánytorgatni.” Így is lett.

1948. április 12-én ért bennünket a kitelepítés.

A keresztyánym szóló előző este, hogy jönnek és összeírják azokat a házakat, ahonnan kitelepítik a lakosokat. Láttam, amint a mi házunk előtt is ott van a két ember és felírnak bennünket. Kimentem hozzájuk, s mondtam nekik: „Bácsi, ne vegyék el tőlünk ezt a házat. Ha el kell innét mennünk, akkor nem lesz, aki kimenjen a temetőbe édesanyámhoz.” Megragadta a kabátomat, és úgy ellökött, hogy majdnem az árokban kötöttem ki. Nyomatékként még odadobta szlovákul: „Eredj a fenébe, menj a Dunának.”

Még iskoláskorú voltam, hiszen alig töltöttem be a tizenhat évet. Ekkorra már bezárták a magyar iskolákat, csak szlovák iskola volt. Ott tanítottak bennünket szlovákul, de nem nagyon ment. Nem szívesen emlékszem vissza ezekre az időkre, mert rossz emlékeim vannak. Szegény öcsém, akkor kezdte meg az első osztályt, s nem tudta kimondani azt a két szlovák szót rendesen, amit tanítottak éppen. A tanító megragadta a kis kabátjánál, odacipelte a kályhához, s szegény kisöcsémnek ott kellett a kályhába mondania, hogy „disznó számár vagyok”. Természetesen szlovákul. Így megalázva még azt sem tanultuk meg, amit egyébként megtanultunk volna.

Mivel Hetényben boltot vezettünk, Mórón is megnyitottuk a kis üzletünket, és abból tartottuk el magunkat. S. mindent elvállalt, dolgozott cséplőgépen, beszerezte a bolti árut, hazalátogatott később Heténybe, onnan segítettek bennünket a szülei. Mindent megpróbáltunk, amit csak lehetett. Mondta is szegény jó nagymamánk, hogy nektek most már össze kell házasodni, mert az élet is így akarja.

Sajnos 1950-ben megindultak az államosítások, már árut is nehezen szereztünk be. Ekkor azt a tanácsot kaptuk, hogy adjuk vissza az iparendéjyünket, mert így lesz a legjobb megoldás a mi részünkre.

Ekkoriban már elkezdte működését a földműves szövetkezeti kereskedelem. Nekünk volt üzletberendezésünk, nekik üres üzlethelyiségük. Így közösen létrehoztunk egy kis vegyeskereskedést, azzal a kikötéssel, hogy S.-t alkalmazzák, mint üzletvezetőt. Időközben ő elvégezte Gyöngyösön a Vendéglátó és Élelmiszeriparosi technikumot, így a szövetkezet nagy örömmel megbízta őt az üzlet vezetésével. Ezek után egy kicsit könnyebbé vált az életünk, bár napi tizenhat órát dolgoztunk, s a nagymamát, valamint L. testvérkémet is mi tartottuk el.

Móra kerülve kaptunk egy házat. Minden faluban volt egy bizottság, az eldöntötte, hogy kit, melyik házba visznek. Mi először egy olyan házat kaptunk, ami elég romos volt. Ha esett az eső, ki kellett a sarokból mernünk a vizet. A kocsikról a holminkat csak az udvar közepére rakták le. A házban még benne lakott a sváb tulajdonos, amikor megérkeztünk. Mi eléggé későn érkeztünk, a többiekhez viszonyítva. A svábok már azt gondolták, hogy nem is jön más. Mondtuk, hogy adjanak egy másik házat. Kaptunk is egy nagy parasztházat, de abban is laktak.

Mi hárman a nagymamával és a férjemmel laktunk együtt, apukámék külön költöztek. Még ebben a nyomorúságban is voltak spekulánsok, kapzsiak. Volt két kapzsi telepes, akik rábeszélést adtak apukámat, hogy adja oda az ő házat egy másikért. Apám odaadta nekik. Mi nem kaptuk meg az ígért nagy házat, nekünk meg egy még rosszabb, még romosabb házat adtak. A falból kinőtt a gomba, nem is mertünk mi már ott maradni a gyerekekkel. Addigra ugyanis mi már összeházasodtunk, és született két kislányunk is. Így mi a gyerekekkel elmentünk albérletbe. Került fedél a fejünk fölé, de az én fizetésem egészen elment az albérletre.

Legelőször én mentem Mórról haza, Heténybe. Két hétig maradhattam. A rendőrségről kiállítottak egy engedélyt, azzal mehettem. Előtte meg csak levelezgettünk, meg a Dunán telefonáltunk. Megírtuk egymásnak, hogy mikor találkozunk a Duna két partján, aztán lehajoltunk a víz fölé, úgy üzentünk egymásnak, a víz meg elvitte a hangunkat. Még a Duna is kegyes volt hozzánk.

Most is hazalátogatunk rendszeresen, ott vannak a szeretteink a temetőben. Meg kell mondjam, hogy semmi rossz érzésem nincs az új lakókkal szemben.

Édesanyám sírhalma mellett drága hetényi rokonaim, barátaim mind megállnak és üdvözlölköznek egymást igaz szeretettel. Édesanyám sírhalma mellett állva, arra kérem a jó Istent, hogy tegyen csodát, s ha egyszer véget ér a földi életem, itt, Hetényben Édesanyám mellett találjam meg a végső nyughelyem. Ott, ahol a kéklő ég alatt láttam meg a fénylő napsugarat. Mert én a szívemet kétfelé osztottam. Egyik felét a családomnak adtam, a másik felét szülőföldön kislalumban Hetényben hagytam.

Lejegyezte: Monostori Éva

„NÉVTELEN”* (1926)

HETÉNY – •EHUN – HETÉNY – SZULOK, KOMÁROM

„A községházán apám jelentkezett a házuk kulcsaiért. Azonban nem engedtek vissza a lakásba.”

Mindig nagy boldogság számomra, ha szülőfalumra gondolok. Hetény mindig kitarzott a magyarsága mellett, tiszta színmagyar református falu volt. Szép gyermekkorom volt. Szüleim mindent megadtak nekünk, amit csak lehetett. Földművesek voltak. Apámnak egyhónapos volt a leánya, amikor bevonult, majd 1914-ben Galíciában fogságba esett. 1921-ben tért haza, ekkor a leánya már hét éves volt. 1922-ben megszületett bátyám, 1923-ban én. Boldogok voltunk, 16 hold földünk volt. 1938. november 6-án díszkapu fogadta a bevonuló magyar hadsereget. Örömmámorban úszott az egész falu. E. M. őrnagy volt a parancsnok, aki a falu díszpolgára lett. 1943-ban besorozták a bátyámat, 1944-ben engem. Anyám odaadta mindkét fiát a hazának. Mindketten szerencsésen hazatértünk. El kellett mindent viselnünk. A ház, ahol születtem, kedves, boldog otthon volt mindaddig, amíg a háború le nem sújtott, mert 1945. január 8-án bombatalálat érte a házunkat.

* A visszaemlékező kérésének megfelelően sem az ő nevét, sem pedig a szövegben előforduló többi nevet nem tüntetjük fel.

Az oroszok reggel bevonultak a községbe és akkor a német repülők megkezdték a megtorlást. Én ugyan nem láttam, de szüleimtől hallottam, hogy csak úgy feketélt a kert vége az orosz katonáktól. Amikor a bombázás elkezdődött, a szüleim befutottak a házba, hogy biztonságban legyenek az ajtó mögött, a szekrény és a fal takarásába rejtőzve el. De akkor már csak úgy hullottak a bombák. A házunkat is eltalálta. Olyan találatot kapott, hogy a tőlünk 150 méterre lévő tóban is találtak tetőanyagot. Szüleim szerencsésen megúszták, élve maradtak ezen a helyen. Azt mondják, azért ért bennünket bombatámadás, mert a kertünkben a sok öreg gyümölcsfa alá bújtak el az oroszok. Hetényben csak három házat ért bombatámadás, kivétel nélkül mind olyan házakat, ahol oroszok rejtőztek. Én ebben az időben még katona voltam, így történt, hogy nem tartózkodtam otthon.

1944 augusztusában soroztak be, majd karácsony előtt minket Komáromból, a 2-es erődből mint tüzéreket indítottak el Németországba. Ott Heilbronnban kötöttünk ki. Egy évig voltam ott katona. Majd 1945 májusában jöttek az amerikaiak és akkor fogságba estem. A fogságom pedig 1945 májusától 1946 januárjáig tartott. Ekkor jöttem haza.

Ansbachban voltunk először katonák, akkor napiparancsban hallottuk, hogy Hitler beült a kocsijába és a végső győzelemre indult. Mi pedig megyünk felszabadítani hazánkat, Magyarországot. Akkor Nürnbergtől egészen Münchenig lementünk. Utána, harmadnapjára kint a feketelobogók, és azt mondják, Hitler hősi halált halt. Ez volt nekünk a parancs-kihirdetésben. Utána, aztán május 2-án szörnyű időjárás volt, ugyanis esett a hó. Ahogy ballagtunk dél felé, a hazánk felé, kiadták parancsba, hogy a holnapi naptól kezdve az amerikai hadsereg fog velünk rendelkezni, mert fogságba estünk. És ekkor a fegyvereinket összegyűjtötték, a falu végén ásattak velünk egy nagy gödröt, majd abba mind betemettük, aztán az egyik főhadnagy beszédet mondott. Arról beszélt, hogy most temetjük el hazánkat. Erre a mondatra nagyon jól emlékszem. Majd azt is mondta, hogy ettől a naptól kezdve az amerikai parancsnokság fog rólunk gondoskodni. Aztán egy hónapig a szabad ég alatt tartózkodtunk. Ott volt a köpenyünk, ha esett az eső. Jól kitaláltuk, hogy hogyan lehet a legjobban átvészelni ezt az időszakot. Viszont jól kosztoltak bennünket, a sok koplalás után ez nagyon fontos volt.

Egy hónap után aztán átkerültünk a barakkokba, fabarakkokba. Ebben voltunk nyártól fogva egész január 22-éig, amíg be nem vagoniroztak, és haza nem küldtek bennünket Magyarországra. Akkor itt, Komáromban, a Monostori Erődben fogadtak bennünket a magyar katonatisztek: ott állították ki azt a levelet, amiben az állt, hogy hazamehet mindenki abba a községbe, ahová való. Mi is kaptunk határátlépési engedélyt, mert már nem mehettünk ám át a hídon Heténybe, csak úgy szabadon, mint azelőtt, hanem csak úgy, ahogy a csehszlovák katona engedte. Bizony, nagyon csúnyán fogadott minket. Nemcsak én voltam így, hanem volt más hetényi, gútai, ógyallai, újgyallai, naszvadi, meg komáromi fiú is.

Bizony, sokan nem jöttek vissza. Egy komáromi fiú, akinek a neve is az volt, hogy K. L., ő is ott halt meg Heilbronnban, meg egy naszvadi fiú, V. J. Ő is egy bombázáskor halt meg. Én kiállított ór voltam a bombázás idején, de leszaladtam a pincébe és így életben maradtam. A Jóisten velünk volt, mert a pince beszakadt ugyan, de az egyik katonakolléga nyugtatott, hogy minden elcsendesült, s egy kis napfény szűrődött be a pincébe. Aztán az egyik fiú a másikat a nyakába vette, hogy megnézze, mi az, s akkor láttuk, hogy az a pincének a bedeszakázott vészkijárata. No, így egymás nyakára állva ugráltunk ki, így menekültünk meg mi is, meg a németek is. A Jóisten ugyanúgy velem volt akkor, mint a szüleimmel otthon.

Sokan veszték oda. Emlékszem egy erdélyi fiúra, ő olyan ellátó volt, hajtotta a lovakat, hozta az ellátmányt, azt is találat érte. Ott feküdt a kocsin, a kenyerék szanaszét körülötte. Akik megsebesültek, azokat összeszedték, majd bevitték a kórházba. Egy naszvadi fiút ott kellett hagynunk a kórházban, szilánkot kapott a tarkóján, ő szegény ott is maradt meghalva. Kimentünk a városba, és tudomásunkra jutott, hogy a magyar katonákat egy bizonyos helyen összegyűjtik, majd újból lett egy kis ütegünk.

Az előbb ott hagytam abba, hogy amikor mentünk haza, a csehszlovák katona nagyon durván fogadott. Elvette a maradék pokrócomat és a német csajkám is. Kérdezte, hogy hova megyek. Mondom neki, Heténybe. Durván odalökte, hogy „mars!” Próbáltam kimenni az állomásra, ott vonatra ültem és délután valamikor úgy négy óra tájban érkeztem meg a hetényi állomásra. A hetényi vasútállomás a falutól három kilométerre volt. Mindennap érkeztek foglyok, mindig érdekelték a szüleim, hogy nincs-e köztük hetényi is. Hazafelé menet apámmal egy dombon futottunk össze. Tárt karokkal fogadott, nagyon örült, hogy élve megúsztam. Édesapámmal karonfogva mentünk hazáig. Boldogan éltünk ott egy évig. A lebombázott házunk végében lévő kocsisínt befalazták, az lett a konyha, az istálló meg a szoba.

Januárban aztán katonaság érkezett a községbe, onnan se kimenni, se bejönni nem lehetett, a kisbíró a deportáltak házához vitte a lapot. Nekünk is elhozta, a házból ki sem mehettünk, és egész napra otmaradt egy katona. Édesapám később azt mondta: ha kell, embert ölök, de innen nem megyünk el.

Másnap bevagoniroztak. A komáromi állomásra vittek bennünket. Anyám csak sírt. Amit egy vagonba be tudunk pakolni, elvihettünk. Talán még nyolc tyúkot is, hogy legyen mit ennünk, meg persze tüzelőt, mert a nagy hidegben majd megfagyunk. Érsekújvár felé vittek bennünket. A katonák már nem őrizték a vonatot, ezért apámnak az az ötlete támadt, hogy amikor megáll a vonat, én szálljak le, és menjek el nénémékhez, Komáromszentpéterre. Szőkevényként bújjak meg.

Hóban, fagyban elindultam hazafelé. Reggel hét órára megérkeztem a nénémhez. Egy-két hónapig náluk bujkáltam. Nem mehettem vissza Heténybe. Szüleim megérkeztek a Prágától hatvan kilométerre lévő Poděbradyba, egy •hun nevű majorba. Ott kipakoltak, lakást kaptak. Bátyám és a felesége még Hetényben átszöktek az apósáékhoz, így őket sem deportálták.

Levelet küldtek a szüleim, hogy nincs nagyobb baj, munkára kell az ember, így vonatra ültem és megkerestem apámékat. Anyám megbetegedett, ezért hazaküldtek bennünket Komáromba, mindenünket hátrahagyva. Mezei doktor, akivel együtt voltunk fogságban, őt megkerestük, s anyámat elhelyezte a kórházban, mi pedig hazamentünk Heténybe.

A községházán apám jelentkezett a házunk kulcsaiért. Azonban nem engedtek vissza a lakásba. Az állatállományunkat is elvitték. Deportálták a módos embereket, meg a föld nélküli zselléreket is. Az volt a bűnük, hogy magyarok voltak. Apám községi előljáró és presbiter volt. Tiszteletre méltó ember volt, mindenki szerette. Ezért kellett minket kidobni, kirúgni, deportálni, mindenünket elvenni?

Apukám kijárta azt, hogy a fehérlevél szerint leltározzák fel a vagyonunkat. Megkaptuk a leltárt a megmaradt házról, földekről, gyümölcsösről. Bátyám apósa hazaszállította a poděbrady-i bútorunkat, sőt egy nagyon rendes hetényi család még a baromfit is megőrizte. Mondták, hogy majd a naszvadi szerelvényrel elküldenek bennünket Magyarországra. A bátyám kinyomozta, hogy a tehén és az ökrök Gyulamajorban vannak. A magyar katonák teherautóra tették a teheneket, és a komáromi állomáson bevagoniroztak. Szulokba december 5-én érkezünk meg, s megkaptuk a Petőfi Sándor utca 15. szám alatti lakást. Senki sem tudta, hogyan élünk majd, mi lesz velünk, ha nagy árván megérkeztünk Magyarországra. Egy naszvadi kereskedő lett a hatodik szomszédunk. Ő vigasztalta anyámat. Naszvadról kilencven családot telepítettek ki.

A szomorú karácsony ott ért bennünket. Távól a szülőfalunktól, távól a testvéreinktől, rokonainktól. A szomszéd Kálmánca községből a presbiter és a református lelkész – utóbbi Tóth János volt – írtak a püspöknek levelet. 1948 áprilisára már ötvenkét kitelepített hetényi családról szerzett tudomást a püspök. Nagyon összetartottak a naszvadiak, az udvardiak, a zseliziek.

B. D. hetényi áttelepítettnek érdekes a története. Ő, mondjuk ki, nagy kommunista volt. A Donnál állt át az oroszokhoz, orosz katonai ruhában érkezett Heténybe, mikor az oroszok elfoglalták a falut. Őt sem kímélték, őt is kitelepítették Mikére. Később, mikor már Magyarországon voltunk, felutazott Budapestre, ott, a minisztériumban kapott állást, mert szovjet partizán volt.

1953. március 22-én jöttünk erre az üres telekre. Egy melléképületben húztuk meg magunkat. Majd nagy keservesen felépítettük. Ennek az ára azonban az volt, hogy le kellett mondani a szuloki házról, földről. Testvéreinkkel levél útján tartottuk a kapcsolatot. Csak anyám 1954-es halálakor kaptunk határátlépési engedélyt. Aztán, amikor 1955-ben táviratot kaptam, hogy bátyám apósa meghalt, akkor járhatam újra Hetényben. Bátyám egy évvel idősebb nálam, még ma is él. Nővérem tíz éve meghalt.

A régi házba 1948 áprilisában hazátlan, békéscsabai szlovákok települtek. Később új házat építettek. Ritkán járok Hetényben, de nagyon kedves érzés, mikor a szülőföldre lépek. Vannak, akik visszalátogatnak a régi szülőházba, én azonban nem fogtam kezét a szlovákkal, aki a házunkba költözött.

Visszavágtak a szlovákok, visszavágot a csehszlovák kormány az 1938-as visszacsatolásért. Kellett nektek a Fölvidék? Miért születtek meg a fehérlevelek? A magyar lelkiületet képviselő embereket telepítették ki. Így járt az apám is. „Verd a melled Magyarországon!” – mondták. „Kivágjuk a magyarokat a Fölvidékről!” – Szörnyű dolgok voltak ezek. Ma is fáj az ember szíve.

A háború után Hetényen a magyar iskolát bezárták. Kurtakeszibe, a szomszéd faluba mentek a gyerekek szlovák iskolába, csak 1948 táján nyitották meg újra a magyar iskolát. Az egész családuknak szenvedett lelkileg. Apám megélte, hogy átjárható lett a határ. A hét éves orosz hadifogságnak köszönhe-

tően jól beszélt a nyelvet. Elment tolmácsnak 2–3 évig. Felajánlották a szuloki ház kárpótlását. Apám vonatra szállt, a veszett fejsze nyelét keresni. Bekövetkezett a tragédia. A rendőrök másnap értesítettek, hogy Fonyódon a vonat alá esett. Másnap Fonyódra siettem, de mire odaértem, elhunyt. Kárpótlást persze nem kaptunk, mivel lemondunk a vagyonunkról. Más volna most a helyzetünk, ha nem tartozunk a kitelepített 52 család közé.

Lejegyezte: Monostori Éva

NÉVTELEN HÁZASPÁR* **HETÉNY – MÓR, KOMÁROM**

„...nem térhettünk vissza. Amikor már lehetett volna, addigra már elfáradtunk. És nem is lenne hova.”

Asszony (A): Mindketten Hetényben születtünk, onnan telepítettek ki bennünket. Jómagam tizenkét éves voltam akkor, a férjem meg akkor tizenöt. Mi Móron házasodtunk össze.

Férj (F): Nehéz sorsom volt, mert a szüleim már hatéves koromban elváltak. Édesanyám újra férjhez ment, édesapám is megnősült. Az akkori törvények szerint a fiúgyermeket az apának ítélték, így én apámékkal éltem. Édesapámnál született egy öcsém, édesanyáméknál lett egy lánytestvérem.

Édesapám korán, a háborúban meghalt, Mosonmagyaróvár mellett vesztette életét. Addig sem volt könnyű dolgom, de ezután már tényleg nehéz sorsom lett. Napszámoskodtam, mindent el kellett vállalnom, mert én lettem a családfő. Az öcsém akkor még nagyon kicsi gyerek volt. Nemsokára meg jött a kitelepítés.

Családunk is pár hold földön gazdálkodott, kisparasztkok voltunk. Mihozzánk, Heténybe az oroszok kétszer is bejöttek. Egyszer ott voltak vagy két hétig, de aztán a németek visszaverték őket. A nyilas uralom alatt apámnak vissza kellett mennie a hadseregbe, de azt nem tudni a mai napig sem, hogy mi lett a veszte. Úgy mondták, hogy kint ült a padon, jöttek az oroszok, beszélni kezdtek velem, és ő tudott a nyelvükön, még csehül is jól beszélt. Na, állítólag akkor lefordult a padról, és meghalt; szívinfarktusos lett. Mondtak azonban ezt is, azt is. Le is lőhették, de ezt már ki tudja. Mi, a család haza is hozattuk. Hetényben van eltemetve. Meg is nézhettük volna, de már akkor legalább egy hónapja halott volt, senki nem nézte meg, nem tudjuk, hogyan is végezte.

A kitelepítést már csak hárman éltük meg. Ebben az időben negyvennyolc családdal együtt mi is megkaptuk a fehérlapot. Csak azoknak adtak, akik korábban magyarnak vallották magukat. Korábban is voltak már családok, akiket a szudétánémet területekre, Csehországba vittek cselédnek. A kitelepítések egészen addig tartottak, amíg Beneš kidobták az ablakon.** Akkor befejezték a telepítéseket. Minket azonban, sajnos, még mindig nem mentesítettek a kitelepítés alól.

Édesanyámék otthon maradhattak, ők akkor Komáromszentpéteren éltek. Amikor pakoltunk, jöttek a szomszédok, rokonok, segítettek mindenben. Készítették a ládákat. Fedett vagonokat kaptunk, abba rakodtunk. Nagyon nehéz volt a búcsú, nehezen tudtunk csak egymástól elszakadni. Mindent összepakolhattunk, bútort, ruhaneműt, jószágot. Nekünk nem kellett sok vagon, mert kevés holmink volt, de voltak olyanok is, akik több vagonnal indultak útnak.

Jó sokáig voltunk úton. Napokat utaztunk, mire elértünk Móra, a végállomásra. Többször megálltunk az úton, hiszen az állatokat etetni, itatni kellett. Móron a kitelepített svábok házait kaptuk meg. Ez is eléggé változó volt, hiszen volt olyan ház, amelyikben benne lakott a gazda, volt olyan, amelyikben már nem, de még a faluban élt, s akadt olyan is, ami már teljesen üres volt. Szegény svábok, nekik sem lehetett könnyű, hiszen elvették tőlük ingó és ingatlan vagyonukat, az egész életük munkáját. Engem 1952-ben vittek el katonának, 1955-ben szereltem le. Három egész évet töltöttem katonaként. Talán a legszebb korszakom volt az.

---

* A visszaemlékező Ján Masaryk csehszlovák külügyminiszter 1948. márciusi rejtélyes öngyilkosságát keveri össze Edvard Beneš köztársasági elnök hat hónappal később, agyvérzés nyomán bekövetkezett halálával.

A: Mi csak hárman voltunk szüleimmel. Én egy szem gyermek voltam. A mi családnk is földműveléssel foglalkozott. Egy kis falusi házunk volt, az utca felé két kis ablakkal, egy ganggal. Szoba-konyhás, meg kamra volt hozzá. Mellette meg a fészter. Teheneket tartottunk, abból éltünk. Szegény jószágokat is magunkkal hoztuk, édesapám még Móra is azokkal a tehenekkel járt szántani. Megvoltak egészen a téjesítésig. A kitelepítésnél én csak tizenkét éves voltam, de azért nagyon jól emlékszem sok mindenre. Arra nagyon emlékszem, hogy mindenki sírt, rítt.

Édesapám is volt katona. Lengyelországban és Terezinben. Jó sokáig volt oda. Amikor hazatért, arra jól emlékszem, épp a szőlőből jöttünk haza, ahol egy tavaszi napon kötöztünk, és nagy eső volt. Mire elállt az eső, én mint afféle gyerek kimentem az utcára sarazni, játszani. Egy mellékutcában laktunk Hetényben, nem a főutcán. Ahogy ott játszottunk, egyszer csak jött haza apám. Elkiáltotta magát: „Irénkém, gyere ide!” Mindjárt be is szaladtam édesanyámhoz, hogy szóljak, hazajött édesapám. Édesanyám nem hitte el, azt gondolta, hogy becsapom. Mondta is nekem: „Miért nem eléje mentél, kislányom?” Hát nem mertem, mert nem ismertem meg. Tényleg ő jött haza. Nagy volt ám a meglepetés. Ők még akkor nagyon fiatalok voltak, úgy 37 év körüliek. Alig telt el pár év, jött a kitelepítés.

Arra én is emlékszem, hogy rokonok segítettek csinálni a nagy ládákat, amibe pakoltunk. Arra is emlékszem, hogy évekig álltak a ládák a móri házban kibontatlanul. Abban reménykedtek szüleim, hogy hamarosan csak hazamehetünk. Aztán lassacskán mégiscsak kipakoltunk, hiszen kellett ez-az. Már Móra született meg az öcsém, így lassanként berendezkedtünk.

Én negyedik osztályig jártam Hetényben iskolába, de tavasszal abbamaradt, mert kitelepítettek. Már Móra folytattam a tanulást, újból negyedikes lettem. Sajnos, nem sokat foglalkoztak velünk a szlovák tanítók, így sok pótolnivalónk maradt. A magyar iskolákat szerintem nem szüntették meg, csak elhatározták, hogy meg kell tanulnunk szlovákul. Ha mostani fejjel belegondolunk, nem volt ez rossz, hiszen a szlovák nyelv volt a hivatalos. Minden ügyet úgy kellett intézni, nem lett volna rossz dolog az, ha mindenki megtanulja.

Emlékszem arra is, hogy a mozdony után a legelső vagonban voltunk. Szép, nagy magyar zászló lengett rajta. Elöl álltak azok a vagonok, amelyikbe a családokat helyezték, majd az állatoké, ezt követték a takarmányosok. Mi kevéssel utaztunk, de volt olyan család, akiknek több vagonban voltak a dolgai.

Bennünket nem is Móra akartak vinni, hanem Kaposvárra. A hetényi rektornak volt egy ismerőse Pesten, és ő intézte el állítólag, hogy közelebb kerüljünk. Így utaltak bennünket Móra. Apukámnak is volt egy unokatestvére Budapesten, ott több napig álltunk. Mikor megtudta Rebi néni, hogy a hetényiek Pesten vannak, megkeresett bennünket. Itt felvették újra a rokoni kapcsolatot, Móra is többször meglátogatott bennünket.

Móra mi egy nagy, hosszú, sváb házba kerültünk. A tulajdonos még az udvarra volt kirakodva. A ház első részét kiürítették nekünk. A középső részén laktak az idősebbek, a ház végén meg a fiatalok. Ott sírtak szegények. Mondták apámnak, hogy őket egy régi, pici házba akarják költöztetni, látják, hogy mi kevesen vagyunk, hadd maradjanak ők is itt a hátsó részen. Szegény apám persze hogy beleegyezett. Így laktunk jó ideig együtt, három család egy udvarban.

Később ők megvásárolták tőlünk a házrészüket, s abból a pénzből vettünk itt, Komáromban egy családi házat. Szegény apám annyira örült, hogy közelebb kerülhetett az otthonához. Öröme azonban nem tartott sokáig, mert három év elmúltával szívinfarktusban meghalt. Móra mi, gyerekek jobban és hamarabb beilleszkedtünk, mint a felnőttek. Szüleim Móra is a mezőgazdaságból éltek. Kaptunk egy kis földet, meg szőlőt, azt műveltük. Mikor elvégeztem az iskolát, nem mentem továbbtanulni, mert kellett a pénz. Elhelyezkedtem a vendéglátóiparban, konyhán dolgoztam kizilányként.

A hetényiek Móra is tartották a kapcsolatot. A templomban mindig találkoztunk, meg volt egy kultúrotthon, ahol zenés összejöveteleket tartottak. Mi is odajártunk. Keveredtünk a helyiekkel. Itt ismerkedtünk meg a férjemmel, s 1957 novemberében össze is házasodtunk.

F: Sokáig nem mehettünk még haza, Heténybe. Talán csak az ötvenes évek végén. Addig csak leveleztünk egymással, de találkozni nem lehetett. Édesanyám, aki odaát maradt, nagyon hiányzott, meg a rokonság. Mi is nehezen viseltük, de a szüleinket nagyon megviselte a kitelepítés. Testvérek, családok szakadtak el egymástól.

Amikor aztán hazamehettünk vízummal, akkor jó sokáig maradtunk otthon. Volt úgy, hogy hetekig. Alig győztük a rokonok látogatását, mindenki szeretett volna vendégül látni.

Móron mi egy kis parasztházat kaptunk, egy konyhával és két szobával. Volt hozzá még egy kis kert is. A (nevelő) anyám nem ment férjhez, én voltam a családfenntartó. Nem volt könnyű, az biztos. Sajnos, így nem volt módom szakmát tanulni. Később a vasútnál helyezkedtem el. Amikor a vagonokban hoztak bennünket át, és láttam a vasutasokat, nem gondoltam volna, hogy egyszer én is az leszek.

Anyám és az öcsém Móron maradtak, de már mind a ketten elmentek közülünk. Öcsém is megházasodott, két családja lett, de nagyon hamar vége lett az életének.

A: Akkoriban még volt munkalehetőség, mindenkinek sikerült elhelyezkednie valahol. Ott voltak a bányák, a környező települések üzemei, és hát Móron a mezőgazdaság, a bortermelés. Iparkodó, gazdag település volt az akkor. A szorgalomnak meg is lett az eredménye, ma is szép település. Emlékszem, kezdetben nem szerettek bennünket. Az idő múlásával azonban csak rájöttek, hogy mi sem önszántunkból jöttünk ide, számunkra olyan idegenek ők is, mint amilyen idegeneknek tartanak minket.

F: A szegényebb svábokkal nem volt gondunk. Ők nagyon szorgalmas, munkás emberek voltak. Csak a gazdagabbak neheztek ránk, hiszen nekik sok mindenüket elvették.

A: Mondjuk, mi sem örültünk annak, hogy a hátrahagyott házaikba békéscsabai tótokat telepítettek. A mi házunkban lakók ott is maradtak.

F: A negyvennyolc családból egy sem tért haza, nem mehetett. Azok, akiket Csehországba telepítettek, azok majd mind visszatértek. Az igaz, hogy sokan nem költözhetek be a saját házaikba, de családtagoknál, itt-ott csak megfértek. Mi viszont nem térhettünk vissza. Amikor már lehetett volna, addigra már elfáradtunk. És nem is lenne hova. A régi házaik vagy nincsenek meg, vagy mások lakják.

Nem azért, mert a mi falunk volt Hetény, de nem volt ám az egy szegény település. Dolgos emberek lakták, és szép, gondozott falu volt. Lakói alkalmazkodni tudtak munkához, emberekhez, mindig a helyzetnek megfelelően. Úgy gondolom, hogy nagyságrendben nem volt nagy különbség az otthagyt és a kapott ház, illetve a földet illetőleg. De az mégsem Hetény volt. Móron már másabb, felvilágosultabb emberek voltak, nem mint odahaza.

A: Nálunk, Hetényben egyszerű, parasztemberek éltek, józan paraszti ésszel és gondolkodással. Sokat kellett tanulnunk, hiszen egészen másképp végeztek el bizonyos munkákat, mint mi. Mi, hetényiek kukoricalevélből készítettük a kötözőnek valót, ők meg a zsuppot meggyúrták vizesen, úgy mondták, hogy gica. S a rozsnak a szalmájából készítették a kötözőt. Lehet, hogy jobb is volt úgy, ahogy ők csinálták. Sok mindent megtanultunk tőlük, átvettük a szokásaikat.

F: Gazdag kultúrélet folyt nálunk, Hetényben. Apám trombitált a rezesbandában. Tanította is a hangszeren való játékot, és nagyon szépen fújta. Hívták akkor Budapestre is zenélni, de a mi fajtánk olyan földhöz ragadt fajta, nem mozdult ki a falujából. Nagyon sokan életük során még a szomszéd faluban sem jártak. Mi így nevelkedtünk, ez volt a természetes.

A: Vásárolni is csak Komáromba jártunk, de oda is csak nagy ritkán. Voltak asszonyok, vagy a család idősebb asszonyai, a nagymama, akik bejártak rendszeresen vásárolni, piacozni. Nem ám kerékpárral, vagy autóval, hanem gyalog. Akkoriban nem volt távolság tíz kilométert gyalogolni. Korán reggel keltek, és arra szánták a napot. Vitték a túró, tejfölt, ami volt. Keresték is a városi háziasszonyok a kínálatot.

F: Nekünk otthon ökreink voltak, azokkal szántottam, minden munkát megcsináltak. Szerettem is őket, hiszen tudták a dolgukat, mentek szépen arra, amerre kellett. Elvittük őket Móra is, később pedig eladtam. De talán jobban is jártam, mert nemsokára jött a tévesztés, akkor úgyis elvették volna. Nem volt más választás, mint belépni a téeszbe. Vagy menekült volna az ember valamerre, bányába, az iparba.

Mi hét hold földet és egy hold szőlőt kaptunk. Már említettem, a földek körülbelül egyformák voltak az otthagytakkal. Mennyiségben nem, de minőségben azért volt különbség, hiszen akik közelebb voltak a tűzhöz, azok jobbakat kaptak.

A házunk eredeti tulajdonosával mi is találkoztunk, őt nem telepítették ki Mórról. Szegényebb volt. Fájt neki, hogy csak úgy kirakták a házából egy másikba. Természetes, hogy nehezelt ránk. Mi sem tennénk másképp.

A: A mi házigazdánknak meg már akkor cipőüzlete volt. Ő megértette, hogy mi nem vagyunk rossz emberek. Később, amikor eljött a fürdőbe, bejött hozzánk. Most már nem él szegény, csak a testvére jön még ma is.

Mi megismerkedtünk a hetényi lakásunkban lakókkal. Az utcán elmentünk a házunk előtt, a szomszédokhoz betértünk, de a saját házunkba soha nem mentünk be. Nem akartuk tovább szomorítani a helyeze-

tet. A házuk még ma is megvan, talán egy kicsit átalakították, korszerűsítették. A férjemékét viszont lebontották. Ők ott laktak a falu közepén, a mostani nagy áruházzal szemben. Mi meg a községházától is kintebb.

F: Ennyi év távlatából úgy gondolom, a kitelepítéssel az volt a céljuk, hogy a felvidéket szlovákosítsák. Voltak közülünk is, de nem sokan, akik megtagadták a magyarságukat, és reszlovakizáltak. Talán a módosabbak, akiknek sok mindent kellett volna otthagynia. Abban az időben még volt tartásuk az embereknek, nem mint ma.

A: Összetartottunk, és még ma is tartjuk a rokonsággal a kapcsolatot, de már egyre kevesebben vannak követőink. Hetényben külön világ volt. Majdnem az egész község egy nagy családot alkotott, mert vagy koma, vagy sógor, ány, keresztanya. Keresztszülők is többen voltak. Nekem négy volt. Kettő vitt a templomba, kettő meg vissza.

Lejegyezte: Monostori Éva

HIDASKÜRT

KÉT KÜRTI ASSZONY HIDASKÜRT –HIRD

„*tinektek itt jobb, mint nekünk ottand.*”

Kérdező (K): Milyen kapcsolatuk volt az itteni svábokkal közvetlenül a kitelepítés után?

A: Jó, jó. Nem mondom, hogy nem sírdogáltunk mi is, ők is, de jó. Máig jóban vagyunk a háziakkal (a házból kitelepített svábokkal) igazán.

K: Az hogy lehet, hogy a kitelepített svábok nem haragudtak, hogy beköltöztek a házaikba?

B: Mert ők is úgy voltak, mint mi. Őket is kitelepítették, együttéreztek velünk. Ők is olyanok voltak, mint mi.

K: Könnyen ismerkedtek itt a sváb, felvidéki, magyar fiatalok, kötöttek vegyesházasságokat?

A: Velünk nem sok fiatal jött ide olyan, hogy lány vagy legény. A mieink meg már itt születtek. Talán a J. volt az egy lány, meg a V. gyerekek voltak. ...

K: Miket kaptak tőlük ajándékba?

A: Mikor még a férjem nővére élt, ők szoktak zoknikat, harisnyákat adni ajándékba.

B: Meg hát az ott olcsóbb is volt. Mintás alsónadrágokat, konyharuhákat hozott az ember. De most már nem érdemes, ott is annyiba kerül, mint itt. Most is, hogy itt voltak a testvéreim, pénzt adtam nekik, hogy vegyenek, amit akarnak, de azt mondja, hogy „most mit vegyek, annyit ott mint itten”. Csak hát mégis, ha ezek Pozsonyból átmennek Győrbe és vásárolnak valamit, ami éppen kellene, ami Pozsonyban nincs. De mit tud nekik most már az ember ... Az árak is ugyanazok mindenhol. Régen még érdemes volt, ha jártunk át, bevásároltunk egy kicsit. Papucsot, rizst, tíz kilót hoztunk vagy mennyit. Dobozos süteményeket, azok is finomak voltak „Cseszkóban”. Még van is cseh papucsom, meg is mutathatom. Meg csizrát, azt a fekete mamuszt.

K: Ennyi év után hová tartozónak érzik magukat?

A: Fölvidékről származunk, Hidaskürtön születtünk, és itt lakunk Magyarországon. Ez a három összetétel. Most már ötven éve itt lakunk, már most hirdiek vagyunk, hiába. Most már ide van szokva az ember, ha haza is megy, olyan furcsa minden. Már ott is az ember csak a közeli rokonságot ismeri, meg azok a betelepültek is, azokat meg végképp nem ismeri az ember ... Te tudod hogy ki került a házba? Én nem is láttam őket.

K: Nem is voltak azóta megnézni a szülői házat?

B: Én voltam az udvarban, mert ketten laktak, a R-éknál, de a háziakat nem láttuk, akik a mi lakásunkban laktak. Hisz együtt voltunk akkor otthon, nem is láttuk őket.

K: Nem is voltak kíváncsiak?

A: Hát hogyan, ha nem hívtak? Itt, ha lejöttek (svábok) az volt az első, hogy no gyertek be, gyűjjenek be, az ember azzal kezdte. De ezek nem voltak ránk kíváncsiak. Nem is láttuk őket, Be is zárkoztak tán.

K: A falu, Kürt megváltozott?

A: Ja, ott is sokan építkeztek, de a régi házakat azért megismeri az ember.

K: Mi az, ami akkor még köti magukat Kürt-höz, ha a falu megváltozott?

B: A rokonság, aki ott van, az húzza még csak haza az ember, már más nincs. Meg hát látni akarom, hogy hogyan van meg mint van. De hát ott is már ki van ...

A: Olyan látogatás már nincs, hogy na gyertek, elmegyünk Kürtre. Most már olyan nincs, hogy átruccanunk, mint azelőtt. Most már csak temetéskor ...

B: Most már csak az emlékek kötik oda az embert. A kapcsolatot azért tartjuk, levelezés azért nincs, csak telefon van, karácsonyra, húsvétra képeslap, névnap, ezeket tartjuk.

K: A kürti kitelepítései ünnepségen nem voltak otthon?

A: Nem, nem voltunk, a P-ék voltak. Mi miért is nem voltunk? Jött is papír, hogy menjünk, azelőtt voltunk otthon valakinek a temetésére (*bizonytalanokodva emlékezni próbál*), igen, és rá két hétre volt ez

az összejövetel és akkor már mi nem mentünk. De Bicalon voltunk tavaly, ott van ötvenkét család Kürtről, és azok rendeztek ilyen ötvenéves találkozót. Én voltam Hirdről, meg a V-ék mind.

K: Mi volt ezen a találkozón?

A: Ott voltak a sok kürtiek, akikkel együtt jártunk iskolába. úgy ismertem meg őket, hogy az egyik barátnőm aki volt, odaült hozzám az asztalhoz és mondta, hogy ez az, az meg amaz, akikkel együtt jártam, meg szomszédok voltunk.

K: Azóta, 1947 óta nem is találkoztak?

A: Nem, nem. Ötven éve nem láttam, csak akkor.

K: Olyan soha nem volt, hogy azt mondták, hogy no, elmegyünk és meglátogatjuk a Bikalra telepített kürtieket?

A: Eleinte volt, hogy én Á-nál voltam búcsún, temetésen, de ... hát nem volt, hogy most menjünk meglátogatni ezeket.

B: Ilyen nem volt, mert nem értünk rá, na. (Mondja indulatosan) Mikor tsz volt, ki voltak mérve a földek, be kellett segíteni az embernek, nem értünk rá, mikor? (Panaszkodik, hogy szabadságot se nagyon kaptak, nyaralni sem jártak, csak nyugdíjas korukban jártak szakszervezeti üdülésekre.)

K: Hogy zajlott ez a találkozó?

A: Ott volt a kürti polgármester is, az ottani vezetőség is beszédet mondott, köszöntöttek, aztán ebéd volt. Nagyon szép volt.

K: Hányan voltak?

A: Sokan. Három nagy terem tele volt. Meg a K. volt, a keresztlányom, azok vittek kocsival. Misével kezdtek, nagyon szép volt. Megvendégeltek. A bikaliak szervezték, semmit nem kellett vinni, befizetni, mindent ők álltak.

K: Igaz az, hogy a bikaliak összetartóbbak?

A: Persze, mert sokan vannak. Ötvenkét család került oda, az már olyan, mintha Kürtön volnál. (Számolgatja, hogy Hirdre hányan kerültek.) Tízen, tizenöten voltunk fölvidékiek.

K: Arra soha nem gondoltak, hogy Bikalra költözzenek a többi kürtihez?

A: Ah, nem. Örült az ember, hogy egyszer letelepedtünk.

B: Úgy emlékszem, a pécsi állomáson a kitelepítéskor azt mondta az R. J.: „Én vagyok a hirdi bírónak a veje, ne féljenek maguk, nem sokáig lesznek Hirden!” Két évig ki nem csomagoltunk! Mert otthon, amikor osztották azokat a kitelepítési lapokat, azt mondták, hogy „ez maguknak csak egy kirándulás lesz”. Hát ez jó kirándulás lett!

K: Akkor volt egy hosszú időszak, amíg még reménykedtek, hogy még hazatérhetnek?

B: Bizony volt. Anyánk mindig mondta, hogy „nem kell kicsomagolni azokat a ládákat”, utána pakoláztuk csak ki azokat a törekeny holmikát.

K: Mikor kezdtek beletörődni?

B: Hát, amikor két évet itt tölt az ember, akkor már bele kell nyugodni, hogy innen többet nem megyünk haza. Ez volt, sajnos. De már most mit lehetett csinálni? Itt vagyunk és kész.

K: Azon elgondolkoztak valamikor, hogy ha nem telepítik ki magukat, akkor hogy alakult volna a sorsuk, jobb lett volna vagy rosszabb?

B: Kezdetben legalábbis én azt mondtam, hogy jobb lett volna otthon maradni. De aztán ugye ott is ez a világválság kezdett ... ezek is (a felvidéki rokonok) mikor voltak itt, mondták, hogy „tínektek itt jobb, mint nekünk ottand”. Pedig hát Pozsonyba vannak.

K: A felvidékiek könnyen boldogultak mikor idekerültek Hirdre, nem voltak gondjaik a gazdálkodással?

B: Nem, nem, sőt, örültek, hogy nem megyünk folyton a vezetőséghez, hogy ez van, az van, gazdálkodtunk, akkor volt a beadás, úgy osztottuk be, hogy oda is jutott, meg magunknak is.

A: Nehéz volt újrakezdeni. Főleg amikor jött a nagy leadás. Zsírt, szalonnát leadni, nem volt mindegy.

K: Nem gondoltak arra, hogy elmenni az iparba?

A: Voltak olyanok is, de a mieink amíg bírtak, gazdálkodtak. Amíg jött a tsz, addig gazdálkodtak, utána meg már a tsz-ben.

K: Igaz az, hogy a templomban külön ülésrend van?

A: Most is így van, bal felén a svábok, jobb felén a magyarok. Igen. Van, aki sváb azért a jobb felén ül.

B: Ez valamikor is volt, mikor mi még nem voltunk itt.

K: Máshol a faluban nem volt ilyen elkülönülés, például. nem jártak külön kocsmába?

A: Itt csak egy kocsmá van, nem úgy, mint Kürtön. Ott három volt. A mi férjeink ott együtt jártak, nyolcan voltak nagy barátok. De itt nem, nem volt ilyen nagy élet.

K: Mulatságok voltak?

A: Bálok voltak, hogyne. Együtt magyarok, svábok, jóban voltunk, a D-ékkel, Z-ékkel Mi ültünk a falnál, néztük a fiatalokat, a férfiak hozták oda az italt, süteményeket. Még olyan fiatalasszonyok voltunk. A B. is hogy megtáncoltatott, mondja is a múltkor: „Ilonka, emlékszik, hogy megtáncoltattam a kultúrban?” *(Nevet)*

K: Hogy kezdődtek ezek az ismerkedések, mikor idekerültek Hirdre? Munkahelyen, a szomszédokkal?

B: A templomban. Mises után beszélgettünk, a bálban, de a misét azt tőlünk tanulták meg, hogy menni kell, előtte nem sokan jártak. Itt látták, hogy az összes felvidéki, akár vasárnap, akár ünnepnap, mentünk templomba.

A: És mi milyen szépen tudtunk énekelni! Máig is.

K: Mennyire tartják ezek a hirdi svábok a svábságukat?

A: Azért még tartják. Ha összejönnek, svábul beszélgetnek.

B: Az elején, de most már azért ...

A: Dehogynem, ha a K. néni meg a P. összeakadnak ...

B: Azok „svancigolnak”?

A: Hogyne, máris mondja a magáét!

B: Hát, mert rosszul tud magyarul, azért ...

A: Ha összejönnek ezek az öregjei, a még nálunk is öregebbek, ezek még beszélnek.

A: Az ilyen mi korunkbeliek, mint ez a B. is, hozzáment egy sváb emberhez...

K: A hirdi őslakos magyarok soha nem mondták a felvidékiekre ilyeneket, hogy „telepesek”, „jöttek”?

B: Nem. A szemünkbe legalábbis nem. Azt tudhatták, hogy mi nem önként jöttünk ide, az meg volt nekik mindig magyarázva, ahogy őket is elvitték. Tudták, hogy itt szemrehányás nincsen, hogy mi valakit kitértünk, ilyen nem volt ... nem is tudtuk, hogy hova jövünk, én annyit sírtam mikor ide kikerültünk, hogy az borzasztó. Mi egy tanyára kerültünk (Hird mellett), olyan dzsungel volt, mert már ők is tudták, hogy menniük kell...

A: Nem kellett volna elfogadni ...

B: Hát nem. (Elmeséli, hogy kerültek Hirdre.) A-ék is egy tanyára kerültek, ott egy vízimalom volt, és volt hozzá egy ház bent a faluban, itt szemben. Nekünk is adtak volna, akkor voltunk bolondok, mikor nem fogadtuk el, „nekünk ez nem kell! minek? hisz megyünk úgyszólván haza.” Ezek a kitelepített svábok mind bekerültek a faluba, mind építettek, elhelyezkedtek az iparban és építettek. Jobban jártak, mint mi.

A: Biztos hogy jobban jártak. Minket meg beültettek a földbe, túrtuk a földet. Jobban jártak ... mindnek olyan házuk van ... de jó a kapcsolat a faluban.

B: Ma már minden egybe van. Nincs az, hogy te sváb gyerek vagy, te fölvidéki ... már ilyen nincs.

A: Persze, az én lányom is már itt született, az unokák is, azok meg már pláne. Azok már nem mennének haza, de már a gyerekeink se.

B: Á, azok már nem!

A: De tartjuk a kapcsolatot azért. Én főleg sokszor telefonálok, névnapokra ...

Lejegyezte: Árendás Zsuzsa

IPOLYNYÉK

NAGY SÁNDOR (1922) IPOLYNYÉK

„Azt mondja: ‘ megverték ’. Kérdem, hát miért? – ‘Ezért- e!’ – mutat a bajuszára.”

A pálinkafőzdében dolgoztam. Éjfélig voltam szolgálatos. Volt a házunk előtt egy nagy tér. Sötétedés előtt megjelent egy hatalmas teherautó utánfutóval. Láttuk, katonák szállnak ki belőle. Kezdek sétálgatni a faluban. Úgy este tíz körül bejött a főzdébe kettő közülük, adtam nekik pálinkát. Elmentek, majd visszajöttek. Letelt a szolgálatom. Mivel közel laktam, behívtam őket a melegbe mihozzánk. Kint mínusz húszfokos hideg volt. Megkínáltam őket borocskával, majd, mivel előző nap disznót vágtunk, disznósajttal is. Be is vettük a nagysajtot. Ivás közben megeredt a nyelvük.

Valamennyire tudtam szlovákul, vettem a bátorságot, megkérdeztem, hogy minek jöttek. Az egyik megsúgta, hogy telepíteni fogják a falu népét. Nagyon megijedtem, kértem őket, hogy mutassák meg a névsort. Az utcánkból többen voltak a papíron, mi nem voltunk rajta. Még azon az éjjelen szoltunk a sorbélieknek, hogy reggel mi vár rájuk. Sokan szétszökdöstek közülük. Egész éjjel nem aludtunk. Vasárnap következett. Erősen nehezen virradt föl. Felöltöztem, mindenkinek elmondtam, hogy mi lesz. Borzasztó hideg volt.

Elég korán elkezdtek a rakodást. Kis gyermek, öreg, nem számított. Nagy volt a sírás, jajgatás. Elmentem az egyik barátomhoz, kérdezem, hogy tudja-e, hogy őket is viszik. Ó annyira megijedt, alig tudtuk megfogni, hogy össze ne essen. Kitekintek az ablakon, hát jön be a kapun a telepítőbizottság.

Az anyjukot betettük úgy eszímástul-ruhástul az ágyba, csak úgy reszketett. Addigra bejött az ajtón egy civil, állítólag zsidó volt. Látták, hogy megijedtek az öregek. Kezdtünk velük egyezkedni. A barátomnak volt két nagyobb fia, tizenöt és tizenhét évesek, meg egy négyéves fiú is. A két fiú vállalta, hogy ők elmennek, el is vitték őket. Az öregek így megúszták, itthon maradtak.

Elmentem a szentmisére, folyt a mise, s közben hol az egyikért, hol a másikért jöttek, menjen haza. Később azt beszéltek, hogy Tompán, a fűtetlen vagonokban önkéntesek vannak, mert úgy volt mondva, hogy önszántukból jelentkeztek. Nagy volt a magyargyűlölet, egy alkalommal Léván is szétverték őket. Ott lakott nálam egy kántor két hétig, míg haza mert menni.

1947-et írtunk. Átutazóban voltam Zólyomban. Este úgy kilenc óra tájban bent ülök a váróteremben, ott sír egy idős ember a padon. Odamegyek hozzá és kérdezem szlovákul, hogy mért sír, nem felelt. Szólok hozzá magyarul, hogy mi a baja van. Azt mondja, megverték. Kérdem, hát miért? „Ezért-e!” – mutat a bajuszára. Abban az időben nem volt divatban a szakáll- és a bajuszviselés. Csak a magyar ember viselt bajuszt, hát kikapott érte. Láttam több ilyen dolgot, nem olyan könnyű itt magyarnak lenni. Már nyolcvan éve tűrjük ezt a megaláztatást.

IPOLYSZAKÁLLAS

SZEDER HERMINA (1932)
IPOLYSZAKÁLLAS – POŠTOVICE

„Mindenünk itthon maradt.”

Szegény családból származom, igen sok szenvedésen mentem keresztül. Kis koromtól fogva dolgoztam, 5-6 éves koromtól libapásztoroként kerestem meg azt a ruhát, amibe ősszel iskolába mentem. Jó gazdák libáit őriztem tavasztól egész aratásig, legelőre jártam velük, aratáskor pedig a tarlóra hajtottam. Minden reggel négy óra, fél öt volt, amikor keltem, mert addig kellett velük kimenni, amíg hűs volt. Amikor hazajöttem velük, akkor meg főzőm kellett, mert a szüleim aratni voltak a testvéremmel együtt, igaz, már akkor 8-9 éves voltam. Meg az ebédet is el kellett vinnem. Akkor volt jó, hogyha a másik faluba mentek aratást pártolni, mert akkor nékem csak magamat és az állatokat kellett ellátni. Később a testvéremmel nyaranta eljártunk az urasághoz dolgozni napkelte után napnyugtáig. Télen pedig táskát csináltunk, meg lábtörlőket kukoricalevélből. Apám meg szakajtó kosarakat. Amikor összegyűlt vagy tizenöt darab, elvittük Esztergomba a piacra. Párkányig vonattal, a párkányi állomástól meg gyalog mentünk egészen az esztergomi piacig. Az volt a jó, hogy nem voltak nehezkek, de így is eléggé kifáradtunk, mire odaértünk.

Amikor eladtuk az árut, szegény anyám nekem és magának is vett egy kiflit. De mire a hídra értünk, megettem. Gondoltam, hogyha Párkányba értünk, ott is vesz egyet, de azt mondta, hogy ennek a pénznek még nagyon sok helye van. Akkor kezdett már kicsit javulni a helyzetünk, de így sem engedhettük meg magunknak, ami másoknak megvolt. Nagyon vártuk a karácsonyt, pedig nagyon szegény volt a mi Jézuskánk. Karácsonyfára sem tellett, csak borókabokorra, amit a gerendára szögeltek, hogy mi, gyerekek el ne érjük azt a pár szem szaloncukrot. Akármilyen is volt, mi nagyon örültünk neki. Amikor eljött a Vízkereszt, leszedték róla a cukrot, és négyfelé osztották. Ha jól viselkedtünk, megkaptuk a szüleink részét is.

Nagyon örültünk, amikor bejöttek a magyarok. Szép magyar ruhába öltöztünk, és szavaltuk a *Talpra magyart*. Nagyon szép volt az a pár év, csak nem sokáig tartott, mert aztán elérkezett az a borzalmas háború. Faluhelyen csináltak a földbe olyan L alakú sáncot, amit bunkernak hívtak, oda menekültünk, amikor jöttek a repülőök.

A legnagyobb hidegben érkeztek hozzánk az oroszok. Ami azt illeti, elég sokáig voltunk a bunkerban, sokat szenvedtünk ott, mert az Ipoly vidékén nagy harcok voltak. Amikor megszűnt a lövöldözés, kimentünk a friss levegőre, de megláttak a katonák, és elhajtottak minket dolgozni. A katonák elég rosszak voltak, mert a nőknek el kellett tőlük bújni, no meg, amit a szemük meglátott, a kezük nem hagyta ott.

Amikor ez is elmúlt, kezdtünk egy kicsit jobban élni. Annyira mentünk, hogy lett egy tehénke, borjú, anyadisznó, malacok. A ház, amiben laktunk, elég kicsi volt, a nagyobb az árvíz összedöntötte. A falu szélén laktunk, akkortájt az Ipoly elég gyakran kijött a medréből, és elöntötte az egész falut. Mi úgy voltunk ott, mint egy kis sziget, és volt úgy, hogy két hétig nem tudtunk kimozdulni onnan.

1946. december 16-án hurcoltak el bennünket: tehervagonokba rakták a holminkat, ahol fűteni nem lehetett. Öt napig utaztunk Csehországba. Slányban álltunk meg, ott válogattak bennünket mezőgazdasági munkára. Szomorú karácsonyunk volt, távol az otthonától. Mi Poštovicére kerültünk. Amikor a helyszínre érkezünk, borzasztó látvány fogadott: a nekünk kijelölt házban sem ajtó, sem ablak nem volt, s teljesen üres volt. Nagyon megijedtünk, hogy mi lesz velünk. Én még kiskorúnak számítottam, ennek ellenére a testvéremmel együtt dolgoznunk kellett.

Apám kocsis volt, de lovai engedetlenek voltak: a lucerna kaszálásakor apám leesett a kaszáló gépről és eltörött a lába. Fél évig nem dolgozhatott, s persze pénzt sem kapott. Anyám teheneket fejt, s háztartást vezetett. Nagyon sokat szenvedtünk. Ezt az elhurcolást sohasem tudom már elfelejteni.

Mindenünk itthon maradt. Anyadisznó a malacaival, tehén a borjával, a rengeteg takarmány, bútorok. Apámnak volt egy barátja, ő átvitt mindent, amikor megkaptuk a papírt a kitelepítésre. Ő akkor eljött hozzánk, azt mondta, mindent elvisz, és ha visszakérülünk, visszaad mindent. De bizony nem így történt,

nem adott vissza semmit. Azt mondta, minden elpusztult. Az üres lakásba érkeztünk vissza. Szerencsénkre jött egy vagon bútor, amit a németektől szedtek el, ebből sikerült venni valamennyit.

Csehországban összeismerkedtünk a férjemmel, 1949 őszén összeházasodtunk. Akkor megint mindent újra kellett kezdeni, mivel az egyik szülő sem tudott segíteni. Az árendás házba költöztünk, akkor úgy mondták az albérletet. De onnan hamarosan el kellett menni. Beálltunk a szövetkezetbe, hogy kapjunk lakást. Ott szenvedtünk egy pár évig, közben megszületett a fiunk. Hál' Istennek, rá egy évre mértek ki házhelyeket a faluban. Az uram is elment íratni, de azt mondták neki, hogy nem idevaló születésű, így az apám íratott ki házhelyet. Szerencsére, a férjem testvére Komáromban a hajózásnál szerzett állást, és akkor megint kezdtünk egy kicsit fellendülni. Én is dolgoztam gazdánál, harmados kukoricát meg répát.

Így nekem az életben mindig csak a spórolás jutott. Csak azt kérem a jó Istentől, hogyha eljön az idő, ne legyen hosszú a betegség és a szenvedés. No, ezt bízzuk a sorsra, mert ami ránk van mérve, azt nem kerülhetjük el, hiszen ez így van örök időktől, meg így is lesz ezután is.

IZSA

HORVÁTH ANDRÁS (1919)
IZSA – KOCSOLA

„...sok-sok idő kellett ahhoz, hogy ... feldolgozzuk azt, ami velünk megtörtént.”

(Horváth András ott jártamkor éppen a tamási kórházból jött vissza, ahol ellenőrzésen volt. Korából akár tíz évet is nyugodtan letagadhatna, zömök, mozgékony ember; akárcsak hét évvel fiatalabb felesége, aki helybeli kocsolai magyar családban nőtt fel. Elmesélték, hogy pár nappal korábban hajnali négykor már a szőlőjükben kapáltak, s még a nagy meleg előtt, nyolckor be is fejezték a munkát. Horváth András a neki adott földet sohasem adta be a tsz-be, inkább iparosnak ment a budapesti székhelyű Villanyszerelő Ipari Vállalathoz, s a hétvégeken családjával együtt maga művelte a földet, gondozta a szőlőt. Szeretett olvasni, sok mezőgazdasági, szőlészeti szakkönyvet elolvasott, s a megtanultakat igyekezett a gyakorlatban is hasznosítani.

A dombóvári vasúthoz közel eső Kocsolára annak idején 76 izsai családot telepítettek, ami a felvidéki családok, faluközösségek lelketlen széttelepítési gyakorlatában eléggé ritka jelenségnek számított. Beszélgetésünk elején megtudtam, viszonylag kevés izsai áttelepített maradt a faluban, s aki maradt, azok közül András bácsi a legidősebb. S bizony ma már két kézen meg lehet számolni a még Kocsolán élő egykori izsaiakat.

András bácsi ma már képes érzelmek nélkül visszaemlékezni azokra az időkre, amikor az érintettek megkérdése nélkül sok tízezer felvidéki magyarról döntöttek, szülőföldjük elhagyására kényszerítve őket.)

Izsán mint afféle Duna menti halászfaluban jobbára szegényebb emberek éltek, igen gyakran egy portán több család közösen. Apámmal, anyámmal, meg Lujza nővéremmel mi is Tárnok Péterék családjával közös portán éltünk. Apám egy pár ökörrrel gazdálkodott hét-nyolc holdon. Az állattartásból sikerült valamicskét félreraknia, s így a magyar idők legelején önálló telket is vett, s még a háború alatt a ház alapjait is sikerült leraknunk, de már felépíteni az újat nem maradt időnk. Az új telek kert részében száz darab gyümölcsfa is ott maradt, éppen kezdtek termőre fordulni a cseresznyefák, az almafák, meg a kajsziparackfák...

A háború utáni Izsán senki sem számíthatott semmi jóra. Mindenki tartott a jövőtől. Mikor aztán megkaptuk a felhírlapokat, s kiderült, hogy minket is Magyarországra akarnak áttelepíteni, apámmal, meg nővéremmel, Gelle Vilmosné Horváth Lujzával együtt elkezdtünk készülni az utazásra. 1947. május utolján három vagonnal jött az én családom. Ugyanazzal a szerelvényvel utazott még másik hét család: Varga Ferencék, Németh Andrásék, Kurucz Imréék, Tárnok Péterék, Gelle Vilmos a nővéremmel, meg Koczka Andrásék és Koczka Istvánék.

Amikor mi sorra kerültünk, akkorra már Izsán tudtuk, hogy Békéscsabán, s általában a helyünkre érkező szlovákok által lakott településeken meglehetősen szegényes körülmények fogadták az oda érkező felvidékieket. Ezért aztán mindenki megkönnyebbült, amikor Pesten az egyik külső állomáson megtudtuk, hogy a velünk foglalkozó vezetők úgy döntöttek, mi nem Békésbe, hanem Tolnába leszünk letelepítve. Három napos utazás után a dombóvári állomáson álltunk meg, s ott dőlt el, melyik izsai családnak, hol, melyik tolnai faluban jelölték ki az új házat. Bennünket sok más izsaival együtt ide, Kocsolára hoztak. De kerültek izsaiak Udvariba és Diósberénybe, meg máshova is.

Nehéz azt ma már felidézni, mit éreztünk mi akkor, amikor először jöttünk be a faluba. Emlékszem, az öregek – látva a vonatról a Tatabánya környéki hegyes vidéket – azt fontolgatták, mihez kezdenek majd, ha az izsaiaknak szokatlan vidékre kerülünk. Itt, Kocsolán pedig minden fel volt bolydulva, hiszen a németek egy részét már elvitték, másik része próbálta folytatni a munkát, de voltak, akik félelmükben elbujdostak, s akadtak olyanok is, akik Németországból is visszaszöktek. Bennünket – a többi újonnan jöttekkel, székelyekkel, délvidékiekkel, másokkal – telepeseznek hívtak, csúfoltak, s még ma is előfordul, hogy valamilyen szóváltáskor ezt vágják a fejünkhöz. Általában a helyi svábok béketűrő, szorgalmas népek voltak, s ez nemcsak a módos portákból derült ki, hanem abból, ahogyan éltek: mértéktartóan, takarékosan, beosztóan, dolgoosan. Mink is mindent megpróbáltunk, de a német munkájának, szorgalmának több látszatja volt. Nem csoda, hisz ők itt éltek sok száz éve, mindent ismertek.

(Horváth Andrásné, aki a kevés számú helyi magyar családok egyikében nőtt fel, mindehhez azt is hozzáteszi, hogy a helybeli magyarok nagyon sajnálták a németeket, s kezdetben a betelepülőkre mindenki gyanakvással nézett.)

Magyarok és svábok jól kijöttek egymással, beszélni ugyan egymás között legtöbbször németül beszéltek, de különösen a fiatalok közt sok volt a barátság. Akadtak a németek közt ugyan folksbundisták, de az is inkább csak egyfajta játék volt: ünnepek, felvonulások, beszédek. Nagyon sajnáltuk tehát őket, amikor kiderült, el fogják őket vinni. Előbb összegyűjtötték őket, kit a mucsi, kit meg a lengyeli táborba, majd őket is vonatra rakták. Csak egy idő után derült ki, hogy a felvidékiek mások, mint az itthoni nincstelen telepések, hogy nem önszántukból jöttek ide a németek helyibe.

Ezzel együtt még az itthon maradt svábok sem lakhattak mind saját házaikban. Nálunk például, a mi házunkban a telepítések után jó ideig a Pretz-család lakott: a nagymama, a lánya, meg az unokája. Szüleitől értetődőnek tartották, hogy a férfi nélkül maradt ismerős családnak helyet adjanak.

Mára persze alaposan kicserélődött a nép. Mink, régi kocsolai magyarok próbáltunk segíteni az újonnan jötteknek, de a korábbi sváb Kocsola lakóival is jó kapcsolatokat tartottunk fenn. A falu persze sok rosszat élt meg: olyan embereket neveztek ki fentről a község vezetőinek, akik semmihez sem értettek, csak az emberek zaklatásához. Az első tsz-elnök például egy pesti élesztőgyárból jött ide Kocsolára, el is kereszteltük őt Élesztő Gyulának.

(Horváth András bölcs ember módjára nem akart egy életen át haragban élni a világtörténelemmel, ezért gyorsan megbékélt a sorsával. Igyekezett új otthonában is a legjobb körülményeket megteremteni családja számára, jó viszonyt kialakítani Kocsola régi és újabb lakóival. Ezzel együtt véleménye szerint a lakosságcsere-egyezmény igen helytelen, elhibázott és rossz döntés volt.)

Kényszerrel jelölték ki azokat az izsaiakat, akiknek el kellett jönnünk. Nem vettek figyelembe sem családi, sem más indokot. Nemcsak a családok életét változtatták meg, hanem a régi Izsát is eltüntették. A kitelepítetteknek pedig igen nehéz dolguk volt, ha gyorsan be akartak illeszkedni az új környezetükbe. Nemcsak a helyiek gyanakvása, félelmei, a számukra kijelölt házak, földek elfoglalása miatt velük szemben hosszú időn keresztül éreztetett megvetés, a telepéseknek kijáró lenézés okozott gondot, hanem a gyorsan változó magyarországi politika, amely a törékeny biztonságot is gyorsan tönkretette.

Sok izsai döntött ezért Kocsolán is úgy, hogy megpróbál a régi hazához, Izsához minél közelebb visszakerülni, s ezért Komáromban vagy környékén vettek házat, ott telepedtek le véglegesen. Megint mások a környező városokban vagy Budapesten kerestek maguk és családjuk számára megélhetést. Mi, akik itt maradtunk, mára azt hiszem teljesen beilleszkedtünk a faluba. Ötven év alatt az ember képes mindent megtanulni, megszokni.

Amikor haza-hazamentünk Izsára, a hatvanas évek óta rendszeresen jártunk, meg aztán ők, az izsai unokatestvéreim is többször voltak nálunk, azt látjuk, hogy most már ott is szépen begyógyulnak a kitelepítés okozta sebek. Idő, sok-sok idő kellett ahhoz, hogy mink a kitelepítettek és az otthon maradtak egyformán feldolgozzuk azt, ami velünk megtörtént. Rengeteget lehetne okulni abból, amit mi itt, meg az otthoniak Izsán megéltünk...

Lejegyezte: Szarka László

Három izsai történet*

IZSÁKNÉ HAJTMAN ILONA (1935)

IZSA – KOUDELOV – IZSA

„Izsaiak voltak a bizottságban, azokon múlt, kit fognak kitelepíteni.”

Családom a Fő utcán lakott. 1945-ben, öcsém születésekor jöttek be Izsára az oroszok. Gyermekkoromban sem volt elmaradott a falu, sokat fejlődött Komárom hatására. Úgy mondják, hogy amikor Kolumbusz elért Amerikába, az izsai asszony már hazafelé jött onnan, már eladta a portékáját.

Apám elbeszélései alapján tudom, hogy az első repuknélka alatt nagy volt a munkanélküliség. Az asszonyok varrtak, kézimunkáztak. Apukám elment más vidékre dolgozni, Púchovba. 1938 után meg Magyarországra jártak át munkába, a MOLAJ-hoz meg a Timföldgyárhoz. Ladikkal jártak át a Dunán. Apám a háború alatt többször felmentést kapott a hadkötelezettség alól, mert szükség volt rá a gyárban. 1944 nyarán ment el a frontra, és 1945. augusztus 14-én jött haza. Németországban került fogságba, onnan hazahozták őt Magyarországra, ahol a jánosházai táborba került. Innen Oroszországba vitték, ahol a Fekete-tenger partján egy kikötő építésénél kellett volna dolgoznia. Az építkezés meghíúsult, végül hazatérhetett. Izsán nagy volt a munkanélküliség, ezért a férfiak Csehországban próbálták munkát keresni, így Třeboňban. Apám a testvéreivel ment, Jani bátyjával, Jóska bátyjával, meg Szeles Bandi bátyjával.

A háború alatti években – emlékszem – nálunk is laktak németek. Egyszer felderítésre mentek, de onnan nem tértek vissza. Az orosz katonák szintén a mi udvarunkban laktak, itt volt a konyhájuk, egészen Komárom bevételeig. Utána kezdődött a visszavonulás. A front alatt mi nem éhezünk, disznót vágunk, a zsirt meg a húst elástuk. Ahol a katonák megtalálták az ételmet, onnan elvitték. De vittek a lövészárokból dűnyhát is, mindegy volt, úgy tartották, ma élünk, holnap nem.

A háborút követő ősszel szlovák iskolába mentem, ismét harmadikos lettem. Hrkel tanító nyolcgyerekeivel jött a faluba, és olyan dolgokra tanított meg, mint például a szék jelentése.

1946. december 6-án deportáltak bennünket. Mi tudtuk, hogy majd elvisznek minket is, mert apuék korábban már írtak erről. Nem tudtuk azonban, hogy hová. Nagyon féltünk, azt hittük, velünk is azt teszik, mint a zsidókkal. Apánk hazajött Csehországból, minden este mentek a faluba, híreket hallgatni. A legtöbb hírt a kocsmák környékén lehetett megtudni. A telepítőbizottság listájára mindenki kíváncsi volt. Izsaiak voltak a bizottságban, azokon múlt, kit fognak kitelepíteni. Aki meg tudta fizetni, az nem került rá a listára. Mi nem tudtuk fizetni, hiszen tízezret kellett volna adni. Volt, aki abrosszal váltotta meg magát. Tizenkét személyes abrossz tizenkétezer koronát ért.

Az izsai bizottság tagja volt Bulajcsik, Németh András, Borsos András. Ők jártak Magyarországon is, és filmet is mutattak be, s mondták, hogy milyen jó itt, jöjjenek át, jelentkezzenek. Persze azt a felvételt a Szudétákban készítették.

A gazdagokat Magyarországra vitték, a szegényeket Csehországba. Akinek sok földje volt, meg nagy háza, azt Magyarországra telepítették, a svábok házába. Az izsaiak házába meg békéscsabaik költöztek. Magyarországra több településére kerültek izsaiak, Kocsolára, Diósberénybe. A férjem nagyjáék a kanász házát kapták meg Kocsolán. Irén néniék szintén Kocsolára kerültek, ahol egy sváb kőműves házát kapták. Ez a sváb később visszajött Németországból, megváltotta a házát, Irén néniék pedig Szönybe költöztek, hogy legalább az izsai harang hangját hallhassák.

Családomat decemberben vitték el. Apu hozta a hírt reggel, hogy mennünk kell, készülődjünk. Amink volt, azt elvihettük, nem volt megszabva a mennyiség. A baromfinak már elkészítettük a ládákat. Tyúkot, kacsát vittünk magunkkal. Teherautóra pakolták fel a holminkat, egyenesen a komáromi állomásra vittek

* Gyermekkoromban sokat hallgattam nagyanyám történeteit. Régi időkről, emberekről, megtörtént eseményekről beszélt. Később jöttem rá, hogy a történelem részesei voltak, bár az ő történetüket sem tankönyv, sem lexikon nem tárgyalja. A történetüket az unokák őrzik meg. Az itt leírt, három különböző, igaz, sok ponton hasonló történet csupán töredéke annak az élménynek, amit az izsai emberek átéltek. Adatközlőim már idős emberek, akik az idők távlatából is jól emlékeznek azokra az évekre. Ez a Duna-parti falu sem kerülhetett el a csapásokat, amelyek végiggázoltak rajta a 20. században. Háború, árvíz, diktatúrák idején is talpon maradtak az emberek. Legyen ez a három történet mindennek a bizonyítéka.

minket. Két család került egy vagonba, mi Gelle Józsi bátyámékkal együtt. Tiltakozni nem tiltakozhattunk, hiszen katonák jöttek értünk. Egy juharfa törzsét karoltam át, és a katona sírva próbált elvonszolni onnan. A katonák is sírtak. A házunkat nyitva hagytuk, később idegenek költöztek oda. Nem volt nagy házunk. Úgy tudtuk, hogy mezőgazdasági munkára visznek el. Apukám sosem szerette ezt a munkát. Az út során az állomásokon kaptunk ennivalót, virslit, gulyást. A vagonban kályhával fűtöttünk, amit itthonról vittünk. Szalmazsákon feküdtünk. A kis Ernő öcsémnek tejet vittünk, nagymama kalácsot sütött az útra.

Čáslavban mellékvágányra húzták a vagonot és a cseh gazdák jöttek válogatni közülünk. Kérdezték, hány munkaeő van a családban. Apu mondta, hogy egyedül ő az. Apu tudott velük beszélni, mert Jozefovban katonáskodott. A magángazdáknak munkásra volt szükségük, nem gyerekekre. Kérdezték is, hogy minek jelentkeztünk munkára. Talán fogalmuk sem volt arról, hogy mi nem önszántunkból mentünk oda. A vagonra az volt kiírva, hogy önkéntes munkások. Az állomásról Koudelovba kerültünk, bár nem kellettünk senkinek sem. Bizony volt olyan házaspár, ahol az asszony terhes volt s csak a férfi tudott dolgozni. A majorban ábécé sorrendben osztottak el bennünket. Koudelovban németek is voltak, csíkos ruhában jártak. A major szintén egy németé volt, akit elhajtottak onnan, talán 25 kilós csomaggal. A kastélyban az intéző lakott. A többi izsai a környező falvakban helyezték el, így Škovicén voltak a Kurucz Máriaék, a Mártonék. Azok is ketten voltak, két asszony. Mi egy majorba kerültünk a marcelházai Marcinkóékkal, Irecki Gyusziékkal, Jani bátyjékkal, Németh Ferencékkal.

Koudelovban nagyon szép park, kert volt, sokféle fa, virág, szőlő. Anyukám a kertészetben dolgozott. Januárban én már iskolába jártam. Nem tudtam egy szót sem csehül, izsai ruhát, berlinert viseltem, a gyerekek mindig hajtogatták a szoknyámat. Érdekesnek tartottak minket. Az iskolába gyalog mentünk, körülbelül két kilométert, bár járt az iskolabusz Čáslavba. Akkor nem számított az a távolság. Vasárnaponként még a tejszarnokba is elmentem. Mondták is az asszonyok: „*Ji• jede Maďarka...*”

Az iskolában nagyon jók voltak hozzánk. Tízóráira levest kaptunk. Első évben ez állt a bizonyítványomban: „*Pro neznaos• českého jazyka je neklasifikována,*” azaz hogy a cseh nyelv ismerete hiányában nem voltam osztályozható. Kezdetben meg se szólaltam az iskolában, de úgy megtanultam csehül, hogy a csendőrök egy alkalommal azt kérdezték apukámtól, hol tanulta meg ilyen jól a gyerek a nyelvet.

A majorban egy emeletes ház földszintjén laktunk. Minden család lakása egy szoba-konyhából meg egy előszobából állt. Szenet hazulról vittünk. A majorban voltak tehének, borjak, disznók, lovak. A kertészetben zöldséget, spárgát, egrest, ribizlit termesztettek. Anyukám többször sírva jött haza, mert a kertész azt mondta neki, hogy soha nem térhetnek haza. Anyu meg el is hitte. A kertészetben télen is volt munka. A melegágyat készítették, szitálták, rostálták a földet. Az aszparáguszt kilóra adták el. Hosszú virágágyást is készítettek, a piacon adták el a virágot. Apuék fönt, a Szudétákban kaszáltak és szénát szállítottak a majorba. A széna között az intéző bútort is hozott, be is csukták ezért, mert feketézett. Apu etető volt, korán kelt. Havonta 970 koronát keresett. Ez tartalmazta a családi pótlékot is. Naponta járt még egy liter tej, gabona. A majorban sok gabona volt, télen is csépeltek. A szomszéd faluba vittük öröltetni a búzát.

A časlavi pékkel megegyeztek anyukámék, hogy megsütik a kenyerünket. Mondták is a pékek, hogy milyen szép kenyeret dagasztanak a magyarok. Végül vittünk lisztet, és azért kenyeret kaptunk a városban. A gyerekek minden héten moziba jártak. A férfiak szintén el-elmentek a vetítésre, de az asszonyok otthon maradtak. A nagymama segített anyukámnak.

Templomba vasárnaponként Čáslavba jártunk, ahol katonazenekar játszott. Mi, gyerekek hamar feltaláltuk magunkat. A szülőket jobban megviselte az új környezet. Nagyon jó barátnőre leltem Jarka személyében, akinek már az öregapja is béres volt a majorban. Egyszer ellopta a testvére csizmáját, télen abban csúszkáltunk. A béresgyerekek párszor csúnyát mondtak rám, de Jarka elverte őket. Nagyon a pártomat fogta. Jarkával haláláig leveleztünk. 1965-ben, az árvíz idején rögtön meghívtak minket magukhoz, sőt voltak nálunk segíteni a fürdőszoba felújításakor is. Idén májusban kaptam a gyászjelentést, hogy mikor fogják hamvasztani.

Csehországban 1948-ig a boltok kínálata gazdag volt. Csomagot is küldtünk haza. A többieket itt többször meglátogattuk. Az otthoniakkal leveleztünk, mindent tudtunk az otthoni eseményekről. Csalogattak minket haza azzal, hogy jól megy a kézimunka, de hát nem jöhettünk. Laktak a házunkban. Csak 1949 februárjában jöttünk aztán haza. 1948-ban apukám már mondta, hogy nemsokára hazakerülünk. Azt is mondta, hogy akik Magyarországra kerültek, viszont soha nem térhetnek haza.

HAJTMAN JÁNOSNÉ SZABÓ MARGIT IZSA – KOUDELOV – IZSA

„Mikor dolgozni lehetett a földeken, már hajtottak is ki bennünket.”

A mi történetünk bizony nagyon keserves. A családomat 1946 decemberében telepítették ki. A lányom két éves volt akkor. A Káptalan utcában laktunk, dédapáékkal együtt, két család egy szobában, szegények voltunk.

Mikor megtudtam, hogy visznek bennünket, nagyon elkeseredtem, mivel a Gizikének 40 fokal láza volt. Elküldtem a férjemet az orvoshoz, hogy adjon nekünk felmentést az utazás alól. Szó sem lehetett azonban engedményről. Másnap teherautókkal jöttek értünk, a katonák mondták, hogy mindenképpen mennünk kell. A komáromi állomáson vagonírozta be bennünket, marhavagonokba. Lajosócky Janiék a vagon egyik felében, mi a másikban kaptunk helyet. A földön feküdtünk. Brünnig utaztunk, ahol vizet vettünk. Jani kiugrott a vagonból és szemet hozott a péterkályhába. Szerencsére ezért nem büntették meg.

Dél előttre érkezünk Časlavba, ahol jöttek az „adjungok”. Mi utoljára kaptunk szállást, mivel nem voltunk megfelelő munkaerő. Estére értünk a majorba, Koudelovba. Egy óriási terembe vittek, ahol kilenc pricc és egy nagy, rakott sparhelt állt. Sírtam, hogy mi lesz velünk, meg a kislánnyal. A kislányt rongyokba takartam. A szomszéd helyiségből hangokat hallottam, öreg nyugdíjasok laktak ott. Mivel szlovák iskolába jártam, elég jól tudtam szlovákul, hát próbáltam velük beszélni. Bekérezkedtünk hozzájuk, de ők nagyon féltek tőlünk. Azt beszélték, hogy cigányok vagyunk. Megnyugtattam őket. Végül a Gizikét sámlira ültették, teával itatták, én is ültem egy székre. Idővel megszerettek bennünket. Ha a városba mentem, vigyáztak a kislányra. Később Jarka vigyázott rá.

A felügyelő értünk jött, kérdezte, miért nem megyünk vissza a nagy terembe. Mondtam, hogy ott nagyon hideg van. Egy éjszakát mégis ott töltöttünk, de másnap elmentem az intézőhöz, és más, kisebb helyiséget kértem. A kovácsműhely mellett kaptunk egy kis szoba-konyhát. Mondták, hogy nem jó hely van a lakás, mert a közelében megy a vonat. De nem bántuk, behurcolkodtunk, bár nem volt sok holmink. Egy bölcső, egy pricc és egy láda.

Mikor dolgozni lehetett a földeken, már hajtottak is ki bennünket. Még az ablakomon is bezörgettek. A Gizikét magára hagytam. A bölcső rácsain keresztül húztam madzagot a gyerek nyakáig. Fél napra mentem dolgozni, addig le volt kötve. Nyakába innivalót akasztottam, mutattam neki, hogyan használja a kezét.

Tizenhárom sor répát adtak, azt egyeltem. Később szénát gyűjtöttem, tehenet fejtem. A Jani etetett, ganét hordott. Sokat szenvedtünk, bár az utolsó időszak már jobb lett. Tudták, hogy mi is rendes emberek vagyunk. Havonta 920 koronát kapott a család. Tehénvajat többször adtak, jegy nélkül. Később masináztunk, a dobon is dolgoztam, répát szedtem. Én többet kiharcoltam magunknak, mert tudtam szlovákul. Adtak pár koronát. A város főterére jártunk mi, magyarok vásárolni ezt-azt. Némileg belenyugodtunk a szegénységbe. Karácsonykor a férjem még kis fenyőfát is hozott. A következő év nyarán már a határban dolgoztam. Egyszer rajtahagytak a kocsin, tapostam a szénát, amíg nagyon magasra nem kerültem. Akkor már terhes voltam. Jani meglátott, és nagyon kiabálni kezdett. Végül elfogyott alattam a széna, lecsúsztam. Gyakran hordtuk a szénát, de később a férjem már nem akart engedni, mivel terhes voltam.

A Sárka 1948 áprilisában született meg. Beteg lettem, megcsúsztam a jégen, az lehetett a baj. Elmentem Brdybe orvoshoz, Margit néni jött velem. A kórházban rögtön megmosdattak, vittek is a szülőszobába, kaptam három injekciót. Az orvos megvizsgált. Háromnegyed kilencre megszülettem. Borzasztó volt a szülés, mivel még nem volt itt az ideje. Az orvos ide-oda forgatott, hogy meginduljon a szülés. A gyerek világra jött, de egy hangot sem adott ki. Persze én látni akartam, de a nővér elfordította a fejemet. A hideg rázott, láttam, hogy a nővér a csap alá tette a gyereket, az végre elsírta magát. A szobában több asszony volt, csodálkoztak, milyen fiatal vagyok. Később jött a Jani, aki nagyon elkeseredett, hogy lánya született. Úgy gondolta, hogy lesz egy lánya meg fia is. A gyereket másfél hétig nem láttam. Mindenkit kérdezgettem, hogy él-e. Egy orvos tudott magyarul, odajött hozzám. Örömben elsírtam magam. Végül ideadták Sárkát. Mondták, majd vigyem be a gyereket kb. két hét múlva. Mikor bevittem, a főnővér elcsodálkozott, hogy még mindig él a gyerek.

Sárka születése után már nem hajtottak annyira. Ekkor már erős honvágam volt. Írtam haza, hogy befogadnának-e. A hazajövetel szörnyű volt. Háromszor is jártunk az állomáson, beszélünk az állomás-

főnökkel: viszünk neki valamit, csak ne figyeljen ránk. Először egy zsák búzát vittünk. De akkor már ott voltak a rendőrök. Nem engedtek el, összepakoltunk, visszamentünk a majorba. Reggelig sírtunk. Jani mondta, hogy ne próbálkozzak többet. Két nap múlva ismét elmentem az állomásfőnökhöz. Azt mondta, hogy nem szól semmit, a gyerekkocsit felveszi, mint poggyászt, a jegyeket ideadja, bújjak el. Akkor cukrot vittem neki.

A két gyerekkel indultam el, a vonatra szinte utolsónak szálltam fel. Egy úr segített elhelyezkedni. A kislány csak beszélt, de a férfi mondta, ne féljek. Jött a kalauz, de a férfi szólt neki valamit, és aztán ismét visszajött, összepakoltunk, egy külön fölkébe kerültünk. Brünnben figyelni kellett, mert sok vágány volt. Felszálltam a vonatra, sokan voltak. Fiatalokkal utaztunk, akik játszottak a gyerekekkel. Pozsonyban nagyon sajnálkoztak rajtunk az emberek. Az állomáson akadékoskodtak velünk, de mondtam, hogy nem fordulunk vissza, mert nincs Csehországban senkink.

A komáromi állomáson nem kaptuk meg a babakocsit. Vonszoltam a gyerekeket magam után. Izsára bizony gyalog mentünk. Két lovaskocsi jött velünk szembe, szerencsére a rokonunk jött. Itthon az após nem fogadott bennünket. Öreganyánk szaladt ki elénk. Egy-két hónapig voltam náluk. A honvágyam ellenére itthon már bántam, hogy útnak indultam. Jani hazaszökött utánunk.

Borzasztó volt a sorsunk, de Csehországban az utolsó időszak már elviselhetőbb volt. A szörnyű hónapokat mégsem lehet elfelejteni. Néha még felidézem mindazt, amit akkor átéltünk. Nehéz idők voltak.

KAJTÁR JÓZSEF (1925)

IZSA – PODĚBRADY – IZSA – PEST – IZSA

„A szerelvény megérkezése után a gazdák már vártak, és válogattak közülünk.”

Izsai születésű vagyok. Először a háborús évekről szólnék pár szót. Abban az időben a 16-17 éves gyerekeket leventének sorozták be. Ez kötelező katonai gyakorlat volt. Mivel nem akartam beállni, jelentkeztem az almásfüzitői hadiüzembe dolgozni. A háború végéig ott dolgoztam. Akkor már állandóan bombáztak, mivel a gyár a németeknek termelt üzemanyagot. A háború alatt gyakran lőtték a falut is. Az oroszok Izsáról indítottak támadást, Komáromot akarták bevenni. A háború alatt kizavartak a házunkból, megfigyelő állomást állítottak fel az udvarunkban. Etetni hazajártunk. Egy alkalommal akna csapódott mellettem, belevágott az árokba. Szilánk került a hátamba. Máskor sírt ástunk egy orosz tisztnek a templom mellett. A kerítésből készítettük a koporsót.

1945 után az iskolában szlovák nyelvű oktatás folyt. Mivel nem akartam szlovák nyelven tanulni, Komáromban lettem lakatosinas. A kitelepítések 1946 második felében kezdődtek. Családunk nagy részét apai ágon mind kitelepítették Magyarországra. A legtöbb családot a Dunántúlra utasították ki, de többségük a Duna mentére költözött vissza.

Januárban mi is sorra kerültünk. A legnagyobb téiben katonaság vette körül a falut, előre meghatározott családokat telepítettek ki. Több mint száz családot érintett a rendelet. 1947. január 10-én indultunk Csehországba. A legszükségesebb holmit vittük magunkkal. Az állatainkat itthon hagytuk. Három napig tartott az út, négyen mentünk. Szüleim Kajtár János és Lujza, az öcsém, János és én. Edényeket, élelmiszereket, takarókat vittünk. A házunkba szlovákok költöztek. Szökésem után többször bezörttem hozzájuk.

A szerelvény megérkezése után a gazdák már vártak, és válogattak közülünk. Minket mindjárt kiválasztottak. Poděbradyba kerültünk, állami birtokra. A mezőgazdasági főiskolának volt ez a birtoka. Itt ugyan cselédként kezelték bennünket, de rosszabb volt azoknak, akik magángazdákhoz kerültek. Izsaiak itt nem voltak. Muzslaiakkal és marcelháziakkal kerültünk össze. Egy hosszú épületben kaptunk helyet, szoba-konyhában, több család lakott egymás mellett. A gazdaságban dolgoztunk, 17 évesen már szántottam. A nők fejték, kertészkedtek, a férfiak szántottak, vetettek. A fizetésből meg lehetett élni. Fejenként 1 liter tejet kaptunk naponta, amit el sem tudtunk fogyasztani.

Az öcsém iskolába járt, bár sokáig csak hallgatott az órákon. A város gyönyörű volt, többször besétáltunk oda. Mi, magyarok összejártunk, az izsaiakkal leveleztünk. Csehországban az a hír járta, hogy mi a szegénység elől menekültünk el. Hosszú ideig tartott, amíg megértették, hogy kényszerből hagytuk el szülőföldünket.

1947 nyarán megszöktem, nagyapámhoz jöttem, de két nap után keresett a rendőrség. Egy cseh kocsmáros vette meg a jegyemet, mivel akkor még igazolványt kértek a jegy vásárlásakor. A Janival együtt szöktünk. Orosz katonák közé fészeltük be magunkat. A Jani néha kapott tőlem, mert beszélni szeretett volna. A komáromi állomásról gyalog jöttünk haza. Izsán nem maradhattam sokáig, átszöktem Magyarországra. Ott mint menekültet fogadtak. Pestre kerültem, ott érettségiztem, egyetemre kezdtem járni. Magamra voltam utalva, ezért a pesti tankönyvkiadónál dolgoztam.

Négy év után jöttem haza, vissza már nem is mehettem. Besoroztak katonának, különbözeti vizsgát kellett tennem: Csehszlovákia történelméből, földrajzból, orosz és szlovák nyelvből. Különözeti vizsgát tettem a pozsonyi tanítóképzőn is. A háború után vidékünkön megfogyatkozott a magyar értelmiség. A faluból sokan jártak Csehországba dolgozni. Itt nagy volt a szegénység. Ezekről az évekről ma már csak beszélgetünk, de még elevenek az emlékek.

Lejegyezte: Varga Katalin

PINTÉR FERENC (1938) IZSA

Izsa, 1947. február 2. Este van. Kisöcsémmel, ki négyéves, én meg kilenc, szóltanul, egymás kezét fogva, szorítva megyünk le a jó meleg istállóba, hogy elbúcsúzzunk kedvenc állatainktól. Lenkétől, a szelíd, ám különös szépségű pej kancától, az öreg, kopott sörényű Öregtől, akit öcsémmel fogtunk a Duna partján az oroszok vonulásakor mint elkóborolt állatot, a drága Bimbótól és kisborjától... Én ösztönösen nyúltam a vasvillához, hogy megszokott mozdulatokkal még egyszer megigazítsam az almot alattuk, kisöcsém pedig néhány maréknyi szénát tett eléjük a vályúba, a jászolba. Még egy pillantás, és... rájuk csukom az ajtót, visszabotorkálunk a mély hóban lakásunkhoz. Benyitva a konyhába, már láttuk, hogy az első, a tisztaszoba megtelt emberekkel. Jöttek a rokonok, a barátok, az ismerősök és kispajtásaink, hogy búcsút vegyenek tőlünk, merthogy minket Csehországba deportálnak, valahova a Szudéta-vidékre, s reggel ötkor, mielőtt ébredne a falu, minket már visz a teherautó Komáromba.

A szoba közepén ott láttam a nagy fehér lepedőbe kötött batyut, amelybe édesanyám a magunkkal vihető legszükségesebb holmikot, tárgyakat göngyölt be. Az asszonyok, lányok egymás nyakába borulva sírtak, zokogtak, a férfinép egy-egy pohár borral a kézben, tehetetlenül, lehajtott fejjel húzódtott meg a sarokpadon, mi, gyerekek meg a most bevetetlen ágy szélén ültünk, szorosan egymáshoz simulva, testünk melegével érintkezve, öleltük magunkhoz közös emlékeinket. Anyai nagyapám, ez a szikár, szigorú tekintetű, az első világháborút végigharcoló tüzerőtiszt, Doberdó hőse, „a vörös és a fekete ördögöt”, Sztálint és Hitlert átkozza hangos szóval a maga sajátosan kacskaringós, „káromló imájával”. Apám pedig? Hát, igen! Ő még ezekben a lélekölő, kegyetlen pillanatokban is megmaradt annak, amiért annyira szerettük őt. Még ő az, aki vigasztalja, nyugtatja az itt maradókat. Vicceivel, tréfával próbálja oldani a feszültséget, de most nem sok sikerrel.

Már kilenc óra. Itt a lefekvés ideje. Ilyenkor minden este öcsémmel odatérdeltünk a kis házioltár fölül ránk tekintő három kép elé, és hangosan fölmondtuk a *Hiszekegyet*. A három kép: Mária, Kossuth Lajos és II. Rákóczi Ferenc. Most úgy néz ki, az ima elmarad. Édesanyám még most is azon serénykedik, mi az, amit még bele tud gyömöszölni a batyuba. Közben kisöcsém hátradőlve elszunyókált. Én, mivel kispajtásaimtól elbúcsúztam – haza is mentek –, szóltanul, némán meredtem a semmibe. Mi is lesz velünk ezután? És akkor erős kopogás hallatszik. Dr. Nádai Kálmán plébános úr érkezett meg. Búcsút venni jött, de nem időzött soká, mert sietett a többi családhoz is, akik a mi sorsunkra jutottak. Egy rövid imát mondott, majd az ajtó felé távoztával áldást adott.

Közben egyre kevesebben maradtunk. Sorra köszöntek el a lélekben velünk lévők. Már csak mi maradtunk, a gyerekek édesanyánkkal. De hova lett nagyapám, apám? Ők észrevétlenül tűntek el. Édesanyám már-már aggódni kezdett, amikor betoppantak. De hogy? Arcukon derű, mosoly, majd kitörő, a sírást és nevetést együtt lélegző örömkialtás: „Sikerült!”. Nem tudtuk mire vélni a dolgot, míg el nem mondták, hogy egy tízliteres, zamatos rizlinggel megtöltött demizzsonnal fölkeresték Beneš jegyzőt, és ... és levették a lábáról. Átírt bennünket a deportáltak jegyzékéről a féhérlapások listájára.

Tíz liter boron múltott, hogy nem Csehországba kerültünk cselédnek, hanem nagyszüleinkkel Magyarországra telepítettek át. A jó hír után pedig nagyapám odatérdelt a Mária-kép elé, mi mögéje, és fölhangzott a jól ismert ima, a *Hiszekegy*.

Menekülők a Dunán

Az áttelepítés és deportálás rettegésében élő mátyusföldi magyarság előtt két út állt: vagy bevárja a megaláztatás és megszegényítés beneši embertelenségét, vagy a menekülést választja. A kétségbeesés és a félelem, a hontalanság, a védtelenség kezdetben ösztönösen, később már tudatosan játszott közre abban, hogy sokan az utóbbi lehetőséget ragadták meg. Bátorította őket az a tudat, hogy az anyaország határral szomszédos megyéjének (Komárom-Esztergom megye) sajtója mennyire együtt érez a sorsüldözött, felvidéki magyarsággal – fölshólitva a Duna melletti települések hivatalos szervezeteit, lakóit, hogy tegyenek meg minden tőlük telhetőt a menekültek megsegítéséért.

Hogy akkor ebben a kérdésben az itthoni magyarság lélekben milyen egységet mutatott, erre szolgáljon egyetlen rövid példa. Még az MKP Megyei Választmánya és Végrehajtó Bizottsága is az alábbi hirdetményt adta közre a Komárom-Esztergom vármegye *Dolgozók Lapja* 1946. december 1-jei számában: „A szlovák kormány úgy látszik, nem akarja a jószomszédi viszonyt és ezáltal a gyűlölettség magvát hinti el a két ország népei között. Felkéri a választmány a megyében lévő szervezeteit, indítsanak gyűjtést a kínzások elől elmenekült magyarok megsegítésére, akik a tél küszöbén, a pusztta életüket mentve jöttek át a megalázás és megsemmisülés elől. Járjanak példával elől mindenben, amivel segíteni lehet az üldözötteken!”

Bár Izsza községnél a dunai határszakaszt már 1945-ben megerősítették határőrséggel, csendőrséggel, mégis talán itt volt földrajzilag a legkedvezőbb hely a Dunán való átkelésre. Az sem elhanyagolható, hogy az itt szolgálatot teljesítő, cseh nemzetiségű csendőrség bizonyos együttérzéssel, megértéssel viseltetett az üldözöttek iránt, mert nagyon jó kapcsolat alakult ki Izsza község lakossága és a cseh csendőrség között. Itt jegyzem meg, hogy a cseh csendőrség sokkal jobb viszonyban állt az izsai magyarokkal, mint az „odaszállingózó” szlovákokkal. Nos, ezek a csendőrök gyakran hunytak szemet a látottak fölött. Így, ilyen körülmények között Izsza gyülekezési helyé vált az átjutni kívánczók számára.

Most olyan szemtanút idézek, aki maga is fiatal értelmiségiként ezt az utat választotta. Nagybátyám, Zámbo Vilmos: „Nagyon sokan érkeztünk a faluba menekülési céllal. Néha két-három napig is kellett várakozni az átjutásra. Addig azonban a falu népe szállást, ellátást biztosított részükre, miközben titokban intézte és szervezte az átjutási lehetőségüket. Mindig volt a faluban két-három bizalmas ember, aki tudta, hogy éjszaka a határőrség merre cirkál a Duna partján; hol, merre és kik teljesítenek szolgálatot; a lelakatolt és zárolt csónakokhoz melyiknek van kulcsa; a töltés melletti kubikgödörök cserjés, fás területein hogyan és hová lehet elrejtőzni... Ismerték hol, mikor kell és lehet fényjelezni. De azokban a drámai pillanatokban, amikor a befagyott Dunán 40–50 méteres kötelet fogva, hason csúszva húsz-húsz embert menekítettek át a túlsó partra, az izgalmat és félelmet növelte, hogy sokszor a kötél egy része a még be nem fagyott, sima vízfelület felett kúszott.”

E lélekvesztő esetekben az izsai halászok, akik a menekítést szervezték és végezték, az életüket kockáztatták, mint azok, akik sorsukat a kezükbe adták. A veszélyt csak növelte, hogy ezeket az akciókat csakis az éjszaka leple alatt lehetett megkísérelni. S vállalták mindezt még azután is, hogy a tragédiák egymást követték. Az esetleges, alkalmi eszközök, a sietség okozta idegek harca áldozatokat is követeltek. Áldozatokat még úgy is, hogy a szőnyi oldalon a magyar határőrség önfeláldozó munkája, közreműködése sem tudta megakadályozni a bekövetkező tragédiát. Azok voltak a szerencsésebbek, akik az izsaiak segítségével, előre megtervezett, szervezett formáját választották az átmenekülésnek: lovas szánkóval, hosszú kötelekkel, vagy a még be nem állt Duna előtt ladikokkal. A Duna azok közül szedte áldozatait többségben, akik a maguk feje után, hátukon kis holmijukat cipelve vágtak neki a veszélyes útnak.

„Sajnos, a Duna jege beszakadt és egy lovas szánkó utasaival együtt a víz áldozata lett. De egyéb tragédiák is voltak: Moravcsik Ferencet a töltés mellett, menekülés közben lőtték agyon a határőrök. Fenekes Lajos a jeges Dunában úszott, és úgy menekült meg az életét kioltani akaró gyilkos golyóktól. Jőmagam is egyetemi vizsgáimra mentem Budapestre, amikor csónakunk éjfél tájt elsüllyedt, s félve a csehszlovák határőrségtől, a téli, jeges vízben úszva értünk partot Szőnyénél. Holmijaink elvesztek, a mínusz 20 fokos hidegben ruhánk ránk fagyott, és csak a szőnyi határőrségen kaptunk menedéket”.

Csak Izsa községből hárman váltak áldozataivá e szörnyű „stációnak”: Moravcsik Ferenc, Tárnok Gyula, Sárjai Gizella. A többi? Tudjuk, hogy a már említett csónakban, amely a Duna hullámsírájába jutott, nem bírva a terhet, az úszó jég között, nyolcan tartózkodtak. Egy 18 éves gútai leány teteme után pedig hiába kutattak, nem találták meg. Emlékük, példájuk egy-egy könnycseppként pihenjen meg nemzetünk testén!

KESZEGFALVA

LŐRINCZ GÉZÁNÉ (1922)

GYŐRI JÁNOSNÉ (1910)

GYŐRI ÁRPÁD (1940)

KESZEGFALVA – GYÖNK, KOMÁROM

„Az itteni táj, az itteni emberek mindvégig idegenek maradtak számukra.”

Nagyszüleimet, édesapámat 1948 májusában telepítették át Magyarországra Dél-Szlovákiából, a Komárom megyei Keszegfaluról. Vagyis abból a kis csallóközi községből, ahol rokonaink nagy része él, s amely nagyszüleim számára ma is a hazát, az otthonot jelenti. Családi beszélgetések során sokat hallottam arról, hogy a háborút követő években mennyi megaláztatásban, jogfosztottságban, üldöztetésben volt része a felvidéki magyarságnak. A legnagyobb sorstragédiát mindenekelőtt a kitelepítés, rokonaiktól való elszakadás jelentette számukra. Amikor hozzátartozóim szeme könnybe lábad az emlékek idézése során, 55 év távlatából is, ekkor értem meg igazán, hogy soha nem gyógyuló sebeket ejtett lelkükben a kitelepítés szomorú ténye.

Nagyon érdekelt, tulajdonképpen miért forgatták ki őket vagyonukból, miért üzték el otthonaikból, mi volt ennek a kegyetlen eljárásnak a történelmi, politikai háttere, s miként élték meg ezt az érintettek. Kutatásaim során az ő emlékeiket próbáltam összegyűjteni. (...)

Ismerősünk, Lőrincz Gézáné mesélte: „Kis fűszerüzletünk volt a faluban. Keddi napon megérkezett a falu lakosságának lisztszükségletét biztosító szállítmány, amit nagyon vártak, hisz szigorú jegyrendszer volt. Szerdai napon történt volna a kiosztás, de előző este megjelent a ‘szprávca’. A bolt egész készletét (többek között a lisztet) lefoglalta és elkobozta, ezért a falu egész lakossága kenyér nélkül maradt.”

Az intézkedéseket hasonló módon hajtották végre minden téren, így a lakosság feje fölött állandóan „Damoklész kardja”-ként a létbizonytalanság lebegett. Hasonló rendelet volt a kilakoltatás, aminek értelmében az úgynevezett „nem megbízható” személyeket családjukkal együtt lakásukból haladéktalanul kilakoltatták. Ingó és ingatlan vagyonukat elkobozták és ötven kilogrammos csomaggal kellett otthonaikat elhagyniuk.

1947. április hó első felében megindult a csehszlovák–magyar lakosságcsere. A mi vidékünkön 1947 szeptemberében kezdődött el az első csoportok ki-, illetve betelepítése: a Csehszlovákiában élő magyar lakoságnak Magyarországra kellett mennie, a Magyarországon élő szlovák ajkú lakosok szabad választás alapján áttelepülhettek Csehszlovákiába. A szakirodalom szerint 1948. április 10-ig az eredetileg jelentkezett 93 390 személyből 73 273 hagyta el Magyarországot, a Csehszlovákiából kitelepítésre kijelölt 105 047 magyar nemzetiségű lakos közül pedig 68 407 költözött Magyarországra.

Nagyszüleimet és édesapámat 1948. május 10-én telepítették ki Keszegfalváról. Már 1946-ban megkapták a „fehérpapírt”, a kitelepítést tartalmazó okiratot, tudták, hogy el kell hagyni otthonukat, és ez a tudat mélyes keserűséggel töltötte el őket. A kijelölt dátum előtt pár nappal megkezdték a pakolást, a vagyon mentését. Ingóságait három vagonba helyezték el: a bútort és egyéb háztartási cikket az első vagonba, az állatokat a másodikba kerülték, a harmadik vagonba a takarmányt helyezték el. Előzőleg felmérték a falunkat, illetve egyes személyeknek a vagyoni helyzetét. Ennek alapján a kitelepítés elsősorban a vagyonos, jómódú réteget érintette.

Május 15-e csütörtökre esett. Előtte való vasárnapon azonban a templomban mindenki részt vett az ünnepélyes búcsúztatáson. Zokogtak az emberek, fájt az otthon elhagyásának tudata, hisz mindenki tisztában volt azzal, hogy a világon sehol sem lesz olyan hely, amit annyira otthonuknak tudnak, mint a szülőfalujukat, ezt a Vág-Duna menti kis községet, Keszegfalvát.

A bevagonírozás napján az egész falu sírt, hiszen mindenki hagyott ott szülőt, testvért, rokont. Kitérőhözhatatlanul fájó élmény maradt örökre ennyi síró ember látványa. Három napos utazás után érkeztek Budapestre, a Rákos-rendezői pályaudvarra. Vagonunkra ekkor egy fehér táknéla került, amire a következő volt írva: Keszőhidegkút–Gyönk. Számukra még csak betűket jelentettek ezek a szavak. Ahogy távolodtak az otthontól, az ismerős emberektől, úgy fedezték fel a táj változását. Néhány órát a dunántúli

dombok között haladtak. Ötödik napon érkeztek meg Tolna megyébe, Keszőhidegkút–Gyönk vasútállomásra, ahonnan a nyolc kilométerre lévő Gyönkre, jövendőbeli lakóhelyükre szállították őket tehergépkocsikkal. Ahogy túljutottak a rakodás, a berendezkedés új munkáján, erőt vett rajtuk egy eddig ismeretlen, gyötrő érzés, a honvágy. Ezt a sajátos, fájó érzést még csak tetézte az a tény, hogy szülőfalujukba még látogatóba sem szabadott menniük.

Fagyos léghő, bizalmatlanság vette őket körül, hiszen a Németországba kitelepített svábok házáat és földjét kapták meg a Csehszlovákiából kitelepített magyarok, így nagyszüleim is. Elképzelhető, hogy a faluban maradt svábok rokonai milyen szemmel nézték az oda telepített magyar családokat!? Nagyszüleimnek is kellemetlen volt, hogy saját otthonukból, vagyonukból kiforgatták őket és más házába, földbirtokába kellett betelepülniük. Földbe süppedt, földpadlós kis házakat kaptak, hozzá ólakkal, gazdasági épületekkel és 15 hold szántóföldet.

A szerencsétlenségben egyetlen szerencsésnek mondható az volt, hogy édesapám és nagynéném, akik ekkor már kilenc, illetve tizenegy évesek voltak, végre iskolába kerülhettek. Ugyanis szülőfalujukban magyar iskola nem volt, szlovák iskolába járva az anyanyelv ismerete nélkül „tanultak” írni és olvasni. A nyári szünetekben magánúton vizsgát tettek egy-egy évfolyamról, hogy az évek veszteségét behozzák. Tizenegy évig éltek ebben a Tolna megyei kis faluban nagyszüleim és édesapám, de gyökeret verni nem tudtak. Az itteni táj, az itteni emberek mindvégig idegenek maradtak számukra. Hiába töltöttek el itt több évtizedet, ezt a környezetet egy percig sem tudták otthonuknak érezni. Ezért 1959-ben szülőföldjükhöz legközelebb eső magyar városba, Komáromba költöztek, és azóta itt laknak.

A kitelepítés pusztája tényével, történelmi hátterével, írók, történészek tudományos alaposággal foglalkoznak. A történelmi tények, számadatok mögött családok ezreinek tragédiája rejlik. A borzalmas élmények kitörölhetetlen emlékként élnek a „jelenkori népvándorlást” átélt emberek lelkében. Saját család személyes tapasztalatának példájával igyekeztem ezt érzékeltetni.

Lejegyezte: Moncziné Győri Ildikó

IGLÓDI ATTILÁNÉ VÖRÖS JOLÁN (1944) **KESZEGFALVA (KAVAPUSZTA) – KOMÁROM**

„Aki magyarnak vallotta magát, annak el kellett hagyni a házat, faluját, szülőföldjét.”

Arany János sorával kezdem: „Nekem áldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott”. A mai Szlovákiában, Keszegfalvához tartozó kis településen, Kavapusztán éltek szüleink. A családom minden tagja, a nagyszülők is itt éltek. Itt is születünk. Szüleink házasságuk után röviddel egy tanyára költöztek, ott építettek házat, és ott éltük boldog gyermekkorunk néhány évét. A környéken magyarok éltek, magyar nyelven beszéltünk.

A Nyitra folyó mellett, a szivattyútelepnél volt a tanyánk, ahol 16 kataszteri hold saját földön és 24 kataszteri bérelt földön gazdálkodtunk. Iker nővéreim tízévesek voltak, én meg hároméves. 1947-et írtak. Kemény, kitaró, nagy tél volt. A vizek befagytak, a Duna is beállt. Ez az esztendő a kitelepítés éve volt. Aki magyarnak vallotta magát, annak el kellett hagyni a házat, faluját, szülőföldjét. Kit Szudéta területre, kit Magyarországra irányítottak. Mi is, mint sok magyar család, megkaptuk a kitelepítési határozatot. Jöttek a katonák, végigjárták az értesítetteket: vallják-e magyarságukat. Lehetséges volt a reszlovakizálás, vagyis szlováknak vallani magunkat. Édesanyánk, Moravcsik Erzsébet után lehattunk volna szlovákok. Édesapánk azonban nem írta alá a nyilatkozatot, ő magyarnak vallotta magát, így az egész családot magyarrá nyilvánították. Következett a szorongásokkal teli várakozás: mikor kell összepakolni, és hová visznek bennünket. Megtudtuk: a szudéta területre.

Édesapánk, Vörös Ferenc tájékozott ember volt, sokfelé járt, voltak kapcsolatai, hírforrásai. Megtudta, hogy a kitelepítettekkel napokig vesztegel a vonat a nyílt pályán, fűtetlen vagonokban. Mi lesz a gyerekekkel ilyen körülmények közt? Megfagyunk ebben az időben? Mit tudnak tenni? Tán Magyarországra kellene menekülni...

Tett követte a gondolatot. Tájékozódni kell! Édesapám kerékpárral az éj leple alatt Észak-Komáromba indult, majd átkelt a Duna jegén. A sötétben irányt tévesztett, és Füzitónél találta magát. Gyanús volt az út hossza. Gondolatait vadlibák felröppenése zavarta meg. Jaj, ott már nincs jég! Lassan visszafordult, aztán feljebb partot ért, magyar oldalon. Életét a vadlibák jelenléte mentette meg – kerékpárostul került volna a jeges vízbe. Kérdőszózkodott a lehetőségekről. Lakás, munka... Visszajövet ugyanúgy a Duna jegén.

Nem sokat váratott magára a parancs: jött az értesítés, mikor, mennyi holmival visznek bennünket cseh területre. Ki tudja, hová, meddig megyünk, visszajöhetünk-e házukba. A rövid töprengést gyors elhatározás követte. Mielőtt jönnének értünk, elhagyjuk házunkat, a tanyát. Sötétedés után lovaskocsival Észak-Komáromba mentünk. Ott meghúzódtunk egy kedves családnál, a Berzki cukrászékánál. Két hétig laktunk náluk, míg apánkat meglátták egy vásárban és rászóltak: „Ferenc, te még mindig itt vagy?” És akkor eldőlt végleg, indulunk Magyarországra. Felhoztak minket a Tomanóczy-villa irányába, a vasúti híd fölé, és nekivágtunk az útnak a befagyott Duna jegén az új hazába. Otthagytuk a házat, állatokat, felszerelést. Tehenek, tinók, lipicai lovak, csikók, disznók, apró jószágok. Eke, borona, vetőgép, szecs kavágó, daráló, arató szerszámok, és a többi. Otthagytuk a földet, a Nyitrát, a csatorna-partot, a csónakot, az embereket, a nagymamát...

A háztartásunk nem napokra volt felszerelve. Előrelátóak voltak az emberek. A pusztá hat kilométerre, Komárom ettől még nyolc kilométerre volt. Tehát élelmiszer, petróleum, gyufa sem hiányozhatott a háztartásból. Mit hoztunk magunkkal? Nővéremék hátán kenyér, kolbász. Édesapánknál vindőben zsír, édesanyánk hátán viszont én. És jól felöltöztünk...

A határőrök felfedeztek minket, kiabáltak, fenyegettek a hídról, majd lőttek utánunk. Hogyan éltük át ezt, nem tudom, de szüleim mesélték, hogy nagyon sírtam és a kavai nagymamához akartam menni, akkor még idegen volt nekem, amerre jártunk. A magyar partról fiatal fiúk jöttek elénk. Nem mi voltunk az elsők, előttünk is keltek már át a jégen menekülők. Segítettek nekünk, a csomagokat átvették. Köztük volt Várszegi Imre, Pisti, Risnyovszki Karcsi is. Fázva, kimerülten érkeztünk az új földre – Magyarországra. A parton lévő házban fogadtak minket Várszegiék. Itt megpihenhettünk, felmelegedhettünk, aztán Komáromba mentünk a rokonainkhoz, Bartliékhoz.

Nővéremék innen jártak iskolába. Aztán röviddel később Czibor bácsiéknál kaptunk helyet. Először a mosókonyhában „laktunk” öten. Egy sezlon, egy kályha, egy asztal... hogyan pihentek szüleink, máig sem értem. Megkedveltek, befogadtak bennünket Cziborék, és röviddel utána bekerültünk a szobába. Jó barátság kötődött a két család között. Segítettek nekünk a nehéz idők átélésében.

Édesapánk „átjárt” a jégen, módszeresen hozott hazulról ezt-azt. Áthozta a lovakat, csikókat, hintót, szénát, tehenet, ágyneműt, bútort. Ügyes volt, szorgalmas, dolgozott. A tehenünk Monostoron volt Kőrösi Istvánéknál. (Margit néni nekünk „a Nyanya” volt.) Lovainkat Paulisz bácsiéknál tartottuk. Egy év után egy kis házat vettek szüleink Monostoron – ma Mák néni háza áll a helyén – a Fő út 75-ben.

Berecz Dezső bácsiékkal egész baráti kapcsolat alakult ki, a fiúkkal szinte testvérként éltem kisgyermekkoromat. Itt laktunk 1953-ig. Innen jártam iskolába, itt volt jó barátnőm Olajos Marika, akivel sokat voltunk együtt. De igazi gyermekkori élményt jelentett Dikász Margit, Paulisz Kati, Nyári Misi, Berecz Dezső és a többi osztálytárs kapcsolata is. Innen vannak emlékeim: Nagyék, Gabi, Mari, Magdi, Ili, Bedecs Ferus, Erzsi, Fellnerék, Tomozsiék, Pauliszék, Kőrösiék, Szilágyiék, Hoványiék, Köteseiék, Mészárosék, Köcskiék, Bedecsék, Molnárek ... (Elnézést kérek, hogy nem teljes a felsorolás.) Kevés család van, akire ne tudnék valami miatt emlékezni.

Ez egy kicsi ház, szoba-konyha volt. Később istállót építettünk hozzá, kukorica kóróval a tetején. Felavattuk: házi bált szervezett édesapánk. Az akkori legények és nagylányok is ott voltak, zene is volt, citera, dob, harmonika, hegedű. Szólt a zene, mi táncoltunk, ledöngöttük az istálló alját. Azt is mondhatnám, jártuk a csürdöngölőt. Édesapám szerette a fiatalokat, azok is szerették őt, szívesen jöttek kukorica-fosztáskor, répapucoláskor. Sokat énekeltünk.

A tszcs megalakulása után be kellett lépni a családfőnek a csoportba. Szorgalma, ügyessége, gazdasági ismerete miatt fontos ember lett a tagok között. A tehénállomány összetétele, a vásárlás nagyrészt az ő nevéhez fűződött. Szerette az állatokat, értett is hozzájuk. Jól gazdálkodott, ismerte a vetésforgót, tudta milyen ültetvény után mit, mikor lehet, vagy alkalmas vetni, ültetni.

Megkaptuk a „kettős birtokosi igazolványt”. Átjártunk a régi földjeinkre gazdálkodni és hoztuk a termést. Később rendezte a két állam a földtulajdonokat. (A szerencsésebbeknek – a szerk.)

Itt kaptunk területet, házat az ottmaradt gazdaságért. Csereingatlanként Tomanóczy Klára és Vilma szőlőjét a rajta lévő házzal, a miénket pedig ők kapták meg. 1953-ban átköltöztünk ebbe a házba. Nagy volt a változás, villany világított a lakásban! Telkünk a Dunától a mostani Jászai Mari útig ért. Szőlő, kert, erdő. Volt mit rendezni, dolgozni. Mi, gyerekek is kivettük a részünket a munkából. Vásároltunk Orion-rádiót, aztán Hajdú-mosógépet. A faluban három darab volt, és az egyik a miénk. Szüleink befogtak a munkába minket. Nővéremék már tizenöt évesen a lengyárba jártak dolgozni. Én pedig kilenc évesen az aratáskor már jelentős feladatot kaptam, vízfordó, kötélgyártó és marokszedő is voltam. Megtapasztaltam nővéreimmel a vetés, aratás, betakarítás nehézségeit, „törvényeit”. Édesapánk széles vágású rendjénél aratáskor volt, hogy háromszor fordultam marokszedőként, mire egy kévét tudtam összerakni. De ezt is boldogan tettem, mert bizonyíthattam rátermettségemet, kitartásomat. Kötelet teríteni nem nagyon szerettem, mert a hosszú kötelet, amit rozból sodortunk, gyakran rosszul sikerült kiterítenem, kisodródott, újra kellett sodorni.

A gazdák összedolgoztak, az egyik fogatos munkát, másik kétkezi munkát adott. Mentünk hajnalban a határba, aludtam a kocsiherékben, játszottam lepkékkel, tücsköket hallgattam, rácsodálkoztam madárdalra, öntöttem ki ürgét, szedtem kalászt, hordtam vizet, készítettem pipacs-babát ... Így visszaemlékezve szép gyermekkorom volt.

Míg a faluban laktunk, édesapám fuvarozott is. A kereskedőknek hozta az árut, Tatáról lovaskocsival. Egyszer elvitt magával. Kora hajnalban indultunk. Fűzitő és Tata között felkeltett, hogy hallgassam meg a róka ugatását. Ez mélyen megmaradt emlékeim között. Míg a kukoricát morzsolták, játékra tanított: hogyan lehet a csutkából disznóakolt, kutat építeni, szárból tehenet, ökröt, vályút faragni. Türelemmel tanított meg édesanyám a zöldségeskert növényeinek felismerésére, gondozására. Később a sütőiparnál kapott munkát, szállító lett. Autóval vitték a kenyeret, kiflit, zsemlét vidékre. Farkas Jancsival sokat voltak egy autón. Bátyáim nem lévén, bátyámnak szólitottam, apu szinte fiaként szerette őt.

Cziborékkal jó barátságban voltunk. Zoli bácsi – az Aranycsapat balszélsője – többször meglátogattott társaival bennünket. Várszegi Imre Erzszi nővérem férje lett, Monostoron telepedtek le, nővérem pedig ma is Komáromban él.

Én nagynéném, Sebők Jolán és Prandtnerné Erzszi néni példáján felnőve, tanító lettem. Céloom a gyerekek szeretetre nevelése, a szép meglátása, a jó észrevétele, a tisztelet megadása, a tudásvágy felkeltése, a hasznosság érzésének megízleltetése és a tanulás megtanítása volt. A szándékom ez volt, és hogy mennyire valósult meg, nem tudom megítélni. Dalokat, verseket, meséket, játékokat átadni, megtanítani, megfeddni, dicsérni, örülni, vigasztalni, *Himnusz*t, *Szózat*ot énekelni együtt, magyarul – magyarként. Köszönöm mindenkinek, aki akár csak kis mértékben is segített ebben. *Viszontlátom a helyet, hol zokogtam:/ és megmosolyogtam most, hogy ott zokogtam./ Viszontlátom, hol egykor mosolyogtam, /s megkönnyezem most, hogy ott mosolyogtam!* A fájdalom, a bánat, a szenvedés, a csalódás, legalább annyira fontos az ember személyiségének fejlődésében, mint a boldogság, a siker.

KOMÁROM

BOGNÁR IMRÉNÉ BARTAL IBOLYA (1942)

RÉVKOMÁROM – ÁSZÁR

„Nemcsak a Duna okozott vészhelyzetet, hanem a géppuskás orosz őrség is...”

Révkomáromban születtem. Édesapám hentes- és mészárosmester volt, édesanyám abban az időben háztartásbeli. A háború alatti és azt követő történésekről szüleimtől hallottam, melyeket most leírok, de vannak epizódok, amelyekre jómagam is visszaemlékszem. Szüleim, nagyszüleim éjszakai beszélgetései, a mindig feszült állapot éreztették velem, hogy valami baj van, hogy valamire készülnek.

Komárom külvárosában, Benében éltünk egy családi házban, ahol az utcafronti részen apámnak jól menő hentesüzlete volt (most is emlékszem a kerámiából készült, rózsaszínű kismalacra, a valódit is meghazudtoló, „mű”-hentesárukra, amelyek a kirakatot díszítették). A negyvenes évek elején (közepén?) egy nagyobb házat vásároltak szüleim a Nádorvonal soron, hisz három generáció élt együtt. A ház is előttem van még: redőnyös, négy nagy ablak, nagy szobák, nagy konyha, nagy udvar... Rövid ideig volt örömünk az új házban.

Egymásután érkeztek a kitelepítésről szóló, felszólító levelek a magyar családoknak. Ránk is ez várt. Úgy tudom, vállalhatták volna szüleim a szlovák állampolgárságot is, de erről édesapám hallani sem akart. Voltak, akiket kényszermunkára vittek „az Isten háta mögé”, Csehországba, ettől is rettegetek, s közben már azt is megtudtuk, hogy nekünk mindenképpen mennünk kell, mert a házunkba egy más nemzetiségű családot költöztetnek. Dönteni kellett hát, és szüleim döntöttek. Otthagya mindent, házat, bútorokat, s minden más egyebet 1947. február 17-én, kora hajnalban, sírva búcsúztak el ott maradó nagyszüleimtől, akik a kényszerhelyzet miatt az ott élő, fiatal lányukhoz költöztek, s még további egy-két évig vele együtt éltek. Tehát azon az éjszakán, apám kezében két bőrönddel, édesanyám kezében a mozdítható, kevés kis értéket tartalmazó táskával, másik kezével az én kezemet szorítva, a Duna felé indultunk. Velünk tartott még egy rokon néném és édesapám pékmester barátja is, így voltunk öten. A jég február 17-én elég vékony volt, de valaki megmondta, hol lehet átkelni kisebb veszéllyel. Én, a pici lány, honnan is tudtam volna, hová megyünk, miért kell sírva-zokogva elbúcsúzni kedves nagyszüleimtől, és a csikorgó hidegben, sötétben sietve útnak indulni?

Itt kell elmondanom, hogy élt Dél-Komáromban édesapámnak két jó barátja, akiket édesapám segített azon ínséges időkben, amikor ők voltak bajban, amikor jegyre lehetett kapni megszabott mennyiségű élelmiszert. Ők valamiféle határátlépő igazolvánnyal átkelve a hídon próbálkoztak ezt-azt vásárolni, a két kedves ismeretlen így jutott el akkor még hentesboltot vezető apámhoz, aki hússal, hentesáruval segítette őket, a pékmester meg kenyérrel. Így lett aztán az ismeretségből barátság, amelyet a háború, a megszorultság, az ínséges helyzet hozott össze (s amelyet mi ápolunk tovább édesapám halála után egészen a két idős jó barátunk haláláig). Az átjövételünk utáni dolgokat jó előre megbeszélték. Amikor nekivágtunk a vékony jegű Dunának (hallani lehetett a jég ropogását), apámék a legrosszabbra is fel voltak készülve, fent említett jó barátaink vártak bennünket az innenső parton. Nemcsak a Duna okozott vészhelyzetet, hanem a géppuskás orosz őrség is, akik az állomást és környékét vigyázták.

Emlékszem, egy őrháznál értünk partot, nem a megbeszélt helyen, gondolom a félelemtől, a sötétség miatt eltávolodtak apámék, és szinte a karjaikba érkeztünk a „Sztój!” üvöltéssel felénk rohanó katonáknak. Édesapám kezéből a bőröndöket tépdesték, anyámról a bundát, a táskáit cibálták, próbálták kezünket egymástól elszakítani. Szinte még most is érzem, milyen erősen szorította édesanyám a kezemet – pedig, Istenem, azóta 56 év tel el –, és most felelevenedik előttem minden! Mind eközben ránk fogták fegyvereiket és tuszkoltak előre bennünket. Segítségért kiáltoztunk, jómagam is vékony hangocskámmal, s visítotam a félelemtől.

Nagyritkán elmesélem ismerősöknek viszontagságos átkelésünket, de hosszú-hosszú idő után most írom le ilyen részletesen, s élem át újra azokat a megrázó perceket. Mint már írtam, egy őrháznál értünk partra, ahol vasúti munkások gyülekeztek kora hajnalban hólapátokkal, csákányokkal a vasúti

síneket a hótól, jégtől megtisztítani. Kiáltozásunkra ők rohantak segítségünkre, szerszámaikat magásra emelve fenyegetésül a ránk támadóknak. A katonákat váratlanul érte ez, hisz az effajta inzultusoktól tartaniuk kellett. Lemondtak kirablásunkról. Ki tudja, mi történik, ha nem jönnek segítők?! Az őrházban forró teával, kávéval kínáltak, és próbáltak megnyugtatni bennünket, hogy már biztonságban vagyunk. Barátaink, akik távolabb vártak ránk, csak a segélykiáltásainkat hallották, s végül az őrházban találkoztunk össze. Otthonukba kísérték – közös udvarban lakott a két család (egyiküknél laktunk nyolc hónapig).

Ez alatt az idő alatt édesapám édesanyámmal a környéket járta, keresve olyan helyet, ahol letelepedhetnének. Ami a csomagunkba befért és pénzzé tehető volt, eladták: a keresztelői fülbevalókat, jegygyűrűket, nagyszüleimét is, és még egy s más. Nagyanyám eközben az áttelepített ismerősöktől küldött csomagokat, próbált segíteni a megélhetésben. Végül nyolc hónap után az Ászár nevű faluban a főjegyző és mások segítségével letelepedtünk.

Telepedtünk? – hol volt még az az idő? Egyelőre örülnünk kellett a siralmas körülményeknek is, egy magtárhelyiségben húzódhattunk meg, főzési lehetőség nem volt, tisztálkodás az udvari kútnál, alvás szalmazsákokon. De segítettek az ott élő emberek, ismervén nyomorúságos helyzetünket. Ki házikenyeret, ki frissen fejt tejet, ki szalonnát hozott, ki mit tudott. Jóléso, de egyben megalázó érzés volt a még nemrégben jó nevű hentesmesternek elfogadni a „könyöradományt”, bár akik adták ezt jó szívvvel, nem annak szánták. Ha tojásért küldtek a szomszédba, vagy tejfelért, túróért a másikba, hiába nyújtogattam a pénzt. *Vidd csak kis szógám!* – így mondták, pénzt nem fogadtak el.

Talán mi voltunk az elsők, akik ily módon „verték gyökeret” a faluban, s talán később jött még néhány család, akik már más helyütt is próbálkoztak letelepedéssel. Röviddel odaérkezésünk után alkalom adódott volna, hogy apám megvásároljon egy üresen álló házat, amelyhez egy kisebb üzlethelyiség is tartozott. Álmaiban látta már, hogy itt talán tanult szakmáját, a hentesmesterséget is folytathatná. A ház előtte egy Hirschler nevű emberé volt, aki már nem térhetett vissza. Közben nagyanyám intézkedése, utanjárása folytán egyenként, darabonként átkerültek a régi hentesüzlet kellékei: a gyönyörű porcelánfogasok, a pult, a hús-vágó tőke, jéggel működő hűtőláda, szerszámok, és még a nekem oly kedves, rózsaszínű kerámiamalacka is. Ezeket is az áttelepülő családok juttatták át saját bútoraik mellett Komáromig, onnan fuvarozták aztán Ászárra. A hentesüzlethez már majdnem minden együtt volt, de a „fészekrakást” előlről kellett kezdeni, hisz a bútoraink egytől-egyig otmaradtak.

De hát ez az egész csak egy szép álom maradt, mert bár egy ideig ebben a bizonyos házban lakhattunk, megváltoztatott mindent az államosítás. A kiszemelt ház többé nem volt eladó, a hentesboltnak berendezett helyiség (úgy tudom, előttünk is ezt a célt szolgálta), úgy ahogy volt, saját felszerelésünkkel együtt az „állam bácsié” lett. Lefoglaltak mindent, néhány megmentett, jó minőségű henteskés, fenőacél, hurkatöltő kivételével. Újra csak ennyink maradt!

Egyszóval, a Hirschler-házat államosították, később tejcsernok lett. Az átellenben lévő egykori Esterházy úri uradalmi épület ugyancsak állami tulajdon lett, itt lakott a grófi birtok intézője, kasznárja, akiket kiebudáltak a lakásukból, nem tudni hová. Ennek a nagy, U alakú építménynek (hátral hatalmas lóistállók, gazdasági épületek) egy kisebb része a frissen alakult földműves-szövetkezeté lett. Itt kaptunk szolgálati lakást, ennek nagy méretű éléskamrájából lett kialakítva az udvarra nyíló hentesbolt, édesapám pedig a földműves-szövetkezet alkalmazottja, hentes lett. Mit jelentett ez a mesterség akkortájt egy kis faluban? Megélhetést nem, az biztos, hisz mindenki tartott jószágot, még a legszegényebbek is. Hétfélegyen a szomszédos Kisbér vágóhídjáról – ugyancsak abban az évben készült ez is – szombatonként 100-150 kg húst hozott édesapám, ezért úgynevezett percentet kapott fizetségül, ami olyan kevés összeg volt, hogy a megélhetésünket nem biztosította.

Közben már nagyanyám is velünk volt, aki gumiladikon szökött át a Dunán – ez sem volt veszélytelen próbálkozás! –, majd nagyapám is furcsa körülmények között jutott át: az áttelepülők bútorai közt, szekrényben, ruhák közé bújtatva érkezett át Dél-Komáromba, s onnan hozzánk. Így már együtt volt a család, sőt öcsémel hatra növekedett a család létszáma.

Nagyszüleim segítségével azért egyre inkább oldódtak a gondok, bár minden, de minden munkát elvállaltak, amit csak lehetett: nagyapám, sokszor nagyanyám, édesapám is nyaranta cséplésnél dolgoztak, aratást, répa- és kukoricakapálást, szőlőművelést, dohánytermesztést stb. vállaltak. Aztán mi is tartottunk jószágot, ezzel is könnyebbé vált a megélhetés.

1953-ban húgom is megszületett, aki sajnos nemrég hagyott itt bennünket, akkor már heten voltunk. Három hónappal húgom születése után édesanyámnak dolgoznia kellett, akkor már neki is volt állandó munkahelye. A Pest-Szolnok megyei Állami Pincegazdaság ászári pincészeténél adminisztrátorként dolgozott, és egyben pár száz forint keresetével „családfenntartó” lett. A mezőgazdasági munkák mellett édesapám elvállalta a „ócskavas-gyűjtést” (udvarunkban tornyosult a sok-sok rozsdás vas), kényszerűségből a zsír begyűjtését, és még sok hasonló, hálátlan feladatot. A háztartást nagyanyám vezette, nagyon sok munka hárult rám, a tíz-tizenkét éves leánygyermekre, de hasonló korú társaimnak is kijutott a munkából iskola után, tanulásra csak késő este jutott idő. A falubeliekkel jó kapcsolatunk volt, tisztelték, becsülték szüleimet, nagyszüleimet, még maig is szeretettel emlegetik, akik ismerték őket.

Még nem szóltam a „feketevágásokról”, ami ugyancsak veszélyes vállalkozás volt. Általában éjszaka történtek ezek, tele félelemmel, izgalommal az állattartó és édesapám részéről is. Az idősebbek tudják, mi járt ezért. A hús egy részét (borjú, sertés) felvásároltuk, és nagyanyámmal vonaton utazva – tízéves voltam – vittük rokonokhoz, ismerősökhöz, ahol kilónként fogyott a friss falusi áru. Nagyanyám egyszerű, de okos, élelmes asszony volt – ma úgy mondanám, a család „organizátora” –, remekül megszervezte ezeket az utakat, és azért valami kis haszon ebből is csurrant-cseppent. De a hatóságtól való félelem mindig bennünk volt a lebukás veszélyével együtt.

Az 1956-os forradalomra részletesen nem térnék ki, bár a mi falunkban történtek komoly összetűzések. Apám igazi magyar vére is forrt, de csitítani tudta a falubelieket, akik az egykori keményítőgyár igazgatóját kis híján meglincselték. Édesapám halkán, nem hangosan politizáló ember volt. Ha a magyar himnuszt hallotta, mindig hullottak a könnyei, s magyarságára mindig nagyon büszke volt. A sok-sok izgalom, munka, az álmatlan éjszakák, a nagycsalád anyagi gondjai felőrölték egészségét, és 1963-ban meghalt. Közszeregetnek örvendett, aki nem bántott senkit, és akit mindenki szeretett, akár diplomás, akár egyszerű földműves ember volt. Nagy gond szakadt édesanyám vállára, továbbra is együtt éltünk nagyszüleimmel, ők segítettek mind munkával, mind kisebb testvéreim nevelésében. Még édesapám életében hozzájutottunk egy úgynevezett juttatott telekhez, amelynek egy részét szőlővel telepítették be, másik részén pedig hozzákezdtek egy családi ház alapjainak lerakásához. Ennek befejezése komoly feladat volt, kölcsönök segítségével, véres verítéssel. Nehéz évek voltak ezek. Nagyapám halála után még kevesebb lett a segítő kéz, a megfogyatkozott család élte egyszerű, nehéz életét.

Érettségi után én az orvosi egyetemre jelentkeztem, de mivel apám a háború előtti foglalkozása miatt (hentes, aki segédeket, iparosokat is foglalkoztatott) kizsákmányolónak számított, én ebből kifolyólag „egyéb” származású lettem. El is utasították a jelentkezésemet, többször nem is próbálkoztam. Gyógyszertári asszisztens lettem: 34 évig dolgoztam a Komárom Megyei Gyógyszertári Vállalatnál, a bábolnai, a kisbéri, majd a komáromi gyógyszertárakban. 1965-ben férjhez mentem. Férjem testnevelő tanár, aki több mint 40 éve dolgozik ezen a pályán. Fiunk szintén pedagógus – biológia-rajz szakos –, ő családjával a szomszédos Szőnyben él és dolgozik. Több mint nyolc éve nyugdíjas vagyok, egészségi állapotom nem kifogástalan, de családom és jó barátaink elfeledtetik gondjaimat, bajaimat. Rokonságunk nagy része – főként apai ágról – szintén áttelepített, az idősebbek közül (apámék heten voltak testvérek) már senki sem él, gyermekek, unokák szétszóródva az országban, alig-alig tartjuk a kapcsolatot.

Édesanyám 83 éves, itt él Komáromban, romló emlékezete miatt nehéz faggatni a régi dolgokról. Sajnos, mire felnőttekké váltunk, nem volt, akit kikerdezhettünk volna: mi volt, hogy volt, miért volt? A leírtakból látható a nehéz sors, a sok viszontagság, melyen szüleim, nagyszüleim átmentek, s mindezeknek valami módon mi, gyerekeik is szenvedő alanyai voltunk, vagyunk. Gyermekként éltem át a legnehezebb időket, azonban a visszaemlékezés mégis fájdalmas, márpedig ami megtörtént, azt emlékezetemből kitörölni nem lehet.

BONCSEK LÁSZLÓ RÉVKOMÁROM

„A felvidéki részen ésszerűtlenül mindenkit háborús bűnösnek tekintettek.”

Ma már kevesen vagyunk, akik a Beneš-dekrétumok elszenvedéseinek idejét átéljük, és szemtanúi voltunk mind az anyaországban, mind a Felvidéken, a magyarlakta régióban. 1938-ban nagy lelkesedéssel éltük át, hogy az anyaország magához ölelt. Nagymagyarország hajdanában sok kisebbség állama volt. Szlovákok, rutének, románok, németek, szerbek, horvátok, szlovének, kis számban bolgárok, lengyelek, csehek és morvák éltek együtt. Jogaikat gyakorolhatták. 1945-ben, miután a második világháború véget ért, Potsdamban, Cecilienhof-palotában a győztes nagyhatalmak – USA, Nagy-Britannia, Szovjetunió és Franciaország – államfői négyféle alternatívát vizsgáltak meg Európa vesztes államainak felosztására. Az egyik alternatíva szerint Magyarországot Ausztriával akarták egyesíteni. Beneš, a volt Csehszlovákia elnöke, aki visszatért az emigrációból, bosszút akart állni azért, hogy a csehszlovák köztársaságot 1938-ban feloszlatták: német- és magyarellenes dekrétumok egész sorát adta ki, s végre kívánta hajtani a kassai kormányprogramot.

Az 1938-ban Magyarországhoz csatolt részekben jóformán alig élt más nemzetiségű. A felvidéki részen ésszerűtlenül mindenkit háborús bűnösnek tekintettek az állami nacionalista hivatalok is. A polgárok egy részét vagonokból kifogatva Csehországba deportálták mint rabszolgákat, ahol a cseh földesurak válogattak közülük. Házaikba észak-szlovákiai polgárok tolakodtak be. Vendéglőkbe, üzletekbe nemzeti gondnokokat (úgynevezett *národný správcák*) helyeztek. Főleg olyanokat, akik talán az ellenállási mozgalom hősei (partizánok) voltak.

A lakosság nagy részét áttelepítésre jelölték ki az anyaországba. Ma sem tudom, minek az alapján. Gondolom, háborús bűnösnek tekintve. Személy szerint mindenki hivatalosan megkapta az úgynevezett fehér lapot, melyen kétnyelvű szöveg szerepelt. Realizálva nem került mindenkire sor. Sokan reszlovakizáltak. Ez azt jelentette, hogy az illető szlovák származású, de magyarnak vallotta magát, most meg legyen szlovák. Hazaárulás!

Akiket áttelepítettek, az első időkben főleg Békéscsabára és annak környékére, Tótkomlósrá, Pitvarosra, de az ország más helységeibe is kerültek. A csehszlovák hatóságok a magyarországi szlovákoknak mindent megígértek, hogy jelentkezzenek Csehszlovákiába, itt majd aranyéletük lesz, meggazdagodnak. A jelentkezők közül sokan csalódtak. A felvidéki magyar régióban maradtaknak munkaiparancsolással kellett igazolni, hogy dolgoznak, különben deportálják őket gyárakba, mezőgazdaságba, és főleg bányákba.

1945 nyárelőn Komáromban nagy tüntetés volt a megyeháza előtt, hogy engedélyezzék a magyar iskolákat, melynek én is részese voltam. Az akkori csehszlovák elöljáró a jelen levő orosz katonai parancsnoknak azt állította, hogy a tüntetők fasiszták, háborús bűnösök. Csehszlovák puskásszuronyos katonákat vezényeltek ki a tüntetők ellen. Egy katona belém akarta döfni a fegyverét, de sikerült elfutnom. Látva ezt, az orosz katonai parancsnok orosz géppisztolyos katonákat vezényelt a cseh katonák ellen, ezeket aztán a megyeház udvarába zavarták. De magyar iskolát mégsem kaptunk. Ez akkor lehetetlen volt, az esemény azonban örök élmény marad.

Emlékszem sok ismerősömrre, akiket áttelepítettek. Így Berecz Gyula bácsira, a szobrászművészre, aki a Jókai Mór ülőszobrát is alkotta, pedig akkor Masaryk-plaketteket is készített, melyeket segítettem a hivatalokba eladni, de rajta ez sem segített.

Családunk nem került áttelepítésre, mivel apám irattal igazolta lengyel származását, azt, hogy 1933-ig lengyel állampolgárok voltunk, pedig apámat népbíróság elé állították. Felmentették. Anyám magyar volt. Anyanyelvem tehát magyar.

Miután 1948 februárjában Gottwald vette át a hatalmat, lassacskán megszűnt az áttelepítés. A fehér lap tulajdonosait a magyar konzulátus védte. Miután megszereztem a csehszlovák állampolgárságot, 1950-ben besoroztak, és bevonultam a csehszlovák néphadseregbe. A legszebb férfikoromban. Gyenge kiképzés után Kelet-Szlovákiába küldtek minket a háborúból visszamaradt aknamezők felszedésére. Erre jó volt a magyar. Beneš még Gottwald hatalomra jutása előtt meghalt. A mozik filmhíradójában láttam, amint felravatalozva a fanatikus csehek siratják. Nem Moszkvában halt meg, ahogy tévesen Földi Pál

történetíró írja könyvében. Lányi Zsolt képviselő kijelentése sem igaz, hogy a háború után több mint százezer magyart gyilkoltak le. Viszont az igaz, hogy Pozsonynál több mint száz magyar leventét gyilkoltak meg. Miért?

Az ésszerűtlen áttelepítések nem oldottak meg semmit, csak keserűséget okoztak. A kegyetlenségeknek szemtanúja voltam és sok mindent átéltem. Csehországból sokan nem tértek vissza. Sokan földönfutóvá váltak. Az egyik utolsó vasúti transzport 1948 őszén indult a révkomáromi vasútállomásra. Búcsúztam ismerőseimtől, sokukkal még ma is tartom a kapcsolatot. Voltak olyanok, akiket a megemlékezés ünnepén képviseltem. Újabban gyakran elhangzik, hogy a magyar kormány kérjen bocsánatot Szlovákiától. Miért? Inkább fordítva kellene ennek megtörténnie, amiért a magyarságot bántalmazták. A fiatal politikusok keveset tudnak az igaz tényekből. A Beneš-dekrétumot, ezt a problémát kellene végre rendezni.

ÖZV CZIRÓK DÉNESNÉ BÖDGER ILONA RÉVKOMÁROM – KOMÁROM

„Volt, aki évekig nem csomagolt ki. Bízott a visszaköltözésben.”

A férjem, Czirók Dénes (1921) volt kitelepített. Komáromban született kisiparos családban. Érettségi után a polgármesteri hivatalban, majd a Vacumnál dolgozott egészen a bevonulásáig. Nővérei Kassán, illetve Megyercesen tanítottak. A Monostori Erődből vitték Nyugatra. 1945. május 1-jétől 1946. május 6-áig francia fogságban volt. 47 kilósan jött haza. 1947 februárjában a bevonulása előtti munkahelyére ment vissza dolgozni. Elmondása szerint télen gyakran a Duna jegén tette meg az utat. 1946 őszén férjem és két nővére megkapta a fehérpapírt a lakosságcsereéről.

A Ferenc József-rakparton hagytak egy lakóházat, mely hat szobából, kettő mellékhelyiségből, egy üzlet- és egy műhelyhelyiségből állott, továbbá 4 hektár 670 négyszögöl szántó ingatlanból. Az üzlet vendéglő részére volt kiadva. Kitelepítésükre 1947. július 22-én került sor. Először az itteni polgári iskola egyik tantermében helyezték el őket. Később a „Zsella-házban” kaptak lakrészt. 1950 márciusában utalt ki a tanács a Kelemen utcában egy házrészt, később aztán az egész házat. Férjem egyik nővére hajadon volt, a másik özvegyen két kiskorú gyermekkel.

Mi 1949 májusában házasodtunk össze. Két évig szoba-konyha albérleti lakásban laktunk, amit a folyosóról választottak el. Itt született 1950-ben a fiunk. Férjeim rokonai közül a jobb módúakat Tolnába, Békésbe, Púsztavámra telepítették. Volt, aki évekig alig csomagolt ki. Bízott a visszaköltözésben. A szegényebbek ottmaradtak. Férjem élete végéig tartották a kapcsolatot velünk.

1997. november 27-én volt a Komáromból kitelepített és deportált családok találkozója, melyen Pásztor István, akkori polgármester (aki a kitelepítésről természetesen semmit sem tehetett) megkövette a kitelepítetteket, illetve hozzátartozóikat. Kis emléklakett és műsor keretében zajlott az esemény. Nagyon szép volt, de a kitelepítettek bánatán nem sokat segíthetett, csak a szomorúságukat enyhíthette.

DR. MARTON KÁLMÁNNÉ RÁCZ ERZSÉBET* (1932) RÉVKOMÁROM – BÉKÉS MEGYE – KOMÁROM

„...aki felveszi a szlovák állampolgárságot, az maradhat, aki nem, azt kitelepítik, deportálják.”

Régi magyar református családból származom, a nemesi rangot őseink az 1540-es években kapták. Az ük-, déd-, nagyszülők sírja Észak-Komáromban található. Szülővárosomról, az ott töltött gyerekkorról csak szép emlékeim maradtak. A református hagyományhoz híven egyszerűen, de anyagi biztonságban éltünk. A cseh időről nincsenek emlékeim, mindössze annyi, hogy magyar nyelvű óvodába és általános iskolába jártunk testvéremmel 1945-ig. Édesapám később a cseh időszakot úgy emlegette, mint az igazi demokrácia korát, nemzetiségi ellentétek még nem jelentkeztek akkor.

Szüleim már meghaltak. Apám, Rác Ferenc és felesége, Tárnok Erzsébet házasságából három gyermek született. Az első kisgyerekkorában meghalt, a másik kettő Ida és Erzsébet. Anyai nagyszüleim Tárnok Károly és felesége, Kecskés Zsófia egy házzal és 40 hold földdel rendelkeztek. Ők az áttelepítés után nem sokkal meghaltak. Édesapám, Rác Ferenc egy akkoriban korszerű, versenyképes fa- és szén nagykereskedés, valamint tizenhárom hektár 7245 négyzetméter föld, erdő, szőlő tulajdonosa volt. Családi házunk a Megyercsi utca 32-es szám alatt állt. A fatelep egyik lerakata a családi háznál, a nagyobbik a Vasút utcában, a gázgyár mellett működött, s a legmodernebb gépeket használták. Édesapám a pécsi szénbányák képviselője volt. Földjeink Komáromban, Szentpéteren és Keszegfalun feküdtek.

1946-ban megszűntek a magyar nyelvű óvodák, iskolák, a magyar nyelvű feliratok. Testvéremmel együtt a szlovák nyelvű gimnáziumba írtak be, ahol a tanárok csak szlovákul beszéltek, s pár hónap után a magyar diákokat el is küldték mosogatni. Továbbtanulásunk ezért magánúton folytatódott. Apám éjjel, csónakon vagy a kocsiban elrejtve vitt át minket Dél-Komáromba vizsgázní. A határon azért léphetett át, mert Dél-Komáromhoz tartozó földjei is voltak, s az úgynevezett kettősbirtokossága miatt kapott útlevelet.

Édesapám csak rövid ideig tartózkodott a fronton, mert a város tüzelőellátása leállt, s ezért hazahívták. Arra emlékszem, hogy 1944-ben többször cserélt gazdát Komárom. A város bombázásának, a híd felrobbantásának, az éjszakai riadóknak, bunkerba meneküléseknek az emléke ma is él bennem.

Szüleim már 1946-ban hallottak a kitelepítési tervről. Tudták, aki felveszi a szlovák állampolgárságot, az maradhat, aki nem, azt kitelepítik, deportálják. Mi vállaltuk magyarságunkat, így a kitelepítettek listájára kerülünk. Ekkor kezdődött el igazán az üldöztetésünk. A jómódú magyar családok férfi tagjait „háborús bűnősként” letartóztatták, és kényszermunkára vitték. Édesapámat nyolc hónapig dolgoztatták vasútvonalak karbantartásánál. Rettegve vártuk, mikor hozzák a papírt, hogy csomagoljunk, mert erre mindössze huszonnégy órát kaptunk. Családunknak és a nagyszüleinknek a rokonok, barátok, ismerősök segítettek a pakolásban. Eljött a szomorú búcsú napja. Nagymamám akkor már fekvő beteg volt. Velük együtt huszonhét marhavagonnal indultunk útnak. A fatelepről csak a deszkaanyagot hozhattuk el. Akkor még nem tudtuk, hogy az élet újrakezdéséhez ez ad majd alapot. Az állomás tele volt emberekkel. Ők sirattak bennünket, mi sirattuk lassan távolodó szülőföldünket, városunkat, otthonunkat. Szüleim életében egy hosszú rész zárult le, a mienkben pedig a boldog gyerekkor.

Napokon keresztül vittek bennünket, senki sem tudta, hova. Először Bácsalmásra irányította vagonjainkat Budapesten a „kitelepítési bizottság”. Itt azonban nem tudtak fogadni minket, mert kicsi volt az állomás, így Békéscsabára irányították a szerelvényt. Élelemről, víztől magunknak kellett gondoskodni, s a vagonban aludtunk, mosakodtunk. Békéscsabán sem tudtak letelepedési helyet biztosítani a családoknak. Egyeseket térdig érő sárban, a várostól 15-20 kilométerre levő tanyához vittek. A vagonokat sürgősen ki kellett pakolni, néhányunknak sehol sem tudtak helyet találni, ezért más családokkal együtt egy katonai laktanyában szállásoltak el bennünket. Zuhogott az eső, bútorainkat egy híd alá rakták be. Nagymamámat egy magyar család fogadta be addig, amíg mindent elszállítottak a laktanyába.

Körülbelül fél évet töltöttünk itt el, amikor édesapámat elfogta a keserűség, hiszen azt ígérték, hogy azért, amit otthagytunk, majd Magyarországon kárpótolnak minket, kapunk házat, földet. Szomorúan

---

* A történetről lásd még: Gunda Klára: Krónika-törödéek, in: Zalabai Zsigmond (szerk.): Magyar Jeremiád. Visszaemlékezések, versek, dokumentumok a deportálásról és a kitelepítésről, 1946–1948. Vox Nova, Pozsony, 1995. 71–73.

indult el az elhagyott otthon irányába, s kerültünk Dél-Komáromba, ahol az eladott ingóságok árán vett egy öreg házat fateleppel. Így jutott a család újra otthonhoz, ami legalább nevében: Komárom, hasonlított a régihez. Itt több, Felvidékről kitelepített családdal tartottuk a kapcsolatot, s a találkozások egyike a református templom vasárnapi istentisztelete volt. Nem sokáig örülhettünk, mert jöttek az ötvenes évek, s apám kuláklísta került azok miatt a földek miatt, amelyeket elvettek tőle, s amelyeket el kellett hagynia. A fatelepet államosították, s mi újra rettegésben éltünk, nem tudtuk, melyik éjjel jönnek érte és viszik el.

A kártalanítással kapcsolatban 1964–67 között kelt egy rendelet, mely szerint, akik nem kaptak kártérítést, azok újra beadhatják igényüket. Édesapám viszont egy szakaszra való hivatkozással „nagykereskedő-kizsákmányoló” személynek bélyegezték, és elutasították kérelmét (1967. III. 24. 4723/1967. 71718/c. rendelet, illetve 14/1952.4.sz. tvr., illetve 17/1964. VIII. 8. kormányrendelet).

Édesapám több vállalkozást is elindított, de mindegyik vége az államosítás lett. A magyar hazában sokan nem szerették a felvidékieket, mert munkaszerető, becsületes emberek voltak, s a megpróbáltatások után is újból és újból talpra álltak. Édesapám, az egykori nagykereskedő öregkorára elemgyári portás lett.

Iskoláinkat nővéremmel együtt itt, Dél-Komáromban fejeztük be. Állást „megbélyegezett” apám miatt sokáig nem kaptam a városban. Az odaát maradt rokonainkról sokáig semmit sem tudtunk. Az útlevél kiváltásának engedélyezése után azonban gyakran találkoztunk, rendszeresen jöttek át hozzánk látogatóba. Mi annyira nem tudtuk elfelejteni a történeteket, hogy csak halottak napján a temetőbe, vagy egy-egy temetésre mentünk át, összeszorult szívvel, könnyekkel a szemünkben. A még élő rokonokkal, ismerősökkel ma is tartjuk a kapcsolatot.

A kitelepítéssel valószínű azt akarták elérni, hogy a Felvidéken ne maradjon magyar, vagy olyan, aki magyarnak vallja magát. Ez megteremtette a lehetőséget arra, hogy bezárják a magyar nyelvű iskolákat, s korlátozzák a magyar nyelv használatát. Hivatalos helyen nem lehetett magyarul megszólalni. 1938 előtt minden városnak, falunak, hivatalnak magyarul írták ki a nevét. Ötven év távlatából is csak fájó szívvel értékeljük azt, hogy mi, kitelepítettek magyarságunk vállalásáért lettünk nincstelenség, s ráadásul a magyar állam semmibe vette az akkori egyezményben vállalt kártalanítást.

A rendszerváltás óta minden kormánnyal leveleztem, mindig igazat adtak, elismerték mulasztásukat, mégsem született olyan törvény, amely erkölcsi és anyagi jóvátételt jelenthetett volna a kitelepítettek számára. Az alábbi válaszokat kaptam:

1. Törvényelőkészítő Hivatal (10-13/1993. XIII. Bp. 93-04-29.): a törvény-előkészítés folyamatban van, türelmet kérek.
2. Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztos (1998. X. 15.) megállapítja a törvénysértést, az emberi jog semmibe vételét.
3. Az 1996. IX. 04-i alkotmánybírósági határozat (37/1996. IX. 04. AB) tartalmazza az alkotmányellenesség megállapítását.
4. A Kormányellenőrzési Hivatal, a Külügyminisztérium, a Belügyminisztérium egyaránt elismerte a jogsértést, és türelmet kért.
5. A parlamentben Dr. Sepsey Tamás képviselő szólalt fel ebben a témában, Eörsi Mátyás válasza biztató volt.
6. Végül a Magyar Helsinki Bizottság Emberi Jogi Tanácsadó Irodája javasolta, hogy forduljak a strassbourgi Emberi Jogi Bírósághoz, mert egyedül ők kötelezhetik a magyar államot a kárpótlás rendezésére.

Bizakodva fordultam a rendszerváltás utáni kormányokhoz, hiszen az elmúlt évek az „igazságtétel” korszakaként vonulnak majd be a történelemlönyvekbe. Mégis, van egy réteg, a kitelepítettek, akik közül már sokan nem is élnek, mint az édesapám, s akik mintha még ma is a senki földjén, két ország határán várakoznának a marhavagonokban, hogy végre visszakapják emberi méltóságukat, elveszett hazájukat.

KOMÁROMSZENTPÉTER

MÖLLENKAMPF LÁSZLÓNÉ BORDÁCS ILONA (1940)

KOMÁROMSZENTPÉTER – PÁRI, KOMÁROM

„A magyar kérdés vagonkérdés!”

A második világháború után a magyarokra kimondták, hogy „háborús bűnösök”. Az otthon, amelyet két kezükkel építettek, az a haza, amelyért annyit szenvedtek, semmivé vált. A házuk többé nem az övék, földjük és minden ingatlanuk más nép, más állam tulajdonába került. Szomorú idők, keserves idők voltak.

Én mint gyermek éltem meg a kitelepítést, 1947-ben hétéves voltam. Édesapám a háborúból nem tért haza. Hadifogságba került, valahol a győzők hazájában halt éhen, mint megannyi sorstársa. Apai nagyszüleimnél éltünk, édesanyámmal és lánytestvéremmel együtt. Sokáig fel sem fogták az emberek, hogy ilyent meg lehet tenni. Azzal biztatgatták magukat, hogy ezt nem engedik a győztes nagyhatalmak. Anglia, Amerika majd megvédi jogainkat. Azt, hogy őseinktől örökölt hazánkból el kell menni, az nem lehet! Aztán mégis igaz lett a törvénytelenesség, mert törvényesnek mondták. Eljött a nap, amikor kiosztották a fehérlepot. Olyan családok kapták meg, akiknek jó állapotban lévő családi házuk volt, sok melléképülettel és földtulajdonuk is általában 25 kataszteri hold felett volt.

Egy nap a községi előljáró a szlovák csendőrrel már nem csak az utcán ment végig, de bezörgettek a kapun. Felszólították családunkat az áttelepítésre. „Magyarok, menjenek Magyarországra!”

A nagypapámnak egyre súlyosbodtak a gyomorpanaszai, a jogfosztás és a fia elvesztése, a halálos kör nagy szenvedést okozott neki. Szomorúan és még mindig hitetlenkedve fogadta a hírt, mely szerint csomagolni kell. Az ingóságokat elengedik magunkkal vinni.

Elérkezett az idő, a vihar előtti csend, az ég beborult. Készülődtünk, ahogyan Noé bárkája készült az özönvíz előtt. Az apró állatoknak ólak készültek, külön a disznóknak, tyúkoknak, csirkéknek, libáknak, kacsáknak. Összecsomagoltuk a takarmányt, terményt. Az aratás már nem a mi dolgunk. Ládákat szögeltek a ruhaneműknek, edényeknek. Lázás, fájdalmas készülődés, a még maradó rokonok, jó szomszédok segítségével. A ládáknak, ólaknak olyan méretűeknek kellett lenni, ami befér a vagonajtón és elég erős ketreceket, hogy az állatok ne tudják szétszedni.

Félelem és idegesség vibrált a levegőben.

Esténként, munka után, mikor beszélgetésre összejött a rokonság, rémséges híreket suttoztak. Beszéltek a Délvidékről, ahol a magyarokkal saját kezűleg ásatták meg sírjukat, majd halomra lötték szerencsétleneket, mésszel leöntötték őket, de a föld még napokig mozgott felettük. Azután azt is mondták, Szibéria is lehet az út vége, mert „a magyar kérdés vagonkérdés”!

Vegyünk viaszosvásznon-ponyvát – mondogatták –, mert lehet, hogy nem lesz sehol helyünk a nap alatt, legalább legyen ami alá bebújhatunk. Ilyen esti meséket hallottam, mint kis gyerek, ilyen kétségek között csomagoltak a „fehérlepos” családok, köztük mi is.

Aztán egy napon jött a parancs, hogy itt az indulás ideje. Az volt csak a szomorú nap! Fekete gyásznap volt az! Öreg emberek baktattak a temetőbe, csókolgatták hozzátartozóik fejfáját. Elbúcsúztak örökre az előttük élőkötől, nekik itt sincs már helyük, a szülőföldön. Elbúcsúzni a templomtól, az iskolától, annyi sok szép és szomorú emlék helyszínétől. Istenhozzádot mondani a még maradó rokonnak, barátának, szomszédnak. Micsoda jajveszékelés, mennyi, de mennyi könny... Miért?

Az észak-komáromi állomásra hurcoltak ki bennünket ingóságainkkal együtt. Marhavagonokba pakolták be a nagy gonddal összecsomagolt holminkat. Nagypapám igen súlyos állapotban volt már akkor. Azt mondták az orvosok, őt be lehet vinni a kórházba, a nagymama ott maradhat vele ápolni. Ő azonban azt válaszolta: azt már nem, a fiam árváival kell maradnom, ilyen helyzetben nem hagyhatom őket, még akkor sem, ha az úton halok meg.

Így várakoztunk az állomáson, útra készen, 1947. június derekán. Várakoztunk, mert nem volt kellő számú mozdony, amivel elindulhattunk volna. A szarvasmarhák bögték, a disznók visítottak, törték egymást a bezártságban, ki imádkozott, ki káromkodott, ki-ki kicsorduló könnyeivel küszködött. Anyukám-

nak egy unokahúga lakott az állomás közelében. Esténként titokban tejet hozott, hogy beteg nagypapának és nekünk, gyerekeknek legyen valami tápláló ételünk.

Egyszer aztán, napok múlva kaptunk mozdonyt, ami elindult nehéz pöffékeléssel a nagy ismeretlen, idegen felé. Testvéremmel egy marhavagonban, frissen bálázott lucerna tetején volt a lakóhelyünk. Amire máig jól emlékszem: szétlőtt vasúti állomások, rengeteg ronccsá lőtt vasúti kocsi, a sínpár az égnek meredezett. A szerelvényünk nagyokat zötykölődött, és egyre távolodtunk a mi édes otthonunktól. Jöttek nappalok és éjszakák, és mi mentünk, mentünk, sokáig tartott az út. A mozdonyt néha lekapcsolták, máshol volt rá szükség. A háborúban megrongálódott sínek, váltók tették nehezkessé az utazást. Az élet azonban a bezártságban is élt és élni akart.

Amikor leállították a vonatot, akkor a sínek menti líceum bokrokat megleptük, mint a sáskák, téptük a levelét, ahol értük. A szűk ketrecekben az apró állatoknak szüksége volt a friss zöldre, nagyon nélkülöztek a tágas mezők legelőit, a friss patakok vizét. Egy tehenünk a bezártságban, a vagon fogságában egy reggelre tejszagú, kicsi borjúnak adott életet. Édesanyám felügyelte az állatokat, amikor megállt a szerelvényünk, örömmel újságotla nagyszüleimnek a kis borjú születését. Nagypapa felkelt a betegágyából, amit indulásunk óta nem tudott elhagyni. Kíváncsi volt az állatokra, szerette volna látni az újszülött borjút. Ám a fájdalomtól élettelenül vágódott el a sínek között. Nagy volt a riadalom, azt hittük, meghalt. Nagymama sírva rázogatta, szölongatta, a velünk utazók orvosért, kórházért kiáltottak, de nem volt segítség. Lassan magához tért szegény, és sorsával megbékélve, visszakászálódott a fekhelyére. Így utaztunk tovább a nagybeteggel.

Napok teltek el, amikor a keszöhidegkúti állomásra érkeztünk. Innen elindultunk megnézni, hogy hová leszünk telepítve. Édesanyám is elment a teherautóval, amely a helyszínre vitte a kíváncsiskodókat. Minket a Tolna megyei Pári község 157-es számú házába, Schaffer Pálék helyére irányítottak. Nem örömmel, szegyenkezve fogadtuk a hírt, hogy más házát kell elfoglalnunk. Teherautókkal befuvaroztak a kijelölt helyre. Elsőnek nagyszüleimet vitte az autó. Nagypapa rémülten körülnézett és nagyot sóhajtott, hogy hová hozták meghalni. Még néha magához tért, majd egy hét múlva örökre lehunyta a szemét. Ő volt az első halott az áttelepítettek közül. Nemsokára azonban sok, idős ember követte, mert az idősek már nem tudtak alkalmazkodni az új környezethez. Elmentek egymás után, mert a honvágy úgy fáj, hogy belehaltak. Bizony, minden más lett az új otthonunkban.

Nehéz évek, sok megpróbáltatás várt reánk. Édesanyámra szakadt a sok munka, férfi nélkül gazdálkodni, gyerekekről gondoskodni. Minden erejüket összeszedve küszködtek a nagymamával, hogy minél kevésbé érezzük édesapánk hiányát. A síksághoz szokott embernek a dombvidéken nehezebb lett még a munka is. A velünk hozott szarvasmarhák megbetegedtek az idegen legelőn. Az igavonó ökrök nem tudták a dombnak felhúzni a kocsit, nem ismerték a fékezést, a lábukra szaladt a szekér. Ember és állat megszenvedte az első aratást. A vízmosta, mély utakon felborult a terménnyel megrakott szekér. Hullott a könny, hullott a veríték. A régi mondás úgy szól: minél több földet, mert a föld örök.

Micsoda tévedés lett ez! Keserves ára lett a szorgalomnak, bűnösnek mondták, akinek a felmenői 15 kataszteri holdnál többet hagytak az utódokra. Megbélyegzett emberek, kulákok lettek az új világban. Én itt, a pári iskolában találkoztam először a sváb gyerekekkel. Voltak még más telepések is a faluban, nem csak felvidékiek. Nekünk, gyerekeknek nem volt semmi bajunk egymással. Jó pajtások lettünk az első naptól kezdve. Sokunknak nem volt édesapja, mert eltűnt a háborúban. Özvegy édesanyáink egyforma fekete ruhában gyászolták életüket, a világot, akár sváb volt, akár felvidéki.

Mi, gyerekek keveset játszottunk, mert a megélhetéshez kellett mindenkinek erejéhez mérten hozzájárulni. Nagyon nehéz, embert próbáló idők jöttek még ezután. A hatalmas adók, beszolgáltatások meggyűlöltették a földet a földműves néppel. Ami szép volt, érték volt, az bűn és szenvedés lett. Ki hogyan tudott, igyekezett szabadulni ebből a kényszerű világból. Először a munkabíró fiatalok mentek a hazai tájhoz közeli gyárakba dolgozni, majd lassan az idősebbek is odaköltöztek. Az már egy új, egy más világ lett.

„ISMERETLEN” (1920)*
KOMÁROMSZENTPÉTER – MÓR

„... nem hagyunk ott mást, csak az életünket, házunkat, földjeinket.”

Két nővéremmel és szüleimmel éltem együtt. Édesapám gazdálkodó volt. Rendes, szép házunk, nagy kertünk, 12 hektár földünk és szőlőnk is volt, présházzal. Állatokat is tartottunk, amelyek a földek műveléséhez is kellettek. Lovak, ökrök, azonkívül tehének, borjak és baromfifélék. Nővéreimmel együtt dolgoznunk kellett, mert segítséget nem nagyon kaptunk. Nyugodt, jó életünk volt. Nagyon szerettük a falunkat, mindenkit ismertünk, segítettük egymást.

Ez a békés, nyugodt élet csak a háborúig tartott. Édesapámat ugyan nem vitték el katonának, mert idős volt, de sok ismerős elment, akik soha többé nem jöttek vissza. A falunkban a háború nagy pusztítást nem okozott, nem bombáztak, nem voltak harcok. A vége felé, amikor a németek már menekültek, sok mindent elvittek magukkal. Főleg lovakat és élelmiszert. Azután jöttek az oroszok, őket inkább a borospince érdekelte, de nem bántottak senkit.

A háború után már megkezdődött a magyarság üldöztetése. Sok embert elvittek Csehországba munkára, azok ott is maradtak, új életet kezdtek. Akkor már lehetett hallani, hogy a magyarokat ki fogják telepíteni. Aki megkapja a fehércédulát, annak mennie kell. Meg is jött a fehércédula már 1947-ben. Így megkezdtük a csomagolást.

Nagy ládákbba csomagoltuk a ruhát, edényeket, élelmiszert stb.; minden elhozott holmíról leltárt készítettünk, ami sajnos már nincs meg, most már nem is számít, úgysem kaptunk kártérítést. Mindent összeszedtünk, nem hagyunk ott mást, csak az életünket, házunkat, földjeinket.

Jöttek a teherautók, vagonba raktak bennünket, minden ingóságot és az állatainkat is. Nem emlékszem, hol léptük át a határt, napokig tartott az utazás, ami nagyon keserves volt: az állataink etetése, itatása, az étkezés, a tisztálkodás stb.

Otthon nem maradt rokonság, az egész család áttelepült. Nővéreim Tolna megyébe kerültek, én a szüleimmel Móra. Természetesen sváb házba kerültünk, a tulajdonost nem telepítették ki, így velük osztoztunk a házán. Úgy gondolom, eleinte gyűlöltek bennünket, és nem sejtették, hogy évtizedekig együtt kell majd élnünk.

A ház tűrhető volt, kaptunk két szobát, konyhát, az állatoknak istállót. Nagyon nehezen indult el az új életünk. Kaptunk tíz hektár földet is. Igaz, elhanyagolt, rossz minőségűt, azon kívül egy hektár szőlőt, de nem volt hozzá présház, a faluban jelöltek ki egy pincét. Amikor már kissé összeszedtük magunkat, jött a téesz. Be kellett vinni földet, állatokat és gazdasági szerszámokat. 1956-ban fölbomlott a téesz, de 1961-ben ismét megalakult, akkor újra mindent elvettek. Édesapám munkaegységre dolgozott, én is besegítettem. Hat éven át fizetést ugyan kaptam, de azt a hat évet nem számították be a nyugdíjamba. 1970-ben meghalt édesapám, nemsokára anyám is, így magamra maradtam. Elhelyezkedtem egy malomba, de úgy éreztem, el kell mennem innen, kicsit közelebb a szülőfalumhoz. Így elhatároztam, eladom a házam és Komáromban veszek helyette. Így is történt, de közben, bár már idős voltam, egy özvegyemberhez feleségül mentem. Nemsokára a férjem is meghalt, így végérvényesen magamra maradtam. Mivel nagyon idős vagyok, nincs már senkim, testvéreim is rég meghaltak, családjaik szétszéledtek.

Nekem már nem maradt más, csak az emlékeim. Mehetnék már vissza volt szülőfalumba, de nincs akihez, és nincs már erőm se hozzá. Talán így a jobb. Tudomásul vettem, hogy az embernek bele kell törődnie a sorsába. Ezt csak ezért írtam le, hátha valaki elolvassa, és okul abból, hogy az ember az élete során sok rossz is érheti, azért meg kell becsülnie azt, ami van. Nevemet nem írom le, maradjak csak „Ismeretlen”.

---

* A visszaemlékező nem kívánta neve feltüntetését.

LOSONC

HAUSER JENŐ (1921)* LOSONC

„...sok rossz közül a legkevésbé rosszat...”

Igaz, nem voltam kitelepítve és hogy miért, az a továbbiakban kiderül. Szükségesnek tartom rövid életrajzomat közölni, hogy a körülmények érthetőbbek legyenek. 1921. november 12-én születtem, Rimaszombatban, apám a hétéves orosz fogságnak köszönhetően mint kereskedőség 48 évesen rokkantnyugdíjas lett. Engem a polgári iskola elvégzése után tanulónak adtak egy méter- és divatáru üzletbe, ahol hat évet dolgoztam, egészen a katonai bevonulásomig, három évre (1942–45).

Éppen erre az időre esik az elszakadás szülővárosomtól, ugyanis az egész család Losoncra költözött. Amikor Pestből már csak egy tenyérnyi elfoglalatlan rész maradt, sikerült meglépnem, és mire hazaértem (1945. február 15–25.), már a tönkrebombázott Losonc szovjet kézen volt. Nem részletezem, éltünk, mint a többiek, eladogattuk a holmijainkat, csereberéltünk, sefteltünk a mindennapi melaszért, ami a tea édesítéséül szolgált. Állás után kellett nézni. Igen ám, csakhogy mindenhol az úgynevezett politikai megbízhatóság igazolását kérték, amit bizony magyarnak megszerezni lehetetlen volt.

Nem adtam fel. Megtaláltam az úgynevezett kiskaput, ugyanis a falusi fogyasztási szövetkezetek még a tagság kezében voltak, igaz, a szétrabolt üzletből és kocsmából a nulláról kellett indulni. A nyelvvél nem volt probléma, hiszen szlovák iskolába jártam, így a vezetőség is elhitte, hogy szlovák vagyok, majd a szülővárosomhoz fordultam, hátha... , de nem.

Ekkor kértem az állampolgárságot, sajnos eredmény nélkül. Időközben összeakadtam egy volt osztálytársammal, aki azt tanácsolta, forduljak a belügyminisztériumhoz, kérjem ki az 1930-as népszámlálási adatokat. Azt kérdeztem tőle: Gondolod, hogy az apám szlováknak jelentkezett? Van egy fényképem apámról (Podleszny András, Kassa, Malom utca 20.), amelyen az apám ötéves korában, 1891-ben felémelt kézzel szavalt. A családi emlékezet szerint a következő versikét mondta el: Magyar vagyok, az maradok,/ Más lenni nem akarok,/ Magyar volt az atyám, anyám, /A magyarság tőlük szállt rám./ Magyar leszek ezután is, /Amily magyar volt az atyám is, /És úgy áldjon meg az Istenem,/ Amint e szót meg nem szegem! (A fénykép ma is megvan.)

Barátom így válaszolt: „Csak gondoltam, hogy időt nyersz vele. Mire ők válaszolnak, eltelik néhány hónap, addig meg majd csak kialakul ez a bizonytalan helyzet. Addig meg kérj igazolást, hogy intézik az ügyedet.” Megtörtént.

Aztán jött az államosítás. Mondanom sem kell, hogy nem az állam fizetett rá, hiszen a szövetkezettel kötött szerződés érvénytelen lett, kölcsönökből fizettük a hiányt, amelyeket a főellenőr kimutatott. Közben 1946-ban megnősültem, 1948-tól pedig megnyíltak a magyar iskolák és a tanárképző Losoncban, gondoltam, beiratkozom. Naponta kellett járni 14-20 órára, de kitartottam. Folytattam a pedagógián Pozsonyban, magyar–szlovák szakon három évig, majd a kassai bölcsészeten. Tanítottam a rimaszombati járásban, Nagybalogon, majd 1959-ben a szepsi mezőgazdasági technikumban egészen nyugdíjaztatásomig. A sors iróniája, hogy csaknem negyven évig *kizárólag* a szlovák nyelvet tanítottam mind a szlovák, mind a magyar tagozaton. Talán nincs olyan település Szlovákia déli részén, ahonnan ne járt volna valaki Szepsibe, hiszen ide gravitált Pozsonytól Tiszacsernyőig az egész magyarság, mivel egyedüli mechanizációs szak voltunk a mezőgazdasági iskolák között.

Ide kívánczik még egy, nálam fiatalabb kollegám kijelentése: „Sosem bocsátom meg az apámnak, hogy annak idején reszlovakizált!” Mire én a következőt válaszoltam: „Maga még rövidnadrágos kisfiú volt akkoriban. Az édesapja jómódú gazda volt, azért fájt egyeseknek a foga arra, hogy a készbe beleüljön, amit az édesapja verejtékkel szerzett. Üres kézzel a bizonytalanba vinni a családját? Az édesapja a sok rossz közül a legkevésbé rosszat választotta, ezt pedig a fennmaradásért, a családja érdekében...”

---

* A szerző által beküldött dokumentumokat lásd a mellékletben.

ÖZV TÖRÖK JÁNOSNÉ BAKSA ERZSÉBET LOSONC (EGYHÁZPUSZTA)

„A föld egyik végén édesapám szántott, a másik végén a szlovák.”

A háborúnak vége volt. Azt gondoltuk, hogy most már békeességben élhetünk. A háború mindent elvitt, de mindnyájan túléltek, és vége a szenvedésnek. Nemsokára aztán rádöbbsentünk, hogy még csak most kezdődik a kálváriánk. Ezek után éreztük meg, hogy milyen a gyűlölet. A híres szovjet felszabadító hadsereg, amikor bevonult Losoncra, hát minket nem felszabadított, de ránk szabadította a gyűlöletet, a megalázást, amelyet csak azért kellett elszenvednünk, mert magyarok voltunk. Más bűnünk nem volt.

Megvontak tőlünk minden élelmiszerjegyet, és gúnyoltak bennünket, hogy menjünk enni Magyarországra. Nem értettük a szlovákokat, hiszen azelőtt jó barátságban voltunk velük.

A református Egyházpusztán velünk együtt húsz család élt. Minden családnak volt húsz hold földje, amelyen gazdálkodott. Már jól benne voltunk a tavaszban, így mindenki művelte a földjét, ahogy tudta. Az igazság az, hogy voltak hívatlan szántóvetők, akik önkényesen jöttek a hegyekből földet foglalni. A föld egyik végén édesapám szántott, a másik végén a szlovák. Ezek a szlovák családok olyan erőszakosak voltak, hogy amelyik házban kevesebben laktak, erőszakkal beköltöztek oda. A veszekedések mindennaposak voltak. Félelemben teltek napjaink. Soha nem tudtuk, hogy mit hoz a holnap. A városba csak csoportosan mertünk jární, így is csak ha muszáj volt.

Közben már egyre súlyosabbá vált a helyzetünk, hallottuk, hogy minket is Szudétaföldre akarnak deportálni. Már a vagonok is ott várnak, hogy berakjanak. Senki sem akart elmenni. Egy nap el is jött az idő, amikor a városi kocsisoknak megparancsolták, hogy jöjjenek értünk, és hurcoljanak az állomásra. Nagyon sokan voltak, hosszú volt a sor. A delegáció főkolomposa bejelentette, hogy menni kell. De akkorra már mind a húsz család apraja-nagyja együtt volt ásókkal, kapákkal felfegyverkezve. Az ellenállástól nagyon meglepődtek, nem gondoltak erre. Az egyik idős gazda kiállt, és azt mondta: „...csak a holttestünket vihetik el.” A kocsisok megtagadták a parancsot, nem voltak hajlandók verekezésbe keveredni. Így a főkolomposok is szégyenszemre visszafordultak. Akkor egy darabig békén hagytak. A városban is folyt a deportálás a magyar családok ellen, 50 kilós csomagokkal deportálták őket. A református esperesünket is elvitték családostól.

MARTOS

JÓBA JÁNOS (1923)

MARTOS – GYÖNK, KOMÁROM

„Mi, felvidékiek sehogyan sem tudunk belenyugodni a sorsunkba.”

Egy ezer lelket számláló kis faluban születtem Ez a kis falu Martos, a Zsitva és Nyitra folyók torkolatában található. A település már a tatárjáráskor létezett, amikor még a folyók nem voltak szabályozva. Ingoványos, mocsaras terület volt. A tatárok elől ide menekültek őseink. Főleg halászattal foglalkoztak. A földművelés csak a folyók szabályozása után kezdődött. A földek nagyon gazdag búzatermő földek.

Az első világháború után, amikor Masarykék megalakították a Csehszlovák köztársaságot, Martos is Csehszlovákiához került. Szinte az egész falu földműveléssel foglalkozott. Volt református templom, és alsó és felső tagozatú református iskola is. Én ott jártam ki a nyolc osztályt az 1930-as években. A szintiszta magyar iskolákban voltak szlovák órák is, amelyeket nem vettek szigorúan. Így nem is tanultuk meg a szlovák nyelvet. A bizonyítványokat szlovákul és magyarul állították ki. A településnek volt még magyar könyvtára, kultúrháza is, amelyben a fiatalság magyar színelőadásokat tartott. Az akkori fiataloknak sokat kellett dolgozni a mezőgazdaságban. Akkoriban a magyarságot még nem üldözték Szlovákiában. A hivatalokban is a hivatalnokoknak kötelező volt a magyar ismerete. Ez az időszak a magyar parasztságának kedvező volt, mert a termékeit jól el tudta adni. Az iparcikk meg szintén olcsó volt. Egy mázsa búza árából az ember tetőtől talpig fel tudott öltözni.

Amikor 1938 őszén Horthy Miklósék visszafoglalták a Felvidéket, Martos diadalkapuvál és virágszőnyeggel várta a magyar katonákat. Mivel a településnek országútja nem volt, és esős idő volt, akkor ősszel nagy volt a sár. Így három szakasz huszár jött a faluba. A kocsma előtt egy nagy hordó bor volt megcsapolva, és mindenki annyit ivott, amennyit akart ingyen. Egy hétig tartott a mulatás. De ezzel az időszakkal szerintem már el is kezdődött a második világháború. Nemsokára az én apámat is behívták, meg másokat is magyar katonának. Jöttek a többi megszállások és kellett az ember. Mivel én voltam a családban az idősebb fiú, énrám maradt a sok mezőgazdasági munka. 1944-ben már én is és apám is katonák voltunk, meg a lovakat is elvitték a háborúba. A háborúból én is, apám is szerencsésen hazakerültünk, de ló nem volt egy sem. Mind elvitték.

A Felvidéket a nagyhatalmak ismét Csehszlovákiához csatolták, így a mi kis falunk is odakerült. Hazatértek a háborúból a munkaszolgálatosok is, és ők lettek az első kommunisták. Ők lettek a falu vezetői is. 1946-ban a háborúból hazatért fiatalok megnősültek. Ez a Csehszlovákia már nem az a Csehszlovákia volt, amely az első világháború után. 1946-ban egy este szlovák katonák érkeztek teherautókon a faluba.

Körülfogták a falut, minden utat lezártak. Mi észrevettük, hogy mi készül, én egy barátommal elbújtunk a kert bozótosába. A szüleink 40-50 év közötti emberek. Ők nem bújtak el. Ők a csehszlovák hadseregbe voltak tényleges katonák. 1946-ban azonban Csehszlovákiában volt egy összeírás, és ők mind magyarnak vallották magukat. Ezért a katonaság a helyi vezetőkkel összeszedte őket, teherautón az állomásra vitték, és az ott elkészített marhavagonokba rájuk zárták az ajtót. Napokon keresztül tartott, amíg Csehországba vitték. Ott a piacon árulták a cseh gazdáknak, mint az állatokat. Voltak, akiket családstul elvittek. Azután a cseh gazdák hazavitték őket, mezőgazdasági munkával foglalkoztatták. Dolgoztatták kora reggeltől estig. A szállásuk az istálló volt. Fizetést nem kaptak. Fél év múlva a saját költségükön hazaszöktek.

1947-ben Martoson is kiosztották az úgynevezett fehérleveleket, majdnem az egész lakosságnak. Hiszen az összeírásán mindenki magyarnak vallotta magát. Ezen a fehérlevélen az állt, hogy a csehszlovák–magyar csereegyezmény alapján őket Magyarországra telepítik. Ezek után örültünk is, meg féltünk is. Annak örültünk, hogy most már Csehországba nem visznek bennünket, de attól féltünk, hogy a Szent István ezer éve alatt őseink által összegyűjtött földek elvesznek. És ez be is következett. Hiszen a parasztembernek a vagyon a földje volt, ha volt pénze, földet vett.

Martosnál az első csoportba hat családot jelöltek ki az 1948. május 5-i telepítésre. Ezek a családok soron kívül megkapták a vagyonukkal a telekkönyvi kimutatásokat, és a leltárosok minden családnál minden ingatlant, még a fákat is felleltározták. De később rájöttünk, hogy ennek semmi értelme. Időt adtak a csomagolásra, melyben a rokonok is segítettek. A Balla családban a legidősebb Balla ez idő alatt felakasztotta magát. Ő így otthon maradt, eltemették.

Közben már megjelentek a Magyarországról önként jelentkező, szlováknak mondott családok. Ezeknek szinte semmijük sem volt. Csak a nagy csehszlovák propaganda nyomására a jobb élet megteremtése érdekében jöttek Szlovákiába. Ők a szlovák kormánytól már a vonaton kaptak 100 000 korona gyorssegélyt. Az én szüleim egyik házat is egy bányászcsalád kapta meg, és vele az 1938-ban épült 60 méter hosszú L alakú, megtöltött gazdasági épületeket, meg az 50 hold földet. A földeket bevitték ott is a termelősövetkezetbe, de a haszonbérből ők ma is könnyen élnek. Mivel a szüleimnek két háza volt, mert egyiküknek se volt testvére, én már a feleségemmel meg hat hónapos kisfiunkkal külön laktunk. Mivel azonban az összeírásnál én is szerepeltem a listán, így nekünk is mennünk kellett.

1948. május 5-én megjelentek a magyar rendszámú Mateosz-teherautók rakodókkal, de ott volt a szlovák csendőrség is. Ezek az emberek mindent felraktak, és vitték a tizenöt kilométerre lévő hetényi állomásra. Ott az előre elkészített marhavagonokba mindent beraktak, semmit nem kímélve. Egész nap tartott, mire a hat családot bevagonozták. Megtelt egy egész szerelvény.

A feleségem szülei, három testvére és mind a hat családnak a rokonsága ott volt elbúcsúzni, várták, hogy elinduljon a vonat. Már este volt, de a vonat nem indult. Sírtunk mindannyian. Nekem még most is hullanak a könnyeim, hogy ezeket a sorokat leírom ennyi év után. Én annyira szerettem a falumat, én még mindig martosinak mondom magam. Este azután a rokonok hazamentek lovaskocsikkal. Mi meg a marhavagonokba berendeztünk szalmazsákokból fekvőhelyeket, a sparhelt kéményét a vagon ablakán kiveztettük, és csináltunk főzési lehetőséget. Kellott, mert ott volt a hat hónapos kisfiú is. Valamikor éjjel indult el a vonat.

Szobnál léptük át a határt. Az irány Tab volt, de Szobnál megváltoztatták, Keszőhidegkút-Gyönek lett. Szobon egész nap álltunk, mert a csehszlovák koronánkat itt váltották át forintra. Egy magyar forintért 14 koronát kellett adni. Szobról megint valamikor éjjel indultunk, Pesten keresztül. A sok zötykölődésben szinte minden összedőlt a vagonokban. Ahol megálltunk, azonnal szaladtunk vödörrel vizet keresni az állatoknak. Vizet a vagonokban nem tudtunk tárolni. Az asszonyoknak a teheneket is meg kellett fejni, mert a kicsiknek a tej is kellett.

Nyolc napig tartott ez a kényelmetlen utazás, már minden összedőlt, mire megérkeztünk a keszőhidegkút-gyönki állomásra. Gyönek onnan kilenc kilométerre van Az állomáson szintén bizottság fogadott bennünket, meg a Magyar Mateosz-autók a rakodókkal együtt. A bizottság itt megadta a szállítóknek a címet, hogy kit, hová vigyenek. Ismét késő este lett, mire behurcoltak bennünket egy sváb udvarba. Az udvar közepére mindent ledobáltak, még a sváb is ott volt, meg az állatai is. Ennek a svábnak két háza állt egymás mellett egy bejáróval.

Mi a kisebbiket kaptuk meg, a szüleim mellett külön házszámmal. Már késő este volt, mire beértünk Gyönekre. A sok holmi az udvaron összedobálva. Az állatokat be tudtuk vinni az istállóba a sváb állatai mellé, mi meg szalmazsákokra fektedtünk, és elaludtunk, mert annyira ki voltunk merülve.

Heteken keresztül rakódtunk. A sváb is elvitte az állatait. Ő kapott egy kisebb házat, amelyet a volksbundisták otthagytak. Őket már 1946-ban kitelepítették Németországba. De ők csak egy csomaggal mehettek, a ruháikat és némi élelmet vihettek magukkal. Ezeknek a lakásait már elfoglalták a Romániából érkező magyarok, meg helyi telepések is voltak Orosházáról. Ők megkapták a kitelepített volksbundisták lakásait teljes berendezéssel, állatokkal együtt. A felvidékiek csak üres lakásokat kaptak.

Ezután jött a földosztás. Egy Moldovából menekült Vince bácsi nevű ember volt a földosztó. Ő volt a kommunista vezér. Ő írni, olvasni nem tudott. Csak keresztet tett. Egy lovaskocsi vitte a határba a tisztviselőnőket, akiknél a földtulajdonosok telekkönyvi névsora volt, és azok mondták, hogy melyik föld kié. Itt már nem számított, hogy Csehszlovákiában ki mennyit hagyott, itt mindenki 15 holdat kapott. A minőség meg attól függött, hogy a Vince bácsinak ki mennyi bort adott. Mert a kocsi, amelyen a tisztviselőnőket vitték, a saragla mindig tele volt borosüveggel. A Vince bácsi ezt iszogatta egész nap. Mi meg gyalog mentünk a kocsi után a határba, mire megkaptuk a 15 hold földet.

Gyönek határa dimbes-dombos, és mi, csallóközietek ehhez nem voltunk hozzászokva. Úgyhogy ha mentünk a lovaskocsival a határba, egynek mindig a kocsi után kellett menni, hogy a küllők közé rakja a

durungot, fékezze a kocsit, mert elsodorta volna a lovakat. A román telepések is, meg a magyar telepések is 1948-ban már kezdtek elvándorolni a faluból a városra. 1948-ban megjelent egy újság, amelyet már a felvidékiek jelentettek meg, ők is írták, a címe *Új Otthon*. Nagyon nagy keletje volt az egész országban. Azonban nem sokáig tartott, mert olyan cikkek is megjelentek benne, amelyek az akkori kommunista Rákosi-kormánynak nem tetszettek, és betiltották.

Mi, felvidékiek sehogyan sem tudtunk belenyugodni a sorsunkba. Állandóan összejártunk beszélgetni, hogy mit is kellene tennünk. Lassan kezdtük felélni a hazuról hozott pénzünket. Itt csak a svábok tudtak gazdálkodni, mert azok ökrökkel dolgoztak. Nekünk meg könnyű lovaink voltak. Ezek nem bírták a hegyeket. A kitelepítés 1948 augusztusában megszűnt, amikor Beneš Jánost meggyilkolták.* Úgyhogy utánunk már nem is nagyon hoztak felvidékieket. Így a feleségemnek otthon maradtak a szülei, meg a három testvére. Én 1949 februárjában eljöttem Komáromba vonattal, mert én már itt ismerős voltam.

Nagy nehezen találtam egy albérletet egy idős néninél, akinek volt egy szoba-konyhája. A konyhában lakott egy háromtagú család, mi meg a fél szobát foglaltuk el. A másik fél szobába meg az idős néni lakott. Mi hárman voltunk. Akkor már a fiunk egyéves volt. 1949. március elsején már Komáromban laktunk. Szerencsére még volt annyi pénzünk, hogy Keszőhidegkúton tudtam egy vagon bérelni, amivel eljöttünk Komáromba. Mielőtt eljöttünk, én Szekszárdon a földhivatalnál bejelentettem, és így az állam a kisházat is eladta, és a földeket sem telekkönyvezték a nevemre, mert a telekkönyvezés valamikor 1954 táján volt. Apám is leadott a 15 hold földből, csak annyit hagyott meg, amelyen takarmányt termelt az állatoknak. A lovakkal inkább fuvarozni járt az útépitésre.

Az öcsémet elvitték katonának, utána pedig elment Dunapentelére az építkezéshez. Ő sok évig legényszállón lakott. Amikor felépült Dunaújváros, ott maradt a gyárnál és kapott ott lakást. Megnősült, és ma is ott lakik. Mi Komáromban albérletből albérletbe mentünk, úgyhogy mióta megnősültem, 1946 óta hét helyen laktunk. Amikor a fiunk hároméves lett, felvették óvodába, a feleségem is elment dolgozni. Én közben szakmát is tanultam.

Az ötvenes években szerettünk volna visszatelepülni a Felvidékre. Be is adtam a kérelmemet a Belügyminisztériumba. Egy alkalommal behívtak Tatabányára, a belügyi osztályra, és nagyon csúnyán beszéltek velem a nyomozók. A kérelmemet elutasították. Tizenkét évig laktunk albérletben, sokszor kiskocsival hurcolkodtunk. 1958-ban már vettünk házhelyet, és 1960-ban felvettünk 60 000 forint kölcsönt, és megkezdtük a családi ház építését. 1961 júniusában már be is költöztünk. Nemsokára a fiunk is megnősült és a család hattagú lett.

A Szlovákiában maradt rokonokkal is már gyakrabban tudtunk találkozni. Ők is jöttek, mi is mentünk. A szülők már mind meghaltak: Gyöngyösön is, meg Szlovákiában is. Mi is megöregedtünk. A fiatalok mind kirepültek a családi házból, és ma már csak ketten, idős betegen vagyunk a nagy munkával, spórolással és szorgalommal felépített házban. Én már nyolcvan évesen bele is volnék törődve az életem sorsába, de azt nem tudom elfogadni, hogy az 1947. évi XVIII. törvény 29. cikkének 3. pontja kimondja – minthogy 1947. február 10-én Párizsban a békeszerződés folyamán a nagyhatalmak kötelezték a mindenkori magyar kormányt –, hogy a felvidéki kitelepített magyarokat kárpótolnia kell. Ez még a mai napig nem történt meg.

Volt már az azóta eltelt ötvenöt év alatt több kormány, de ezekkel az ügyekkel még egyik sem foglalkozott. Szerintem ez is befolyásolja, hogy egy kormányt sem választanak meg kétszer egymás után. Persze a felvidékiek között is vannak, akik még többet is szereztek, mint ami az elődeiknek Szlovákiában volt. Hiszen, aki közel van a tűzhöz, könnyen melegszik – mondja a közmondás. Azonban vagyunk még nagyon sokan, akik az elődeink által összegyűjtött vagyomból alig kaptunk valamit. Talán csupán azért, mert ügyetlenek voltunk, és megmaradtunk csak magyarnak, mint ahogyan a szüleink is beírták magukat az 1946. évi összeírásnál Csehszlovákiában.

Én egyelőre ennyit szerettem volna elmondani a visszaemlékezéseimből, de a történészek talán évek múlva még többet is tudnak mondani, és az unokáink, dédunokáink még fognak erről hallani az iskolában.

---

* Ján Masaryk csehszlovák külügyminiszter 1948. március 10-i rejtélyes, sokak által mindmáig gyilkosságnak tartott öngyilkosságát téveszti össze a visszaemlékező Edvard Beneš köztársasági elnök 1948. szeptember 3-án – az ötödik agyvérzése után – bekövetkezett halálával.

NAGYKÁLNA

JAKAB ENDRÉNÉ BÚRA VIOLA (1927)
NAGYKÁLNA – DUBENICE – NAGYKÁLNA

„...amit ide leírtam, csak kis töredéke a sok szenvedésnek, amiért magyarok vagyunk...”

Egy pár sorban leírom, hogy mit kellett elszenvetni a deportáláskor, 1947. február 11-én Nagykálnán, a lévai járásban. Nagykálnára 1947. február 9-én katonaság jött a faluba. Február 10-én körülzárták a falut, csak igazolással lehetett kimenni vagy bejönni. Azok számára, akik tudták, hogy el kell hagyni az otthonukat, borzalmas volt az éjszaka. Mi már egy hónappal előbb megtudtuk, hogy nekünk is menni kell, mert a kocsmárosné kipuhalt a kocsmájába járó, a kitelepítéssel foglalkozó személyektől, hogy mi is rajta vagyunk a listán. Az édesapám nekiállt ládákat csinálni: egy méter hosszú és 70 centiméter magas ládákat, négy darabot. Ezekbe a ládába csomagoltuk az edényt, zsírt, lisztet, ruhaneműt, személyes dolgokat, és vártuk, hogy mi lesz velünk.

Aztán eljött az a borzalmas február 11-e. Hideg, téli reggel köszöntött ránk. Nyolc óra körül két fegyveres katona jött hozzánk, az édesapámat az egyik elvitte, a másik ottmaradt velünk, beállt az ajtóba és nem lehetett kimenni. Félt, hogy megszökünk. Az édesanyám kérdezte tőle, hogy hová vitték az uramat? Először nem akart válaszolni, de végre azt felelte, hogy a községházára.

Ólomlassúsággal teltek a percek. Egyszer csak hallottuk a nehéz teherautó zúgását. Előtte jött édesapám a fegyveres katonával. A katona kinyitotta a kaput, édesapám ezzel a fájó szóval kezdte: kedveseim, el kell hagyni az otthonunkat. Ez borzalmas perc volt. Az autóval érkező három férfi pakolni kezdte a ládáinkat. A négy ládából csak hármat engedtek felrakni, azt mondták, többet nem lehet. Amikor bezárult utánunk az otthon kapuja, borzalmas volt. Még most is az, ha rá gondolok ennyi év után is. Otthon maradtak az állatok – egy anyadisznó malacokkal, két tehén, két növendék szarvasmarha, libák, tyúkok. Hogy kié lettek, ezt soha nem tudtuk meg.

Amikor a vasútállomásra értünk, már több család volt ott. Öregek, gyerekek együtt. A katonák itt is fegyvert viseltek. Nem lehetett a marhavagonokból kiszállni annak, akit oda már beraktak. Hideg, fagyos nap volt, mi két családdal voltunk egy vagonba zárva, mint az állatok. Nem volt az emberhez méltó. Késő délután már azt hittük, hogy befejeződött a telepítés, ami 43 családot érintett. És akkor még egy nyomorék, rövidlátó 28 év körüli férfit hoztak oda, ahol mi voltunk. Könyörgött a katonáknak, hogy vigyék őt vissza. Nem válaszoltak, ránk zárták a vagon és közben szidták a magyarokat.

Ez a nyomorék ember az édesapámhoz fordult: „Gyula bácsi, mi lesz velem?”. Az édesapám azt mondta neki: „Ne félj, te itthon maradsz, te nem fogsz Csehországba jönni!” Elérkezett az indulás ideje, úgy este fél hat körül megszámláltak bennünket, mint az állatokat, s azt mondták a katonák, hogy most már mi is zárjuk be a vagonokat. Ez a szerencsétlen férfi sírt, zokogott, az édesapám mondta neki: „Ha megmozdul a vonat, odaállsz az ajtóba és kiugorsz!” Így is történt. Ez este hat óraor lehetett, mert amint a vonat elindult, megszólaltak a harangok az esti misére.

Egész éjjel utaztunk, nem tudtuk, hol vagyunk. Egyszer csak megállt, kint a határban. Ott már volt egy szerelvény magyarokkal, ők azt mondták, hogy estétől ott állnak már. Aztán elindult a vonat, míg február 13-án reggel megérkeztünk Prágába. Ott a szerelvény felét leakasztották. Ezen huszonegy család volt. Azután újból elindult a szerelvény velünk, délután úgy három körül beérkeztünk a végállomásra, aminek Dobříš volt a neve. Ott már vártak a szekerek. Úgy válogatták az embereket, mint az állatokat. Az öregek nem kellett, azok maradtak. Mi is késő este keltünk el, mivel a szüleim idősebbek voltak. Én akkor húszéves voltam, a bátyámról annyit tudtunk, hogy orosz hadifogságban van, de azt nem tudtuk, hogy él-e? A katonák azonban keresték őt, hurcolták is apámat, mert azt hitték, hogy megszökött.

Most kezdődött a haddelhadd. Éjszaka érkeztünk egy kis faluba, Dubenicébe az édesanyámmal, az apám ott maradt még a vagonban. Hideg szoba várt ránk, majd megfagyunk. Sírva ültünk anyámmal, amikor hajnalban négy óra körül zörgetett a gazda, hogy menjünk etetni. Az istállóba mentünk, ott három lovat, húsz növendékállatot, öt tehenet kellett etetni. Mire megetettük, az anyámmal reggelit kaptunk: egy kis szelet vajás kenyéret.

Befogtuk a lovakat és mentünk az apámért a városba. Mikor odaértünk, az apám kérde tőlem: „No, kedves, mi van?” Én sírva mondtam: nekünk nagyon rossz lesz. Teltek a napok, hetek, aztán dolgozni mentünk a határba. Én egy lóval dolgoztam, az édesapám kettővel. Jött a március elseje, fizetés nem volt. Sem áprilisban, sem májusban. Mi három és fél hónapra nem kaptunk fizetést. Pénz nélkül már nem tudtunk létezni, mert amit itthonról magunkkal vittünk, már fogyófélben volt. A faluhoz közeli majorban is voltak magyarok. Mondták, hogy ők mindjárt kaptak fizetést. De ez rajtunk nem segített. Hiába mondtunk akármit. Édesapám egy kicsit beszélt tótul. Kézze-lábbal magyarázta a gazdának, hogy pénz kellene. Végre megértették egymást, de a gazda azt mondta, hogy azért nem fizet, mert ő miértünk személyenként 2 000 koronát fizetett már, és amíg ezt le nem dolgozzuk, nem jár fizetés. A kettőnk fizetése az apámmal 1500 koronát tett ki. Tehát az itteni szlovák vezetőség eladott minket, mint az állatokat.

Így teltek a napok, hetek, hónapok, jöttek a levelek az elveszett otthonból, és olyan hírek is, hogy minket Magyarországra fognak vinni. Már akkor édesapám egy kicsit többet beszélt tótul, és szólt erről a hírről a gazdának. A felesége azonban kinevetett, hogy mit gondolunk, mi, magyarok, hogy ők mennyit fizettek értünk, ebből semmi sem lesz. Így is történt. Maradtunk. Teltek a keserves napok, már egy kicsit megismertük a környéket és sok más magyart. Akivel csak találkoztunk, az volt az első kérdés: hová való és hogy mikor megyünk haza?

Június elején értesítették a reformátusokat, hogy június 16-án, innen húsz kilométerre, Příbram városában úrvacsoraasztás lesz. El is mentünk: a kultúrteremben volt a találkozó, ahol körülbelül százötvenen jöttünk össze. Amikor bementünk, akkor jöttek a fegyveres csendőrök. Kettő megállt az ajtóban és a többiek körülvettek bennünket, mert attól féltek, hogy fellázadnak a magyarok. Ilyen állapotban történt az úrvacsoraasztás. A kiküldött lelkész Tóth Kálmán tiszteletes úr volt.

A hívek nyugodtak voltak. Sírás közepette zajlott le az istentisztelet is, ami aztán két év alatt kétszer ismétlődött, de már csendőrök nélkül. Egymást látogatták a magyarok, ott szerették az emberek egymást. Az édesapám azon volt, hogy mi menjünk el erről a helyről. Nem lehet elmondani, milyen rossz helyen éltünk. Néha be kellett menni a városba, Dobříšba. Ott volt egy kiküldött magyar tolmács, és ő azt mondta, várjunk legalább a következő év elsejéig, akkor talán meg lehet próbálni, hogy otthagyjuk ezt a helyet.

Ez meg is történt. 1948. január elsején nem mentünk etetni. Nagy csetepaté lett. Délután bejött a gazda a csendőrökkel együtt, hogy menjünk dolgozni. Én nagyon megijedtem, de édesapám mondta, hogy nem! Reggel újból jött a gazda: ha nem dolgozunk, azonnal menjünk ki a lakásból. Volt ott a faluban egy kis, elhanyagolt ház. Ennek a tulajdonosát kérte meg apám, hogy oda költözhesünk. És ő megengedte. Ki is hurcolkodtunk a kis holminkkal. Este, gyertyafény és víz nélkül, hideg szobában, január 3-án. Éjjel újból jöttek a csendőrök, hogy ki a házból, mert ha nem, baj lesz. Reggel jött a tulajdonos is, hogy menjünk, mert őt megbüntetik. Az édesapám bement a városba a tolmácshoz elmondani, hogy mi történt velünk. Ő visszaküldte apámat, hogy majd reggel küldeni fog értünk egy autót, az behoz bennünket a városba. Adott egy igazolást, ha a csendőrök zaklatnának, ami ismét meg is történt az éjjel. A tulajdonosnál is járt az édesapám, hogy legyen nyugodt, reggel mi elmegyünk.

Reggel jött az autó, bevitt a városba. Egy kis szobát kaptunk, de itt már nem kellett a csendőröktől félni. Az édesapámat a városban alkalmazták útépitésnél, ahol több magyar is dolgozott. Én az édesanyámmal a városi kertészetben dolgoztam. Itt sem volt rózsás a helyzet. De aztán jött 1948 februárja: Gottwald elnök a magyarok sorsán egy kicsit enyhített. Végre Beneš kimúlt ebből a világból. Mi, magyarok nagyon örültünk és vártuk a szabadulás óráját, ami nehezen jött, mert ki kellett tölteni a két évet. Közben jöttek olyan hírek a hivatalokból, hogy haza lehet menni, csak le kell szlovakizálni, ami azt jelentette, hogy szlováknak kell vallani magunkat és nem magyarnak. Sajnos, voltak közöttünk, akik ezt megtették, megtagadták magyarságukat, és mégsem mehettek haza, csak akkor, amikor letelt a két esztendő. Ezek az emberek azt siratták, hogy eladták magyarságukat, és mégis maradniuk kellett.

Aztán a sok szenvedés után jött a szabadulás órája. 1949. március 9-én ismét a marhavagon lett az otthonunk. Este indult el a vonat Prágából az óhajtott otthon felé. Dél előtt értünk Pozsonyba. Itt a cseh vezetőség átadott az itteni szlovák vezetőknek, akik nyájasan fogadtak. A csehek mindenkitől elbúcsúztak, kezét fogták és jó egészséget kívántak.

Na, még csak most jött, amire nem számítottunk. Név szerint olvastak bennünket, és megmondták, ki hova fog menni lakni. Csak haza nem. Mi is közéjük tartoztunk. Este 11 órakor értünk több családdal a nagykáltnai állomásra, vagysis haza. Ezek a híres vezetők azt mondták, hogy reggelig leszünk a vagonokban,

aztán elvisznek a szomszéd faluba. Hála Istennek ez nem történt meg, mert itt a faluban egy öttagú család kihurcolt a vagonokból, és mire jött a szlovák vezetőség, már nem talált ott. De ezzel nem zárult le a hercehurca, újból kezdődött a kálváriajárás. Aki a mi házukba beköltözött, amíg mi Csehországban voltunk, az nem akart kimenni. A bátyám hazajött a fogságból, ahol négy és fél évet töltött. Ismét a hurcolkodás kezdődött. Egy özvegyasszony adott kevés időre szobát márciustól szeptemberig, ő is sokszor mondogatta, hogy jó volna, ha mennénk már. Sok huzavona után én addig veszekedtem a házukban lakóval, hogy végre rászánta magát, szeptemberben kiköltözött. Így végre beköltözhattünk óhajtott otthonunkba.

Ez, amit ide leírtam, csak kis töredéke a sok szenvedésnek, amiért magyarok vagyunk, és azok is maradunk, és amíg élek, nem tagadom meg. A sok szenvedést elfelejteni nem lehet, de leírni sem.

NAGYSALLÓ

KISS SÁNDORNÉ BORZA GIZELLA

NAGYSALLÓ – BONYHÁD, APARHANT, NÉMETKÉR, MONOSTOR

„A reszlovakizálás éjszaka volt, hogy ne tudják, ki tagadja meg a magyarságát.”

Nagysallón, 1931-ben születtem. Az elődök is itt laktak, itt éltünk Léva, Zseliz közelében. Földművesek voltunk, mint mindenki a faluban. Más munka nem is volt. Szüleim 16 hold saját földön gazdálkodtak, meg még felesben béreltek földeket. Itt jártam iskolába, és dolgoztam a ház körül. Főleg a főzésben vettem részt. A család összetartott, és a rokonok is. Apámnak lova volt, ő segített a rokonoknak, a rokonok ennek fejében más munkában segítettek be. Szőlőnk is volt, hét kilométerre tőlünk. Apámnak mindig voltak lovai Nagysallón: két ló, a Lenke és Olga, két csikó. A németek elvitték. A Lenkével nem tudtak úgy elmenni előtünk, hogy ne jött volna be hozzánk. Addig nem ment tovább, míg be nem jöhettek a pajtaig. Ott megfordult, és kiment az udvarból, aztán mehettek tovább.

A szülőfaluban termeltek kendert. A Garam folyóba hordták áztatni. Ez eltartott egy hétig. Nagy terméskövekkel nyomtatták le a kendert, hogy ne vigye el a víz. Így áztatták. Aztán csomókba szedték, nagy köröket irtak vele a fej fölött, hogy lerázzák róla a leázott, lerohadt részeket, és csapkodták a vízbe. Így tisztították meg a kendert. Azután törték, tilolták. Nagy élmény volt a Garamba járni – fürödni is lehetett benne. Az egész falu magyar volt, csak a szomszédban lévő fényképész volt szlovák.

1947-ben nagy változás következett be életünkben: a kitelepítés. Nagy fájdalom és nagy törés volt ez. El kellett hagyni a szülőházat, szülőfalut, rokonokat és a szülőföldet. Kondorosról, Szarvasról jöttek emberek, hogy kinézzék, kiválasszák, melyik ház kell nekik, amikor a magyarokat – akik magyaroknak vallják magukat – kitelepítik. A reszlovakizálás éjszaka volt, hogy ne tudják, ki tagadja meg a magyarságát. Volt, akinek ráment az egész vagyona, hogy otthon maradhasson, ám mégis el kellett hagynia a falut. Kaptunk „fehérlapot”, értesítést, hogy nekünk menni kell, mert van, akinek jönni kell. Nagy ládákat csináltak az emberek, amibe berakták a holmijukat, hogyha menni kell, kész legyenek.

Jöttek a magyar teherautók, azokra pakoltak mindent. A rokonok segítségével fölpakoltunk. Kivittek az állomásra, bevagonyoztak bennünket. Nagy szerelvényt hoztak, az állatok, gazdasági eszközök is ott voltak. A házat üresen hagytuk magunk mögött. Az autók a temető mellett jöttek el. Nagy volt a sírás, mindenkinek volt ott halottja. A rokonok hoztak nekünk süteményt, ennivalót, mindenki valamit hozott, mert mi már nem tudtunk főzni. A széna- és szalmabálás vagon a mozdony után volt kapcsolva. Állandó félelemben jöttünk, mert a mozdonyból hulltak a szikrák, mi meg locsoltuk a szénát állandóan.

A vonat hétfőn indult, és pünkösöd szombatján értünk Bonyhádra. Közben Szobon és Budapesten megálltunk. Nem tudtuk, hová visznek bennünket. Bonyhádron a családfőket felszólították, menjenek velük, és megmutatják, hová, melyik házba költözhetnek. Ki volt jelölve, kit, hová visznek. Kivagonyoztunk. Hét vagonban volt a holmink. Hoztuk a vetőgépet, szecs kavágót, fogast, ekét és az állatokat. Mindent, ami a gazdasághoz való. Elkenődtünk, mikor mondták, hogy egy német házába kerülünk. Ez egy kisebb falu volt. Négy családot költöztettek ide. De volt közülünk olyan, aki tanyára ment lakni, elhagyott tanyára.

Szóval, megérkeztünk Bonyhádra. Széjjelakasztották a vagonokat, egyik rész erre, másik arra. A Tanácsházáról jöttek megmutatni a kijelölt földünket. Mi harminckét darabban kaptuk meg a földet. Cölöpöket rakott le a Papa, hogy tudjuk, melyik a mienk. Május volt, nagyon gazos volt a föld, a répát először le kellett kaszálni, akkora volt a gaz, csak azután lehetett egyelni. A falu nagy része csángómagyar volt, kevés német, meg mi. Közben ugyanis a németeket elvitték onnan.

Jól éltünk, mert hát dolgoztunk. A húgom ott járt iskolába. Semmi nem volt a faluban, csak egy picike bolt. Édesapán kilenc kilométerre járt Bonyhádra kocsival a piacra. Aztán Aparhanton telepedtünk le. Ott is földművelésből éltünk, meg állatokat tartottunk, volt tehen, ló, disznó. A tehenünk törzskönyves volt, huszonöt liter tejet adott naponta. Csarnokba hordtuk a tejet. Volt olyan, hogy lefőlőzték a tejet, és a fölőzött tejet vissza kellett hozni. Ha túrót csináltak, a savót visszavettük fillérékért, és ezzel neveltük a disznókat. Szüleim ügyesek voltak, iparkodtak.

Ott is a háztartásban dolgoztam. Később a határba is mentem dolgozni. Dohányt is termesztettünk. Édesanyám font, szőtt. Ő készítette elő a fonalat. Tolnában mindenki termesztett kendert. A rét végén folyt egy egészen kis patak, mindenki ott áztatta meg a kendert. Kitergették kis „sátorba” a csomókat, mikor kiszáradt, törőszéken feltörték, és akkor tilóval megtisztították, aztán vasfésűvel megfésülték a kendert. Ezt a házaknál megfonták, a finomabbjából vásznat szöttek: törülköző, konyharuha, abrosz készült. A vastagabbjából zsákot, szőnyeget készítettek.

Segítettem édesanyámnak. Apránként megtanultam hímezni is. Tizenhárom-tizennégy évesen már hímeztem dísztörülközőt. Édesanyám unokahúga nagyon jól értett a hímzéshez, és ő megtanított engem is. Ma is őrzöm ezeket a darabokat. Szeretem magam körül látni, megtartottam, mert visszaidéződnek a fiatalság emlékei.

A magyarországi szlovákokat vitték át oda, ahol mi laktunk, ahonnan áttelepültünk. Nekik azt ígérték, hogy mindent kapnak, minden ott lesz a házban, a kamrában, a pajtában. És várt rájuk a nagy üresség. Ők úgy utaztak a vagonokban, hogy a közepére asztalt tettek, letakarva. Sarokban a kecske. Meglepődtek, amint odaérték, mert semmi nem volt a házaknál. Reklamáltak is a tanásházán, hogy nem ezt ígérték nekik.

1961-ben idejöttünk, Monostorra. Ide is vagonnal jöttünk. Az állomásról lovaskocsik hoztak idáig. Édesapám az elemgyárba ment dolgozni, majd a vasútra és végül a vízműhöz, innen ment nyugdíjba.

Én Németkéren laktam még egy ideig, mert 1950-ben férjhez mentem a szülőfalumból való Kiss Sándorhoz. Őket is kitelepítették. Szüleim tavasszal, mi ősszel jöttünk el. Ahol laktunk Tolnában, az a ház egy német emberé volt. Rossz volt a németnek, mert nem lakhatott a házában, de rossz volt nekünk is, hiszen tudtuk, hogy az övében lakunk. Össze is jártunk velük. Aztán, igaz, sokallta az árát, de megvásárolta a saját házat tőlünk.

Szentpéteriek vettek házat Monostoron. Ők beszéltek rá bennünket is, hogy mi is jöjjünk ide. Húgomékkal jöttünk házat nézni, Petróékét is néztük, aztán megvettük a Sós-villát. Mivel itt volt és van mindennünk, hazánknak tekintettük, tekintjük ezt a földet. Húgom Komáromban él, de itt van telkük, nyaralójuk. Nekünk 4 000 öl volt a területünk: szilvás, szőlő, szántó. A területrendezéssel földarabolták a telket. Maradt a ház a szilvással és a szőlő. Ezen a területen építettek a fiamék családi házat. Még maradt rendezni való terület. Szüleim és férjem már nincsenek közöttünk. Nem maradtam magamra: unokák, dédunokák vesznek körül. A család ma is összetart, összedolgozik. Ismerik a történetünket. Elmondásokból, fényképről. Elfogadtak az itt élők, Monostor az otthonunk lett. Remélem, nekik nem kell ilyen eseményeket átélni, és az ő családtagjaiknak nem kell majd kényszerből új otthont, új hazát elfogadni.

Lejegyezte: Iglódi Attiláné

NASZVAD

Naszvadi történetek

(Naszvad községben vagyunk, ahol tétován kerestük szülőházunkat, szeretteink otthonát. Néhány áttelepített család személyes sorsán keresztül szeretnénk bemutatni, hogyan állták meg helyüket a világban, mikén mentek keresztül, miképpen bizonyítottak hazaszeretetből, emberségből és összefogásból.)

MÁTYUS LAJOS (1935)

NASZVAD – CSÁSZÁRTÖLTÉS

„A szülőknek, nagyszülőknek hosszú évekbe tellett, hogy feloldódjanak.”

1947-ben a szlovák kormány olyan határozatot hozott, hogy akik magyar anyanyelvűnek és állampolgárnak vallják magukat, azokat lakosságcsere keretében Magyarországra küldik, illetve Magyarországról a tót ajkúakat áthozzák Szlovákiába.

Minket Naszvadról telepítettek át. Naszvad pedig nincs messze Komáromtól, mindössze 30 kilométerre északra. Az én születési anyakönyvi kivonatomba is az áll, hogy Komárom megye, tehát én ennek a megyének a szülőtte vagyok. Azokat telepítették tehát, akik magyarnak vallották magukat. Ez pedig a lakosság, a falu ötven százalékát jelentette. A technikai lebonyolítását úgy végezték, hogy a kitelepítés előtt három nappal két csehszlovák katona érkezett a házhoz, a családfőt mindenhol kísérték, akár a község házára ment, akár boltba. Hangsúlyozni szeretném, hogy a családfőt, mert a családfő volt a kulcsfigurája a kitelepítésnek. Ugyanis ha a családfőt kitelepítették, akkor automatikusan a családot is érintette ez a rendelet.

Mi heten voltunk testvérek, így mind a hetünket, az egész családot, együttesen kitelepítették. Abban a hullámban 150 családot telepítettek ki három nap alatt. A katona mindenhol kísérték édesapámat. Mi, gyerekek segítettünk csomagolni. Minden ingóságunkat vihettük. Mindenki kapott Érsekújváron egy nyitott és egy csukott vagon. Amit abban el tudott hozni, abba bepakolt. Bútort, állatot, takarmányt, fát, ami csak belefért. Aztán, három nap után nagy Tátra-teherautókra rakodtunk fel, nagy sírás-rívás közepette. Sokan nem is akartak elmenni, de én emlékszem édesapám hősies magatartására. Azt mondta: „Menjünk, majd az Isten valahogy megsegít bennünket!”

Komáromban bevagonírozták mind a százötven családot, és Szob felé irányították. Szobon léptük át a magyar határt, s mi annyira magyarnak éreztük magunkat, hogy amikor Érsekújvárról elindult a vonat, akkor minden vagonra kitették a magyar zászlót, és magyar dalokat, magyar nótákat énekeltünk. Amikor megérkeztünk Szobra, kis küldöttség képviselte a hatóságok előtt ezt a kis maroknyi csapatot. A magyar himnuszt énekeltük el akkor, amikor a határt átléptük.

Nekünk már mondták, hogy homokos, buckás, elvadult vidékre fognak vinni. A Kiskunság kellős közepére telepítettek bennünket. De ez nem ment olyan egyszerűen. Tíz napig a tehervonat Magyarországon futott, mert nem volt olyan település, aki fogadott volna bennünket. Nagy sokára Bács-Kiskun megye Császártöltés községébe telepítettek bennünket. Baján kötött ki a szerelvény, és Bajáról teherautókon szállítottak Császártöltésre. Császártöltés németajkú, sváb település volt, és onnan elsősorban azokat telepítették vissza Németországba, akik volksbundista vallották magukat. Bennünket oda telepítettek ki, ott kaptunk egy házat, mind a hét testvéremmel. Amikor megérkeztünk, nagyon csodálkoztunk, mert akkor vitték ki a németeket, még az asztalon volt a mákos tészta. A szekrények tele voltak ruhával, könyvekkel, háztartási eszközökkel.

Mivel mi heten voltunk testvérek, a többiekénél viszonylag nagyobb lakást kaptunk. Próbáltunk beilleszkedni, de ez nem volt könnyű. Nekem szerencsém volt, mert 1948-ban, amikor a szabadságharc évfordulóját ünnepeltük, én akkor voltam hetedik. Az általános iskola emelvényén egy német ajkú fiúval

együtt szavaltuk el a himnuszt. Ez nagyon szép emlék számomra. Szóval nem volt könnyű beilleszkedni az új közegbe. Tudni kell, hogy azok németek voltak, s az idősek még akkor is németül beszéltek. Leginkább a fiatalok és a gyerekek találták meg egymással a hangot. Az utcai játékkal, az iskolában. A szülőknek, nagyszülőknek hosszú éveket tellett, hogy feloldódjanak. Ők csak hazavágyódtak. Abba a községbe, ahová mi is kerültünk, negyvenegy családot telepítettek le. Voltak olyan utcák, ahol a naszvadiak voltak többségben a svábokkal szemben.

Én később jártam Naszvadon, több alkalommal is. Jómagam pedagógus lettem, és az úgynevezett trabantos korszakban többször hazalátogattunk. Az 1970-es években úgy éreztem, hogy a fiaimnak is meg kell mutatnom azt a helyet, ahol én születtem, nevelkedtem, gyerekeskedtem. El is indultunk a családommal. Előtte azonban Komáromban egy rokonunknál szálltunk meg. Naszvadon ugyanis egyetlen rokonunk sem maradt, mindenkit áttelepítettek. Meglátogattuk a helyeket, aminek emlékeit gyerekként magammal hoztam. A templomot és az iskolát tekintettük meg. Megmutattam a gyerekeknek a helyet, hol ministráltam, hol harangoztam, és hol segédkeztem a papnak. Amint ott beszélgettünk, jött egy időse asszony, aki a gyertyákat oltogatta. Odamentem hozzá, mondaná el nekünk a templom történetét. Miután készségesen mesélt, tudakolta, ki vagyok. Bemutatkoztam. Ekkor kérdezte, hogy édesanyámat Molnár Máriának hívták-e. És így derült ki, hogy ő volt az a bábaasszony, aki minden egyes Mátyus és Molnár gyereket a világra segített.

Kérdő (K): Szándékos volt az a törekvés, hogy a családokat szétválasztották?

Én erre nem tudok pontos választ adni. De nagyon szomorú esemény volt. Sajátossága volt a kitelepítésnek, hogy a szüleink, akik heten voltak testvérek, a hét testvért az ország különböző részeibe vitték. Somogy megyétől a Nagykunságig, Bács-Kiskun megyébe, Győr megyébe. Tehát valószínűleg tudatos volt, nehogy összefogjanak. Emlékszem, a szüleim egy fél év után próbálták megkeresni testvéreiket, rokonaikat. Kellott két-három év, mire megtalálták egymást, és beindult a rokonlátogatás. Ötven év távlatban gondolkodtam el arról, hogy milyen jó lett volna, ha a rokonság közelebb lett volna egymáshoz. A találkozáskor szemlesütve magázódtunk még az unokatestvérekkel. Más-más életpályát futottunk be, de jó volt megtalálni a közös gyökereket.

„NÉVTELEN” (1936) NASZVAD – DOLNÉ BUCHYCE – SOMOGY, KOMÁROM

„Ő magyarnak született, úgy is fog meghalni.”

Gyerekefjével, tízéves voltam akkor, láttam a nagy kapkodást. Ott volt a nyolcvan kilós hízócaska, két tehén meg egy ló. Hová vitték a családot akkor? Hát, végül is kézipoggyász csomagot, egy tűzhelyet meg egy szekrényt vihettünk magunkkal. Bevagoníroztak minket. Ennek az volt az érdekessége, hogy akkor láttam először vonatot. Nemcsak Naszvadról, hanem a Felvidék több településéről gyűjtötték az embereket Érsekújvárra. Jó hosszú szerelvény volt, húsz-huszonöt marhavagonból, és minden vagonban egy-két család. Nekem is volt egy négyéves kishúgom. A tűzhellyel sikerült a vagon befűtenünk. Gonoszak voltak a vasutasok, mert jól megrángatták a szerelvényt, emiatt dőlt minden.

Prágán innen úgy nyolcvan kilométerre kötöttünk ki. Délelőtt 8-9 óra volt, ki kellett állnunk a vagonok elé, hogy kiderüljön, hány munkaképes családtag van, mennyi az eltartandó. És ezután jöttek a cseh gazdagemberek, akiknek kellett a cselédek. Volt ott gyáros, és parasztgazda is. Minket Dolné Buchycébe vittek, Jaroslav Čapek úrhoz. Neki volt sok földje, cukor- és szeszgyára, téglagyára és hat család cselédje. A gazda ajánlotta apámnak, hogy vegye fel a csehszlovák állampolgárságot, és akkor megkap mindent, ami kijár neki. Erre apám azt mondta: „Ő magyarnak született, úgy is fog meghalni.”

K. Meddig maradtak Csehországban?

Három és fél hónapig, mert a szüleim megszervezték, hogy megszökünk. Bár fenyegettek, ha megszökünk, drót mögé kerülünk, vagyis táborba. Haza Naszvadra hivatalosan nem mehettünk. Vasárnap értünk haza. A család a rokonoknál bújt meg. Hétfőn már kerestek minket a rendőrök. Három hétig bujkáltunk.

Folytak a kitelepítések, így a Magyarországra kitelepített családokhoz csapódtunk. Sajnos, nem emlékszem a család nevére, akikkel átjöttünk. A vagonba rakott szekér mellett bújtunk meg, édesanyám, a bátyám és a húgom. Érsekújvárról Szobig két napig tartott az út. Amíg állt a vonat, lapulnunk kellett. Magyarországra mi politikai menekülteként érkeztünk. Sváb faluba kerültünk, Somogyban. Nem tudtuk, hogy a svábokat sajnáljuk-e jobban, vagy magunkat. Cselákoknak neveztek bennünket, elég ellenséges közhangulatba kerültünk.

K. Mikor kerültek Komárom környékére?

1955-ben bevonultam katonának. Három év után szereltem, és 1958-ban azt mondta apám, költözünk máshová, mert szívásztmás volt, a somogyi dombok nem tettek jót neki. A kisbéri méneshoz kerültem kőművesnek. Kiderült, hogy a brigádban is van felvidéki, akinek csémi rokonait meglátogattuk. Olcsón lehetett házhelyet venni, és így itt kapaszkodunk meg.

DIBUSZ IMRE (1929)

NASZVAD – SOMOGY MEGYE

„Már beszéltek, hogy minket a szlovákok szétszórának... Csak éppen azt nem tudtuk, hogy miért?”

A Dibusz családnak küzdelmes sorsa volt. Imre, Ön hogyan élte meg tizennyolc éves fiatal férfiként az áttelepítést?

Hát, nehezen. Abban az időben, amikor az áttelepítésre készülődöttünk, az nem egyik napról a másikra történt, amit iratok is bizonyítanak. Amikor vége lett a háborúnak, ezt kidobolták a faluban. Hatalmas boldogság volt, mert mindnyájan túlélők voltunk. A falun is átvonult a front, miránk is géppuskáztak a repülőről az oroszok, amikor épp a bunkerba siettünk Lajossal. Aztán a nagy boldogság után jött a nagy szomorúság. Már beszéltek, hogy minket a szlovákok szétszórának. Először nem a papír jött, hanem szóban értesítettek arról, hogy mi vár ránk. Ugye volt rá példa, mert láttuk, a zsidókat hogyan vitték el a faluból. Attól tartottunk, hogy ránk is hasonló sors vár.

Csak éppen azt nem tudtuk, hogy miért? Ezt máig sem értem. Ésszel nem bírom felfogni, mert semmi olyant nem cselekedtünk, amivel a csehszlovákokat megbántottuk volna. Aztán eljött a kitelepítés ideje. Én fenn dolgoztam Csehországban, a szüleim értesítettek, hogy várható bármikor a kitelepítés. Úgy május közepén hazajöttem, majd augusztus elején bevagoniroztak bennünket. Úgy jöttem el a faluból, hogy senkitől el sem köszönhettem. Ugyanis András nagybátyámékat telepítették, és nekik segítettem. Hazafelé menet látom, hogy jön egy teherautó, amin a teheneink vannak. Nehéz elfogultság nélkül visszagondolni arra az időre. A bátyámékat később telepítették át, ők külön család volt, mivel már megnősült.

Lejegyezte: T. Cs. Sz.

SAJÓGÖMÖR

SZÓ JULIANNA (1920)

SAJÓGÖMÖR – DVŰR • ABOVREZKY

„Nem vertek, de cselédsorban éltünk.”

Egy Sajó menti kis faluból írok, ahol a regék szerint a régmúlt időkben Mátyás király az urakat lefelé kapáltatta a szőlőhegyen. Bronzszobra ma is itt áll emléknék. Szegény családból születtem. A szüleim földmunkások voltak. Én mint tizenéves leányka jártam szolgálni, hogy besegítsek a családnak. Ha szegények voltunk is, jó visszagondolni azokra az évekre, gyermekkoromra. Szerettem dalolgatni, ami egész életemen elkísért a mai napig is. 1939-ben férjhez mentem Sajógömörrre, az akkori uraság parádés kocsisához, két gyermekem született. Sokat dolgoztunk az akkori világban is. Később a férjemet elvitték katonának, így a két gyerekkel egyedül maradtam, míg a front átvonult. Nagyon keserves volt.

Most 83 éves vagyok, egyike a kényszermunkára deportáltaknak. Nagyon fájdalmas visszagondolni, és emlékezni arra a napra: 1946. december 13-ra.

Előtte való napokban suttogták a faluban, hogy leesik egy csillag. Valami jelenségnek mondták. Hát bizony leesett a mi csillagunk, a magyaroké, akiket kijelölt a bizottság. Este odaállt a katona a kapunkba, és reggelig szolgált. Akkor jött a teherkocsi, 2-3 ember rajta, akik a holminkat felpakolták, de csak ami felfért. Ami meg nem, az maradt bezárva (amíg szét nem lopkodták). Bevittek Tornaljára az állomásra, ahol hosszú szerelvény várt ránk, és beraktak egy vagonba, két családot együtt. Az egyik oldalra az egyiket, a másik oldalra a másikat, az állatokat is egy vagonba velünk.

A szerelvény estefelé indult el az állomásról. Ki sem lehet mondani, mit kínlódtunk, amíg mindenkit bevagoníroztak. A szerelvényt végig katonaság őrizte. Nagy sírás-rívás közt vártuk az indulást. Elindult a szerelvény a nagy hideg éjszakában. A gyerekek egy fapados kupén, az egyik lócán mi ültünk öten, szembe velünk egy másik család, ők hatan, az egyik gyerek felfeküdt a csomagtartóra. Nagyon nagy hó volt, csak lassan ment a vonat. Volt olyan hely, ahol csak dőcögve ment, és előtte viharlámpával világított egy ember, mert nem látszott a sín a hóban. Akik a vagonban maradtak, kályhát állítottak, és tüzeltek. Ennivalónk nem volt, mert nem tudtuk, ki megy, ki marad. Az átkozott levelet (útipasszust), amire rá volt írva a hely, ahova vittek, csak délután adták át. Utána már őrizték a házat.

Zsolnán másnap megállt a szerelvény, a katonaság adott levest és krumplis tésztát. Jól esett, mert éhesek voltunk, utána elért minket a hasmenés, egész éjszaka vedren ültünk. Bizony máskor, már ahol másodszer is megállt a vonat, nem nagyon mertünk enni. Amikor megállt a vonat, szaladtunk a vödörrel a mozdonyhoz melegvízért az állatoknak. Volt úgy, hogy nem értünk vissza a saját vagonunkba, ezért ismeretlenekhez bekopogtunk, és a következő állomáson mentünk a helyünkre.

Késő este értünk a „tethelyre”: a vasútállomáson három-négy egyenruhás ember volt, akik megnézték a papírokat. A správca és a šafář (azaz a gondnok meg az intéző) kétlovas szekérre pakolták a kevéske holminkat és tíz órára érkeztünk a nekünk kirendelt helyre, ami hét kilométerre volt az állomástól. Behordtuk az ágyat a földre, és mivel az ablakban nem volt üveg, szalmazsákot tettünk a helyére. A szekéren a holmink ott maradt reggelig. Valami állami gazdaság volt Benešov mellett: Dvůr • abovrezky. A két gyerek megbetegedett verességekben, én otthon maradtam velük. A férjemet hajtották térdig erő hóban léket vágni a halastóra. Jártunk dolgozni az ólba, a mezőre, építkezésre, mikor hová kellett a munkaerő. Jártam takarítani Benešovba, a správcákhoz.

Nagyon szerettek bennünket a csehek. De hiába, a honvágy húzott haza. Érdeklődtünk egymás iránt, kit hova, milyen messze vittek. A testvérem nem akarta vállalni az őli munkát, ki sem hagyta pakolni a holmiját, inkább megfizette a fekbért a vagonért. Később idejöttek, a mi pusztánkra, itt volt a faluból három család. Mindig összejártunk egymáshoz.

Prágába is el kellett menni komisszióba. A gyerekek itt kezdtek el iskolába járni. Reggel korán, térdig erő hóban mentek a faluba. Nem értették a tanítót, hogy mit beszél, csak mutogattak, míg hosszú idő után valami tapadt rájuk. (Hiába, otthon csak magyarul beszéltek.) Jött a karácsony, ami nagyon keserű ünnep

volt. Kerestük a rokonokkal egymást. Az egyik megtalált, és itt maradt nálunk. Ez volt az ünnep. Vasárnaponként is mentünk a magyar ismerősökhöz. Voltak, akik hazaszöktek, a papírokat később küldtük utánuk. Szóval, keserves élet volt az, nem is lehet leírni. Leveleztünk az otthon maradt rokonokkal.

Nem vertek, de cselédsorban éltünk, ganajt terítettünk nagy hóban, kapáltunk, meg mindenféle kemény munkát csináltattak velünk. Gondoltuk, hogyha egy kis pénzt gyűjtünk, hazavithetjük magunkat. Voltak olyanok is, akik saját költségükön hazamentek.

Mi megvártuk a szabadulás idejét. 1949. február 28-án újra transzport vonat hozott haza. Katonák vittek ki az állomásra, és pakoltak be újra a hosszú szerelvényekbe. De a szabadulás már boldogabb volt. A nagysága, akihez jártam takarítani, kijött utánunk, és rimázkodott, hogy maradjunk, mert ő bevitet magához a városba. Mi azonban semmi pénzért sem maradtunk volna.

Csak azt nem értem öreg fejjel sem, megszorodva lelkileg, és két könyök-mankóra nyomorodva, mit akartak ezzel elérni az akkori államhatalmak? Minden eszközzel arra törekedtek, hogy a lakosságcserevel, a csehországi kényszermunkával és a reszlovakizációval széthajigálják a magyar kisebbséget. Miért csinálták ezeket a magyarelles dolgokat? Figyelmen kívül hagyva minden nemzet jogát, amely csakis a vesztesnek mondott magyarokat nem illette meg. Nem kérdezték meg a magyar embert sem, akar-e csehszlovák állampolgár lenni. Igyekeztek tudatosan a deportáltakat minél messzebb szétszórni egymástól, de hiába, mert kerestük egymást.

Remélem, hogy ez a szörnyűség még egyszer nem ismétlődhet meg, mert Európában most már az a szabály: „Egyik ember olyan, mint a másik, bár a bőre barna vagy fehér.” És mi, magyarok akkor miért énekeljük, hogy „Hazádnak rendületlenül légy híve, ó magyar.” Mi aztán igazán megtapasztaltuk, hogy milyen hontalanul élni.

SZALKA

CZÓDERNÉ SZÍRÓ ILONA (1941)

SZALKA – PODBOŘANY

„...egy volt a sorsunk a kitelepített németekével.”

A Beneš-dekrétumnak én is szenvedő alanya voltam. Igaz, hogy akkor még csak hatéves voltam, de a történetekre jól emlékszem. Mert a múltat nem lehet elfelejteni, sem kitörölni annak az emlékezetéből, aki ezt átélte. Igen, 1946. decembert írtak akkor, amikor a második világháború borzalmai után azt hittük, békében ünnepelhetjük a második karácsonyt, Jézus születését. A várakozás csak remény maradt. Mert az akkori nagyhatalmak döntöttek sorsunk felett. Aztán csak később tudatosult bennem, hogy miért. A szüleim parancsba kapták, hogy minket is visznek Csehországba.

Néhány napot adtak a csomagolásra. Ami élelem, ruhanemű, takaró (dunyha, pokróc) volt, egy katonai teherautóba felpakolták. A rokonoktól, ismerősöktől sírva búcsúztunk el. A párkányi vasútállomásra vittek, ahol egy teherszállító vagonba raktak fel bennünket a szerény holminkkal együtt. A vagonban nem volt fűtés, a meleget csak a leheletünk adta. Hogy ne érezzük magunkat egyedül, még egy családot raktak oda három kicsi gyerekkel. Mi öten voltunk testvérek, és abból négyen tíz éven aluliak.

Az út sokáig tartott, mert a szerelvényt többször mellékvágányra tolták, így órákig álltunk, vesztgettük a nagy hidegben. Számunkra egy örökkévalóságnak tűnt, amíg odaértünk, nem emberhez méltó körülmények között – négy-öt napon át tizenkét ember számára a vagon volt a háló, az ebédlő! A kis- és nagydolgainkat is ott végeztük el. Mai szemmel nézve a legszigorúbb elítéltnak is különb sora volt.

Aztán végre megérkeztünk a végállomásra, Podbořanyba, ami szudétanémet terület volt. Ott mindenkinél ki kellett szállni a vagon mellé, ahol a gazdák már vártak ránk. Mi is ott álltunk a térdig érő hóban, 20-25 fokos hidegben, olyan öltözékben, mint amilyen akkor, a front után került. Azokat a családokat választották ki először, ahol több volt a munkaerő. Mert olyan volt az, mint a vásár, ahol a rabszolgákat válogatják. A sokgyerekes családok maradtak utójára. Így mi is.

Azóta már eltelt néhány évtized, de azt a telet nem felejttem el soha. Főleg azt, hogy mennyire fáztam, és már majdnem csonttá fágytunk, amikor mi is sorra kerültünk. Minket, gyerekeket egy lovas kocsiba raktak, és egy kis faluba vittek, Podbořanytól tizenöt kilométerre. Ott édesapám és legidősebb testvérem, aki akkor tizenhat éves volt, állatokat gondoztak, nyáron a mezőgazdaságban dolgoztak. Édesanyám nemigen tudott munkát vállalni, neki otthon került dolog. Én ott lettem volna tanköteles, de mivel a faluban nem volt iskola és a cseh nyelvet sem értettük, így nem jártunk iskolába. Sokáig úgy tűnt, mintha másik bolygón élnénk. Ha üzletbe vagy orvoshoz mentünk, úgy mutogattunk, mint a süketnémák.

Némi vigaszt csak az otthonról kapott levél vagy csomag adott. Sok idő kellett ahhoz, hogy földolgozzuk magunkban a traumát. Főleg, ha arra gondoltunk, hogy a németek, akiket száműztek onnan, visszajöhetnek. Mert minket az ő házukba helyeztek, és féltünk, hogy majd bosszút állnak rajtunk. Pedig egy volt a sorsunk a kitelepített németekével. Egy különbséggel. Ők soha nem jöhettek vissza hazájukba. Ezt csak később tudtuk meg, de mégis féltünk!

Sokan nem is tudták megszokni a távollétet, hazaszöktek. Mi azonban nem mertünk, mert kockázattal járt. Próbáltunk megbékélni sorsunkkal, és megvártuk, amikor majd hazavisznek. Az ott eltöltött idő alatt sok jó barátság szövődött a magyarok között. Sokan voltak Galánta környékéről, akikkel még hazajövetelünk után is sokáig tartottunk a kapcsolatot.

Egy kormányválság kellett ahhoz, hogy hazajöhessünk. 1949 tavaszán külön szerelvény várt ránk, és akkor már rendes személyszállító vonaton utaztunk.

Az idősebbek már nem élnek, de akik még vagyunk, néhány ezren, arra várnak, hogy ezért a meghurcolásért valami módon kárpótoljanak minket. Mert amit leírtam, az tény és való. Ez történt sok ezer magyarral 1946-ban. Nagyon remélem és bízom abban, hogy soha többé nem érhet minket nemzetiségünkért és magyarságunkért ilyen sérelem. Adja Isten, így legyen!

SZENTMIHÁLYFA

MANDÁKNÉ KISS KATALIN

SZENTMIHÁLYFA – TUHNICE – SZENTMIHÁLYFA

„Azt remélték, hogy a lakosságcsereével elszlovákosíthatják a magyarlakta területeket.”

Szívügyemnek tartom azokat a sérelmeket és megaláztatásokat, amelyeket a dédszüleim és a nagyszüleim átéltek a múltban a Beneš-dekrétumok érvénybelépése után. Én középiskolai tanuló vagyok, aki leírja ezeket a megrázó és szörnyű dolgokat. Remélem, ilyen többé nem fordulhat elő, és nem kell átélnünk semmilyen háborút sem. Egy felvidéki kis faluban, Szentmihályfán lakom. Itt születtem, itt élnek szüleim és anyai nagyszüleim, akik szenvedő alanyai voltak a kitelepítésnek. Szentmihályfa magyarlakta kis község a Csallóköz szívében. A dunaszerdahelyi járáshoz tartozik. Körülbelül 750 lakosa van. Dolgos emberek lakják, akik igyekeznek szebbé tenni kis falujukat. A falu közepén áll a hozzávetőleg 500 éves római katolikus templom.

Nagyanyám, Mandákné Kiss Katalin még ma is könnyes szemmel emlékezik a háború utáni időszakra. Itt éltek szüleivel és két bátyjával együtt a faluban. Dédszüleim végigszenveték a két háborút, és abban reménykedtek, hogy majd sorsuk jobbra fordul. A katonákat étkeztetni, szállásolni kellett. Nagyanyáméknál pékek laktak, akik innét jártak a helyi iskolába, amelyet bezártak, és helyette pékség működött. Anyai nagyapáméknál gyógyszerraktár volt. A raktárost étkeztetni kellett, innét vitték a gyógyszert a különböző alakulatok számára. Az iskolát bezárták és a katonaság foglalta el. Később meg is nyitották, csak rövid időre, sok volt a légiriadó, ezért hazaengedték a tanulókat. Ebből kifolyólag a tanítás hiányos maradt. 1943-ban, az akkori plébános leszedetett a templom négy harangjából kettőt, és felajánlotta a német hadseregnek, hogy olvasszák be s készítsenek belőle fegyvert. Azóta is csak két harangja van a szentmihályfai templomnak, amit főleg az idősebb emberek sajnálnak.

1947-ben a Beneš-dekrétumok alapján sok családot kitelepítettek a faluból. Voltak, akiket Magyarországra, voltak, akiket Csehországba vittek el. Nagyanyámék este 6 óra körül kapták meg az értesítést, az úgynevezett „výmert”, hogy szedjék össze legfontosabb holmijaitak és bútoraitak. Egy katona állt a házuk előtt, hogy ne tudjanak megszökni. Éjjel csomagolták össze a holmikat. Élelmiszert, állatot, gabonát tilos volt vinni – amit a mai napig sem kárpótoltak számukra –, mondván, hogy a házukba költöző partizánoknak kell a megélhetéshez. Ők lakták a házaikat, és használták a földjeiket.

Másnap reggel 6 órakor teherautó állt meg a házuk előtt. Felpakolták őket – dédapámat, Kiss Gábort, feleségét, született Perényi Emiliát, két fiukat, Sándort és Barnabást, valamint a lányukat, Katalint, az én nagyanyámat –, és a 15 fokos hidegben marhavagonokban szállították őket Csehországba. A vagonokban dermesztő hideg volt, a kannában megfagyott a víz. A gyerekeket dunnákba csomagolták, hogy meg ne fagyjanak. Úticéljuk a Karlovy Vary melletti Tuhnice volt. Agyonfagyva, éhesen érkeztek meg az állomásra. Egy erdész vitte el őket a szállásukhoz. Egy bérház lett az otthonuk, ahol azelőtt németek laktak, kiket szintén kitelepítettek Csehországból. A házban nagy hideg, nagy rendtelenség fogadta őket. Az ablakok és az ajtók nem szigeteltek jól. Vízért a kúthoz kellett járniuk. Mindenki attól félt, hogy visszatérnek a régi tulajdonosok. Ezért azt a parancsot kapták, hogyha éjjel valamilyen zajt hallanak, akkor üssék le az illetőt, hogy a régi tulajdonosok ne próbálkozzanak a visszatéréssel.

Az ottani életbe nehéz volt a beilleszkedés, mivel a cseh nyelvet nem ismerték. Nagyanyám iskolába járt. Itt kezdte el a negyedik osztályt. Mindig jól tanult, és példaképként állították osztálytársai elé, akik, bár értették a nyelvet, de lusták voltak tanulni, míg ő megtanulta, de sokszor nem is értette, mit tanul. Két bátyja tizenöt és tizenhat évesen az erdészetnél dolgozott a dédapámmal együtt. Dédanyámnak volt a legnehezebb, ő otthon maradt főzni a családnak. Ő szlovákul sem tudott, így nagyon nehezen tudta magát megértetni a boltban és a piacon. Az ottani emberek sokszor kinevették, de mindig akadt olyan is, aki segített rajta.

Élelmiszert és ruhaneműt csak jegyre kaptak, a bérek nagyon alacsonyak voltak, az áru ki volt szabva a családokra. A helységben orvos nem volt, csak a közeli városban, ott viszont nem tudták megértetni magukat.

Ezt az új lakást össze sem lehetett hasonlítani az otthon hagyott, takaros kis házzal. A kis családi gazdaságot az állatokkal együtt, ami abban az időben a biztos megélhetést biztosította számukra. Az otthoniakkal ritkán, levélben tartották a kapcsolatot. Örültek minden hírnek, ami otthonról érkezett, s abban reménykedtek, hogy nemsokára viszontlátják szeretteiket. A faluból több családot is kitelepítettek. Különböző helyeken voltak elszállásolva. Vasárnaponként a templom előtt gyülekeztek és buzdították egymást a kitartásra. Ha levél érkezett hazulról, nagy dolognak számított, de félték is, mert akár ki is végezheték őket érte. Az ottani két év nehéz, szenvedéssel, gyötrellemmel teli esztendő volt. Dédapám megbetegedett és rokkantnyugdíjas lett. Nagyanyám bátyja, Sándor, tüdőbajt kapott, és nem térhetett haza a többiekkel. Gyógykezelésen maradt még két hónapra Karlovy Varyban.

1949 tavasza meghozta a várva várt visszatérést. Nagy örömmel indultak haza, semmiképpen nem akartak ott maradni. Dédanyám nagyon erős asszony volt, összecsomagolta a családot, és elindultak haza vonattal. Az itthoni látvány nagyon elsomorította őket. Eddig a házukban egy partizán család lakott. Mindent tönkretettek, az ablakok ki voltak törve és pléhvel kifoltozva. Az állatok, élelmiszer, gabona nem voltak már meg. Dédanyám a családot a testvérehez vitte addig, amíg a házukat lakhatóvá tették. Őten laktak egy kis konyhában, ez kb. fél évig tartott.

Lassan, pár év elteltével minden visszaállt a régi kerékvágásba. Már nem teljesen egészségesen – dédapám és nagyanyám bátyja megbetegedett –, de a család mégis együtt volt. A faluban lassan megalakultak a termelőszövetkezetek, ahol, bár kevés pénzért, de munkát találhatott a lakosság. Későbbiekben dédapám is itt kapott munkát. Nagyanyám és bátyja Pozsonyba jártak dolgozni. Az idősebb testvér, Sándor pedig Dunaszerdahelyre.

Akiket nem érintett a deportálás, azoknak is nehéz volt az életük, és ki voltak szolgáltatva. Többnyire mezőgazdasággal és állattartással foglalkoztak. Mindebből azonban bizonyos mennyiséget be kellett szolgáltatniuk. Disznóvágáskor tíz kilogramm zsírt, bőrt kellett leadni. Továbbá tejet és tojást. Így nehéz volt a megélhetés. Rádió csak nagyon kevés háznál volt, itt is csak a híreket hallgatták. Újság ez idő tájt nem járt a faluba, csak a városban lehetett hozzájutni.

Az életszínvonal csak az 1968-as évek után kezdett javulni a faluban. A háborús évek és a deportálás sok ember életét keserítette meg. Hosszú időbe telt, míg újra lábra tudtak állni. A Beneš-dekrétumok alapján kollektív bűnösséggel vádolták a magyar lakosságot. Sokan egy tollvonással kitelepítettek lettek, és megfosztották őket vagyonuktól. A csehszlovák hatóságok célja az elszlovákosítás volt. Azt remélték, hogy a lakosságcserével elszlovákosíthatják a magyarlakta területeket. Ez azonban nem sikerült nekik. A korabeli rendeleteket, dekrétumokat, törvényeket máig nem érvénytelenítették itt Szlovákiában. Idáig még egy kormány sem mutatott hajlandóságot arra, hogy ezt a törvényt eltörölje, és kárpótolja a kitelepítetteket. Ez nagyon fájdalmas a magyarság számára. Senki nem akar ezzel az ügygel foglalkozni, még a Magyar Koalíció képviselői is elzárkóznak a kérdés egyértelmű rendezése elől. Számomra érthetetlen, hogy a 21. század elején, egy demokratikus államban nem törlik el egyértelműen az ilyen törvényeket, s az elszenvetettek nem kapnak sem bocsánatkérést, sem kárpótlást.

Lejegyezte: Vízkeleti László

TAKSONY

MORAVKÓ JÚLIA (1928)

TAKSONY – PODBOŘANY – GALÁNTA

„A visszajövetel fájdalomtabbnak bizonyult.”

Taksonyon laktunk. Édesapám, mamám és hat testvérem. Apám a pár hold földjével gazdálkodott. De a család növekedett, és hogy többet tudjon kigazdálkodni a megélhetéshez: voltak hadiözvegyek, idősek, akiknek fiaik a háborúban voltak, azoktól haszonbérbe vállalta a földeket. Így volt munka elég, összesen 30 hold földet művelt.

Édesapám nem volt katona, mivel egyik lábszárán nyitott seb volt, ami gennyezett, naponta kétszer kötözte. Az oroszok bejövetele a falunkba 1945 nagypéntekén történt. Mamánk a családdal a szomszéd-ban volt, az udvari, kinti pincében. (11 éves, 8 és 5 éves öcsém már a háború alatt sem járhattak iskolába, mert ott akkor katonákat szállásoltak. Mikor helyreállt a rend, szlovák nyelvű oktatás folyt.)

A deportálást már beszélték az emberek. Édesapám elment Galántára, mert az volt a vasúti fővonal és látta a hosszú szerelvényeket: vitték az Ipoly környékieket. Mi is megkaptuk a cédulát, hogy mennünk kell. Nővéremmel bujkáltunk. Azt gondoltuk, hogy otthon maradnak a szülők, mivel az orvos járt, hogy a betegeket fölmentik. Apa lába miatt gondoltuk a fölmentést, de nem kaptunk meg, hát csomagolni kellett. Édesapám összeszedte a zsákokat, megtöltötték gabonával. Mivel harminc hold földdel gazdálkodott, sok volt a gabonánk. Tizenhat holdról szedtem a markot, harminc áros telken állt egy harminc méter hosszú épület. A padlás, a kamra tele volt. Az istállóban kilenc szarvasmarha, egy ló, a disznókat le is vágtuk már az ősz kezdetével. Mama négy tehenet fejt.

Mi, gyerekek ijedten figyeltünk, a szülők sírtak. Jött a teherautó katonákkal 1947. január 17-én, és felraktak bennünket, vittek Galántára bevagonírozni. Amikor megtelt a szerelvény, elindult, már sötétedett. Břeclavban megállt, és hallottuk, már csehül beszéltek a vagonok mellett.

Csak egy testvére volt édesapámnak, akit szintén vittek. Énnekem volt udvarlóm a faluban, aki már egy éve járt hozzánk. Őket a következő transzporttal vitték. Pár hétig nem tudtunk egymásról. Ő azután megkeresett. Tizennyolc kilométerre voltunk egymástól, ritkán tudott jönni, mert ebből 6 km-t lehetett csak vonattal megtenni. Nyáron biciklivel jött. Nagyon akarta, hogy házasodjunk össze, de kemény volt a feltétel. Alá kellett volna írni, hogy ott maradunk. Én nem akartam véglegesen elszakadni a családuktól, hát így hazajövetelünk után, itthon kötöttünk házasságot.

Megérkeztünk Podbořanyba, a szerelvényhez álltak, akik vásárolták a családokat. Minket is két úriember. Az egyik tudott magyarul. Amikor a holminkat lerakták a traktorra, az egyik mondta, hogy mama és a három kisebb gyerek szálljanak az autójukba, úgy vittek tovább még kilenc kilométerre. Uradalmi birtokra kerülünk. Az egyik úriember, a földbirtokos veje, aki Prágában professzor volt, ő hozott magával egy másik úriembert, aki beszélt magyarul.

Az új otthonunk egy nagy cselédház: előszobából, szobából, konyhából állt. Hideg volt nagyon, apák letették a sparheltot, a többi cseléd segített, hoztak fát, szenet. Az ablakon és az ajtón hiányzott az üveg, kaptunk kartonpapírt, beszögezték. A magyarul beszélő úr és a professzor kérdezték, mire van szükségünk. Másnap jött az üveges, berakták az ablakot. A miloszpanyi gulyást küldött. Harmadnap jött az intéző és menni kellett a cséplőgéphez. A nagy pajták tele voltak gabonakévékkel. Ott a munka meg nem szűnt, cséplés után a raktárakban rostáltuk a gabonát, ezt követte a komló, kitakarás, répaegyelés. Az intéző szigorú volt, a miloszpanyi jó volt, szokott hozni ki uzsonnát. Amikor 1948 októberében jött az állomosítás, a nagy kastélyban, a gazdaságban mindent átvettek ezek a másféle urak. Szegény miloszpanyi a kastélyparkban, az intézőékkel maradt, míg a lánya el nem vitte Prágába. A fizetést megkaptuk.

A templom, az iskola két kilométerre volt tőlünk. Télen nem nagyon mentünk oda, mert csak földút volt. A kilencéves öcsém ott nagy beteg lett. Kórházba került, Pilzenbe, ahol egy fél évig tartották, még az orvos is vért adott neki.

A honvágyunk soha nem szűnt meg, de nem volt kapcsolatunk a faluval. Azt tudtuk, hogy a helyünkbe a hegyekből hoztak szlovákokat. 1949. február 25-én megint jött a traktor, és vittek Podbořanyba a vagonhoz. Egy szombati napon érkezünk meg Galántára. A tizenkilenc éves öcsém, valamint a fiatalok összeszedelőzködtek, és menni akartak Taksonyba, megnézni, mi van az otthonunkkal. Valaki figyelmeztette őket, a mi házunkban olyan szlovák lakik, akinek két farkaskutyája és puskája van, ne merészeljünk a ház közelébe jutni. Így édesapám másnap elment Taksonyba. Az apa öccse örökölte a szülői házat, de az öccse nem tért vissza a frontról. Ezt a házat a község nem adta ki szlovákoknak. A község a házba két szegény családot helyezett el, akik nem voltak sem csehek, sem magyarok. Azok átadták nekünk a konyhát. Nővérem ott maradt Csehországban, ott ment férjhez. Én a hazajövetelünk után mentem férjhez. Szüleim ott maradtak a négy fiúval.

Nem tudom, hogyan értékeljem a kitelepítést, melyik volt nehezebb, az elmenetel-e vagy a visszajövetel. A visszajövetel fájdalommasabbnak bizonyult, mert a község vezetői között ott volt a taksonyi segédjegyző, aki „elajándékozta” a házunkat a szlováknak, velünk nem törődött. Mások a faluban maradtak, mert nem vitték el őket: reszlovakizáltak. Ők szégyellték magukat. Még a csehek is jobbak voltak, az itthon maradtak nem adtak senkinek még menedékhelyet sem.

Amikor ezeket leírtam, a két lapot eláztatták könnyeim.

KUBOVICS-CSALÁD TAKSONY – MALÁ ČERNOŠT – TAKSONY

„Az egész falu kint volt az állomáson, mindenki zokogott, olyan volt a búcsúzás, mint egy temetés.”

Rokonságunkból a Kubovics családot előbb Csehországba, a Szudéták-vidékére deportálták, majd később kerültek Magyarországra. Erre így emlékeznek vissza:

„1948. január 28-án a kora hajnali órákban falunkat, Taksonyfalvát körülvette a csendőrség, ugyanis előző este az érdekelt családok megkapták a deportálásról az értesítést. A házak udvarán megjelentek a teherautók, és megkezdődött a költöztetés. Csak azt vihettük magunkkal, ami egyetlen teherautóra fölfért. Hirtelen raktuk össze a legszükségesebb bútordarabokat, ruhaneműt, élelmiszert és tüzelőanyagot. Akkortájt ugyanis két kiskorú gyerekről, egy 9 éves és egy 12 évesről kellett gondoskodnunk. Ott kellett hagyni a bútoraikat, állatainkat.

A legelkeserítőbb az volt, nem tudtuk, hová visznek bennünket, és mi okból kell elhagyni otthonunkat. Csak azt mondták, hogy háborús bűnösök vagyunk, és mindezt büntetésként érdemeljük, holott semmiféle politikai vagy egyéb vétségünk nem volt. Mikor az autó megérkezett velünk az állomásra, bevagoníroztak bennünket üres marhaszállító kocsikba, ahol mínusz 15 fokos hideg volt. Az egész falu kint volt az állomáson, mindenki zokogott, olyan volt a búcsúzás, mint egy temetés. A déli órákban lezárták a vagonokat és elindult a szerelvény. A jajgató, síró emberekkel ismeretlen tájak felé zakatolt a vonat. Szülőfalunktól, Taksonytól másfél napig tartott az út Brünnig, az első állomásig. Meleg ételt kaptunk, de még mindig nem közölték, hogy hová visznek bennünket. Az utazás során a hazulról hozott élelmiszerek közül a burgonya és a zöldség megfagyott, nem tudtuk elfogyasztani. A következő állomáshely Prága volt, csak itt kaptunk ismét ételmet. A harmadik napon hóborította, hatalmas hegyek közé érkezünk, ekkor már gondoltuk, hogy a Szudéta-vidéken járhatunk.

Érdekes dolgokra lettünk figyelmesek: egyetlen ház kéménye sem füstölt, embereket nem láttunk, kihalt volt a vidék, életnek semmi jele nem volt. Mint ahogy megtudtuk később, itt valóban megszűnt az élet. Ugyanis az itt élő német nemzetiségű lakosokat kitelepítették Németországba és a helyükre hozták minket. A 20. századi népvándorlás résztvevői, áldozatai vagyunk. Harmadnap érkezünk Podbořanyba, utunk végcéljához. Az általános elkeseredettséget és tragédiát tetőzte be egy szomorú esemény: a hosszú út közben három kisgyerek megfagyott. Reggel megérkeztek a helybeli gazdák, azok a helybeli cseh lakosok, akik a kitelepített németek vagyonát, földbirtokát megkapták és munkáskézre volt szükségük. Sorra járták a vagonokat, és elsősorban azokat a családokat választották ki maguknak, ahol a legtöbb munkaerőre számíthattak.

A taksonyiak között volt egy özvegyasszony három gyermekkel, aki senkinek sem kellett, és így három-négy napon ott fagyoskodott gyerekeivel a sínek között a vagonokban. Egynapos válogatás után végre minket is megtalált jövendőbeli kenyéradónk, akiben volt annyi emberség, hogy a didergő, az utazástól elcsigázott két gyermekünket kocsiba tette és lakására vitette, ahol meleg kávékat adtak nekik. Holminkat autóra rakva, éjszaka indultunk el a 20 kilométerre lévő Malá Černoštra, ahol cselédházakra emlékeztető épületekben helyeztek el bennünket.

Szívszorogató kép tárult elénk a lakásban: a hideg tűzhelyen félig főtt étel, minden berendezés a helyén, a szekrényekben ruhák, edények, az éléskamrában megromlott élelmiszerek és mindenhol töménytelen egér, patkány. Egyszerre világossá vált előttünk, hogy ezek az elhagyott otthonok arról tanúskodnak, lakóiknak, az itt lakó szudétanémet lakosságnak egyik percről a másokra kellett innen elmenekülni. Másnap már megértettük, hogy miért hoztak ide minket: cselédnek kellettünk. A hatalmas birtokot művelni kellett, az ellátásra váró állatokat pedig etetni, gondozni. A következő nap reggelén a férfiaknak már munkába kellett állniuk, a hatalmas pajtákban megkezdődött a komló cséplése. Az asszonyok munkája volt kb. 16 tehén fejése és gondozása.

A mi gazdánk a prágai Földosztó Bizottság elnöke és a környék egyik legmódosabb embere volt, ennek ellenére munkánkért nem fizetett egyetlen fillért sem. Három család dolgozott nála ingyen, éjt nappá téve. Egy alkalommal mindannyian összebeszélünk és megtagadtuk a munkát, fizetést követelve, de hajthatatlan maradt, holott a többi gazda tisztességes bért adott munkásainak. Így más megoldás nem maradt, mint elszökni innen. Leleményesség és alapos szervezőmunka kellett hozzá, hogy megtegyük. Levelezés útján, szülőfalunkban élő unokatestvéremmel megbeszéltük (aki gépkocsivezető volt), hogy június 10-én, éjszaka eljön értünk és hazavisz bennünket.

Így is történt. Az éj leple alatt csendben felrakodtunk. Szerencsére dombról kellett leereszkednünk, így hangtalanul, magától gurult le a kocsi, ki a birtokról, a faluból. Útközben a gépkocsivezető háromszor cserélt rendszám táblát. A hosszú, fárasztó, rossz úton kisebb bútorok, csomagok is lepotyogtak a kocsi tetejéről. Rengeteg izgalom és többszöri igazoltatás után másnap, késő este érkeztünk meg kifosztott otthonunkba. Ingóságunkból semmi nem maradt meg, de mégis bíztunk abban, hogy igyekezetünkkel, szorgalmas munkánkkal helyreállítjuk otthonunkat. Boldogok voltunk, hogy újra otthonunkban lehetünk rokonok, ismerősök között” – fejezte be elbeszélését, visszaemlékezését.

Lejegyezte: Moncziné Győri Ildikó

VÁRSZEGI LÁSZLÓ (1927) TAKSONY – HIRD

(Várszegi László a Hirdre került taksonyiak közül a legintenzívebben és legtudatosabban tartja a kapcsolatot a szülőfölddel. Évek óta dolgozik Taksony történetének megírásán. Felsőszeli rokonait szökták látogatni, Taksonyon csak távoli rokonai maradtak, de mindig ellátogat a faluba, ha otthon jár. Részt vett a kitelepítés 50. évfordulójának emlékünnepein, valamint a kitelepítettek bikali találkozásán. Több alkalommal beszélgettünk, a kőtetlen beszélgetések, illetve a diktafonos interjú szövegét együtt közlöm itt.)

V. L.: Nagypám 1946-ban halt meg, így nagyanyám kapta a fehér lapot (kitelepítési okirat), velem együtt vittek minket is. A szüleimet elvitték Csehországba a deportálásokkor. A taksonyiakat áprilisban hozták át, két vagy három szerelvényel. 70–80 százalékát ekkor telepítették ki, csak néhány család maradt ki. Akik maradtak, azokat már nem teljes szerelvényel hozták, hanem valahova oda csapták. Így került például a nagyanyám is május végén, a hidaskürti-galántai vegyes szerelvényre. Minden további nélkül fölvettek bennünket gyerekeket a nagyanyám fehér lapjára. *(Azt is elmeséli, hogy játszották ki a deportálást, hogy maradtak otthon s csak a szülőket vitték el Csehországba. Részletesen elmeséli a deportálás körülményeit, kik szöktek még pluszba velük a vagonban, mi lett a sorsuk.)*

Itt a haranglábnál kapott nagyanyám házat és hozzá való földet. Részben nekiálltunk, hogy folytattuk a munkát (a mezőgazdasági munkálatokat), részben mivel éppen aratás előtt voltunk, kiadtuk az aratást azoknak, akiké eredetileg volt ez a föld. A szőlőt is ők művelték. A szénakaszálást is ők végezték.

Kérdő (K): Ez a sváb család még most is itt lakik a faluban?

V. L.: Ők úgy vannak, hogy közülük egy él, aki a kitelepítéskor kislány volt. Jó viszonyban voltunk mindig azzal a családdal.

K: Furcsa, hogy semmiféle ellentétet nem szült itt falun belül a betelepítés.

V. L.: Ez roppant érdekes! Magamban én is sokat gondolkodom azon, mi készítette őket erre a barátkozásra, mert ezt kell mondanom. Ahol mi laktunk, abban a házban két hozzám hasonló korú fiú volt. Kezdetől fogva, talán nem telt bele egy hónap és már együtt ültünk a kocsmában, beszélgettünk. Az égvilágon semmi probléma nem volt. Hogy bennük mi motiválta ezt? Bűntudat lehetett? Mi motiválhatta, hogy velünk ilyen barátságba keveredtek, és nem csak konkrétan velünk, hanem általában a felvidékiekkel. Például K. F. bácsi lányának, K-nak pár hónap eltelte után az udvarolt, akinek a házába kerültek. Hogy mi lehetett? Erről így soha nem volt szó konkrétan, talán hogy közelebb érezték magukhoz a felvidékieket, mint a helyi magyarokat? Nekik inkább a helyi magyarokkal voltak nézeteltéréseik, a helyi magyarok viszont azt mondják, hogy a háború végén a németek nagyon elszentelenedtek, nagyon magabiztosak voltak és a magyaroknak már lapítaniuk kellett. Hogy ez így volt vagy nem, én azt már nem tudom ellenőrizni, de egy biztos, hogy közelebb állt a felvidékiekhez, mint a helyi magyarokhoz.

K: Ezt ma is lehet érezni?

V. L.: Hát ma már nem. Talán egy példát tudok erre mondani, hogy él azért a németekben egy kellemetlen emlék az itteni magyarokkal kapcsolatban. A lányom, aki sváb fiúhoz ment, valamiért összehozott egy helybeli bácsival. Azt mondta neki, hogy Z. bácsi, fogja be a száját, mert maga olyan szemét volt, hogy amikor az apósomékat telepítették ki, akkor maga még azt az eldugott zsirosbödönt is kiásatta, pedig ott voltak a kisgyerekek, hogy még azt se vihessék el”. Erre az volt a válasz, hogy „te csak fogd be a szádát, te nem tudod, mit csináltak itt a svábok, stb.”. Úgyhogy ilyen dolgok is vannak. De másoktól is hallottam, hogy 1947 után úgy érezték, most vissza lehet ütni a svábokon. Elmondok egy másik példát: első nyáron italozás mellett az egyik német gyerek, L. elmesélte, hogy keveredett ki a budai ostromból a háború alatt, amit itt azelőtt nem nagyon mondott el senkinek. Úgyhogy valami bizalmat érezték irántunk, arra lehet következtetni.

K: Ezek a barátságok, szimpátiák fiatalok, házaspárok vagy kik között szövődtek inkább?

V. L.: Nem, nem tudok róla, hogy házaspárok között kifejlődött volna olyan barátság, hogy összejárás, vagy ilyesmi, de segítőkészek voltak. Nekünk is mind a két szomszédunk sváb volt és nagyon jó barátságban voltunk, segítőkészek voltak. Állítom, hogy jobban számíthattunk rájuk, mint bárkire, akár Taksonyon. (...)

K: Politikailag mennyire voltak mozgósíthatók a felvidékiek?

V. L.: Hát, nem nagyon. Eléggé passzívak voltak, nem folytak bele a politikai életbe. Kezdődött azzal, hogy mikor idejöttünk, még a kisgazda párt mozgolódott, de rövid időn belül ugye kiszorult a palettáról. Amikor idekerültünk, még működött a nemzeti bizottság, és ennek a népközlési képviselője volt az, aki ezt működtette. Ebben a helyiek voltak benne, adott volt a szituáció. Az 1947-es választások után is változatlan maradt a helyzet, nem volt ott felvidéki. Később a kommunista pártban még nem voltak felvidékiek, de a dolgozók pártjában már igen, apámat is beagitták. Nem volt ez probléma különösebben, mert mi voltunk itt az egyetlen család, akik nem gazdálkodtunk, mert otthon sem gazdálkodtunk, apám állásban volt, nem voltunk rákényszerülve. Nem beszélve arról, hogy kezdetben az sem volt eldöntött, hogy egyáltalán itt maradunk-e? Hisz nekünk a rokonságunk itt volt, apámnak három testvére itt maradt Trianon után. Felmerült, hogy fölmegyünk valahová Pest környékére, de 1948-ban azért már úgy nézett ki, hogy most már maradunk.

(Visszamenőleg elmondja, hogy 1947 augusztusában illetve szeptemberében a szülők is utánuk szöktek Magyarországra, illetve a nagynénje férje is. Ők is kaptak külön lakást, lassan rendeződtek a viszonyok.)

K: Mi döntött amellett, hogy itt maradtak?

V. L.: Tulajdonképpen az, hogy rájöttünk, hogy itt meg lehet élni. Főleg az, hogy az egyik szomszédunk bevezetett a piac rejtelmeibe, azóta úgy ismerjük a piacot, megtanított feketézni (nevet), itt volt a város, viszonylag gyorsan lehetett pénz csinálni. Ez a sváb szomszéd néhány helyet megmutatott, ahol

lehet eladni, főleg tejet. Itt fölvásároltuk a faluban, ott eladtuk. A bort Máriakéméndről hoztuk, azt is eladtuk. Abban az időben a feketezésből, később még jöttek a feketevágások, meg lehetett élni... akkor már tudtuk, hogy itt maradunk. De 1947-ben még az is foglalkoztatott, hogy itt maradjunk-e Magyarországon, ne menjünk-e valahová tovább. Mindegy volt akkor, mozgékony állapotban voltunk. Apámnak egy gyerekkori barátja Argentínában élt, esetleg oda, de csak a gondolatig jutottunk el, tovább nem ... Maradtunk.

K: A helyi magyarok hogy fogadták magukat?

V. L.: Hát talán egy kicsit láttak bennünk valamiféle ellenséget, de nem volt súlyos. Vagy inkább vetélytársat, aki abból visz el, amit talán ők elvihettek volna. Később rájöttek, hogy törvényesen nem juthattak volna hozzá ehhez a vagyonhoz, annál is inkább, mert mire mi jöttünk, néhány itteni magyar már kielégítette ezeket az igényeit, megkapták a svábok házáat. Úgyhogy aztán már nagy esélyük nem volt javak megszerzésére. Így nem jelentettünk konkurenciát, de nagy barátságok sem alakultak ki. Egy ideig még a felvidékiek egymás között ápolták a kapcsolatot, de aztán ez is megszűnt.

K: Lehet, hogy azért alakult ez így, mert sok helyről jöttek (több faluból) a felvidékiek?

V. L.: Lehet, hogy ez is közrejátszott, de beszéltem pl. vaskútiakkal, ahol egy helyről vannak, és ott sem jobb a helyzet, ott sincs olyan élő kapcsolat.

K: Mi lehet a magyarázata?

V. L.: Gondolom, mindenki elindult a maga életútján, úgy alakult ki az új környezete, az új kapcsolatok, hogy inkább azt követte.

Egyébként bennem legtöbbször az kelti a legnagyobb hiányérzetet, hogy nincs egy ember, akivel beszélgethetnék, akik együtt vannak, pl. a vaskútiak, őket nem foglalkoztatja különösebben, hogy egymással társalogjanak, én meg ha hazamegyek, szinte lesem az alkalmat, hogy valakivel találkozzak, aki hozzám hasonló korú, úgy tudja azt a régi kort idézni, mint én.

K: Az itteniek között nem akad senki, akivel tudna ilyesmikről beszélgetni?

V. L.: Hát, talán az F-ék, bár azok galántaiak voltak, és messze is laknak ide, még talán a D-ék, velük szoktam is beszélgetni, de annyira nem, hogy elmenjek hozzájuk ... nincs ezekben az emberekben egy ilyen igény.

K: A gyerekeknek mennyit adnak át ebből a tudásból – a szülőföldről, az emlékeikről, a kitelepítésről?

V. L.: Úgy gondolom, hogy akik itt vannak felvidékiek, az otthoni kapcsolataik azért maradtak meg annyira, amennyire még vannak, mert volt egy időszak, amikor érdemes volt hazamenni. Be lehetett ott vásárolni. A legtöbbször túl közeli rokona nem maradt, ha valaki hazament, akkor azt hallotta az ember itt a faluban, hogy mit vásárolt. Mi is, ha elmentünk vásároltunk, de nem ezért mentünk! Nem hinném, hogy a gyerekek túlságosan tartanak ezt a hovatartozást és az a gyanúm, hogy az unokák már egyáltalán nem. Nekem a gyerekeim még mind jártak otthon, még valamennyire mindegyik ismerős ott, tudja, hogy hol laktunk, kik vannak ott ismerősök, rokonok. Az unokáim is jártak ott, de most már olyan föl sem merül, hogy valamelyik azt mondja, hogy elmehetnénk, hogy kezdeményezné valamelyik is, hogy menjünk el Taksonyba. Ez valahol érthető is, hiszen még a környék sem olyan különleges, ami miatt nekik vonzó lehetne. Egyéb motiváció meg nincs.

K: Másrészt, a kapcsolatok két félen múlnak, vagyis kérdés, hogy az otthoniaknak mennyire van igényük erre?

V. L.: Hát azt hiszem, ott sem jelentkezik ez az igény. Ahogy kihálnak a közelebbi rokonok, akik még személyes ismerősök voltak, úgy halványul a dolog.

Az első években nagyon sűrű volt a levélváltás, követni lehetett az otthoni eseményeket. Amikor a deportáltak hazakerültek Csehországból, még inkább megerősödött a levelezés. Aztán kezdett ritkulni. Most már külön szám, ha húsvétkor, karácsonykor írunk, kapunk egy-egy lapot. Mi már gyakorlatilag csak a Z-ékkal vagyunk kapcsolatban Felsőszeliben. Taksonyiakkal már nem is, nem volt közös nevezőnk, ami alapján lehetett volna.

K: Mikor volt az az időszak, amikor még esküvőkre, családi alkalmakra hazajártak?

V. L.: Nem nagyon volt ilyen. Amikor még ez a kapcsolat jól tartható lett volna, az ötvenes években, akkor nem lehetett menni. Amikor már csak elhatározás és pénz kérdése volt, és nem is sok pénz, akkor már túl nagy volt a távolság, tíz év. Akkor már késő volt. Még volt olyan, hogy elmentünk taksonyi, kürti búcsúra, de ezek már nem voltak olyan minden áron való menések. Ha 1947 után lehetett volna folyamatosan, rendszeresen hazajárni, biztos másképp alakult volna. Közösségi szinten is úgy van, hogy ha a

hivatalos szervek nem támogatják ezt a kapcsolattartást, akkor nem tudom, hogy történik e valami. Ahogy a vaskútiak elmentek szervezeten Taksonyra (az 50. évfordulóra), ahhoz kellett a helyi önkormányzat támogatása.

K: Ön is otthon volt ezen az ünnepségen. Hogy ítélte meg, mennyire volt őszinte, belső késztetésből szílegetett akció vagy egy formális, kirakatrendezvény?

V. L.: Bevallom őszintén, én inkább kirakat dolognak láttam. Igazából ötven év nagy idő. Mikor elkerültünk, mindenféle reményekben ringattuk magunkat, azt mondtuk, hogy ez nem lehet igaz... meg most ezen az ünnepségen sokan voltak, akik még fiatalok voltak, mikor a kitelepítés történt, azok már kevésbé kötődnek. Én is a fiatalabbak közé tartoztam, de még azok közé, akiknek nagyon sok emlékül van Taksonyon, és már megöregedtek. Akik öregebbek voltak, azok már meghaltak. A fiatalabbak csak érdekességből jöttek el talán.

K: Maguk mikor látogattak először haza Taksonyra?

V. L.: Én 1966-ban (sokáig számolgat). Előtte átutaztam Galántán, mert két vagy három alkalommal jártam az NDK-ban, de otthon nem jártam. Így alakult. Elmentem volna én már haza, de beugrott egy-egy ilyen nyaralási lehetőség. Szorgalmas NDK látogató voltam akkoriban, mert én elváltam 1962-ben, és megismerkedtem még az év nyarán valakivel egy nyaralás alkalmával, aki NDK-s volt. Mindig nyáron odamentem, és ez úgy elűtötte nekem a taksonyi utat. Aztán 1965-ben megnősültem, és a következő nyáron mostani feleségemmel mentünk Taksonyra.

K: Milyen érzés volt ez a visszatérés Taksonyra?

V. L.: Hát az egy felejthetetlen érzés volt. Az volt a szörnyű benne, hogy az én emlékeimben egy nagyon szép, nagy község élt, ami olyan mozgalmas. Megérkeztünk, és minden olyan kicsi volt, az emberek közül is egy csomót nem ismertem meg, inkább csak úgy sejtettem, ki kicsoda, húsz év alatt azért változnak az emberek. De az illúziók azok összeomlottak az első alkalommal, mikor hazamentem. Minden más volt, semmi sem olyan szép, ahogy azt annak idején én elképzeltem. Azóta már nincs meglepetésem.

Nagyon érdekes, hogy mikor idekerültünk Hirdre a háború után, olyan fölszabadultnak éreztem magam, mintha kiesett volna a háború, kiesett volna 1946, minden kiesett volna. Ott folytatjuk most, ahol 1944-ben abbahagytuk, ilyen érzés volt. Itt mindenki magyarul beszél, itt nincs problémám, meg engem valaki lenéz, ez olyan jó érzés volt. A mi családunk soha nem emésztette meg Trianont, apám testvérei mind Magyarországon maradtak, apám a fiatalkorát Budapesten töltötte, nagyanyámnak is Budapest ismerős volt, ezek mind olyan mozzanatok voltak, amik ott is mindig egy kicsit Magyarországhoz kapcsolnak bennünket. Úgyhogy ez az új helyzet egy fölszabadulást jelentett, minden nehézség ellenére. Ez az egyik.

A másik pedig, hogy ez a város, Pécs, nagyon megfogott. Szép volt, megkapó. Meg otthon sok kilátásunk nem volt, mi ott kulákok voltunk, tudtuk, hogy sok babér ott számunkra nem terem. Apám túl magyar volt ahhoz, hogy ott jól érezze magát. Engem nem az viselt meg, hogy deportáltak, azt el tudtam volna fogadni, hogy ezt el kell szenvednünk a magyarságunkért, de voltak ott olyan szerencsétlen családok, akik dehogy tudták, hogy mi is volt a bűnük.

A magyarságot tudatosan meg sem élték, mégis megszenvedték. Érdekes, hogy apámat jobban kínozza a honvágy, mint anyámat, még a halála előtti évben is foglalkoztatta az otthon. Azt mondta, hazamegyünk és az egész nyáron a Sárd-parton fog üldögélni. Azt figyelmen kívül hagyta, hogy azóta szennyvíz lett belőle. Anyám kezdettől fogva soha nem mondta, hogy jó lenne hazamenni. Azt hiszem, anyám jobban beilleszkedett, jobban érezte magát, mint otthon, mert anyám volt az, akinek a mindennapi problémákat meg kellett oldania, hogy holnap is legyen ebédünk, tiszta ruha legyen, néha nem is tudom, hogy csinálta. Neki voltak mindig ötletei, hogy csináljunk pénzt. Apám különféle alkalmi munkákkal keresett pénzt, aratás, ilyesmi, 1953-ban aztán megválasztották tanácselnöknek, 1958-ig volt...

K: Hogy esett pont rá a választás?

V. L.: Ahogy az akkoriban ment, őt találták egyedül alkalmasnak, mert benne volt a pártban és munkás is volt. De ma is akárkit megkérdez a faluban, nem mondanak rá rosszat. Nem volt senkivel lekezelő.

(Az 1956-os magatartásáról beszél, sikerült pártatlannak maradnia, nem vett részt semmiben egyik oldalon sem. Majd a tsz-ről beszél, már 1956 előtt voltak próbálkozások, igazából 56 után kezdett el működni, mint mindenütt, kötelező belépésekkel. Az első tsz-elnök egy helyi magyar volt, utána D. bácsi lett, felvidéki betelepített. Nem sokáig maradt önálló a hirdi tsz, összevonták a környező településekével.

Öt községgel, bogádi központtal. A felvidékiek földjei a tsz tulajdonába kerültek, a falu lakosainak többsége az iparban helyezkedett el, csak néhány asszony járt a tsz-be dolgozni. Most a kárpótlással kerülnek vissza ezek a földek a tulajdonosokhoz, nagy részük marad bérletben a tsz-nél, kevesen vették ki, hogy gazdálkodjanak rajta.)

V. L. Nagy lehetőségek voltak itt azelőtt az iparban, itt volt a kenderfonó, a cementgyár, illetve az elődje a kőbánya, és itt voltak a bányák (szén), sőt sokan Pécsre jártak be dolgozni, úgyhogy itt a megélhetés nem volt probléma.

(Visszatér a piacozáshoz, feketéhez. Elmesél egy történetet, hogy valaki följelentette őket, hogy boruk van, házkutatást tartottak náluk.)

K: Sokan piacoztak vagy feketéztek a faluból?

V. L.: Voltak néhányan.

K: Ezek felvidékiek voltak?

V. L.: Nem egy se volt ezek közül felvidéki, azok piacra sem jártak.

K: Miért?

V. L.: Nem... otthon sem szokták, meg itt nem is ismerték a viszonyokat. A hidaskürtiek otthon sem jártak piacra Galántára, a taksonyiak jártak árulni. Mi is jártunk. Itt a svábok jártak piacra, nagyon értették. Kezdetben nem tudtuk, miért csinálnak annyi hurkát disznóvágáskor. Vitték a piacra, eladták. Nálunk, ha Taksonyon disznóölés volt, azt magunknak csináltuk. Ezek árulták a sonkát, szalonnát, zsirt, mindenfélét. Megtanultuk tőlük, hogy lehet ezt így szépen csinálni, megérte. (...)

Az interjút Árendás Zsuzsa készítette 1999 decemberében.

TARDOSKEDD

RIZNERNÉ KELE MÓNIKA*
TARDOSKEDD – TENGELIC

„Engem is úgy hoztak el erővel az enyémből, nem önszántamból jöttem... Kezet nyújtott a sváb gazdának, ... majd sírva összeölekezett a két üldözött családfő.”

Elindultunk szép hazánkból... 1948. március 19-én. Életünknek sok-sok eseménye van, amelyek nyomtalanul eltűnnek az emlékek tengerében. De vannak olyanok, amelyek tűzzománcként égetik be magukat a lélekbe, s emléküket évtizedek múlva is eleven, és halálunk órájáig elkísér. Ilyen emlék számomra az 50 évvel ezelőtti kitelepítés. A fiatalabb korosztályoknak ez ma már csak történelem, a nagyszülők, dédszülők „meséje”.

Az 1945 után újra helyreállított Csehszlovákia legszívesebben úgy szabadult volna meg a kollektív bűnösnek nyilvánított magyar kisebbségtől is, mint a szudétánemetektől. Meg is kísérelték egyszer 50 kilós csomaggal átrakni a határon Komáromnál a kitelepítésre kiszemelteteket. Magyarország azonban nem fogadta be őket, és tiltakozott. A nagyhatalmak kötelezték Csehszlovákiát a kölcsönös lakosságcsere megszervezésére. „Fehércédulásoknak” nevezték azokat a családokat, akiket kijelöltek a magyarországi kitelepítésre. Két év telt már el a teljes jogfosztottságban, bizonytalanságban.

Az 1947 februárjában lezajló deportálás után, amikor az Észak-Csehországba elhurcoltak sorsáról hallottunk, akiket rabszolgavásárhoz hasonló módon válogattak a munkáltatók, szinte irigylésre méltó helyzet volt fehércédulásnak lenni, hisz, ha már el kell hagyni a szülőföldet, legalább az anyaországba mehetnek.

Berta Ferenc nagyapánk és Berta József keresztapánk is a kitelepítendőek listáján volt. Én is velük szerettem volna átkerülni Magyarországra. A volt diáktársak jó része és Kató nővérem is addigra átszökdöstek a határon, hogy folytathassák tanulmányaikat. Itt ugyanis nemhogy magyar iskolákra nem volt remény, de a magyar diák hiába tanult meg szlovákul, akkor sem vették fel sem a középiskolába, sem az egyetemre.

1947-ben egész nyáron terveztük az ismerősökkel, hogy átszökünk az Ipolyon. Sokan el is mentek. Énrám azonban szükség volt az otthoni munkában, de egyébként is gyáva lettem volna az illegális határátlépéshez. Nagyon fájta a szívem, hogy telnek az évek, és nem tanulhatok tovább, úgy érzem, tanulás nélkül nincs értelme az életnek.

Jó édesanyánk látta ezt, és bármennyire szüksége lett volna a segítségemre, beleegyezett, hogy én is elmenjek. Tudtam jól, mi az oka. Imakönyvében őrizgette Édesapánk utolsó tábori lapját, amelyet 1943. január 13-án, a doni áttörés napján írt. Csodával határos módon, öt hét múlva – akkor Ő már rég nem élt! – megkaptuk a lapot. Olyan volt, mint valami síron túli üzenet, végrendelet: „Kedves feleségem! Nem engedtek haza karácsonyra, pedig megígérték. Talán majd hazasegít az Isten egyszer. De ha mégse, a lelkedre kötöm, hogy a gyerekeket az iskolából ki ne fogd, legyen más az életük, mint a mienk volt...”

Édesanyánk komolyan vette a végső üzenetet. Szülei és bátyja mindent megtettek, hogy elmehessek. Drága Berta nagyapánk 1 hektoliter bort adott a kitelepítési biztosnak, hogy hamisítsa rá a fehércédulára a nevemet, mintha Józsi bácsi lánya lennék. Ez meg is történt. Persze titokban tartottuk, nehogy valaki eláruljon az indulás előtt.

Jöttek a hírek már öszi órákban, hogy melyik faluban telepítenek. A tardoskeddi családok is készülődtek. Aztán eljött 1948. március közepe. Bertáékat március 17-én kezdték a vagonokba költöztetni. Szegény Berta nagyanyánk annyit sírt, azt hittük, nem éli túl az eseményt. Lányai, menyé, vejei mind eljöttek, a tizenöt unokából is az itt lévő tizenhárom apraja-nagyja. Elképzelhetetlen volt, hogy kiürül az a kedves ház, ahova szinte naponta betértünk, és nem lesznek drága nagyszülők, akik köré úgy gyűlt össze mindig a népes család, mint valami biztos menedékbe, ahol sugárzott a szeretet és segítőkészség.

---

* A visszaemlékezés a tardoskeddi kitelepítés 50. évfordulójára készült.

Egyszerűen nem lehet leírni azt az érzést! A mindig összetartó nagy családból kiszakítani az öreg szülőket, elindulni a bizonytalanságba, idegenbe. „Az öreg fát nem lehet átültetni” – alakította ki a népi tapasztalat a közmondást. A telepítéssel sok-sok „öreg fának” kellett idegen földben gyökeret verni.

Egész nap tartott a hurcolkodás. Nyüzsögtek a teherautók az állomáson, hordták a családokat. Bertáék holmijával és állataival hat vagon lett tele. A bútoros vagonban összeraktak három ágyat, hogy legyen hol aludniuk. Kinn volt az egész család késő estig az állomáson. A fájó búcsúzásnak nem bírt vége szakadni.

Azonban valami miatt nem indult el az irdatlan hosszú szerelvény. Azt mondták, hogy majd csak másnap délután. Én nagyon szerettem volna még egyszer bejönni a reggeli misére, elbúcsúzni a szeretett templomtól. El is engedtek. Fekete vasárnap utáni csütörtök volt. A régi liturgia szövegében ezen a napon a 36. zsolttár kezdő verse volt az evangélium után: „Babilon folyóvizet mellett ültünk és sírtunk, midőn Sionról emlékezünk.”

Én hangosan sírni kezdtem. Hányszor olvastam már ezeket a sorokat, de csak most, mikor nekünk is el kellett menni az idegenbe, értettem meg igazán, mit érezhettek a szerencsétlen, Babilonba hurcolt zsidók, hogy siratták és emlegették régi hazájukat, templomukat. Éreztem, így fogunk mi is a távolban sírni, és emlékezni falunkról, templomunkról.

A család, az ismerősök újra kinn voltak. Már éjszaka lett, a többiek hazamentek, csak Suskovics Józsi sógor maradt ott az indulásig. Szomorú névnap volt a család három Józsefének! Bármily fájdalmas volt, már nem bántuk, hogy végre sok rángatás után elindult velünk a szerelvény. „Hát akkor, Jézus, segíts!” – mondta nagypapa és Józsi bátyám úgy, ahogy a régi tardoskeddi gazdák szokták, amikor a lovasfogattal az udvartól kiindultak.

Mi, Matildkával már ágyban voltunk. Zötyögött alattunk a vagon. Nekem az jutott eszembe, hányszor ábrándoztam bejáró diákkoromban arról, hogy milyen jó lenne, ha nem kellene hideg reggelben felkelni, hanem úgy jó meleg ágyastól vinne a vonat. Az annyiszor áhított dolog most valóság lett, de nem sok köszönet volt benne. A hazától visz el a vonat, talán örökre.

Kora reggelre értünk a határra. Órákig tartott a határőrség szemléje, a személyek egyeztetése. Végre átértünk Szobra, magyar szóval köszöntek a katonák. Újabb ellenőrzés. Csaknem elszóltam magam, amikor a nevemet kérdezték, Matildka segített ki. Több mint fél napot vesztegeltünk Szobon, mert elromlott a mozdony. Végre indultunk tovább. Kelenföldön Berta Pisti és Kató nővérem leste a szerelvény érkezését. Ők már Magyarországon tanultak, és az egész familiából ők örültek a telepítésnek, hogy a nagy idegenben végre lesz otthonuk. Így már kilencen utaztunk tovább.

Egész úton döbbenet néztük a szép, dunántúli tájban a háború emlékeit. Nálunk szinte nyom nélkül száguldott át a front 1945-ben. Itt viszont hónapokig tartott a háború, a területek többször gazdát cseréltek. Végig a vasúti töltés mellett és bent a földeken is körülszántva, zöldellő gabonától körülveve száz és száz tank, ágyú, páncélozott jármű rozsdás roncsa emlékeztetett három év múltán is a háború borzalmaira. A nagyobb állomások épületei is mind romokban heverték, deszkabarakkokból irányították a forgalmat.

Pusztaszabolcson ismét hosszú, kínos várakozás. Kilökték a szerelvényt egy szélső vágányra. A férfiak etették az állatokat, az asszonyok fejtek. A szegény állatok tán még nálunk is jobban kínlódtak negyedik napja bezárva a vagonokba, ketrecekbe.

Nyitva állt a vagonajtó a szép, verőfényes reggelben. A töltésoldalban nagy sereg tyúk csipkedte a zöldet. „Jé! – mondja Emi keresztmama –, hogy hasonlítanak ezek az én tyúkjaimra! Még két kopasznyakú is van köztük. Meg a kakas is pont olyan! Te Józsi! Nem a mieink szöktek ki?”

Kiderült, hogy valóban a mieink. Valahogy kirázódott a ketrecajtó. Nosza, az egész család és az ismerősök kezdtük hajkurászni a megszökött tyúkokat. Filmre kívánczó jelenet volt a nyílt terepen való tyúkvadászat. Kettő kivételével végre összefogdostuk őket. Ideje volt, indultunk tovább. Sárbogárdon ismét hosszú ácsorgás. Szétbontották az egész szerelvényt. Akiket Bonyhád környékére vittek, azokat más vágányra tolatták. Akiket Nagydorog és Tengelic környékére, azok a szekszárdi vonalon mentek tovább.

Végre az öt napig tartó, vagonban töltött hányódás után március 21-én, virágvasárnap délelőtt beálltunk a Kölesd-Alsótengelic nevű állomásra. A telepítőbiztos azt mondta, hétfőn reggel jönnek értünk a teherautók. Tehát még egy keserves nap a vagonban! Azt hiszem, mi rekordot döntöttünk az egész kitelepítési procedúrában az utazási időt illetően.

Leszálltunk és kíváncsian nézegettük a tájat. A Kisalföldhöz szokott szemünknek idegen volt a vidék. Főleg az, hogy az állomásépület és egy bakterház áll az üres tájban, de sehol nem látni falut. Hová a világ

végére hoztak minket? Érdeklődtünk az állomás dolgozóitól, és kiderült, hogy a faluk 3–7 km-re vannak innen, a közelben csak egy kis major.

Ebéd után előszedtük a bicikliket, kettőt kölcsönkértünk, és mi gyerekek mind az öten elindultunk, hogy felfedezzük a környéket. Tekertünk a poros, gödrös makadámúton. Végre egy nyíl: Tengelic nagyközség. Jót derültünk, hogy madárneve van a falunak. Errefelé kanyarodtunk. A csodálatosan szép, meleg virágvasárnap délután minden ház előtt kint ültek a kispadokon, a fiatalok kiöltözve korzóztak. Nyilván híre ment, hogy „telepések” érkeztek a kölesdi állomásra, mert úgy megbámultak bennünket, mintha legalábbis hottentották lettünk volna. Életünkben nem láttunk még olyan falut. Alig néhány mellékutca. Furcsa volt, hogy három templomtorony magasodik, tehát a lakosság erősen vegyes vallású. Nem is gondoltuk akkor, hogy jövődébeli falunkat derítettük fel.

Nagyhétfő reggel valóban jöttek a teherautók. A telepítőbiztos elsorolta, kit hová visznek. Néhány családot Varsányba, másokat Jánosmajorba, Kishídjára, Bertáékat pedig Tengelicre. Az első teherautóra a bútorok egy részét rakták, és nagypapa, nagymama meg mi, lányok indultunk el vele. Józsi bátyánk és a fiúk ott maradtak az állatokat kirakodni.

Mentünk végig a hosszú utcán a falu túlsó végére. Végre egy ötblakos, nagy ház előtt megálltunk. A kapu zárva, hatalmas termetű, kivörösödött, dühös, sváb gazda magából kikelve kiabált az udvaron: „Ide be nem jön senki, nekem megígérték, hogy nem telepítenek ki!” A telepítőbiztos káromkodott mérgében, hogy a kijelölt házat nem ürítették ki. Az egész utca összcsecsdült a látványosságra. Nagymamára sírógörcs jött, Kató nem győzte nyugtatni. Akkor Berta nagyapja leszállt a teherautóról és odament a dühöngő tulajdonoshoz, Deckert Jánoshoz. „Kedves barátom – mondta könnyes szemmel –, én nem akarom magát kitérni a házból. Én is üldözött vagyok. Engem is úgy hoztak el erővel az enyémből, nem önszántamból jöttem. Ki vagyok szolgáltatva, oda kell mennem, ahová visznek. Öt napja hányódunk a vagonban a családdal és az állatainkkal, teljesen ki vagyunk merülve. Engedje, hogy bemenjünk! Berta Ferenc vagyok, Tardoskeddről.”

Kezet nyújtott a sváb gazdának. Az is meghatódott. Kezet fogtak, majd sírva összeölekezett a két üldözött családfő. Halálig barátok maradtak. Kinyílt a kapu, beállt a teherautó. Először Deckerték holmijait kellett kihordani a házból. A nagy ház mellett volt még két kisebb házuk a szomszédban, odaköltöztették őket. Állatainkat a kisebb házak istállóiba. Délután lett, mire behurcolkodtunk, este, mire az agyongyötört állatok is istállóba, ólba kerültek. Eltelt az egész nagyhét, mire a takarítással és rendezkedéssel elkészültünk.

Végre eljött a nagyszombat, a feltámadási ünnep. Felöltöztünk és valamennyien elmentünk a körmenetre, hogy ismerkedjünk a templommal, és hálát adjunk, hogy túl vagyunk ezeken a keserves dolgokon. És végtelen fájdalom is volt bennünk, mert éreztük, azért, hogy szabadon énekelhessük a magyar *Himnusz*t, mindenünket: szülőföldünket, rokonokat, egész múltunkat kellett otthagyni.

Ennek az először hallott *Himnusznak* a szívbemarkoló emléke engem 50 éve kísér. Több százszor tanítottam hetedikes tanítványaimnak Kölcsey csodálatos ódáját, sok ezerszer hallottam felhangzani ünnepélyeken, de egyetlen egyszer sem tudtam sírás nélkül megállni, mert mindig felidézi bennem a legelső, az 50 évvel ezelőtti tengelici húsvétot.

UDVARD

GERGELY LAJOS*

UDVARD – BONYHÁD

„...el sem tudták képzelni, hogy az ősi földről őket el lehet zavarni.”

1945. március 29-én érkeztek hozzánk az orosz csapatok. Egy éjszakai pihenés után már tovább is mentek Pozsony, Prága és Berlin felé. Udvardon az átvonulás után békehangulat volt. Az oroszok visszaállították a trianoni határokat, de a községben a bírót és az elöljáróságot bízták meg a rend helyreállítására. A csend és a béke rövid ideig tartott. 1945. április 1-jén kiűrtették az egész falut. A lakosságnak öt kilométeren belül nem volt szabad letelepedni. Három hétig tartott a kilakoltatás, mert Udvardon rendezték be az orosz főhadiszállást. Földalatti irodákat építettek, de hogy kik és hogyan, azt senki nem tudta meg.

Szülőfalum a háború vége felé teljes tudatlanságban élt, mert a rádiókat a nyilasok összeszedték. Az első rémhírek azért már megérkeztek. Tudomásunkra jutott például, hogy a szlovákok 1944. augusztus 20-ára tervezték a felkelést, amelynek egyik célja az volt, hogy hatszázezer magyart áthajtsanak az Ipolyon és a Dunán. Tiszta szlovák nemzeti államot akartak létrehozni. A németek azonban tudomást szereztek erről, és kegyetlenül megsemmisítették az egészet. A hír már félelmet okozott a lakosság körében. Igaz, senki sem hitte el, hogy ilyen megtörténhetett volna. A magyarok számára sajtó, rádió, vagy más tájékoztatás nem volt. A rémhírek minden nap, minden változatban jöttek. A falu parasztagzdái nem törődtek semmivel, rendületlenül szántottak és vetettek, mert el sem tudták képzelni, hogy az ősi földről őket el lehet zavarni.

A kilakoltatás három hétig tartott. Ezt követően a rend és nyugalom helyreállt. Az elöljáróság a magyar iskolákat is beindította. A csendőrök és a národny správcák június 1-jén szállták meg a falut. A községházát, postát, üzleteket, mindent, még a borbély- és szabóműhelyeket sem hagyták ki.

A deportálások 1945 szeptemberében kezdődtek. Folyamatosan jöttek, és vitték a kijelölt személyeket, családokat a vagonokba. Itt már a szegényebbek is sorra kerültek. Ez idő alatt senkinek sem volt nyugodt éjszakája, mert nem lehetett tudni, kinek a háza előtt állnak meg a katonai ponyvás autók. Az 1946 februárjáig terjedő időszak a falu vészorszaka volt. Télidőben, hidegben-fagyban, fűtetlen vagonokban, kicsi gyermekekkel utazni, elképzelhetetlen szenvedés volt. Sehol hideg vagy meleg ételt nem kaptak, négy-öt napi utazás után érkeztek Csehországba, ahol a módosabb parasztok vásárolták őket. Akik féltek ettől a sorsától, azok átszöktek Magyarországra, mert a csehek ezt nem tiltották. Akiket háborús bűnösnek tartottak, azokat többször próbálták áttenni a határon, de a magyarok nem fogadták be őket.

Akiket lakosságcserere kijelöltek, azok 1946. október 26-án kapták meg a pozsonyi magyar meghaltalmazottól az igazolványt, a fehér lapot. Ebben tudatták, hogy az áttelepítettek listájára kerültünk, védelmet kapunk, és minden kötelezettség alól felmentenek bennünket. A második értesítés 1947. október 25-én érkezett, ebben már azt közölték, hogy 1947. december 12-én telepítenek át bennünket. A csomagolást elkezdttük, de a tél beköszönte miatt a kitelepítésünkre csak 1948 márciusában került sor. A rémálom március 8-án a szobi határátkelőhelyen fejeződött be, ahol a kezünkbe adták a 8338-as személyi lapot, amely igazolta, hogy a család minden tagja Magyarországon otthonra talált. A hidas-bonyhádi vasútállomásra március 13-án este 20 órakor érkezttünk meg. A lakosságcsere vagy inkább száműzetés így ért véget. A szülőföld odaveszett, de Magyarországon új otthonra leltünk. A pacsirták márciusban itt is a kikeletről énekelnek.

---

* Gergely Lajos visszaemlékezését közli László Péter: Fehérlapосok című könyvében (Bonyhád, 2003. 68-69.). Kötetünkben a szerző szíves engedelmével adjuk közre, amiért ezúton is köszönetet mondunk.

VÁRGEDE

FEKETE JÓZSEF

VÁRGEDE, VÁGTORNÓC

„Feleségem és a három hónapos kislányom nemsokára hazaszökött az apjához.”

Én is egyike vagyok a Beneš-dekrétum elszenvetőinek. Ilyen emberi tragédiát nem lehet elfelejteni és szó nélkül hagyni, mert ezeket a paragrafusokat még most is használják. Ezért leírom az életem egy szakaszát, és dokumentumokkal is igazolom, hogy a 104/1945. dekrétum a magyarság elleni szabad rablást jelentette.

Kezdem azzal, hogy apámat háborús bűnökkel vádolták, többször is volt a népbíróságon, hogy nyilas volt, meg hogy ő is vitetett el szlovákokat (néhányukat valóban elvitték, mert a fiaik katonaszökevények voltak, és így az apjukat vitték el helyettük). Gyakoriak voltak a házkutatások, fegyver vagy tiltott leadó keresése címén, vagy mindig találtak valami okot.

Egyszer azt mondja a szomszéd, hogy van neki egy parcella rozsa, kövér volt, legeltessem le. Mert volt egy pár juhunk. Az a parcella az autótűt és a vasúti töltés között található. Apám el is hajtotta a juhokat, és legeltetett, de hideg szél fűjt, hát beállt a híd alá. Nemsokára jöttek a csendőrök, hogy fel akarta robbantani a hidat. Három nap zaklatták érte.

A faluban élt egy uraság, akinek öt pusztája volt, jöttek a telepések és felosztották. Összekötöttek két rudaló kötelet, egy ember az egyik végét, a másik a másik végét fogta, a harmadik a karókat ütötte. Igen ám, de akik ott laktak, azoknak nemcsak a munkahelyük szűnt meg, de vagy huszonöt családot kidobáltak a lakásból. Ki hogy tudott, elhelyezkedett azután. Sorra kerültek, akik nem voltak csehszlovák állampolgárok, azokat 50 kilós csomagokkal rakták ki. Emlékszem egy tragikus esetre a szomszéd faluban. Volt egy bérlő, azt is ki akarták telepíteni, de sikerült neki mindenével megszökni, csak a termése maradt itt, de visszajött a „számlát rendezni”. Úgyhogy Lupták és Noszály is kapott egy-egy gránátot. Volt nagy felfordulás, két halott. Összeszedték a falu férfi tagjait, két hétig vizsgálati fogságban voltak, de a tettest nem találták. Azután, december 6-án éjjel a katonaság körbe fogta a falut, vagy ötven családot deportáltak Csehországba. Lassacskán hazajöttek, de a házukat elfoglalták. Még most is van olyan, aki nem jutott vissza a házába. De folytatódott a kitelepítés Magyarországra, még tizenöt családdal.

Most újra visszatérek a mi családunkra. 1946. június 2-án felleltároztak, és megkaptuk a végzést. Apám többször is volt a magyar konzulátuson Pozsonyban, nem sok eredménnyel. Tovább maradhattunk, de nem adhattunk el állatokat, csak beadásra. Ment az élet tovább, míg a 104-es paragrafust át nem rajzolták T-201/52-re. 1952. augusztus 15-én apámat elítélték, Jáchymovba került, engem meg berukkolattak két és fél évre a munkásszázdába, teljes vagyoneinkobzást rendeltek el, és két év kitiltást a járásból.

A családot meg áttelepítették Vágtornóóra, az állami birtokra. Feleségem és a három hónapos kislányom nemsokára hazaszökött az apjához. Katonaság után hazajöttem, lakásom nem volt, úgy hánykódtunk ide-oda. Meg tudtam venni egy kisebb lakást, azután kimentem Csehországba, kilenc évet dolgoztam ott, de aztán jött Dubček. A szövetkezetben kocsis lettem, meg visszamentem a családi házba. De azután politikai változások történtek, és a vezetőséget is leváltották. Új irodára volt szükség, úgyhogy a családi házból irodát csináltak. Nem volt ajánlatos valamit is ellene szólni.

De nem adtam fel, 1990-ben nyugdíjba mentem, és beadtam az igénylést a földre, állatokra és a megmaradt épületekre. Ki is adták október 1-jén, el is vettem, az állatokat is kiadták.

CSALÁD- ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNETEK

TARDOSKEDDI MAGYAR SORSOK

A Vág alsó folyásánál, Érsekújvártól tizenhat kilométerre fekszik Tardoskedd. A helység 5280 lakosával Szlovákia legnépesebb faluja. Az itt élő emberek 78 százaléka ma is magyarnak vallja magát. A község négy óvodát működtet: két magyart, két szlovákot. Van két teljes szervezetségű általános iskolája: a magyar és a szlovák. A helyi önkormányzat negyedévente kétnyelvű újságot ad ki *Tardoskeddi Hirmondó* címmel. A település kábeltelevíziója vasárnaponként kétórás műsorban közvetít a helyi eseményekről – ugyancsak mindkét nyelven. A hivatalos feliratok, az utcanév-táblák szintén kétnyelvűek. A Szent István nevét viselő római-katolikus templomban háromszor annyi magyar misét tartanak, mint szlovákot, s nagy ünnepeken Kölcey Himnuszát éneklik a hívők. A falu központjában Szent István király bronzba öntött szobra díszíti a róla elnevezett teret, a templom mögötti parkban a magyar szabadságharc három tardoskeddi vértanúja emlékére kopjafát emeltek. A temetőben 1906 óta Rákóczi-emlékmű áll. Az egykori fiúiskola falán egy fekete márványtáblán a következő felirat olvasható: „*Az ember elmegy, de a szülőföld örök. A Tardoskeddről kitelepítettek és deportáltak emlékére.*”

Családunk

Vanya János műbútorasztalos-inasként szerzett mesterlevelet, ám szerszámaait por lepte, mivel inkább 24 hold földjén gazdálkodott. Major Annával kötött házasságából kilenc gyermeke született, de öten pár hetes csecsemőként meg is haltak. A négy „túlélő” egyike: Ilona, az én anyai nagyanyám, akit a falu második legmódosabb gazdájának fia, Lajos, vett feleségül. Idősebb Szalay Lajos ereiben anyai és apai ágról is kék vér csörgedezett. Kurtanemes felmenőm kétszer nősült. Első felesége, Szőgyényi Júlia, három leánygyermekkel ajándékozta meg, de az asszony fiatalon elhunyt, így az özvegy újra megnősült. Második felesége, Szlávik Erzsébet, hét gyermeket hozott a világra, köztük az én nagyapámat.

Munkámban túlnyomórészt özvegy Szalay Lajosné Vanya Ilona memorjára hagyatkozom. Nagy segítségemre volt 1987-ben – az akkori tardoskeddi esperes-plébános, Drozdy Gyula kérésére – írott visszaemlékezése, amelyet a helybéli pap a falu krónikájába is bemásolt. További adatközlőim Benkő József, Fekete Irén, Labai Julianna és Tóth Matild voltak. Matild néni 1933 óta naplót vezet, számos adatot neki köszönhetek.

Irénke, a hős

1946 forró nyarán már nagyban folyt az aratás Szalay dédszüleim hetven holdján, amikor a kitelepítési bizottság tagjai a kitelepítési paranccsal betoppantak portájukra. A gazdasszony a konyhában éppen tálalta fel az ebédet, a tányérokban savanyú bableves gőzölgött. A hivatlan vendégek először a munkásokat szólították fel, hogy azonnal hagyják el gazdájuk házát, majd tudatták a családdal, nyomban szedelőzködjének ők is, cókmojkukat egy huszonöt kilós csomagba pakolják. Mit tehetnek? Összekapkodták hirtelen a legszükségesebb holmit, s csak annyit kérdeztek, amikor az utcán várakozó teherautóra kiskorú gyermekeikkel együtt felparancsolták őket:

– Hová visznek?

Jött is a keresetlen válasz nyomban:

– Ahová az ilyen háborús bűnösök valók: *Mađari za Dunaj! Magyarok a Duna túlsó oldalára!*

Komáromba, a Duna partjára szállították őket.

Szalayék két felnőtt gyermeke: Lajos, az én nagyapám és Ida tehetetlenül nézték, amint a csendőrök lepecsételik a szülői ház valamennyi ajtaját, hogy oda be már senki ne mehessen. Ők azért nem kerültek a kitelepítettek listájára, mert már családosok voltak, vagyonuk nem volt, s egyébként is már külön háztartásban éltek.

A nagy sietségben az egykori Károlyi-vadászkastély ablakai nyitva maradtak. Igaz, mindegyiken rács volt. A két testvér összenézett. Mire besötétedett, kitervelték, hogyan mentik ki legalább részben kulák szülei vagyonát. Kitalálták, hogy Lajos hétéves kislányát, Irénkét, bedugják az ablakon a rácsok között. „Nagyon féltém éjszaka a koromsötét házban – emlékezik vissza keresztanyám, Fekete Lászlóné –, ugyanakkor rettenetesen büszke is voltam magamra, hogy én most hős vagyok. Anyu kívülről irányított, merre menjek, mit hol találok. S én szép sorjában kiadogattam neki a családi ezüstöt, a porcelánt, a nagymama arany ékszereit. Nehogy feltűnést keltsünk, anyu lassanként a holmit előbb a pár házzal odébb várakozó apuhoz hordta, ő pedig tovább vitte testvéréhez a szomszéd utcába.

Ezalatt a férfiak a magtárból a kéményen keresztül kilopták a 17 mázsa árpát és áthordták a szomszédokhoz. A búza veremben volt... Nagypapa Komáromban nagyon belázasodott, szerencsére három napon belül visszahozták őket.

Dédszüleim hazajöttek, befejezték az aratást, kicsépezték a gabonát. Elővigyázatosságból a lovakat és a teheneket a szomszédok és jó ismerősök istállóiba kötötték be. Nekik lett igazuk, mert szeptemberben újra menniük kellett, ezúttal negyvenkilós csomaggal. Nem jutottak messzire, egy érsekújvári iskolában tartották őket fogva. A két állam nem tudott egyezsége jutni, így egy hét múltán megint visszahozták Tardoskreddre a vagyonos gazdákat.

A deportálás híre

Fél év múltán, 1947 elején, a faluban szárnyra kelt a hír, hogy viszik a munkabíró magyar családokat Szudétavidékre. Csak azok maradhatnak Tardoskreden, akik reszlovakizáltak vagy fehér cédulájuk van, azaz arra várnak, mikor telepítik át őket Magyarországra. Anyai nagyszüleim nagyon szorongtak, mivel nem reszlovakizáltak és a szülők fehérlapján sem szerepeltek. A jegyrendszer miatt ugyanis különálló családként tartották nyilván őket, annak ellenére, hogy a Vanya szülőknél laktak. Mindössze négy hold földjük volt, szegényeknek számítottak. Eszünkbe sem jutott reszlovakizálni, amikor dobszóval hirdették még 1946 augusztusában. „Nem hívjuk a vitézeket, az ősmagyarokat, csak az elmagyarosodott szlovákokat!” – emlékszik vissza nagyanyám a reszlovakizációs propagandára. Hallották, hogy a Léva környéki magyarokat már vagonírozzák és viszik cseh földre dolgozni. Január végén már deportáltak el családokat az Érsekújvári járásból is.

„Férjem Pozsony mellett egy kőtörőben dolgozott – mondja Tóth Matild. – Ő már decemberben azzal jött haza, hogy Dunaradványból elvitték a magyarokat. Gyanús volt az is, hogy a közeli szlovák falvakból, Dögösről és Bátorkesziről, vetőgabonát jöttek vásárolni hozzánk a szlovákok. Ők már akkor számítottak rá, hogy a mi földjeinken fognak gazdálkodni, a mi házainkban fognak lakni. Mégsem foglalkoztunk a rémhírekkel, mert az uram azzal nyugtatott, munkahelyén az igazgató megígérte, felmentést kér számunkra, ha esetleg mi is megkapnánk a deportáló levelet. Igen ám, de arra nem számítottunk, hogy a falut körülzárják! Pénteken este hazajött munkából a férjem, szombaton már nem hagyhatta el senki a községet. Amikor már tudtuk, hogy baj van, telefonáltunk az igazgatónak, de hiába jött el intézkedni Tardoskreddre, be sem engedték a faluba.”

Községünkbe február hatodikán érkezett meg a deportáló bizottság, kilencedike vasárnapra esett. „A kétségbeesett emberek siettek isten házába. A legtöbben úgy gondoltuk, utoljára járulunk templomunk oltára elé, hogy vigaszt vegyünk a teremtőtől fájdalunkban. Pár héttel korábban helyeztek hozzánk egy tehetséges fiatal káplánt, mert Dr. Halicky Béla, az idős plébános, betegeskedett. A nagymisét ő, Harsányi Gyula káplán, celebrálta. Azt hiszem, mióta templomunk áll, olyan fájdalmas zokogás még nem rázta meg falai között a lelkeket, mint akkor, a pap és a hívők búcsúzkodása közben.” Nagyanyám szemébe még ma is könny szökik, amikor arról a napról mesél. Lánya, Irénke, akkor még nyolc éves sem volt, de ő is tisztán emlékszik az említett szentmisére: „Az Ó, Mária, halld meg esdeklésem kezdetű éneket énekeltük. S azóta is, ha ez a könnyörgés felcsendül a templomban, mindig eszembe jut az a vasárnap és bizony sírok. Elcsuklik a hangom, nem tudom énekelni: ...mert, ha elhagysz, ki segit majd rajtam?...”

Családi dráma

Nagyszüleimnek kedd reggel hozta a kisbíró a deportáló levelet. Nagyanyám félidős terhes volt második lányával (az én édesanyámmal), ráadásul epebajjal is kezelték. A sok izgalom következtében nagyon le is fogyott. Egyet biztosan tudtak: nem akarnak Csehországba menni. Felmentést kértek az orvosi diagnózisra hivatkozva, de a kérelmet elutasították. El kell bújni! De hová? Nagyapám szüleinek házában négy szoba nyílt egymásba, a legutolsó ajtaját úgy torlaszolták el a nagy ruhásszekrénnel, hogy azért ki-be lehessen járni a rejtékhelyről. Itt húzták meg magukat.

Amikor nagyanyám szülei észrevették, hogy a deportálandók eltűntek, dédapám rendesen begyuladt. Bár ő volt a falu albírója, elég ijedős lehetett az öreg, hiszen például széles családi körben egyetlenként reszlovakizált. Most megfenyegették, hogy őket vagonírozzák be a fiatalok helyett. Addig unszolta dédanyámat, míg az elment Szalay nászékhoz, mert azt sejtették, hogy ők bújtatják nagyanyámékat.

– Itt vannak?– állt meg Vanyáné a küszöbön.

– Egyedül vagyok, láthatja! – szolt vissza foghegyről nászasszonya.

– Volt nálunk a deportáló bizottság ... Minket visznek el, ha Ilkámék nem kerülnek elő..

Nem kapott választ. Folytatta hát ezerszer átgondolt mondókáját:

– A Janink menyasszonyát is Magyarországra telepítik át... Szakadjanak el egymástól? Meg aztán...

Mi menjünk az urammal a cseheknek dolgozni?

Ezt már Szalayné nem tűrhette szó nélkül, vészjóslóan villant a szeme, s nyomban villant kezében a konyhakés pengéje is, amint felkapta az asztalról:

– Van magának szíve? Inkább az Ilkáékat küldené? Vért hány! Hát milyen anya maga?

Nagyanyámék odabent, a rejtékhelyükön hallották az egész szóváltást. Némán egymásra néztek, döntöttek. Az apa megfogta jobbjaival a kislánya kezét, baljaival a beteg asszonyét, s így léptek elő hármasan a szekrény mögül.

– Nem fogják elvinni helyettünk magukat...– mondta alig hallhatóan nagyanyám.

Szalayné a konyhakést nagy lendülettel az asztal lapjába állította. Konok asszony volt. Soha többé nem állt szóba nászasszonyával. Háza küszöbét sem volt hajlandó átlépni. Úgy halt meg, hogy kibékültek volna.

A katonák lóttek

Volt a deportálandók között kis- és nagygazda, munkás család, sőt még kommunista párttag is. Névsor szerint 1947. február 10-én, 11-én, 12-én és 13-án összesen 280 családot vagoníroztak be a mínusz 15-17 fokos hidegben. „Sokan úgy gondolták, mégis itthon maradhatnak, hiszen szép összegekkel vesztegették meg az arra hivatottakat. Mégsem volt mentség: az utolsó pillanatban mindig előállt a teherautó...” – tudom meg nagyanyámtól. Úgy emlékszik, több olyan család is akadt viszont, akiknek sikerült elbújniuk. Tóth Matild naplójában egy konkrét névre is rábukkantam: Hegedűs Lajos. Az illető még legényember volt, szüleinél lakott, nem létező házára a később idetelepülő szlovákoknak nem volt szüksége, így amikor napok múltán előjött, nem esett bántódása.

Benkő Istvánnak is felajánlotta egykori szlovák katonatársa, hogy náluk, Csikén, szívesen elbújtatja őket. „Apám félt szembeszállni a hatalommal, nem volt elegendő bátorsága elbújni, inkább úgy döntött, figyelmen kívül hagyja a parancsot. A megadott időpontban megérkezett házuk elé a katonai teherautó, hogy elszállítson holminkkal az állomásra. Mi fogtuk magunkat és egyszerűen bezártuk a kaput és a bejárati ajtót. A katonák azonban nem sokat teketóriáztak, a járművel áttörték a deszkakaput, s úgy tolattak a bejárati ajtóhoz, hogy odabentről csakis az autó platójára tudtunk fellépni, amikor fegyverrel a kezükben kiperancsoltak a házból... Kolínnál reggel apám leszállt a vonatról, hogy megpróbáljon tejet szerezni nekem és az öcsémnek. Az egyik katona habozás nélkül utána lőtt ordítva, hogy a szerelvényt nem lehet elhagyni.” – idézi fel férjem édesapja a háborzongató emlékeket.

Szomorú farsang

„Kedden levágtuk a százötven kilós disznót, a másikat a borjúval együtt sikerült eladnunk. A kacsákat, tyúkokat magunkkal vittük Csehországba. A disznóhúst a bedeszkázott teknőben, a kicsibéket a bedeszkázott bölcsőben szállítottuk. Vanya Józsefékkel osztottunk meg egy vagonon” – mondja Matild néni.

„Minket a harmadik napon vittek el – folytatja a mesélést nagyanyám. Szikora János családjával raktak be közösen a marhavagonba. Na, meg a libákkal és a két harminckilós malackánkkal... Egy-egy ágyat állítottunk be, meg kályhát, mert rettentő hideg volt. Sötétedéskor katonakisérettel indult el a transzport. Pozsony előtt, Vajnoryban meleg teát kaptunk, éjszaka Brünnben a katonák gulyást osztottak. Mi nem vacsoráztunk, el voltunk telve a búcsúzás keservével, amit a szeretteinktől való erőszakos elszakítás miatt éreztünk. Rettenetesen fáztunk, reggelre a gőzölgő dunna, amivel takaróztunk, a vagon oldalához ragadt. A férfiak le sem fekhettek, egész éjjel tüzeltek és vigyáztak a rögtönzött tűzhely csöveire. Minden egyes zökkenésnél azon rettegtünk, hogy szét fog esni az egész. Volt, akinek Kolínnál ki is kellett dobnia a kályhát, mert féltő volt, hogy egyébként mindenük odaég.”

Két nap, két éjjel tartott az út, míg a száműzöttek új lakóhelyükre értek. Csütörtökön reggel 9-10 óra között érkezett a tehervonat Kolínba. Ott már várták a szerencsétlen családokat a munkaadók és megkezdődött a könyörtelen embervásár. A cseh földbirtokosok sorra nyitogatták a vagonajtókat, mustrálgatták az árut. A nagy és munkabíró családok voltak kelősek. Szalayék nem tartoztak közéjük. „Mi, bizony, nem voltunk jó áru. Igaz, férjem 34 évesen igen jó erőben volt, de egy beteg terhes anya és egy gyenge kislány – rossz pontnak számított. Egy vidéki gazda fogadott fel bennünket. Másnap Zásmukyba csak amolyan létrás kocsival jött értünk, nagyon nehezen tudtuk a háló- és konyhabútort rárakni. Mikor megindult a kocs Sobočice felé, gyalog mentünk utána, dermedten, fáradtan. Gondoltuk, ha leesne valami a holminkból, legalább felvesszük. Nagy hóvihár dúlt, alig láttunk. Farsang volt, a város közepén estélyi ruhás ifjú hölgyek és elegáns fiatal emberek kacagva siettek mulatni és ez még jobban elkésérett. Azt gondoltam, lám, ezek az emberek gondtalanul és vígan mulatnak, mi meg, szerencsétlen magyarok, milyen keserű órákat élünk át...”

„Hová hoztatok?”

A Zásmukytól két kilométerre fekvő falucskában már volt három deportált naszvadi család és tíz Ipoly környéki magyar, akiket a háború utáni szegénység vitt oda. A naszvadiak üdvözölték az újonnan jötteket és segítettek nagyszüleimnek a kirakodásnál is. „Gazdánk háza mellett volt a mi lakásunk: két szoba egy kis belépővel. Nagyon szépen fogadtak, a kályhában égett a tűz. Kislányunkat a háziasszony elvitte a saját lakásukba, ahonnan egy csomag narancssal és édességgel már jöttek is tíz perc múltán vissza, mert Irénke félt az idegenektől – mondja nagyanyám. Nagyjából elrakodtunk, megvettem az ágyakat, hogy a kicsi lefekhessen...” Keresztanyám veszi át a szót: „Körülnéztem, és sírva toporzékolni kezdtem: Hová hoztatok? Vigyetek haza! – követeltem. Anyu, apu egymásra néztek és ők is sírva fakadtak. Ekkor lépett be Urban gazda vacsorához hívni...” A cseh gazda nem értette, miért zokog egymás vállára borulva a három magyar. A legtöbb munkaadónak nem volt tudomása róla, hogy a felvidéki embereket akarattuk ellenére hurcolták el, hiszen a propaganda úgy híresztelte, hogy még sírtak is azok az önkéntesek, akik lemaradtak a tehervonatról.

„Bennünket a félméteres hóban Tachovba vittek – mondja apósom. Sokkal szebb házat jelöltek ki számunkra, mint amilyet otthon voltunk kénytelenek elhagyni. Ez gyönyörű emeletes épület volt, s tartozott hozzá egy asztalosműhely. Minket a földszinten helyeztek el, az emeletre szintén tardoskeddiek költöztek: Brenkusék. Az első pillantásra világos volt, hogy az előző lakók, a németek, ugyanolyan sebtében kényszerültek elhagyni otthonukat, akárcsak mi. A pincében befőttek sorakoztak a polcokon, a tökéletesen felszerelt műhelyben félig kész állapotban ott maradtak a díszes faragott bútorok. Emlékszem, szüleim nem mertek a kályhába befűteni, attól tartottak, hogy esetleg valamilyen gránát vagy bomba van belerejtve, s az felrobban. Csak akkor nyugodtak meg, amikor a szomszédból átjött üdvözölni bennünket egy Rimaszombatból valamivel korábban deportált család.”

Cseh iskolák, orvosok, boltosok...

A Szalay család feje Sobočicén már másnap reggel munkába is állt, ment az állatokat etetni, s még aznap beíratta lányát az iskolába. Keresztanyám jól emlékszik kisiskolás éveire: „Tardoskedden elsőként magyar tanítási nyelvű iskolába jártam, de mivel bezárták a magyar iskolákat, a második osztályt már szlovák iskolásként kezdtem. Nagyon furá dolog volt ez, hiszen nem beszéltem szlovákul, a tanító bácsi pedig nem értett magyarul. Lemásoltuk, amit felírt a táblára, megtanultuk énekelni a szlovák himnuszt – körülbelül ennyi tudással kerültem félévben cseh iskolába Zásmukyban. Egyetlen magyar gyerek voltam az osztályban, de az iskolát többen is látogatták a környékről. A városi gyerekek rácsodálkoztak hosszú copfjaimra, amelyekbe anyu minden reggel szalagot kötött. A masnijaimnak köszönhetően el is neveztek az osztálytársaim csehül *Mašlonkának*. Gyűlöltem a csúfnevem, mindig összeverekedtem azokkal, akik így szólítottak. A tanulással nem voltak különösebb problémáim. Olyannyira nem, hogy fél év múlva az apu levélben kérte a nagyszüleimet, küldjenek magyar könyveket, mert észrevette, hogy a cseh ábécé szerint olvastam a konyhai falvédőre hímezett magyar népi bölcsességet: *Hogi életed nyugodt legyen, munkálkodj szzerényen!* (Hogy életed nyugodt legyen, munkálkodj szerényen! – a cseh nyelvben az ypszilont i-nek olvassák, az s-t pedig sz-nek.) Postafordultával jött is a *Petőfi-kötet*, a *Magyar népmesék és mondák*, valamint a *Magyar történelmi arcképcsarnok*. Máiig hűen őrzöm azt az imakönyvet is, amit Szalay nagymama küldött emlékebe, amikor kitelepítették őket Magyarországra.”

A deportáltak napok, sőt hetek után találkoztak csak a többi Tardoskeddről elhurcolt magyarral, és úgy örültek egymásnak, mintha egy nagy család lettek volna. „Legnagyobb vigaszunk az volt, ha vasárnap Zásmukyban misére mehettünk, ott értesültünk róla, milyen híreket írnak otthonról, kik is vannak még a közelben, akiről addig nem tudtunk. Tóth Matildék a városban laktak, mise után mindig náluk jöttünk össze. Másról nem tudtunk beszélgetni, csak arról, hogyan is fogunk mi Csehországból haza jutni” – fog bele újra a mesélésbe nagyanyám. Nagyon nehéz volt magunkat megértetni az üzletekben. A nagy kapkodásban nagyapád borotvapamacsát otthon felejtettük. Hónapokig magyaráztam az elárusítónőnek, mire lenne szükségem, de nem értett meg, míg egyszer a kirakatban fel nem leltem a holmit. Kirángattam magam után az utcára és addig böködtem a kirakatüveget, míg meg nem lett a vásár... – nevet jóízűen. Rosszabb volt a helyzet az orvosnál: vért hánytam, kiújult a gyomorfekélyem, de nem tudtam elmagyarázni az orvosnak, mi a panaszom, s ő is hiába beszélt hozzám, nem értettem egy szavát sem.”

Hasonló élményekről számol be nagyanyám máig hú barátnője, – Labai Julianna is: „Sütni szerettem volna, elmentem hát élesztőért a boltba. Hiába mutogattam kézzel-lábbal, hogy azt kérek, ami a kenyeret is megemeli, nem akart érteni a magyaráztából egy kukkot sem az eladó. Szerencsére a gazdánk nagyon jóindulatú volt, otthon velem közösen készítettünk egy listát, amire felírtuk az alapélelmiszerek neveit magyarul és csehül. Többet aztán nem volt problémám a bevásárlásnál ... Az orvosi rendelőben is voltak nyelvi gondjaink. Lányom 1947 novemberének elején született meg ott, Csehországban. Kéthetesen kétoldali tüdőgyulladását kapott. Tachovba vittük orvoshoz a férjemmel, aki állította, hogy szlovákul majd megérteti magát a doktossal. A kis Katót kivizsgálták, gyógyszerert írtak, kiváltottuk a receptet. Odahaza kérdezem az uramtól, melyik orvosságot hogyan adjam a kicsinek. Elmagyarázta. Akkor lett nekem gyanús, hogy valamit nagyon félreérthetett, amikor a lázcsillapító kúpokat fel akarta olvasztani és szájon át beadni a gyerekeknek. Addig ellenkeztem, míg kénytelen volt tolmáccsal visszamenni, csak utána ismerte be, hogy tévedett.”

Matild néni naplójából tudom, hogy Zásmukyban kedvesek voltak hozzájuk a csehek. „Ha kimentem vásárolni a városba, mindig összefutottam valamilyen ismerőssel. Rajtunk kívül Madarról, Naszvadról, Marcelházáról és Dunaradványból hoztak oda magyarokat. Az üzletesek már jól ismertek bennünket, szépen kézen fogtak és behúztak a pult mögé, hogy mutassuk meg, mit szeretnénk venni” – olvasom.

Erzsi kis híján vonaton született

Az első hat hónapban még kéthetente ellenőrizték a csendőrök, hogy a száműzöttek a kijelölt helyeken tartózkodnak-e, később ezek az ellenőrzések teljesen elmaradtak.

„Június közepére vártam a babát, nagy volt a forróság azokban a hetekben – avat be édesanyám születésének körülményeibe nagyanyám. Nagyapád szerette volna, s a szüleim is ragaszkodtak hozzá,

hogy itthon szüljem meg a kicsit. Nagyon féltem a fűrésztől utazástól, s eleinte tiltakoztam is ellene, de attól még jobban féltem, hogy esetleg cseh állampolgár lesz a gyermek, ha nem Tardoskedden jön a világra. Tudtuk, hogy mindenképpen vissza fogunk egyszer költözni, ha másképp nem megy, hazaszökünk. Akkor viszont csak gond lesz a gyerek keresztlevelével... Egyik reggel beköszöntött hozzánk egy falunkból származó fiatalasszony, Boros Teréz, aki szüleim megbízásából jött. Bízattott, hogy ne tétovázzam tovább, készülnék el a hosszú útra, Pozsonyig elkísér: Édesanyád szíve meghasad, ha nem jössz velem! Ki tudja, látod-e még őket, mikor telepítik át őket Magyarországra... Elintézttem a hivatalos dolgokat, Irénkét kivettem az iskolából, másnap reggel elindultunk. Kolínból gyorsvonattal utaztunk Pozsonyig. Ahányszor elmentem szükségre, Teri dörömbölni kezdett a WC-ajtón, félt, hogy esetleg megszülok. Délután öt órára értünk a fővárosba. Teri férje ott dolgozott vasúti hivatalnokként, arra kértek, aludjak náluk, az asszony megfőz a családnak, reggel tovább utazunk. Ne vágjak egyedül neki a hátra maradó 80 kilométeres útnak. Nem egyeztem bele, arra kértem őket, csomagjaim rakják át a személyvonatra, segítsenek gyermekekkel a felszállásnál, s onnan már elmegyünk egyedül is, hiszen odahaza az állomáson várni fognak.

A személyvonat nagyon zsúfolt volt, rettenetesen meleg és levegőtlen. Nem volt arra sem eröm, hogy átmenjek egy másik kocsiba, mivel ott nem tudtam ablakot nyitni. Percről-percre rosszabbul lettem, mindenem csuromvizes lett, félúton Pozsony és Tardoskedd között elfolyt a magzatvíz... Odahaza lesegítettek, jó ismerősök cipelték a bőröndjeimet. Az izgalomtól és a vonatrázástól beálltak a szülési fájdalmak. Nagyon nehezen, csak másnapra lett meg a baba, egy nagyon gyenge kislány. De mégiscsak itthon voltam..."

Épp azokban a napokban tartózkodott idehaza szabadságon két Tachovba deportált asszony: Tóth Gizella és Boros Vilma. Felajánlották, hogy szívesen visszakísérik a kismamát a két gyerekkel Csehországba. Bár mindössze kéthetes volt csak a csecsemő, Erzs, akit szoptatni, pelenkázni kellett, Szalaynének nem volt más választása, elindultak. Ezúttal Kolínig kísérték, ahová tizenöt órai utazás után reggel hatra érkeztek meg. „Az eredetileg hófehér pólyás baba csupa szenny és korom volt, a kosztüömöm átázott az anyatejtől, s ráadásul a nyolcéves Irénke is az utazástól kimerülve ott nyugösködött rajtam. A zászmu-ki személy meg csak két óra múlva indult...” – sóhajt nagyanyám. Férjének dolgoznia kellett, így Zászmu-ki-yan az állomáson újra csak ismerősök várták: Tóth Matild és Vanya Rozália. Előző nap ők takarították ki sobočicei házukat is, hogy tiszta otthonba érkezzen a kis jövevény.

„Vasárnap nagyon nagy meglepetésben volt részünk – mosolyodik el az egykori kismama. Ilyen megható szeretet tényleg csak mostoha sorsúak között létezik! A környékbeli magyar családok megegyeztek, hogy valamennyien egy időpontban látogatnak meg a gyerekágyban. Nem akartak engem terhelni a vendéglátás fűradalmával, hoztak libát, tyúkot, ötven üveg sört. Tortát, süteményt sütöttek. Mi tulajdonképpen csak a bort és tömény italt adtuk. Igazi kis lakodalmat csaptunk, még daloltunk is, keseredett magyarok. A szívek és a nyelvek megoldódtak... Csak este ment mindenki haza a saját falujába. Huszonvalahányan valami tíz községből jöttünk össze. Nekem így is fűrésztő volt, ugyanakkor jól esett a megbecsülés és örűltem, hogy annyira jól érezte magát mindenki.”

Vándorlás

Az 1947-es esztendő nagyon száraz év volt, rossz termést hozott. A sobočicei gazdának húsz hektár földje volt, de sokallta a munkahivatal által kiszabott bért, tovább nem tudott fizetni, felmondott nagyapámnak. Így aztán a család augusztusban átköltözött Bečvaryba, a szomszéd községbe. Antonín Rokos vagyonosabb, 40 hektáros gazda volt. „Férjem kocsis lett nála. Fízetett is rendesen és szép új lakást is kaptunk. Ő azt idős szűleinek építette, de azok már meghaltak. A lakás manzardjáról nagyon szép volt a kilátás: kis erdők, dombok, szertesét apró falucskák, előttünk a Kutná Hora és Prága közötti műútvon-al... Gyönyörű táj volt. Mivel közel laktunk az állomáshoz, nem volt olyan vasárnap, hogy ne lett volna magyar vendégűnk.”

Ugyanekkor vándoroltak át Benkőék is Čečkovicébe. „Az egyik cseh család vetett szemét a tachovi szép emeletes házra, így nekűnk mennűnk kellett. Ezúttal nagyon szegűny körűlműnyek közű kerűltűnk, egy szoba-konyhába. Itt is egy állami birtokon kapott munkát az apám” – meséli apósom.

„Havonta 1200 koronát kapott a férjem, ami nagyon kevés pénz volt, meg komenciót: krumplit, vajot, daralisztet, gabonát, jegyet kenyérre, amit úgy váltottunk be a pékségben. Hatvan holdja volt a gazdánknak, férjem a lovait gondozta, szántott, vetett, én ritkítottam, kapáltam. A huszonnégy tehenet harmadmagammal fejtem” – meséli Matild néni, akit gazdasszonya kért meg, Vici fiát adja óvodába, hogy az édesanya nyugodtan dolgozhasson a birtokon. A mindössze húszéves cseh gazdasszony (férje 45 éves volt), a magyar asszonytól megkövetelte, hogy besegítsen neki az ő házuk takarításába is.

A kitelepítés

1948 februárjában újra „utazási lázban” égtek a tardoskeddiek. Ezúttal délnek, Magyarország felé indultak a vonatok. Százötven családot telepítettek ki Baranya és Tolna megyébe. A kitelepítésre váró falubeliek egész télen préselték a szalmát és a szénát, ők ugyanis, a deportáltakkal ellentétben, gazdasági szerszámaikat, állataikat, minden ingóságukat magukkal vihették. Szalay nagygazdáék immár harmadik alkalommal csomagoltak. Igaz, ezúttal már ők sem 25 vagy 40 kilós csomagba, mint 1946-ban. A bútorokat, húszehenet, hat lovat, jószágot és gabonát huszonnégy vagonnal szállították Bonyhádra. A hatalmas ház és a hetven hold föld persze maradt. Azt az állam a „háborús bűnösöktől” elkobozta.

„Férjem szabadságot kért Rokos gazdától, hogy hazautazhasson Tardoskedsre segíteni szüleinek a berakodásnál” – írja nagyanyám visszaemlékezésében. Szalay dédszüleim nem sokkal éltek túl elűzésüket. 1955-ben már mindketten a bonyhádi temetőben feküdtek. Nagyapám legnagyobb szívfájdalma az volt, hogy szülei temetésén nem lehetett ott. Akkoriban csak vízzel lehetett Magyarországra utazni. „Az én szüleimet egy Bonyhád melletti tanyára, Ladományba, vitték, hiába reszlovakizált édesapám. 1963-ban baleset érte, leesett a szekérről, pár napon belül belehalt a hátgerinc sérülésbe. Pécs városának temetőjében pihen – mutatja az ott készült fényképet nagyanyám. Özvegy édesanyám engedélyt kapott a visszatelepülésre, mivel József öcsém és felesége is meghalt, azokkal együtt volt Magyarországon. Anyám idehaza 1975-ben hunyt el. Amikor rosszul lett, épp rád, az akkor még kicsi gyermekre vigyázott. Melléd zuhanva találtunk rá a konyha padlóján...”

A mi családunkat a következőképpen érintették a beneši dekrétumok: a fiatalok, akik szegényebbek, de munkaképesek voltak, Csehországba kerültek. Az idős módos gazdákat pedig, akik ingóságaikat magukkal vihették, de ingatlan vagyonuktól megfosztották őket, Magyarországra telepítették.

Szökési kísérlet

1948 februárjában hivatalos levélben tudatták a Csehországba deportált felvidékiekkel, hogy fél évvel meghosszabbították a munkaviszonyukat. Fél év múltán újabb értesítés jött a kolíni munkahivataltól, hogy újabb fél évvel toldották meg ott tartózkodásukat. A magyarok közt az 1949 januárjában az ötéves tervidőszak kezdetén elterjedt az a rémhír, hogy ki hol lakik, odavaló állampolgár lesz majd és elköltözni onnan többé nem lehet. Így azután azok, akiknek gazdát kellett cserélniük, nem kerestek már új munkahelyet, hanem sorra hazaszöktek. „Meghalt Beneš, a csehek fekete szalaggal gyászolták a mellükön. Gottwald lett az új államelnök, hálstennek, mert különben ki tudja mikor kerültünk volna haza... Megjelent az Új Szó. Minden magyarnak küldtek ingyenpéldányt a lapból. Azt írta az újság, ne kíváncsozzunk haza, kapunk földet, meg ficáncoló lovakat. Az ám! Szüksége volt az államnak a munkaerőre, mert a németektől elkobzott, államosított birtokokon nem volt ki dolgozzon – magyarázza Matild néni. Papp Józsefkék-zöld foltokkal jött vissza Csehországba, amikor Moravská Třebovából hazajött körülnézni Tardoskedsre. Ki akarta puhatolni, visszaköltözhetnének-e. A szlovák, aki a házában lakott, már nagyon otthon érezte magát. Este kileste és a plébánia mellett nagyon csúnyán összeverte Józsit. Azt mondta, az ő hazája már Cseszkóban van. El is ment Józsinak a kedve a hazaszökéstől...”

„Engem egy utcabéli mozdonyvezető, Boros Pali bácsi, először csupán vakációzni hozott haza két hétre a nagymamámhoz, majd szüleim végleg hazaküldtek vele, hogy itthon járjak iskolába. Nemsokára hazaszökött édesanyám is az öcsémmel, tulajdonképpen csak apám várta ki a hivatalos engedélyt, így ő hozta vissza a bútorainkat is” – mondja apósom.

Szalayék előbb hivatalos úton próbálták a visszatelepülést elintézni. „Nagyapád vagy tizenöt magyarral elment a kolíni munkahivatalba. Mikor előadták, hogy tudni akarják további sorsukat, a hivatalno-

kok csendőröket hívtak. Nekik is elmondták kívánságukat, erre ott hagyták őket azzal, hogy joguk van információt kérni. Két nap múlva azonban hívták Lajcsimat a laktanyába, és figyelmeztették, nem szabad egymást bujtogatni, mert ez büntetendő cselekmény. Azután ő személyesen elment Prágába a magyar konzulátusra, de ott se kapott semmilyen vigasztaló választ. Hallottuk aztán, hogy egyre többen szökődésnek haza, és otthon nem esik bántódásuk. Eldöntöttük, hogy mi is kísérletezünk a szökéssel, de próbálkozásunk nem járt sikerrel. Az állomásfőnököt hiánycikkkel: tyúkkal, kolbásszal, zsírral, cukorral fizettük le. Gazdánk tudomására jutott a tervünk és feljelentett, mert attól félt, őt büntetnék meg. Rengeteg munkámba került a csomagolás, amit jóformán magam végeztem, mivel férjem dolgozott. Már minden ládámban volt, én a két gyerekkel az esti gyorsal szándékoztam jönni. A szekrényeket kötöttük le éppen, hogy ha besötétedik, berakodunk egy másik magyar házaspárral az állomáson számunkra félreállított vagonba, amikor jöttek mondani, hogy ne fáradozzunk, mert a vagon már nincs ott, a csendőrök visszaküldték Uhlické Janovicébe, ahonnan rendeltük. Nagyon nagy volt a csalódás, szomorúak voltunk, de aztán rájöttünk, jó pár ezresünk a zsebünkben maradt, mert egy hónap múltán ingyen vagoníroztak be és hoztak haza végleg a falunkba. A gazdától viszont el sem búcsúztunk, haragudtunk rá a meghiúsított szökés miatt...”

A hazafelé út

Minden magyar deportáltak jelentenie kellett a munkahivatalban, hogy melyik faluba, milyen házszám alá akar visszatelepülni.

„Nem volt lakcímünk, mert előzőleg szüleimnél laktunk, akiket addigra kitelepítettek Magyarországra és addigra mindkettőnk szülői házában már Magyarországról jött szlovákok laktak. Az a szlovák testvér, aki az apósom házában lakott, ugyan készségesen megígérte, hogy ő hajlandó arra az időre befogadni, amíg valahogyan elintéződik a lakáshelyzetünk, de időközben meggondolta magát. Hiába kértük hát ide a visszatelepítésünket, kitöröltek bennünket a tardoskeddiek névsorából és a környékbeli falvakban kerestek számunkra lakást. További tizennégy család volt még ilyen helyzetben, és az volt a szörnyű, hogy csak akkor tudtuk meg, mit döntöttek felőlünk, amikor a szerelvény az állomásunkra érkezett” – idézi fel az utolsó megpróbáltatások egyikét nagyanyám.

Az estefelé érkező vonatot rengeteg ember várta a tardoskeddi állomáson. „Kit a szeretet, kit a kíváncsiság hozott ki a fogadásunkra. A mi vagonunkat további nyolc vagonnal együtt lekapcsolták a szerelvényről és leállították az állomástól háromszáz méterre. A többieket előre terelték a kirakodóba, negyven csendőr felügyelete mellett katonai teherautókra rakták a magyarok holmiját és vitték az otthokba. Ez jó időbe telt, mi tétován járkáltunk a vonat mellett, arra várva, velünk vajon mi lesz. Jöttek a rokonok és ismerősök, ők mondták, hogy minket visznek tovább Nagysurányig, s onnan reggel Bátorkeszire. Borzasztóan megijedtünk... Az egyik szökött deportált azt ajánlotta, a holminkat rakjuk ki, a vagonokat pedig vigyék, ahová akarják. Először vonakodtunk, mert tisztában voltunk vele, hogy a hatalommal nem lehet szembehelyezkedni, de ezek az emberek velünk éreztek, pillanatok alatt szétszedték a tűzhelyet és rakták is ki a holmit. Persze a többiek is ugyanezt tették, úgy nézett ki a vasúti töltés, mint valami kirakodóvásár. Senki sem akart idegen, szlovák faluba menni, ezért tettük a tiltottat. A gyerekeket a rokonok elvitték magukkal, hogy ne fázzanak. A szekerekre is raktunk a holmiból, amikor valaki hírlít vitte a csendőröknek, hogy mi történik. Azok ott teremtek és követelték, hogy rakodjunk vissza. Valamennyien félre álltunk, le a *pangét* mellé. Erre a katonaság segítségével dobáltak vissza mindent a vagonokba, mint az örültek, nem törődve azzal, hogy a ládák összekeverednek. Nyolc ládába csomagoltuk a törékeny és értékesebb holminkat, például a rádiót meg az edényeket. Amikor láttam, hogyan vágják az ebédszervizes ládát a vagon oldalához, nem tudtam uralkodni magamon, jelentkeztem a parancsnoknál. Könnyörgtem, legyen irgalommal, hiszen itt van minden értékünk. Összeestem, ő felemelt, mert csak volt szíve neki, és azt mondta, éjjelre a faluban maradhatok, menjek a gyerekeim után, de reggel jelentkezzem a nagysurányi állomáson.”

Két év után otthon

Kollár Viktória, nagymamám régi jó szomszédja, pár héttel azelőtt megöregyült, hívta hát Szalayékat, lakjanak a kényszerhelyzetben nála. „Nála aludtam azon az éjjelen. Nem lehet elmondani, mit éreztem, amikor megpillantottam a szülőházam. Velem együtt sírtak hangosan mind azok a jó szomszédok is, akik odasereglettek...”

Másnap reggel Tóth Károllyal szekéren ment az asszony a nagysurányi állomásra. Titokban az ő kocsijára is rakodtak, a katonai teherautóra már tulajdonképpen csak a bútor került. Az autó csendőrök kíséretében ment nagymamámkkal Bátorkeszire, a szekér dűlőutakon Tardoskeddre. „Megérkeztünk a kijelölt ház elé, a lakók nem nyitottak kaput. A háziasszony sírva szaladgált valami ágyneművel az udvaron, mert őt is csak akkor értesítették, hogy készítsen helyet számunkra. Érthető, hogy neki sem volt mindegy, hiszen vadidegen embereket kellett volna befogadnia a lakásba. Lerakták a bútorunkat, magunkra hagytak. Azonnal szóltunk a szlovák néninek, ne hurcolkodjon, mi itt nem maradunk, s azon nyomban haza is mentünk Tardoskeddre. Másnap dűlőutakon visszamentünk a bútorért. A főúton persze nem mertünk menni... Sokat kellett gyalogolni, a rakomány is féltettük minden egyes zökkenőnél. Úgy emlékszem, ez az út mégsem volt már fárasztó, mert szívünkben már ott fészkelte a remény, hogy végre haza térünk magyar szülőfalunkba. Akármilyen idők is vártak ránk, tudtunk örülni, hiszen két egészséges gyerekünk volt... Az első két hónapban Kollár Viktória néninél laktunk, aztán átköltöztünk Juli nénihez, az apósom testvéréhez, majd 1950-ben negyvenézer koronaért vettünk saját házat.”

„Amikor már minden magyar visszajött Csehországból, azoknak a čadcai szlovákoknak, akik a házaikban laktak, az állam egy év alatt új családi házakat épített. 1950-ben már be is költözhetek” – írja naplójában Matild néni. A szlovákok az állomáshoz közel egy egész új utcát kaptak, ami máig a *Slovenská ulica* (Szlovák utca) nevet viseli.

Ötvenöt évvel később

Fél évszázad távlatából keresztanyám így összegzi a háború után átélt borzalmakat: „Mit akart az államhatalom elérni a deportálással? Diaszpóra, mi más lett volna? Szétszórták a magyarságot, főleg a fiatalabbját, annak reményében, hogy ők inkább hajlamosak asszimilálódni. Velünk azonban hiába próbáltak barátkozni a cseh gyerekek, lehettek akármilyen kedvesek – mert tény, hogy azok voltak –, mi, magyarok, harminc kilométeres körzetben is összetartottunk. Minden vasárnap összejöttünk, hol itt, hol ott. Szülők és gyerekek közösen mentünk gyöngyvirágot szedni az erdőbe, fürödni a közeli tóra. A vakáció alatt egész hétre elmentem Vanya Rozi néniékhez, a szomszédos falucskába, majd az ő lányuk, Emike jött hozzánk. Tardoskeden ilyen nem volt sem előtte, sem utána. Odahaza vasárnap sem mentünk kirándulni. Csehországban a felnőtteket nem kötötte le annyira a munka, mintha a sajátjukon gazdálkodtak volna, több időt tudtak szentelni a családnak. Ők azt az időszakot csak túl akarták élni, nem hajtotta őket meggazdagodási vágy. Élménynek számomra még gyerekként is rettenetes volt, amikor elindultunk a bizonytalanba, ugyanakkor magát az ottani tartózkodásunkat pozitív tapasztalatokkal is járó, tanulságos történetként értékelem.”

Keresztanyám ma már nosztalgiával emlegeti, hogyan tanult meg Csehországban férfi kerékpáron a víz alatt biciklizni, hogyan gyakoroltak Bečvaryban a falu tornatermében a *celosokolski slet* előkészületeként, ami tulajdonképpen a későbbi országos szpartakiád elődje volt. Szeretettel emlékszik Hamplová néniére, aki gyermektelen asszony léte elhalmozta a kis magyar lányt édességgel. Irénke hordta haza a kuncsaftoknak az új ruhákat, amelyeket édesanyja varrt, s ilyenkor Hamplová asszony mindent megtett, hogy minél hosszabb ideig náluk tartsa a kislányt. „Eleinte a gazda gyerekeinek varrt anyu, aztán hamar híre ment, milyen ügyes. Pénzt sosem fogadott el, de egy ingért, mondjuk, öt kiló mákot adtak.” A hatvanas évek végén Feketéné férjével ellátogatott egykori iskolájába Zásmukyba. Találkozott régi tanító nénijével: Anna Sýkorovával, aki még mindig emlékezett a valamikori „Mašlonkára”. A sobočicei gazda gyerekei is szívélyesen fogadták őket. Még mindig abban a hiszemben éltek, hogy annak idején segítettek a nincstelen magyarokon azzal, hogy munkát adtak nekik.

Évekkel ezelőtt Feketék otthonukban fogadták Kun•vart urat, a prágai Károly Egyetem professzorát és tanársegéideit. Ők szintén úgy tudták, hogy a csehek akkor segítséget nyújtottak a felvidéki szegé-

nyeknek. „Erre én elővettem a második osztályos bizonyítványomat, amit apu kikért az elhurcolásunk előtti napon a tardoskeddi iskolából, s az igazgató ráírta, hogy azért léptem ki az iskolából, mert szüleimet Csehországba telepítették. A bizonyítvány hátoldalán ez a szöveg szlovák nyelven olvasható: *Odhlásila sa z tunajšej školy, lebo jej rodičov vysťahovali do Čiech*. A professzor és kollégái döbbsen adták kézről-kézre a bizonyítványt” – keresztanyám most is nyomban előkeresi az okmányt, mintegy bizonyítékul.

„Bár kényszerűen töltöttünk két évet Csehországban, nem mondhatok a csehekre semmi rosszat. Megbecsültek minket. Nagypádat csak úgy hívták: *hezky Maďar, a szép magyar*. De felejteni nehéz, mert családunkat szétszakították. A történelemnek olyan szégyenfoltja volt az 1947-es év, amit a háború okozott. Imádkozzon mindenki a békéért, hogy soha senkinek ne lehessen már ennyi szenvedésben része, csak azért, mert hű magyar!” –fejezi be a visszaemlékezést 86 éves nagyanyám.

Találkozás a szülőfölddel

1995. április 29-én és 30-án Tardoskedd község találkozót szervezett a faluból kitelepítettek és deportáltak számára. Sokan negyvenhét év után akkor jártak otthon először. Két autóbusszal és számos gépkocsival jöttek Magyarországról az egykor szülőföldjükről elűzött testvérek, rokonok és barátok. A falubeliek a sportpályán fogadták őket. Az egyik töpörödött bácsika mellettem a nyakát nyújtogatta, legénykori legjobb cimboráját kereste az ölelkező tömegben. Egy idős férfi vállon veregette:

– Pali, hát nem ismersz meg?

– Te vagy az Pista...? A Janit keresem, de hiába tekintetek, nem látom sehol.

– Nem tudott jönni.

– Beteg talán?

– Nem, hál’ istennek, csak azt mondta, ő nem jöhet..., mert ha meglátná a tardoskeddi templom tornyát, megszakadna a szíve...

Huszonkét évesen akkor láttam először életemben síró férfiakat.

A tardoskeddi lakodalmakra vagy éppen a temetésekre a vendégek, illetve a gyászolók egy része ma is útlevéllal érkezik haza a határon túlról. A mai fiatalok talán nem annyira lokálpatrióták, mint ősök voltak, kevésbé érdeklik őket a múlt eseményei, a háború okozta sebek. A Duna az ő számukra talán már nem a határt fogja elsősorban jelenteni, hanem a kapcsolatokat, a folyón egyre nagyobb számban átívelő hidakat....

DANAJKA LAJOS

A JOGFOSZTOTTSAÉG ÉS A MEGALÁZTATÁS ÉVEI FELSŐSZELIBEN 1945-1950

(Részletek)

Falunk, Felsőszeli embervesztesége a második világháborúban: tíz polgári áldozat, a frontokon 107 katonánk veszítette életét, a koncentrációs táborokban pedig 167 személy pusztult el. E tetemes emberveszteségen kívül lerombolták a falu két szeszgyárát, egy családi házat és mindkét templom több belövést is kapott, de az anyagi kár sem elhanyagolható, amelyet a harcoló csapatok rablásai okoztak a lakosságnak. Mindezeket felül kimondhatatlan az az erkölcsi fájdalom, az a megaláztatás, amit a szétfolyó szesztől megrészegült katonák műveltek a faluban.

Ilyen veszteséggel érkezett el a várva várt béke 1945. március 31-én, nagyhét szombatján. Pár nap múlva csehszlovák csendőrség érkezett a faluba, ez nyilvánvalóvá tette számunkra a hat évig tartó háború végső kimenetelét, akarattunktól függetlenül újra csehszlovák fennhatóság alá kerültünk. Az új hatalom képviselőinek a megjelenése feltűnésmentesen zajlott le, hiszen a lakosság még a front okozta izgalmak hatása alatt állt, és saját gondjaival volt elfoglalva. Nem tudott odafigyelni a politikai változásokra. Örült, hogy maga és háza épségben átvészelte a háború borzalmait.

Elsőnek a helybéli kommunisták mozdultak, átvették a falu vezetését, ezt az új helyzetben könnyen véghezvitték. Amint a katonaság mozgása engedte, azok, akik itthon voltak, nekifogtak az elmaradt tavaszi vetésnek bízva a beköszönő békében, amelytől a hat szűk esztendő után joggal várt egy boldogabb világot. Igaz, mi, itt a Felvidéken, ezen a senkiföldjén, már többször vártuk így a békét a 20. században. Hiszen a század első felében, alig harminc év leforgása alatt ötféle uralom próbálta ránk erőszakolni az általa dirigált békét.

Először az alig megalakult községi elöljáróságot zavarták szét, majd a magyar tanítókat bocsátották el április 29-én. Így a tanítást sem lehetett megkezdeni, sem májusban, de még szeptemberben sem. A község élére magyarul nem tudó népbiztost (komisszárt) állítottak. Rövidesen kiderült, a szeszgyárak annyira megsérültek, hogy beindításukról szó sem lehetett, csupán a kendergyárban kezdték meg a termelést.

Kinek is higgyünk? Ez volt a kérdés 1944-ben, mikor ilyen biztató felhívásokat szórtak repülőgépekről. „Az új köztársaságban nemzetiségi és társadalmi osztályra való tekintet nélkül mindenki számára biztosítva van a szabad élet és igazság.”* Talán akkor a szöveg megfogalmazói maguk sem tudták, mit ígérnek. A valóságot, hogy mit is jelent számunkra az új szabadságszerető köztársaság, már a béke első heteiben kezdtük észlelni, s hogy a szép ígéretekből semmi se valósult meg, azt a későbbiekben a saját bőrünkön tapasztaltuk.

A háború okozta károk és az azt követő gazdasági pangás előrevetítette a munkanélküliség árnyékát, melyet később maga mesterségesen is fokoztak és a kivédhetetlen magyartüldözés eszközüvé tettek. Az új béke – akkor ezt még nem láthattuk tisztán – nem a régi Csehszlovákiát hozta vissza, hanem a fajgyűlölő erőszakot. Akkor még nem láthattuk, de honnan is tudhattuk volna, hogy az új rendelkezések mögött a nemzetállam gondolata húzódik meg. Hiszen sem rádió, sem újság nem volt a faluban, csak jó készséggel, évek múltán világosodott ki, hogy Beneš már 1919. április 16-án a kisajátítási törvény szükségességét azzal indokolta, hogy „Elég-tételt kell vennünk a fehérhegyi csata után elkövetett gonoszságokért, minden idegen földbirtokost el kell kergetnünk.” A nemzetállam gondolata tehát valójában egyidős a csehszlovák állammal. (...)

A háború utáni nagypolitika történéseiből a falu népe vajmi keveset tudhatott meg, a változásokat csak a saját bőrén érezhette. A béke első kárvallottjai a magyar kommunisták lettek: kizárták őket a község vezetőségéből, alig két héttel a hivatal átvétele után. Vezető szerepük a község élén rövidéletű lett, nem tudhattak róla, hogy Beneš még 1944. december 4-én kijelentette: „Az államilag megbízhatatlan községek élére biztosok lesznek kinevezve”. S hogy csalódásuk az új rend irányában még nagyobb legyen, 1945. május 18-án a magyar kommunistákat kizárták a pártból. Ezzel az intézkedéssel éppen azokat az embereket sértették meg, akik évtizedeken át várták a párt elveiben bízva annak győzelmét, akik bátran viselték

* A röplap szövegét lásd a kötet dokumentummellékletében.

a tagsággal járó nehézségeket már 1921, a pártjuk megalakulása óta. Azóta sztrájkokkal próbáltak jobb megélhetést biztosítani a 100 éve summásokot foglalkoztató uradalommal szemben. A visszacsatolás ideje alatt a magyar hatóságok is betöltötték a pártjukat.

Azokkal bántak így el, akik minden igyekezetükkel segítették a csehszlovák államot. Attól a saját pártjuktól kapták az első arculcsapást, ahonnan mindig az egyenlőség elvét hirdették, hogy a népek között nem lehet faji vagy nemzetiségi megkülönböztetés, sem jogfosztás az ártatlan emberekkel szemben. A következő csapást a magyar iskola, anyanyelvünk ápolója kapta azáltal, hogy a tanítókat elbocsátották, s nem nyitották meg a magyar iskolákat. Később, 1945. augusztus 11-én 1890/45 számmal törvényt hoztak az iskolák államosításáról, ebből a magyar iskolák megnyitása hiányzott. Ezáltal Felsőszeliben 543 magyar gyereket megfosztottak az anyanyelvén való tanulástól. Ezek egy kis hányada később beiratkozott a szlovák iskolába, de nagy többségük 1949. január 1-ig iskolai tanítás nélkül nevelkedett. Csak nagyon kevesen tudták megengedni, hogy a gyerekek magyarországi rokonoknál járjon iskolába, elkülvile a lemaradást.

Az egyre-másra megjelenő, magyarokat sújtó elnöki dekrétumok sorában a 12/1945-ös elnöki dekrétum már 1945. június 12-én az 50 hektáron felüli magyar birtokok elkobzásáról rendelkezett. Ez Felsőszeliben tíz parasztgazdaságot érintett, valamint Eisler és Szold zsidóbirtokosoknak az 1943-ban elfogadott zsidótörvény alapján elvett 1640 hektáros birtokát. Ezt a birtokot a diószegi cukorgyár kezelésébe adták, ám a gazdáktól elkobzott birtokot évekig gazdátlanul hagyták, rajta legtöbb esetben csak a gaz termett.

Felsőszelinek a háború előtti utolsó népszámlálás eredménye szerint 1940-ben 3950 lakosa volt, ebből leszámítva a háború okozta 284 áldozatot, közel 3670 személyt érintett a következő – a legelvetemültebb náci és kommunista törvénykezések szövegével felérő, a beneši dekrétumokat is felülmúló rendelkezés -, a Szlovák Nemzeti Tanács 1944. szeptember 6-án kelt 6. számú rendelete a német és magyar nemzeti kisebbség oktatásügyének és istentiszteleti nyelvének rendezéséről. E törvényerejű rendelet életbelépésétől tiltva volt a magyar istentisztelet a templomainkban, sőt egy ideig még a harangok se szólhattak a jobblétre szenderült magyar halottnak. Még az istenházát is felhasználták a nemzetállami érdekek ügyében. Ennek a rendeletnek a hatása évek múlva is hatott az időközben ide települt szlovákság körében, akik az evangélikus hiten voltak. Elfogultságuk a magyarsággal szemben nem engedte meg, hogy templomban magyar főliratot kelljen látniuk. Ezért bemeszeltették az oltár fölötti feliratot, a templomépítők igéjét: „Az egy igaz isten tiszteletére”. De ez sem volt elég, a következő istentelenségről a Budapesten megjelenő „Hírlap” 1947 februárjában így emlékezik: „Szlovákiában a felsőszeli evangélikus templomból például még a templomépítők nevét megörökítő emléktáblát is eltávolították, mert azon ilyen régi magyar nevek szerepeltek, mint: Baán, Kontár, Szabó, Szöcs, Takács. Mi következhet ezek után?” Tette fel a kérdést a cikk írója. Nem kellett soká várnai, 1947. december 20-án ismeretlen tettesek kidöntögették a temetőben a magyar sírkereszteket.

A vandál gyalázkodóknak még az evangélikus templom építését és fölszentelését megörökítő latin nyelvezetű kőtábla is gyűlöletes volt, mert azt még 1790-ben a magyar hívek helyezték el a templom belső falában. A táblát összetörték és a parókia trágyadombjára vetették. (...)

A nemzetállam eszméjétől indítva a beneši dekrétumok szándéka egyértelmű volt: ősi területeiről elűzni, kipusztítani, kitelepíteni, elszlovákosítani, deportálni, anyagi és szellemi tulajdonától megfosztani a szlovákiai magyarságot. Ezt a tervüket nyomban a front után elkezdték, kézi csomaggal áttették a határon azokat a magyarokat, akik 1938 után telepedtek ide. Egyes kutatók szerint közel 32 ezer magyart tessékelték így ki Dél-Szlovákiából. Pozsonyból a Felsőszeliből betelepült családokat is elűzték, volt, akit Magyarországra, másokat visszaparancsoltak Szelibe. Az etnikai tisztogatást célzó tervüket az oroszoktól kölcsönözték. Klement Gottwald 1944. május 11-én így beszélt a rádióban Moszkvából: „Nincs messze az a pillanat, amikor megkezdődik hazánk megtisztítása az áruló német és magyar szeméttől.” (...)

A kitelepítés tervét, melyet nem tudtak azonnal elfogadtatni a nagyhatalmakkal, 1945 nyarán ismét elővették, s benyújtották a július 17-től augusztus 2-ig tartó potsdami nemzetközi konferenciára. Közel 3 millió német és 400 ezer magyar kitelepítésének engedélyezését kérték, hogy a nemzetállam létrehozásának szándékához megteremthessék annak nemzetközi feltételeit. A konferencia csak részben tett eleget Beneš elvárásainak, csak a németek kitelepítését hagyta jóvá. A magyarok kitelepítéséről még csak nem is tárgyalt.

Úgy látszik, a balsikerre is föl voltak készülve, mert a kudarc után másnap már ki is adták a 33/1945-ös dekrétumot, melyben egy tollvonással hontalanná tették a köztársaság valamennyi német és magyar

lakosát kicsinytől nagyig. Megbélyegeztek bennünket a kollektív bűnösség elvével, megfosztottak állampolgárságunktól és a vele járó jogainktól. Az augusztus 10-én hatályba lépő rendelet másnapján már Felsőszeliből is elvitték a háborús bűnösöknek nyilvánított embereket a jáchymovi és a limbachi munkatáborokba. A dekrétumok értelmében elbocsátották a még alkalmazásban lévő magyar közalkalmazottakat, begyűjtötték a rádiókat, ezekből akkor hetven volt a faluban és éveig ott porosodtak a községházán. 1945. október 1-én adták ki a 88/1945 számú elnöki dekrétumot, ezzel munkára volt kötelezhető minden állampolgárságától megfosztott férfi 14-60 éves korig, minden nő 15-50 éves korig. A következő 108/1945 számú dekrétum alapján a következő magyar jogi személyek ingatlan vagyonát is elkobozták Felsőszeliből: Felsőszeli Hitelszövetkezet, Hanza Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet, Kisalföldi Kiszgazda Szövetkezet Kender- és Lenüzem.

Az elkobozást azzal indokolták meg, hogy a felsorolt jogi személyek a) magyar nemzetiségűnek tüntették fel magukat; b) jellegük folytán magyar nemzetiségű személyek részére készültek; c) belső ügyintézésük magyar volt; d) az érintett jogi személyek tagjainak többsége magyar nemzetiségű.

Ezzel egyidőben megvonták az iparendélyt a magyar kisiparosoktól és kereskedőktől, és állami kisipari szövetkezetekbe irányították őket. A sorozatos megszorítások és megalázások Taksonyon és Nádszegen véres összetűzésben csúcsosodtak ki. Mindkét helyen a faluban állomásozó csehszlovák katonaság és a civil lakosság között robbant ki a viszály. 1945. szeptember 19-én Nádszegen három ittas katona és egy kukoricát fosztó társaság között támadt vita hevében fegyveres összetűzés keletkezett, amelyben egy katona és két civil életét veszítette. 22-én a hadsereg körülfárta a falut és 422 férfit elhajtottak Vágsellyére, ahol büntetéképpen a megsérült Vág-híd javításán kellett dolgozniuk.

A központilag irányított magyarellenes propaganda hihetetlen méreteket öltött, fennen hirdették, a magyaroknak tudomásul kellett venniük, hogy a szlovák nemzet ellen elkövetett ezeréves igazságtalanságokat helyre kell hozni. Az utcán tilos volt magyarul beszélni, az üzletekben ki volt függesztve az utasítás: „*Hovorte úradnou rečou! – Szlovákul beszéljen!*” (...)

Minden jogot mellőzve mint rabokat hurcolták el 1945 őszén és a következő évben azokat a magyarokat, akiket össze tudtak kapozni. Volt, ahol a kisbírók szalajtották az idézéssel, hogy jelenjen meg a községházán az illető. Aki megjelent, el is vitték. Másor a délelőtti órákban népes társaság lézengett a kocsmában, munka nem volt, mit is tehetett. Egyszer csak egy leponyvázott teherautó járt a kocsmába, s akit ott találtak, legyen az gazda vagy munkanélküli, kiterelték az autóra, a nagyszámú szuronyos csendőr sorfala között senki meg nem szólhatott. A meglepetéstől még tiltakozni sem tudó kocsmavendégek azt sem tudták, mit akarnak velük, hová hurcolják őket. A két háború között büszkén hirdették csehszlovák demokrácia idáig stüllyedt, mint állatokat, úgy terelték a férfiakat jog és törvény nélkül az ismeretlen cél felé. Aznap csak Galántáig vitték őket, ahol az Eszterházy- kastély udvarán ma is meglévő börtönbe zárták a társaságot. A hozzátartozóik hiába várták őket ebédre, csak amint híre szaladt az erőszakos toborzásnak, tudták meg, hogy hiába várják őket. Gyorsan összekapkodták a legszükségesebb holmikat és gyalog utánuk vitték a hét kilométerre lévő galántai gyűjtőhelyre. Innen csak másnap vitték tovább a máshonnan is összefogdosott férfiakat, mikor annyian lettek, hogy megtelt velük az előirányzott szerelvény. Erős szuronyos kíséret mellett baktatott az állomás felé a megalázott férfiseereg, akár egy hadifogoly szállítmány. Szerelvényük Csehország közepén Nymburk állomáson állt meg. A szeliek a közeli Kostomláty faluba kerültek, szétszórva a gazdákhoz.

A múltban a török fogdosta így össze a magyar férfiakat és kísérték Kisázsia felé. Felsőszeliből ezzel a módszerrel két alkalommal hurcoltak el összesen 37 férfit. Egy évvel később 1946 decemberében még ott voltak, én személyesen fölkerestem őket. Voltak köztük családok is, akik szerették volna, hogy családjuk is velük lehessen, de a gazdák nem egyeztek bele, nekik csak munkaerő kellett.

A nemzetiségek ellen lázító propaganda szerves része volt a reszlovakizáció. Míg az előzőben itteni létünket kérdőjelezték meg, addig a reszlovakizációban magyarságuk megtagadására buzdították a magyarokat azzal a céllal, hogy a sorainkat minél jobban fölláziítsák. Felsőszeliben 52 család vállalta a szülőföldön maradásnak ezt a módját összesen 258 személy.

A mellékelt toborzólapon világosan megírják, beismerik az ellenünk elkövetett embertelenségeket, amelyektől megszabadulhat, aki kötélnek áll!* Felsőszeliben az akkori kilencszáz magyar családból nem egész 6 % tagadta meg hovatartozását és vállalta a vele járó megvetést mind a magyar honfitársai, mind a

*Vö. a dokumentummelléklet anyagával.

többségi nemzet részéről. A szlovák politikusok addig szajkózták mondvacsinált sérelmeiket, a politikai áligazságokat, hogy szlovák nép is hitelt adott nekik. Az effajta politizálást már nagyon korán elkezdték politikusaik, mikor Trianonban hajózhatónak mondták az Ipolyt.

1945 januárjában Homonnán és Eperjesen az volt a polgárok kívánsága, hogy a német és magyar áruzó birtokosainak vagyona mihamarabb kerüljön elkobzásra. 1945. június 3-án Rimaszombatban hat járás kommunista küldöttei követelték a magyar kérdés azonnali megoldását, mivel úgymond a magyarok a történelmi próbán nem állták meg a helyüket, mert valamennyien elfogadták a feudális urak nagyúri politikáját. Kezdjék meg a szlovák földművesek áttelepítését a déli területekre, a magyarok földjére, akiknek nincs mit keresni Szlovákiában! Végül 1946. november 19-én Kőbölküton kezdődött a felvidéki magyarok csehországi deportálása

Az 1946. február 27-én megkötött csehszlovák–magyar egyezmény ellenére ekkor még mindig nem indult be a lakosságcsere. Az egész akció főként azért húzódott már majd egy éve, mert Magyarországnak nem volt hová fogadni a szlovákiai magyarokat, mivel az áttelepülő szlovákok nem rendelkeztek annyi házzal, mint ahányra szükség lett volna. Az elhelyezés érdekében először ki kellett telepíteni a magyarországi svábokat. Erre jelentette ki J. Ďuriš mintegy fenyegetés gyanánt: „Ha Magyarország szabotálja a lakosságcserét, akkor mi cseh területen magyarokat is fogunk alkalmazni. Magunk teszünk rendet, ezt akkor is végrehajtjuk, ha nemzetközi fórumon nem ismerik el.

A csehszlovák csendőrség a lakosságcsere keretében lebonyolítandó kitelepítésre már 1946 nyarán elkezdte összeírni a magyarok vagyonát. A kitelepítésre kiszemelt családokban 1946. október 8-i dátummal közel négyszázan kapták meg a kitelepítésre szolgáló végzést, a fehérlapot. A Magyarországra való telepítésekkel a Csehszlovák kormány arra törekedett, hogy az itt élő magyarság számát a legalacsonyabb szintre csökkentse, így könnyebb lesz a maradékot asszimilálni, vagy egy esetleges majdani határrevízió esetén ki tudják mutatni itt délen a szlovák többséget. Korábban már szintén ebből az elgondolásból született meg az ipartelepítés is. Egy másik kitelepítési szempont az volt, hogy mindenekelőtt a magyar parasztságot és annak módosabb részét onnan mozdítsák el, ahol legjobbak a földek. A lakosságcsere-egyezmény után odaát a szlovák toborzók hatalmas propagandát fejtettek ki az ottani szlovákság körében. Fantasztikus gazdaságokkal csalták haza őket, csakhogy minél többen jelentkezzenek, mert csak annyi magyart lehet áttelepíteni, ahány szlovák kész hazatelepíteni. Az áttelepülők magukkal vihették minden ingóságukat. Az áttelepülésre jelentkezett magyarországi szlovákok közül sokan előre átszöktek és bújták a teleggönyveket a jobb birtok megkaparintása végett. Odaát pedig az Áttelepítési Bizottság jóval több szlovákot írt össze, tízezret is meghaladta azok száma a jelentkezők névsorában, akik nem is léteztek vagy meghaltak.

Magyarország halogatta a telepítések beindítását, azt akarta, ne csak gazdákat vigyenek, hanem vegyesen, arányosan gazdákat és szegényeket, ugyanis az áttelepülésre jelentkezett szlovákok nagy része szegény nincstelen vagy ház nélküli fiatal család volt, akiknek hihetetlenül gazdag országot ígértek. A csehszlovák kormány mindenáron ki akarta erőszakolni a telepítések beindítását, ezért úgy határozott, Csehországba a németek helyére deportálja az itt maradó magyarságot, a további cél az volt, hogy a magyarságot elriasszák, elkergessék őket, hogy mindenét otthagyva elmeneküljön.

A csehországi munkára a magyarság szegényebb rétegéből jelölték ki a családokat. Ezt a névsort már 1945 végén összeírták, nem tudni, a szegénységen kívül még milyen szempontok alapján 548 családot írtak össze. A kijelöltek száma elérte a faluban élő családok felét. Ebbe olyan személyeket is kijelöltek elhurcolásra, akik még hadifoglyok voltak, vagy a kitelepítésre is kijelölték őket. Akadt köztük két visszavért zsidó család és egy a fronton elesett családfő, de a listára került Boda Miklós plébános is. Itt a hatalom azokat se kímélte, akik 1938-ban a republikáért tüntettek Tornocon és a republikához való hűségükért meghurcolták őket.

Habár az ország más magyarlakta vidékéről már 1946 novemberétől folyt a deportálás, falunk népe erről keveset tudott, hiszen valójában el volt vágva a világtól, se rádió, se újságja nem volt, s munkába se jártak ki a faluból. Ezért jelenthették december 1-jén Galántáról Prágának: „Itt a magyarok nem hiszik el, nem tudják, hogy mi vár rájuk.” Valóban kevesen hittek a lesújtó híreknek, csak akkor hitték el, hogy ilyen is megtörténhet, amikor a katonaság és csendőrség körülfárta a falut.

1947. január 23-án ködös téli hajnalon ostromgyűrűben találta magát a falu. Menekülni szinte lehetetlen volt, mintha odabent gonosztevők, vagy forradalmárok lettek volna, nem pedig békés polgárok. Minden tíz méteren géppisztolyos katonák álltak, ahová gépfegyver jutott, ott 50-100 méterre álltak a kato-

nák. Az utcákon nagyszámú katona és csendőr vigyázott, hogy a munka zökkenőmentesen haladjon, amelyet teherautókkal bonyolítottak le. A csendőrök széthordták az aznapra tervezett elszállítandókhoz a végzést és az utasítást, mit vihetnek magukkal.* A mínusz 25 fokos hidegben ezen az első napon 184 családban 774 személyt, ebből 98 gyereket irányoztak elő az elszállításra. Ezeket a sok esetben nincstelen népeket a kiábrándulás és félelem töltötte el, hiába sírtak a kijelöltek, nem volt irgalom, csak a betegeket és öregeket mentették föl. Az első napon elvittek 99 családot, 425 személyt. Magukkal vihettek bútort és ételmezt, de lovat, tehenet és disznót tilos volt elvinni, az otthon maradt legtöbbször prédára, mégpedig az elhurcoltak helyét elfoglalóknak. A második napra 189 családot és 814 személyt, köztük 99 gyereket írtak ki. Elvittek 83 családot és 351 személyt. A harmadik napra 175 családból 711 személyt, s 91 gyereket írtak ki. Elvittek 85 családot, összesen 237 személyt.

A kijelölt 548 családból 240-et hurcoltak el. Felsőszeli akkori 3809 lakosa közül 2299 személyt jelöltek ki, ez nagyjából megfelel a kormány által előirányzott 70 százaléknak, amit minden magyar faluból el kellett volna vinni csehországi munkára. A dermesztő hidegben három nap alatt 159 házból katonai segédlettel 1013 személyt vittek el. A betegeken kívül felmentették a reszlovakizáltakat, valamint 25 cigány családot.

A deportáltak túlnyomó többsége nincstelen, de házzal, illetve lakással rendelkező napszámos és 5 hektáron aluli kisgazda. Utánuk 266 hektár föld maradt. Felsőszeliből korábban már elhurcoltak 138 személyt, ez az 1013 deportálttal együtt összesen 1151 személyt jelentett. Ez a létszám a Galántai járás falvai között a legmagasabb. Országos viszonylatban is csak Tardoskeddről vittek el többet, 1271 személyt.

A dermesztő hidegben nehezen fűthető marhavagonokban több napon át utaztatták a végletekig elkeseredett embereket. Nem egy esetben mellékvágányra állították a szerelvényüket nem törődve a rettenetes hideggel és ott várakoztatták őket, mintha nem is embereket szállítanának. Hogy képet alkothassunk arról, micsoda szörnyű fagyos télen hurcolták el őket, arra álljon itt egy a tényt igazoló megtörtént eset. Az egyik csallóközi faluból egy – az 1928-es gazdasági válság idején odatelepült – felsőszeli család az üldözések elől menekülni volt kénytelen Magyarország felé. Ez akkor csak a befagyott Dunán volt lehetséges számára, az pedig ritkán fagy be különösen Csallóköznél, ahol nagyobb az esése. A Duna ezen a télen befagyott és a beállt jég annyira megvastagodott, hogy a család magával vihette át a Duna jegén az ökrök vontatta cséplőgépjüket.

A fagyos téli napokon nem volt elég a mindent elnyomó erőszak, életünket még a saját véreink is keserítették. A családok elhurcolásában bábáskodó magyarok között akadt olyan, aki úgy bánt a népekkal, mint egy idegen, belátás és könyörület nélkül. Az illető a betegeket fölmentő orvossal járta a kijelölt családokat. Ha rokont vagy ismerőst menteni akart, ráfogta, hogy beteg, az így keletkezett hiányt olyan családnál pótolta, ahol igazi beteg volt. Egy másiknak hiába könyörgött a fiatal anya, hogy a nagy hidegben megfagy a féléves kislánya a vagonban. Nem volt könyörület. Ilyen embertelen megnyilvánulások is fokozták az elhurcoltak fájdalmait.

A célállomásokon a •ateci és podbořány járásban valóságos rabszolgavásárrá rendeztek a fogadásukra odasereglett cseh gazdák. Olyan családokat válogattak ki, ahol nagyobb létszámú munkaerőt és kevesebb gyereket láttak. Ebből kifolyólag több idős család napokig a vagonban várta, míg valaki elvitte. A családokkal közel 130 hat évesnél fiatalabb gyereket is elhurcoltak. Ezek ott két éven át cseh iskolákba jártak.

Az egész idő alatt testvéri szeretet tartotta össze környékre hozott embereket. Mire kitavaszkodott, az egész Podbořany-i járásban ismerték, ki hová került. Vasárnapoként, aki tudott, útrakelt meglátogatni a közeli rokonokat, magyarokat. Nem számított, hogy az idegen. A Szudéta-vidék félig üres falvaiban szétszórt magyarság példamutatóan összetartott. Gyalog, kerékpáron vagy kocsin még a hetedik faluban is fölkeresték földijeiket, hogy egymást lássák, egymással magyar szót válthassanak. Kár hogy az együtve tartozásnak ez a szép példája az itthoni életben nem folytatódott.

Amíg Szeliben a jövevények keserítették az itthon maradottak életét, a cseh részekben propagandaakciót szerveztek 1948 májusában a magyarok megnyerésére, hogy Csehországban maradjanak. Azzal az állítással akarták őket megnyerni, hogy Szlovákiában már nincs vagyonuk, nincs miből megélni, míg Csehországban előnyös feltételek mellett gazdaságokat kaphatnak. Ezekre a gyűlésekre mindenki elment, mert azt remélte, vége szakad végre a megalázó szolgamunkának. Felszólították a szelieket is, írják alá, hogy Csehországban maradjanak, s megkapják az állampolgárságukat. Ezt az állam kész megtoldani bizonyos földtulajdonnal is. Am az egybegyűltek egyhangúlag elutasították ezt az ajánlatot.

* Ezek másolatát lásd a dokumentummellékletben

– Engedjenek haza!!! – kiabálta a tömeg. – Nem kell idegen vagy, a sajátunkat akarjuk. – Nem leszünk cselédek!!! – Odahaza szabad emberek voltunk!!!

A deportáltak ebben a kérdésben a prágai magyar konzulhoz fordultak segítségért, de az nem sokat tudott segíteni sorsukon. A magyarok zöme elhatározta, ha nem mehet vissza saját otthonába és nem kapja vissza vagyonát, átköltözik Magyarországra, mert honfitársai között akar élni. Habár egy évre szólt ez az „önkéntes munkavállalás” – legalább is ezzel palástolták a törvényteleniséget, s a csehek is úgy tudták, önkénteseket kaptak az államtól, akikért még 1500 korona fejpénzt is kapott a gazda. – a végén 26 hónapig tartott ez a kényszerű munkavállalás. Ez idő alatt három szeli polgár halt meg idegen földön. A cseh gazdáknak jól jött a magyarok segítsége, ezért mikor törvényesen haza indulhattak, sok helyen különféle cselekkel vagy erőszakkal vissza akarták tartani a haza készülőket.

A deportáltak sorsán az sem segített, hogy 1948. február 25-én a Kommunista Párt átvette a hatalmat. Minden maradt a régiiben. Aki nem bírta a rabszolgasorsot, hazaszökött. Egyik alkalommal 17 hazaszökött szeli családot keresett a csendőrség, de eredménytelenül. Itthon az elhurcolt magyarok házaiba Liptóból, a Rózsahegyől nem messze Lučkyból érkeztek ide szlovák családok, vagyis bizalmiak. Ezeket mi csak rózsahegyieknek nevezzük a mai napig, ugyanis néhány itt maradt közülük. Ezek a bizalmiak a lipitói hegyvidék lakosságának legszegényebb rétegéből lettek ide irányítva, az általuk aranybányának tekintett alföldi tájra, ahol lelkiismeret-furdalás nélkül beültek a meleg magyar otthonokba, várva az isten áldását vagy az állami támogatást. Mivel földet kevesen kaptak és gazdálkodáshoz sem igen értettek, az itteni mesterségesen fenntartott munkanélküliség őket is sújtotta, csak tengődtek. Bútoruk alig volt, az üresen maradt másik szobában tartották a szárnyasokat, kecskéket.

Járásunkban a Csehországba hurcolt magyarok után visszamaradt állatállománynak és vagyonnak őrzésére ezeket az ideiglenes bizalmiakat jelölték ki. Az ő dolguk lett volna megvédeni a magyar vagyont, ehelyett ők lettek tolvajokká. Kinevezésük után második-harmadik napon eltűntek, magukkal vittek mindent, amit értek. Távozásuk után új bizalmiak jöttek. Így vált Csáki szalmájává, prédává a magyarok kis vagyonkája. Az új honfoglalók a kapzsiság és az irigység tettvágyával özönlöttek el tájainkat. Őket a bosszú, az erőszak és az embergyűlölet központi sugallata ösztökélte erre a lelketlen szerepre. Élődsi szolgalelkek jöttek, mások vagyonára áhítózza.

A deportálás, ahogy azt a kitervezői elgondolták, a reményeik szerint megtette a hatását. Az embertelen népmozgatás nemzetközi leállítására, 1947. február 25-e után nemsokára, április 7-én már indultak is a magyar kitelepítettek szerelvényei dél felé. A kitelepítésre kijelölt család a Pozsonyban tartózkodó magyar meghaltalmazott révén értesítést kapott az előrelátható bevagonírozás napjáról, hogy legyen ideje minden ingóságát, amit a szerződés értelmében magával vihet, szállításra előkészíteni, esetleg becsomagolni.

Ingatlan vagyonára az összes igazoló okmányokat be kellett szerezni. Az itt maradó ingatlanról a szlovák-magyar vegyesbizottság leltárt készített, ebbe belefoglaltak minden tárgyat, ami a hátrahagyott telken marad, a kapufélfától a legutolsó kerítéskaróig. A kétnyelvű leltár Szlovákiát megillető másolatait a pozsonyi kerületi levéltárban őrzik. A módosabb gazdák 12-15 vagon is megraktak értékeikkel, nem úgy az idetelepülő szlovákok, akik közül néha három család is jött egy vagonban. Erre mondta ironikusan a nép „*Megy a kincs, jön a nincs*”. A kitelepítettek odaát teljesen idegen világba csöppentek, a felsőszeliek túlnyomó többsége a dombos Baranyába került a svábok helyére. Ott tudatosan szétszórták őket több mint 30 településre, elszakítva szülőt gyerekeitől, testvéreket, ismerősöket, jó szomszédokat egymástól, ahol alig maradt esélyük régi életük folytatására. A sík alföldi tájról, hegyes, dombos borvidékre kerültek.

Felsőszeliből 1947. április 27-én indították az első transzportot, utána majdnem naponta indítottak szerelvényt, néha kettőt a galántai állomásról. Egy szerelvénybe a családok száma 7-21-ig terjedt, a tehervagonok száma pedig 29-75 között mozgott. Elvittek 310 családot, benne 1321 személyt, 247 házból 276 gazdaságot. Összesen 24 transzporttal 1331 tehervagonban vitték át a mozdítható értékeket. Átvittek: 7 traktort, 7 cséplőgépet, 3 gőzgépet és egy teherautót. Az elkobzott gazdaságoknál közel ugyanilyen arányban maradtak nagygépek, ezeket az alakuló gépállomás foglalta le. Itt hagytak 1500 hektár földet.

Az újabb honfoglalók a magyarországi szlovák önkéntesek 1947. május 5-én érkeztek zömében Tótkomlósról, őket azóta is csak „tótkomlósiak”-nak nevezzük. Miattuk kellett itt hagyni egy virágzó mezőgazdaságot az elzavart magyar gazdáknak. A mi gazdáink földszeretete alakította ki itt sokszázéves munkával ezt a megirigyelt gazdag „Kánaánt”. Keserű szájjal hagyták itt ezt a virágoskertnek beillő határt, melyet apáik és ők maguk virágoztattak föl. A határt az utolsó barázdáig föltörték, 1920-ban a

készülő földtörvény elől megvették a Benyovszkyak itteni 545 holdas birtokát, majd Eszterházy Ernő hidaskúrti, vezekényi és tallósi birtokából ugyanennyit, kiterjesztve így a szeliek birtokát egészen a települések széléig.

A komlósiaknak azt ígérték, hogy innen mindenkit kiszuppolnak. Az a szomorú tény, hogy Negyed település után – ahonnan 529 családot telepítettek ki – tájainkon Felsőszeli következik 310 kitelepített családdal. Ez a magas szám onnan ered, hogy nagyon sok komlósi korábban már járt Szeliben. Felsőszeli négy majorságába már száz éve többszáz szlovák summás járt le nyaranta szezonzmunkára, nagy bánatára a helybeli munkásságnak. 1938-ban bizvást remélték, megjavulnak a munkalehetőségek, hiszen fönti szlovákság már nem járhat. De csalódtak, mert az uradalom az Alföldről, Tótkomlósról hozott szlovák summásokat, akik hat éven át idejártak. Itt ismerték meg az itteni bőtermő földet. Az idetelepült 324 szlovák család 98 százaléka Tótkomlósról települt ide, sőt még a Békés megyei szlovák áttelepülési bizottság 5 tagja is. Az új telepések nyomban megszüntették a kormánybiztosi funkciót és nemzeti bizottságot alakítottak, vagyis átvették a hatalmat.

Ebben a minőségükben első teendőjük a magyar vonatkozású iratok megsemmisítése volt. A tűzoltószertár mellett, a Dudvág partján napokig égett a máglya. Tűzre vetették a falu könyvtárát, az irattárt, mindent, ami a magyar múlttal volt kapcsolatban. Ezzel az volt a céljuk, hogy kitöröljék a falu magyar múltját, ne maradjon semmi nyoma, hogy itt közel ezer éve magyarok laktak. 1947-ben két turnusban telepítettek májjustól júliusig és szeptembertől novemberig. A kijelölt családok házából kihallatszott a ládák szögelése, mint temetéskor a koporsók zuhogása. Sírás, búcsúzkodás volt napirenden, miközben a jövevények kóstolgatták a prédát, kinek milyen konc jutott, cserélgették a házakat a rang és az ismeretség függvényében. Mivel leginkább kisparasztok és nincstelen fiatalok érkeztek, az államtól a kezdésre segítséget kaptak ólat, lovat, gazdasági szerszámot, köpenyt, gumicsizmát. Ám ennek ellenére nem indult meg a pezsgő munka a megszerzett birtokokon. A korábban példásan megművelt határ elhagyatottan termeli a gyomot és gázt. A elmenőknek már nem érdekük, akik jöttek, ők még egyelőre a babérjaikon ülnek. Elárvult a határ, elcsendesült benne a dal, a dolgos múltnak vége.

Mivel a beígért álom, hogy innen minden magyart kiszuppolnak, nem vált valóra, a komlósiak csalódottságukból nehezen ébredtek, mert így csöbörből vödörbe estek, mivel itt is magyarok közé kerültek. Az a megszorítás, hogy megszüntették a kisipart, a kereskedelmet, az ipari gócpontok innen távol estek, őket is érintette. Így csupán a föld maradt, ahhoz pedig se gazdasági felszerelésük, se pénzük nem volt. Az itthon maradt magyar munkásságnak se tudtak kenyeret adni. Biztonságukra 6-8 tagú csendőrszolgálatot állítottak fel, de hogy a biztonságuk nagyobb legyen, 50 tagú tűzoltóságot állítottak föl, amely a közbiztonságot is segítette. A kapott uniformisban parádézta, mintha nem is lenne más ruhájuk. Ezeket a tényeket azért ecsetelem, hogy kissé belelássunk új birtokosaink lelkivilágába.

Mivel az a gondjuk, hogy minél kevesebb magyar maradjon a faluban, akadályokba ütközött, elkerülhetetlenek lettek a súrlódások az őslakosság és a komlósiak között, ezek többször verekezésbe torkollottak. 1947 karácsonyára a betelepülők nagy része már megérkezett, ennek öröme a szlovák ifjúság István-bált rendezett a szövetkezet nagytermében, a tűzoltóság pedig a szomszédban a néhai Salamon-kocsmában.

Az ifjúság báljára békülési szándékkal az a néhány magyar fiatal is elment, kiket a sors megkímélt az elhurcolástól. A szövetkezet nagyterme egy hosszú síkatorszerű udvarra nyílik, itt az illemhelyek leghátul voltak az épület végében. Ott valaki elsütött egy revolvért, ezt a rendezőség meghallotta. Hogy micsoda félelemben élhetett a jövevény társaság? Arra az intézkedésük utal. Nyomban riadóztatták a csendőrséget, a tűzoltóságot. Mindkét bált leállították, majd körülfogták a kocsmát, lélek az ajtón se ki, se be. A forradalmat szimatoló társaság a karhatalommal karöltve berontott a táncterembe és kizavarta a szlovákokat és a nőket. Huszonegy süldő magyar legényke maradt a csatatéren, Az idősebbje még fogságban vagy a levették valahol nyugaton várta a hazatérést. Közel 50 tűzoltó és 8 csendőr megmotozta a fiatalokat, hat idősebbet kiválasztott és fölküldte a színpadra. A maradékot szintén kizavarta a kocsmából, még annak a tájékról is, de fegyvert nem találtak. Ezután egyenként kiengedték a félreállított magyarokat, és elköveték legnagyobb gyávaságukat a rendezők. Amint egy-egy fogoly kilépett a teremből a hosszú udvaron kétfelől sorfalat állt tűzoltók addig verték kézzel, bottal, kötéllel és baltanyéllel, amíg ki nem támolygott a kapun. (...)

A kitelepítés szomorú eleme a történelemnek, ezt az igazságtalanságot nem lehet elfelejteni, hiába kaptak a szeliek odaát néha nagyobb vagyont, a szülőföld elvesztése fájó pont maradt életük végéig.

Az utánuk maradt űrt valóban nehéz betölteni, az összetartozás fonalát eltépni, a szülőföldhöz való ragaszkodást elhomályosítani több mint 50 év sem tudta. Az ősi fészkekből kiragadott családoknak az első bizonytalan évek örökkévalóságnak tűntek. Néhol évekig becsomagolva álltak a bútorok a folyosón, hogy ha kell haza indulni, készen legyen. Köszönésük csak így szólt: „Mikor megyünk haza?” Az alföldi részekre került szeliek sok helyen olyan tanyákra kerültek, ahol a szekrényt nem lehetett föllállítani, olyan alacsony volt a szoba.

Aki szerencsésebb volt, azt is a lelke mélyén a honvágy gyötörte, az idősök soha nem hitték el, hogy ez az állapot sokáig tarthat. Évekig ezzel a rögeszmével éltek, csak a szülőfalut siratták. Szentül hitték, rövidesen hazakerülnek. Hiába vártak, a hazajutás reményét sokan a sírba vitték. Volt olyan, aki a svábbal egy évig együtt lakott és látnia kellett annak kegyetlen elhurcolását, keserves sírását, halálos fenyegetését. Sok helyen a svábok úgy tudták, hogy a mieink önként erőszakkal mentek hegyibük.

Az itthon maradt családok is bizonytalanságban éltek az új honfoglalók között. Munka számukra nem volt, gyermekeiknek már negyedik éve nem nyitottak magyar iskolát. A folyamatosan érkezők már többségben voltak és minden hatalmat megragadtak a faluban. A magyarság a saját falujában másodrendű polgár lett. Az elszakított sorstársaikkal szilárdan tartják a rokoni, baráti vagy szomszédi kapcsolatot, ha odaát meghal egy régi szeli, Felsőszeliben is elsiratták a harangok.

1949. január 1-jén a fogyasztási szövetkezet nagytermében összegyűlt magyarságnak visszaadták az állampolgárságot. De a beneši dekrétumokat nem törölték el. Megindult a tanítás a magyar iskolában. Február óta kezdtek hazaszálligózni a deportáltak. A többség március közepén érkezett. Szabadulásuk után kezdődött a második kálváriájuk. Házaikból vonakodtak kiköltözni az oda beültetett rózsahegy szlovákok, pedig a hazatérés most már törvényes volt. Ezért március 21-én 118 visszatért magyar család kérvényezte a Szlovák Szociális Megbízott Testülettől háza visszaadását.* Ennek ellenére a visszaköltözés nagyon vontatottan haladt: 1949 őszén még 31 család nem tudott beköltözni saját lakásába. A visszakapott lakások siralmasan néztek ki. A két évig tartó mostoha használat számtalan javítanivalót hagyott rajtuk. Némelyik rózsahegy-i tudatosan pusztította annak állagát, mivel tudta, itt kell hagynia a számukra szép kirándulást. A hazatérteknek a nulláról kellett kezdeniük, itthon maradt értékeik, állataik szétprédálva.

Idehaza csak a majorsági munka segített valamit. Habár már volt állampolgárságunk, az üzletekben és irodákban csak véletlenül találtunk magyart. A magyarellenesség és bizalmatlanság tovább élt, mint a hathatós korábbi magyarellenes propaganda gyümölcse. A front óta eltelt öt év alatt magyart nem vittek katonának, nehogy fegyver legyen a kezében. Csak 1951-ben engedett a bizalmatlanság. Ekkor egyszerre 400 magyart hívtak be katonának Felsőszeliből. Alig értek haza a deportáltak, nyomban új deportálást tervezett az állam, JUH (Dél) fedőnév alatt. Ebben mitőlünk nyolc családot jelöltek ki, nagyjából azokat, akiknél vagyonelkobzást végeztek. (...)

Táblázatok

1. Felsőszeli 1948-49 évi veszteségei

Csehországba deportáltak	1013 személyt
Magyarországra kitelepítettek	1321 személyt
Munkatáborba, bányába vittek	138 személyt
A falu háborús vesztesége	283 személy
Nyugatra szökött	35 személy
<hr/>	
Hiányzók száma összesen:	2790 személy
A falu lakossága 1940-ben	3950 személy
Az otthon maradt lakosok száma 1948-ban	1160 személy

* A kérvényt lásd a dokumentummellékletben.

2. Csehországi deportálások a Galántai járásban

Település	ház	család	személy
Kosút	1	2	11
Királyrév	2	5	23
Diószeg	12	25	74
Tallós	24	48	246
Hidaskürt	22	51	254
Kismácséd	38	58	234
Vezekény	40	69	244
Tósnýárasd	-	70	295
Vizkelet	42	69	381
Nádszeg	56	76	315
Nagymácséd	96	149	599
Taksony	121	164	765
Felsőszeli	159	240	1013
Összesen	613	1022	4459

3. A lakosságcsere keretében kitelepített családok száma a régi Pozsony megye településein

Negyed	529	Dunaszerdahely	70
Felsőszeli	310	Vezekény	80
Farkasd	299	Galánta	79
Alsószeli	202	Nagymácséd	78
Pered	201	Sellye	76
Diószeg	181	Hidaskürt	71
Deáki	179	Kismácséd	58
Szenc	166	Feketenyék	48
Ligetfalu	157	Királyrév	47
Nagyfödemes	140	Tallós	46
Pozsony	129	Oroszvár	45
Taksony	125	Vizkelet	38
Zsigárd	125	Kajal	33
Jóka	107	Tósnýárasd	29
Püspöki	103	Kosút	24
Somorja	96	Eperjes	20
Fórév	91	Vágkirályfa	20
Nádszeg	88	Vága	12
Nagymegyér	84		

FELVIDÉKIEK KITELEPÍTÉSE GYÖNKRE 1947-1948.

Szüleimmel és Rózsa húgommal 1948. április 30-án délelőtt rakodtunk be a megyercsi vasútállomáson, és május 12-én, több mint egy hetes tehervagonokban eltöltött utazás után érkeztünk meg Gyöngyösre. Új otthonomban 1948. szeptember 1-jétől tanítói kinevezést nyertem, és nyugdíjazásomig itt dolgoztam és a mai napig is ebben a községben élek. A tanítóképzőt Komáromban kezdtem 1938/39-ben, majd tanítói oklevelet 1943-ban Léván szereztem meg. A tanári képesítést már a pécsi Pedagógiai Főiskolán szereztem 1956-ban. Szülőfalumban, illetve a csehszlovák területeken a világháború után tanítóként már nem alkalmaztak, mert a magyar iskolák megszűntek, és 1946-tól fehérlapos, áttelepítésre váró család voltunk.

Szülőfalum, Megyerics község Komáromtól északi irányban tizenöt kilométerre Ekel és Keszegfalva vonalában az öreg Duna és a Vág-Duna között található. A község lakosai magyar nemzetiségűek. Községünkhez tartozott a két kilométerre lévő Violin puszta (Hegedűs puszta), amely a település külön iskolával rendelkező szlovák része volt. 1920 és 1925 között települtek szlovák lakói községünk határába. Mivel számuk kevés volt (330 fő), így közigazgatásilag Megyericshez tartoztak. A község lakosainak száma 1947. május 20-án 1449 fő volt. Ebből a szlovák nemzetiségekhez tartozók száma Violinban 330 fő. Vallás szerinti megoszlás a községben: római katolikus 534, református 514, evangélikus pedig 71 fő. A szlovákok mind katolikus vallásúak voltak. (...)

A község lakói túlnyomó részben törpe birtokosok, falusi nincstelenek, kevés középbirtokos. Mindannyian a földtől remélték a megélhetést, a boldogulást. Iparosok csak a legszükségesebbek éltek a faluban: asztalos, ác, kovács, kőműves, cipész, nádverő, és daráló malmos. Vegyeskereskedő Semsei László és Dusa Rudolf, vendéglős-kocsmáros pedig Semsei László volt. Korábban, két zsidó kereskedő – Friem Ignác és Friem Sándor – is a faluban működött, de ők még a háború előtt elköltöztek a faluból.

Két iskola működött a településen, külön épületben, külön két-két nevelővel. Egy katolikus és egy református. A falu közepén emelkedett a viszonylag kis méretű református templom, melyben Sohár Kálmán református lelkész szolgált. A katolikus lakosság a szomszéd községbe, Keszegfalvára járt át vasárnapi misére, mivel katolikus templomunk nem volt. A házak többsége nádfedeles, gémes kúttal, nagy udvarral, istállóval, fészerral, pajtával voltak ellátottak.

A második világháború befejezése után ismét a trianoni határvonalak váltak érvényessé. Ez azt jelentette, hogy a felvidéki magyarok lakta területek ismét Csehszlovákiához kerültek. 1945. április 5-én a csehszlovákiai kormány Kassán meghirdette programját, melynek 8. fejezete kimondta, hogy a csehszlovák köztársaságot a német és a magyar kisebbség felszámolásával szláv nemzetállamként kívánják újjáépíteni. Másfél hónappal később a köztársasági elnöki dekrétuma a németeket és a magyarokat megfosztotta állampolgárságuktól. Elkezdődött a két kisebbség jogfosztásának, üldöztetésének korszaka.

A csehországi kényszermunkára deportált megyericsiekről Sohár Kálmán református lelkész tájékoztatót. Kivételesen nélkül mezőgazdasági vidéken voltak elhelyezve, részben uradalmakban, részben kisebb gazdaságokban mint kommercializációs cselédek. A Szudéta-vidéken ezekből a magyarokból nincsenek, vagy csak elenyésző számban. Legsűrűbben az Elba menti síkságra kerültek, a határvidék felé számuk fokozatosan csökkent. Megyericsből 50-60 személyt vittek el.

A deportálás 1946. november végén következett be, amikor éjszaka teherautók jelentek meg az előre kijelölt házaknál. Három napi élelemmel, kevés ingószákkal, ruházattal összegyűjtötték azokat a családokat, akik nem voltak áttelepítésre kijelölve. Ezek az emberek földdel nem, vagy csak igen kevés földdel rendelkeztek. Incidensről nem hallottam, hiszen a védtelen családok az erőszakkal szemben tehetetlenek voltak. Másnap a faluban félénk suttogással mondogatták egymásnak az otthon maradtak, ki hiányzik, kit vittek el. Előfordult, hogy két-három személy az útról hazaszökött, vagy más helyre bujkált el.

A lakosságcsere keretében a felvidéki magyarok kitelepítése Magyarországra 1947. április 12-én kezdődött és 1948. december 22-én fejeződött be, bár szórványosan még a következő év folyamán is történtek áttelepítések. Az áttelepítés végrehajtása előtt a községben kisebb csoportokban idegen emberek

* Dusa Gáspár nyugdíjas tanár a csallóközi Megyericsen született 1922-ben.

jelentek meg, akik Magyarországról jöttek Békés megyéből Tótkomlósról, Pitvarosról és környékéről. Feltűnően nézegették a házsámokat, házakat, portákat és amelyiket megfelelőnek tartották azt megjelölték. A helyi szlovák hatóság engedélyével az áttelepüléskor a megjelölt házba beköltözhetnek. A költözők ösztönzésére vall, hogy a családi ház elhagyása után egy-két órájára már a betelepített magyarországi szlovák családok foglalták el a lakást. Ezek az emberek egymás között is magyarul beszélt. A szlovák hatóságok szlovák nyelvi tanfolyamokat rendeztek számukra, hogy folyamatosan szlovákul tanuljanak meg beszélni. Az áthozott ingóságuk igen csekély dolgokból állt. Rendszerint egy teherautó rakományból tevődött ki, amit kevés bútortételek, baromfi és egy-két kecske jelentett.

Közvetlen a háború utáni időszakról a közigazgatást a községben a *Národný výbor* (*Nemzeti Bizottság*) látta el, élén a *starostával*, bíróval. A nagyobb üzemek vezetői mellé felvigyázót – *správčát* – állítottak, aki az állam érdekeit képviselte. Magyar iskolák nem működtek. Az iskolák szlovák nyelven nyíltak meg ott, ahol tanító volt. A zűrzavar nagy volt ebben az időben, hiszen a telepítés híre, riadalmá állandóan ott lebegett minden magyar család környékén.

Az iskolás korú gyermekek egy részét a szülők Magyarországra hozták, hogy a tanulásban el ne maradjanak, vagy az ott maradt magyar tanítókkal magán úton taníttatták. Ezek a gyermekek egyszerre több évfolyamból is letették az osztályvizsgát. A nagyobb része természetesen nem tanult, ők az áttelepítés után próbálkoztak koruknak megfelelő osztályvizsga letételével. Ezt a magyar tanügyi hatóságok hatékonyan segítették.

A lakosságcsere-egyezmény aláírását követően, 1946 tavaszán elkezdődött a helyi víboroknál az áttelepítésre javasolt személyek, családok összeírása. Elsősorban azok jöttek számításba, akiknek családi házuk, földtulajdonuk volt. Az összetartozás érzését lassan a bizonytalanság érzése váltotta fel a község lakosságában. Egyre jobban kiéleződtek a családi problémák is. Megtudták, hogy kit telepítenek át, ki marad. Így történt meg a családok, szülők, nagyszülők szétszakítása. Az idősek maradtak, a fiatal családok áttelepítésre kerültek.

Voltak vagyonosabb helyi lakosok, akik vagyonuk elvesztését féltették és próbáltak visszamaradni úgy, hogy aláírták az állítólagos szlovák származásuk igazolását kérelmező reszlovakizációs íveket. Ezeket az embereket a falu lakossága megvetette, nem jó szemmel nézték a sorsukba már-már beletörődő magyar családok. A telepítés helyéről sem volt még tudomása az áttelepülőeknek, csak annyi, hogy a kitelepített németek helyére és az áttelepülő szlovák családok helyére kerülnek. Ez is növelte a bizonytalanság érzését. Az összeírások után kiosztásra került az úgynevezett fehérpap, ami azt jelentette, hogy hivatalosan is áttelepítésre van kijelölve a személy vagy család. A telepítés megkezdéséig több alkalommal is volt vagyoni összeírás, leltári felvétel magyar és szlovák részről egyaránt.

Szeretném bemutatni a község lakóit, felsorolva a jellegzetes családneveket. Voltak családi nevek, amelyeket többen is viseltek. Valamennyi család református vallású volt. Például *Balogh* István, András, Kálmán, Károly; *Bese* Károly, István, Kálmán, Gyula, Dezső, Lajos, Imre, János; *Toma* Károly, Jenő, Lajos, Géza; *Beke* Lajos, Gyula, Béla, László, Dániel; *Kotton* Sámuel, József, András, Gyula, Károly; *Farkas* Károly, Ferenc, Gyula, Dezső, Gáspár, Géza, János, Pál; *Szoboszlai* Elek, Zsigmond, Pál, Károly, Máté, Jenő; *Berecz* István, Pál, Zsigmond. Kisebb család is szép számmal akadt: *László* Ferenc, Péter; *Jakab* Ferenc, Ede; *Kemény* Zsigmond, *Forgács* Jenő, Károly; *Sohár* Kálmán, *Göcze* Lajos, *Czöpek* István, *Váradi* István, *Kiss* Ede, *Bartalos* Imre, *Horváth* Károly, *Szente* Antal, *Gyula*, *Szedes* Károly, Jenő; *Szi* Ferenc. Római katolikus családok voltak: *Kasznár* Gáspár, Gyula, Géza, József, Vince; *Ilcsik* János, Imre, *Kovács* Imre, Géza; *Dusa* Gáspár, Rudolf, Antal, Kálmán, István, László Ferenc, Béla; *Herdics* János, Ferenc, Antal; *Lengyel* Sándor, Ferenc; *Semsei* László, Zoltán; *Lovász* Kálmán, István; *Árvai* Sándor, Zoltán; *Fanó* Géza, Sándor; *Kosztolányi* Gáspár, Gyula, Béla; *Závodszi* János, Lajos, Gyula; *Molnár* István, *Putyera* Jolán, Irma; *Agg* István, *Laki* József, *Bedecs* Dezső, József, *Németh* Lajos, *Tóth* Ignác, *Cunyi* Ferenc. Természetesen még többen is laktak a faluban, de nevük emlékezetemben már kissé elhomályosult.

Ahogy közeledett az áttelepítés ideje, úgy nőtt a lázas készülődés. Nagy rakodó ládák készítése, szegelés, ruházat, iratok rendezése, kisebb és nagyobb házi értékek becsomagolása, szalma, széna bálákba való kötése, fáfűrészelés, zsákok varrása, gabona és takarmányfélések zsákokba, ládákba való mérése, stb. A szomszédok, ismerősök ilyenkor szívesen segítettek, hogy az indulás idejére rendben legyen minden.

A költözés-berakodás napját előre pontosan meghatározták, erre az időpontra megfelelő mennyiségű üres vagon állt a költözők családok rendelkezésére. Magyarországról nagyméretű pótkocsis teherautók jöttek, ezek álltak be az udvarokba, ezekre raktuk fel az ingóságokat, ládákat, állatokat, ezek vitték ki az állomásra, hogy ott ismét átrakodhassunk a részünkre kijelölt tehervagonokba.

A rakodások alkalmával nem egy helyen kisebb nézeteltérések voltak a jelen lévő szlovák ellenőrök és a berakodó magyar családok között. Például egy-két felszerelési eszközt nem engedtek feltenni az autóra. Ezekben az incidensekben a megoldást a jelen lévő magyar sofőrök jelentették, akik határozott fellépésükkel döntöttek és a szóban forgó anyag, felszerelés gyorsan felkerült az autóra. Jólesett a szíves segítség.

Elérkezett az utolsó teherkocsi indulása is. Lassan kigördült abból az udvarból, melyet nagyapáink hagytak ránk, mely szülőházunk volt. Könnyes szemmel búcsút intettünk a szülőföldnek, a kedves, fáknak, bokroknak, falunak, ismerősöknek, rokonoknak. Bizonytalan, de mégis biztató reménységgel indult el a hosszú szerelvény, melyen nyolc-tíz család ingóságai várták az új otthonba való elhelyezésüket.

Megyercsről Komáromba, majd onnan Érsekújvárra, Párkányon keresztül Szob határállomáson jöttünk át Budapestre. Itt az első vagonirányítónál a Békés megyei Medgyesbodzás és Elek községek nevét olvastuk. Majd egy-két napos rendező-pályaudvaron töltött idő után megváltozott menetirány. Tolna megyébe Hőgyész kirakóállomásra irányítottak bennünket, majd innét két napos várakozási idő után visszairányítottak a szomszédos Keszőhidegkút-Gyöngy vasútállomásra, mint végleges kirakóhelyre. Itt már várt a helyi Telepítő Bizottság (Vincze György volt a Bizottság elnöke) és a hozott leltár arányában elkezdődött az üres lakóházak kiutalása Gyöngyre, valamint a környező községekbe.

Megyercsről Gyöngyre a következő családokat telepítették: Semsei László, Semsei Zoltán, Tóth Ignác, Dusa Gáspár, Dusa Rudolf, Dusa László, Kasznár Gyula, Závódszki János, Závódszki Lajos, Farkas Ferenc, Farkas Géza, Farkas Dezső, Jakab Ede, Bartalos Imre, Szoboszlai Elek, Szoboszlai Máté, Simig Imre. Megyercsről Gyöngyön kívül több más községbe is telepítettek családokat.

Szakadátára: Ilcsik Imre, Németh Lajos, Bercz Zsigmond, Dusa Kálmán, Czunyi Ferenc;

Mórra: Molnár Sándor, Kannár Gáspár, Végh Ferenc;

Udvariba: Szoboszlai Pál, Szoboszlai Károly, Farkas Károly, Farkas Zsigmond, Forgács Lajos, Sente Gyula, Sente Antal, László Péter;

Belecskára: Herdics János, Herdics Ferenc, Herdics Antal, Lengyel Sándor;

Isztimérbe: Ilcsik János, Horváth Károly; Pustavámra: Kiss Ede, Sohár Kálmán, Csöpek István, Vasi András;

Nagyigmándra: Kasznár Gáspár, Kasznár Géza, Kasznár Vince;

Szőnybe: Kasznár József, Kasznár Géza; Nagyszékelyre: Szeder Károlyné, Sente Gyula, Horváth Sándor, Toma Géza.

Természetesen vannak családok, akik szétszéledtek az ország területén, beköltöztek a fővárosba vagy elkerültek az Alföldre és beolvadtak a városok, falvak közösségeibe.

Más felvidéki településekből Gyöngyre telepítettek nevei:

Keszegfalváról: Nagy István, Kottai Károly, Kondé Lajos, Kondé Ráfael, Sajkovicz András, Sajkovicz Dezső, Lengyel J.

Perbetéről: Gyén András, Gyén Miklós, Bathó Ernő, Pálincás Márton, Pálincás Jónás

Érsekújvárból: Erdész Károly, Erneszt István, Csudai József (Zseliz)

Jókaról: Nagy Sándor, Nagy Árpád, Nagy János és Nagy László; Kiss Elek, Görgy István, Tesinszki István

Nagysallórol: Mészáros Gyula, Mészáros Géza, Raczkó István

Martosról: Balla András, Balla Tibor, György István, Ötvös István

Zsitvabesenyőről: Furuglyás Géza, Kecskés Géza, Bartal Antal, Bartla Géza, Szollár Menyhért, Pridalkó Géza, Horváth Géza, Uzsák István, Recska János, Recska Lipót, Bálint József

Nemesócsáról: Maros Béla, Bajcsi J., Bernát

Ekelből: Szabó Szidónia, Szabó Ferencné

A felsoroltak közül néhányan már nem tartózkodnak a községben, más vidékre, településre mentek, vagy időközben elhaláloztak. A mi családunkat Gyöngyre telepítették a József Attila utca 522. szám alatti házba, mely Steitz János helybeli sváb lakosé volt. Őt nem telepítették ki, csak másik kisebb házat jelöltek ki részére. Amikor megérkezett az első teherautó az udvarba, a régi tulajdonos még a lakásban volt kevés

holmijával. Csendes tudomásulvétel után elköszönt és átadta a lakóházat. A ház az 1900-as évben épült, vert, tömött falai egy méter magasságig vizesek voltak. Nehezen, de beletörődtünk ebbe a rossz cserébe, az otthonhagyott új, 1936 és 1938 között épült házunk helyett. A kirakodás, helykeresés után egy hét múlva megindult a földosztás. Az áttelepült lakosok 10-15 kataszteri hold földet kaptak a község határában. Igavonó állataink igen nehezen szokták meg a húsz-negyven méter magas dombok művelését. A dülő utakon sokszor előfordult, hogy felborult a megrakott kocsi, vagy elszaladtak a lovak, összetörték a kocsit.

Alig szoktuk meg földjeink helyét, művelését, megalakult a községben az első termelészövetkezet, ide még kevesen léptek be, de 1959-ben már mindenki a tsz-t választotta. Igaz sok rábeszélésre volt szükség, de elindult a község a közös gazdálkodás útján. Három tsz alakult: a Petőfi, a Béke és a Vörös Csillag. Az egyesülés után a Petőfi Tsz fogta össze a község lakosságát és művelte földjét.

Az 1950-es években megindult a kulturális élet is. Lassan kezdett összeszokni a sok helyről Gyöngyösre letelepedett nép. Így Gyöngyös lakossága a betelepített felvidéki családokból, az itt maradt sváb és magyar lakosokból, az Alföldről ide települtekből (Csorvás, Kisköre), erdélyi menekültekből, délvidékről ide telepített csángókból tevődött össze. Az egymás megismerését és megbecsülését segítették a művelődési házban bemutatott táncok, színelőadások, székely-felvidéki és sváb lakodalmas, járási kulturális bemutatók, vetélkedők. Az emberek egymás iránti megbecsülését saját munkájuk szabta meg, ez lett az értékmérő, így indultak be a társadalmi szervezetek is.

Az 1946-48-as időszak sok bajnak és panasznak volt a forrása, de megelégedés hangját is meg lehetett találni azokban a megnyilatkozásokban, melyek egyrészt az áttelepítést végző hivatalos tényezők, másrészt az áttelepítettek részéről hangzottak el. Hosszú ideig tartott, amíg gyökeret eresztettünk, de mára kialakult Gyöngyös az új közösség. Hiszen nem az a fontos, hogy ki honnan jött, hanem hogy építsük ezt a hazát.

Persze az ember nehezen szokja az új környezetet. „Kaptunk szőlőt, bor is van, de nincs benne nóta!” – mondták az áttelepült megyercsiek Mórton (Kaszvár Vince). Ez a szólás mélyen jellemezte a hangulatot. Még sokáig nem találták helyüket az áttelepültek, nem tudták megszokni a Dunántúl hepehupás, dombos-tájas tájait. Szinte minden nap haza, a régi házra, az otthoni tájra, vidékre gondoltak.

Ezt csak tetézte az egymásnak suttogva mondogatott hír: „... rövidesen hazamegyünk! Vissza lehet menni!” Gyöngyösön a helybeli lakosok többsége kárörvendve nézte vergődésünket, kárunkat, bajunkat. Megmosolyogták kezdeti tévedéseinket, hibás döntéseinket, kudarcainkat. Például ha feldőlt a szénával megrakott kocsi a domboldalon, ha elszaladtak a lovak a kocsival, ha savanyú lett a bor. „Felülről jött „jöttmentek”, minek jöttek ezek ide?”

A pártbeliek sem törődtek senkivel. Jó lett volna az együttérzés, a megértés, a biztatás, a mellénk állás. Csak voltunk, mint aki magára van hagyatva – majd lesz valahogy. Telepítés idején hivatalos egyének azzal nyugtatták az áttelepülteket, hogy a leltár értéke szerint fognak adni házat, ingatlant. Ha ez nem sikerül, úgy a magyar állam forintban kiegészíti és kifizeti a különbséget. Vártunk, vártunk, de nem így történt, a kiegyenlítés elmaradt. Nehéz volt az élet. A boltokban, vásárban szinte volt minden, de pénzünk az nem volt, és drága volt minden. Nagyon sokat kellett dolgozni, hogy legyen betevő falat és még másra is jusson.

Ezért nehezen ment az első tszcs-be való belépés. A közösben sem volt eredmény, csak dolgozni kellett, a tsz nem tudott fizetni. Így most már az eddig még háznál lévő kocsi, ló sem volt a gazda tulajdona. Ez nem lehetett vonzerő. A faluban sokan szedték a sátorfájukat és elköltöztek más vidékre: Semsei László, Zoltán, Kondé Ráfael, Sajkovics stb. Legtöbben Komáromba, Szönybe, Tatabányára és környékére távoztak a jobb megélhetés és az elveszített szülőföld közelségének reményében. Ilyen érzelmekkel zajlott le a újkori népvándorlás. Az enyhülés csak tíz-tizenöt évvel később, az 1960-as évektől jelentkezett....

FELVIDÉKI MAGYAROK KÖRNYÉN*

A mókuserék, amit hírhedt dekrétumaival Edvard Beneš 1945-ben indított el, máig rezegtetni az egykori felvidéki magyarok jogi státusát. A csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény keretében Magyarországra települt-telepített magyarok papíron ma sem egészen „egyenrangúak” a hazánkban született állampolgárokkal, bár teljes jogú magyar állampolgársággal rendelkeznek. Miután az 1945. április 5-én kelt kassai kormányprogram hetedik fejezete, majd Beneš elnök 1945. augusztus 2-án kiadott elnöki dekrétuma automatikusan megfosztotta a szlovákiai magyarságot állampolgárságától, majd áttelepedésre kényszerítette — ideát, Magyarországon szabályos állampolgárságot nyertek. Csak nem egészen szabályosan. A sietős csomagolás miatt többnyire hiányos okmányokkal érkeztek, s a személyazonossági igazolványokat a magyar hatóság általában bemondás alapján állította ki. A pontos regisztráció céljából a személyi igazolványokhoz 1954-től kértek hiteles okmányokat: magyar nyelvű anyakönyvi kivonatot.

Az 1946 és 1950 között érkező kitelepítettek még bemondásos alapon kaptak igazolványt, s ez mostanság már nem számít hitelesnek. A hazai személyi nyilvántartás csak 2001-ben vált annyira teljessé (a számítógépes rögzítés által), hogy a hatóság biztonsággal megállapíthatja, milyen források alapján készült annak idején az igazolvány. Akinek a neve mellett ma az szerepel, hogy okmányait bemondás alapján állították ki, egy esetleges személyi igazolvány csere alkalmával hiteles dokumentumokat kell felmutatnia. A felvidékieknek, még ha birtokukban van is az eredeti anyakönyvi kivonat, aligha konvertábilisak az irataik. Ha Szlovákiában születtek, be kell szerezniük egy magyar nyelvre fordított, közjegyző által hitelesített anyakönyvi kivonatot. Csak ilyen költséges és bonyodalmas úton juthatnak „rendes” és érvényes személyi igazolványhoz. A hivatalos procedúra ma már csak azokat érinti, akik fiatalemberként, vagy gyermekként érkeztek Magyarországra; a felnőttként kitelepített magyarok közül kevesen éltek meg a számítógépes rendszerrel felszerelt ezredfordulót. (1947 tavaszától 1949 nyaráig 76 616 felvidéki magyar települt át Magyarországra.)

Az új és tökéletes nyilvántartásból bizonyára azt is ki lehetne gyűjteni, hogy az országban ma hány nem eléggé hiteles igazolványú, felvidéki születésű magyar állampolgár lakik.

Az igazolványcserét kérő felvidéki (aki már évtizedek óta gyakorolja magyar állampolgári jogait) a 21. században tanácstalanul toporog a hatóság előtt. Hiába tökéletes a nyilvántartás, az információk áramlása még tökéletlen. Merthogy a megszeppent felvidékieknek nem fontos elutaznia szülőhelyére a szükséges iratokért, mert a külügyminisztérium konzuli osztálya vagy a pozsonyi magyar konzulátus elintézi mindent helyette. Annak persze, aki kéri, aki tudja, hogy ezt a szolgáltatást kérheti. A szlovák határhoz közeli településekre került felvidékieknek talán egyszerűbb a szülőfalujukban intézkedni, hisz egyébként is szívesen járnak haza. A környei-felvidékiek gyakran vendégeskednek szülőföldjükön.

A Komárom-Esztergom megyei Környe és a csallóközi, Duna-menti falvak közötti (manapság is) élénk kapcsolatnak történelmi és politikátörténeti előzményei vannak. E falvak java része a trianoni határ előtt közigazgatásilag Komárom vagy Esztergom megyéhez tartozott: az új határ kijelölése után mindkét megyének csak a fele maradt Magyarországon. Az 1947. februári párizsi békeszerződést követően (Trianonhoz képest) a megye- és országhatár alig mozdult, a lakosság viszont helyváltoztatásra kényszerült.

Az 1946 februárjában aláírt úgynevezett lakosságcsere-egyezmény alapján a komáromi határátkelőtől cirka negyven kilométerre lévő Környére (a helyi becslések szerint) ötven felvidéki családot telepítettek — 1947–48-ban. Számukat tovább szaporította az úgynevezett másodlagos migráció: még az ötvenes években is költöztek ide az országon belül lakóhelyet változtató felvidékiek, és olyanok is, akiket ideirányítottak például az oroszországi hadifogoly-évek letöltése után.

A Trianon óta eltelt évtizedek alatt jelentőségét veszítette az egykor közös közigazgatási keret, a gazdasági összeműködést serkentő Dunából a kezdeményeket bénító határfolyó lett. A régi Komárom vagy

* A tanulmány *A mi falunk* című sorozat harmadik részeként jelent meg a *Mozgó Világ* 2003. 7. számában (91–94). Szövegét a szerző szíves engedelmével adjuk közre, amiért ezúton is köszönetet mondunk.

Esztergom vármegye területéről Környére települő felvidékiek számára nem volt egészen idegen a tatai medence községre jellemző életvitel, de a határon túl a Trianon óta eltelt évtizedek alatt másként alakult az élet, más kultúra szötte-hatotta át a faluközösségeket. A felvidéki és a környei mentalitás különbségei alapot adtak ahhoz, hogy a céltudatosan trappoló politikai szabadcsapatok akarva vagy akaratlanul kultúrák és értékek találkozásának, ütközésének színterévé változtassák Környét. A környei sváb hagyományt megtépázta a kommunista hatalomátvétel, a parasztpolgáros felvidéki, csallóközi kultúrát a jogfosztó beneési politika. Tehát az 1945 utáni Környe a vesztesek egymásra utaltságában formálódott.

Milyen múlttal, milyen szokásokkal és milyen megpróbáltatások után és közepette telepedtek el a felvidékiek Környén? Kik voltak a szülőföldjükéről kitagadottak?

A betelepülés helyi történéseit, az összes résztvevő személy életpályáját ma már csak alapos feltáró munkával, tudományos kutatással lehetne nyomon követni. Ilyen kutatásra már csak azért sem vállalkoztam, mert úgy gondolom, hogy a mai Környe életében azoknak a felvidékieknek van szerepe, akikből „igazi” környei lett. Akiknek múltja és kultúrája részévé vált Környe életének.

Úgy látom, a környei felvidékiek kalandos sorsa nem falusi léptékű, életüket a falusi viszonyrendszerrel jobban formálta a huszadik századi közép-európai hercehurca. A történetek előtti tanulságként mégis elmondható, hogy a mai környeiek élete – legyenek felvidékiek vagy sváb származásúak – nem tehetetlen kiszolgáltatottságban telt.

Felvidéki mutatvány

A felvidékiekkel kapcsolatos adatokat a faluban készített kérdőíves felvétel és a helybeliek visszaemlékezése alapján próbálok bemutatni.

1949-ben, a betelepítést követően a környei családok körülbelül tizenhat százalékában éltek felvidéki származásúak, 2001-re ez az arány (kérdőíves felvételünk szerint) öt százalékra csökkent. Az ezredfordulón Környén élő egyes lakosok születési helyét és felmenőit nézve ma a 4336 lakos hat százaléka mondható felvidéki származásúnak. Az adatok elemzésekor a felvidékiségnek két szintjét határoztuk meg. A Felvidékhez ma kevésbé kötődnek azok a környeiek, akiknek csak a felmenőik születtek a határ túlsó oldalán. Ők a fiatalabbak, és többnyire környei születésűek. Az idősebbek kétgenerációsak mondhatók; maguk is, felmenőik is a Felvidéken születtek. A nevezetteken kívül néhány olyan felvidéki is él ma a faluban, aki nem a kényszertelepítések idején került ide. (Az okok között nőszülés, közszolgálat, válás szerepel.)

A felvidékiek zöme az idősebb korosztályhoz tartozik: a hatvan éven felüliek aránya kétszerese a falu egészére jellemző átlagnak. (35,4 százalék, illetve 17,8 százalék.) A Környén lakó felvidékiek korfája nem lombosodik ki a fiatalabb hajtásoktól: az idősebb kétgenerációsok számát nem haladja meg a csak a szülei révén felvidéki származású fiatalabb nemzedék, legalábbis a faluban lakó leszármazottaké.

A 2001-es felvétel szerint egy-egy felvidéki családhoz átlagosan ‘másfél’ gyermek tartozik. Ez az átlag csak a megkérdezettek által felsorolt és élő gyermekeket veszi figyelembe. (Ennél bizonyosan több a házaspárok született gyermekeinek száma.) Ma e gyermekek több mint a fele Környén él, de csak egy-egyede lakik ma is szülei háztartásában. A mai felvidéki családokban alig van gyermek; minden harmadikra egy jut. S e gyermekeknek mindössze egyharmada úgynevezett elsőfokú leszármazott: azaz szülei révén felvidéki származású. A többieknek csak a nagyszülei voltak felvidékiek, anyjuk vagy apjuk, esetleg mind a kettő már Környén született.

A betelepítéskori állapotot bajos ma rekonstruálni. A környeiek adatközléséből annyi állapítható meg, hogy sok gyermek és fiatal került annak idején a faluba. A ma Környén megtalálható felvidékiek hatvan százaléka tizenöt évesnél fiatalabb volt a költözéskor, húsz-húsz százalék a húsz éves vagy ifjabb felnőttek és a náluk idősebb – többnyire házas – telepesek aránya.

Honnan, milyen településekről kellett elköltözniük? A megkérdezettek és szülei 29 településről érkeztek, a történelmi Felvidék különböző szegleteiből: a Csallóközből való a telepesek mintegy hatvan százaléka, Érsekújvár környékéről huszonnégy százalék, a többiek a Felvidék egyéb tájainak falvaiból, városaiból. A Csallóközt a Somorja környéki és a Duna menti falvak egykori lakói képviselik a legtöbben: sokan származnak például a Kis-Duna és a Vág találkozásánál lévő Gútáról. (1991-ben 11 ezer lakosa közül mintegy kilencven százalék magyar nemzetiségű.) A Gyórtól észak-keletre lévő Nemesócsa neve is gyakran hangzott el (1991-ben 2663 lakójának kilencvenkét százaléka magyar nemzetiségű.) Az egyik

legkisebb falu (370 lakóval), a csallóközi Úszor kissé „felülreprezentált”, innen három-négy családot telepítettek Környére. Érsekújvár térségéből a tardoskeddiek csoportja a legnépesebb. E sokaságban fel-felbukkannak Ipoly-parti, Bodrog-közi és Vág völgyi falvakból induló vándorok is.

Nagykeszi — békében

A táj történelmi múltját, az Osztrák-Magyar Monarchia békeéveit a kevésbé békés 1950-es évek egyik környei téveszelnöke, a Felvidékről származó Vida Jenő idézi elénk. Vida Jenő 1926-ban született Nagykesziben. A falunak 1910-ben 889 lakosa volt, 1991-ben 1005, a magyar nemzetiségűek aránya 89 százalék.

„Környén még két családról tudok, amelyik idevaló. Ez a község a Duna mellett van. Apai nagyapáméknak ezen függött a léte, hajómalmuk volt a Dunán. A Komárom megyei lexikonban meg is találni a nagyapámat, Vida János, nagykeszi malomtulajdonost. Nem volt a környéken más malom. A Duna közepén állt a hajó, le volt horgonyozva, a malmot a víz hajtotta. Csónakkal kellett bevinni a gabonát és csónakkal kellett kihozni a lisztet. A Duna ugye Pozsonyból jött Komárom felé, akik gyülekeztek a falvakból a szekerekkel, éjjel is ott álltak, hogy sorra kerüljenek. Pozsony felől álltak a szekerek, ott rakták csónakba a gabonát, beültek, és úgy fordították a csónakot, hogy víz sodrása bevigye a hajóhoz, csak irányították a csónakot, evezni nem kellett. Közben a szekerek a partszakasz másik végére mentek, és ott várták a lisztet. Kifelé a lisztet is úgy hozták, hogy a csónakot vigye a víz. Srégen állították a csónakot, a víz odanyomta a malomhoz, visszafelé meg a parthoz. Beült a molnár a csónak hátuljába, és onnan kormányozta. Három-négy község hordta ide az őrlni valót. Akkor még errefelé gőzmalmok, vagy villanyhajtásúak nem voltak. Ez az egy malom volt az egész környéken. Komáromban a Szenciéknak volt malmuk, meg Komárom alatt és fölött volt még kettő, meg Tatán járt vagy négy ilyen vízimalom. Azt tudom, hogy Környén is volt, még én is láttam.

A nagyapámnak három fia és egy lánya volt, a lányt kifizette, amikor férjhez ment, két fiúra, édesapám két testvéreire hagyta a malmot, édesapámra meg a földeket. Az első világháború legvégén, az utolsó évben egy akna fölrobbantotta a hajómalmot, és elsüllyedt. Volt odébb egy sziget, az Apáli sziget, talán az fogta meg, lehet, hogy ott turakodott. Utána Trianon miatt Csehszlovákiához került a terület, így ott is maradt a malom, a Duna fenekén.

Édesapám azt mondta, hogy mivel hajó nincs, el kell osztani a földet hármójuk között, teljesen egyenlően. Valamennyi föld a nagykeszi határban volt, édesapám két testvére is otthon maradt. Az anyai részről való földeket önállóan mi nem művelhettük. Az anyai nagyapám, Illyés József a szomszédos Kolozsnémárról került Nagykeszibe kovácsmesternek. A nagyanyám elég korán megözvegyült, a földeket a rokonok használták, haszonbérletbe. Odahozták nagyanyámhoz a búzát, árpat, kukoricát, ő ebből tartotta főnn magát, nem szorult segítségre. Nem messze, körülbelül száz méterre volt egy mástól az apám és az anyai nagyanyám háza, mi gyerekek, ájtártunk hozzá, nagyon szeretett bennünket.

Nagy erdőrése is volt az Illyés nagyszüleimnek az ártérben, a töltés mellett. Télen odajártunk fát vágni. A szemet nem ismertük, hanem a saját erdőből vágott fát tüzeltük. Itt volt a község erdeje is, és a szélső darab erdő volt az Illyés nagyapámé. Mint a testvérek családjai, összejártunk, és közösen mentünk oda. Az ártérben egy káptalan-birtok is volt, annak a cselédjei is ott vágták a fát. A zsidó bérlőnek, Goldschmidtnek szintén volt erdeje, az ő cselédjei is odajártak. Tizenkettő meg tizennégy éves lehettem akkor, és igen fölháborodtam azon, hogy a gazdag káptalan cselédjei rongyosan, silány ruhába jártak, a lábuk zsákkal volt betekerve. Ugyanakkor a bérlő embereinek gumicsizma volt a lábán, meleg ruhájuk volt, úgy dolgoztak. A káptalan cselédei hagymát ettek meg zsiros kenyeret, a bérlő favágóinak kolbász is jutott. A bérlő, Goldschmidt kastélyából mára polgármesteri hivatalt csináltak.

Édesapám öröksége körülbelül 25 hold volt, ugyanennyit bérelt hozzá, kellett a föld, mert mi nyolcan voltunk testvérek. De jó föld volt nagyon, az aranykoronája biztosan meghaladta a húszat. Igen jó minőségűek a csallóközi földek. Mi elsősorban gabonát termeltünk, búzát meg cukorrépát. A vasútállomáson két cukorgyár, az ácsi és a surányi vette át a répát. Azért tudtunk sok szarvasmarhát tartani, mert kaptunk a cukorgyártól répafejet meg nyers szeletet, ezt kevertük csalamádéval, kukoricaszárral a silógödörbe. Egy beton ikersilót használtunk, meg volt egy járgányunk, amit ló hajtott körbe, így minden szecs-kázva ment a silóba.

Apám mindent nagyon szakszerűen csinált, téli gazdasági iskolákban tanulta, hogyan kell. Egy pár lófogatot tartottunk, sodrott fajtát, magyar félvér és nónius keresztezésűt. A legtöbb pénzünk a tehenekből, a

tejhaszomból volt. Méhészkedni is szeretett édesapám, egy külön házhelyet használtunk konyhakertnek, gyümölcsösnek, mert a lakásunk mellett csak a gazdasági épületek, pajták, ólak, istállók, kukoricagörék fértek el. A telek vagy kétezer négyzetméter lehetett. A lakóépület tizenhat-tizennyolc méter hosszú volt, a gangról nyílt a nappali, aztán egyik oldalra két szoba, a másikra egy, aztán konyha meg nyári-konyhák következtek.

Édesapám tekintélyt élvezett a faluban, és nemcsak mint gazda. Tagja volt a képviselőtestületnek, és parancsnoka a helyi önkéntes tűzoltóegyletnek. Református magyar falu volt ez egészen annak idején, csak a falu szélén, a vasútállomás előtt szakítottak ki egy részt a szlovák telepeseknek. Egy utca volt és két ház sor, lehetett olyan 15-15 ház jobbról, balról. Nekik az állam épített gyönyörű házakat, földet adott nekik, gazdasági felszerelést, állatokat, Nem bántuk, hogy ott vannak. Emlékszem rá, ha a községbeli parasztok vetőgépet, ekét akartak vásárolni, nem az üzletbe mentek, hanem a szlovákokhoz. Az a 30 család olyan támogatást kapott a csehszlovák államtól, hogy minden évben vagy két évenként vehettek új vetőgépet vagy valamit, és tőlük a használat feláron vagy negyedéért lehetett megvenni. Annyi kapcsolat volt, hogy ők mind megtanultak magyarul, mert minden felől magyarokkal voltak körülveve, de a falubeliek nem tanultak meg szlovákul.”

(A Csehszlovák Köztársaság 1919-es földreformja után a déli, magyarlakta járásokba jobbra morva nemzetiségű kolonistákat telepítettek.)

A falubomlasztás kezdetei

A népes Vida-családból az első háborús veszteség, Jenő nővérét, Gizellát érte: férje elesett az orosz fronton. (Unokája ma Nagykeszi jegyzője.) Vida Jenőt tizennyolc éves korábban leventeként vitték a háborúba. Néhány hétig tartó német kiképzés után ugyan véget ért a háború, de a fiatalember még hónapokat töltött francia hadifogoly-táborban és amerikai civil lágerben, s csak a passzióból összegyűjtött amerikai kitűzőknek (kitüntetéseknek, jelvényeknek) és a szerzett amerikai egyenruhának köszönhető, hogy kidülszített mellé átsétálhatott a lebombázott Vág-Duna híd helyett összetakolt és szigorúan őrzött fahídon. Miközben Európa feldúlt országútajain, vonatszerelvényein hazafelé igyekezett, két bátyját a csehszlovák hatóság Csehországba deportálta – közmunkára. Egyiküknek sikerült megszöknie a marhavagonból.

Az 1945. október elsején hatályba lépő 88/1945 sz. elnöki dekrétum alapján a férfiakat 16 – 55, a nőket 18 – 45 éves korig közmunkára lehetett kirendelni, a lakóhelyüktől távol eső országrészekbe is. Az általános kitoloncolás céljából közel 140.000 magyar családot vettek nyilvántartásba. Szlovákia délnyugati területeiről már 1945 őszén több mint 9 ezer magyart vittek mezőgazdasági közmunkára

. A csehországi vasútállomások emberpiacán a cseh gazdák kiválaszhatták az igényelt munkaerőt. Az 1947 februárjáig deportáltak 6602 házat és majdnem 4 ezer hektár termőföldet hagytak maguk mögött.

„Körülfogta katonaság a községet, a fiatalokat összeszedték és bevagonírozták. A Szudéta-vidékre vitték őket, és ott, a marhavagonokból válogattak közülük a csehek cselédnek valót. A Szudétákról minden németet kitelepítettek, öt kilós vagy tizenöt kilós csomaggal, és mindenük ott maradt. Cseheknek adták a szudéta falukat, ahogy ők mondták, partizánoknak, vagyis azoknak, akik egymást annak igazolták, a negyedrészük se volt partizán.

A bátyámat két barátjával egy több házból álló gazdaságba vitték cselédnek. A cukorrépat akkora már fölszedték, a föld szélére rakták hatalmas rakásokba. A bátyáméknak az volt a dolga, hogy befogják a lovaskocsit, megpakolják répával és vigyék az állomásra. Amikor a lovakat fogták be, össze-vissza tekertek mindent, mint akik nem tudják, mit hova kell tenni, hova kell az istrángot kötni, meg a zablát, a hátra való hámot a ló szügyére tették. Azt mondták, hogy ők nem parasztok, nem értenek hozzá, mert ügyvéd, tanító a foglalkozásuk. Aztán jött a cseh, és tanította őket a lovakat befogni, megmutatta, hogyan kell hajtani. Odaállt a fogattal a répaföld szélére, hogy most már rakják meg répával. Várta őket az állomáson, hogy átadja a répát, de hiába várt. Visszament, hogy miért nem jönnek. Itt volt az út, itt meg a rakás. Ők a lovakkal átálltak a réparakás másik oldalára, a felturkált répaföldre, és ott rakták meg a kocsit, de nagyon. A lovak nem tudták kihúzni, mert a szántóföldről nem lehetett. Hát miért mentek oda? Mert itt közelebb volt a répát rakni. Nem villával hányták, mert úgy nekik lepotyogott, kézzel rakták meg, de jó alaposan. Hát ilyen dolgokat csináltak sorba, aztán mondta a gazda, hogy ők nem kellene, keres helyettük másokat. Ők pedig innen nem mennek, mert ők szeretnek itt, jó koszt van, jó helyük van, jó ágyuk van. Ők itt akarnak maradni. Annyira ment, hogy a gazda végül elintézte, hogy helyezték szabadlára őket, mert nem használhatók.

A bátyám így jött haza, aztán megnősült, nagykeszi lányt vett el, odahozta a szülői házba. 1948-ban ő jött feleségestől a szüleimmel Környére, a kislánya még egyéves se volt a telepítéskor, velük ment még a tizenöt éves Géza öcsém.”

A vagonírozás után új otthon

A csehszlovákiai magyarok kitelepítése 1947 áprilisában kezdődött. Tizenkettedikén a hajnali órákban indult el az első két szerelvény Magyarország felé. Az áttelepített magyarok 160 ezer holdat veszítettek, 15 700 lakóházból költöztek ki. Az utolsó (kényszerből) áttelepülők 1949 nyarán lépték át a szlovák–magyar határt.

Vidáék tizenkét vagonba zsúfolták elhozható ingóságait, máig őrzik a vagonok leltárát. Hoztak kukoricát, préselt lucernát, szénát, terményt, bútorokat, állatokat, elhozták a szétszedett kukoricagórét, a pajtát, a disznóólat. Környén nem éppen szabályszerű volt a fogadtatás. A vonatkozó rendelkezések szerint az áttelepítettek minősített házakat kaptak, olyan minőségűre voltak jogosultak, mint amilyen odahagytak. Vidáéknak a falu közepéhez közeli terebélyes porta járt, de a helyi telepítési biztos a Kis utcai, egyszobás vályogházba irányította őket, a Vidáéknak rendelt portát egyik rokonának szánta. A családfő, Vida Ferenc rögvest a fővárosba utazott, az országos telepítési bizottságnál protestált. Panaszának helyt adtak, és a Környére hatósági autóval érkező országos megbízott azonnal intézkedett, így Vidáék haladék nélkül elfoglalhatták a számukra rendelt házat.

Rangos porta volt ez, a falu utolsó bírója építtette a fiának, de nem íratta a fia nevére, mert a fiú a szülői akarat ellenében házasodott. A bíró a sváb kitelepítettek sorsára jutott, és a nevéen lévő házat a hatóság kisajátította. Vidáék — immár birtokon belül — ismerkedtek a házzal, a telekkel. Vida Ferenc éppen az otthonról szállított disznóólat próbálta összeállítani, amikor megszólította a szomszéd. Minek bajlódik azzal az óllal, ott van a hidas üresen, tegye abba a disznait. Az a másé, válaszolta a családfő. A szomszéd ezután elhívta a bíró faluban maradt fiát, hogy megbarátkoztassa a felvidéki gazdával. Mint rövidesen kiderült, a bíró fiát, Erdei Józsefet és Vida Ferencet nem kellett bemutatni egymásnak. Ismerték egymást még a Felvidékről.

Erdei József a háborús években nem vállalta az SS-katonasort, ezért munkaszolgálatra rendelték. Bajtársaival Nagykeszi határában ásták a lövészárkot, és Vida Ferenc egyik unokahúgának pajtájában voltak elszállásolva. Az asszony férje meghalt az orosz fronton, egyedül maradt négy kisgyerekekkel és egy meglehetősen gazdasággal. Vida Ferenc igyekezett segíteni neki, s magyar munkaszolgálatosok is megsajnálták a fiatal özvegyet. A környei Erdei József és munkaszolgálatos társai sokat vállaltak a négy-gyermekes özvegy gazdaságában, e munkák közben barátkozott össze Erdei József Vida Ferencel. (Erdei József a családi házat 1964-ben vásárolta vissza Vida Ferenc gyermekeitől, méltányos áron. 2003-ban Erdei József fia, a bíró unokája lakik a házban. A bíró-unoka tagja a környei képviselőtestületnek.)

Miközben a hattagú Vida-család Környén a gazdaság újrateremtésével foglalkozott, fiuk, a huszonkét éves Vida Jenő Nagykesziben özvegy nővérel és annak kisfiával készült a soron következő transzportba. Bár megkapták a kitelepítésre a fehér lapot, nem kellett csomagolniuk, szülőfalujukban maradhattak. Időközben Csehszlovákiában is megtörtént a kommunista hatalomátvétel, és a kitelepítések befejeződtek.

1948. október 12-én a csehszlovák minisztertanács elfogadta a magyarok állampolgárságára vonatkozó törvényjavaslatot. Ennek volt a következménye, hogy Vida Jenőt behívták katonának, már magyar léteire sem minősült megbízhatatlannak. Általában a Szudéta-földre vitték a magyarokat katonának, a cseh–nyugat-német határra. A magyarok között elterjedt, hogy a csehek ezen a szakaszon háborútól tartanak. Félnék, hogy a németek vissza akarják foglalni a Szudéta-vidéket – jó lesz oda a magyar katona, védőbástyának.

Vida Jenőnek nem akaródzott a cseh–német határviszályban katonáskodni. A pozsonyi magyar konzulátuson – tekintettel a háborúban, fogságban töltött éveire – mentesítették a katonai szolgálat alól, ám a szlovák adminisztráció, ha katonát nem tudott, legalább szlovák nemzetiségű állampolgárt akart csinálni belőle.

A szlovák belügyi megbízott 1946 júniusában kelt rendeletével kezdődött a magyar lakosság körében az úgynevezett reszlovakizáció, a visszaszlovákosítás. A rendelet szerint, ha a magyarok szlováknak vallják magukat, visszakapják állampolgárságukat, ha viszont nem, kiutasítják őket Csehszlovákiából. A végeredmény: a reszlovakizációs bizottság mintegy 300 ezer magyart nyilvánított szlovák nemzetiségűnek. 1945-től 1949 közepéig 200 ezer magyar hagyta el a Felvidéket: 1950-ben 367 ezer a szlovákiai

magyarság lélekszáma. 1941-ben ezen a területen több mint 728 ezer (85 százalék) magyar és 113 ezer (13 százalék) szlovák anyanyelvű lakos élt. 1950-re a magyarok lélekszáma 450 ezerrel fogyott, a szlovákoké 142 ezer szlovák telepessel nőtt.

„Vida Jenővel nem lehet bírni”

Vida Jenő nem hagyta magát „reszlovakizálni”. Határozott hatósági felkérésre sem fogadta el a csehszlovák állampolgárságot. Kiutasították az országból, így 1950-ben ő is megjelent Környén. A jó szókészségű fiatalembert a faluban egy-kettőre a reményteli káderek közé sorolták. Még alig kezdett segédkezni a család újonnan kapott tizenöt holdas gazdaságában, máris beiskolázták egy hathetes termelési felelős-tanfolyamra. Állást ezután nem kapott, mert a beiskolázó helyi földműves szövetkezetnek a községi (írástudatlan) párttitkár volt a termelési felelőse. Továbbra is család földjein dolgozott. Akkoriban már szervezgették a termelőszövetkezetet, de hiába jártak ki Tatabányáról az agitálók, nemigen akart gyarapodni a létszám.

„1950. augusztus huszadika előtt, egy szombati napon hazajött a bátyám Tataról, ő ott volt rendőrtiszt, hogy szabadságra küldték. A nővérem Dadon volt gyermekgondozónő, az is jött, hogy szabadságra küldték. Az öcsémet, aki Leányváron dolgozott vándorkönyvelőként, azt is hazaküldték. A pécsi rendőrtiszt bátyámat is szabadságotlalták. Mindőjüknek azt mondták, hogy addig lesznek szabadságon, amíg a környei párttitkár nem jelenti, hogy édesapjuk aláírta a szövetkezeti belépési nyilatkozatot. Örültünk, hogy a család együttvan, nagy boldogság, nagy beszélgetés volt, édesapám meg egész éjszaka az udvaron le-föl járkált. A testvérekkel úgy egyeztünk meg, hogy édesapám írja alá a belépési nyilatkozatot, és mivel nincsen nyugdíja, minden gyerek minden hónapban küld neki pénzt, hogy megélhessen. De a szövetkezetbe dolgozni ne menjen. Öreg volt már, 1886-ban született. Mindent bevitt a szövetkezetbe, földet állatállományt, gazdasági felszerelést.”

Hogy a Vida-család földjei a téeszhez kerültek, Vida Jenőt is kezdték téesztagnak tekinteni, és megint beiskolázták: a szigligeti kastélyban tanulta öt hónapig az állattenyésztést. Eztán a téeszben dolgozott egy évet, majd a tatai járási tanács állattenyésztési felügyelőségén, innen újra beiskolázták, most a gödöllői mezőgazdasági akadémiára. Az akadémia után a környei Vörös Csillag téeszbe helyezték, agronómusnak, 1953-ban. Eztán a kiteljesedő szocialista mezőgazdaság számos stációját megjárta. Volt gépállomási körzeti agronómus, majd 1955-től 1964-ig környei Vörös Csillag termelőszövetkezet elnöke.

Szívesen mesélt arról az aprómunkáról, ahogyan a téesz alapító tagjait, az egykori uradalmi cselédek és szegény alföldi jövevényeket megtanította arra, hogy a „közös”, a téeszben végzett munka nem alábbvaló, mint a parancsra teljesített uradalmi szolgálat. A pártapparátus lépcsőit kerülgetve megszervezte, hogy a szövetkezet tehenészetéből – a tejipart megkerülve – palackozott tejet szállíthassanak a Tatabánya-kertvárosi bányász-feleségek háztartásába. Jól ismerte a falut, egy regiszteres könyvecskében azt is följegyezte például, hogy kinek született unokája, kinek a gyereke házasodott meg. A téeszből végül azért kellett mennie, mert a „vonalas” pártvezetés úgy látta, hogy igencsak kulák módjára igazgatja a szövetkezetet. „Vida Jenővel nem lehet bírni”, ez volt a sommás ítélet.

Odakerülésekor, 1955-ben 80 fillért ért egy munkaegység, s amikor leköszönt az elnökségről – 80 forintot. A sokat próbált, bátorságos felvidéki Vida Jenő után egy megfontolt tekintélyes sváb gazda, a tősgyökeres környei Prekob János lett a téeszelnök. A szövetkezet vagyona mára sem aprózódott szét, a Vörös Csillag földjeit ma a Patár Rt. műveli. A társaságot vezető Fóthy Álmos téeszelnök volt, ő követte Prekob Jánost az elnökségben.

Vida Jenő 1964-től tizennyolc éven át a tatai Vízgazdálkodási Társulatnál dolgozott, meliorizációs kérdésekben volt megyei szaktanácsadó. Amióta Környét elhagyta, életébe nyugalom költözött. 1964-ben testvéreivel eladták a környei házat, így tudták elosztani az örökséget.

Vida Jenő Tatabánya-Bánhidán telepedett le, kertés családi háza körül valóságos kis arborétum burjánzik. Örökzöldjei között sétálva úgy tetszik, a falusi létnél békésebb a városi. Az iskolázódástól máig sem tudott elszakadni, rendszeres hallgatója a tatai nyugdíjas főiskola kurzusainak, ide környei felvidéki iskolatársai is járnak. Olykor meglátogatja tatai, pécsi, pápai rokonait, Környén és a felvidéki Nagykesziben szintén rokonok, barátok fogadják.

Az egykori Vörös Csillag téeszben (és az „előd”-szövetkezetekben) kénytelenségből sok felvidéki összeverődött. Voltak esztendőök, amikor ők adták a tagság zömét, hisz ők számítottak a faluban potenci-

ális földtulajdonosnak, a helybeli sváb gazdák javát idejekorán megszabadították a földtől. Nem mondható persze, hogy a Felvidéken tehetősnek mondható gazdákból lelkes gyalogmunkás lett a környei téveszföldeken. Aki tehetett, inkább a vagyonáról mondott le, mint a szabadságáról. Vida Jenő elnöksége idején keveredett a szövetségzetbe a csallóközi Úszorból származó Kirchner Alajos is. Korábbi, felvidéki gazdaságában nem szolgai kolhoz-munkához szokott. Nem lelt különösen nagy örömet abban, hogy téveszfogatósként — fehér ingben, fekete csizmanadrágban, fényes szárú csizmában — maga hajthatta a Felvidékről átmenekített és Környén elkommunizált lovait.

Csallóközi képek

A csallóközi Kirchner Alajos parasztpolgár-világból települt négytagú családjával az elszegényített, „földalapi” (elkobzott, kisajátított) házak sokaságáról nevezetes Környére. Kirchnerék a törzsgyökeres sváb Tremmel-család házába költöztek, a főutcára. Amikor megérkeztek, azonnal nem foglalhatták el a házat, mert még tele volt ingóságokkal, az ólakban szoroskodó 120 disznót a községháza emberei etették. A ház egykori lakója a néhai gazda özvegye, és annak fia, ifjú Tremmel Antal volt. Anya és fia a hatósági kényszerrel megelőzve – kis kézipoggyással – költözött el jó messzire, egy Környétől vagy száz kilométerre levő nagyvárosba. Edényeket, bútorokat, gazdasági felszereléseket és minden egyebet a kisajátítók kénye-kedvére hagytak. Eztán minősítette a hatóság házukat „földalapinak”. Tremmelék csak hosszú évek múltán merészkedtek vissza Környére, amikor elcsendesült a sváb-hajsza. Leszármazottaik ma is a faluban élnek. (Ahogyan bővül falu-ismeretem, egyre inkább úgy gondolom, hogy Környén az 1945 előtt épült házak zöme ideig-óráig „földalapi” volt. Politika- és társadalom-történeti kuriózumot inkább azoknak a házaknak-portáknak az előélete rejteget, amelyek sosem voltak „földalapiak”.)

Kirchner Alajos szülőfaluja, Úszor ‘tizedakkora’, mint Környe. (2003-ban 370 lakosa van.) A két falu házainak beosztása és építési stílusa hasonlított ugyan, de az úszoriak tágasabbak, kényelmesebbek voltak. („A pincéneknek két nagy ablaka volt, úgy nézett ki, mint a mostani szuterének. Ha aztán itt Környén kellett lemenni a pincébe valamiért, mindig nyafogtunk, sírtunk, annyira féltünk a sötétben. Ha volt nálunk játszótárs, leküldtük magunk helyett.”)

A háznak, az önálló családi portának Úszorban státusképző ereje volt. Kirchner Alajos nagy akaratlan, elszántsággal látott neki, hogy családi otthont teremtsen. Az önállóság megszerzése tengernyi munkával járt, talán a kezdet volt a legnehezebb.

Úszorban a családi rendtartás szerint minden gyermeket meghatározott életpályára készítettek fel. A Kirchner-családtól elvárta a falu a példamutatást, hiszen a családfeje, Kirchner Ferenc tizennyolc éven át a falu bírja volt. Őt gyermeke nem választhatott más utat, csak amit a családi szokásjog megkövetelt. A három fiú a tervezett jövőnek megfelelően nevelődött. A legidősebbet – Alajos bátyját – már kiskorától a családi gazdaság vezetésére tanították, ő volt hivatott átvenni a terjedelmes Kirchner-birtokot. (Kirchner-bíró szerzett vagyona 58 katasztrális hold volt.) Alajos, a középső fiú arra készült, hogy kiházason, majd új gazdaságot és otthont építsen fel jövődjé számára. A legkisebb fiút – Alajos öccsét – szakmát tanulni indították, Pesten lett belőle hentesmester. A nősülések időrendjét szintűgy meghatározták: legidősebb fiúnak kellett először feleséget választani.

Kirchner Alajos nem győzte kívánni, míg bátyja megnősül. 1935-ben feleségül vette a közeli Szemet községben lakó Flórián Jolánt. Apósa özvegyember volt, negyven holdjának jövedelméből hat gyermeket nevelt egyedül, aligha fogadhatta be a fiatal házásokat. A Kirchner-portára sem költözhetek, mert Alajos bátyja és két kishúga még a szülőkkel lakott.

Kirchner Alajos jó munkabírású fiatalember volt, már legénykorában is véghez vitte, amit eltervezett. Lovat szeretett volna, vett is magának, béaratással kereste me a rávalót. Tényleges katonaidéjét egy lovasezrednél töltötte le, a lovakhoz még idős korában is ragaszkodott. Hintót is szeretett volna, azt is megszerezte, ugyancsak béaratásból. Vett egy batárt Pozsonyban, és somorjai barátaival, egy áccsal, egy asztalossal, egy kováccsal átalakították hintóvá. Ezzel jártak aztán szórakozni, mulatni a falu legényei.

A fiatal Kirchner-házaspár néhány esztendőre bérelt házba költözött, a házhoz gazdasági épületek, legelő, sőt még egy tó is tartozott. Három év múlva a fiatalokat az apa, Kirchner Ferenc egy építési telekkel ajándékozta meg. Hat hét alatt fölépült rá a lakás, hármass ablakokkal, zsalugáterekkel, a gangot faragott fakorlátok díszítették, a ház alatt végig pince volt. Az építőanyagot – a téglát, a cserepet – Tatárról hozták,

tutaj vitte át a Dunán a szállítmányt. Rövidesen elkészültek a kamrák, ólak, istállók, a pajta, pár évvel később két henger alakú takarmánysiló és a kukoricatárolók. Az 1947-es kitelepítéskor készített vagyonelemlétár szerint a 13 méter hosszúságú ház „az összeírás napjától 80 évig használható”. A leltárba felvették a 41 négyzetméteres istállót, a belmagasságként 2 méter 70 centit mértek.

Az 1200 négyszögöles telken, a gazdasági épületek mögött Kirchner Alajos gyümölcsöst telepített, 180 gyümölcsfával. Ültetett lucfenyőt, jávorfát, kőrisfát, szederfákat is, még a vidéken nem honos szőlővel is kísérletezett.

Mind e közben sokat katonáskodott, ha lovaskiképző kellett, szólították a zsolnai laktanyába. Hol cseh, hol magyar katona volt. 1938-ban is szolgálatot teljesített, amikor feleségét szülése várható nehézségei miatt a pozsonyi kórházba szállították. A háborús hangulat, az általános mozgósítás miatt a kórházban csak a szülésznők, nővérek maradtak, s a vajúdo asszonynak csak azt hajtogatták, hogy jó a magyaroknak, mert az övük lesz minden. Ez idő szerint Kirchner Alajos cseh katona volt. Mire a fiatalasszony orvos kezére került, a gyermek életét már nem tudta megmenteni.

A családi otthon elkészült, virágzott Kirchnerék gazdasága is, csak a gyermekáldás késett. Első gyermekük, Teréz 1940-ben, második gyermekük, Alajos 1942-ben született. (A néhai jezsuita szerzetes, gonzagai szent Alajos tiszteletére felvett keresztnév kétszáz éve örökös a családban, a szent a tanulóifjúság védőszentje.)

A negyvenes évek eleje idillikus, elégedett hangulatú volt. „Édesapám vasárnap befogott a hintóba, mentünk Somorjára. Odajártunk szentmisére, mert a mi falunkban csak egy kis kápolna volt. A mise után a Korona szállóban találkozott a népes rokonság, édesapámék öten, édesanyámék hatan voltak testvérek. A szálló tulajdonosa vasárnaponként, mint afféle jó vendégfogadó, várta a környékbeli apróbb falvakból a gazdákat, családostól. A Korona egyik különtermében szépen megterítették, a tálakon pogácsa, friss mákos meg dióspatkó. Minden család a megszokott asztalához ült. A férfiak egy-egy pohár bor vagy sör mellett megbeszélést a rokonság ügyes-bajos dolgait. A gyerekek meg a feleségek fogyasztottak a péksüteményekből. Most, hogy otthon voltunk, láttam, hogy romjaiban van. A Pomré sincs már meg, így hívták azt a kellemes pihenőhelyet Úszor és Somorja közt, ahova kijártak a somorjai polgárok szórakozni. Ott mindig szólt zene, volt kis bábszínház, vagy bármi, ami a gyerekeket is szórakoztatta. Oda többször elvittek minket a szüleink.”

A negyvenes évek második felében elmaradtak a békés családi találkozók. A háború kikerülte Úszort, csak néhány kóbor orosz katona vonult át a falun. Közülük kettő meglopta Kirchner-gazdát, igazán bocsánatos módon. Este jöttek, reggelre már hűlt helyük volt, de a gazda imádot és pompás sodrott lovainak is. Két kistermetű tatár lovat hagytak emlékebe. A bosszankodó gazda nem sejtette, hogy ezek semmi-formájú, de igen erős lovak milyen jó szolgálók lesznek majd a környei dombra futó szántóföldeken.

A következő hivatlan orosz vendég a „burzsuj, adj szeszt” felszólítással jelent meg Kirchneréknél, miközben géppisztollyal fenyegetőzött. Mivel szeszt nem talált, elvitte Kirchnerné zöld csipkeruháját, amiben az asszony a somorjai gazdabálon szokott volt megjelenni. Mivel a gazdabálok immár kimentek a divatból, a megmaradt kék és fekete csipkeruhára sem lett többé szükség.

A következő esemény megrendítette a családot.

„A magyar iskolát 1945-ben bezárták, a szüleim beírtak a szlovák iskolába, az a falun kívül, a szlovák kolónia területén volt. 1946-ban, az iskolaév vége előtt körülbelül egy hónappal mentem hazafele az iskolából. Elöttem ment egy csendőr meg egy úr. Ők is hozzánk tartottak. Akkor közölték a szüleimmel, hogy deportálnak bennünket Csehországba. Külön viszik a gyerekeket, külön a szülőket, de a szülőket sem együtt, hanem az egyiket ide, a másikat oda. Valami menhely lett volna a gyerekek számára. Pontosan nem emlékszem, hogy felnőtteknek 20 vagy 25 kilós csomagot lehetett összekészíteni, nekünk pedig öt kilósat. Édesanyám összeesett, sokáig nem tért magához. Gondolom, azt sem hallotta, amikor a csendőr visszakozott. Elintézi, ígérte, hogy most nem deportálnak minket. De készüljünk, mert a fehér lapos kitelepítést nem kerülhetjük el.”

(Az 1945 áprilisában kihirdetett úgynevezett Kassai Kormányprogram tizenötödik fejezete a köztársaság területén található összes német és magyar iskola azonnali bezárását rendelte el. Ily módon százezer magyar gyermeket fosztottak meg attól, hogy anyanyelvén tanulhasson. A csehszlovák hatóságok 1946 október 19. és 1947 február 26. között 393 magyar településről 43 546 magyart – köztük 5422 hat évnél fiatalabb gyermeket deportáltak Csehországba embertelen körülmények között, katonai-rendőri rajtaütéssel, fűtetlen marhavagonokban. A deportáltak ingó és ingatlan vagyonát elkobozták.)

Ami az úszori „szép dom” elvesztése után következett

A Kirchner-család készült a 1947-es úgynevezett fehérlepos kitelepítésre. Kirchner Alajos ládákat gyártott, és mindent beszerzett, amit lehetett, mosószerket, konzerveket, gyümölcsöt, kerékpárokat, tejsziparátort. Mindenféle használati cikket vásárolt, amire szüksége lehet a családnak az új lakóhelyen. 1947 augusztusában tizenegy vagonba zsúfolták a család ingóságait, földművelő eszközeit, jószágait, termény és takarmányt, meg persze a nevezetes hintót.

„Mi előbb kikerültünk a vagonokba, utoljára az édesapám jött a kocsival, a lovakkal. Az állomáson a szlovák karhatalmista kezébe adta a kulcsot. Ő csak annyit mondott, hogy „pán szép dom itthagyni”...

Az édesapám úgy szervezkedett, hogy ő volt az első vagonban. Éjjel mentek a vonat a bevagonírozott magyarokkal. Mi csak akkor szállhattunk le egy kicsit mozogni, ha édesapánk elénk jött. Tizenegy napig vándoroltunk ezzel a vonattal össze-vissza. Közben sokszor állt valahol a vonat, nem a nyílt pályán, hanem mellékvágányon. Amikor megálltunk, mindig lecsót hoztak, hideget és csípőset, mást sose... Rákosrendezőn a nagybátyám várt minket. Gondolom, Szlovákiából tudta, hogy úton vagyunk. Ő hentes volt, és összekészített mindenféle földi jót, azzal fogadott. Olyan jó ízű parizert meg mortadellát azóta sem ettem. Nem tudom, innen hova vittek minket. Apukám azt mondogatta, remélem, gyerekek, sík vidékre kerülünk. Augusztus végén indultunk, szeptember elejére érkezünk meg Bánhidára, igen szép volt a régi állomás, ott sétálgattunk, megcsodáltuk a hegy tetején a turulmadarat. A következő éjjel hoztak bennünket Környére.”

Az elbeszélő Seres Jánosné Kirchner Teréz, a család elsőszülött gyermeke csak hétéves volt a telepítéskor. A maga emlékei mellett őrzi a családi irattárat is, s utánajár a régi történeteknek. 1963-ban, amikor férjhez ment, a szüleiivel maradt. Férjével és gyermekeivel 1972-ben költözött el otthonról. Édesanyja 1986-ban, édesapja 1987-ben halt meg.

„Eleinte mindig csak sírtam, ha eszembe jutottak, de aztán összeszedtem a papírokat, beletettem ebbe a kis bőröndbe, amivel a gyermekeim játszottak, amíg kicsik voltak. Most fényképeket, családi emlékeket tartok benne. Az egész életem ebben a piros bőröndben van, de a szüleim tanítását nem ezek a dokumentumok rejtik. A szüleimtől tanultam azt is, hogy a lehetőségekhez mérten mindig legyünk jók az emberekhez. Ezt azért mondom, mert nekünk a kitelepítés is szívbeli barátságokat hozott. Ez a történet még odahaza, Úszorban kezdődött. Magyar katonatisztek jelentek meg a falunkba, akik nyugatra készülődtek. A nagybátyám tisztje a nagymamáméknál lakott egy héten keresztül, és mi is többször vendégül láttuk őt. És 1947-ben, amikor itt Környén rendezkedtünk, édesapám átköszönt a szomszédjának. Visszaköszönt az úr, és odafordult: hát maga az, Kirchner úr? A vendégül látott katonatiszt lakott a szomszédunkba, a Berkhöld Anti bácsi. Ő tudta-ismerte, hogy mi hol laktunk, milyen körülmények közt éltünk, megkönnyítette a környei beilleszkedésünket. Ez a szomszéd a falu utolsó főjegyzőnek az unokaöccse volt. Feloldódtak velünk szemben a környeiek. Mindjárt másként indult az élet. A felesége, Ani néni is ránk nézett, amikor anyukám a határban dolgozott.

Nekünk egyszerűbb volt, mint a szüleinknek, a gyerek könnyen talál barátot mindenütt. Nem tudom, hogy mit gondoltak rólunk, ahogyan mi megjelentünk, mert mi gyönyörűen voltunk felöltöztetve, nekem fekete-fehérbetétes cipőm volt, muffom volt, kis ridikülöm volt, konyhabútorockám, babakocsim, kauszokbabám volt... Majdnem mindegyikünknek, aki a Felvidékről jött. De a második napba már különbség nem volt semmi, együtt játszottunk a gyerekekkel. Éppen úgy mentünk a vízbe, a csatornába, mint a többiek. Ha mindenki a határban volt, a harmadik vagy a negyedik szomszédból a Kluber nagymama rá-ránézett vagy öt csoport gyerekre. Szemben lakott a kántortanító, ő is sokszor átjött, megnézte, hogy mit csinálunk. Mentünk föl az öreg temetőbe libákat, kecskéket legeltetni, mindig csapatba verődve. Egyedül a tóhoz nem mehettünk velük, csak az anyukánk kíséretében. Más gyerekek oda is eljutottak. Az apukánk nagyon féltett bennünket, ugye későn születtünk...

A szüleim mindent megbeszéltek velünk, hogyan élünk, milyen körülmények között. Ha hozták a szentet, vagy valamit ki kellett fizetni, mi tudtuk, hol a pénz... Anyukám gyönyörű betűkkel kiírta, mikor mit kell csinálnunk. A kisborjút meg kell szoptatni, a tehenet meg kell fejni, és akkor az egész utca gyereke tehenet fejt, és estére egy csöpp tej nem maradt, ilyen előfordult. Amikor nagyon fáradt volt az édesapám, aludt egy félórát. Ha kipihente magát, elbicikliztünk Majkra vagy Gesztesre. Egész úton beszélgettünk. Ha apukám elment a két gyerekkel, anyukám nyugodtan pihent.

Az akkori pedagógusok csodálatosak voltak. Miklós, a mostani polgármester nagymamája páratlan tanítónő volt. Ha ő nem mondja nekem, hogy bízik bennem, hogy én el tudom végezni egy év alatt az elsőt és a másodikat, és nem ül oda velünk, ezekkel a felvidéki gyerekekkel, akkor évet veszünk. Pedig neki is volt épp elég baja, meg gyerekei, akikről gondoskodni kellett. De ő tudott velünk úgy foglalkozni, hogy év végére ugyanúgy olvastunk, ugyanúgy csináltunk mindent, mint a többiek. Egy zokszó nélkül végigcsinálta velünk. Éppúgy voltunk elsőáldozók, hittanra, mindenre úgy felkészített bennünket, mint más gyerekeket. És a többi pedagógus is példásan tanított. Maros János tanítóval már a második nap megismerkedtünk, mert tőlünk hordták a tejet. Volt több felvidéki tanítónk is, mindegyikük sokat törődött velünk. A nagy létszámú osztályokhoz szinte angyali türelem kellett, mert volt mindenfajta tanuló, felvidéki gyerek, pusztáról érkezett gyerek, toborzott munkások gyereke.

A felnőttek között nagy volt a csend, de nem a béke csendje, ezt gyerekfejjel én még nem érthettem. Nekünk mindenünk megvolt, nekik viszont, az itteni sváboknak a kitelepítés meg az összetelepítés mindent elvitt, A mi sorsunk talán idegenben is könnyebb lehetett, mint az övék idehaza. Azért, mert nekünk nem kellett elmenni a házuk mellett minden nap, azért, mert az ingóságainkat elhozhattuk, azért, mert együtt maradt a család, azért, mert mi magunk laktunk, őket viszont összeköltöztették.

A környeiek példás szorgalommal dolgoztak, és nagyon sokat. Kellott is, mert mondjuk a szőlő ezt megkövetelte. Olyan volt a sorok köze mindig, mintha kiporszívózták volna, nekünk így sose sikerült. De meg lehetett tőlük tanulni a tisztaságot, a rendet, a fegyelmet, a spórolást, szóval mindazt, ami az életben nélkülözhetetlen. A szívósságuknak, az akaratuknak, a kitartásuknak köszönhetően futotta a lelkierjük-ből arra is, hogy a megmaradt pincékből otthont csináljanak. A mai Április 4. utca ennek a folyamatnak a nyomát viseli. A nagyon szép pincesor apró házacskák tömkelegévé változott.”

A Kirchner-család minden földművelő eszközzel rendelkezett, ami a gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen volt. Hét holdat kaptak, de mivel sok ellátni való számosállatuk volt, béreltek is földeket. Művelték az egyház földjét, az iskoláét, meg a kántorföldet is. Kirchner Alajos fuvarozott, kertet szántott a többi gazdának, ők meg visszasegítettek. Legnagyobb kincsük a tejszeparátor volt. Megrendelésre tejszint, túró, tejfölt készítettek. Őt tehenet fejtek nap mint nap, de az ötvenes években, amikor már takarmány se volt, két tejlőt tartottak.

A téessztagság csak epizód volt Kirchner Alajos életében. Belépett, ahogyan megkövetelték. Lemondott a földjéről, leadta a hálás orosz lovakat is. Később persze vett helyettük másikat. Ló mindig volt a háznál. Ha megdöglött, vásárolt megint. Meg a hintó, az sokáig megmaradt, azzal vitte a családot még Tatabányára is. Már kiházasodtak a gyerekek, amikor az idősödő gazda a szomszéd faluba adta el, tíz mázsa búzáért.

A téesszből a hatvanas években lépett ki. Kapott egy ötholdas szántót az öreghegy aljában. A Volánnál helyezkedett el rendésznek, és ha letelt a szolgálat, kiment az öreghegybe, kapált meg kapált, tette, amit éppen kellett. Megnyugtatta a földművelő munka.

„Az édesapám háromszor ment haza, Úszorra, három temetésre, de egyszer sem ment el a házukhoz. Talán így volt ez jól, mert a házukból gazdasági irodák lettek, az udvarból ménetelep meg csirke-telep. A gyümölcsös helyén tyúkólak voltak. Csak mostanában javítottak rajta valamit, kicserélték a tetőt, újra színezték a külső vakolatot. Most már nagyon szép. Nekem tíz unokatestvérem él a Felvidéken, sokat találkozunk. Eleinte az unokatestvéremék jöttek, hoztak cipőt, ruhát, iskolaköpenyt. Édesanyámmal az ötvenes évek végétől hazajártunk. Gimnazista korunkban minden nyarat ott tölthettünk a testvéremmel.

Amikor a kitelepítés ötvenedik évfordulója volt, Somorján megemlékeztek róla. Akkor mondtam a somorjai alpolgármesternek, hogy segítsen ezeknek a kicsi faluknak megszervezni ezeket az ünnepeket. Azután az úszori polgármester megkereste a környeit polgármestert, talán majd születik valami kapcsolat. Az úszori polgármester szlovák, nem tud magyarul, a helytette is szlovák, de ő tud magyarul. Ők kértek meg engem, gyűjtssem össze a régi dolgokat, fényképeket, hogy valami emlék ott is maradjon rólunk, mert akik ott vannak, azok, nem tudom milyen oknál fogva, de nem tudnak arról, hogy ott éltünk ... Ez egy icipici kis község, most azért lesz szép, mert a somorjaiak megveszik magát a falut nyaralóövezetnek.”

Seres Jánosné Kirchner Teréz nem szívesen beszélt szűkebb családjá történetéről; önmagáról, a férjéről és három gyermekéről sem. „Megbeszéltük a családdal, a gyerekekkel, hogy magunkról semmit sem érdemes elmondani. Nekünk a szüleim, a gyermekeim nagyszülei a fontosak. Az, hogy őket, és vele együtt minket befogadott a falu. Mi szeretnénk a szürkeségben maradni. ... A jelen, az már jelen. Végül is a múlt, az a fontos...”

Jelentés a jelenről

A múltnál talán mégis fontosabb a jelen, szállnék vitába Kirchner Terézszel. Az a jelen, ami a múltból táplálkozik.

A jelenhez tartozik például az is, hogy kibocsátó felvidéki települések némelyikével a mai önkormányzat hivatalos és baráti kapcsolatot ápol. Az egyik legnagyobb falu, Tardoskedd lakóival több mint tíz esztendeje találkoznak rendszeresen. A kapcsolatfelvétel véletlenszerű volt, a tardoskeddi és a környei dalkör tagjai egy dunántúli népzenei seregszemplén kerültek egy műsorba. Azóta évenként többször összejönnek, hol ebben, hol abban a faluban, s már nemcsak a dalosok, hanem a táncosok is. 2001-ben a környei önkormányzat díszvendége volt a tardoskeddi magyar nyelvű iskola névadó ünnepségének. A két iskola között is megszületett hát a kapcsolat; a tardoskeddiek minden évben részt vesznek a környei iskola névadója tiszteletére rendezett Kisfaludy-napokon. A két falu közti rendszeres csereüdültetésről senkinek sem jut már eszébe a rosszemlékű lakosságcsere.

FELVIDÉKIEK ÉS NÉMETEK DOROGON

A csallóközi Felsővámomon születtem. Szüleimmel 1947-ben kerültünk át illegálisan Magyarországra, áttelepített rokon családokhoz csatlakozva, az ottani kényszerintézkedések, üldöztetések és a teljes vagyonekborítás következményei elől menekülve. Valójában az áttelepítést – 1947 szeptemberében – még csak egészen kis gyermekként éltem át, azonban cseperedve – közvetett, közvetlen módon ennek hatása végigkísért egész eddigi életemen, jelentősen befolyásolva sorsom alakulását. Szüleim meghurcoltatásának, tönkretételének következményei az egész családot érintették, de csak hosszú évek múltán – felnőtté válásom után – tudatosultak bennem a sok szenvedés, keserűség ok-okozati összefüggései. (...)

A bécsi döntések hatályát jogilag az 1947. évi párizsi békeszerződés semmisítette meg, visszaállítva a trianoni – sőt még annál is szűkebb – államhatárokat. Az akkori politikai felfogás és a győztes szövetséges hatalmak elképzelései szerint háborús veszélyt jelentő revansizmust és nacionalizmust a tiszta nemzetállamok létrehozásával kellett volna felszámolni. Erre az egyes államok etnikai összetételének megváltoztatását tartották a legalkalmasabb eszköznek, például a lakosságcsere révén.

Az 1945 nyarán Potsdamban összeült értekezletükön döntést is hoztak erre vonatkozólag, végrehajtásával a létrehozott Szövetséges Ellenőrző Bizottságot bízták meg. Ezt az elképzelést szorgalmazta a győztes hatalmakhoz csatlakozott Csehszlovákia emigráns majd a kassai kormányprogram végrehajtását célul kitűző tényleges kormánya is: a három és félmillió német mellett az akkori háborús métélynek tekintett magyar lakosságtól is rövid időn belül meg kívántak szabadulni.

Jaj a legyőzöttek! – tartja a régi római mondás, és ez nem vesztett érvényéből a 20. században sem. Ki lehetett hirdetni Csehszlovákiában a magyarok jogfosztottságát, kollektív bűnösségét megfogalmazó beneši dekrétumokat, családok ezreit lehetett deportálni Csehországba, internálni gyűjtőtáborokba, megfosztva őket becsületos munkával szerzett vagyonuktól. Ezen törvénytörő túlkapásoknak, intézményszerűt szabadrablásoknak – a magyar kormány közbenjárására – a szövetséges hatalmak nyomásának eredményeként szakadt vége, és kezdődtek meg a két ország kormányai között a tárgyalások a konszolidáltabb formában történő áttelepítésekről.

A párizsi békeszerződés által is odaítélt szlovákiai területekről háromféle módon, jól elkülöníthető csoportokban került át mintegy kétszázezer magyar lakos az anyaország területére. Első hullámban 1944 végétől, és a további egy-két évben azoknak a magyaroknak kellett távozniuk, akik zömmel az 1938 utáni visszacsatolt területen közigazgatásban, oktatásban alkalmazottként dolgoztak. Megélhetésüket az állami hivatalok, intézmények, iskolák munkahelyei biztosították. Ennek megszűnésével létbizonytalanságba kerültek, s a csehszlovák hatóságok rövid pár hét alatt lakhelyeik elhagyására szólították fel őket.

A magyar nyelvű oktatást a csehszlovák kormány 1944 őszétől rendeletileg megszüntette, és az állástalanná váló pedagógusok közül a többség rákényszerült erre a megoldásra. Így került Dorogra is jó pár család: a Palkó, Párma, Reznér családnevek ismert és köztiszteletben álló pedagóguscsaládok nevei.

A másik jól elkülöníthető csoportot azok a magyarok alkották, akik magánvállalkozóként, gazdálkodóként, üzletemberként jelentős magánvagyonnal rendelkeztek, s akik vagyonára szemet vetettek az akkortájt a hegyekből leáramló nincstelen szlovák partizánok. Ehhez nagy segítséget nyújtottak az ottani nemzeti bizottságok, amelyek sorozatban gyártották a „konfiskáló” (elkobzó) határozatokat. Hiába volt a magyarok érdekeit védő konzuli bizottság a magyar állam képviselőjében Pozsonyban, jogorvoslatra gyakorlatilag nem volt mód.

Ezeknek a törvénytelen ségeknek vált áldozatává többek között családom is, amelynek dokumentumait a mai napig őrzöm. Az így földönfutóvá, otthontalanná tett családok – ha képesek voltak túlélni ezeket a megrázkódtatásokat – menekülteként, a Dunán átkelve, vagy különböző más módon egészen 1947 végéig, 1948 elejéig tartó menekültáradatban jutottak át Magyarországra. Ezt a menekülési kényszert a megélhetési létalapok elvesztése, a politikai fenyegetettség indukálta, s valójában ezek az emberek csak nagyon nehezen, mások segítségére utalva tudtak az elhagyotthoz nem is hasonlítható szerény otthont teremteni maguknak. Többségük elszegényedve, megkeseredve élte le életét, bízva abban, hogy ezt az égbekiáltó igazságtalanságot, mely velük történt, előbb-utóbb orvosolni fogják.

Sajnos nem így történt. A harmadik csoportot a hivatalosan, a két ország közötti egyezményekben szabályozott módon áttelepített magyarság alkotta. Számszerűleg legnagyobb, a rendelkezésre álló adatok szerint akár 100 ezer fő nagyságban is. Sajnos önkéntességről itt sem lehet beszélni, ellentétben a Magyarországról Csehszlovákiába áttelepülő mintegy 60-70 ezer szlovák nemzetiségű lakossal szemben, kik csehszlovákiai agitátorok biztatására, a jobb élet reményében, elsősorban az elszegényedett rétegekből kikerülve vállalkoztak az áttelepülésre.

A szlovák nemzetiségű lakosságnak az a része, amely Magyarországon több generáción keresztül egzisztenciát teremtett magának, megélhetését biztosító vagyonnal, jövedelemmel rendelkezett, továbbra is Magyarországot választotta hazájának. A Magyarországra áttelepítendő szlovákiai magyarság közül az érintett családokat az áttelepítést végrehajtó bizottságok kijelölték, és ez kötelező érvényű volt számukra.

Mi alapján történt ez a kijelölés? Ki lehet jelteni: elsősorban vagyoni helyzet játszott döntő szerepet, az, hogy mi marad ott az áttelepítendőök után. Másik döntő tényező a magyar nemzetiség megvállása volt, melyet az 1930. évi népszámlálás adatai alapján állapítottak meg. Az 1938. évet követően odakerülő magyarokat eleve illegális ott tartózkodónak tekintették. Az így kijelölt családok megkapták a kitelepülésre felszólító úgynevezett „fahérlapot”.

Sok-sok család szakadt szét az áttelepülések után, a család egy részét kötelezték az áttelepülésre, más része valamilyen okból maradhadt. Sokan bíztak abban, hogy valamikor visszakerülhetnek, azonban erre már nem kerülhetett sor.

A Magyarországról kitelepített németekkel szemben az áttelepített magyarság annyi előnnyel rendelkezett, hogy a megállapodások alapján ingó vagyonát magával hozhatta. Az áttelepítés vasúton, marhavagyonokban történt. Dorogra 1947 szeptemberében érkeztek meg az ide áttelepítettek, legtöbbször a dunaszerdahelyi járásból. Több család közvetlenül került Dorogra, más magyarországi helységekből, ahová deportálták őket, kérvényezve átkerülésüket. Ennek családgyesítési okain kívül az elhagyott szülőföld közelsége, a visszavágyás is indítéka volt.

Mi várta az ide érkező áttelepülteket Dorogon? Milyen politikai, társadalmi közegbe, légkörbe kerültek az újabb „telepesek”? Így nevezte tudniillik a helyi köznyelv – erősen dehonosztáló tartalmú töltéssel – az elhagyott sváb ingatlanokba betelepülőket. Gyanakvás, kételkedés, ellenszenv – ezek voltak az első emberi reakciók velük szemben.

Mi szülte ezeket a negatív emberi megnyilvánulásokat? Elsősorban az, hogy a dorogi őslakosságból – hiszen méltán nevezhetjük azoknak az 1700-as éveket követően Dorogot benépesítő német nemzetiségű lakosokat – erőszakkal, méltánytalan, embertelen módon kiszakították azokat a becsületes, szorgalmas, tehetős sváb családokat, akik méltán bízhattak abban, hogy a háború befejezése után két évvel nem érhetik őket atrocitások, s hogy az igazság érvényre jut, hiszen korábbi életútjuk alapján nyugodt lelkiismerettel néztek a jövő elébe. Nem így történt. Kitelepítésük okaként a helyi köztudatban is az terjedt el, hogy helyet kellett csinálni a Csehszlovákiából érkezetteknek. Ez valójában így is lehetett, hiszen a magyar kormány is kérte a Szovjetunió segítségét a németek kitelepítésének folytatásában. Ennek eredményeként a dorogi kitelepítettek már a betelt amerikai övezet helyett csak a szovjet megszállási övezetben (a későbbi NDK területén) kaptak elhelyezést.

További alapot adott ennek az ellenszenvnek az 1944 végén Dorogról evakuált sváb családok itt hagyott ingatlanai befészkelte – korábban a környékről verbuválódott –, önkéntes telepes társaság életvitele, akik – tisztelet a kivételnek – a szépen rendben tartott gazdaságokat rövid időn belül lezüllesztették, az ott hagyott vagyontárgyakat elherdálták, fölélték.

Most pedig jött egy újabb társaság, akik megint a máséba telepedtek be. Mert innen is azokat telepítették ki, akikről volt mit elvenni. Valójában az említett ellenszenven kívül, mely adott körülmények között teljesen érthető volt, szépen megépített, jól vezetett paraszti gazdaságok várták az áttelepülőket. Itt a fejőséktől a szőlőprésgig, szántó-vető eszközöktől a jól művelt szőlőkig minden a rendelkezésre állt. Vagyis az áttelepítettek számára – az áttelepülés okozta lelki traumát leszámítva – megélhetési problémák nem jelentkeztek a menekültekéhez viszonyítva.

Belenyugvás, beletörődés. Belenyugodni ebbe az érintettek talán soha sem tudtak. Bele kellett törődni a megváltoztathatatlanba, hogy visszaút nincs, hogy csak a szíve húzza vissza az embert az elhagyott otthonába, a gőzmozdony már nem. Szegény apám még sok év múltán – mikor útlevétellel vissza lehetett látogatni – sem ment vissza. „Mit néztek ott? Azt, hogy mások miként dőzsölnek az enyémben?!” – mondta. Ezek az érzelmi

végigkísérték életét: megfáradva, 75 éves koráig tartó, aktív munkaviszony után, néhány nyugdíjas évet követően talált végső nyughelyet itt, Dorogon. Számunkra, a második generáció számára az áttelepítés már nem azt jelentette, mint sokat szenvedett szüleimnek. Mi már itt nőttünk fel, sokan közülünk itt is születtek. Számunkra Dorog vált „szülőhelyé”, ahol magyarként saját hazánkban élhetünk.

Megbékélés. Nyilvánvaló és dicséretes szándéka a helyi önkormányzatnak, hogy az évekkel korábban elindított, magasztos szellemű megbékélés napi eseménysorozatot összekapcsolja a kitelepítések helyi 50 éves jubileumával. Mert meg kell békülni, nincs más elfogadható alternatíva. Ez a kívánt megbékélés itt helyben, a lakosság körében spontán módon több mint 40 éve többnyire meg is valósult.

Mikor a helyi lakosság ráeszmélt, hogy az áttelepített magyarok ugyanolyan számkivetettjei a világnak, hogy képesek tisztességben, becsületesen élni, hogy munkájukkal elismerést szereztek maguknak, megváltozott a róluk előítéletek alapján alkotott vélemény. Hadd említsek néhány személyes példát az akkori megbékéléssel kapcsolatban. Először saját családom esetét. Apámat, aki egyébként mosoni születésű, sváb származású ember volt, s többek között jól beszélt németül is, az idősebb Wech Sebő bácsi nem sokkal idekerülésük után behívta a pincébe egy pohár borra. Akkor apám elbeszélése alapján megismerte családi kálváriánkat. Ezt követően a helyiek, a környékeliek részéről megható, segítőkész, emberbaráti megnyilvánulásokat tapasztaltunk. Azt, hogy képesek voltunk túlélni azokat az ínséges, embernyúzó időket, nagyon sokban köszönhető a helyi, zömében német nemzetiségű lakosság segítségének.

Segítettek, amivel csak tudtak, elsősorban kenyérkereseti lehetőséggel: anyámnak jutott varrnivaló, apámat is alkalmazta, aki tudta. Sohasem felejttem el a velünk szemben lakó Laub házaspár jóindulatát, szeretetét – ők voltak Erdősi Mátyás kanonok úr nevelőszülei –, melyet gyerekként tapasztalhattam. Jutott a friss kecsketejből a gyerekeknek, mert az kell a gyógyuláshoz, s ha épp a szép nagy szemű szeder érett, már jött át Évi néni értem, hogy „mássz csak fel a fára, egyél, amennyi jól esik.”

Két legjobb barátom is sváb család gyermeke volt, és hogy a Locher és Jung családnál majd húsz évig én, a telepes gyerek szívesen látott barátja voltam saját gyereküknek, a megbékélésen nyugvó humánnum eredménye. Wech, Stolcz, Puchner, Hauck, Schalk, mind dorogi családok nevei, s a felsorolás nem is teljes, akik tanúbizonyságot tettek emberségükről a velünk szembeni viselkedésükkel. Az érintett személy unokája mesélte el a múltkorjában, hogy a nagyapja, idős Stein Ferenc is a kitelepítendők közé került feleségével együtt. Hogy mégsem kerültek kitelepítésre, az annak volt köszönhető, hogy teljes vagyonekbezárukot követően, megélhetési lehetőség hiányában, az itt maradt felnőtt gyermekeik nyilatkozatban vállalták, gondoskodnak eltartásukról. Elkobzott házukba (mely a falusi templom tőzsomszédságában állt, a mostani városközpont helyén) a Felvidékről áttelepített Szabó Jóska bácsi került, s ő kapta meg borospincéjüket is az Árpád utcában.

Szabó Jóska bácsi, megismerve az előző, itt maradt tulajdonost, annak rendszeres bejárást és használatot biztosított korábbi pincéjébe. Stein bácsiék Szabóékhoz jártak tejért, s a két család között jó baráti, kölcsönös megbecsülésen alapuló jó viszony alakult ki. Ugyanígy említésre érdemes, amit Széher Kató nénitől hallottam a minap, kik mint pékmesterek egy pékséget kaptak juttatásként, a hozzá tartozó családi házzal a Szent István utcában, hogy a köztisztviselőben álló volt bíró, Kárer bácsi is inkább hozzájuk ment öröltetni, mint más helyi pékmesterhez. Vagyis köszönhetően az egyszerű emberi gondolkodásomnak, humánumnak, a megbékélés a lakosok között az idő múlásával létrejött. Hiába múlt el azonban majd ötven esztendő, ez a sok helyütt tanúsított jó példa sem tudta az érintett országok kormányzatát arra ösztönözni, hogy ehhez a megbékéléshez a maguk részéről hivatalos egyezmények, rendelkezések, vagy éppen törvényalkotás segítségével hozzájáruljanak, azt beteljesítsék. A volt Csehszlovákia, illetve annak utódállamai nem érvénytelenítették a mai napig sem a magyarok jogfosztottságát, kollektív bűnösségét kimondó beneši dekrétumokat. Ennek megtétele, a korábbi kormányközi egyezségek, illetve a párizsi békeszerződésben foglaltak miatt inkább csak erkölcsi jelentőséggel bírma, de jelentős politikai enyhülést eredményezne.

Ugyanígy a magyar kormányoknak is rendeznie kellene végre a párizsi békeszerződésben ötven évre rögzített kötelezettségeit, melynek hiánya miatt még az Alkotmánybíróság is elmarasztalta, kimondva a „mulasztásos alkotmányvétség” fennállását. Csak az említett mulasztások pótlásának megtörténte után teljesezhet ki az óhajtott megbékélési folyamat.

Köszönet. Bízva az érintettek egyetértésében, ezúton szeretnék köszönetet mondani Dorog város társadalmának azért, hogy befogadott bennünket, hogy otthont, megélhetést nyújtva számunkra hazára lelhetünk a régióban. Köszönet azoknak, kik emberként viselkedtek az embertelenségben, fölül tudtak emelkedni jogos sérelmeiken, baráti segítő kezet nyújtva a sorsüldözötteknek.

DEPORTÁLÁSUNK TÖRTÉNETE

Egy gömői kis falucskában születtem. Gyermekéveim minden emléke ehhez a kis faluhoz fűződik, itt jártam iskolába, itt tanultam magyarul az egyszeregyet, ide köt minden emlék, minden talpalatnyi földjét ismerve. Még most is a legkedvesebb számomra, ha a múltról beszélhetünk.

Emlékeim az 1938-as visszafoglaláskor rendezett ünnepéllyel kezdődnek, amikor a díszkapukon piros-fehér-zöld színű zászlók lengtek. Hogy ez mit jelentett nekünk, gyerekeknek, nem is tudtuk felfogni, hiszen azelőtt is magyarul beszéltünk, magyarul tanultunk az iskolában. Szülőfalum tiszta magyar falu volt. Jártunk továbbra is ugyanabba az iskolába, ugyanaz a tanító tanított, mint addig.

Amikor kitért a második világháború, mint minden falusi gyermek, örömmel néztük a falun átvonuló katonákat, és nem is gondoltuk, mit jelent, hogy a frontra mennek. Nótaszóra meneteltek, nem tudva, hogy visszatérnek-e még valamikor a kis falujukba, vagy messze, idegen földben lesz a végső nyughelyük.

Háború volt, a fontosabb élelmiszereket jegyre adták. Már akkor elgondolkodtam azon, mire való a háború, miért kell meghalni a sok fiatalembernek.

A négy évig tartó háború utolsó őszen, 1944-ben a falu apraja-nagyja a település nyugati részén, a meredeken emelkedő kerek domb oldalában gyűlt össze. Úgy figyelték esténként, most Pestre dobtak bombát az ellenséges repülőket, most Miskolcot bombázzák, villogott a fény, a repülőket moraja idáig hallatszott.

Mi lesz velünk, ha ide is elér a front? A falut a német katonaság már többször megszállta, de egy decemberi reggelen csendre ébredtünk: éjszaka az utolsó német katona is elhagyta a falut.

A falu déli részén, az úgynevezett Völgycsík-tetőn, lovaskatonák csapata jelent meg. Ugyan mit akarnak ott a meredek hegyoldalon? De ahogyan a ló megcsúszott, orosz szó hallatszott, apám, aki orosz fogoly volt az első világháborúban, megszólalt: „Gyerekek, ezek már az orosz katonák! Mi lesz velünk?”

Öt hétig tartott a front a falunkban. A németek a Vály-völgyéről lőttek, de nem sok kárt tettek a faluban, mert a hegy felfogta a lövéseket. Hol orosz, hol meg román katonákkal volt tele a falu. Hogy miként éltünk közöttük, talán elképzelni is nehéz. Szomorú karácsonyunk volt, nem volt sütés-főzés, és akkor még nem is gondoltunk arra, hogy nemsokára még ennél is szomorúbb lesz, de nem itt a szülőfalunkban, hanem messze idegenben.

Karácsony második napján bejött egy orosz katonatiszt, egy ceruzát adott a kezembe, és pisztolyt fogva rám, magyarázni kezdett valamit. Én nem értettem, mit mond. Erre elém tett egy könyvet, most is őrzöm még, a *Tolnai Világlexikont*, s magyarázta, hogy rajzoljam le a falut, és írjam le, ki hol lakik.

Reszkető kézzel kezdtem hozzá, rajoltam volna én úgy is, ha nem fogja rám a pisztolyt. Mikor elkészültem a rajzzal, cukrot vett ki a zsebéből, és nekem adta, amiért szót fogadtam. Magam sem tudom, miképpen sikerült a nagy félelmemben olyan könnyen papírra vetni azokat a vonalakat, majdnem hiteles térképet készítettem a falunkról, de ami a legfontosabb, megmaradt a falu térképe 1944-ből, amit idáig sehol sem tudtam fellelni.

A háború szenvedésekkel teli napjai is elmúltak. Béke lett, de nem a békesség. Következtek a további megpróbáltatások.

A sok fiatal még oda volt. Senki sem tudta, hogy hol, merre van, él-e még a hozzátartozója, vagy esetleg hol van jeltelen sírban eltemetve. Május 9-én, amikor vége lett a háborúnak, a gyerekek összeszedték a különböző rejtékhelyekről a fegyvereket, és örömtüzet lőttek a háború befejezésének hírére. Ezeket a fegyvereket azonban csakhamar be kellett szolgáltatni, a lakosság nagy öröme, mert mindenki rettegett, hogy a meggondolatlan gyerekek nem csinálnak-e valami bajt. Nem tanulták ők a fegyverek kezelését, csak virtuskodtak vele.

Ősz felé kezdtek szép lassan hazajönni a katonák. Ki orosz, ki román fogságból. Megviselt, lesóványodott emberek, akiknek mindenki örült, mert jó, hogy hazajöttek. Az aggodás azonban megmaradt azokért, akik még nem tértek haza: hol vannak, és haza jönnek-e még.

Nekem három bátyám volt oda, István, Zoltán és Béla. Ők mint levették a németek utolsó sakkhúzásának áldozatai lettek, négy évet szenvedtek meg ezért. Külföldön töltötték fiatalságuk legszebb éveit. Végre hazajött mindkét bátyám is, de olyan állapotban, hogy az őszi munkálatok alatt őket hagytuk házörzőnek. István orosz, Zoltán pedig francia fogságban volt. Zoltán egyébként nagyanyánknál lakott.

Nemsokára megismertük azok neveit is, akiket nem kell várunk többé. Azok, akik már soha többé nem térnek vissza a szülőfaluba, akit nem ölhetnek a szülei a szívükre. Hősi halottak lettek. De miért? Fodor Zoltán, Kiss János, Kiss József (testvérek), Tőke János, akik jeltelen sírban nyugszanak, idegen föld hantja alatt. Fiatal életüket áldozták a hazájukért.

Egy év elteltével már hallani lehetett, hogyha szlovákoknak iratkozunk, jobb dolgunk lesz, nem háborgatnak bennünket, amiért magyarok vagyunk. Nem hittünk a híreszteléseknek, de hogy iratkozunk mi szlovákoknak, hiszen minden ivadékunk magyar. A szlovák nyelvet egy-két szó kivételével nem is ismerjük. Nem iratkozunk mi szlovákoknak. Nem tagadjuk meg magyarságunkat, nagyszüleink anyanyelvét. Nem. Soha!

1946 őszén agitátorok jártak házról házra, munkásokat toboroztak Csehországba. Már akkor hallottunk arról, hogy a németeket a Szudéta területéről kitelepítették, pár kilós csomagokkal. Helyükbe kellett a magyar munkás kéz.

Ekkor Zima István, az egyik toborzó tag, amikor bátyám, Pista nem írta alá a toborzó listát, azt mondta: „Ha nem jösztek önként, majd visznek benneteket erővel! Itt nem maradhattok!” Hogy ez a fenyegetésnek is beillő kijelentés nem volt alaptalan, azt a következő hónapok eseményei igazolták.

Arról hallatszottak hírek, hogy a magyarokat vagy kitelepítik Magyarországra, vagy Csehországba viszik, deportálják őket. Sokan, félve a deportálástól, Magyarországra szöktek. De akinek nem volt ott rokona, az hová menjen, ki fogadja be őket?

Eredetileg csak a 16–55 éves férfiakat, és a 18–50 éves nőket kellett volna deportálni a Szudéta-vidékre. Ám, hogy alaposabb munkát végezzenek, nem kíméltek senkit. Vitték a pólyás csecsemőt, az aggastyánt, az egész családot. Vagonokba rakták őket, majd irány: Csehország.

Így érkezett el 1946. december 15-e, amikor a falut körülzárta a katonaság, kiadták a parancsot: A falut nem hagyhatja el senki! A deportáló bizottság házról házra járt, felolvasták a listán szereplők neveket, és hogy csomagoljanak, mert deportálják őket Csehországba.

Mi is a névsorban szerepeltünk, fájó szívvel nekiláttunk a csomagolásnak. Hová visznek bennünket? Mi lesz velünk? Itt kellett hagyni a falunkat, ismerősöket, rokonokat. December 16-án este megállt a katonai teherautó a kapuban, s hozzáálltak minden holmink felpakolásához. Amit csak össze tudtunk készíteni, azt mind elvittük. Talán már sejtettük, hogy nem kis időre visznek el bennünket. A hízódiszónak egy üveg erős pálinkát adtunk, hogy csendben legyen. Nem is ébredt fel, csak másnap a vagonban.

A tornaljai vasútállomásra vittek bennünket, ahol már sok hasonló család volt, a szomszéd falukból is. Kisírt szemű, riadt nép. A bizonytalanság, hogy hová visznek bennünket, és hogy mivel érdemeltük ki ezt a megaláztatást: erőszakkal kiteszítanak bennünket az otthonunkból.

Először a váróterembe vittek bennünket, de mivel sokan voltunk, a katonák egy üres tehervagonba tereltek minket. A vagonban egy vaskályha melegített, ám a füstöt csak úgy ontotta magából. Leülni nem lehetett, egy darabig csak úgy álldógtunk ott. Aztán bekerültek a csomagjaink is, már moccanni sem tudtunk. Ekkor ránk zárták az ajtót, mint az állatokra. A vagon oldalára meg felírták szlovákul, hogy „önkéntes munkások”.

Mi két másik családdal (Molnárékkal és Dányi Mariska néniékkal) kerültünk össze. Mariska néni sírt, jajgatott, mert, hogy még nagyobb legyen a kára a szegénynek, fias disznója az állomáson széttörte a ferslőkot, elszaladt. Hol tudták volna keresni ott, az idegen sötétségben? Egy kárral több vagy kevesebb, mit számított az akkori időkben.

Helyet csináltunk magunknak, hogy leülhessünk legalább. Elindult a szomorú magyarok gyászos vonata a bizonytalanság felé. Vajon hol áll meg velünk, szerencsétlen magyarokkal? Három napot és három éjszakát töltöttünk el, és ma sem tudom megérteni, hogy milyen türelemmel viseltük el ezeket a nehéz napokat.

Aki még nem utazott marhavagonban télvíz idején, az nem is tudhatja, mit éltünk át. Persze, nem is kívánom ezt senkinek. 15-20 fokok hideg volt, ennivalónk kenyér és szalonna. Milyen jól esett volna egy bögre meleg tea! Mondta is a bátyám a Molnár fiúknak: „Gyerekek, tennünk kell valamit, mert itt fagyunk meg!”

Nagy nehezen előkerítettek egy kályhát, és az ajtó mellett felállították. Megrakták a tüzet, mert fát is vittünk magunkkal. Kifeszítették az ablakrácsot, és a kályhacsövet ott vezették ki. Lett meleg tea. Sőt, krumplit is főztünk. Jól esett a meleg étel, még ha krumpli volt csak.

Az embereket úgy vitték a marhavagonokba, mint az állatokat, de míg azoknak vetettek szénát, mivelünk nem törődött senki. Egyedül az olomouci állomáson, ahol nappal megállt a vonat, ott nyitották

ki a vagonajtót, és minden vagonba beadtak egy veder forró teát. Ennyi volt a rólunk való gondoskodás! Ott hoztak a férfiak vizet, mert már az otthoni elfogyott. Sem tisztálkodni, sem félredoljunkat nem volt mód elvégezni.

Végtelenül szomorúak, szerencsétlenek voltunk. Ki se lehet mondani a sok keserúséget, miért kellett a mi szülőfalunkat, házunkat elhagyni. Kinek jutott eszébe, minket elzavarni a hazánkából? Mit vétettünk, hogy ilyen sorsot érdemeltünk? Ilyen és hasonló gondolatok jutottak eszünkbe, de azt, hogy mindnyájan háborús bűnösök vagyunk, az senkinek sem fordult meg a fejében.

Közeledett a harmadik nap, amit a vagonban töltöttünk. Egyre csak arról beszélgettünk, hogy meddig tart még az út. Egy-egy állomáson ki-kitekingettünk, hol, s merre járunk. Ám amíg a végállomásra nem érkeztünk, csak nyílt pályán állt meg a vonat. Ide-oda tologattak bennünket. A férfiaknak épp elég dolguk akadt, vigyázni az ingóságokra, hogy össze ne dőljenek.

Végre, december 19-én a jičíni állomáson megállott a szerelvény. Nemsokára megnyiták a vagonajtók, s mint a rabszolgavásáron, úgy válogattak bennünket a cseh gazdák. Első kérdésük az volt, hogy melyikünk mihez ért. Már mindenkit elvittek a mi vagonunkból, és mi is vártuk, hogy ki jön értünk, amikor megszólalt egy katonás kinézetű férfi, és a nevünket mondta. Kérdezte, mihez értünk. Lóval tudunk-e bánni? Tehenet fejni, vagy gondozni? Mivel mindenre igennel válaszoltunk, jöttek a katonai teherautók, és felpakolták a holminkat.

Megérkeztünk ugyan, de hová, merre visznek tovább bennünket? Jól idő eltelt, amikor estefelé egy dombra, egy kis településre értünk. Itthon vagyunk – mondta a gazda. Itthon??

Megérkezés Malá Lhotára

Sobotka mellé, egy tanyára értünk késő estére, egy kis szalmatető házba. A jéghideg lakást előbb még ki kellett üríteni, mivel még úgy volt, ahogyan azt a régebbi lakók, a munkások otthagyták. Kiraktuk a nagy hóba az ágyat, majd a miénket behordtuk. Micsoda érzés volt, hogy így fogadtak bennünket!

Szomorúan láttunk hozzá a pakoláshoz. Olyan kicsi volt a szoba, hogy csak két ágy, egy sezlón, egy asztal, két szék és egy vizeslóca fért el benne. Még hozzá volt építve egy kemence és egy rakott sparhét. Így alig volt hely négyünk számára. Ez a helyiség szolgált otthonként, lakóhelyként huszonkilenc hónapig.

Volt egy előszobának csúfolt helyisége is, ahonnan a kemencét lehetett fűteni, és volt még egy szoba is. Annak a szobának azonban olyan alacsony volt a mennyezete, hogy csak a ládákat tudtuk berakni, meggörnyedve tudtunk csak ott járni. A szekrényünket is itt helyeztük el először, de csak lefektetve fért be. Nem is hagytuk ott sokáig, kitettük az előszobába. Az előszoba ajtaját csak egy kallantyú zárta, így zárat is nekünk kellett szereltetni rá, hogy zárni tudjuk az épületet.

A gazdának, akit Marie Pazderníkovának hívtak, nagy háza volt. A munkásainak viszont be kellett érniük egy kis lyukkal. A gazdasszony szerint nem is voltunk méltók jobbra. Neki csak a munkákra volt szüksége, mással nem foglalkozott. A huszonöt hektáros gazdaságban kellett az olcsó, magyar munkás kéz. Csupán egy cseh lány volt nála, aki az aprójszágot látta el, meg a ház körüli teendőket végezte.

Az első vacsora

Igen, alighogy nagyjából bepakoltunk, jött az asszony, hogy üzeni a miloszpanyi, menjünk vacsorázni. Én nem mentem, mondtam, hogy inkább megrakom a tüzet, mert inkább fáztam, mint éheztem. Amikor a szüleim meg a bátyám visszajöttek a vacsoráról, mondták, hogy hús volt és valami tészta. Mi akkoriban még nem ismertük a knédlit, ami olyan, mint a kenyér.

„Nem lehetnek rossz emberek, még vacsorát is adtak.” – mondta szegény anyám. Hogy milyen jó emberek voltak, azt egy hét multával megtudtuk. A három vacsoráért 80 koronát vont le az első fizetésből. Tehát, voltak még jó emberek.

Másnap, az úttól elgyötörve, alig ébredtünk fel. Megverték jó erősen az ablakot: „Gyertek dolgozni! A lovakat, teheneket etetni kell!” Nem volt mit tenni, menni kellett. Bátyám, Pista a lovakhoz került. Apám a teheneket etette, anyám fejt, én pedig eleinte otthon rendeztettem a háztartást. Később már nekem is mennem kellett, nekem is jutott munka. Másnap kimérték számunkra az úgynevezett deputátot: 42 kg rozsliszt, 42 kg búzaliszt, 1 q szén, 1 q fa, 2 l tej, 2 l petróleum és 4 kg kenyér. Ami a továbbiakban

a következőképpen alakult, s havonta járt: 82 kg liszt, 270 kg szén, 134 kg fa, 107 kg burgonya, 1 kg 30 dkg vaj, 2 és fél l petróleum, 42 l tej. A munkaidőt is előírták. Bátyámnak napi 11 órát kellett dolgoznia: egy óra a lovak ellátása, két óra gondozás. Kilenc óra munkadíja 9 korona volt. A túlórákért pedig 10 koronát fizettek. Nekem napi kilenc órát kellett dolgoznom, amiért egy órára 6 korona 20 fillért kaptam. Szüleim szintén órabért kaptak, és minden kifejt liter tejért 20 fillért.

Tehát nem úgy volt, mint azt az újságok megírták, hogy nem kaptunk fizetést. Ha keveset is, de kaptunk. Amikor az első fizetésre került sor, bizony alig kaptunk valamit a bérből, mivel leszámította a gazda az általa kiadott holmik árát. Adott két pár munkásbotot, egyet 198 korona értékben, a másikat 200 koronáért. Négy darab villanylámpa-elemért, egy borítékért, levélpapírárt 39 koronát számolt, no és az első vacsoráért 80-at. Úgyhogy a nekünk járó tizenegy napra 300, a bátyámnak 330, apáméknak 200 koronából összesen 362 koronát fizetett ki. Nem adott volna nekünk csak egy borítékot vagy levélpapírt is ingyen! Nem engedett bemenni a faluba, ad ő, ha annyira írni akarunk, addig se hiányozzunk a munkából. Nem ment hozzá dolgozni senki az ottani emberek közül. Nem bírta ki nála senki, mert csak hajtani tudta a munkást, de megbecsülni, rendesen fizetni, azt nem.

Egy leány dolgozott nála, az etette az aprójószágokat. De olyan volt, hogy sokszor hiába parancsolt neki, nem fogadott szót. Egy kicsit ütődött volt. Azért kellett minket, deportált magyarokat odavinni, hogy legyen, aki dolgozzon. Később egy német orvos feleségét hozta oda szakácsnőnek, de soha nem főzött, nem értett a konyhai munkához, csak sirt napokon át. Ő sem tudott csehül beszélni, csak azt hajtogatta mindig, hogy „*nedobře zde*”, ami annyit jelent, hogy „nem jó itt”. El lehet képzelni, hogy milyen gazdához kerültünk, ha a maga fajtájából sem kapott munkaerőt. Kegyetlenül tudta hajszozni a munkásokat.

Életem legszomorúbb karácsonya

Már az 1944-es karácsonyunk is igen szomorú volt, de az legalább otthon, családi környezetben telt. Igaz, hogy a faluban idegen katonák jártak, de most távol voltunk a szülőfalunktól, messze idegenben, szinte rabszolgaságban. Ez mindennél szomorúbb volt. Tudom, hogy nem csak a mi számunkra, hanem minden sorstársunk számára akiket deportáltak. Nekünk, magyar családoknak ez a karácsony volt a legszomorúbb.

Nem volt karácsonyi készülődés, sütés-főzés. Csak a szokott, mindennapi ebéd készült el. Csendben, csüggedten ültünk az asztal körül. Gondolatban otthon jártunk. Az otthoni karácsonyokra emlékeztünk, s inkább hallgattunk, mert minden szavunkban az otthon emlegettük. Még mindig nagyon fáj a deportálás emléke, még mindig nem értettük, hogy miért is kerültünk ide. Idegen földön voltunk, idegen népek között, magunkra maradvá, árván. Csak a remény élt bennünk, hogy nem maradunk itt, valamikor visszatérhetünk a mi kis falunkba. De mikor lesz az még, ki tudja? Beköszöntött 1947. Mit hoz számunkra? Hogyan fordul a sorsunk? Mindig ezen járt az eszünk. Végre levelet kaptunk az otthon maradottaktól. Megírták, hogy mi történt a faluban. Ismét vittek el családokat Csehországba. De most már a déli részekre, nehogy egy helyre kerüljenek azok, akik „háborús bűnös” magyarok.

Mint a faleveleket az őszi szél, úgy szórtak szét bennünket egész Csehország területén. Megírták azt is az otthoniak, hogy most vitték ki Magyarországra az oda irányítottakat. Ki találta ki ezt a népszétszórási tervet? Ki volt a kiagyalója annak, hogy az egyik testvért Csehországba, a másikat Magyarországra küldték, míg a harmadikat ott tartották fogva. Ki döntött erről?

A deportáltak összetartása

Egyik este, amikor már a vacsorát elfogyasztottuk, kopogtattak az ajtón. Miután kinyitottuk, örömmel hallottuk, hogy ízes magyarsággal köszöntöttek jó estét! A szomszéd faluba deportáltak közül jöttek a csallóközi gútai Kaczor Szilveszter és a Sokszelőcéről való Bartos Ida, Gyula öccsével együtt. Megtudták, hogy hol vagyunk, és meglátogattak bennünket. Sokat beszélgettünk, hiszen már közel egy hónapja, hogy csak magunk voltunk. Jól esett az őszinte, magyar szó. Annyira összebarátkoztunk, hogy ottlétünk alatt szinte testvérekké lettünk.

Amire kitavaszkodott, már tudtuk, hogy kit merre szórtak szét a jičíni járásban. Eközben meg ment a munka. Már említettem, hogy mindenféle munkát nekünk kellett elvégeznünk. A gazdaasszonyunknak

hiányzott a fél lába, így az élettársa gazdálkodott. Ő katonatiszt volt korábban, hozzá is szokott a parancsolgatáshoz. *Pane Pravecnek* kellett szólítanunk. Goromba ember hírében állott.

Az első időkből még alig ettük meg az ebédünket, már kopogott az ablakon, hogy elmúlt az egy óra, és „gyerünk dolgozni!” Hiába mutattunk az órára, ő csak legyintett, vagy azt mondta, hogy nem jár jól. Egyik nap anyánk bement a közeli kisvárosba, Sobotkára, és vásárolt egy új órát. Amikor a következő nap a pane Pravec megint sürgetett bennünket, a bátyám, Pista rámutatott az új órára. Nincs még egy óra. Nem megyünk.

Nem volt kímélet. Minden nehéz munkát el kellett végezni. Ha egy kis pihenőt tartottunk, már kiabált, hogy miért nem dolgozunk. Én is, esőben, sárban a legnehezebb munkákat végeztem, s nem volt megállás. Trágyarakás, -terítés. Még egy férfinak is elég, nem hogy egy fiatal leánynak! Vasárnaponként aztán látogatni kezdtük a más magyar kitelepítetteket. Hol itt, hol ott jöttünk össze. Megbeszéltük a híreket. Mindegy volt, ki honnan jött, most magyar testvérek voltunk a rabszolgaságban.

Mi Malá Lhotán laktunk. Bartos Idák három kilométerre, Libošovicén. Attól meg szintén három kilométerre, Sentyben Kaczor Szilveszter, Magda és a Baráth család. Horný Bousovon, ami már elég messze volt, a Varga család lakott. Ők a mi szomszéd falunkból, Kálosáról valók. Odakerült Dányi Mariska néni is, akinek a tornaljai állomáson elveszett a disznója. Törökék Gútorról, Szilárdiék Baracáról, a Mónár család Fügéből Kopydlo nevű településen éltek. Stará Pakán a fügei Gyöngyösi Jánosék.

Csak a vasárnapunk volt szabad, de sokszor előfordult az is, hogy még akkor is dolgoztatott bennünket Pravec úr. De nem mindig fogadtunk szót. Elég volt a munkából egész héten, pihenni is kellett! Nekünk az volt a kikapcsolódás a mindennapi robot után, ha vasárnaponként összegyűlthettünk a többiekkel, és beszélgethettünk. Jó idő esetén kirándulgattunk. Megnéztük a környék nevezetesebb épületeit, várait is. Nekünk, gömörieknek furcsa és szokatlan volt a kősziklakkal teleszórt vidék. A csallóközieknél még talán még jobban, hiszen ők síkvidékhez szokott nép.

Sokszor tizen-tizenöten mentünk együtt, fiúk, lányok szép egyetértésben. Később már a bálókba is bemerészkedtünk. Egymást biztatva mentünk. Igaz, hogy magyarok vagyunk, de élni talán nekünk is van jogunk. Még akkor is, ha deportáltak vagyunk. A fiatalság befogadott bennünket. Együtt mulattunk, táncoltunk.

(...)

Ismerkedésünk a szomszédokkal

A tavasz beálltával a mezőgazdasági munkákhoz a Pravec odavalósi asszonyokat hívták. Ők sokat beszélgettek volna velem, de sajnos nem értettem a nyelvükön. Ez arra ösztönzött, hogy szótárból, meg a Verától eltanuljak egy-két szót, kifejezést.

Egyik nap, amikor a mezőn dolgoztam két cseh asszonnyal, az egyik megkérdezte: „Iréneke, hogy érzed magad? Jobb-e itt, mint otthon volt?” Nagyon meglepett a kérdés, s mondtam nekik, hogy érezhetném magam idegenben? Akkor arról kérdezték, miért jöttünk ide, és miért pont a Pravechez, hiszen ő a vidéken a legkomiszabb ember. No, akkor én elmeséltem, hogy mi nem önszántunkból jöttünk, de nem volt más választásunk. Ők sem tehettek volna másképp, amikor a falut körülveszi a katonaság. Elmondtam, hogyan dobogálták fel a teherautóra a holminkat, a vagonokat meg leplombálták. Ez ellen nem volt, mit tenni. Az asszonyok ekkor tudták meg, hogy valójában mi is történt velünk, magyarokkal.

Szívesen beszélgettek velünk a környékbeliek is. Nagyon jóban voltunk a mézsáros családjával, Lászkáékkel. Amikor bevásárolni mentem, a gyerekek ismerősként szaladtak elélem. A szomszéd Pašout család is barátságos volt. Ha olyan lett volna a Pravec, vagy a miloszpanyi, de más sorsunk lehetett volna! A bevásárlásnál sem éreztem ellenszenvet. Szépen, türelmesen mutogatta végig az árut, míg rámutattam, mit is szeretnék. Ennek ellenére mégis az érzésünk, hogy kitaszított, rabszolgák vagyunk. Ezt feledtetni nem lehetett.

Már tavasszal, amikor a szomszéd faluba, Libošovicére bementünk, és hallottak beszélgetni bennünket, mondták is, hogy a borbélyüzletben lévő asszony magyar. Így őt hamarosan felkerestük. Ő már a háború előtt költözött oda. Somorjáról való, oda ment férjhez, Ječnynének hívták. Vele rendszeresen találkoztunk, hiszen egyetlen volt az idegenben, aki megértő lélekkel, teljesen mellettünk állt.

Hozzánk is jöttek más majorokból a magyarok. Nem telt el egy hét sem úgy, hogy ne kerestük volna egymást. Nagyon gyötört a honvágy. A tanyán, ahol laktunk, öt család lakott több-kevesebb földdel. De a

lányok és a fiúk csak a munkával törődtek. Míg ott voltunk, talán egyetlen szót sem váltottunk velük. Lehet azért, mert magyar voltam, de lehet azért is, hogy rabszolgák voltunk. Nem tudom.

A gazda házában sem jártam, talán csak háromszor. Nem is kíváncsi voltam oda. Ha csak megláttam, mindjárt kitértem előle, hogy még szót se kelljen váltanunk. Élt ott egy idősebb férfi, ő vasutas volt, nem dolgozott odahaza. Ő sokszor elbeszélgetett velünk. Szidta is mindig a Pravcot, hogy olyan embertelen hozzánk. Studničkánaq hívták.

Akiról mindenki elfelejtkezett

Ott voltunk az idegenben, magunkra utalva. Távol mindenkitől, rokonoktól, barátoktól, szülőföldről. Nem gondolt miránk többé senki. Az újságok írták, hogy még papok is jártak a deportált családokhoz vigaszt nyújtani. A mi esetünkben sajnos ez nem igaz! Sem a gömöriekhez, sem a csallóköziekhez nem jött senki. Félték, hogy bajuk eshetik. Mindenki csak a maga dolgával volt elfoglalva. Bármilyen vallásúak voltunk is, elhagyott bennünket mindenki.

Egyszer híre jött, hogy Mladá Boleslavban lesz református istentisztelet. Elmentünk oda sokan a deportáltak közül, vallási hovatartozásra való tekintet nélkül. Elindultunk. Jó sokáig kellett gyalogolnunk, és a végén kiderült, hogy csak szóbeszéd volt az egész. Hogy is mentek volna a szegény néphez a papok? Ők is odahaza maradtak, talán velünk sem éreztek. Magunkra maradtunk.

Az ember azonban mindenben feltalálja magát. Ha ők nem jöttek utánunk, vigasztalást nyertünk mi, egymásban. Vasárnaponként összejöttünk, és egymást vigasztaltunk. Így teltek lassan a napok és hónapok. Mi pedig bíztunk abban, hogy örökre mégsem hagynak itt bennünket idegenben.

Rengeteg könyvünk volt. Szép, magyar történelmi könyvek. Esténként azokat olvastattuk, így menekülve a szomorúság elől. Elterelte a figyelmünket a mindennapi szomorúságról, a valóságról. Küzdve küzdj, és bizva bízzál! – mondja az írás. Mi pedig küzdöttünk és bíztunk abban, hogy a mi sorsunk is jobbra fordul, csak ki kell várni. Ki is vártuk. A türelmes várakozásunknak meglett a gyümölcse. Mi is visszatérhettünk a szülőfalunkba, melyet oly sokszor emlegettünk. Szülőföldem szép határa, meglátom-e valahára?

Félelmem a kígyóktól

Mindjárt az első tavaszon a Pravec elvitt autóval a harmadik falun túli rétre. Az volt a dolgom, hogy a lekaszált szénát gereblyézzem össze. Amikor elment, egy ideig csak a környéket néztem. Meredek sziklák között kis, szűk völgyben terült el a rét. Neki is láttam a munkának, de nem sokáig, hisz az első rend megbolygatásakor egy csomó, kis kígyó fordult ki belőle. Azt gondoltam, hogy csak itt vannak, de ahogy tovább mentem, ott is ugyanezt tapasztaltam. Minden rend alja tele volt 30-40 centiméteres kis kígyókkal.

Nálunk Gömörben csak elvéve lehetett a réten kígyókat látni, így én rettenetesen féltem tőlük. Azonnal otthagytam még a gereblyét is, és elindultam vissza. Jobban féltem a kígyóktól, mint attól, hogy visszatalálok-e Malá Lhotára.

Az első faluban csak azt hajtogattam, hogy Malá Lhota Pazderníková (így hívták a gazdaasszonyt), de így is eligazítottak, hogy merre menjek. A másik faluban is segítettek, és már meg is láttam a tanyánkat a hegy tetején. Mentem tovább, már csak egy sziklás, erdős, kanyargós úton kellett átkelnem, mire jó sokára hazaértem. Késő délután volt, mire hazaértem. A bátyám kérdezte is, hogyan tudtam egyedül hazajönni, de én meg se tudtam szólalni, csak sírtam. Gyalog. Mert féltem a kígyóktól.

A Pravec megint csak kiabált, hogy egész napom kárba ment, nem csináltam semmit. Na, Pista is felemelte erre a hangját. Mondta neki, hogy nem kellett volna engem egyedül otthagyni, hisz nem is ismerek ott senkit. Máskor meg elküldött ételet vinni a munkásoknak. Elmagyarázta, hol találom meg őket, de bizony én nem értettem egy szót sem. Mert nem leltem meg a munkásokat, az ételt visszavittem a konyhára. Megint csak én voltam a hibás, mert nem ismertem a környéket.

Nem fogták fel, hogy nem értem azt, amit mondanak. Nagyon elkeseredtem, ha ők nem értik a mi beszédünket, nekünk miért kell, megérteni az övéket. Ettől függetlenül szorgalmasan tanultam a nyelvüket, de nem mindig árultam el, hogy értem a beszédüket.

Első tavasszal a Pravec kimért nekem egy jó darab cukorrépa-földet. Először egyelni kell. Ezt nem óráberben fizette, hanem akkordban. Hát jó, mit számított az nekem! Úgyis dolgozni kellett, mindegy

volt, hogy hogyan. Azt mondta, hogy ez eltart két hétig, azután meg jön a kapálás, azért majd többet kapok. Kivitt a földre, majd kezembe adott egy félméteres kapát, hogy azzal dolgozzam. Mi, otthon, rendes, hosszúnyelű kapával dolgoztunk mindig. Pravec meg is mutatta, hogyan kell vele dolgozni. Térden állva, úgy kellett kapálni. Én erre nem szóltam semmit, de visszamentem a mi kapánkért, és azzal dolgoztam. Hiába is veszekedett velem, hogy ez így nem jó.

Egy hét múlva az én répám ki volt egyelve, úgyhogy nyugodtan otthon maradhattam, hiszen a második kapálásra még várni kellett. Meglátott a Pravec, s kérdi, hogy miért nem dolgozom kint a földön. Mondtam neki, hogy már befejeztem. Nem akarta elhinni, de miután kiment és megnézte, be kellett látnia, hogy tényleg elvégeztem a kiadott munkát. Persze mindjárt akart adni még egy akkora területet, de nem voltam hajlandó megcsinálni. Hiába volt minden szava, a kiadott munkát elvégeztem, többet nem vállaltam.

Jött a második kapálás. Azt mondja, hogy most órabérben fogja elszámolni a munkát, de közben azt gondolta, most is csak annyi ideig fog tartani, mint az elsónél. De nem tudta még ő akkor, hogy órabérért csak annyit lehet dolgozni, amennyit fizetnek érte.

Elmúlt a tavasz, elérkezett az aratás ideje. Ott láttam először marokrakó-kötöző aratógépet. Csupán csak a tábla szélét kellett kézi kaszával körül aratni, a gép után csak össze kellett hordani a kévét. Az első napon, amikor a cseh asszonyokkal dolgoztunk, nótaszóval hordták a kévét. A nótá is arra a nótára emlékeztetett: „Fehér galamb száll a falu felett”. Mondták, hogy énekeljünk mi is. Pista szólt, hallod-e hűgom, ezek is csak olyan nótákat énekelnek, mint otthon. Akik órabérért dolgoztak, azok a „Kossuth Lajos azt üzente” nótát fújták, míg az akkordosok: „Az a szép, az a szép...” kezdetű dalt. Ezzel kifejezték azt is, hogy a kezük milyen tempóban mozog a munkánál.

Mondtuk az asszonyoknak, hogy előbb meg kell tanuljuk a dalokat, de aztán szép lassan kezdtük a Pistával mi is énekelni. Nézték is, hogy milyen hamar megtanultuk ezt a nótát. No, ekkor Pistával rázendítettünk a pattogósabb nótára, s a kezünket is hozzá igazítottuk. Haladt is a munka szépen. Mondtuk nekik, hogy a magyarok így szoktak dolgozni. Este szóltak az asszonyok, hogyha kijön a Pravec, nehogy ezt a nótát énekeljük.

Ott az aratás után nem csépezték ki a termést, csak késő ősszel, mert ott még a szalmát is kévébe kötözték. Nehéz munka volt. Nekem mindig a kévét kellett kötöznöm. A cséplőgép után volt a prés, úgy kellett arról leszedni. De a Pravec még azt is akarta, hogy ki is hordjam a kertbe, pedig a kötözést is alig győztem. Csépléskor, mikor besötétedett, mondta a Pravec, hogy még tovább kell dolgozni. Én meg annyira fáradt voltam, a kezemet is alig éreztem. Azt válaszoltam neki, nem vagyok hajlandó még tovább dolgozni. Elég volt kora reggeltől estig. Erre szemrehányást tett: a munka nem megy, de a vajás kenyeret fel tudom falni! Na, ezek után nem fogadtam el többé a vajás kenyeret, mindig visszaküldtem neki. Soha többé nem fogadtam el tőlük semmit.

Amikor az őszi munkákat elvégeztük, nekem a cseh lánnyal a favágás lett a dolgom. Nem voltam én a fahasogatáshoz szokva, odahaza sosem csináltam, de itt muszáj volt. Nehéz volt a fejsze, a fa meg görcsös. Bizony, nagyon sokszor a kezembe vágtam, nem is tudom én ezt elfelejteni, mert a mai napig látszik a hat heg a csuklómól egészen az ujjakig.

Télen szalmakötelet készítettünk a csűrben. Szúrt a szalma, bele-belehasított a kezembe, de megvizetni nem lehetett, mert nagyon hideg volt. Fázott a kezünk, de nem volt más választásunk, csinálni kellett. A szalmaköteleket háromszor egymás után használták fel. Először a kézzel learatott búzát kötötték fel, másodsor a szalma cséplésekor, harmadszor a apróra vágott gallyat kötötték csomóba, úgy raktározták el. Talán, ha emberségesebben bántak volna velünk, akkor másként emlékeznék, de így csak a keserű honvágy gondolatai jutnak az eszembe.

A faluba, vagy a városba csak a Pravec engedélyével mehettem be. Így legtöbbször anyánk intézte a bevásárlást, egészen jól boldogult már a magyarázkodással az üzletekben. Elmúlt egy év, amióta ott voltunk a csehek között. A nyelvüket már egyre jobban megértettük, de mégis idegen földön voltunk. Egyszer azt mondták a Kálosárol való Vargáék, hogy mennek haza látogatóba, nem mennék-e el én is. Persze, hogy vágytam én is a falumba, így a Pravectól elkérezkedtem, hogy szabadság ideje alatt hazamennék.

A falunkban sok minden megváltozott. Más, idegen nyelvű népek lakták. A Magyarországra kitelepített helyébe onnan hoztak szlovákokat, akik bizony már másak voltak. De én megértem, hisz ők sem tehettek minderről. Fájó szívvel mentünk vissza Csehországba.

1948 februárja csupán annyi változást hozott a mi számunkra, hogy egy koronával több órabért kaptunk, és a szabadságpénzt is kiadták, de jobb bánásmódban nem volt részünk továbbra sem. Volt egy

szép fekete kutyánk, Pajtás volt a neve. Tudta azt mindenki, hogy a miénk, a magyaroké. Velünk volt a mezőn, bárhová mentünk is. Szép csillogó szőrű, kövér kutya volt. Második évben többször előfordult, hogy nem találtuk. Mikor hazatért, mindig véres, sebes volt a nyaka. Tudtuk, hogy csapdába esett, de szerencsére mindig ki tudott szabadulni. Egyszer azonban hiába kerestük. Kérdeztük a szomszédokat, nem látták-e a Pajtást, de hiába, nem került elő többé. Nagy sokára mondta meg a szomszéd falusi ember, hogy bizony a kutyát ne keressük, mert már megették. Még azt is elárulta, hogy kik. A szomszéd falu bírója volt az. Ott tartottak levágásra kutyákat, állítólag finom a húsa. Csak ne éppen a mi kutyánkat ették volna meg!

A második tavaszt töltöttük ott, s már nem voltunk olyan szomorúak. Reméltük, hogy szép lassan eljön a mi időnk is, és talán hazamehetünk végre. Reménykedtünk folyamatosan, hogy lesz ez még másképpen is, nem maradhatunk örökre rabszolgák. Kell, hogy megelégteljük ezt az embert megalázó, megszorító törvényeket, és mi is megszabadulhatunk a rabságtól. Összejöveteleinken is csak egymást biztattuk, bátorítottuk, reménykedtünk.

Sokan voltak olyanok, akik hazaszöktek, hátrahagyva mindenüket. De otthon mi várt rájuk! Ismerősök, rokonok jóindulatára kellett támaszkodjanak, akkor amikor azok is szükségét látták. Mi nem szöktünk. Ha szabadon nem mehetünk, akkor maradunk, egészen addig, amíg az igazság győzedelmeskedik, s belátják, hogy igazságtalanság volt a magyarokat deportálni.

Megtudtam, hogy mi volt az ára a deportálásnak

1948 tavaszán ismét elkérezkedtem a Pravectól, hogy meglátogathassam az anyám testvérét, aki a Mladá Boleslav-i járásban lakott. Ők önként mentek ki, a férje mint munkafelügyelő dolgozott egy gazdaságban. Kislányuk született, elkelt egy kis segítség, meg aztán varni is akartunk, amíg ott leszek. Szabadságom még volt, így nyugodt lehettem, hogy nem jön közbe semmi. Azonban nem tartott sokáig.

Egy hét múlva este felé megállt egy autó a nagynéném lakása előtt, és kiszállt belőle a Pravec egy fegyveres csendőrrel. Durván rám ordított, hogy azonnal menjek velük, mert különben baj lesz. A nagybátyám kikérte ezt a durva hangnemet, és azt mondta, nem lehetne-e emberségesebben eljárni egy kiskorú leánygyermekkel szemben. Miért kellett csendőrrel jönni érte, gyalázat így bánni egy gyereklánnyal!

Szépén összepakoltam, és beültem az autóba. A csendőr kérdezte, hány éves vagyok. Amikor megtudta, tizenhét éves múltam, meglepetéssel fordult a Pravec felé, miért nem mondta, hogy kiskorú vagyok, mert nem lett volna szabad csendőrrel jönni értem. Akkor a Pravec hangosan rámondott a csendőre, értem kifizette az 1500 koronát, joga van hozzám. Én meglepetéssel hallgattam ezt a beszélgetést, tehát valóban eladtak bennünket, mint a rabszolgákat. Kinek kellett az a pénz? Ki tette zsebre, azt a piszkos, júdáspénzt?

Amikor hazaértem, elmondtam, hogy mit hallottam a Pravectól. Elhűlve mondogattuk: eladtak bennünket, mint a rabszolgákat. Verje meg érte őket az Isten, ahogy csak megérdemlik! Leveleinket elkobozták, cenzúrázták. Egy vers elküldéséért büntetés és egy hónapi elzárás járt.

A 1948-as év elején egyre ritkábban kaptunk levelet otthonról. Csodálkoztunk is, hiszen ez idáig elég rendszeresen kaptunk híreket rokonoktól, ismerősöktől. Biztattak, hogy ne csüggedjünk, egyszer csak haza mehetünk, nem maradhatunk ott örökké. S akkor egyszer csak abbamaradtak a levelek. Nemsokára az okát is megtudtuk.

Egy szép napon idézést kaptam a sobotkai bíróságtól, hogy három napon belül jelenjek meg kihallgatási ügyben. Nem tudtuk elgondolni, hogy mi okból küldték nekem ezt a levelet. Bartos Idával mentem el, mivel ő jól tudott szlovákul. A bíróságon, miután minden adatunkat felvették, a kezembe nyomtak egy levelet, illetve egy verset, amely elég hosszú volt, s mondták, hogy olvassam el, és mondjam meg, ki küldte ezt nekem. Megismerem-e az írást? Persze, hogy azonnal megismertem a barátnőm írását, de nem szóltam. Lassan, elgondolkozva olvastam a magyar deportálásról szóló verset, mintha nem is tudnám, hogy mi van beleírva. Egész nap faggattak, hogy kivel levelezünk, mit írnak. Írják-e, hogy szökjünk meg, vagy hogy ne dolgozzunk? Mindenre csak nemmel válaszoltam. Mondtam, hogy semmi ilyeneket nem írnak nekünk, meg különben is, mi nem szökjünk meg. Vigyenek bennünket haza szabadon. Nem leszünk szökevények, elég az nekünk, ha deportáltak vagyunk.

A verset többször is a kezembe adták, hátha elszólom magam, s akkor fény derül az írójára. Ennek meg az lett az eredménye, hogy három versszakát kívülről megtanultam, s amikor hazafelé mentem, már fejből tudtam mondani. A verset aztán hamarosan megszereztem másoktól, akiknek még korábban meg-

küldték. Még ma is őrzöm, pedig jó pár év eltelt azóta. Leírom most is, csak azért, hogy más is megtudja, mit szenvedtünk, mi, magyarok ott, a szomorú időkben.

Tompa Mihály, Gömör nagy költője a múlt században egy verséért börtönbüntetést kapott. Kiszabadulásakor azt mondták: most kiengedünk, de többé ne legyen több *Gólya*. Ugyanez megismétlődött közel száz év múlva is, 1948-ban. Akkor versírásért két leánygyermeket börtönöztek be. Egy hónapig voltak a tornaljai börtönben, míg egyenként ötezer korona fejében szabadlábra engedték őket. Mára rehabilitálták, és fejenként megítéltek nekik tíz korona kárpótlást. Egyikük sajnos már meghalt, de hozzátartozója beleegyezett a vers közzétételébe, úgyszintén a másik is. Vállalják a mai napig az igazukat. Gyurán Magda és Vass Ilona. Természetesen a vádirat szerint megsértették a falu nyugalalmát. Pedig csak egy verset írtak.

Emlékvers a hazájukból kiülőzött magyarokhoz

Elmúlt a népeknek vérengző csatája.
Békés, nyugodt élet volt mindnyájunk vágya.
A romok helyébe újat építettünk.
Csak sajnós, csalódás lett az osztályrészünk.

Hideg téli estén, sok csendőr s katona.
Nagy teherautón jött hozzánk száz számra.
Kihirdették rögtön a végítéletet.
Amiért magyar vagy, el kell innen menned.

Sírás, könnyhullatás a magyarság sorsa.
Elvész a Felvidék, ha nem fordul jobbra.
Szétszórtak bennünket, mint hulló levelet.
Kit erre, kit arra, kergetnek a szelek.

Morvaország földje, Csehország fenyeve.
Szomorú magyarok könnyével van tele.
Mindkét ország földjét magyar könny áztatja.
Verje meg az Isten, aki ezt csinálta.

Ki üldözött testvér, tudom, fáj a szíved.
Hogy ott kell szenvedned, messze idegenben.
Fáj a szülőfalud, kevés szép emléke,
Hol ringott mindnyájunk gyermeki bölcsője.

Kedves Édesanyád, kedves Édesapád.
Sóhaja száll hozzád, lágy esti szél szárnyán.
Szeretteid sírján kék nefelejcs virul.
Elhunyt szeretted a sírban megfordul.

Nem pihennek ők sem, sajnálják sorsodat.
Nem ápolja senki az ő sírhalmukat.
Magyar hadifogoly nagy Oroszországban,
Vágyakozva gondol szülőfalujára.

És ha egykor Isten bölcs vezérlő keze
Hazasegíti majd, reményekkel tele.
Kedves szülőháza ajtaját hiába zörgeti,
Nem borul jó anyja nyakába.

Ismeretlen népek lakják szülőházát,
Nem eresztik be a haza hú harcosát.
Minek maradjon itt, mit csináljon itten?
Megy a családjához, messze idegenbe.

Sokan szétváltak szerető szülőktől,
Szerető testvértől, anya gyermekétől.
Szétkergette a sors idegen országba.
Verje meg az Isten, aki ezt csinálta.

Idegen népek közt, idegen országban,
Ne felejtjük testvér, hogy csak egy hazánk van.
Falunk határában puhábbak a rögök,
A nehéz munka is, sokkal jobban esett.

Tudom, vérzik szíved, gondolva a múltra,
Elhagyott faludra, szegény hajlékodra.
Szerető jó szülék, szerető testvérek,
Messze idegenben, az Úr vezéreték.

Isten vezéreljen a göröngyös úton
Kedves magyar testvér, Ő segít sorsodon.
Ne félj magyar testvér, megsegít az Isten,
Nem hagy téged veszni, ott az idegenben.

Él Csaba királyfi fent a hadak útján,
Csillagok ösvényén levezeti hadát.
Fel kell még sírjából, mint régen, valaha,
Szent László királyunk, s értünk száll a harcba.

Bízzatok testvérek, Isten adjon hitet.
Nehéz sorsotoknak elviseléséhez.
Gondoljunk a sorsunk jobb fordulására
Minden magyar kezét kulcsolja imára.

Bízó reménységgel tekintsünk az égre,
Buzgó imádsággal a jó Istent kérve.
Elégelje meg már a magyar szenvedést
Hisz mennyit szenvedett, s nem tudja hogy miért?

Szerető testvérek, meddig tarthat ez még,
Lesz-e még valaha szabad a Felvidék?

Ennek a versnek a terjesztése miatt vetették börtönbe a két lányt.

A csehszlovák állampolgárság megadása, hűségeskü

A második esztendőben már felgyorsultak az események. Rebesgették, hogy más lesz a magyarok sorsa. De az is igaz, hogy mi ekkor már nem nagyon bízunk a szóbeszédekben. Mindennek ki kell várni a végét, talán a sors keze utoléri azokat, akik ezt velünk cselekedték. Összel megkaptuk az értesítést a jji járasi hivataltól, jelenjünk meg a hűségeskü letételére, minthogy megkapjuk az állampolgárságot. Természetesen a bánásmódon az eskü letétele sem változtatott. Minden folyt az eredeti medrében tovább.

Béla bátyám hazajött az angol fogságból. Négy évet töltött Lanchasterben. Még levente korában, a háború utolsó napjaiban sorozás nélkül vitték el a németek. Nem is tudtunk róla semmit. Ő is hozzánk költözött ezen az őszön. Mivel a szobában már nem volt üres hely, így a kemence teteje maradt neki fekvőhelyül. Szalmazsákon aludt, melyet nappalra kivittünk. Télen viszont az volt az előnye, hogy mindig meleg fekhelye volt.

A Pravec is nagyon megörült Bélának, hiszen olcsó munkaerőhöz jutott. A gazdasági munka a krumpliszedéssel kezdődött. A krumpli elszáradt szárát sarlóval szedték le, hogy a gép könnyebben ki tudja forgatni a gumókat. A sarlót elég gyakran kellett megfenni. Én, ahogy fentem a sarlót, a jobb kezem mutatóujját elvágtam. A rosszul összeforrt ujjam ferde maradt, amit a mai napig nem tudok rendesen használni.

Ha a csehországi deportálásra gondolok, semmi jót nem tudok róla felidézni. Csupán a rossz dolgok jutnak eszembe. Volt egy középső bátyám is, Zoltán. Őt a nagymama nevelte Tamásiban. Zoltán írta levélben, hogy szeretne megnősülni, s próbáljuk meg elintézni a Pravecnál, hogy bennünket is elengedjen az esküvőre. Addigra már egészen jól beszéltük a nyelvet, így szépen elmagyaráztuk, szeretnénk legalább egy hétre hazautazni, hogy az esküvőn részt vehessünk. Pravec nagyon kegyes volt, hiszen elengedett bennünket szüleink nélkül, de Pista lelkére kötötte, hogy iparkodjunk vissza, hiszen rengeteg munka vár ránk. Természetes, hogy megígértük, hiszen el tudtuk képzelni, mi várna szegény szüleinkre abban az esetben, ha nem térnénk vissza.

Már szlovák területen jártunk, amikor a vonaton az ellenőr kérdezte, meddig utazunk. Válaszoltuk neki, hogy Tornaljáig. Lett is nagy perlekedés! Jól leszidott bennünket azért, hogy még arra sem vagyunk képesek, megtanulni a település rendes nevét. Már nem létezik olyan, hogy Tornalja, mi *Šafárikovóba* megyünk ezután. Ekkor kezdték el ugyanis a településnevek átkeresztelését. Hiába mondtuk, hogy mi ezt nem tudhattuk, de azért amíg Tornaljára meg nem érkezünk, számtalanszor eljött hozzánk, s kérdezte: No, már tudják, hogy hová is utaznak?

Hiába adtak Tornaljának új nevet, mi csak így emlegettük ezután is. Szerencsére 1991-ben visszakapta az eredeti nevét, hiszen szlovákul is Tornaľa volt mindig. Egy hét elteltével, ha nem is nagy kedvvel, de visszaindultunk Malá Lhotára. Visszaérve folytattuk a munkát. Betakarítottunk mindent a mezőről, s itt is volt a tél. Megint kezdődött a favágás. A harmadik télre már megszereztem a kellő tapasztalatot, így sikerült baleset nélkül megúsznom. Lassan teltek a napok, s mi csak vártuk, meddig tart még ez az állapot, meddig kell még itt raboskodnunk.

Visszatérhetnek a deportált magyarok?

Már a harmadik karácsonyunkat töltöttük a csehek között. És már egyre több helyről jött a hír, hamarosan eldől, hogy a deportálást megszüntetik. Hazaengednek bennünket Csehországból. Mi még kételkedve fogadtuk a szállingózó híreket, de azok csak jöttek. Otthonról levélben, a csehektől szóbeszédben. Már azt is hallottuk, hogy megkötötték az egyezséget, s visszaengedik a magyarokat.

Hazamehettünk végre. Sírva búcsúztunk el az itt szerzett jó ismerősöktől. Az itt eltöltött idő alatt mint testvérek, jó barátok voltunk, s most ez a búcsúzás is fájdalmas volt számunkra. Jöttek Bartus Idáék, ők már másnap elindultak haza. Istenhozáddal búcsúztunk, hiszen tudtuk, nem sok esélyünk van arra, hogy találkozzunk. Ők Csallóközben éltek, mi Gömörben. Jöttek Kaczor Szilviék. Magda, a jó barátnóm kérdezte is, hogy lehet az, hogy ti még nem kaptátok meg a hazautazás dátumát. Türelmesen vártunk egész januárban, de a mi számunkra nem jött hír, mikor is szabadulunk. Egyszer megkérdeztem Pravecet, hogy nem az ő keze-e van a dologban. De erre nem válaszolt semmit. Egyik reggel azzal a kéréssel álltam elő, hadd menjek be a városba, Sobotkára valami meleg ruhát venni, hiszen a régi kabátom már elég gyatra

állapotban volt. Elengedett. Persze neki nem mondtam meg az igazat, hogy Jičínbe megyek, mert attól tartottam, hogy oda nem enged el.

Jičínben egyenesen a munkahivatalba mentem, ahol haragosan megkérdeztem, bennünket miért tartanak még itt, hiszen már mindenki mást hazaengedtek. Előbb hebegtek-habogtak valamit, véletlen lehet, hogy kimaradtunk a transzportból, de legyen nyugodt, mi is haza fogunk menni. Ekkor a másik irodából bejött egy férfi és ingerülten mondta, nem kell így kiabálnom, semmi okom rá, hiszen Pista bátyám aláírta, hogy mi még itt maradunk a Pravecnál dolgozni. Ha ez így van, akkor miért jöttem be sürgetni a hazamenetelt. Látni akartam a papírt, amit állítólag a bátyám aláírt. Nem akarták megmutatni, és erre persze megnyílt a szám, s egyből azzal fenyegetőztem, hogy most azonnal elmegyek Prágába az igazságért. Mert sejtettem, hogy a Pravec lefizette őket. De nem hagyjuk abba, mert haza akarunk menni, nem maradunk a Pravec rabszolgája tovább.

Már ekkor nagyon veszekedtünk, bejött a munkahivatal vezetője, s tudakolta, mi zajlik itt. Neki újra elmondtam, hogyan áll az ügyünk, hogy mi még mindig itt vagyunk Malá Lhotán, annak ellenére, hogy a többiek már mind hazavitték. Azt a válaszolta, most menjek haza, de két hét múlva jöjjenek el ismét, s akkora már meg tudja mondani, mikor mehetünk haza. Akaratunk ellenére nem tarthat itt bennünket a Pravec.

Otthon, a történetek után, szép lassan elkezdtünk csomagolni, de csak esténként, nehogy a Pravecnak feltűnjön. A két hét elteltével, hogy szintén ne legyen gyanús, nem én mentem el a hivatalba, hanem anyámat küldtük. Ő mindig is könnyebben mozoghatott.

Én éppen a krumplit készítettem a vetéshez – ott a nagyobb krumplikatt kettévágják, úgy ültetik el –, mikor anyám hazaért. Mondta is, menjek, nézzem meg a papírt, ő nem tudja elolvasni, nem tudja, jó iratot hozott-e. Igen, az irat jó volt. Végre mi is hazamehettünk, már végérvényesen. Este azt mondja nekem a Pravec, hogy holnap zsákoljam be a krumplit, s holnapután elültejük. Boldogan vágtam oda, hogy én már se holnap, se holnapután nem dolgozom semmit, mert már utazunk. Jön értünk a katonai teherautó. Most már csomagolunk, s nem dolgozunk. Elég volt eddig.

Másnap reggel a Pravec már korán elindult. Gondoltuk, hogy Jičínbe megy, hátha valami huncutsággal mégis itt tudna bennünket tartani. Egészen lehangolva jött haza, s bátyámnak szépen, hosszan beszélt. Kapnánk tízezer koronát, csak maradjunk nála. Itt a tavasz, s nincs tavaszi munkása. Addigra ugyanis már a cseh lány is elment, sőt a helyébe hozott német lány is odébb állt. Pista mondta neki, hogy itt, ebben a lyukban elég volt közel két és fél évig. Mit gondol, továbbra is itt maradnánk, ebben a pokolban, amit ő juttatott nekünk.

„Pista – térdpelt le bátyám elé a Pravec – a nagy házban két szobát adok nektek, csak maradjatok.” De bizony mi nem maradtunk. Annyit azért kiimádkozott Pistától, hogy még másnap etessen meg, s fejjük meg a teheneket. De azután már tényleg nem törődünk vele. Tizedikén jött értünk az autó. Reggelre bokáig érő hó esett. Nem bántuk mi azt sem, csak otthagyhassuk azt a pokolfészket, amiben annyi keserves napot kellett elszenvdünk.

A Jičín állomáson megint tehervagonokba pakoltak be, azzal tettük meg visszafelé az utat, de most már örvendezve. Végre hazamehettünk, nem leszünk senki rabszolgája. Most is két család holmiját tették egy vagonba, mert voltak mások is „otffelejtettek”. Mi a csallóközi Farkasdi családdal voltunk együtt. Őket előbb elhozták Tornaljára, s csak nagy sokára irányították haza.

A tornaljai állomáson már várt minket az itthon lakó bátyám, Zoltán. Ő rendelt teherautókat, hogy az állomástól nyolc kilométerre lévő Fügébe vigyenek bennünket. Ki sem lehet mondani, hogy mit éreztünk, mikor hazajöttünk a szülőföldünkre, ahol olyan meglepédedten éltünk a deportálásunkig.

Vége, újra itthon

Amikor a faluba értünk, egy kis meglepetés várt bennünket. A házunk ablakát, ajtaját leszedték, míg mi odavoltunk. Ezért ideiglenesen a Hevessy-kastélyban helyeztek el, ahol két szobát adtak, amíg a mi házunkat rendbe tehetjük. Tavasz volt. Megkezdtek az ültetést is, hogy legyen a család asztalára mit tenni. Minden munkás kézre szükség volt. Ültettünk, kapáltunk, arattunk, melyet itthon részibe vállaltunk a gazdáknál. De ez a munka már nem volt kényszermunka, mint a Pravecnál. Örömmel mentünk a határba, tudtuk, hogy az örömmel végzett munkán áldás van. Nyolcezer koronával segítették a ház felújítását. Kárpótlásként kaptuk ezt az összeget. Igaz, hogy a három ablakért annak idején 24 000 koronát kellett fizetni, s az ajtókat még nem is számoltam.

Itthon voltunk, de örömünk nem tartott sokáig, mert Béla bátyámat kiutasították az országból. Bűne az volt, hogy nyolc évig levente volt, négy évig szolgált a magyar hadseregben, s az angliai fogságából hazatérve illegálisan lépte át a határt. Tizenöt napot kapott, hogy jelentkezzen Pozsonyban a csendőrségben, s hamarosan várhatja, hogy átküldik Magyarországra.

Ezeket a képtelen vádakat alaptalannak tartottuk, s kérvényeztük, vonják vissza az ítéletet. Levente volt a bátyám, de az nem fasiszta szervezet. Katona nem volt, sőt még sorozáson sem volt. Akaratán kívül hurcolták el levente korában, s még hadifogságba is esett. Mivel itt született, mindannyian megkaptuk az állampolgárságot, hagyják békében most már őt itthon dolgozni, élni. A szülőföldjéhez neki is joga van.

Nemsokára megjött a végzés. Szerencsénk volt. Törölték az egész vádat. Ősszel már a saját házukba költözhattünk be. Azóta is itt élünk csendben, békességben. A deportálásunk után már saját elképzelésünk szerint osztottuk be a munkát, hála Istennek nem hajtott bennünket többé senki.

A régi deportáltak közül, akik olvassák ezt az írást, gondoljanak azokra az időkre, amikor idegen földön testvéri szeretettel voltunk egymás iránt. Ezúton köszöntöm azokat, akik még életben vannak, akikkel együtt szenvedtünk, mások bűnei miatt, s akik ott sem felejtették el, hogy magyarok vagyunk. Kapnak-e valamikor erkölcsi vagy anyagi kártérítést a magyar deportáltak? Vagy ami elmúlt, az elmúlt? Vitatni kár?

A PERBETEIEK CSEHORSZÁGI DEPORTÁLÁSA

Néhány héttel ezelőtt tudtam csak meg, hogy nagyapám 1947-ben ott volt szüleivel a deportáltak között. Akkor határoztam el, feldolgozom, miként élte át a megpróbáltatásokat. Hetvenkét éves nagyapám (L. F.) jelenleg is Perbetén él. Vele és más kortársakkal készítettem interjúkat. A nagyapámmal készült interjú során a beszélgetés alatt jelen volt 65 éves nagyanyám (L. V.) is.

L. F. A szlovákok a kártérítésről hallani sem akarnak. Csak a helybeliek... Tudtam volna, el sem mentem volna. Azt hittem, hogy a járásról vannak kint, hogy felmérjék, kinek mi a kára, s annak alapján kapunk majd kártérítést. De nem! Nem arról volt a szó. Azt mondták, írjunk Brüsszelbe! Hát én fogok írni Brüsszelbe, külön? Mondtuk annak az úrnak, hogy készítsen listát, mindenki aláírja, akik ott voltunk. Hogy azt nem lehet! Azt mondta a helyi elnök, hogy azt nem lehet. Íveket osztogatott azon az összejöve-telen – mindenkinek nem is jutott – és mondta, hogy töltsük ki, és küldjük el Brüsszelbe. Nekem nem jutott abból a nyomtatványból. Akinek nem jutott, annak azt mondták, menjen el a község házára és ott adnak az illetőnek. Én nem mentem el, mert én így hajtsam a magamét? Brüsszelbe ajánlva adjam fel? Mondtam, egy fillért sem adok rá. Magamban azt gondoltam, ha lesz valami belőle, akkor mindenki ebből részesülne, az is, aki nem küldi el ezt a papírt. Ha tehát lesz belőle valami, ha kapunk kártérítést, akkor nekem is járna. Így gondoltam! Állítólag a szlovákok hallani sem akarnak erről, tehát a kártérítésről! Ezt úgy könyvelték el, hogy már elmúlt.

Engem 1947-ben deportáltak. Mivel foglalkoztam? Akkor voltam tizenöt éves. Jártunk a majorokba. Tizenöt éves gyerek még nem köteles dolgozni. Ha kapott valamilyen munkát a majorokon, akkor ment, ha nem kapott, akkor meg visszaküldték. Például tavasszal mácsonyát mentünk irtani. Irtóvassal irtottuk a mácsonyát a gabonában. Ma ez már nincsen, ma a gazirtózás dominál. Aztán trágyaterítés kézzel... A lovaskocsikról, autókról leszórtak egy nagy rakás trágyát és azt kellett nekünk szétteríteni villával. Ma már ez is másképp van. Ma már szórógépek vannak.

1947. január 16-án vittek el. El nem felejttem soha, míg élek, mert a legnagyobb hidegben, a legnagyobb télen... Miért kellett ezt a legnagyobb hidegben megcsinálni, miért nem lehetett azzal várni? Úgyhogy vagonokban, innét kivittek az állomásra. Teherautókon, a katonaság is itt volt, menni kellett. Betettek a vagonba, beraktak bennünket. Nem tudtuk, hogy hová megyünk. Nem tudtuk egyáltalán, hol kötünk ki. Harmadik napra érkezettünk meg Csehországba (össze-vissza lökdöste bennünket, a vagonokat). Az állomáson ki volt írva, hogy Bílina. Életemben még ilyen helységnévet nem hallottam, nem is tudtam, hogy ilyen is létezik a világon. Nyissuk ki! Kinyitottuk a vagonok ajtaját... Álljunk oda! Mindenki álljon a vagonajtó elé! Jöttek az urak, vagy miknek is nevezzük őket... Megszámoltak bennünket, mennyien vagyunk, mennyi munkaerő érkezett. Megtetszettünk nekik, s akkor ráírták a vagonra krétával, hogy: Dvůr Maxa Lopkoviče, Bílina (Max Lopkovič bílinai gazdasága). Ott dolgoztunk. Mezőgazdasági munkát. Télen is adtak munkát. Ott, arrafelé rengeteg a körtefa. Szép körtefák voltak ott. Ezeket a fákat gallyaztuk télen. A száraz ágakat lefűrészeltük, ha sűrű volt, akkor ki is kellett vágni belőle. Én fiatalabb voltam, ezért az volt a munkám, hogy ami le volt fűrészelve, gally, ami nagyobb volt, mint három-négy centiméter, azokat be kellett kennem kenőccsel. Volt egy ecsetem, amivel ezt végeztem. Volt munkám nyakig, mert hatan-heten mindig, állandóan nyesték a fákat. Egyik fáról a másikra „ugráltam” és kenegettem. Nem akartam lemaradni. Nekem azokat a részeket be kellett kenni, amelyeket lemetéltek! Így teltek a napok. Pontosan nem mértem le, de 50 vagy 30 hektáros parcellák lehettek. Abban voltak hosszában, szépen egyenesen gyümölcsfák ültetve. A sortávolság körülbelül ötven méter lehetett és a gyümölcsfák 10-15 méterre lehettek egymástól.

Azzal nem voltam egyáltalán kibékülve, hogy miért kellett nekem abban a gazdaságban öt koronás órabérért dolgoznom. Nekem öt korona, a felnőtteknek meg úgy tudom, hogy hét korona járt. Ami a gazdasággal kapcsolatos volt, azt csinálni kellett. Hagymatermelést, minden félét, ami a mezőgazdaságban adódott. Kényszerítve voltunk. Máshová munkába nem mehettünk, csak abba a gazdaságba... Ott már

akkortájt megindult az építkezés – talán hamarabb, mint Szlovákiában –, ahol nem öt koronát fizettek egy órára, hanem harminc-negyven koronát kerestek egy órára! Kérdeztem az illetőtől: *Kolik vyděláš? (Mennyit keresel?)*. Azt mondta, hogy *třicet (harmincat)*. A másik azt mondta, hogy harmincötöt, a harmadik, hogy negyvenet. Kértem én, ezt a kárt ki fogja megfizetni? Nekem ott kellett lennem két és fél évig, mire megjött a rendelet, hogy hazamehetünk. Jött egy rendelet, hogy a magyarok mehetnek haza, aki akar és akkor köteles volt az a gazda kiszállítani az állomásra úgy, mint jöttünk, be a vagonba.

Bílináról áthelyeztek bennünket másik éven Duchcov mellé, Včela községbe a Malý Dvůr Hrdlovka nevű majorba. Ahogyan a neve is mondja, ez is olyan kis gazdaság volt. Ott volt egy vezető, partizán, vagy mi volt. Nála dolgoztunk. Máshová nem lehetett menni, mert mi nem voltunk felesküdvé. Duchcovban esküdtettek fel minket. Behívtak minket a hivatalba (pontosan nem tudom, hogy hová). A tolmács mondta, hogy ő utána mondjuk. Mondtuk is szépen utána. Azután talán megkaptuk az állampolgársági jogot. Addig minket jogtalanak, alsóbbrendű embereknek néztek. Mondtuk: *Já občan lidovědemokratického Československa přísahám...* (Én, mint a Csehszlovák Népköztársaság polgára fogadom...) Ezt kellett mondani az úr után, és akkor kaptuk meg a jogot valahogyan, hogy már csehszlovák állampolgárok vagyunk. De az is csak olyan jog volt ám: akkor sem mozdulhattam el, attól a gazdaságtól; hogy oda megyek dolgozni, ahová én akarok.

Annál a gazdánál volt még egy német, aki megszőkött tőle, és mondta, hogy én járjak a lovakkal! Én, a lovakkal nem járok, mert én a lovaktól félek! Ez már másik gazdaság volt. Kérem szépen, kényszerítve voltam. Ismertem azt a lovat, amelyikkel a német úr dolgozott és láttam, hogy sokszor nagyot rúgott. Aztán rákényszerítettek arra. Volt, hogy a vályúba kellett ugranom, mert nagyokat rúgott fel. Lerúgta volna a csillagokat is. Félttem nagyon. Mondtam, hogy én nem fogok a lovakkal járn. Tejet kellett vinni be a faluba. Az öreget kellett bevinni a városba, Duchcovba. Egyszer megálltam a járda mellett, mert az öreg mondta, hogy itt megállunk, ő pedig leszállt a lóról. Jött arra egy fiatalasszony, aki tolta a babakocsit. Az a deres ló akkorát rúgott! A babakocsi mellett elment a lába. Jó istenit! Úgy föl dobta volna! Szörnyethalt volna az a kisgyerek! Olyan rúgós ló volt! Hát mondom! Mentünk vissza! Elmaradtunk napnyugtáig. Akkor leszállt a köd! Óriási ködök vannak arrafelé Észak-Csehországban! Nem tudtam, hogy hol megyek. Nem tudtam, hogy hol az útnak a széle. Meglazítottam a gyeplőt, a lovakra hagytam. Az öreg sem vette el a kezemből. Egyszer mintha már billenni kezdtünk volna jobbra! Háromszor annyi köd van ott, mint itt. Bányák is vannak, nyitott bányák. Azok is csinálják azt a füstöt, gázt.

Mellékeresetként, mikor volt szabad időnk, akkor elmentünk a gazdaságból, jártunk szenet szedni. Ezzel munka után foglalkoztunk, vasárnap, szombaton, szabad időben. Németek, csehek is dolgoztak ott. Összeálltunk, három gyerek, négy. Nagy rakás szeneket szedtünk és azt árultuk. Jöttek Prágából, prágaiak szénért. Megsaccoltuk, mennyi lehet abban a rakásban. Ötven mázsa-e, vagy harminc? Egyszer megsaccoltuk, volt száz mázsa, de nem tudtuk eladni. Mivel nem vigyáztunk a rakásra, másnap reggel mentünk és hűlt helye volt. Ellopták! Jól járt valamelyik úr, Prágában biztosan jó pénzt kapott érte. Miután kihordták a földet, kiszórták a csillékből. Volt közöttük szén is (amikor a báger elérte a szenet, akkor már szén is keveredett a földhöz). Ennél a munkálatnál lehetünk ott körülbelül ötvenen. Achtung! – mondták németül, mikor szórták ki a csillék tartalmát. Akkor félre kellett állniuk az ott lévőeknek. Ez Most városa mellett volt Észak-Csehországban

Majd elmentem a duchcovi munkahivatalba azzal a kéréssel, hogy az üvegyárban szeretnék dolgozni Hudečicében. Pontosabban azért is kerestem fel a hivatalt, hogy adjanak egy utalást, hogy elmehessek dolgozni az üvegyárba, amely Bílina mellett volt. Ki akartam lépni a gazdaságból. A munkahivatalban, Duchcovban letámadtak engemet. Az ott lévő úr azt kérdezte, hol dolgoztam idáig. Mondtam, hogy Včela Malý Dvůrban dolgoztam. Miért akar menni a gyárba? – folytatta tovább a kérdezősködést. Azért, mert én a lovaktól félek, válaszoltam. Én az üvegyárba akarok menni dolgozni. Akkor jött két csendőr, szépen megfogtak és vezettek be a börtönbe. Ez így volt! Duchcovban voltam becsukva, bezárva. Ott volt a cellában két... két cigány. Abban a cellában volt két cigány meg én. Nem tudom, hogy ők miért voltak ott. Nem akartak-e dolgozni? Nem tudom pontosan. Két hétig voltam becsukva. Bizony. Olyan idők voltak. Ott tanultam meg a cigányoktól azt, amit aztán ott többször is daloltunk: *Perina má štyri ro•ky, pod perinou štyri no•ky./ Perina má štyri ro•ky, pod perinou štyri no•ky. /Ej, javor, javor, javor zelený, milej pod okénko sadený.. (A dunyhának négy csüeske van, a dunyha alatt négy láb van./ a dunyhának négy csüeske van, a dunyha alatt négy láb van./ Hej, jávorfa, jávorfa, zöld jávorfa, kedvesemnek az ablaka alá ültetve.)*

Egyszer aztán bejött egy úr, szőrösen bebökték őt a cellába. Ő is elkezdett velem beszélgetni és kérdezte tőlem: Maga miért van itt? Miért csukták be? Maga is olyan bünt követett el, mint én? Én ártatlan ember vagyok – válaszoltam. Dolgozni akarok, de nem a lovakkal! Majd megtudtam, hogy az az úr kém. Utána megmondták a romák is, hogy ő kém. Bebökték őt is, mintha ő is be lett volna zárva, kitudakolta tőlem, hogy miért vagyok becsukva. Kérem szépen, azután egyszer hívattak ki – mivel megmondtam, hogy ártatlan ember vagyok – és mondták, ki leszek engedve. De mivel szabotázsának könyvelték el a tettetemet, ezért háromszáz koronára megbüntettek. Mondták, hogy írjam alá, amit elémtettek. Miután aláírtam, kimehettem. Ezek voltak azok a jó világok! Nem volt jogunk! Nem oda mentem dolgozni, ahová én akartam!

L. V.: Nálatok nem hirdették a hangosbemondón keresztül, hogy mit akarnak azokkal, akik deportálva voltak? Nálunk ma hirdették, de nem lehetett jól érteni, mert akadozik a hangszóró. Autóbusz indul. Nem értettük rendesen.

L.F. Még nem voltam nagykorú, mert csak 15 éves múltam, de akik még élnek a szülők után... Így jelentkeztünk. Sokan összejöttek! A szülők már meghaltak. Már régen volt. Aki akkor volt 50-60 éves, az már nem él. Szegényebbeket, mint mink voltunk, Csehországba vittek munkára, akik viszont fehérleppal rendelkeztek – ők gazdagabbak voltak –, őket már Magyarországra vitték. Ez volt a kitelepítés. Összevissza keverték a jó népet. Amint hallottam, Magyarországról meg ki voltak űzve a svábok. Innét elvitték a magyarokat oda és beleültek azokba a lakásokba, ahonnan kimentek a svábok. Hát, az is lehetett egy érzés, hogy most itt kellett hagynia a házat és azokba a lakásokba kellett bele ülnie. Hát ennyit tudok. Szegény gyereket, meg összegyűrtá az autó a perbetei vasútállomáson a deportálás napján. Nem is tudom, hogyan is hívták őt. Valamilyen Imre volt. Katonautóval – ahogyan a gyerek ott bámészkodott a vagonnál – a vagon ajtajához nyomták és mindjárt elfakadt a feje. Ők visszamaradtak. Ki fizeti meg aztán azt a kárt, hogy itt az állatokat el kellett adni. Vagy a zsidó megvette potom áron. Tudod mi az a potom ár? Adott érte egy pár koronát. Volt akinek borjúja volt

L. V. A borjúkat a „Kusóékhöz” vitték. A Lacáékhoz vitték. Több Laca volt a faluban. Őt például azzal a melléknévvel különböztették meg, hogy Kusó.

L. F. A malacokat le kellett saktolni, ha nem akartuk elengedni az utcára. Levágtunk kettőt-hármat, amennyi volt, volt köztük kisebb is. Malacot nem nagyon vittek. Furcsa lett volna. Kecskét láttam, hogy hoztak. Bekötötték a vagon egyik sarkába és elvont. Mi nem vittünk kecskét. Körülbelül 30-40 vagon volt, ami egyszerre indult az állomásról. Malacokat nemigen vittek magukkal, mert azt le kellett vágni, mindenki lemetélte, vagy valakinek eladta, ha tudta olcsóbb áron, annak aki itthon maradt. A zsidófélék azok megvették, természetesen olcsóbban, mert tudták, hogy nem tud vele mit csinálni az illető. A saját sporheltünket vittük, amelyet csikós sporheltnek neveztek. Kitettkük a vagon ablakán a csövet, aztán tüzeltünk ott bent. Vittünk fát. Hát, ugye nem lehet három napig éhen is lenni. Főztünk, tüzeltünk, mindent csináltunk. Néha füst is keletkezett, a szél befújhatta, de az nem volt olyan nagyon veszélyes. Volt otthon egy borjúnk, azt odaadtuk a rokonunknak, aki nevelte az állatot. Vittük a húsos teknőben a levágott malacokat. A vonatban csikós sporhelt volt, amely vaslábakon állt. Azon főtt a káposzta a hússal. Egyszer, úgy megrándult a szerelvény, hogy kitörött a sporhelt lába, le a káposzta a földre! Az anyjukat! Mondtam, hogy ezt kitolásból csinálják. Több mint valószínű, mert haragudtak a magyarokra, Talán én voltam a Hitler, vagy a Hitler mellett voltam?

L. V. A magyarok, a fehérleposokat, akiket kitelepítettek, azok nem jöttek vissza.

L. F. Nem. Ők ott maradtak örökre most már.

L. V. A Morvai Mária néne is kiment.

L. F. Mondom, akinek fehérleppája volt úgymond, azt Magyarországra vitték. Nekünk nem volt semmink, minket amoda vittek – folytatta. Mindig ezen a pórnépen csattan minden. Elviszik, elhurcolják, aki egyáltalán nem is tehet semmiről.

L. F. Hirtelen jött, egy hét leforgása alatt. A perbetei komiszár (a szlovák közigazgatási megbízott) kijelölte, hogy ki megy Csehországba, és ki megy Magyarországra. A komiszár Ryban nevezetű volt (nem tudom, hogy még ki volt mellette). Ők kijelölték, ki menjen Csehországba, Magyarországra. Magyarországra olyan személyek mentek, akiknek vagyonuk, földjeik, egyéb gazdaságuk, állataik voltak. Csehországba olyanok mentek, akik szegényebb emberek voltak. Nem volt nekik vagyonuk, se földjük, vagy csak nagyon kevés földjük volt. Csehszlovák katonák voltak, akik segítettek felrakni a holmit az autóra és kivitték az állomásra nyitott katonai autókon. Hat-hét kilométer volt a falu tulsó szélétől a vasútállomásig. Abban a hidegben! Fúj a szél is, havazott. Hát január volt. Legnagyobb tél volt. Ez volt.

A katonák nem viselkedtek durván, nem lehet rájuk mondani, hogy durván viselkedtek volna, mindenki szót fogadott. Azt kellett csinálniuk, amit parancsoltak nekik. A parancs, az parancs. Azt végre kell hajtani. Ők is tudták, hogy mi van, hogy a magyarok a németek oldalán harcoltak. A szlovákok meg a csehek nem harcoltak a németek oldalán? Mit tehetek én ellene, hogy a vezetőség a németekhez állt? Mit tehet egy szegény ember? A szlovákok olyan előnyt kaptak a szovjetektől, hogy ők partizánok voltak. Az már egy jó jel volt nekik: partizán.

Kezdetben itt a szlovákokkal volt probléma, mert nem igen lehetett beszélni magyarul. Felszálltál a buszra, bizony rossz szemmel néztek, megfenyítettek, volt olyan is, aki mondta, hogy kapsz. Itt Szlovákia van! Ez háború után volt közvetlen. Azt mondták, hogy *na Slovensku po slovensky!* Jó, de idáig nem volt Szlovákia. Magyarok alatt voltunk jobban. 1938-ban bejöttek, emlékszem rá. Most ki tehet arról, hogy ide tartozunk és meddig fogunk ide tartozni. Hogy lesz, miképp lesz?! Mindegy, emberek vagyunk. Akármilyen nyelven beszélünk. Szlovák vagy magyar. Mindegy! Fő, hogy háború ne legyen. Ha háború van, akkor a golyó nem nézi azt, hogy most szlováknak megy, vagy magyarnak megy a golyó. Legyen békesség!

A legrosszabb az volt, hogy kényszerből vitték a nemzetet. Nem önként ment! Egész más dolog, ha valaki önként megy, vagy ha kényszerből viszik.

Bílinán elszortírozták a vagonokat. Mentek a környező falvakba is. Bílina volt a központ, olyan elosztófőleség. Onnét szortírozták a nemzetet jobbra-balra. Majd meg-meglátogattuk egymást, ha tudtuk, hogy valakik például Kuřimban vannak. Gyerekek voltunk, elmentünk, egymást felkerestük. Érdeklődtünk egymás iránt: Milyen helyed van? Hogyan bánnak veled? Volt olyan is, aki nagyon panaszkodott. Nem jöhetne-e át hozzánk, a mi uraságunkhoz? Volt akinek sikerült átjönnie, volt akinek nem. Munkaerő kellett, mert onnét kiűzték a németeket. Tulajdonképpen mi az ő helyükbe mentünk. Beszéltem egy bácsival – ő cseh ember volt –, aki elmondta, hogy a németeknek szinte mindent ott kellett hagyniuk, csak egy pár kilós csomaggal távozhattak. Bánatukban megfógták a borjú nyakát és úgy sirtak! Hát ez elég piszokság volt! *To by si měl vidět Franto, jak brečeli, jak odešli!* (Látnod kellett volna Ferenc, hogyan sirtak, mikor mentek)

Bílinán minket egy pincelakásos emeletes ház várt, nem tudom, hogy ott is németek voltak-e korábban. Ahhoz az urasághoz, gazdasághoz tartozott az épület, amely körül volt kerítve (a Dvůr Max Lopkovičhoz tartozott az épület). Azok laktak ott az épületben, akik oda lettünk deportálva. Mi lent voltunk elszállásolva a pincelakásban. Fölöttünk udvardiak voltak (a Lantos, Bernát, Kálazi család). Martosról is voltak abban az épületben a Kocsisék. Kocsis Dezső bácsi, Erdélyi János bácsi volt ott. Többen voltunk abban az emeletes házban. Körülbelül nyole-tíz család. Abban az épületben Perbetéről mink voltunk, Harcsáék – két család –, Kalocsai Józsi bácsi. Négyen voltunk összesen. A *správca* (a gondnok) lakott fönt.

Később engemet eltettek – fiatalabb voltam – borjúkat legeltetni. Egy cseh embernek a társaként, föltek egy hegyoldalba, és ott legeltettük a nyáját egész nap. Lakást adtak nekem, körülbelül húsz kilométerre lehettem Bílinától. Ott kellett aludnom, nem mehettem a szüleimhez minden nap. Nagyon ritkán, körülbelül három hét alatt egyszer. Az úr adott enni, meg egy jó állású úr volt – biztos gazdagabb –, aki kihajtotta a teheneit, és az övét is legeltettük. Behívtak reggelire. Amúgy nem voltak rosszak. Csak hát sajnos én egy kicsit félttem, mert olyan lakásban kellett aludnom... Dunya, minden ott volt! Abban a fiatal korban félttem, hogy hátha visszajön az a tulajdonos, az a német, akie volt az a lakás. Most olyan ágyakba először lefeküdni? Atyaúristen! Sokáig nem tudtam elaludni. Bizony. Betyár világ volt, abban az időben. Ez még az első hely volt, ott ahol az udvardiak is laktak, még Bílinán volt, Lukovban, a lukovi majorban, tanyán. Félttem, hátha visszajönnek és engemet agyoncsapnak. Minden ott volt. Dunyha, kredencek, faliképek, minden. Onnét nem hiányzott az égvilágon semmi! Nekik onnét távoznuk kellett.

Mikor már tovább ott voltunk, már valamennyire tudtunk csehül is. Bizony, problémát okozott a cseh nyelv ismerete. Innét elmenni Csehországba, üzletbe be kellett menni... Hogy kell kérni? Volt, hogy az üzletest kihívtuk a kirakat elé, és megmutattuk, hogy ezt kérjük. Mosni akartak az asszonyok, használták a kékítőt. Most hogyan mondjam meg, hogy kékítő? Ma már tudom, de akkor nem tudtam. Ki kellett hívni, hogy ebből kérünk, ezt adja nekünk. Tanulgattunk csehül, aztán már elég jól tudtunk. Belekerült egypár hónapba biztos, míg valamennyire tudtunk beszélgetni. Külön-külön mentünk össze-vissza. Bílina helyes kis város volt. (...) Csehekkel nagyon nem jártunk össze. Ők nem jártak hozzánk, mi meg nem jártunk hozzájuk. Így teltek a napok. Így ment tovább napról-napra.

Mikor letelt a munka, akkor mindenki otthon... Esetleg elmentünk egy söröcskére, mert ott jó sörök voltak abban az időben. A barna sört nagyon szerette az asszonyság, a család. Mentünk edénnyel és az edénybe mérték a *černé pivot*, a barna sört. Jó sör volt! Édeskés! Nyolcvan fillérért a közönséges sört meg lehetett venni. Manapság, ha kellene kártérítést adni, lehet hogy egyik a másikára mutogatna, vagy egyáltalán nem akarnak vele foglalkozni, mert ez már régen volt, ötven évvel ezelőtt. Most beszélnek róla, hogy írjunk oda meg amoda, hogy hátha adnak valamit. Én úgy gondolom, hogy abból a pénzből nem valószínű, hogy kenyeret főgok enni, amit a szlovákok főgnak adni, azért, mert eldeportáltak. Ötven éven is túl van már. Ezzel nem foglalkozott senki. Abban az időben a magyarok is csak hallgattak, csendben voltak. Most emlegetik a státusztörvényt. Abban az időben nem szóltak rólunk, senki, semmit. Pedig, ártatlan embereket hurcoltak jobbra-balra.

Fájdalmas volt, mert nem önként mentünk. Az egész más, ha valaki önként megy. Habár itt Szlovákiában is, mondjuk meg úgy, mint volt, kevés munka volt, kevés pénzért. Aztán ezért is, voltak, akik a két és fél éven túl is ott maradtak. Elment gyári munkára, vagy ottmaradt a gazdánál, ahol volt. Uzsák András bácsi maradt ott Perbetéről. Együtt jöttünk haza, úgy gondolom, hogy az összes család. Egy napon volt kitűzve. Ugyanúgy vagonokban visszajöttünk. Később, mikor itt gyenge volt a kereset, munkakinálat, akkor újra visszamentem Csehországba dolgozni, építkezéshez.

N. L.: Én akkor tizenhat éves voltam. Az egy bizonytalan év volt. Akkor az itt élő magyarságnak nem volt állampolgársága. Légüres térben lebegtünk, és gyakorlatilag úgy bántak velünk, ahogyan kényük-kedvük tartotta. Erősen szorgalmazták, hogy az itt élő magyarság vallja magát szlováknak, szlovák nemzetűnek. Az úgynevezett reszlovakizációval kapcsolatos dolgok voltak ezek. Azok jártak rosszul, akik nem voltak hajlandók reszlovakizálni. Nekünk is megmondták, amikor kitelepítettek, hogy amennyiben reszlovakizálunk, akkor nem kell elmennünk. 1947 januárjában telepítettek minket Csehországba. Perbetén, sajnos körülbelül negyven család, pontosan nem tudjuk ezt megmondani, mert nincs pontos névjegyzék a községi hivatalban. Csak visszaemlékezésből tudjuk, hogy ők is, ők is voltak. Gyakorlatilag mi tudtuk, hogy például a bílinai járásban kik voltak, de voltak máshová is kitelepítve.

Mi a bílinai járásban voltunk, az úgynevezett Szudéta területen, ahol a németeket kitelepítették, és helyükbe, helyettük minket a szó szoros értelmében munkára vittek. Mezőgazdasági munkára, mert ott nem voltak dolgozók. Hát a kitelepítés... Akkor nagyon kemény tél volt – így visszaemlékezve. Mínusz 20-23 fok, még talán hidegebb is volt. Marhavagonokban, két család volt egy vagonban. A szerelvényvel kapcsolatosan nem tudnám megmondani, hogy mennyi vagon is foglalt magába. Azt hiszem, egy vagy két nap vitték a perbeteieket. Az emberek nagy részét, zömét egyszerre vitték. Úgy kezdődött, hogy a katonai teherautók, katonák ideálltak. Mi nem is tudtunk semmiről, és akkor a katona már itt maradt. A katonák, azt hiszem, nem tudtak magyarul. Persze megtörténhetett, mert az akkori idősebb szlovák korosztályból majdnem mindenki tudott magyarul, mert ezer évig a magyar királyság alatt éltek. A régi időkben még nem volt az egymással szembeni gyűlölködés. Azt tapasztaltam, hogy az idősebb korosztályból büszkék voltak arra, hogy ők az Osztrák–Magyar Monarchiában együtt éltek a magyarokkal.

Mi kis gazdálkodók voltunk, pár hold földünk volt, bérletes földeken dolgoztunk. Akkor tél volt, nyugalmi időszak volt, otthon tartózkodtunk. Akkor már senkinek sem volt szabad elmenni, nem hagyhatták el a házat és másnap már fel kellett rakodni az autóra. A könnyebb bútorokat el lehetett vinni, még egy malacunk volt, tudom, hogy azt is elvittük. Egy pár apróbb állatot is vittünk, tyúkot. Azt tudom, hogy a malac az jó volt, mert ott volt bent a vagonban és még az is melegített bennünket. Aztán később beszereltük a sporhelmet. Gyalázatos körülmények voltak akkor. Azt hittük, hogy Szibériába visznek, mert már hosszú ideje mentünk. Nem tudtam egy szót sem itt Perbetén, se szlovákuul, se csehül. Abszurdum. Perbete lakossága tiszta magyar közeg volt.

Kint aztán alkalmazkodni kellett. Én egyedül elkerültem egy szomszédos faluba, és meg kellett tanulnom, ha meg akartam magamat értetni. Volt egy kis noteszom, abba egy kis szótárat szerkesztettem. Amit már tudtam, azt fölírtam. Fél év alatt – mondhatom –, hogy elég jól beszéltem csehül. A kényszer viszi rá az embert. Nehogy elfelejtsem, tehát fölírtam. A szótár azokat a szavakat tartalmazta, amelyek szükségesek voltak a köznapi beszélgetésekkel kapcsolatban. A szótárról még röviden annyit, hogy a cseh szavak után voltak a szavak magyar megfelelői.

Úgy volt, hogy fél évre visznek munkára. Mikor a fél év eltelt, akkor jött egy hivatalos papír, hogy újabb fél évre meghosszabbították. Nem akartunk ebbe belenyugodni. Bílinán, a munkahivatal előtt két-

három napon keresztül is sztrájkoltunk, nem akartunk dolgozni. Nem segített ez sem. Ott nem csak perbeteiek voltak. Például udvardiak, kürtiek, fűriek és a környékről.

Mikor megérkeztünk az állomásra Bilineára, ott egy munkavásár volt. Nem nekünk fizettek, hanem azoknak a szlovákoknak, akik minket ott eladtak a szó szoros értelmében. Mi egy áru voltunk, munkaerő. Jártak ott a gazdálkodók, akiknek kellett a munkaerő és nézték... Ahol volt két-három dolgozóképes munkaerő, azt egy-kettőre elvitték. A perbeteiek sem maradtak együtt, szétszóródott ott mindenki. Ott kis faluk voltak, száz-kétszáz lakosúak. Azért, tudtuk tartani a kapcsolatot, mert bizonyos időközönként találkoztunk, már akivel találkoztunk, többnyire azokkal, akik közelebb voltak. Így van ez. Háromszor is meghosszabbították azt a fél évet, és két év lett belőle. Két év után, aztán valahogy 1948 késő őszén jöhettünk haza.

Perbetén a reszlovakizáció idején alá kellett írni egy nyilatkozatot, hogy az őseimből voltak szlovák származásúak, és én is szlováknak vallom magamat. Pontosán nem tudom, hol, és hogyan történt, mert én nem reszlovakizáltam. Azok, akik reszlovakizáltak nem dicsekedtek ezzel, hogy milyen procedura is volt. Van, akinek még most is az arcképes igazolványba az van írva, hogy szlovák nemzetiségű, és jóformán egy szót sem tud szlovákul. A kitelepítéstől nagyon megrémült a nép, és akkor aztán sokan, hogy megmeneküljenek a kitelepítéstől, vállalták a... Mi úgy csendesen elítéltük ezeket az embereket, még el is itéljük most is, de amúgy mindenki mentette az irháját, ahogy tudta. Hát ők így tudták. Akkor körülbelül kétszázrezen reszlovakizáltak.

A későbbi népszámlálási adatoknál ez a számkülönbözet jött ki. 1948 után visszakapta az itteni magyarság az úgynevezett teljes jogú állampolgárságot, és aztán bátran vallotta magát magyarnak az is, aki akkor reszlovakizált. Mi úgy reagáltunk, hogy mi magyarok vagyunk és azok is akarunk tovább maradni. Vállaltuk a meghurcoltatást is. Magyar iskolák nem voltak, a magyar gyermekek jóformán nem jártak iskolába.

A deportálások idejéről nagyon tragikus volt a Geleta Imre bácsi története, a Komáromi utcából, akinek olyan idős fia volt pontosan, mint én. Egy vagonban utaztunk volna. Őket már hamarabb kivitte a teherautó. Mikor mi mentünk az állomásra, ők már jöttek vissza. Nem tudtuk, hogy mi van, csak amikor oda értünk a vagonhoz... A teherautó a fiút odanyomta a vagonhoz. Csak a véres folt volt. Aztán a családnak megkegyelmeztek, visszavitték a halott gyerekekkel együtt az egész családot. Részletesen nem tudom, de ez egy megrázó eset volt. Nem tudom, hogy már berakodtak-e a vagonba. Biztos nem, mert még csak a vagon ajtaját nyitották ki.*

Mi ketten lettünk volna (két család), de aztán egyedül utaztunk abban a vagonban, mert a másik család... Pontosabban még innét a harmadik szomszédból utazott velünk két fiú (nem az egész családot vitték, mert betegek voltak a családban. A két munkaképes fiút vitték, akik aztán velünk utaztak. Nekik csak egy kofferjük volt. Velünk együtt akkor 25-30 családot vittek.

G. L.: A Sütti családot is deportálták. Azt hiszem hétagú volt a család, szegények voltak és mégis. Konkrétan ő kommunista volt a két világháború között. A Süttiéket. A Józsi bácsi meg tudja mondani, szintén fönt voltak a mosti járásban. A fia részt is vett azon az összejövetelen. Ott kimondottan látszott, hogy nem számít... 1945-ben az egyik Beneš-dekrétum kimondta, akik részt vettek az ellenállásban, azoknak a hajuk szála sem görbülhet. Mindegy, hogy melyik ellenállásban, keleti vagy a nyugati ellenállásban. Mégis elvitték. Ez a disznóság benne, hogy ott látszott kimondottan, hogy ez magyarellenes, a magyarság felaprózása, felforrósítása a céljuk.

N. L. Az egész deportálás tragikus valami volt. Visszajöttünk a semmibe. Megint újból kezdeni. Azelőtt háború volt, például itt volt közvetlen a harcfront, akkor innét kizavartak a szó szoros értelmében. Elpusztult minden. A lakások, ahogy megmaradtak, valamennyire rendbe hoztuk. Akkor kitelepítettek. Miután hazajöttünk, akkor megint mindent újra kellett kezdeni. Gyalázatos idők voltak! A nagyobb állatainkat nem lehetett elvinni, azok mind itt maradtak. Takarmány, bevetett földek.

Aztán Magyarországról jöttek szlovákok, mert akkor még nem voltak itt a Magyarországról betelepített szlovákok... Minket télen elvitték, ők nyáron jöttek. Aztán ők kapták meg azokat a földeket, meg sok esetben a házakat is. Nekünk annyit plusz volt, hogy a testvérem, akinek apró gyermekei voltak, akik

* Vadkerty Katalin könyvében többek között tudósít erről a balesetről. Mint írja, a baleset 1947. január 15-én a reggeli órákban történt. A szerencsétlen áldozat Galata Imre (született 1932-ben), aki a vagonba rakodott a perbetei vasútállomáson, egy teherautó a fejét a vagon ajtajához nyomta. Galata Imre, a rendőrségi jelentés szerint a helyszínen behalt sérüléseibe. Perbetéről 1947. január 15-én 77 családot, összesen 296 személyt (köztük 35 gyermeket vittek el Csehországba. A kijelölt járás: Teplice–Šanov, bilinaai célállomással.

velünk laktak, itt maradtak a házban. Így a ház, családi kézen maradt. A feleségemék lakása üresen maradt és amikor visszajöttek, az már nagyon leromlott állapotban volt; mert nem lakott abban senki. Nem is volt olyan nagy lakás, és Magyarországról akik jöttek, azok inkább a jobbat kapták. Tehát, akiket Magyarországra áttelepítettek, azok jó nagy gazdák voltak és inkább azoknak a lakásukba költöztek be.

Hogy tekintek vissza az egészre? Most is csak azt tudom mondani, hogy az egy gyalázatos dolog volt, és se a mostani kormányvezetés, se az előtte való... Mindenki, ezt úgy a szőnyeg alá söpri. Semmiféle kárpótlást soha nem kaptunk. Még erkölcsileg sem, hogy azt mondták volna, bocsánat, ez egy téves dolog volt! Legalább ezt elvárnám az államtól. Akkor az úgynevezett csehszlovák államtól, most pedig a szlovák államtól. Gyalázatos dolog volt. Minket eladtak munkára a szó szoros értelmében.

Megyünk megint Kéméndre. Kéménden nagygyűlés lesz a meghurcoltakkal, kitelepítettekkel kapcsolatban. Próbáljuk feleleveníteni, különféle rendezvényeket szervezünk. Küldtünk kérelmet, kérjük az Európai Bizottság elnökét, Romano Prodit, járjon közben a szlovák kormánynál, hogy valamilyen úton-módon kárpótolja, konkrétan a csehországi munkára deportáltakat. Hogy mennyiben lesz ez eredményes? Az újságban jelent meg egy kis cikk, hogy Kassán megalakult a Deportációk Áldozatainak és Leszármazottainak Szövetsége. A cikk tartalmazta, hogy jelentkezünk, akik ki voltunk oda deportálva. Jelentkezünk, onnét jött vissza egy válasz, hogy milyen intézkedéseket csináljunk.

Amint már mondtam, az Európai Bizottság elnökéhez küldtünk el panaszos levelet, hogy már eltelt ötven év, több mint ötven év, nincs rendezve a mi sérelmünk, kérjük őt, járjon közben az ügyünkben. Konkrétan Perbetén még nem alakult meg a vezetőség, ma gondolom, hogy valamit megalakítunk. Pillanatnyilag csak annyi, hogy az ajtón kopogtatunk, de még választ arra sem kaptunk... Itt volt az a gyűlés, konkrétan a polgármester urat is megkértem. Körülbelül száz személy gyűlt össze. A hangosbemondó útján tájékoztattuk a polgárokat. Aki érintett a deportálásban, az jelentkezett. Tartottunk egy gyűlést. Ma, pedig Kéménden lesz egy gyűlés, egy autóbusszal megyünk oda. Nincs semmiféle irat itt a Perbetei Községi Hivatalnak, hogy kik voltak konkrétan deportálva, ezért is csak a hangszóró útján hívtuk meg az érintetteket, az érintettek közvetlen hozzátartozóit. Sok esetben már nem élnek.

B. E.: Az a baj, hogy a csehországiakkal kapcsolatban van a legkevesebb információ. Ezzel kapcsolatban nem írt senki semmit, ez a baj. A falukrónikában egy sor sincsen. Megmondom, hogy mi van. Én találtam egy nyomát annak a kitelepítésnek, de a magyarországival kapcsolatban. Akkor bizonyos fehérlepleket kaptak, akik ki lettek telepítve. Fehérlepleket csak az kapott, aki egészséges volt – mondjuk orvosi igazolást kellett vinni, hogy egészséges a kitelepítéshez, tehát vihetik. Erről egy jegyzőkönyvet olvastam. Volt két ellenőr, aki ellenőrizte a krónikást, hogy mit ír a krónikába. Azok azt mondták, hogy leállni ezzel a témával, ezt nem írhatod le. A krónikás az igazat akarta beleírni, hogy az orvos adott, kiállított egy olyan papírt, hogy az illetőt ne telepítsék ki, mert olyan beteg, hogy nem mehet sehová sem, nem szállítható. Ők ezt nem engedték beleírni, csak erről olvastam. Többet nem.

N. L. Az 1997. évi perbetei emlékünnepségre a községi vezetéssel készültünk, akkor még én is a községi vezetésben voltam benne. Jól, szervezeten elő volt készítve. Meghívólapokkal magyarországi illetékeseket... Nagy László prépost úr, aki helyi születésű, a Magyarországra áttelepítetteknek az értesítésében nagy szerepe volt. Értesítette a kitelepítetteket, hogy lesz egy ünnepség Perbetén.

G. L. Voltak közöttük, akik most Izraelben élnek, meg az Egyesült Államokban (Las Vegas környékén), Kanadában. Néhányukról tudott, hogy ki hol lakik. Adott fel egy hirdetést is, hogy jelentkezzenek nála, akiket ez érint, akik innét származnak.

N. L. A hozzátartozók, vagy a kitelepítettek – akik még éltek – haza is látogattak és egy nagyon szép megemlékezés, ünnepség volt itt Perbetén. Azt hiszem, hogy ez mindenkiben, az itt lévőkben is, egy nagy öröm volt. Voltak ünnepi beszédek, kitüntetések, emléktábla* leleplezése, falulátogatás, ökumenikus istentisztelet mindkét templomban (egyikben az első nap, másikban a második nap), aztán közös beszélgetés, bállal összekötve a helyi szövetkezet épületében. Két napos rendezvényről volt szó. A hazalátogatók rokonoknál, ismerősöknél laktak. Hatszáz-hétszáz voltak jelen.

---

* Az 1997-ben elhelyezett emléktábla a következő feliratot tartalmazza: *Na pamiatku vys*ahovaných a odvrčených – A kitelepítettek és meghurcoltak emlékére 1947–1997.*

DEPORTÁLÁSOK HETÉNYRŐL*

1946 decemberében cudar idő volt. Olyan zimankós, csikorgó hideg, amikor a magyar ember azt szokta mondani: a kutyát sem érdemes kiverni. December elején egy nagy csapat katonaság jelent meg falunkban, Hetény községben. Miután parancsnokuk leadta a jelentést a velünk szemben lakó komiszárnak, az egység megindult a község háza elé. Község háza? Dehogya a község háza, a hivatal többé már nem volt a község háza. Hiszen az már a szlovák falvakban sem létezett. A községi hivatalt a jegyzőségeket váltotta fel 1945 után a szlovák községekben, a magyar falvakban pedig pedig, hogy a helyi lakosság bele ne szólhasson saját ügyeinek intézésébe, a komiszárok intézkedtek. Ők nem is a helyi szlovák lakosok közül kerültek ki, hanem 1945 után kerültek oda. A mi községünk esetében legalább is így volt.

A katonaság aztán levonult a komisszariátus elé. Itt kis idő után két részre oszlottak. Egyik fele a falu felső, másik az alsó vége felé vette az irányt. Elállták a faluba vezető utakat. Hetényről kimenni nem lehetett. Nem lehetett? Ugyan ki tudott volna megakadályozni két fiataalt abban, hogy át ne menjen a szomszéd faluba. Hiszen búcsúzni kellett, mert már tudtuk miről van szó. Deportálják a magyarokat. Így mentem a barátommal a szomszéd faluba, s jöttünk vissza ugyanazon az úton, amelyen kijutottunk.

Alighogy beesteledett, kopogtatnak az ajtónkon. Ahogy nagyanyám a kisbíróat az ajtóban megpillantotta, rögtön összeesett. Még mielőtt a kisbíró Pintér András kimondta volna: sajnos menniük kell, az egész családnak. A mama az ágyban csak mereven nézett. Reszketett, mint a hideglelős. Az ajkát egyetlen szó sem hagyta el.

Az este jöttek a látogatók. Olyanok, akiknek „fehér lapjuk” volt, dekrétumuk, amellyel nem deportálásra, hanem lakosságcsere-re jelölték őket. Sírás, fohászzkodás, rémület fagyasztotta a levegőt. Olyan volt az éjszaka, amilyet, ha lett volna ellenségem, neki sem kívántam volna.

Egyedül csak az anyámban tudtam tartani a lelket. Ne féljen, mondom neki. Csehszlovákia kultúrállam. Csehszlovákia nem az emberevők országa. Majd holnap megyek a hivatalba. Biztos ott lesz a vöröskereszt képviselője is. Majd azok segítenek-mondom én biztatón, neki is, magamnak is.

Másnap nyolc órakor már nagy a tömeg a komiszariátusi hivatal előtt. Két szuronyos-puskás katona az ajtó előtt. A kommunista párt helyi elnöke a küszöbön. Kétségbeesett, borgőzös kérdések özöne zúdul felé. Ezt hozták a kommunisták? Ez a felszabadulás? Ez a nemzetköziség? Az elnök alig győzi válasszal. Mi nem ezt akartuk. Itt valami tévedés van. Mi nem ilyen internacionalizmusért harcoltunk. Gottwald elvtárs lehet, hogy minderről nem is tud. Sztálin elvtárs sem akarhat ilyen gyalázatot. Itt tévedés történt.

Honnan is tudhatta volna, hogy Gottwald szentségtelen szövetségre lépett a magyarokat sohasem kedvelő Benešsel, aki a masaryki köztársaságban politikai ellenlábasa volt? Honnan tudta volna, hogy Beneš felajánlotta Sztálinnak a húsz évvel korábban megszerzett Kárpátalját, hogy megnyerje kegyeit és támogatást azért, hogy a trianoni szerződésben nemzetiségi államként elismert, s a demokratikus nagyhatalmak által ilyen államként garantált Csehszlovákiát most a sztálini Szovjetunió támogatásával szláv nemzeti állammá akarja tenni.

Azt sem tudhatta még, hogy Gottwald nemcsak, hogy teljes mértékben leminisztált a beneši politikához, hanem a magyar kérdés beneši „megoldását” erőteljesebben szorgalmazta, mint Beneš. Nem tudhatta, hogy Gottwald a párt vezető garnitúrájával teljes összhangban magyar elvtársait gyalázatos módon elárulta, galádul arcul köpte. Még a kommunista pártban való tagságát sem igazolták annak, aki nem tagadta meg, hogy nemzetisége magyar. Gustáv Husák pedig a magyarokat nemcsak a Dunán túlra, hanem egyenesen a Dunába akarta zavarni.

Szavainak, úgy látszik mégis volt valami foganatja, mert Hencz Gyula most elkiáltja magát: „Urak! Az anyátok.....” Nem fejezhette be, mert felesége a Bözsi befogta a száját. Bolond vagy? Nem látod, hogy a katonáknál fegyver van? Lelehetnek. Mert, hogy 1931 májusában a csendőrök Nemeskosúton négy magyar nemzetiségű embert lelőttek, azt a hetényiek is nagyon jól tudták. „Lőjjenek le, de nem visznek sehova!” – kiabált tovább, ahogy felesége kezét a szájáról lerántotta.

* Részletek az *Ünnepeim a csehországi fogságban* című visszaemlékezésből.

Ilyen felzaklatott tömegen át jutottam a szuronyos katonákhoz: „*Červený kri•*”, *vöröskereszt!* - mutogatom a karomon. Ők is mutatják, hogy bemehetnek.

Szlovákul köszönök. S azt is mondom a bent lévő uraknak, hogy köszönésnél többet szlovákul nem tudok.

– Akkor beszéljen magyarul, mondja közülük az egyik. Mi a kívánsága?

– Csupán kérdésem lenne. Lehet e két idős embert a lakásából kimozdítani?

– Ha egészségesegek, igen – volt a válasz.

– Öreganyám hidegleglősen az ágyában. Ha mozdítanák, a küszöbön kiadná a lelkét.

– Hány évesek? – kérdezi.

– Nagypám 76, a nagyanyám 74 éves. S aztán ellenőrzik a születési adatokat az előttük levő íven.

– Itthon maradnak – mondja az, aki valószínűleg a vöröskereszt képviselője volt.

Nagy kő esett le a szívemről. Hiszen, ahol az öregeket otthon hagyják, ott már nem veszik el a lakást – ahogy hallottam.

S aztán megkockáztattam a következő kérdést: Lehet-e két éltes korú embert egyedül hagyni? Hiszen maholnap mindkettőt ápolni kell.

– Igen, mondja megértőn ugyanaz az úr. Az anyukája velük marad.

– És – kockáztatom meg most már a harmadik kérdést – el lehet-e a házastársakat egymástól szakítani?

– Hajaj, – mondja egy másik cinikusan. Azt még a bíróság is megteszi, amikor kimondja a válópört.

– És ha az apám beteg?

– Ha beteg, – mondja ismét a vöröskeresztes, hozza el s majd a doktor úr megmondja, mit tegyünk vele.

Rohanok haza, majdnem boldogan. Otthon most már az anyám is ágyban. A Hencz Gizi, meg a Buránszky-lányok – hárman laktunk egy udvarban – felváltva rakosgatják a hidegvizes borogatást a mama meg az anyám fejére. Elég soká tartott, amíg a komiszariátustól megjöttem. Addig az anyám sem bírta idegekkel. Most, ahogy közlöm vele, hogy itthon maradhatnak, csak mereven, hitetlenül néz. A lányokat kérem, hogy a jó hírrel állítsák őket talpra. Én meg apámat vittem nagy sietve a bizottság elé.

– No, apja Csizmadia, mi a panasz?

– Jaj doktor úr! Gyermekkoromban szánkózás közben eltörtött a lábam. A törött lábam három centiméterrel rövidebb lett, mint a másik. Katonának is emiatt nem vettek be. Az időjárás-változást még ma is megérzi. A legutóbb meg a fiammal sarjűfűvel jól megraktuk a szekeret. A kocsni lekotásánál a harmadik hóruknál elszakadt a kötél. Szaltót vettem a levegőben. A vállporcaim összetörték – így az apám.

Tapogatja a vállait az orvos. Fáj? Nagyon! Aztán vizsgálja a szívét, meg a tüdejét. Végül kimondja a megváltó szót: „*Neschopny*” – azaz munkára alkalmatlan.

– No és maga is beteg? – kérdi az orvos.

– Hál Istennek soha nem voltam az.

– Akkor tehát elmegy a köztársaságunkat építő munkára? – csap le rám a kérdéssel a bizottság elnökének tűnő személy.

Hogy nem a mi köztársaságunkat építjük, abban a pillanatban át sem villant az agyamon.

– Boldogan. – röppent ki a számon. Hisz, ha elviszik egész családukat, lezárják a lakást. Elveszett volna mindenünk, amiért családom tagjai egész életükön át gürcöltek. S hogy mindennek veszélye elhárult – bár nem tudhattuk, mennyi időre – a boldogsághoz akkor ennyi elég volt.

Az embervásár

Délután jött a teherautó, két szuronyos katonával. Irány a vasútállomás. Onnan pedig, természetesen fűtetlen marhavagonokban Csehország felé. Másnap délre érkezünk meg. A gazdák már vártak ránk. És elkezdődött az embervásár. Kinek- kinek családos magyar kellett. Volt, aki egy családot, meg egy nőtlen embert vitt.

Szabó Sanyival mi már a vagonban elhatároztuk, hogy együtt megyünk. Amikor látom, hogy a gazdák hogyan válogatnak, azt mondom Sanyinak. Te, ha ezek így, akkor mi is megválogatjuk őket. Sanyi, kovácstanonc volt, ő traktorozni akart, én meg autózni. Két gazdának kiadtuk az útját. Nem feleltek meg a feltételeinknek. A harmadiktól is azt kérdeztük, hogy van-e traktora? És autó van? Az is van. Rá is mutatott a személykocsijára, amely ott állt a teherpályaudvaron. Sanyival összenéztünk. Ez a mi emberünk. S valóban autóval vitt bennünket „haza”. El is fértünk az autójában. Hisz két legény mit visz magával. Amennyit a hátán, meg a két kezében.

Megérkezésünk után a „mi emberünk” azonnal az istállóba vitt. Rám mutat, meg négy lóra. No, mondja, itt van az autó. Aztán meg nyakon fogta Sanyit. Vannak emberek, akik azt sem szeretik, ha valaki a vállukra teszi a kezét. Különösen az alacsony termetűek. Hogy milyen nyakfogás lehetett ez, abból sejtettem, hogy Sanyi azonnal kiszabadította magát az „ölelésből”. Ránézett a gazdára, de úgy, hogy a nézését Pospíšil nem bírta el. Beugrik az istállóba, s onnan luciferi rőhejjelel integetett.

Pod'le! Gyertek! Itt meg Sanyira mutat, jobbnak látva, ha nem érinti meg őt. Harmincnyolc szarvasmarha felé intett: „Itt a traktor!” Mi meg csak bámultunk egymásra. Adjon Isten. jól kezdődik. S ami így kezdődött, jól nem is végződhetett. Aztán közölte velünk: napi kosztot, a fűtéshez meg egy nyaláb fát kapunk. Egy nyaláb fát – akkor, amikor a hőmérő higanyszála mínusz 23 fok körüli hideget mutatott. Moj•iš úr – a cselédje – megmutatta hol lesz a lakásunk. Másnap föl is ébresztett. S aztán munkába.

A lakás „L” alakú volt. Az „L” kisebbik részében lakott Moj•iš szomszéd a feleségével. Az „L” nagyobbik felében volt egy nagy szoba. Folyosó választotta el, illetve bejáratot képezett egy nyárikonyhának nevezhető helységtől. Két irányba, az utcára és kertre néző szimpla ablakok. A két utcára néző hatfókos ablak közül kettő repedt üvegű. Az ablakon a rést ronggyal betömködtük, mert okáda a hideget. A főző-sparheltha begyújtottunk. A fa lobogott, a füst pedig elárasztotta a szobát. El kellett oltanunk. Nézzük nincs e a füstjárat elzárva. Kirázzuk a kályhacsövet. Megnéztük a kéménylyukat. Hívtuk Moj•iš szomszédot, akinek kéménye vidáman bodrozta a füstöt. Ellenőrzött ő is mindent, s csak intett a kezével. Igen, ez egy elátkozott kastélyszoba. Begyújtottunk másodszor is. Az eredmény ugyanaz. Alig tudtuk kiszellőztetni.

Sanyi azt mondja, hogy ő le sem vetkőzik. Én meg amondó voltam, hogy ha levetkőzik az ember, magára rakja a ruháját, úgy a gúnya jobban melegít. Másodszor aztán már én sem kíséreltem meg ugyanezt. A két ágyon szalmazsák, lepedő és takaró nélkül. Takarót kellett magunkkal hoznunk, mert a marhavagonban is kegyetlen hideg volt. Nekem volt egy igen jó, meleg hálósákam, – amit az angol fogságban kaptunk. Ebben a jégveremben azonban, amikor ruhástól bújtam bele, s a nagykabátomat is magamra terítettem, az kevésnek bizonyult.

Leoltottuk a lámpát. A padláson a patkányok kezdtek a rajcsúrt. A deszkapadlás rései között a homok potyog ránk. Azután a patkányok leereszkenek a szobába. Ha feloltottuk a lámpát eltűntek. Ha leoltottuk, kezdődött minden előlről. Lámpafénynél nem tudtunk aludni. A patkányok egyébként a lámpafényt is megszokták. Amikor elszenderültünk így is rohmoztak. Nem egyszer előfordult, hogy a patkány a takarómon keresztül futott végig rajtam. Védekezésül nem maradt semmi más, mint, hogy behúztuk a fejünket a pléd alá. A fülünket, meg az orrunkat nagyon féltettük.

Még az első este azt mormogja Sanyi a pokróc alatt: csak még egyszer fogta volna meg a nyakam. Igen, tudtam én, hogy ez mit jelent. Ha a gazda még egyszer nyakon fogja Sanyit, megtudta volna, hogy a kovács hogyan pengeti a vasat. Én tudom, mert láttam. Sanyi a szomszéd Hencz Ferecznál volt tanonc. Láttam én azt, nem egyszer, hogy Sanyi nemcsak pengeti a vasat, hanem nyújtja is. František Pospíšilnek, Meziholezy 21-ben, ha az életben tán soha most az egyszer szerencséje volt.

Aztán meg a Sanyi az Istent is emlegette. Mindenféle összefüggésben. Másnap fél hatkor Moj•iš szomszéd veri az ablakot. *Budiček – Ébresztő! Do práci! – „Munkába!”*

– Te Sanyi! – mondom én. Te tudod, hogy nekünk csak tinőborjaink meg tehenünk volt mindig. Lovakhoz én nem vagyok szokva. Nem vennéd át helyettem a lovakat?

– Hát, te is tudod, hogy az apám vasúti munkás. Nekünk se tinőink, se lovaink nem voltak. A ló megrúghat, megharaphat, a „szarvas” meg kibökhethi a szemed. Én nem szoktam meg egyik fajtát sem. Nekem édes mindegy

Az istálló előtt már ott várt a gazda, meg két német hadifogoly, Walter és Fritz. Ahogy megpillantjuk a két németet, mindjárt világossá vált, hogy miért akart Pospíšil két legényt. A két német – nem is SS katonák, hanem a német birodalmi hadseregnek, a Wehrmachtnek voltak tagjai. A háború 1945. május 9-én véget ért, de ők még mindig itt voltak. A gazda tudta, hogy a hadifoglyokat előbb utóbb hazaviszik. Ezért akart a helyükbe két magyart. S amint később kiderült, kezelni is foglyokként akart minket.

Walter valószínűleg szudétanémet lehetett, mert igen jól beszélt csehül. S aztán beindult a „nemzetközi-ség”. Amit a gazda akart, megmondta Walternek csehül. Ő nekem németre fordította, én meg Sanyinak magyarrá.

– Hogy aludtunk? – kérdezte a gazda, csak azért mert az így szokás.

– Nem aludtunk. Átvernyasztottuk az éjszakát. Hisz be sem tudtunk fűteni.

– Én arról nem tehetek, hogy maguk fűteni sem tudnak – válaszolta flegmán Pospíšil.

– Dehogyan nem. Engedjen át bennünket az üresen álló szomszédos helyiségbe. Ugyanis reggel munkába menet levakartuk a zúzmarát az ablakról, s betekintettünk oda. Látjuk, hogy dupla ablakos, hogy ott rakott sparhelt van. S aki a rakottsparheltet ismeri, tudja, hogy az nem csak melegít, amíg benne ég a tűz, hanem tartja is a meleget. Az a helyiség, már kívülről nézve is megfelelőbbnek ígérkezett.

– Az a helyiség csak addig lesz üres, amíg a következő magyarokat szállító szerelvény meg nem érkezik. Oda család költözik.

Legalább addig, amíg a család meg nem érkezik, addig engedjen oda bennünket. Bajban ismered meg barátodat. Vájon melyik elhurcolt magyar család nem ismerte volna el, hogy most ez az egyedüli lehetséges megoldás. Legalábbis addig, amíg a kegyetlen hideg fel nem enged. Hiszen a közmondás azt mondja, hogy sok jó ember megfér egy helyen. De Pospíšil nem és nem. Erről hallani sem akart. Összenézünk Sanyival. Akkor mi sem. Ilyen körülmények között nem vehetjük fel a munkát. A gazda vállat von, s csak azt mondja: *Úřad práce – Munkahivatal.*

Magyarnak kezet se adjanak!

Fritz és Walter fél óra múlva behúzták az autót, amely a nagy hideg miatt nem indult. Megyünk Kutná Horára, a munkahivatalba. A munkahivatal embere a csehekre jellemző intelligenciával, udvariasan kezet nyújt a gazdának, meg nekem is. Pospíšil ekkor csak legyint a kezével: *Ved' ten je jenom Madar!* „Hiszen ez csak egy magyar!”

A mi járásban vagyunk kérdésre elmondja, hogy a két magyar szabotál. Nem akarják felvenni a munkát. Részéről ennyi a közölnivaló. A miért kérdésére azután elmondom az okokat a patkányhadjárattal fűszerezve. Az előadó közli velem németül, Pospíšilnek külön hangsúlyozva csehül, hogy a gazdának lakható és fűthető helyiséget, havonta fizetést, rendes kosztot, ágyneműt, munkaruhát kell biztosítani.

Aztán búcsúzáskor szintén mindkettőnknek kezet nyújt. Pedig Pospíšil figyelmeztette őt arra, hogy magyar vagyok. Sanyinak beszámolok, töviről hegyire. mondom, ez az ember kongó üresség. Kibélelt rosszakarát. De talán most az előadó hatott rá.

– Azt várod, hogy kutyából szalonna lesz?

Igen, vártuk. Vártuk egész nap a munkában, hogy majd hozza a kulcsot az „álmakástól”. Nem hozta. Éjszakára most már én is csak a cipőm húztam le. Ruhástól bújtam a hálózsákba, és a nagykabátom alá. Másnap reggel meg azt tolmácsoltatja, hogy Sanyi befog két lovat és kimegy szántani. Sanyi akkorát néz, hogy csak fényképezni kellett volna.

– Megbolondult?

– Mit mondott?

– Azt kérde, hogy nem viccel-e?

Ő nem viccel. Mit tudják maguk, milyen jót tesz a földnek, ha az eke után a hó a földbe kerül. Hisz a magyarok a földműveléshez még ma sem értenek. Én szoltam, hogy Sanyi decemberben, hóban és fagyban nemcsak Pospíšilnek, de az összes aprószenteknek sem megy szántani. Menjen a gazda! Fogódzzon az eke elé, máshova nem való, mondta Sanyi a szíve szerint. Mindezt nekem kellett fordítani.

– Akkor menjen haza! – Ordítja a gazda.

Sanyi meg mintha erre várt volna. Lehúzza báránybéléses kucsmáját a füléről. Meglengeti a gazda orra előtt, s azt mondja magyarul: „Isten vele!”

Mikor 10 órakor a lakásnak csúfolt oduba megyek, Sanyi már összecsomagolva az ágyon ül.

– Azt vártam, hogy hazajöjj. Gyere te is velem! Csak nem akarsz ennél az istenátka embernél maradni?

– Nem én, de tudod, az nem is olyan egyszerű. Hát hogy lehetne fényes nappal, 11 órakor kettőnek megszökni. Csak a Lucifernek könnyítenék a dolgán. Azonnal hívna a csendőrséget, s elfognának még tán az első vasútállomás előtt. Gondold meg te is nagyon jól. Hisz azt sem tudjuk, hol vagyunk.

– Nekem nincs mit meggondolnom. Nyakamba veszem a világot, s megyek toronyiránt. Addig megyek, amíg vasútállomást nem találok. Ha kérdeznem kell, annyit tudok, hogy *•eleznice* az vasút. Meg, hogy Bratislava az Pozsony. Ennyi nekem most a boldogsághoz elég.

– Sikeres utadhoz, most nekem kell a hátvédzerepet megjátszanom. Azt kell tennünk, hisz tudod az elemiben tanultuk, amit a kis pacsirta tett, hogy félrevezesse Krisztus üldözőit.

– Igen, igen. Mondd meg neki – ha kérdezi – , hogy elmentem a bús kocsmába angolkeserűre. Várja meg, amíg visszajövök.

Elmagyaráztam neki, merre visz az út Kutná Horába, hisz ő még a falu végénél tovább nem volt. S aztán elbúcsúztunk. Délután aztán kérdezi is a gazda, Alexander hol van? Olyan flegmán vonom meg a vállamat, mint ahogyan azt ő szokta. Vérig sértette őt – válaszolom. Valahol iszik. Úgy vigasztalja magát.

Másnap ebéd után kérdezi: Alexander még mindig iszik?

– Nézze, meg kell mondjam magának, Alexander levitézlett magyar dzsenti. Ön, ha már valamit hallott a magyarokról, talán azt is tudja, hogy a magyar dzsenti milyen fajzat. Az, ha megdurálja magát, iszik három éjjel, három nap. Magának azt ajánlom: ha három napig nem jön meg, jelentse a csendőrségen. Keressék meg valahol. Hiszen részeg ember hamar megfagy a havon.

Sanyi pedig akkor már otthon melegedett. A megszabadulás öröme itta az áldomást. Jó szegfűbor-sos, vaníliás forralt bort. A hetényiek azt nagyon szeretik. S aztán kipihente magát a zöldpaplános ágyban. Hogy kerestette-e őt a gazda a környéken, arról nem tudok. Tudom viszont, hogy a csendőrök pár nap múlva Hetényen keresték. Akkor azonban már bottal üthették a nyomát. Azt tette Sanyi is, mint a szülőföldjén kilátástalan helyzetbe került csehszlovákiai magyar közül sokan: átment Magyarországra. Azóta sem találkoztunk.

NEHÉZ ÉVEK. VISSZAEMLÉKEZÉS FÉRJEMRE, KECSKÉS LÁSZLÓRA

Emlékezéseimet Nyíró Krisztina tanárnőnek a Limes folyóiratban *Számúzetésben. Visszaemlékezések a „hontalanság éveire”* címmel megjelent tanulmányából vett részlettel szeretném bevezetni:

„A második világháború után több ezer csehszlovákiai magyar került ártatlanul a vádlottak padjára. Erre a sorsra jutott Kecskés László is, akit az SZNT 1945/33-as számú rendeletének 3. paragrafusa alapján nyilvánítottak háborús bűnössé. Egy évi szabadságvesztésre és ingatlanvagyonra elkobzására ítélték. A börtönbüntetés letöltése után, 1946 októberében települt át Magyarországra. Elbeszélése és a megőrzött dokumentumok alapján pontos képet kapunk életének erről a szakaszáról.

Kecskés László 1913. szeptember 7-én született Komáromnak abban a városrészében, amely ma Szlovákiához tartozik. 1935-ig városi tisztviselőként dolgozott, majd 1935–1938 között katonai szolgálatot teljesített a csehszlovák hadseregben. A második világháború kitörésekor azonban már a magyar hadseregben találta magát. A háború végét Časlavban (Csehország) élte meg alakulatával. Itt kapcsolatot teremtettek a cseh földalatti szervezet tagjaival. A kapcsolatnak egy megállapodás lett az eredménye: Átadják fegyvereiket, cserébe a cseh földalatti szervezet tagjai ígéretet tettek, ha vége lesz a háborúnak, kiállnak mellettük.

A német csapatok visszavonulása után lehetőséget kaptak arra, hogy belépjenek a megalakuló új csehszlovák hadseregbe. Kecskés László is belépett, alhadnagyi rendfokozatát elismerték. Élelmiszerjegyeket, lakásutalványt kapott. Az átlépés utáni negyedik napon azonban jött a parancsnokuk, és bocsánatkérően mondta: „*Önök nem lehetnek a csehszlovák hadsereg tagjai, mert magyarok.*” „*Ekkor tapasztaltam először a magyar voltom miatti hátrányos megkülönböztetést*” – mondta Kecskés László.

Amint helyreállt a közlekedés a cseh és a szlovák országrészek között, hazatértek. Erre 1945. június 30-án került sor. A hazatérés pillanatára így emlékszik vissza Kecskés László: „*Vereknynél ki kellett szállunk a vonatból, mert a vereknyei híd fel volt robbantva. Szükség hídon keltünk át a Kis-Dunán. A hídon szembejött velem az édesapám. Boldogan öleltük egymást. De az öröm percei után az első szava ez volt: 'Fiam! Menj vissza! Komáromban mindenkit lecsuknak.' A lelkiismeretem tiszta – mondtam édesapámnak – , s bármi lesz is, hazatérek.*”

Hazatérése után néhány nappal egy jóakarója – Berzener Artúr – feljelentette. A komáromi börtönbe került, majd kitették az internálótáborba. Az internálótáborból különböző munkákra vitték őket: szemet hordani, sőt törni, a pontonból vizet mérni (megtelt vízzel). Orosz katonák kísérték őket mindenhol géppisztollyal. Az egyik legemlékezetesebb munka a hajópucolás volt: „*A kikötőben volt egy elsüllyedt hajó, tele vágottborsóval. A hajót kiemelték, a borsót pedig nekünk kellett eltakarítanunk. Rekkenő hőség volt. A borsó már erjedésnek indult. Förtelmes bűdös volt. De le kellett mennünk, kilapátoltuk a fedélzetre, onnan pedig a Dunába. Három hétig nem lehetett a közelünkbe jönni, olyan bűdösek voltunk.*”

Az internálótáborból Pozsonyba vitték az orosz NKVD-hez, két hónapot töltött ott. Naponta nyolc órát hallgatták ki: délután és éjjel négy-négy órát. Innen átkerült egy másik pozsonyi börtönbe, ahol fél évet töltött. Majd 1946. március 15-én visszavitték a komáromi börtönbe. Hívatta az ügyész, és megkérdezte, hogy tulajdonképpen miért is van ő lecsukva. Ezt Kecskés László sem tudta megmondani, de panaszt tett, hogy már régóta itt van, és még ki sem hallgatták. Az ügyész kihallgatta, és megtette a vádiratot: „*Vádat emelt Kecskés László, a magyar fasiszta megszálló hadsereg tartalékos hadnagya ellen, aki 1940–1945 között buzgón teljesített hírszerző szolgálatot a magyar fasiszta megszállók részére.*”

Az ítéletet 1946. július 17-én hirdették ki. A Komáromi Járási Népbíróság a vádlottat bűnösnek nyilvánította a SZNT 1945/33. számú rendeletének 3. paragrafusa alapján. A bűn ez volt: „*Mint a magyar hadsereg tartalékos tisztje a komáromi katonai parancsnokság hírszerzési osztályán 1940–1945 között hírszerzési tevékenységet folytatott, ezenkívül tolmácsolt is. Segítséget nyújtott a fasiszta megszállók és az itthoni árulók tevékenységéhez azzal a szándékkal, hogy segítsen a német vezetésnek, és ártsa a Szovjetunió és szövetségesei katonai törekvéseinek. Ezzel a tetteivel a SZNT 1945/33. számú rendeletének értelmében kollaboránssá vált.*”

A bíróság a vádlottat egy évi szabadságvesztésre ítélte, öt évre meg tiltották polgári jogaitól. Mellékbüntetésként pedig összes ingó és ingatlan vagyona elkobzására ítélték. A büntetésbe számított a vizsgálati fogságban letöltött idő (1945. július 5—1946. július 17-ig). Enyhítő körülménynek számított az, hogy Časlavban fegyvert és löszert juttatott a cseh felkelőknek, továbbá az, hogy gondoskodnia kellett családjá eltartásáról. Az elbocsátó levél ezt tartalmazta: „*A Járási Népi Bíróság 1946. augusztus 2-i rendelete alapján a mai napon 12 órákor szabadon bocsátja.*”

A szabadulás után a városházára nem mehetett vissza dolgozni. Néhány hónapig segédmunkát végzett. Közben üzenetet kapott Dél-Komáromból, hogy az ottani városházán mindig van hely számára. Elhatározta, hogy átköltözik Magyarországra. Ehhez az is hozzájárult, hogy időközben megkapta az úgynevezett „fehérlapot”, amelyből megtudta, hogy a kitelepítésre kijelöltek névjegyzékében szerepel. Felesége szülei Dél-Komáromban éltek, ezért is tűnt a legjobb megoldásnak az, hogy átköltöznek Magyarországra, és nem várják meg a szervezett áttelepítést. (...)

A továbbiakról így számol be Kecskés László: „*A kérvényt barátom vitte véleményezésre a csendőrségre. A csendőrség hozzájárult feleségem és két lányom kitelepüléséhez, de csak 50 kilogrammos csomaggal. Arra hivatkoztak, hogy én vagyoneklobzásra lettem ítélve. A barátom elhozta az engedélyt, és irattárba süllyesztette. A kollégájának pedig csak annyit mondott, hogy a csendőrség hozzájárult a kitelepítéshez.*” Így sikerült feleségének minden ingóságát átvinni a határon.

A vagyontárgyról már az utazás előtt pontos leltárt kellett készíteni. 1946. október 10-én az illetékes hivatal igazolta, hogy a felsorolt vagyontárgyak valóban nevezett (Bazsánt Margit) tulajdonát képezik, nem származnak zsidó vagy más idegen eredetű tulajdonból. A határátlépésre 1946. október 19-én került sor. Kecskés László néhány nappal később követte családját. „*Mindenképpen az volt a tervem, hogy átjövök Magyarországra. Ha megkapom az alkalmi útíllapot, azzal jövök át, és nem megyek vissza. Ha nem sikerül, jelentkezem. Akkor készült ugyanis a vasúti híd, éppen festették. Gondoltam, fogom a vödört meg az ecsetet, és szépen átsétálok a hidon. Ha ez nem sikerül, akkor átúszom a Dunát.*”

Erre azonban nem került sor, mert megkapta az alkalmi útlevelet. 1946. október 24-én kelt át a határon. Azonnal jelentkezett a Magyar Államrendőrség komáromi határrendészeti kapitányságán. Itt egy igazolást állítottak ki részére: „*Igazolom Kecskés László magyar állampolgár, aki a nála lévő iratok szerint Komáromban, 1913. szeptember 7-én született, városi tisztviselő volt, Komárno, Gutenberg u. 13., a csehszlovák rendőri hatóságok volt lakóhelyéről kiutasították, és f. hó 24-én a határ átlépésére kényszerítették. Nevezett Komáromban apósánál, Igmándi út 33. szám alatt fog letelepedni, és a városi rendőrkapitányságon személyesen jelentkezni köteles. Vele együtt van: Feleség, Bazsánt Margit 1920., gyermekei: Ágnes 1942., Júlia 1945.*”

Az élet az „új hazában” nehezen indult. Anyósa testvérénél üritettek ki nekik egy szobát, oda költöztek be. Bútoraik nagy része raktárba került. Munkát nem tudott azonnal vállalni, mert ehhez három igazolóbizottság engedélye kellett (városi, megyei, belügyminisztériumi). Apósához, aki hentes és mészáros volt, szegődött inasnak. 35 éves volt, amikor megszerezte a mesterlevelet. Ezután kapta meg a bizottságok igazolását, hogy a városházán munkát vállalhat. A szerény fizetésből négytagú családról kellett gondoskodnia.

1947 végén értesítést kaptak a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság statisztikai ügycsoportjától: „*Értesítem, hogy az 1946. évi XV. tc-be iktatott magyar–csehszlovák lakosságcsereéről szóló Egyezmény V. cikke alapján Csehszlovákiából Komárom község névjegyzékének 107–110. tételszáma alatt Magyarországra való áttelepítésre kijelöltek között szerepel, és így magyar–csehszlovák Vegyesbizottság által f. év október 22-én hozott 47. sz. Véghatározat értelmében a rendes áttelepülők számába beszámítható. A 47. számú Véghatározat biztosítja beszámítottak részére mindazokat a jogokat és kedvezményeket, amelyek az Egyezményből kifolyólag az intézményes áttelepülőket megilletik..., visszahagyott ingóságaiért ideiglenesen visszatérhet, a hátrahagyott ingatlanvagyonának összeírására sor kerül, és teljes vagyoni kártalanításban részesül.*”

Az értesítéshez egy kérdőívet csatoltak, ezen kellett feltüntetni a hátrahagyott javakat. Ezek: Észak-Komáromban Gutenberg u. 13. alatt lakóház és kert (2 szoba, 1 konyha, 1 előszoba, 1 éléskamra), betét a Szlovák Bank komáromi fiókjánál. Értéke 1750 korona. A kérdőívet kitöltötték, és visszaküldték. Minimális kártalanításban részesültek, azonban a börtönben töltött 13 hónapért, a megaláztatásért, létbizonytalanságért sem kárpótolhatja senki és semmi.”*

* Nyíró Krisztina: Száműzetésben. Visszaemlékezések a „hontalanság éveire”. *Limes* 1995. 1–2, 18–20.

Kecskés Lászlót egy észak-komáromi bálon ismertem meg, közvetlenül a Felvidék visszacsatolása után, 1938-ban. Leírhatatlan boldogság volt az anyaországi magyarok és a felvidéki magyarok találkozása! A Dunát átívelő híd olyan volt az emberáradattól, mint egy hullámzó folyam. A déliek mentek északra, az északiak délre. Ez így telt hónapokon keresztül. Rendezvények sorozata követte egymást. A Korzó-kávéházban a Református Nőegyesület ötórás teadélutánjai, az Ipartestületi Székházban műkedvelő gárda színdarabjai, túlóldalt a bálók, mivel a visszacsatolást farsang követte.

A Nádor utcai korzó szinte kötelező volt. Erről egy fiatal sem akart lemaradni. Ez itt ismerkedési lehetőség is volt, a barátok bemutatták a barátnőket, és fordítva. Pár hét múlva a Nádor utcán sétálók már ismerték egymást. A báli megismerkedésünket Lacival ilyen séták követték, és rövidesen át a hídon, hazáig kísért. Mi Dél-Komáromban, az Igmándi úton laktunk. Ma a Duna Áruház van a házunk helyén. Barátságunk egyre szorosabb lett, tavasztól már rendszeresen átjárt hozzánk. Együtt teniszeztünk, kirándultunk, majd a Vágon eveztünk, bicikliztünk, moziba jártunk. 1939 nyara volt ez a szép és gondtalan élet. Sajnos, nem tartott sokáig. A felhők hamarosan megjelentek. Lacit behívták a katonasághoz Székesfehérvárra átképzésre. Elkezdődött a katonaelet.

1940. május 12-ére kitűztük az eljegyzésünket. Már minden előkészület megtörtént (sütés, főzés), amikor Laci megjelent, kezében SAS-behívóval. Ez annyit jelentett, hogy a legközelebbi vonattal be kell vonulnia Székesfehérvárra. Így aztán a lakoma elmaradt. A szomszédunkban lakott az ékszerész, akinél megrendeltük a jegygyűrűket. Átmentünk érte. A dátum már bele volt vésvé. Felhúztuk, és addig voltunk jegyesek, míg Lacit karonfogva kikísértem az állomásra. Így indult a közös életünk.

Kárpátjára irányították, és az első rohamcsapatba osztották. Erdély elfoglalására készülődtek. Hála Istennek, katonai beavatkozásra nem került sor. Tárgyalóasztalnál kompromisszumot kötöttek. Laci szabadságra hazajött, s szüleiével átsétáltak hozzánk látogatóba. Egy kellemes délutánt töltöttünk együtt. Terveztük a jövőnket. Mikor elmentek, föl kísértük őket a hídra. Ott anyósom megállt, és azt mondta: „Gyerekek, mire vártok!? Mi már beszereztük a diszpenzációt, csak meg kell esküdnötök. Ha Laci, Isten ments! nem jön vissza a háborúból, Margit nyugdíjat kap.” Igazat adtunk, és eldöntöttük, hogy megesküszünk. Visszafelé felzörgöttünk a varrónőmet (mert már este volt), és megrendeltük a menyasszonyi ruhát. Ő vette meg az anyagot is, és egy éjszaka alatt megvarrta.

Vasárnap délután esküdtünk. A délelőtti istentiszteleten kihirdetett minket a Sári Imre tiszteletes úr, és délutánra teli volt a templom a komáromiakkal. Míg a szertartás folyt, kint esett egy kis zápor, de mire a templomlépcsőig jutottunk, verőfényes, szivárványos napsütésnél fogadott bennünket a fényképész. (...)

A háború végét nagy ujjongás, egész napos harangzúgás jelezte. Mi is boldogok voltunk, hogy három hónap után végre jöhetünk haza. (...) Itthon mindenünk megmaradt. Örültünk az otthonunknak, könyveinknek, Laci eljárt a munkahelyére, a városházára. A negyedik napon aztán minden megváltozott. Az utcáról bekísérte egy cseh tiszt a csendőrségre, onnét a fogházba. Az utcánkban lakott egy fegyőr, tőle tudtam meg, hova lett Laci. Vele küldte haza a személyes tárgyait: karórát, gyűrűt, noteszt, pénztárcát.

Egyedül volt egy zárkában. Egy hét után kihelyezték az internálótáborba. Ez a werkekben volt. Innen jártak el naponta dolgozni. Tőlünk ez messze esett, de kijártam reggelente, hogy megtudjam, hol fognak dolgozni, mert délben vittem az ebédet. Augusztus végén, rekkenő hőségben a villanytelepen szent lapátoltak (a Vág és a Duna összefolyásánál). Ide hordtam az ebédet napokon keresztül. Visszeres lábaim combig befásulva, haskötőben, mert már erős voltam terhességemben. Ezután a kishídhöz jártak. A Dunán egy hajóból az erjedt vágottborsót hányták ki. Rettenetes bűdös volt. Ezt követően a dunai pontonhídból merték ki a vizet, mert megtelt.

Ekkor vitték el Lacit az oroszok. Egy teherautó állt meg a házunk előtt éjszaka, bejött két orosz katona, és utasították Lacit, hogy szedje össze az iratait. Fogalmam nem volt, hogy mire kell ez most, egyáltalán, mi történik?! Akkorra már apósom is ott volt a szomszédból, és kérdezte oroszul: „Hova viszitek a fiamat?” Ő beszélte a nyelvüket, mert az első világháborúban négy évig raboskodott orosz hadifogságban, és még nem felejtette el. Az egyik tiszt megveregette a vállát, és mondta: „Ne búsulj, papa, nemsokára visszajön!” Egy szál nyári ingben, minden nélkül fellépett a teherkocsira, és elporoztak. Mi gondoltuk, talán kihallgatásra viszik. Az utca végén eltűntek, és azt se tudtuk, merre tovább.

Teltek a napok, hetek. Semmit nem lehetett megtudni. Egyre jobban aggódtunk. Aztán apóssal elhatároztuk, hogy elutazunk Pozsonyba, és megkeressük. Gyanítottuk, hogy oda vitték. A városban lakott egy rokonunk, Bednárik Bözsi, akinek a férje szlovák volt. Az ő segítségével egy-két címhez

hozzájutottunk, hogy hol kellene keresni. A legszebb villanegyedben bolyongtunk, és mindenhova becsöngtünk, ahol oroszok voltak. Minden ilyen helyről továbbküldtek minket Pozsony másik végébe, a legtávolabbi részekbe. A bolondját járárták velünk! Hullafáradtan, eredménytelenül tértünk vissza vendéglátóinkhoz. Ők azt javasolták, most pihenjük ki magunkat, és reggel menjünk egyenesen az orosz táblabíróhoz. Ő a legmagasabb fórum, talán fog segíteni.

Másnap tényleg sikerült bejutni hozzá. Óriási teremben, nagy íróasztalnál ült. Be voltunk jelentve, láthatóan várt már minket. Apósom orosz nyelven kezdte előadni jövetelünk célját, de úgy belezavarodott, hogy a bíró intett a katonájának, küldje be a tolmácsot. Soká került elő, s én láttam a bírón, hogy kezd türelmetlen lenni. Gyorsan megkérdeztem, beszél-e németül. Fellélegezve válaszolta, hogy igen. Így én adtam elő német nyelven, hogy milyen okból vagyunk itt. El is küldte a tolmácsot. Nem sokat kérdezett, hiszen elég volt, ha végignézett rajtam. Már az állapotom utolsó heteiben voltam. (Félő is volt, hogy elinduljak ide.) Nagyon megértően, szinte részvétellel beszélt hozzám. Biztosra ígérte, hogy két héten bévül hallani fogok Laciról.

Azonnal intézkedhetett, mert valóban, rá két hétre végre jött Lacitól életjel. A pozsonyi börtönből küldött egy levelezőlapot. Itt már tisztálkodhatott, emberi körülményekhez jutott.

A pozsonyi börtönben mi már, hála Istennek, kulturált körülmények között láttuk. Rendszeresen küldhettünk csomagot, így fokozatosan javult a kondíciója is. (...) Hat hónapot töltött a pozsonyi börtönben, majd 1946. március 15-én visszavitték a komáromiba. De itt sem kérdezte meg senki, hogy miért is van lecsukva (akár Pozsonyban). A hónapok teltek. A második látogatásnál bevittem megmutatni Julikámat, a kislányunkat. Már karonülőnél is nagyobb volt. Lacin láttam, hogy elérzékenyül. Alig tudta kimondani: „Gyönyörű! És már milyen nagy!”

Másnap panaszt tett az ügyésznél, hogy még ki sem hallgatták. Végre megtörtént. Vádat emelt Kecskés László tartalékos hadnagy ellen, aki 1940–1945 között hírszerző szolgálatot teljesített. A bíróság egy évi szabadságvesztésre és ingó-ingatlan vagyona elkobzására ítélte, a polgári jogaitól öt évre eltiltotta. A történet vége mégis a szabadonbocsátás, mert betudták a fogházban eltöltött több mint egy évet, és azt a cselekedetét, hogy a cseh földalatti mozgalomnak fegyvert juttatott. A Népi Bíróság 1946. augusztus 2-i rendelete alapján szabadon bocsátotta.

Végre, négyezred nap után együtt lehetett ismét kis családuknak! Laci egyelőre kőművesek mellett dolgozott. Időközben megkaptuk a kitelepítési ügynevezett „fehérlapot”. Legjobb megoldásnak az tűnt, ha én kérem a két lányunkkal a kitelepítési engedélyt, így mindenünket áthozhatjuk, viszont, ha Laci nevén van, 50 kilós csomagot lehetett volna csak fejenként, büntetésből. Férjem egyik barátja a csendőrségben dolgozott, ő segítette megoldani ezt a nehéz és veszélyes manővert. Sikerült!

Nagy izgalommal fogtunk a csomagoláshoz. Mindenről pontos leltárt kellett készíteni s igazoltni. két-három nap állt rendelkezésünkre. Gyorsan kellett cselekedni, mert a helyünkbe jövő szlovák fináncsalád már ott állt. Mi pakoltunk ki, ők be. Meg se várták, míg kihurcolkodunk. Szegény Buda néni (az ő házában laktunk), sírdogálva nézte, mi folyik végbe. Nem sokáig hagyták őt sem a helyén. Pár nap múlva a nyitrai öregek otthonába vitték. Ott aztán egy hónap múlva meg is halt.

Mi már eleve úgy pakoltunk fel a teherautókra, hogy tudtuk, mit viszünk keresztanyámékhoz, és mit a szüleimhez. Nem volt fennakadás a határon, minden rendben ment. Apám intézkedett, és már várt minket. Keresztanyám, aki édesanyám nővére volt, családi házában két szobájából az egyiket kiürítette, és a hálószobánkkal ide költözhettünk be. A többi bútorkunkat szüleim egyik szobájába zsúfoltuk.

Még be sem pakoltunk teljesen dél-komáromi kényszerhelyünkre, már sötétedett. Nem akartam hinni a szememnek, Laci egyszer csak ott termett! Örömmel ugrottam a nyakába, kérdezve: „Ezt meg hogy csináltad?” „Alkalmi útlevéllal. A barátom segített. Sikerült! Kimerülve, de megkönnyebbülve tértünk nyugovóra új otthonunkban, ahol keresztanyámék szeretete vett körül bennünket. Imádták a kislányainkat. Jól éreztük magunkat. A mi helyzetünk lényegesen enyhébb volt, mint általában a kitelepítetteké, mivel a Duna déli oldalán, a határ mentén laktak a szüleim. Ez mégsem tudta feledtetni a fájdalmat, amit szép, új otthonunk elhagyása jelentett. Már éppen kifizettük Buda néninek az utolsó részletet a házra. Hat évet töltöttünk benne kislányainkkal, Ági ott született. Nehéz volt megválni apósoméktól is, akik a szomszédban laktak.

Két év múlva őket is kitelepítették. Szegények, csont és bőrre fogytak az értesítés után. Szép, nagy házuk volt, háromszobás, összkomfortos, gyönyörű virágos, üveges verandával, 600 négyszögöles kert-

tel. Az Erzsébet-szigeten 800 négyszögöles gyümölcsöst (olyan gondosan kezelt, gyönyörű volt a termés, hogy még külföldre is szállítottak belőle), és tíz hold földet hagytak ott. A mai napig sem lett kárpótolva. Amikor megtudta apósom, hogy a lista hozzá is elérkezett, lebontotta a nemrég elkészült kamráját, hátha lesz, hol felépíteni. Áthozta, de nem lett. Befogadtuk őket, hogy ne kelljen Békéscsabára költözniük a rossz, kis viskóba.

A csehszlovák hatóságok által kijelölt magyaroknak kötelező volt eljönniük, míg a hazánkban élő szlovákok közül az ment vissza az anyaországba, aki akart. Így nézett ki a „lakosságcsere” két oldala. Akinek szép háza volt, nyilván nem mozdult. Aki ment, az a jobbért tette, hátrahagyva a magyaroknak a rosszat. Apósom nem kapott állást a városházán, egy suszterájban vette át a rossz cipőket. Ez lett a munkája. Laci, jobb híján, kitanulta édesapámnál a hentes és mészáros mesterséget. Már éppen felszabaldult, mire visszakerülhetett a városházára. Lassan fellélegeztünk...

A szétszakított családok fájdalma soha nem múlt el. Egy történet a sok közül: Kitelepített apósom meg szeretne volna látogatni Észak-Komáromban maradt lányát és újszülött unokáját. Amikor az átkelési kérelem felől érdeklődött, és megmondta, miért kéri azt, a szlovák fiánc hozzávágta a mondatot: „Unoka nem rokon! Szülés nem betegség!” Mint az ostor, érte szegényt a válasz. (Csak halálos betegségre vagy halálesetre adtak engedélyt.) És nem ölelhette meg lányát és a kis újszülöttet. Nem kapott átkelési engedélyt.

Mivel, szinte lehetetlen volt átjutni, sok család az érintkezésnek azt a módját választotta, hogy elhagyatott helyen kimentek a folyóhoz, fölé hajoltak, s belekiabálták mondandójukat. A víz kegyes volt. Továbbította azt. Ha jött a tél, és befagyott, a jégre merészkedtek két oldalról, így találkoztak titokban.

Lacinak minden rokona, barátja és egyetlen testvére a túloldalon maradt. Ő húsz évig nem kapott átkelést. De máshova sem mehetett. Ugyanennyi ideig minden évben jelentkeznie kellett a rendőrségen. (A rendőr mindig kérte: „Laci bácsi, ne haragudjon, ez a parancs”. Mindenki szerette és tisztelte őt a városban.) Végre, húsz év után, megkapta a teljes rehabilitációt, miszerint semmi bűne nincs, és nem is volt. Sokra ment vele...El lehet képzelni, hogy aki odaát élte az életét születésétől fogva, milyen honvágygal nézett át a túloldalra. A szerelmek és barátságok csak lélekben folytatódhattak, hisz a találkozás megtiltattott. A közeg, amibe beleszülettek, s ami átította az életüket, megszűnt, fájó vágyakozást hagyva maga után. Az ürességben nehézkesen bolyongott a lélek. Ez az élethelyzet indította el az úton, hogy megkeresse a gyökereit. 1600-ig visszamenőleg találta meg őket. Ebben az évben kapott Kecskés Máté a törökök elleni vitéz küzdelméért nemesi rangot a királytól. Mint naszádos harcolt a Dunán Komárom védelméért. Még sokáig öröklődött a naszádos mesterség a családban, a későbbi generációk jómódú szekeresszázadok voltak. A család utolsó gyönyörű, nagy, ezüstgombos díszruháját a komáromi múzeum őrzi.

Férjem soha nem szűnt meg munkálkodni a kettészakított Komárom közötti kapcsolattartáson. Ennek egyedül járható göröngyös útja a kultúra területén adódott. Szenvedélyesen kutatta egy életen át Komárom történetét. Megírta *Komárom, az erődök városa* (Zrínyi Katonai Kiadó, 1984) és *Komáromi mesterségek* (Madách Kiadó, 1978) című könyveit, hosszabb tanulmányokat a *Komáromi földrengésről*, a nagy árvízről, *Komárom irodalmi életéről*, Komárom utcaneveiről. Múzeumot hozott létre, főleg római kori gyűjteménnyel, egy másikat Dr. Juba Ferenc tengerészkapitány gyűjteményéből (ez az egyetlen tengerészeti múzeum Magyarországon). Ezeknek vezetője volt haláláig. Múzeumbarát Kört szervezett meg, ahová neves előadókat hívott, elindította a *Komáromi Napokat*, a *Klapka-vetélkedőt* a diákoknak, tagja volt a Városszépítő Egyesületnek, elnöke a Klapka Kuratóriumnak, stb.

Helytörténeti kutatásaiért „Bél Mátyás-díj”-at kapott. „Komárom-Esztergom megye díja”-val, „Pro Urbe” díjjal tüntették ki. Végül nemcsak a magyarországi Komárom, de a Szlovákiához csatolt Észak-Komárom is díszpolgárává választotta. Milyen csodálatos mégis az élet! Az elűzött, megbélyegzett fiú hazatalált, mert végre befogadták. A sors őt igazolta. A tiszta, szerény, szelíd, szorgalmas, alkotó, másokért élő életét.

SZERENCSÉS MAGDOLNA

EGY NYÉKVÁRKONYI CSALÁD CSEHORSZÁGI DEPORTÁLÁSA

A történet felidézésében családom igazi mesélőjére, nagyapámra, az ő emlékeire hagyatkozom: 1898. április 16-án született, és 1996. október 19-én, 98 évesen halt meg. Jóllehet rossz álomként emlegette a kitelepítés éveit, de gyűlölet és harag nélkül tudott ezekről az évekről mesélni. A régiekről, az ősökrol emlékezni, ápolni és őrizni emléküket – hagyománytisztelő és tudásunk gyarapítása. Az elődök életének bemutatása olyan, akár a faragott képekkel díszített, pompás székelykapu, amelyen át az ember az ott élők világát, életét és a helyszínt mindennél jobban megismerheti, betekintést nyerhet a múlt mélyebb titkaiba. (...)

Anyai ágon a családom a Szabó vezetéknevet viseli. A Csallóköz szívében, Nyékvárkony községben élünk, mely község a Dunaszerdahelyi járáshoz tartozik. Egyike voltunk azon szegény családoknak, ahol egyszerű, dolgos, becsületes emberként éltek, ahol nagy kincsnek számított egy –egy családi fénykép is, mivel az élet apró – cseprő pillanatainak megőrzésére már nem jutott az anyagi fedezetből. Nagyon örültem annak, hogy a plébániai hivatalban rátaláltam dédnagyapám keresztlevelére, majd a későbbi gyűjtéseim során az ő cselédkönyvének egy kis töredékére is.

Dédszüleimet, nagyapám elmondása alapján a nyomorúság hozta a Dunaszerdahely mellett fekvő Sikabony községből Nyékvárkonyba. A falu gazdasági iparát ebben az időben Pfeifer Mátyás által alapított szeszgyár és malom képezte. Ma már sem a szeszgyár, sem a malom nem működik. Az épületek jelenleg az Elektrovit üzemhez tartoznak.

Dédszüleim házasságából öt gyermek született. István 1896-ban, Béla 1898-ban (ő az én nagyapám), Matild 1905-ben, Imre 1907-ben és József 1915-ben.

Nagyapám, Szabó Béla második gyereként 1898. április 16-án született. Csak 6 elemi osztályt járt, pedig szeretett volna tanulni. Gyerekként gyomlált, disznókat őrzött, repcekalászt szedett. A fizetése egy korona volt. Legényként, 1915-ben a már említett szeszgyárba került. Lovaskocsikkal, nagy hordókban Dunaszerdahelyre szállította a szeszt, amelyet vagonokban szállítottak tovább finomításra. Várkonyon csak főzték a szeszt. Az uraságnak tizenkét pár lova volt, így mindig hat kocsi állt készenlétben. (...)

Nagyapám 1926. június 12-én, 28 éves korában nősült. Az esküvő egyszerű, szegényes volt. Felesége, nagyanyám Fodor Vilma, 1903. április 13-án született, a házasságkötéskor huszonhárom éves volt. A nagyszüleim Falurétre kerültek. Ez Várkony külterülete, amely egy major, afféle urasági terület. Falurét ma is létezik. A területén istállók voltak, gazdasági udvarral. Cselédházak adtak otthont az itt szolgáló egyszerű embereknek.

Nagyszüleim házasságából hét gyermek született. A testvérek közül Béla nagybátyám 1975-ben hunyt el, Júlia nagynéném pedig fiatalon 1988-ban halt meg. A többi testvér a korukhoz képest viszonylag jó egészségben éltek mindennapjaikat családjaikkal együtt.

Falurétre 1929-ben került a Trinka nevezetű morva család. A gazdaság irányítását, mint új tulajdonosok a Trinka család – Trinka gazda, felesége, anyósa és a gazda testvére – vette át. Nagyapám az új telepesnél dolgozott. A gazda a „hatalom“ átvétele után visszatért Morvaországba, csak a hétvégüket töltötte a faluréti birtokon. A gazdaság irányítását így a szigorú anyós vette a kezébe.

Papa így emlékezett vissza ezekre az időkre: „Minden vasárnap mentem az anyóssal körútra, így mindig lemaradtam a vasárnapi ebédre. A gazdát vasárnaponként, lovaskocsival kellett bevinni Dunaszerdahelyre, a vasútállomásra. Úgy tudni, hogy Brünnben lakott. Őt koronában voltunk megegyezve a fuvarért, de többször előfordult, hogy nem volt pénz, ilyenkor a „legközelebb”-el vagy a „majd megadommal” fizetett ki, mely ígéret sosem teljesült.

Nagyapám pereskedett is Trinkával. Egy alkalommal a gazda megparancsolta neki – mindez az aratás ideje alatt történt –, hogy hordja fel a gabonát a padlásra. Mivel a házban nem volt éléskamra, így a padlás lett minden célra felhasználva. A lisztől kezdve, mindenféle élelmiszer, használati cikkek stb. minden

a padlásán volt. Az udvaron azonban volt egy fészker, ami szerszámoknak szolgált, de az legtöbbször üresen állt. Papa azt javasolta a gazdának, hogy ő inkább először lehurcolná a padlásán lévő holmikat. A gazda a szegény ember megjegyzését, tanácsát sértésnek vette. A gabona is felkerült a padlásra, de mivel a lakás gerendája gyenge volt, így a gerenda a padlás tartalmát nem tudta megtartani. Ekkor küldte el Trinka gazda nagyapámat, mindenféle végkielégítés nélkül. Pereskedés útján a dunaszerdahelyi bíróságon papáék pert nyertek, de a pozsonyi bíróságon már veszítettek. Szegények voltunk, Trinka pedig gazdag – mondogatta többször is nagyapám.

A gyerekek sokat segítettek a ház körüli munkában és a gazdaságban is. Vetés előtt kukoricacsutkát szedtek, a gabonából a mácsonyát húzták ki. A kemence fűtéséhez rőzsét gyűjtöttek. A lányok elsősorban a libák őrzéséből, pásztorkodásból vették ki a részüket. Csibáéknál, Bognár Pistáéknál őrizték a libákat. A fizetség egy szezonra egy pár szandál vagy esetleg egy kartonruha volt. A ruhanemű nagyon nagy kincs volt a családban, a lábbeli úgyszintén. A ruhát szükség szerint az egyik felvette, a másik levetette, a lábbelit is mindig az húzta fel, akinek a legnagyobb szüksége volt rá. Nem számított, ha a gyerek „laftatott a felvett cipőben.

1935-től nagyapám Stribráni Pavol morva gazdához került, ahol cselédként dolgozott. Stribráni igazi nagyúrnak tartotta magát a faluban. Amolyan kiskirályként vált ismertté. A hatalmát, a tekintélyét sokszor és sok helyen meg is mutatta. Papa a következő szavakkal jellemezte őt: gazember volt és bujtogató. Ugyanis a nála dolgozott cselédeket egymás ellen tudta uszítani. Megkérte vagy megparancsolta az egyik cselédnek, hogy árulkodjon a másikkra, a másik a harmadikra .....és így tovább. Ennek következtében a méltó büntetések elengedhetetlenek voltak. Papának is, a napirendi teendőin kívül hasonló bujtogató munkát kellett volna vállalnia, aminek azonban ő nem tett eleget. Nagyapám meg volt győződve arról, hogy hasonló sorsú társai, akik szintén becsületesen dolgoztak, csak áldozatokká váltak a gazda irányítása alatt. Papa többször kapott fenyegetést Stribránitól, hogy ő majd megmutatja papának és a családjának is, hogy ki az úr.

1938-ban, Magyarországhoz való visszacsatolást követően, a morva telepesek elmennek a faluból, így Stribráni is. Stribráni a birtokát egy Gelb nevezetű zsidónak adta ki bérbe, akitől a helyi parasztok „felfogták” a birtokot megművelésre.

1945-ben visszajöttek a morvák, így természetesen Stribráni is. Visszavette a birtokát, vele együtt a cselédséget is követelte. Nagyapám ellenszegült, nem akart a morva telepesnek dolgozni. Ennek több következménye is lett. Stribráni a falurégi tartózkodást megszüntette. Egy özvegyasszony, Borbély Rudolfné fogadta be a papáékat. Gyermektelen, jóságos asszony volt. A Stribráni-eset legkeményebb következménye a csehországi kitelepítés volt, amelyről papa meg volt győződve, hogy ezt a morva gazdának köszönhette. Mindent el tudott intézni és mindig véghez vitte az akarátát.

Bosszúból tette – mondogatta sokszor nagyapám.

A várkonyi családok csehországi kitelepítésére 1946 decemberében került sor. A kocsmá helyiségében adta át a bíró a kitelepítési végzést. Papa így emlékezett vissza erre a napra: „Amikor a kocsmából kijöttem, észrevettem, hogy a morva gazda nem messze a kocsmától, egy szekéren ül. Gondoltam magamban: talán arra vársz, hogy könyörögni fogok? Egy szót sem szoltam hozzá, szó nélkül elmentem mellette. Úgy vittek el Csehországba, mint egy háborús bűnöst” – érzékenyült el nagyapám.

A kitelepítés helye: Klíčany, egy észak-csehországi falucska Prága fölött. A papa ekkor negyvennyolc, a mama pedig negyvenhárom éves volt. A hét gyermek közül Béla volt a legidősebb a maga tizenkilenc évével, József pedig a legkisebb, alig múlt három éves. Papáék Csehországba való kitelepítése sokakat megrendített a faluban. Özvegy Borbély Rudolfné el is akarta kísérni a családot Csehországba.

A csehországi kényszermunka-szolgálat 1946 decemberében vette a kezdetét. A nagyszüleim és a család kevés holmival, szegényes élelmiszerkészlettel indult el az idegen, ismeretlen ország felé. Karácsony előtti napon, a délutáni órákban érkezett meg a vonat a végállomásra. Az éjszakát a család a vagonban töltötte. Másnap reggel jöttek a cseh gazdák, hogy válasszanak maguknak a kitelepített családok közül. Papáékhoz először a feltűnő öltözködésével kitűnő, piros nyakkendő férfi ment oda. Meglepetésükre, magyarul beszélt hozzájuk. Egy prágai gyárba akarta őket vinni, de az ottani munkahivatal ebbe nem egyezett bele. Papáékat egy nagybirtokra osztották be Klíčanyba.

Hat szobás cselédházban lettek elszállásolva, ahol egy szobát kaptak. A szomszéd szobában egy ruszin család lakott, akik a kommunizmus elől menekültek. A többi szobában szlovák családok laktak. Szerencsére a ház lakói békességben éltek. Papáék a ruszin családdal jó barátságban voltak.

Papa az egyik estére így emlékezett vissza: „Otthonról hoztunk magunkkal kukoricalisztet, melyből a mama finom kukoricakását készített. Megkínáltuk a ruszin családot is. Nagyon boldogok voltak. Viszonzásul a következő napokban ők is meghívtak bennünket vendégségbe, egy kávéra. Nagy sörös poharakba adták a kávét, mely szinte nyúlt a sok cukortól, melyet a marha- és cukorrépa betakarítása után kaptak.“

A gyerekek közül a nagyok – Béla, László és Mária – a papával együtt a gazdaságban dolgoztak. Ilona és Erzsébet – az édesanyám – cseh iskolába jártak, a két legkisebb a mamával volt. A lányoknak furcsa volt a cseh iskola a magyar nyelvű iskola után. Mivel egyáltalán nem értették a szöveget, sokszor lettek büntetésből kiállítva, mivel nem tudták a szöveget olvasni. A cseh gyerekek jókat nevetgéltek, szórakoztak rajtuk. Az első évben egyiküket sem tudták osztályozni, csak a következő évben. Viszont a következő évben a lányok már egészen jól beszélték a cseh nyelvet, sőt be is tudtak illeszkedni a cseh iskola életébe. A tanítóra – a nevére már nem emlékeznek – ma is szeretettel gondolnak. Megjegyzem, hogy édesanyám rosszul beszél a cseh nyelvet, de a mai napig sok szlovák szó helyett a cseh kifejezéseket használja.

Csehországban papák ügyintézője és tulajdonképpen a gazdájuk is egy bizonyos Pravec vezetéknevű ember volt. Kellemetlen ember hírében állt, keményen dolgoztatta az embereit. Nem nézte jó szemmel azt, hogy a gyereklányok az iskolán kívül csak a mamának segítenek a ház körül. Így édesanyámnak is tizenhárom évesen a gazdaságban kellett dolgoznia. Édesanyám itt erőltette meg a lábát, operációra is sor került, melyet Prágában végeztek el. Édesanyám a disznók etetésénél segített. A nehéz moslékkal teli kannákat a hosszú istállóban hordta szét, amitől lába megbetegedett.

Vannak, akikre nagyon szívesen gondolnak a családtagjaim: így például a falu orvosára, dr. Klesárra, aki a szomszédos faluban lakott, de rengeteget tett a betegek érdekében. Továbbá egy bizonyos Tékli úrra és a feleségére, akik a faluban éltek. Nem volt családjuk. Téklinek volt egy kis autója, mellyel édesanyámat hordta Prágába kezelésre, az operáció után pedig kötözésre, ellenőrzésre. Nagyon segítőkész és jóságos volt. Papának a vele történő első találkozás kissé humoros volt, ugyanis Tékli alacsony emberke volt, kicsi, rövid lábakkal, így a felesége cipőjét szokta viselni. Magassarkú cipőt hordott, hogy magasabbnak lásson. A családunk lassacskán beilleszkedett az idegen falu életébe. Szerették őket a falubeliek. A két felnőtt nagybátyám a szabad idejükben már elmentek moziba, mely a szomszédos községben működött.

Klíčanyban több magyar nemzetiségű család is lakott. Ezek a családok főleg a gútai járásból lettek kitelepítve. Ide került például a Kálai és a Pintér család.

Az 1949-es év a kitelepített családok számára sordöntő fordulatot hozott. Ebben az évben jött ki az a rendelet, melynek értelmében az elhurcolt és kitelepített családok hazatérhettek az otthonukba. Nagy volt az öröm, mindenki lázasan figyelte a fejleményeket. Aki maradni akart, az maradhatott. A faluból Végh Rudolf maradt ott a családjával. Egy negatívumot is megemlíttet nagypám: amikor a falubeli B. maradni akart, a cseh gazda szinte örült, hogy meg tudta őt győzni a hazatérésről, mert Both munkája egész idő alatt semmit sem ért.

A kitelepítettek számára nagyon nagy volt az öröm, amikor a *pridelováci výmer* – vagyis a kitelepítési végzés érvényét veszítette, és a családok a hazatérésüket tervezték. 1949-ben a cseh gazdaság nagypám számára egy dokumentumot állított ki, mely igazolja, hogy 1946. december 26-ától 1949. március 15-éig Klíčanyban dolgozott, az ottani gazdaságban. A gazdaság vezetősége leírta, hogy tevékeny, becsületes és igyekvő volt nagypám. A továbbiakban a legjobbakat kívánták neki.

A prágai Járási Munkavédelmi Hivatal 1949. február 7-én kelt levélben közölte papáékkal a hazaindulás időpontját: 1949. március 7-én az 51-es transzporttal, a Praha–Libeň állomásról indultak vissza. A hazatérés gondolata nagy örömmel töltötte el a családot, még akkor is, ha tudták, hogy Várkonyon, illetve Nyékvárkonyban nem lesz hova menniük. A hazatérés után Nyékre kerültek, a Feldmár zsidó család öreg házába, mely házat később Végh László vásárolta meg. Ebben az időben már alakultak a szövetkezetek, melynek tagja lett nagypám is, s egészen a nyugdíjas évekig a helyi szövetkezet alkalmazottja volt. Mint a bevezetőben már említettem, sem nagypám, sem a családom lelkében, szívében senki és semmi iránt nincs ellenségeskedés vagy gyűlölet.

UTÓSZÓ

*„Visszaszorítanak, hátrább, egyre hátrább,
És amit hagynak, egyre kevesebb.
Hát vedd meg lábad, ott, ahol megállhatsz,
S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet,
Szikrát a tűzből, cseppet a folyóból,
A töredéket eltört mondatokból,
Minden megmaradt árva keveset:
Ahogy lehet...”*

*Védd azt a talpalatnyi telkedet,
Cserépkancsódat és tűzhelyedet,
Utolsó darab száraz kenyered!
De azt aztán foggal, tíz körömmel,
Démoni dühvel és örült örömmel –
Ahogy lehet...
Ahogy lehet...”*

Reményik Sándor gondolatai jutottak először eszembe akkor, amikor felkértek az utószó megírására. Végig gondoltam azt az időt, amelyet az anyaggyűjtéssel töltöttem, emlékeimben visszatértek a családok, a beszélgetőtársak. Mindaz az érzelmvilág, amely a munkafolyamatot végigkísérte.

Ha visszagondolok iskolai éveimre, bizony, hiányos, némely helyen szakadékos tudás az enyém. Az 1948-as felvidéki kitelepítésekről talán érintőlegesen, a korábbi évek csehországi deportálásairól még annyit sem halottam. S ha erre a nemes munkára nem kérnek fel, talán a mai napig is csak sejtéseim maradnak erről az időszakról.

A könyv gondolatának megszületésekor még nem tudtam, hogy mit indítunk el. Nem éreztem át, hogy ez a munka szép lassan beleivódik a mindennapjaimba, s szinte életformává válik. Azt mondják, hogy az erdélyi emberek magyarsága példamutató. Aki igazi magyar viseleteket, hagyományokat és szülőföldszerezetet akar megismerni, annak feltétlen el kell látogatnia Erdélybe. Talán nem is kell olyan messzire utaznunk, hiszen itt, a szomszédos Felvidéken is hasonló a helyzet. Több, személyes beszélgetést készítettem, számos családot, személyiséget ismerhettem meg, mindegyikükben közös volt a szülőföld szeretete, az ősi föld megbecsülése és hagyományaik mai napig tartó ápolása.

Egy kicsit mindig irigykedem az ősi gyökerekkel bíró, hagyományokkal rendelkező családokra. Ha visszatekintek saját családomra, sajnos mindezt én nem tudom elmondani. Dédszüleim osztrák, cseh és lengyel ősök mellett mindössze egyetlen szálon kötődtek csupán a magyar földhöz. Családunk vegyes volta miatt hagyományaink is szerteágazóak. Nem tudom elmondani, hogy szépszüleimig visszamenőleg miénk volt egy föld, hogy a nagyszüleink által felépített házat kellett odahagyni, s kedves halottaim sem egy helyhez fűznek. Ennek ellenére mélyen átéreztem minden alkalommal az elmondott, s megélt fájdalmakat, melyet beszélőtársaim újra átéreztek. Minden család, minden személy története egyedi és a maga nemében különleges. A kitelepítéseket, deportálásokat mindenki saját maga élte át, a saját sorsát érezte a legtragikusabbnak, ami természetesen érthető is. Ám minden visszaemlékezésben közös, hogy a mai napig nehéz és fájó gondolatokat indít el.

Nem gondoltam arra, hogy a könyv végén egy összefoglalást kell írjak mindarról, amit előttem már bizonyára végigolvastak. A történetek mindegyike magáért beszél, s a maga módján mind szomorú és fájdalmas. Nehéz napok, évek s évtizedek állnak e történetek mögött, melyet meg kell tanulnunk becsülnünk.

Ebben az évben Hetény községből elszármazott, illetve otthon maradt családtagokat kerestem meg személyesen. Megismerkedtem egy település mindennapjaival, lakóival, szokásaikkal. Mindegy az, hogy

a világ melyik táján élnek, szinte minden családban hetényi konyhabútor, toledó, vagy kapu köszönt rám. Régi ételeket kóstoltam, hagyományokkal ismerkedtem. Lenyűgözött, hogy beszélgetőtársaim minden mozdulatában a szülőföld, Hetény köszönt vissza. Nagy sajnálatomra nem tudom, hogy szüleim unokatestvérei hol vannak, kik ők, mit csinálnak, s azt sem, hogy vajon ismernek-e engem. A felvidéken még a nagyszülők unokatestvéreit is közeli ismerik. Nem sorvadtak el a családi kapcsolatok. A mindennapos munka mellett a ma oly sokat emlegetett rohanó világban is fontosnak, meghatározónak tartják családi kapcsolataikat. Rendszeresen hazajárnak rokonaikhoz, barátaikhoz, el nem feledett halottaikhoz. Úgy érzem mindez példaként állhat előttem s a mai magyar társadalom előtt is. Javaslom minden kedves olvasónak, hogy személyes tapasztalatokat is szerezzen, bátran keresse fel rokonai s ismerősei körében azokat, akik átérték ezeket a nehéz éveket. Beszélgessünk, találkozzunk többet. Ismertessük meg gyermekeinkkel a tényeket, adjuk kezükbe ezeket a könyveket és becsüljük meg jobban ezeket az embereket. Megérdemlik. Talán, egyszer eszébe jut a „nagyvilágnak” is fejet hajtani e hősök előtt. Talán nem lesz túl későn.

MELLÉKLETEK

FORRÁSOK

A köztársasági elnök 1945/33. számú alkotmánydekrétuma a német és a magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről*

A kormány javaslatára és a Szlovák Nemzeti Tanáccsal megállapodva elrendelem:

1.§

(1) Azok a német vagy magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárok, akik az idegen megszálló hatalom jogszabályai értelmében német vagy magyar állampolgárságot szereztek, az ilyen állampolgárság megszerzésének napján elveszítették csehszlovák állampolgárságukat.

(2) A többi német vagy magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár e dekrétum hatályba lépésének napján elveszti csehszlovák állampolgárságát.

(3) Ez a dekrétum nem vonatkozik azokra a németekre és magyarokra, akik a köztársaság fokozott veszélyeztetettsége idején (a köztársasági elnök által 1945. június 19-én a náci bűnösök, az árulók és segítők megbüntetéséről, valamint a rendkívüli népbíróságokról szóló 16. számú dekrétumának 18. §-a) hivatalosan cseheknek vagy szlovákoknak jelentkeztek.

(4) Azokat a cseheket, szlovákokat és más szláv nemzetek tagjait, akik ugyanebben az időszakban nyomás vagy különösen figyelemre méltó körülmények kényszerítő hatására németeknek vagy magyaroknak vallották magukat, e dekrétum alapján nem tekintik németeknek vagy magyaroknak, amennyiben a belügyminisztérium jóváhagyja az illetékes járási nemzeti bizottság (járási közigazgatási bizottság) által az említett tények vizsgálata alapján a nemzeti megbízhatóságról kiadott bizonylatot.

2. §

(1) Az 1. § által érintett olyan személyeknek, akik igazolják, hogy hűek maradtak a Csehszlovák Köztársasághoz, sohasem vétettek a cseh és a szlovák nemzet ellen, vagy aktívan részt vettek a felszabadításukért vívott harcban, vagy pedig szenvedtek a náci és a fasiszta terrortól, megmarad a csehszlovák állampolgárságuk.

(2) A csehszlovák állampolgárság meghagyásának megállapítására vonatkozó kérvényt hat hónapon belül lehet benyújtani e dekrétum hatályba lépésétől számítva a helyi szempontból illetékes járási nemzeti bizottságnál (járási közigazgatási bizottságnál), vagy pedig – amennyiben a kérvényező külföldön lakik – a külképviseleti hivatalban. E kérvényről a belügyminisztérium a tartományi nemzeti bizottság, Szlovákiában a Szlovák Nemzeti Tanács javaslatára dönt. Ezeket a személyeket egészen kérvényük elintézéséig csehszlovák állampolgároknak kell tekinteni, amennyiben a járási nemzeti bizottság (a járási közigazgatási bizottság) vagy a külképviseleti hivatal bizonylatot adott ki számukra az előző bekezdésben feltüntetett körülményekről.

(3) A csehszlovák katonai egységek német vagy magyar nemzetiségű tagjai csehszlovák állampolgárságának megtartásáról a lehető legrövidebb időn belül a belügyminisztérium a nemzetvédelmi minisztérium javaslatára hivatalból dönt. A hivatalos határozat meghozataláig csehszlovák állampolgároknak tekintendők.

3.§

Azok a személyek, akik az 1. § értelmében elvesztették csehszlovák állampolgárságukat, az azon naptól számított hat hónapon belül, amelyet a Törvénytárban megjelenő belügyminiszteri rendelet jelöl meg, a helyi szempontból illetékes járási nemzeti bizottságnál (járási közigazgatási bizottságnál) vagy a külképviseleti hivatalnál kérhetik állampolgárságuk visszaadását. Az ilyen kérvényről saját belátása alapján dönt a belügyminiszter a tartományi nemzeti bizottság, Szlovákiában a Szlovák Nemzeti Tanács javasla-

*A fordítást Kövesdi–Mayer: 1995 alapján közöljük.

tára; nem szabad azonban eleget tenni a kérvénynek, ha a kérvényező megszegte a csehszlovák állampolgár kötelességeit. Ha kormányrendelet nem intézkedik másként, akkor ezekre az esetekre is érvényesek a csehszlovák állampolgárság megszerzésére vonatkozó általános jogszabályok.

4. §

(1) E dekrétum céljaira a férjes asszonyokat és a kiskorú gyermekeket külön ítélik meg.

(2) A 3. § alapján benyújtott olyan kérvényeket, amelyeket csehszlovák állampolgárok feleségei és kiskorú gyermekei adnak be, jóindulatúan kell elbírálni. Az e kérvényekre vonatkozó döntés meghozataláig a kérvényezőket csehszlovák állampolgároknak kell tekinteni.

5. §

Azok a csehek, szlovákok és más szláv nemzetek tagjai, akik a köztársaság fokozott veszélyeztetettsége idején (a köztársasági elnök 1945. évi 16. számú dekrétumának 18. §-a) német vagy magyar állampolgárságot kértek anélkül, hogy erre nyomás vagy különleges körülmények hatására kényszerültek volna, elvesztik csehszlovák állampolgárságukat azon a napon, amelyen ez a dekrétum hatályba lép.

6. §

Ez a dekrétum kihirdetésének napján lép hatályba; végrehajtásáért a külügyminiszterrel és a nemzetvédelmi miniszterrel megállapodva a belügyminiszter felel.

Dr. Beneš s. k.
Fierlinger s. k.

Masaryk s. k.
Svoboda tábornok s. k.
Nosek s. k.

(Forrás: SZN RČS, 1945/17. 57-58.)

1946: XV. törvénycikk a Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában

Budapesten 1946. évi február hó 27. napján kelt magyar–csehszlovák egyezmény becikkelyezéséről.

(Kihirdettetett az 1946. évi július hó 9. napján.) (A megerősítő okiratok Prágában, 1946. évi május hó 15. napján cseréltettek ki.)

1. §. A Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában Budapesten 1946. évi február hó 27. napján kelt magyar–csehszlovák egyezmény az ország törvényei közé iktattatik.

2. §. Az 1. §-ban említett egyezmény eredeti magyar és eredeti szlovák szövege a következő:¹
(Eredeti magyar szöveg.)

EGYEZMÉNY Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában.

A Magyar Köztársaság Elnöke és a Csehszlovák Köztársaság Elnöke elhatározván azt, hogy az országaik közötti lakosságcsere tárgyában Egyezményt kötnek, meghatalmazottaikká kijelölték:

a Magyar Köztársaság Elnöke: dr. Gyöngyösi János külügyminiszter urat.

a Csehszlovák Köztársaság Elnöke: dr. Clementis Vladimír külügyminisztériumi államtitkár urat, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után a következő cikkeken állapodtak meg.

I. cikk

Minden, Magyarországon állandó lakóhellyel bíró szlovák és cseh nemzetiségű személy, aki az alább meghatározott feltételek mellett a Csehszlovákiába való áttelepülésre irányuló szándékát kinyilvánítja,² áttelepíttetik anélkül, hogy a magyar kormány ezt megakadályozná.

A csehszlovák kormánynak indokolt esetekben jogában áll, hogy az előző bekezdésben megjelölt személyek áttelepülését ellenezze.³ Amennyiben a magyar kormány ennek az ellenzésnek megalapozottságával szemben kifogást emelne, a X. cikk szerint létesítendő Vegyesbizottság dönt.

Az első bekezdés értelmében megjelölt személyek magyar állampolgársága megszűnik és a nevezettek magának az áttelepülésnek a ténye által teljes joghatállyal csehszlovák állampolgárokká válnak, amennyiben eddig nem lettek volna azok. Ugyancsak az áttelepülés ténye folytán ezek a személyek mentesülnek Magyarországgal szemben minden állampolgári kötelezettség alól és Magyarország is mentesül velük szemben minden kötelezettség alól.

II. cikk

Az első cikkben megjelölt személyek áttelepítésének előkészítése, az érdekeltek által tett, az áttelepülésre vonatkozó szándékot magában foglaló nyilatkozatok átvétele, továbbá az áttelepítésnek megszervezése céljából a csehszlovák kormány a saját költségén és tetszése szerint összeállított Különbizottságot fog Magyarországra küldeni. A Különbizottság és a magyar hatóságok közötti érintkezés megkönnyítése végett magyar kormány a Különbizottságnak egy összekötő megbízottat fog rendelkezésére bocsátani, megfelelő számú beosztottal.

III. cikk

A magyar kormány az ennek az Egyezménynek II. cikkében megjelölt Különbizottságot a feladatának teljesítéséhez szükséges minden támogatásban és védelemben részesíteni fogja.

Nevezetesen a Különbizottságnak, tagjainak és személyzetének jogában fog állani, hogy Magyarország területén szabadon közlekedjék, a szlovák és cseh nemzetiségűnek tekinthető személyekkel érintkeznek, a sajtó és a rádió útján nyilvános felhívásokat bocsásson ki, az áttelepítendő személyekről névjegyzékeket állítson össze és ezeknek személyi, anyagi és társadalmi viszonyaira nézve és egyéb, az áttelepítés szempontjából tekintetbe veendő körülményeire nézve tájékozódjék.

A Különbizottság, annak tagjai és személyzete, tartózkodni fognak minden olyan tevékenységtől, vala-

mint magatartástól, amely a Magyar Köztársaság szuverenitásával össze nem egyeztethető, vagy a magyar néppel szemben ellenséges volna.

IV. cikk

Az első cikkben említett nyilatkozatokat a Különbizottság ennek az Egyezménynek aláírásától számított 3 hónapi határidőn belül veszi át.

Igazolt késedelem esetén a Különbizottság ilyen nyilatkozatokat további egy hónapon belül is átvehet. Az első bekezdésben említett határidő lejártától számított egy hónapon belül a Különbizottság közölni fogja a magyar kormánnyal azoknak a személyeknek a névjegyzékét, akik nyilatkozatukat az eredeti határidő alatt tették meg.

Azoknak a személyeknek a névjegyzékét, akik a póthatáridő alatt nyilatkoztak, ennek a lejártától számított 15 napon belül kell átadni.

V. cikk

A Magyarországból Csehszlovákiába áttelepítendő szlovákokkal és csehekkel egyenlő számban olyan Csehszlovákiában állandó lakóhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek telepíttetnek át Magyarországra, akik a Csehszlovák Köztársaság Elnökének a német és magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezése tárgyában kiadott, 1945 augusztus 2-án kelt rendelete (Törvénygyűjtemény 33/1945. szám) értelmében csehszlovák állampolgárságukat elvesztették.

Az előző bekezdésben említett számon felül jogában áll a csehszlovák kormánynak Magyarországra áttelepíteni olyan Csehszlovákiában állandó lakóhellyel bíró; magyar nemzetiségű személyeket is, akikről a VIII. cikkben van szó.

Ennek az Egyezménynek aláírásától számított 6 hónapi határidőn belül a cseh szlovák kormány közölni fogja a magyar kormánnyal azoknak a személyeknek névjegyzékét, akiket áttelepítésre kijelölt.⁴

A magyar kormány kötelezi magát, hogy az így áttelepített személyeket területére befogadja.⁵ Ezek a személyek már magának az áttelepítésnek ténye által magyar állampolgárokká válnak, amennyiben nem lennének azok. Ugyancsak az áttelepítés ténye folytán az említeti személyek mentesülnek Csehszlovákiával szemben minden állampolgári kötelezettség alól és Csehszlovákia is mentesül velük szemben minden kötelezettség alól.⁶

VI. cikk

Az áttelepített személyeknek minden lehetőségük meg lesz arra, hogy minden ingóságukat magukkal vihessék.⁷ Hasonlóképpen megkönnyítik a vagyonukra vonatkozó jogok átruházását is.⁸ A részleteket az ennek az Egyezménynek X. cikkében megjelölt Vegyesbizottság fogja megállapítani.⁹

Az áttelepülő személyek az áttelepítés ténye folytán nem sujthatók adókkal, közterhekkel vagy illetékekkel és javaik elszállítása nem akadályozható, meg azon a címen, hogy a nevezettek köztartozásaiknak még nem tettek eleget.

Az áttelepülő személyek javai a ki- és bevétel alkalmával nem esnek sem vámok, sem ki- és bevételi illetékek alá; valamint nem vonatkoznak rájuk a kiviteli tilalmak és korlátozások sem, kivéve azokat a hatályban lévő rendelkezéseket, amelyek a történelmi műértékek védelmére vonatkoznak.

Az áttelepülők nem vihetnek magukkal olyan iratanyagot, iratcsomókat, bizonyító erejű iratokat és egyéb olyan okmányokat sem, amelyek a kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági vállalatok zavartalan és akadálytalan működésének biztosításához szükségesek, valamint olyan bizonyító erejű okmányokat és iratokat sem, amelyek az elhagyott állam területén maradt ingatlanokra vonatkoznak.¹⁰

VII. cikk

Az áttelepített személyek ingatlanára vonatkozó tulajdonjog átszáll arra az államra, amelyet elhagytak.¹¹ Annak a kártérítésnek az összegét, amellyel a jogot megszerző állam ezen a címen tartozik, a Vegyesbizottság fogja megállapítani. Nem jár kártérítés az ingatlanok 50 hektárt meghaladó része után.

Az ekként megállapított kártérítési összegek kiegyenlítése a Magas Szerződő Felek között a pénzügyi természetű egyéb követelések és tartozások tárgyában létesítendő egyetemes rendezés keretében fog megtörténni, kivéve azokat a tartozásokat, amelyek a Magyar Köztársaságot a jóvátételi kötelezettségekből kifolyólag (a Moszkvában, 1945. évi január hó 20-án aláírt Fegyverszüneti Egyezmény 12. pontja értelmében) terhelik.

VIII. cikk

Az V. cikk első bekezdésében meghatározott számon felül Csehszlovákiából Magyarországra áttelepíthetők olyan, Csehszlovákiában állandó lakóhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek is, akik a Szlovák Nemzeti Tanácsnak 1945. évi május hó 15-én 33. szám alatt kihirdetett rendelete 1-4. §-ában megjelölt bűncselekményeket követtek el. Ugyanez vonatkozik azokra a személyekre is, akik ugyanennek a rendeletnek 5. §-ában megjelölt bűncselekményeket követtek el, azzal, hogy ez utóbbiaknak száma nem haladja meg az ezret. Azok a személyek, akik az idézett rendelet 1-4. §-ának hatálya alá esnek, a VI. és VII. cikkeken foglalt kedvezményekben nem részesülnek.¹²

IX. cikk

Az áttelepülő személyeknek az áttelepülés alkalmával minden könnyítést meg kell adni.

A két kormány az áttelepítés végrehajtására egymásnak kölcsönösen minden segítséget és könnyítést megad.¹³ A csehszlovák kormány nevezetesen készségét fejezi ki, hogy a magyar kormányt a vasúti gördülőanyag rendelkezésre bocsátásával segítse.

Az ennek az Egyezménynek első cikkében megjelölt személyek áttelepítésének költségeit a Csehszlovák Köztársaság, az Egyezmény V. cikkében megjelölt személyek áttelepítési költségeit pedig a Magyar Köztársaság viseli.

Az áttelepítés technikai keresztlvitelére és pénzügyi lebonyolítására vonatkozó irányelveket az Egyezmény X. cikke alapján létesítendő Vegyesbizottság fogja megállapítani.¹⁴

X. cikk

A jelen Egyezmény végrehajtásának megkönnyítése céljából Vegyesbizottságot kell alakítani. Ez a Bizottság négy tagból fog állni, akik közül kettőt a magyar kormány, kettőt pedig a csehszlovák kormány fog kijelölni. A tagok költségeit és tiszteletdíjait az a kormány viseli, amely őket kijelölte. A Bizottság egyéb kiadásait a két kormány egyenlő részben viseli.

A Vegyesbizottság eljárási szabályzatát maga állapítja meg¹⁵ és ebben egyebek között gondoskodni fog a feladatának elvégzéséhez szükséges szakértők és szakközegek közreműködéséről,¹⁶ valamint arról, hogy a két kormánynak módjában álljon álláspontját a Bizottság előtt megbízottak útján kifejteni.

A Vegyesbizottság hatáskörébe tartozik, hogy foglalkozzék mindazokkal a kérdésekkel, amelyeket az Egyezmény hozzá utal vagy az Egyezmény végrehajtására és magyarázatára vonatkozó minden egyéb olyan kérdéssel, amelyet a Szerződő Felek valamelyike eléje terjeszt.

XI. cikk

A . Vegyesbizottság határozatait egyhangúlag hozza.¹⁷

Abban az esetben, ha egyhangú határozat nem érhető el, a Bizottság az ügyet egy, az Egyesült Nemzetek valamelyik tagjának állampolgárai közül közös megegyezéssel választott Elnök vezetése alatt újból tárgyalja. Amennyiben ez a tárgyalás sem vezetne megegyezéshez, az ekként kiegészített Bizottság szótöbbséggel határoz.

A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy a Bizottság által hozott valamennyi határozatot végrehajtják.

XII. cikk

Ennek az Egyezménynek határozatait nem alkalmazhatók azokra a magyar nemzetiségű személyekre, akik 1938. november 2. után telepedtek le a Csehszlovák Köztársaság területére.

XIII. cikk

Ez az Egyezmény semmiben sem érinti a Magyar Köztársaságnak a Magyarországgal Moszkvában, 1945. évi január hó 20-án aláírt Fegyverszüneti Egyezményből eredő kötelezettségeit.

XIV. cikk

Ezt az Egyezményt a Magas Szerződő Felek meg fogják erősíteni. A megerősítő okiratok Prahában fognak kicseréltetni, mihamint lehetséges. Az Egyezmény a megerősítő okiratok kicserélésének napján lép hatályba.

Az Egyezmény II. cikkében meghatározott Különbizottság az Egyezmény aláírásával megkezdheti működését.

Ennek hitelül a meghatalmazottak ezt az Egyezményt aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Kelt Budapesten, két magyar és szlovák nyelvű eredeti példányban, 1946. évi február hó 27. napján.

Dr. Gyöngyösi János s. k. (P. H.)

Dr. V. Clementis s. k. (P. H.)

FÜGGELÉK a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között lakosságcsere tárgyában létre jött Egyezményhez.

A Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között lakosságcsere tárgyában létrejött Egyezmény aláírása alkalmával a Magas Szerződő Felek meghatalmazottjai az alábbi rendelkezésekben állapodtak meg:

AZ I. CIKKHEZ.

1. bekezdés. A Csehszlovákiába való áttelepülésre irányuló szándékát jogérvényesen kinyilváníthatja az el nem vált feleség nevében annak férje, a törvényes, 18 évesnél nem idősebb gyermek nevében atyja, a természetes, 18 évesnél nem idősebb gyermek nevében anyja, gyámság vagy gondnokság alatt álló személy nevében ennek gyámja vagy gondnoka.

2. bekezdés. A Csehszlovákiába való bebocsátásnak ezen bekezdés szerinti megtagadása egyebek között az alábbiakkal indokolható:

kifejezetten demokráciellenes magatartás;

ellenséges cselekedetek elkövetése a szlovák vagy cseh nemzet, illetve az Egyesült Nemzetek valamelyike ellen;

súlyos természetű közönséges bűncselekmények.¹⁸

3. bekezdés. A Magyarországból Csehszlovákiába áttelepülő szlovákok és csehek számára be kell tudni azokat a Magyarországon állandó lakóhellyel bírt szlovák vagy cseh nemzetiségű személyeket is, akik Magyarországból Csehszlovákiába távoztak annak felszabadulása után.

A III. CIKKHEZ.

Avégből, hogy a csehszlovák Különbizottság feladatát sikerrel láthassa el, a magyar kormány különösen az alábbi intézkedéseket fogja megtenni:

meghagyja az összes közigazgatási hatóságoknak – az államiaknak éppen úgy, mint az önkormányzatiaknak – a közbiztonsági hatóságoknak és szerveknek, továbbá az összes állami és egyéb közhatósági tisztviselőknél, hogy amennyiben a csehszlovák Különbizottsággal, ennek tagjaival és személyzetével érintkezésbe kerülnek, semmi olyat ne cselekedjenek, ami ezeknek működését akadályozhatná, ellenkezőleg, küldetésük elvégzését a lehetőség szerint könnyítsék meg.

A szlovák vagy cseh nemzetiségűnek tekinthető személyekkel való érintkezés joga magában foglalja azt is, hogy az illetékes magyar hatóságoknál történő előzetes, szabályszerű bejelentés után minden közszélegen két nyilvános gyűlés tartható.

A csehszlovák Különbizottság, ennek tagjai és személyzete, a nyilvános szónoklatokban, a sajtóban és mindennemű propaganda nyomtatványban, valamint a rádióban is kizárólag a szlovák vagy a cseh nyelvet fogják használni.

A magyar kormány minden lehető meg fog tenni, hogy a csehszlovák Különbizottságnak a magyar rádióban adásidők álljanak rendelkezésére olyamódon, hogy a Különbizottság adásait a lakosság zöme hallgathassa. (A nap folyamán a munkaidőn kívül sugárzott adások.) A magyar kormány a csehszlovák Különbizottságnak a nyilvános gyűlésekre, a hivatali és irodai célokra a szükséges helyiségeket rendelkezésre fogja bocsátani.

A Különbizottságnak hatheti idő áll rendelkezésére, hogy a propagandatevékenységét Magyarországon a jelen Egyezménynek és Függeléknek rendelkezései szerint kifejthesse. Ez a hathetes határidő 1946. március 4-ével kezdődik.

Az V. cikkhez

Az áttelepítendő magyarok számára be kell tudni azokat a személyeket is, akik Magyarországra már áttétek vagy átköltöztek, azoknak a kivételével, akik ennek az Egyezménynek VIII. cikke alá esnek. Abban az esetben azonban, ha az ebbe a kategóriába tartozó személyek a csehszlovákiai bíróságok előtt jelentkeznének és azok őket felmentenék, ezeket a személyeket is bele kell számítani a kicserélendő magyarok számára.

Ez a Függelék az Egyezmény kiegészítő része. Ennek hitelül a meghatalmazottak ezt a Függelékét aláírták.

Kelt Budapesten, két magyar és szlovák nyelvű eredeti példányban, 1946. évi február hó 27-ik napján.

Dr. Gyöngyösi János s. k. (P. H.)

Dr. V. Clementis s. k. (P. H.)

3. §. Jelen törvény kihirdetése napján, azonban az 1. §.-ban említett egyezmény életbelépésétől kezdődő hatállyal lép életbe. Végrehajtásáról az érdekelt miniszterek gondoskodnak.

Jegyzetek

¹ Csak a magyar szöveget közöljük.

² Az áttelepítésre jelentkezett személyeknek különleges jogi helyzetére nézve lásd a Vegyesbizottság 7. számú véghatározatát (M.K. 192.).

³ A közönséges, katonai vagy politikai bűncselekmények miatt üldözött vagy elítélt személyek áttelepítésére nézve lásd a Vegyesbizottság 15. számú véghatározatát, a közönséges bűncselekményekre vonatkozó adatok megjelölésére pedig a 4. számú véghatározatot (mindkettő M. K. 192.).

⁴ Az áttelepítésre kijelölt személyeknek a Vegyesbizottság 7. számú véghatározata tömeges jogi helyzetet biztosít (M. K. 192.).

⁵ Lásd a 12) jegyzetet.

⁶ A Csehszlovákiából áttelepített közszerződési alkalmazottak, nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátása tárgyában lásd a 24.530/1946. M. E. számú rendeletet (M. K. 293.).

⁷ Az ingóságok el- és átvitelére vonatkozó elveket a Vegyesbizottság 10. számú Véghatározata állapította meg (M. K. 204.). Lásd a 7. számú véghatározat III. fejezetét is. (M. K. 192.).

⁸ A Csehszlovákiába áttelepült személyek lakóinak és más helyiségeinek igénybevétele és bérlete tekintetében a 12.110/1946. M. E. számú rendelet rendelkezett (M. K. 241.).

⁹ Az áttelepülők visszahagyott vagyonának összeírására nézve lásd a Vegyesbizottság 10. számú véghatározatát, – értékelésére nézve a 11. számú véghatározatot, – vagyonuknak a vagyonösszeírás napjáig való kicserélésére nézve pedig a 12. számú véghatározatot (mind M. K. 192.).

¹⁰ Az áttelepülés alkalmával átvihető okmányok tekintetében lásd a Vegyesbizottság 2. számú véghatározatát (M. K. 192.).

¹¹ A lakosságcserével kapcsolatban egyes magyarországi községekben fekvő ingatlanok forgalmát a 12.600/1946. M. E. számú rendelettel módosított 6850/1946 M. E. sz. rendelet (közölve alább II. 32. és 31.) korlátozta, majd pedig az ilyen ingatlanvagyonra vonatkozó kérdéseket a 10.000/1946, M. E. számú rendelet szabályozta (közölve alább II. 34. alatt). Az utóbbi rendelet 3. és 7. §-aiban említett bizonyítványok kiadását a 11.040/1946. M. E. számú. rendelet (közölve alább II. 34. alatt) az áttelepítési kormánybiztos hatáskörébe utalta. Az áttelepülők hátrahagyott ingatlanainak összeírására nézve lásd a Vegyesbizottság 10. számú véghatározatát, – értékelésére a 11. számú véghatározatot, – vagyonuknak a vagyonösszeírás napjáig való kicserélésére nézve pedig a 12. számú véghatározatot (mind M. K. 192.).

¹² A jelen cikkben foglalt jogkövetkezmények a Vegyesbizottság 20. számú véghatározata szerint nem vonatkoznak a cikk hatálya alá tartozó személyek családtagjaira (M. K. 204.).

¹³ Az áttelepülők utazási engedélyeinek megszerzésére nézve lásd a Vegyesbizottság 19. számú véghatározatát (M. K. 204.); az áttelepítési terv előkészítése érdekében az áttelepülők soraiból kijelölt bizalmi személyek útiokmányaira nézve pedig a 24. számú véghatározatot.

¹⁴ Lásd a Vegyesbizottság 8. és 9. számú véghatározatait; a lakosságcserével kapcsolatos közlekedési kérdések tekintetében lásd a 14. számú véghatározatot (mind M. K. 192.).

¹⁵ Az eljárási. szabályok a M. K. 151. számában tételtek között; kiegészítette a 13. számú véghatározat (M. K. 192.).

¹⁶ A szakértői bizottságokra nézve lásd a 3. számú véghatározatot (M. K. 192.): A véghatározatok hatálya tekintetében. a 17. számú véghatározat rendelkezik (M. K. 204.),

¹⁷ A Vegyesbizottság véghatározatai. közül eddig az 1-15. számú véghatározatok. (M. K. 192.), valamint a 16-20. és 24. véghatározatok (M. K. 204.) tételtek között.

¹⁸ Az ilyen magatartásra, illetőleg cselekményre vonatkozó adatok megjelölésére nézve lásd a Vegyesbizottság 4. számú véghatározatát (M. K. 192.).

A Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság Csorbatói Jegyzőkönyve egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában*

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Csehszlovák Köztársaság Kormánya, attól az óhajtól vezettetve, hogy az országaik között fennálló kapcsolatokat az 1949. évi április hó 16. napján kelt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés szellemében szorosabbra fűzzék; felismerve azt, hogy ebből a célból rendezniük kell a még függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdéseiket, lelkiismeretes vizsgálat után megállapítva azt, hogy a két ország területén lévő azoknak a javaknak az értéke, amelyeket kölcsönösen átadni vagy amelyekről lemondani kívánnak, valamint a kölcsönös követeléseiknek és igényeiknek az összege – beleértve a vitatott és összezszerűen még meg nem határozott tételeket is – nem tüntet [fel] akkora különbséget, amely azoknak hosszadalmas nemzetközi tárgyalások útján történő pontos megállapítását indokolná, amely tárgyalások bizonytalan időre kitolnák a kérdés rendezését és oly zavaró elemet tartanának fenn, amely a két állam gazdasági együttműködésének továbbfejlesztését akadályozná, elhatározták, hogy az alábbiakban meghatározott jogokat, követeléseket és igényeket a jelen Jegyzőkönyvben megállapított feltételek és módozatok szerint kölcsönös kiegyenlítéssel rendezettnek tekintik, azokról lemondanak és azokat megszüntnek nyilvánítják. Ebből a célból az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk

A magyar kormány kiegyenlítettnek nyilvánítja mindazokat a jogokat, követeléseket és igényeket, amelyeket a magyar állam, valamint a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február 27. napján kelt Lakosságcsere Egyezmény és az 1947. évi február hó 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békesszerződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a csehszlovák állammal, a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának.

2. cikk

A csehszlovák kormány kiegyenlítettnek nyilvánítja mindazokat a jogokat, követeléseket és igényeket; amelyeket a csehszlovák állam, valamint a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február 27. napján kelt Lakosságcsere Egyezmény és az 1947. évi február hó 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békesszerződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a magyar állammal és magyar közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a magyar állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának:

3. cikk

(1) A csehszlovák kormány lemond arról a kereken 114 millió Kčs összegű aktív egyenlegről, amely 1949. évi május hó 20. napján a Csehszlovák Államvasutak javára a Magyar Államvasutakkal szemben a vasúti szállításokból eredő kölcsönös követelések alapján fennállott.

(2) A magyar kormány lemond arról az aktív egyenlegről, amely 1949. évi június 23. napján a Magyar Nemzeti Bank javára a Csehszlovák Nemzeti Banknál vezetett „Lakosságcsere” elnevezésű számlán (A és B alszámlán) fennállott és az áttelepült személyeknek az erre vonatkozó megállapodások alapján eszközölt befizetéseiből keletkezett.

(3) Azok a jogok, követelések és igények, amelyek egyfelől az áttelepített és velük azonos elbírálás alá eső személyek, másfelől ezek régebbi lakóhelyének állama és ezen állam közjogi és magánjogi jogi személyei között az áttelepítés előtt akár a Lakosságcsere Egyezményből kifolyólag, akár bármely más címen keletkeztek, kölcsönösen kiegyenlítettnek és ennek következtében megszüntnek nyilvánítatnak.

(4) Magyarország nem köteles a csehszlovák területről elhurcolt javakat Csehszlovákiának, és Csehszlovákia nem köteles a magyar területről elhurcolt javakat Magyarországnak visszaszolgáltatni.

*A Csorbatói jegyzőkönyv szövegét Balogh-Földesi: 1998. alapján közöljük.

4. cikk

A magyar kormány kiegyenlítettnek jelenti ki azokat a követeléseket és igényeket, amelyeket a magyar állam, valamint a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek olyan jogszabályi, bírói, közigazgatási és egyéb intézkedések (mint például a birtoklástól való tényleges megfosztás) alapján támasztottak vagy támaszthatnának, amelyek által Csehszlovákiában lévő vagyoni jogaik és vagyoni érdekeik felett ennek a Jegyzőkönyvnek az aláírása előtt rendelkezés történt.

5. cikk

(1) A csehszlovák kormány kiegyenlítettnek jelenti ki mindazokat a követeléseket és igényeket, amelyek a Magyarországon alkalmazott és a csehszlovák állam vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek érdekeit érintő földbirtok-politikai vagy földosztási intézkedésekből, továbbá állami vagy nemzeti tulajdonba vételből keletkeztek, vagy a jövőben keletkezhetnek.

(2) A magyar kormány kiegyenlítettnek jelenti ki mindazokat a követeléseket és igényeket, amelyek Csehszlovákiában alkalmazott és a magyar állam vagy magyar közjogi és magánjogi jogi személyek érdekeit érintő földbirtok-politikai vagy földosztási intézkedésekből, továbbá állami vagy nemzeti tulajdonba vételből keletkeztek, vagy a jövőben keletkezhetnek.

6. cikk

A csehszlovák kormány lemond a csehszlovák államnak, a csehszlovák közjogi személyeknek és a csehszlovák nemzeti vállalatoknak Magyarország területén lévő ingó, ingatlan javairól, vállalatairól, vállalati fiókjairól, valamint a Magyarország területén lévő vállalatokban fennálló közvetlen vállalati érdekeltségeiről.

7. cikk

(1) A magyar kormány átengedi a csehszlovák kormánynak a csehszlovák állam és a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azokat az értékpapírokat, amelyek a magyar államnak vagy magyar közjogi és magánjogi jogi személyek tulajdonát képezik és akár Magyarországon, akár a csehszlovák kormány által kijelölt letéti helyek őrzetében vannak.

(2) A csehszlovák kormány átengedi a magyar kormánynak a magyar állam és a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azokat az értékpapírokat, amelyek a csehszlovák államnak vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyeknek tulajdonát képezik, és Csehszlovákia területén vannak.

8. cikk

A két kormány kölcsönösen kiegyenlítettnek nyilvánítja az 1945. évi augusztus hó 16. napja előtt akár államközi szerződéseken, akár bármely más címen keletkezett azokat a követeléseket, amelyek közöttük államközi elszámolást igényelnek, beleértve a kölcsönös áruforgalomból eredő követeléseket.

144

9. cikk

Jelen Jegyzőkönyv rendelkezései nem vonatkoznak azoknak a vállalatoknak követeléseire és igényeire, amelyek az 1947. évi február hó 10. napján Magyarországgal kötött Békesszerződés 7. és 28. cikkével összhangban harmadik államnak átadottak, és ennek tulajdonában vannak.

10. cikk

Azokat a fizetéseket és természetbeni szolgáltatásokat, amelyeket a jelen Jegyzőkönyv által rendezett követelések és igények egészében vagy részben történő kielégítésére teljesítettek, nem lehet tartozatlan fizetésnek, illetve szolgáltatásnak tekinteni, és nem lehet visszakövetelni.

11. cikk

(1) A jelen Jegyzőkönyv végrehajtása céljából Vegyes Bizottságot kell felállítani, amelybe mindegyik kormány három tagot nevez ki. A Bizottságot szükség esetén szakértőkkel lehet kiegészíteni.

(2) A Bizottság maga határozza meg üléseinek helyét, és maga állapítja meg eljárási szabályait. Határozatait egyhangú szavazattal hozza, és a két kormány kötelezi magát azok végrehajtására.

(3) Azokat az ügyeket, amelyekre nézve a Bizottság nem jut egyhangú határozatra, döntés végett a két kormány elé kell terjeszteni.

(4) A Bizottság működését a jelen Jegyzőkönyv aláírásától számított 45 napon belül megkezdni, és munkálatait további 6 hónapon belül be fogja fejezni. A két kormány bármelyikének kérésére a Bizottságot rendkívüli ülésszakra ennek a határidőnek a lejártá után is össze lehet hívni.

(5) A Bizottság tagjainak, valamint a szakértőknek tiszteletdíját és költségeit az a kormány viseli, amely őket kinevezte. Az esetleges egyéb költségeket a két kormány egyenlő arányban viseli.

Ez a Jegyzőkönyv a két kormány jóváhagyása után lép életbe.

A jóváhagyás megtörténtéről a kormányok haladéktalanul kölcsönösen tájékoztatják egymást.

Kiállított két, magyar és cseh nyelven készült példányban, azzal, hogy mind a két szöveg egyenlő érvényű.

Kelt Štrbské Pleson ezerkilencszáznegyvenkilenc évi július hó huszonötödik napján.

BIZALMAS KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV

a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában létrejött Jegyzőkönyvhöz.

I. cikk

A Jegyzőkönyv 1. cikkéhez:

A magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát a magyar állampolgárságú természetes személyeknek mindazon jogai, követelései és igényei tekintetében, amelyeket ezek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február hó 27. napján kelt Lakosságcsere Egyezmény és az 1947. évi február hó 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békeszerződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a csehszlovák állammal, a csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának. Ily követelések és igények érvényesítéséhez a magyar kormány támogatást nem nyújt.

II. cikk

A Jegyzőkönyv 2. cikkéhez:

A csehszlovák kormány érdektelennek nyilvánítja magát a csehszlovák állampolgárságú természetes személyeknek mindazon jogai, követelései és igényei tekintetében, amelyeket ezek az 1930. évi április hó 28. napján kelt Párizsi Egyezmények, az 1946. évi február hó 27. napján kelt Lakosságcsere Egyezmény és az 1947. évi február 10. napján kelt, Magyarországgal kötött Békeszerződés, valamint az ezeket kiegészítő megállapodások és okmányok alapján a magyar állammal, a magyar közjogi és magánjogi jogi személyekkel, valamint a magyar állampolgárságú természetes személyekkel szemben támasztottak vagy támaszthatnának. Ily követelések és igények érvényesítéséhez a csehszlovák kormány támogatást nem nyújt

III. cikk

A Jegyzőkönyv 3. cikkéhez:

(1) A két kormány hatályon kívül helyezettek nyilvánítja az 1949. évi március hó 17. napján kelt Feljegyzés II. cikkét.

(2) Az előző bekezdésben kinyilvánított hatálytalansággal és a Jegyzőkönyv 3. cikkének (2) bekezdésében foglalt lemondással kapcsolatban a két kormány között egyetértés áll fenn abban a tekintetben; hogy amennyiben a csehszlovák külkereskedelmi minisztérium az 1949. évi március hó 17. napján kelt feljegyzés alapján Magyarországra történő kivitt engedélyezett és a szállítmányok kifizetése a „Lakosságcsere” számla terhére 1949. évi június hó 23. napjáig megtörtént, az ilyen exportszállítmányokat a magyar-csehszlovák klíringben újból meg kell fizetni.

(3) A két kormány egyetért abban, hogy azokat az 1949. évi március hó 17. napján kelt feljegyzés 2. mellékletének 20. tétele szerint Csehszlovákiából Magyarországra történt szállításokat, amelyek a magyar-csehszlovák klíringben rendezettek, az előző bekezdés rendelkezései nem érintik.

(4) Az 1949. évi március 17-én kelt feljegyzés alapján a Magyar Államvasutaknak a Csehszlovák Államvasutakkal szemben fennálló tartozásának részbeni fedezésére Magyarország által Csehszlovákia részére szállított és a magyar-csehszlovák klíringben elszámolt áruk ellenértéke továbbra is a klíring számlán fog szerepelni.

(5) Egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a Jegyzőkönyv 3. cikkének (2) bekezdésében foglalt lemondás következtében a „Lakosságcsere” számla 1949. évi június hó 23. napjával megszűnik. Ennek folyománycsképpen mindazok a kifizetések, amelyeket 1949. évi június hó 23. napja után ennek a számlának a terhére teljesítettek, tekintet nélkül arra, hogy szállított áruk ellenértékéről vagy egyéb pénzügyi átutalásokról van-e szó, a magyar-csehszlovák klíringben újból kiegyenlítendőek. Hasonlóképpen azok a Magyarországra irányuló csehszlovák áruszállítások, amelyek a „Lakosságcsere” számlára térítendő fizetés ellenében engedélyeztetettek, amelyeknek kifizetése azonban 1949. évi június hó 23. napjáig nem történt meg, a magyar-csehszlovák klíringben számolandók el.

(6) a) A két kormány elhatározta, hogy a Jegyzőkönyv 3. cikkében történt lemondásra, a fenti (1) bekezdés szerinti hatálytalánításra, valamint a fenti (2) és (5) bekezdésekben foglaltakra, végül a kölcsönösen előfordult téves könyvelésekre való tekintettel a különböző áruszállításokat a két kormány szakértői által felülvizsgálatajták. A szakértők meg fogják állapodni abban, miként kell a szükséges átkönyveléseket végrehajtani, hogy a kölcsönös könyvelések a Jegyzőkönyv és Kiegészítő Jegyzőkönyv szövegének és szellemének, valamint a jelenleg érvényben lévő külkereskedelmi megállapodásoknak megfeleljenek.

b) Egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy amennyiben Magyarországot a csehszlovák részről teljesített szállítások átkönyvelése következtében olyan áruk ellenértékével terhelik meg, amelyek az árucserre tekintetében érvényes árulistában nem szerepelnek, illetőleg amelyekre nézve már nem áll kontingens rendelkezésre, az ilyen szállítások kiegyenlítése magyar részről csak minőségileg azonos értékű áruk egyetértőleg megállapítandó módozatok mellett eszközzendő szállításával történhetik.

(7) A két kormány egyetért abban, hogy a fenti (1) bekezdésben foglalt hatálytalánítás ellenére a Magyar Államvasutak által a Csehszlovák Államvasutak aktív egyenlegének részbeni fedezésére 1949 május hó elején teljesített 75 millió Kcs átutalást nem kell visszafizetni.

(8) A Jegyzőkönyv 3. cikke (1) bekezdésében foglalt lemondással kapcsolatosan a magyar kormány kiegyenlítettnek nyilvánítja a Magyar Államvasutaknak a csehszlovák állammal szemben fennálló kerekben 13 millió Kcs összegű követelését, amely hazatérő csehszlovák személyeknek és a keleti országokból Csehszlovákiába utazó munkásoknak 1949. évi május hó 20. napjáig terjedő időben a csehszlovák munkaügyi és népjóléti minisztérium intézkedésére Magyarországon át történt szállításából származik.

(9) A fenti (1)-(6) bekezdésekben foglalt határozatokat a (6) bekezdésben említett szakértők hajtják végre.

(10) A Jegyzőkönyv 3. cikke (3) bekezdésében foglaltak nem vonatkoznak egyfelől [az] áttelepültek és másfelől az előző tartózkodási helyük államában lakó természetes személyek között fennálló jogviszonyokra, amelyek tekintetében a két kormány érdektelennek nyilvánítja magát, és amelyek érvényesítéséhez támogatást nem nyújt.

IV. cikk

A Jegyzőkönyv 4. cikkéhez:

(1) Amennyiben a Jegyzőkönyv 4. cikkében meghatározott követelések és igények magyar állampolgárságú természetes személyek által támasztottak vagy támasztatnának, a magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát, és érvényesítésükhöz támogatást nem nyújt.

(2) A csehszlovák kormány a magyar vagyonok elkobzására vonatkozó csehszlovák jogalkotás fenntartása mellett a magyar állampolgárságú természetes személyeket meg fogja hagyni az olyan vagyontárgyak zavartalan használatában, amelyek a dolgozó osztálynak a szocialista gazdaságban szokásos vagyonához tartoznak, mint például kis mezőgazdasági üzemek, családi házak, lakásberendezések. Ezekben az esetekben is fenntartja azonban a csehszlovák kormány, hogy olyan intézkedéseket foganatosíthasson, amelyeket a szocialista gazdasági rend megvalósítása érdekében csehszlovák állampolgárságú természetes személyekkel szemben azonos esetekben alkalmaz.

(3) a) Azok az esetek, amelyekben a (2) bekezdésben közelebről meghatározott vagyontárgyak a magyar állampolgárságú természetes személy beleegyezése nélkül a csehszlovák állam vagy csehszlovák jogi és természetes személyek birtokában vannak, vagy ezek által kezeltetnek, nem esnek az említett bekezdés rendelkezései alá.

b) Mint a (2) bekezdés rendelkezése alá nem eső vagyontárgyakat kell tekinteni különösképpen a vállalati részesedéseket, gépi berendezéseket, pénzbetéteket, értékpapírokat, biztosítási kötvényeket, építkezési telkeket és hasonlókat.

V cikk

A jegyzőkönyv 5. cikkéhez:

Amennyiben a Jegyzőkönyv 5. cikkében meghatározott követelések és igények természetes személyek részéről támasztatnak vagy támasztatnának, úgy a két kormány ezek tekintetében magát érdektelennek nyilvánítja, és érvényesítésükhöz támogatást nem nyújt.

VI. cikk

A jegyzőkönyv 6. cikkéhez:

A csehszlovák kormány érdektelennek nyilvánítja magát a csehszlovák magánjogi jogi személyek és csehszlovák állampolgárságú természetes személyek Magyarország területén lévő ingó, ingatlan javai, vállala-

tai, vállalati fiókjai, valamint a Magyarország területén lévő vállalatokban fennálló vállalati érdekeltségei tekintetében.

(2) a) A két kormány egyetért abban, hogy az egyfelől a csehszlovák ipari vállalatok, másfelől, ezeknek a jelen Jegyzőkönyv alapján a magyar állam tulajdonába került leányvállalatai, egyéb érdekeltségei és fiókjai között fennálló kapcsolatokat – különösen e vállalatok termelési tervére, nyersanyaggal való ellátására és a kivitelre vonatkozóan – a két állam szoros gazdasági együttműködésének szellemében továbbra is fenn kell tartani. E kapcsolatok fenntartásának módozatait a két állam tervgazdálkodására és kölcsönös érdekeire figyelemmel a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság fogja szabályozni.

b) A két kormány egyetért abban, hogy a Magyar-Csehszlovák Bank Rt. felszámolását vegyes felszámolóbizottság fogja végrehajtani. Ez a bizottság a magyar kormánynak van alárendelve. Egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a felszámolás sima lebonyolítása érdekében mindkét kormány segítséget fog nyújtani.

c) A két kormány egymás rendelkezésére bocsátja a birtokában lévő mindazokat az adatokat, amelyek alkalmasak a csehszlovák vállalatokban esetleg fennálló burkolt magyar, illetőleg a magyar vállalatokban esetleg fennálló burkolt csehszlovák érdekeltségek felderítésére.

(3) A Jegyzőkönyv 6. cikkében nyilvánított lemondás alapján azok a csehszlovák tulajdonjogok, amelyekre nézve lemondás történt, a Jegyzőkönyv életbe lépésének napjával megszűntnek tekintendők. A csehszlovák jogosítottak e nappal megszűnnek a jogok hordozói és gyakorlói lenni.

(4) „Magyarország területén lévő csehszlovák javak” kifejezése alatt azok a javak értendők, amelyek a magyar közgazdaság részévé váltak, vagy abból a célból vitettek Magyarországra, hogy a magyar közgazdaság részévé váljanak. A Jegyzőkönyv rendelkezéseinek gyakorlati végrehajtásánál esetleg felmerülő kétséges eseteket a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság a két kormány által megkötött barátsági egyezmény szellemében fogja rendezni.

(5) a) Magyarország a csehszlovák javakkal együtt átveszi az azokat terhelő, dologilag biztosított kötelezettségeket. Csehszlovák vállalati fiókoknak a Jegyzőkönyvben foglaltak szerint magyar részről történt megszerzése esetében a magyar kormány átveszi a vállalati fiók követeléseit, valamint a fiókot terhelő kötelezettségeket.

b) Vállalati érdekeltségnek tekintendők azok a tartós juttatás jellegével bíró hitelérdekeltségek is, amelyek a saját tőke kiegészítésére szolgáltak és a vállalat zavartalan működéséhez szükséges tőke rendelkezésre bocsátását célozták. Kétséges esetekben a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság dönt.

c) Azokat a kölcsönös tartozásokat és követeléseket, amelyek egyfelől egyes olyan magyar vállalatok között, amelyekben a Jegyzőkönyv életbe lépése előtt csehszlovák vállalatok voltak érdekelve, másfelől az említett, azelőtt érdekelt egyes csehszlovák vállalatok között állanak fenn, amennyiben szükséges, a lehető legrövidebb időn belül összezszerűen meg kell állapítani. Ezt követően a kiegyenlítésükhöz szükséges transzfer módozatai a két kormány szakértői között tárgyalás anyagát fogják képezni.

VII. cikk

A Jegyzőkönyv 7. cikkéhez:

(1) a) A magyar kormány érdektelennek jelenti ki magát a csehszlovák állam vagy csehszlovák közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azoknak az értékpapíroknak a tekintetében, amelyek magyar állampolgárságú természetes személyek tulajdonában vannak:

b) A csehszlovák kormány érdektelennek jelenti ki magát a magyar állam vagy a magyar közjogi és magánjogi jogi személyek által kibocsátott azoknak az értékpapíroknak a tekintetében, amelyek csehszlovák állampolgárságú természetes személyek tulajdonában vannak.

(2) A két kormány megbeszélést fog folytatni abban az esetben, ha egyik állam kormányát vagy annak közjogi és magánjogi jogi személyeit harmadik államban kibocsátott olyan értékpapírból kifolyólag jogok illetik meg, amely értékpapír alapján a másik állam kormányát vagy annak közjogi és magánjogi jogi személyeit kötelezettségek terhelik.

(3) Egyetértés áll fenn abban a tekintetben, hogy a jelen Jegyzőkönyv 7. cikkében meghatározott átengedési kötelezettség nem vonatkozik a Caisse Commune által kezelt kölcsönkötvényekre.

VIII. cikk

A Jegyzőkönyv 8. cikkéhez:

A két állam biztosítóvállalatai között 1945. évi augusztus hó 16. napja előtt kötött viszontbiztosítási szerződések hatályukat veszítik.

IX. cikk

(1) A két kormány kijelenti, hogy a területükön fekvő olyan vagyon tekintetében, amelyre nézve a másik kormány magát érdektelennek nyilvánította, nem fognak megkülönböztető intézkedéseket tenni.

(2) Egyetértés áll fenn a két kormány között a tekintetben, hogy olyan intézkedések, amelyek a szocialista gazdasági rend megvalósítása érdekében saját magánjogi jogi személyekkel és saját állampolgáraikkal szemben azonos esetekben alkalmaznak, nem tekinthetők megkülönböztető intézkedéseknek.

X. cikk

Azok az érdektelenségre vonatkozó egyes nyilatkozatok, amelyeket a Jegyzőkönyv és a Kiegészítő Jegyzőkönyv tartalmaznak, nem korlátozzák a kormányoknak azt a jogát, hogy állampolgáraik érdekében eljárjanak, amennyiben olyan szociális szolgáltatásokról (nyugdíjak, tartásdíjak stb.) van szó, amelyekre vonatkozóan a Jegyzőkönyv és Kiegészítő Jegyzőkönyv alapján nem történt lemondás.

XI. cikk

A két kormány kölcsönösen támogatni fogja egymást mindazokban az esetekben, amikor volt magyar állampolgár a csehszlovák állammal, illetőleg volt csehszlovák állampolgár a magyar állammal szemben egy harmadik állam állampolgársága által történt megszerzésének jogcímén igényt támaszt. [sic!]

XII. cikk

A két kormány között egyetértés áll fenn a tekintetben, hogy a Magyarországgal kötött Békeszerződés 25. cikkének alkalmazási területét érintő és a jelen Jegyzőkönyv alapján történő lemondások nem vezethetnek az említett cikk alapján semmisnek nyilvánított jogállapot feléledéséhez. Azok a jogbizonytalanságok és joghatárnyok (mint pl. a biztosításügy kérdése, ideértve a biztosítási állományok átruházásából stb. előállott kérdéseket is), amelyek abból származnak, hogy a hivatkozott 25. cikkel tervezett rendezés nem következett be, a Jegyzőkönyv 11. cikkében említett Bizottság által kidolgozandó jogszabályok és közigazgatási intézkedések útján kiküszöbölendők, ezek az intézkedések egyik kormányra sem róhatnak anyagi megterhelést.

XIII. cikk

(1) A magyar kormány visszaszolgáltatja a Csehszlovákiából 1938. évi november hó 3. napja után elhurcolt és jelenleg a magyar kormány birtokában lévő művészeti, történelmi vagy régészeti értékű tárgyakat.

(2) A csehszlovák kormány kijelenti, hogy fentiekben meghatározott olyan javak tekintetében, amelyek jelenleg nincsenek a magyar kormány birtokában, pótlást nem kíván.

(3) A két kormány kölcsönösen annak a szándékának ad kifejezést, hogy a másik állam népeinek szellemi örökségéhez tartozó, rendelkezésük alatt álló jelentős művészeti, történelmi vagy régészeti értékű tárgyakat egymásnak átadják. Az átadás kérdése a kulturális egyezmény keretében szabályozandó.

XIV. cikk

A két kormány egyetért abban, hogy a Jegyzőkönyv aláírásától számítva 45 napon belül külön Vegyes Bizottságban tárgyalásokat indítanak az iratcserek kérdésének, valamint a bírói, közigazgatási és pénzügyi letétek kölcsönös kiadásának rendezésére.

XV. cikk

(1) A magyar kormány érdektelennek nyilvánítja magát annak az egyházi vagyonnak a tekintetében, amely a Csehszlovák Köztársaság területén van, és a magyar állam területén székhellyel bíró egyházi jogi személy vagy szerv (javadalmas) tulajdonához vagy javadalmához tartozik.

A csehszlovák kormány érdektelennek jelenti ki magát annak az egyházi vagyonnak a tekintetében, amely a Magyar Köztársaság területén van, és a csehszlovák állam területén székhellyel bíró egyházi jogi személy vagy szerv (javadalmas) tulajdonához vagy javadalmához tartozik.

XVI. cikk

A két kormány egyetért abban, hogy a közös határ mindkét oldalán 15 km mélységben fekvő ingatlanok kérdését úgy kell rendezni, hogy a magyar területen lévő csehszlovák tulajdon a magyar állam tulajdonába és a csehszlovák területen lévő és eddig el nem kobzott magyar tulajdon a csehszlovák állam tulajdonába menjen át. A kérdés részletes rendezése külön Vegyes Bizottság feladatát fogja képezni, amely tárgyalásait a Jegyzőkönyv aláírásától számított 45 napon belül Bratislavában meg fogja kezdeni.

XVII. cikk

A két kormány között megállapodás jött létre, arra nézve, hogy az úgynevezett régi-korona-követelések kölcsönös elszámolására létesített elszámoló hivatalok megszűnnek.

Maguk a követelések a Jegyzőkönyv 8. cikkének rendelkezései aláesnek.

XVIII. cikk

A Jegyzőkönyv és jelen Kiegészítő Jegyzőkönyv rendelkezései semmilyen vonatkozásban sem érintik a két állam vagy természetes és jogi -személyeik jelenleg fennálló ipari-, irodalmi- és szellemi tulajdon-jogát.

XIX. cikk

(1) Amennyiben egy harmadik állam vagy annak természetes és jogi személyei, vagy más természetes személyek, akikkel szemben a két állam egyikének sem áll módjában fennhatóságát érvényesíteni, igényt emelnek olyan vagyontárgyakra és vagyonértékekre vagy ezek ellenértékére, amelyeket az egyik kormány a másik kormánynak átengedett vagy amelyről lemondott, vagy amelyre vonatkozóan támasztott vagy támasztható követelés és igény kiegyenlítettnek nyilvánított – beleértve az átengedést, a lemondást, a kiegyenlítés tényére alapított követeléseket és igényeket is -, az említett igények kielégítése azt az államot fogja terhelni, amely az említett vagyontárgyakra vagy vagyonértékekre birtokában van. Amennyiben valamely vagyon a két állam között meg van osztva, úgy a kiegyenlítés a két államot a vagyonrészeknek megfelelő arányban fogja terhelni. Ez a rendelkezés a Jegyzőkönyv 1. és 2. cikkében foglalt és az 1930 évi április hó 28. napján kelt Párizsi Megállapodásokra vonatkozó kiegyenlítési nyilatkozatot nem érinti.

(2) Az említett igények elhárítására a két kormány egymásnak minden rendelkezésre álló eszközzel támogatást fog nyújtani, és a Jegyzőkönyv végrehajtását a másik féllel egyetértésben úgy fogja irányítani, hogy az ilyen igények elhárításához az előfeltételek lehetőleg adva legyenek.

(3) A két kormány egymást az ellenük emelt igényekről, illetve az ellenük indított eljárásokról a Jegyzőkönyv életbe lépése után – mihamar越快 lehetséges – tájékoztatni fogja, és gondoskodni fog arról, hogy a másik kormánynak alkalma legyen arra, hogy az eljárás vagy a tárgyalások során érdekeit megvédhesse.

(4) Ha a két kormány közös fáradozásai ellenére a Jegyzőkönyv életbe lépése után az az állam vagy annak jogi személye kötelezettnék fizetésre vagy szolgáltatásra, amelyik a kielégítéssel az (1) bekezdés értelmében nem tartozik, akkor annak részére, aki az igényét érvényesítette, a fizetést vagy a szolgáltatást a másik kormány fogja teljesíteni. Ha az (1) bekezdésben említett állam, jogi vagy természetes személy a Jegyzőkönyv életbe lépése után igényének teljesítését az említett bekezdés értelmében erre nem kötelezett államtól vagy annak jogi személyeitől kikényszerítette, úgy a másik állam a megtörtént teljesítéssel azonos értékű térítést köteles nyújtani. Ez a térítés azonban nem lehet magasabb, mint a tekintetbe jövő vagyonnak vagy az (1) bekezdés értelmében kiszámítandó vagyonrészeknek a Jegyzőkönyv aláírása napján fennálló értéke.

(5) A térítés nyújtását meg lehet tagadni, ha az erre egyébként kötelezett államot a másik állam az eljárásról vagy tárgyalásokról nem értesítette, vagy ha a pótlás nyújtását megtagadó államnak a másik állam mulasztása vagy hanyagsága folytán nem volt módja arra, hogy az eljárásban vagy a tárgyalásokon részt vegyen. A két kormány annak a meggyőződésének és kívánságának ad kifejezést, hogy a Jegyzőkönyvben és a Bizalmas Kiegészítő Jegyzőkönyvben foglalt kölcsönös lemondások és érdektelenségi nyilatkozatok nem fogják a két ország között fennálló gazdasági kapcsolatok lazulását eredményezni, hanem ellenkezőleg, a közöttük függőben lévő egyes pénzügyi és gazdasági kérdéseknek végleges elrendezése jelentős akadályt hárított el gazdasági együttműködésük kifejlesztésének útjából. Ennek megfelelően a két kormány elhatározta, hogy mindent megtesznek gazdasági kapcsolataik megszilárdítása, gazdasági együttműködésük kiépítése és a kölcsönös technikai segélynyújtás megszervezése iránt, a két ország tervgazdaságának keretében, azzal összhangban és mindkét ország érdekeinek szem előtt tartásával.

Ez a Bizalmas Kiegészítő Jegyzőkönyv a Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában a mai napon létrejött Jegyzőkönyv alkotórésze, és azzal együtt lép életbe.

Kiállított két, magyar és cseh nyelven készült példányban azzal, hogy mindkét szöveg egyenlő érvényű.

Kelt Štrbské Pleso ezerkilencszáznegyvenkilenc évi július hó huszonötödik napján.

AMZV Praha. Dvoustanná mezinárodna smlouva L 21-10

A RESZLOVAKIZÁCIÓ

Észak Szava – a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség időszaki közlönye.
(1946) 20. szám (a 17. szám újabb levonata)

A reszlovakizáció!

Július 1-jéig tartott a reszlovakizáció, vagyis a szlovák belügyminisztérium rendelete alapján a szlovák eredetűek visszatérése a szlovák anyatörzshöz, a Slovenská Liga falragaszai azonban mindenkit hívtak, sőt fenyegetőzésekkel akarták rábírní a magyarokat, hogy szlovákoknak jelentkezzenek. Vagyunk olyan erősek, hogy bevalljuk – sok helyen sikerült az erkölcsi nyomás, ahol pedig szükségesnek látszott, testi erőszakot is alkalmaztak. Keletről nyugatra a nyelvterület szélessége szerint bírt fokozatosan ellenállni a magyarság a jövőért valló aggodásában a nemzetisége mellett.

Kassa, Rozsnyó, Rimaszombat és Losonc környékén olyan nagy volt a nyomás, hogy egyes helyeken, különösen a városokban 90–95 % is reszlovakizált. Az említett sávától nyugatra a jelentkezők száma egyre csökkent. A csallóközi kerületekben a számarány 17-19 %. Itt is vannak 80 %-os reszlovakizált terepülések, de ezek gyéren szórványosak, mélyen beleágyazva a magyar etnikumba.

De nézzük meg közelebbről a reszlovakizáció okait!

A csehszlovák kormány a februári úgynevezett földstatisztikai lappal tapogatózott a magyarok létszáma iránt, de akkor kedvezőtlen lett volna a reszlovakizálás. Ki kellett várni a magyarországi gazdasági élet mélypontjait.

A keleti kerületekben a falu várakozva fogadta a reszlovakizálást. A városi intelligencia, akitől útmutatást várt, azonban nem bírta megállni a helyzetet. Miért? A népbíróságokra eddig be nem idézett reakciók titokban remélték, hogy a szlováknak való jelentkezésükkel megmenekülnek a népbíróságoktól. Ez a réteg annyira exponálta magát, hogy megijedt a lecsatolás gondolatától. Egy kassai volt tanügyi tanácsos kijelentette – Itt (a) ČSR-ban (sic) legfeljebb széttelepítenek, Magyarországon azonban oroszok vannak! A nyugdíjasok a megígért nyugdíj reményében jelentkeztek. Az iparosok iparuk megvonástól (való) félelmükben reszlovakizáltak. A munkásság a jelentkezések erkölcsi nyomásának engedett. A falu egyedül maradt s az egyedüllét félelmében kénytelen volt jelentkezni. Érdekes eseteket figyeltünk meg, egyes falvakban, különösen a Csallóközben, mindössze 2-3 család reszlovakizált, ellenben vannak olyan faluk is, ahol 90 %. **Az intelligencia útmutatása nélkül egymást ijesztgették a kitelepítés mumusával.**

A reszlovakizációból le kell vonnunk a tanulságot – nincsen felelős polgárságunk. A magyarság ereje csak a parasztságban és a munkásságban van.

A reszlovakizáció adatai: 650 ezer magyarból 220 ezer reszlovakizált* Mi lesz a reszlovakizáltak sorsa? A reszlovakizáltak jelentkezését felülbírálják. Október végére a csehszlovák kormány meg akarja oldani a földreformot – konfiskáció útján. Az egész Felvidéken elkezdődtek újra a népbíróságok. Minden magyart az 5-ik paragrafussal (kollaboránság) vádolnak. Ezen paragrafus értelmében elítélteknél vagyonekobzást lehet eszközölni. A legtöbb városban megalakultak az úgynevezett áttelepítési bizottságok, melyek több évi működésre kaptak rendelkezést, vagyis ezek széttelepítő bizottságok, melyek a kishitű reszlovakizáltakat Szlovákia északi járásaiba akarják áttelepíteni. **A Csehszlovákiában maradó kisebbséget, amely megmarad magyarnak, széttelepíteni nem szabad és ezeket az Atlanti Charta értelmében a béketárgyalásokon megszóvegezendő nemzetközi kisebbségi jog fogja védeni.**

---

* Ez a becslés adat a reszlovakizáció első, 1946 május-júniusi szakaszára vonatkozhat.

STATISZTIKAI ÁTTEKINTÉS

László Péter:

A lakosságcsere felvidéki és magyarországi települései*

Agónyír**		Majs	5
Bócsa	1	Pécsdevecser	2
Dunavecse	2	Szebény	7
Harta	13	Újpetre	2
Kiskőrös	4	Villány	7
Miske	6		
Solt	1	Alsószelei	
		Aparhant	6
Albár		Békéscsaba	1
Feked	16	Bonyhád	1
Hercegszabar	6	Csorvás	1
Nagynyárád	1	Dunaszekcső	28
Véménd	8	Gerendás	1
		Hercegszabar	17
Alistál		Kisvejke	30
Dunaszekcső	2	Mekényes	1
Nagybudmér		Mucsfa	10
	3	Mucsi	8
Alsófegyvernek		Nagybánhegyes	14
Dunaszekcső	6	Nyomja	1
Németpalkonya	9	Somberek	3
Palotabozsok	3	Tevel	13
Somberek	4	Tótkomlós	23
Véménd	9	Újpest	1
Villány	11	Újpetre	7
Villánykövesd	10	Vókány	3
Virágos	2	Závod	18
Vókány	1	Zomba	10
		Alsóvárad	
Alsószecse		Mucsi	1
Feked	4	Tevel	1
Hercegszabar	18	Újpetre	4
Kisjakabfalva	4	Villány	3
Kiskassa	6		
Magyarboly	4		

A felvidéki kitelepített családok számának települések szerinti kimutatása megjelent László Péter *Fehér laposok* (Bonyhád 2003) című könyvében a 4. számú mellékletben. A szerző hozzájárult ahhoz, hogy kötetünkben újra közreadjuk a fáradságos munkával összeállított táblázatot, amiért ezúton is köszönetet mondunk. A kimutatás „nem teljes, csak az eddig föltárt adatokat tartalmazza”. A szerző táblázathoz fűzött jegyzetében erre vonatkozóan még a következőket írja: „Vadkerty Katalin *A belső telepítések és a lakosságcsere* című művében további mintegy száz olyan felvidéki települést említ, amelyet érintett a kitelepítés. Magyarországra érkezésük, családszámuk, letelepedési helyük további levéltári kutatást igényel.”

A táblázatban a vastagon szedett szlovákiai település a családok eredeti lakhelyét, az alatta ábécé sorrendben következő magyarországi települések a kijelölt letelepedési helyszínt, a számok pedig az egy szlovákiai településről az adott magyarországi településre letelepített családok számát jelölik. A szlovákiai magyar családokat a felvidéki és a magyarországi települések szerint kimutató táblázat Péter László által használt forrásai: Magyar Országos Levéltár, Telepítési Hivatal, Országos Földhivatal, Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, Fűzes Miklós tanulmánya a *Baranyai Levéltári Füzetek* 97. számában, valamint az *Új Otthon* című folyóirat 1947-1948 évfolyamai.

**Nyíragó

Andód (Id. Érsekúvárnál)**Bagota**

Bálványos	1
Gamás	1
Gyöngk	1
Karád	3
Karakút	1
Mernye	2
Nágocs	3
Somogybabod	1
Somogydöröcske	16
Szorosad	2
Torvaj	14
Zirc	2

Bajcs

Bonyhád	1
---------	---

Bajta

Véménd	4
--------	---

Balogfalva

Kozármisleny	1
--------------	---

Bori

Hásságy	6
Hidor	2
Kozármisleny	5
Mágocs	19
Nagyárpád	7
Nagykozár	9
Olasz	2

Borsi

Nyíregyháza	5
-------------	---

Búcsúháza

Feked	3
Máriakéménd	22
Újpetre	3
Villánykövesd	2

Bussa

Jágónak	3
---------	---

Csallóközarányos

Békéscsaba	10
------------	----

Csallóköztárnok

Bácsalmás	1
Bácsbokod	18
Csávoly	3
Csanádalberti*	
Dunaszekcső	2

Csata

Bakonyszentivány	3
Békéscsaba	7
Csabacsúd	15
Kiskőrös	1
Kőröstarcsa	1
Mezőbereny	12
Mezőtúr	4
Nagybudmér	8
Öcsöd	1
Pápanyögér	2
Pusztatottlaka	1
Szarvas	6

Csatár

Bakonyszentivány	3
Békéscsaba	7
Békésszentandrás	4
Csabacsúd	15
Kiskőrös	1
Kőröstarcsa	1
Mezőberény	12
Mezőtúr	4
Öcsöd	1
Pápanyögér	1
Pusztatottlaka	1
Szarvas	6

Csécénypatony

Oroszló	5
---------	---

Csoma

Szalatnak	1
-----------	---

Csölösztó

Babarc	2
Harta	5
Szajk	4

Csütörtök

Bácsbokod	1
-----------	---

Deáki

Aparhant	5
----------	---

* A településnél nincs megadva a családok száma.

Bátaszék	1	Mórág	2
Belecska	6	Dunaszerdahely	
Beremend	1	Beremend	5
Bonyhád	26	Csikostöttös	1
Bonyhádvarasd	5	Feked	6
Csibrák	3	Hercegtöttös	1
Dúzs	6	Kisbudmér	9
Hercegtöttös	2	Komló	3
Hógyész	37	Mágocs	1
Izmény	2	Mecsekrákos	7
Kakasd	11	Mende	1
Keszőhidegkút	4	Meződ	1
Kéty	1	Nagybudmér	2
Kisdorog	14	Ökörvölgye	1
Kismányok	1	Pécs	10
Kisvejké	1	Pécsvárad	1
Majos	5	Villánykövesd	3
Mőcsény	3	Ebed	
Mözs	2	Hetvehely	1
Mucsi	10	Éberhard	
Murga	1	Decs	10
Nagymányok	1	Ivándárda	2
Németbóly	3	Mözs	6
Palatinca	2	Tolna	5
Szárazd	6	Várdomb	2
Szekszárd	1	Vókány	1
Tengelic	7	Érsekújvár (Andód)	
Tevel	12	Békéscsaba	32
Tolna	7	Békésszentandrás	1
Váralja	1	Bikács	1
Závod	1	Csabacsúd	1
Zomba	5	Elek	15
Dercsika		Gyönk	5
Komló	1	Hógyész	1
Máriakéménd	1	Keszőhidegkút	2
Diósförgepatony		Kocsola	5
Mágocs	1	Kölesd	1
Diószeg		Mórág	1
Gyönk	1	Szárazd	1
Harta	25	Szarvas	16
Hercegtöttös	42	Tolna	1
Máriakéménd	1	Tótkomlós	14
Mátészalka	1	Farnad	
Nyíregyháza	13	Györköny	1
Nyíregyháza	20	Feketenyék	
Vaskút	44	Lánycsók	2
Dunahidas			
Kismórág	1		

Mosonszolnok	43	Monyoród	4
Nagyhajmás	2	Nyomja	17
Szebény	5	Pitvaros	1
Fél		Püspöklak	19
Bátaapáti	9	Püspökszenterzsébet	10
Bonyhád	1	Szederkény	3
Kismórágy	4	Szellő	7
Mórágy	20	Tékes	3
Nagymányok	3	Tengelic	10
Vécsés	1	Udvari	14
Felbár		Varsád	1
Kisbudmér	5	Villánykövesd	2
Felistál		Virágos	11
Beremend	2	Felsőszemeréd	
Hegyhátmaróc	1	Pécs	1
Ivándárda	5	Főrév	
Felsőfegyvernek		Budakeszi	6
Véménd	1	Budaörs	1
Felsőkál		Ecser	12
Tófü	1	Érd	1
Felsőpatony		Feked	1
Kisbudmér	10	Ivándárda	2
Nagybudmér	4	Mende	2
Felsőszecse		Pesthidegkút	1
Mucsi	1	Pilisborosjenő	1
Nagykozár	1	Sárok	2
Felsőszeli		Solymár	8
Ambrózfalva	21	Sóskút	1
Babarc	19	Szigetújfalu	1
Bár	6	Törökbálint	1
Belecska	12	Galánta	
Berkesd	9	Feked	1
Csanádpalota	1	Hercegtöttös	1
Csikostöttös	12	Hird	2
Hercegtöttös	7	Komló	1
Kaposszekcső	50	Magyarhertelend	1
Kékesd	6	Magyarszék	1
Kisvejke	1	Nagynyárád	1
Köblény	1	Pécsvárad	10
Kölesd-Hangos	10	Tolna	2
Lánycsók	5	Újpetre	10
Liptód	1	Villány	8
Mágocs	43	Vókány	1
Máriakéménd	16	Garamdamsd	
		Bakonygyirót	23
		Bakonypéterd	14
		Bakonyszentivány	3
		Románd	15

Garamlők

Áta	1
Egerág	9
Görcsönydoboka	14
Palotabozsok	1
Pogány	5
Újpetre	1

Garammikola

Békéscsaba	20
Nagybánhegyes	19

Garamsalló

Mór	26
Mözs	1
Tolna	5

Garamszentgyörgy

Babarc	5
Dunaszekcső	31
Kátoly	1
Murga	1
Nagypall	15
Pécsvárad	45
Újpetre	2
Véménd	10

Garamvezekény

Bakonykoppány	14
Bakonyszentivány	6
Béb	13
Kondoros	1
Medgyesháza	39

Gortvakisfalud

Abaliget	22
----------	----

Gömörpanyit

Godisa	3
--------	---

Gúta

Mezőberény	14
Mezőberény	37
Pápanyögér	9
Pitvaros	30
Szücs	27

Gútor

Beremend	4
Harta	4
Környe	7
Nagynyárad	14

Gyürki

Ácsteszer	19
Bakonypölöske	1
Bakonyszombathely	6
Ganna	1
Hidegkút	14

Hegyéte

Baranyaszentgyörgy	2
Feked	5
Tófü	1

Helemba

Hetvehely	2
-----------	---

Hetény

Mór	46
-----	----

Hidaskürt

Bikal	28
Csanádalberty	11
Hírd	6
Hosszúhetény	1
Kaposszekcső	2
Mágocs	1
Magyarhertelend	6
Magyarszék	6
Vókány	1

Hideghét

Mórággy	3
---------	---

Hódas

Baranyaszentgyörgy	2
Mágocs	1
Meződ	3

Hontfegyvernek

Somberek	1
----------	---

Hontfüzesgyarmat

Babarc	5
Geresd	11
Lánycsók	3
Lippó	4
Majs	10
Mohácssziget	7
Nagynyárad	10
Pécsvárad	16
Püspöklak	9
Somberek	7
Szederkény	14

Udvar	5	Ipolyszántó	
Újpetre	9	Lippó	1
Véménd	12		
Villánykövesd	5	Ipolyszécsényke	
Vókány	6	Bakonypölöske	4
		Ganna	3
Horváti			
Döbrönte	4	Izsa	
Ganna	4	Ács	1
Kolontár	9	Almásfüzitő	1
Mór	13	Csávoly	3
Somogydöröcske	3	Diósberény	14
Torvaj	5	Kocsola	76
		Komárom	1
Hölvény		Neszmély	1
Györköny	31	Sümeg	1
Hencse	2	Udvari	9
Magyarboly	1	Vértesboglár	1
Németkér	5		
Tolna	1	Jánosi	
		Vókány	20
Hubó		Zomba	1
Köblény	1		
		Jóka	
Illésháza		Baranyaszentgyörgy	6
Mecsekjánosi	1	Dunaszekcső	8
		Göd	7
Imely		Görcsönydoboka	4
Hajdúdorog	1	Lánycsók	6
Kálmánháza	4	Mecsekfalu	8
Nyíregyháza	10	Mecsekjánosi	9
Oroszlány	9	Somberek	32
		Szágy	22
Ipolyhidvég			
Bánd	13	Kamocsa	
		Gálosfa	1
Ipolynagyfalu		Geresd	1
Göd	1	Kercseliget	5
		Kisbudmér	8
Ipolypásztó		Kisjakabfalva	15
Nagybudmér	1	Lapáncsa	4
Villány	10	Miklósi	2
		Mosdós	3
Ipolyság		Nagybudmér	2
Bakonyszlopp	1	Polány	2
Bakonypölöske	1	Somhárság	1
Hidegkút	3	Somogybabod	1
Mór	2	Vásárosbérc	2
Nagyeszterga	12	Véménd	5
Oroszfalu	12	Vókány	1
Tótvázsony	3		
Villány	5		

Kassa		Hercegtöttös	1
Baliget	4	Horváthertelend	18
Budafoke	2	Ibafa	1
Budaörs	2	Németboly	1
Budapest	14		
Cinkota	1	Kisgömöri	
Csepel	4	Kisvaszar	4
Csillaghegy	1	Tekeres	1
Kispest	2		
Pécs	5	Kiskálna	
Pesthidegkút	1	Berkesd	2
Pomáz	1	Hercegtöttös	1
Rákoshegy	2	Hímesháza	3
Rákosszentmihály	2	Kisjakabfalva	1
Soroksár	1	Nagykozár	6
Sóskút	7	Olasz	4
Törökbálint	1	Szajk	1
Véménd	1		
		Kiskoszmály	
Kerekgede		Babarc	5
Gerényes	6	Hímesháza	32
Jágónak	10	Szajk	1
Kisvaszar	1	Újpetre	1
Mecsekrákos	1	Véménd	1
Orfű	8	Villánykövesd	1
Tekeres	5		
		Kislég	
Keszegfalva		Kaposszekcső	1
Almáskereszt	1		
Békéscsaba	3	Kismácséd	
Diósberény	1	Geresd	6
Gyöng	16	Keszöhidegkút	2
Hetvehely	1	Kéty	10
Kistormás	1	Kisdorog	18
Kocsola	14	Mogyoród	11
Mágocs	3	Nagyhajmás	1
Mezőmegyer	2	Nagynyárad	1
Szakadát	12	Nagyvejke	9
Szárazd	13	Pécsvárad	6
Vársád	13	Tabód	5
Kingyes*		Kismánya	
Gyöng	2	Bátaszék	15
		Mór	42
Királyfia		Pécs	1
Ivándárda	1		
Szajk	1	Kisóvár	
Újpetre	1	Berkesd	1
		Görcsönydoboka	14
Királyrév		Hímesháza	2
Csebény	6	Kátoly	10

* Nem sikerült azonosítani a település pontos nevét.

Majs	2	Kaposfő	1
Maráza	6	Kaposhomok	2
Máriakéménd	1	Kaposvár	1
Murga	1	Kercseliget	1
Püspökszenterzsébet	1	Kisberki	2
Újpetre	2	Komárom	7
Kisölvéd		Komló	2
Aparhant	1	Lánycsók	4
Dunaszekcső	12	Mágocs	1
Kissalló		Mezőberegny	4
Aparhant	2	Mohácssziget	1
Györköny	3	Mucsi	1
Hógyész	1	Nagymányok	1
Kistormás	11	Paks	2
Szakadát	6	Piliscsaba	3
Tolna	1	Somogyhárság	1
Kissáró		Szalatnak	1
Bikács	1	Szigetújfalu	1
Dunakömlőd	4	Szorosad	1
Dunaszekcső	6	Szöd	14
Murga	4	Szulok	1
Németkér	5	Vácegres	4
Szakadát	1	Vácrátót	2
Szárazd	2	Villány	5
Tengelic	1	Vókány	11
Varsád	6	Zöcsketelep	2
Kivet*		Komáromszentpéter	
Véménd	1	Bánhida	1
Komárom		Budaörs	1
Almáskeresztúr	1	Izmény	2
Békéscsaba	242	Kalaznó	10
Beremend	4	Kéty	6
Bezedek	5	Kocsola	19
Bia	4	Nagymányok	10
Bószénfa	2	Pári	83
Ceglédbercel	1	Sárbogárd	1
Csomád	2	Szalatnak	2
Csorvás	1	Székesfehérvár	1
Dunakömlőd	5	Udvari	16
Dunaszekcső	10	Váralja	9
Feked	7	Vaskút	3
Galgagyörk	2	Zomba	2
Gödöllő	2	Középtúr	
Gyönk	1	Bakonyoszip	19
Isaszeg	1	Mór	1
Ivándárda	2	Porvár	5
		Lékér	
		Dunaszekcső	1

* Nem sikerült azonosítani a település pontos nevét.

Nagybudmér	1	Pusztavám	24
Leléd		Szakadát	13
Véménd	3	Szár	7
		Udvari	17
Léva		Mezőtelkes	
Kisbudmér	10	Kán	15
Murga	1	Szentkatalin	12
Pápa	1		
Újpetre	5	Muzsla	
Véménd	1	Véménd	1
Losonc		Nádszeg	
Bakonyjákó	20	Bikal	3
		Csebény	1
Lógérpatony		Csikostöttös	2
Nagybudmér	1	Egyházaskozár	12
		Hegyhátmaróc	1
Madar		Mekényes	4
Isztimér	44	Tófü	15
		Nagyabony	
Magyarbél		Baranyaszentgyörgy	2
Mecsekjánosi	1	Bikal	1
		Göd	6
Magyarcsók		Kaposszekcső	1
Csikostöttös	1	Liget	1
Nagynyárád	1	Meződ	4
Szalatnak	6	Oroszló	3
		Sásd	1
Marcelháza		Szágy	4
Görcsönydoboka	1	Szágy	4
		Taksony	1
Marosfa		Nagyéte	
Palotabozsok	14	Bakony-szentgyörgy	2
		Gálosfa	1
Marosfalva		Ráksi	1
Hercegtöttös	3	Tófü	1
Palotabozsok	15		
Szajk	5	Nagyfödemes	
		Bonyhádvarasd	7
Martos		Dunaszekcső	2
Gyönk	5	Felsőnána	4
Paks	2	Harta	1
		Lánycsók	21
Megyerces		Liptód	2
Belecska	5	Máriakéménd	2
Gyönk	11	Máza	17
Isztimér	3	Monyoród	5
Mezőberény	3	Mucsfa	8
Mór	1	Nagymányok	1
Mórág	1		
Nagyszékely	12		

Pécsvárad	6	Bátaszék	88
Udvari	4	Berettyóújfalu	1
Váralja	1	Budapest	1
Nagykálna		Györköny	37
Nagynyárád	1	Izmény	23
Nagylég		Mátészalka	1
Csebény	1	Mucsa	3
Dunaszekcső	1	Nagyszékely	1
Hercegtöttös	1	Németkér	22
Nagylévárd		Tengelic	1
Nagyharsány	1	Tevel	2
Nagymácséd		Várdomb	4
Fazekasboda	18	Nagysáró	
Harta	28	Belecska	1
Kékesd	8	Bikács	4
Pécsvárad	2	Györköny	2
Püspöklak	1	Keszőhidegkút	1
Püspökszenterzsébet	1	Nagyszékely	25
Szellő	1	Varsád	8
Nagymegyér		Nagyszarva	
Békéscsaba	16	Bácsbokod	2
Csorvás	3	Lébény	1
Elek	8	Szalatnak	4
Gerendás	13	Naszvad	
Ivándárda	5	Antalszállás	4
Kőrösladány	1	Bácsbokod	14
Mágocs	2	Barcs	21
Mezőberény	6	Boldogasszonyfa	22
Mezőmegyer	17	Császártöltés	106
Újkígyós	1	Csávoly	27
Nagyod		Endrőd	4
Véménd	1	Hajdúdorog	1
Nagypaka		Hajós	16
Bácsalmás	11	Jágónak	1
Csátalja	9	Kaposhomok	24
Gara	12	Kétújfalu	6
Hercegtöttös	1	Kisberki	8
Vaskút	20	Nemesnádudvar	11
Nagypeszek		Nyíregyháza	10
Palotabozsok	27	Szállásföld	1
Véménd	12	Szentlászló	19
Nagysalló		Szulimán	11
Aparhant	22	Szulok	65
		Teklafalu	4
		Zöcsketelep	3
		Negyed	
		Babarc	23
		Bácsbokod	14

Bátaszék	11	Hegyhatmaróc	22
Békéscsaba	3	Mágocs	43
Csanádalberti	99	Tófü	1
Csikostöttös	13		
Dunaszekcső	5	Nemeskosút	
Görcsönydoboka	1	Hird	1
Kakasd	8	Magyarhertelend	4
Köblény	13	Magyarszék	6
Lippó	9	Okorvölgy	1
Mágocs	11		
Majs	2	Nemesócsa	
Máriakéménd	3	Gyöng	10
Mekényes	15	Mágocs	6
Mözs	4	Magyarszék	1
Mözs	56	Szalatnak	1
Nagybánhegyes	7	Tófü	2
Nagyhajmás	13	Varsád	3
Nagynyárad	1		
Németbóly	61	Nemesoroszi	
Nyíregyháza	17	Perbál	12
Szajk	33	Péteri	16
Szalatnak	4	Pilis	7
Szekszárd	1	Zsámbék	16
Tolna	9		
Várdomb	8	Nemespócsa	
Virágos	2	Nagybudmér	1
Nemesabony		Nyékvárkony	
Kaposzekcső	1	Nagybudmér	1
Meződ	4		
Oroszló	3	Nyitra	
		Hercegtöttös	1
Nemeshódos			
Almáskeresztúr	4	Ógyalla	
Bakonyszentgyörgy	2	Nagybudmér	10
Boldogasszonyfa	1		
Bonnya	1	Oroszka	
Ecseny	2	Pápanyögér	3
Kaposhomok	2		
Kercseliget	10	Oroszvár	
Kisberki	1	Bikal	13
Kishárság	4	Szalatnak	4
Kiskeresztúr	2	Tófü	1
Mágocs	1		
Meződ	3	Örsújfal	
Mike	1	Békéscsaba	10
Somogyhárság	7	Bikal	1
Szabadi	1	Doboz	1
Szentlászló	14	Gerendás	1
		Mezőberény	1
Nemeskajal		Pusztatölaka	1
Bikal	1		

Padány
Nagybudmér 5

Perbenyik
Véménd 1

Perbete
Békés 1
Belecska 10
Diósberény 3
Gyöng 6
Győr 1
Keszőhidegkút 33
Kocsola 4
Nagyárpád 5
Nagyszékely 31
Szakadát 45
Szárzsd 28
Varsád 10

Pered
Aka 11
Gadács 1
Kaposvár 47
Kercseliget 2
Kisberki 6
Kisecseny 1
Kölce 14
Mágocs 1
Máriakéménd 8
Miklósi 1
Nágocs 1
Pusztaszemes 4
Ráksi 10
Sérsekszőlős 26
Somogydöröcske 28
Somogyszil 1
Tab 5
Torvaj-Kiscseny 5

Perény
Bakonyjákó 6
Ganna 16
Hidegkút 6
Kislőd 23
Magyarpolány 10
Mözs 1
Olaszfalu 20
Porva 3
Torvaj-Lullatelep 41
Tótvázsony 21
Városlőd 41

Pereszlény
Bakonyjákó 41
Kislőd 41
Magyarpolány 10
Olaszfalu 20
Városlőd 21
Véménd 1

Pódatejed
Bácsalmás 7
Bószénfa 4
Csátalja 5
Csávoly 3
Gálosfa 5
Magyarszék 1

Pósfa
Mecsekrákos 1

Pozsony
Bikal 1
Budakeszi 4
Budaliget 1
Budaörs 2
Budapest 18
Csepel 1
Csillaghegy 2
Csomád 3
Kispest 1
Kistarcsa 1
Lippó 1
Mohácssziget 1
Nagykovácsi 1
Pécsvárad 17
Pesterzsébet 3
Pestlőrinc 2
Pestszentimre 2
Pestújhely 2
Pilisborosjenő 3
Pomáz 1
Rákospalota 4
Rákosszentmihály 1
Solymár 1
Sóskút 1
Szigetszentmárton 1
Szigetújfalu 1
Újpest 2
Vácrátót 4

Pozsonyliget
Budaörs 8
Budapest 1

Cinkota	2
Kispest	3
Köblény	3
Máriakéménd	1
Nagytétény	1
Pécs	8
Pestújhely	1
Pilis	1
Rákoscsaba	1
Rákoskeresztúr	1
Sóskút	2
Törökbálint	2
Udvari	1

Pozsonypüspöki

Aparhant	2
Bonyhád	1
Felsónána	2
Györköny	1
Kisdorog	2
Mucsfa	11
Murga	1
Nagymányok	10
Nagyszékely	5
Nagyvejke	1
Németkér	3
Paks	5
Tevel	3

Pozsonyvezekény

Pitvaros	18
Tótkomlós	50

Prága

Virágos	1
---------	---

Rárásmujad

Jágónak	1
---------	---

Réte

Magyarbokor	11
Nagykálló	8
Nyíregyháza	15
Újfehértó	3

Rimaszombat

Bélapátfalva	1
Györköny	1
Kisvaszar	1
Miskolc	15
Nyíregyháza	7
Vókány	2

Sárosfa

Borjád	17
Villánykövesd	1

Sikabony

Baranyaszentgyörgy	11
Kozármisleny	1
Liget	2

Somorja

Aparhant	2
Babarc	3
Bezedek	2
Bonyhád	1
Csátalja	8
Dunabogdány	11
Feked	6
Felsónána	2
Györköny	1
Ivándárda	8
Kisdorog	2
Kiskőrös	7
Kistormás	1
Lánycsók	1
Lippó	15
Mucsfa	11
Murga	1
Nagymányok	10
Nagynyárád	4
Nagyszékely	3
Nagyvejke	1
Németbóly	2
Németkér	3
Paks	5
Rajka	9
Sárok	3
Szajk	5
Szigetbecse	18
Szigetcsép	2
Tevel	3
Villánykövesd	1

Szemet

Bátaszék	4
Csávoly	10
Felsónána	10
Majs	13
Nagynyárád	33
Villánykövesd	1

Szenc

Alsónémedi	1
------------	---

Bátaszék	23
Bikal	1
Bonyhád	1
Budapest	2
Felsónána	11
Izmény	1
Jánosháza	1
Kakasd	3
Kalaznó	15
Keszthely	1
Kéty	1
Mágocs	50
Majs	12
Máriakéménd	1
Mosonszentjános	30
Nagymányok	1
Nagynyárad	25
Tevel	1
Závod	2
Zomba	10

Szimő

Balf	1
Bezedek	24
Dunaszekcső	1
Fertőboz	7
Fertőrákos	4
Ivándárda	1
Lapáncsa	4
Mosonszolnok	25
Nagybudmér	10
Sárok	8
Szajk	15
Udvar	2

Szódó

Mór	3
Nagytevel	16
Pápanyögér	1

Szunyogdi

Aparhant	8
Bonyhád	1
Ivándárda	3
Kisdorog	1
Mucsfá	6
Nagymányok	9

Taksonyfalva

Békéscsaba	10
Felsőmindszent	1
Hird	3

Mágocs	3
Máriakéménd	2
Nyíregyháza	25
Somberek	1
Vasas	1

Tallós

Csanádalberti	16
Tótkomlós	12

Tardoskedd

Bikács	19
Bonyhád	25
Bonyhádvarasd	1
Börzsöny	3
Cikó	3
Csibrák	13
Diósberény	1
Dúzs	1
Gyököny	22
Hőgyész	9
Kakasd	1
Kisdorog	8
Kismórág	1
Kurd	1
Ladomány	3
Mócsény	9
Mucsfá	3
Nagyhajmás	1
Palatinca	1
Tengelic	6
Tevel	4
Varsád	5
Véménd	1

Tejfalu

Csávoly	1
Harta	10

Tergenyé

Görcsönydoboka	1
Véménd	1

Tesmag

Bakonynána	12
Bakonyoszlop	2
Hidegkút	5
Nagyeszterga	5
Olaszfalva	3
Tótvázsony	3

Tósnyárasd

Felsőmindszent	16
Hegyhátmaróc	7
Kisvaszar	13
Mágoacs	2
Szalatnak	1
Tékes	14

Tótmegyer

Bikács	3
Györköny	6

Töböréte

Almáskeresztúr	1
Tófü	2

Tőre

Nagykozár	1
Újpetre	1

Tőrincs

Hird	1
------	---

Udvard

Alsónána	6
Bátaszék	20
Békéscsaba	1
Bonyhád	16
Bonyhádvarasd	1
Cikó	4
Györköny	2
Kakasd	8
Kisdorog	2
Kishárság	8
Ladomány	5
Leányvár	1
Magyarlukafa	7
Mike	5
Mócsény	12
Mucsfa	3
Rinyabeseny	4
Somogyhárság	28
Szarvas	42
Szentlászló	2
Szulok	6
Tabódszerdahely	1
Tófü	2
Várdomb	4

Újbars

Bonyhád	1
Hercegtöttös	3
Kéty	29
Murga	5
Palotabozsok	17
Szajk	17
Véménd	6

Újbori

Nagyárpád	1
-----------	---

Újhelyjóra

Dunaszekcső	1
Görcsöny	1
Lánycsók	4
Somberek	3

Újjóra

Lánycsók	7
Somberek	13
Udvari	3

Vága

Aparhant	1
Fazekasboda	2

Vágfarkasd*

Babarc	3
Bátaszék	1
Battonya	1
Békéscsaba	24
Beremend	2
Csanáddoboka	2
Kaszaper	1
Lippó	1
Mezőberény	1
Mór	1
Mőzs	6
Nagybánhegyes	230
Nagynyárad	1
Németboly	1
Szajk	2
Szekszárd	2
Tengelic	14
Tótkomlós	11
Villágkövesd	1
Virágos	1

* Az eredeti összeállításban Vágfarkasd mellett Várfarkasd nevű község is szerepel. Mostani közléstünkbe a két települést egybevitük – Szerk.

Vághosszúfalu		Németlad	4
Hercegszabar	1	Szulok	15
		Tolna	6
Vágkirályfa		Udvari	5
Hegyhátmaróc	1	Varsád	2
Mucsi	1	Véménd	10
Nagyhajmás	1		
		Zsigárd	
Vágsellye		Babarc	1
Dunaszekcső	2	Beremend	1
Mőzs	9	Bonnya	23
Tolna	6	Ecseny	70
		Gadács	11
Vámosladány		Lippó	9
Bonyhád	1	Nágocs	5
Hajós	4	Ráksi	4
Kéty	2	Somogyszil	8
Murga	24	Szorosad	12
		Zsitvabesenyő	
Várgede		Belecska	2
Godisa	1	Gyönk	11
Magyarhertelend	2	Szakadát	3
Mecsekjánosi	9	Szárzsd	1
Tekeres	3	Udvari	8
Vereknye			
Lánycsók	4		
Vízkelet			
Nagyhajmás	2		
Zalaba			
Somberek	1		
Zeherje			
Kistormás	4		
Mórággy	3		
Murga	1		
Nagyszékely	2		
Zselíz			
Almamellék	1		
Barcs	22		
Bószénfa	4		
Ceglédbercel	1		
Dunabogdány	2		
Gödöllő	1		
Gyönk	8		
Kaposfő	1		
Kiskeresztúr	2		
Mike	3		
Mőzs	2		

